

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

ВИПУСК 35. ТОМ 7
ISSUE 35. VOLUME 7

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 22.04.2021 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 35. Том 7. – 246 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, психології.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка), член-кореспондент (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Дмитрів І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Бермес І.Л.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка); **Галів М.Д.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галик В.М.** – кандидат історичних наук, доцент кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габлітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Гриченко Г.З.** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дутчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Засць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, заступник декана факультету народних інструментів (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомря І.М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Масненко В.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пагула М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петречко О.М.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Сташевська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної роботи (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія наук педагогічної освіти); **Сташевський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України, академік (Міжнародна академія інформатизації); **Стецик Ю.О.** – доктор історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стреначікова Марія** – доктор наук (doc. CSc., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Устименко-Косоріч О.А.** – кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту культури і мистецтв (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Янишин Б.М.** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Інститут історії України НАН України); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»)

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 6143 від 28.12.2019 р. (додаток 4) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 – Спеціальна освіта).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (035 – Філологія) та у галузі культури і мистецтва (022 – Дизайн, 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 024 – Хореографія, 025 – Музичне мистецтво, 026 – Сценічне мистецтво, 027 – Музеєзнавство, пам'яткознавство, 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

Свідомство про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомря І.М.
Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74, факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2021
© Пантюк М.П., Душний А.І., Зимомря І.М., 2021

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 6 from 22.04.2021)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya]. – Drohobych: Publishing House „Helvetica”, 2021. – Issue 35. Volume 7. – 246 p.

The publication is intended for those who is interested in the High School Pedagogics and psychology, philology, art development.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University), Corresponding Member (International Academy of Pedagogical Education); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Andrieiev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Haliv** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Halyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Dutchak** – Doctor of Arts, Professor, Head of the (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Deputy Dean of the Faculty of Folk Instruments (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomria** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department (Uzhhorod National University); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiv** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department (Ivan Franko State Drohobych Pedagogical University); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **A. Pecharskyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Sytnyk** – Doctor of History, Associate Professor, Head of the Chair (Bogdan Khmelnytskyi State Pedagogical University); **I. Stashevskia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Pedagogical Education); **A. Stashevskiy** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine, Academician (International Academy of Informatization); **Y. Stetsyk** – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Ustymenko-Kosorich** – Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts (Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor, (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **B. Yanyshyn** – Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate (Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University)

The collection is included in such international databases as Index Copernicus International.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 28.12.2019 No 6143 (annex 4), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – Secondary education (subject specialization), 015 – Professional education (in the field of specializations), 016 – Special education).

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 17.03.2020 № 409 (annex 1), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (035 – Philology) and culture and arts (022 – Design, 023 – Fine arts, decorative arts, restoration, 024 – Choreography, 025 – Musical arts, 026 – Performing art, 027 – Museum and monument studies, 028 – Management of socio-cultural activities).

Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2021
© M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2021

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 811.112'373

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-1>**Наталія БАШУК,***orcid.org/0000-0003-2945-3452*

старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) *nataliabaschuk.fl@gmail.com*

ТРАДИЦІЙНІ УЯВЛЕННЯ ПРО СІМ'Ю В ПАРЕМІОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

У статті досліджено традиційні уявлення німецького та українського етносу, об'єктивовані в пареміях про сім'ю обох мов, які зберігають у собі тисячолітній досвід етносу, його спосіб світосприйняття, поведінкові норми та цінності, відображають менталітет нації. До основних рис німецького менталітету належать обов'язковість, охайність, ґрунтовність, надійність, старанність, амбітність, честолюбство, працьовитість, заощадливість. Провідними рисами українського менталітету, які знаходять відображення у паремійному фонді, є перевага емоційно-чуттєвого над раціональним, релігійність, працьовитість, сентиментальність, ліризм, незламність у рішеннях, волелюбність, індивідуалізм. Сім'я в обох етнокультурах уважається однією з найважливіших цінностей, проте ставлення до шлюбу різняться. Українці, з одного боку, не мислять себе без сім'ї та родинної підтримки, з іншого – сприймають шлюб як тяжке випробування. Домінантна роль у родині відводилась чоловікові, який був охоронцем та годувальником сім'ї, взірцем чесності та порядності, навіть порівнювався з Богом. Мати ж була втіленням мудрості, доброти та любові, гарною господинею та порадицею чоловікові. Для німецького етносу шлюб – це союз рівноправних партнерів, взаємоповага та взаємопідтримка, проте рішення про одруження не потрібно приймати поспіхом. В обох культурах засуджується велика різниця у віці партнерів, які збираються брати шлюб. Оскільки майнові права неодруженої жінки в українському суспільстві децю обмежувались, а деякі соціальні ролі повністю або частково були недоступними, то дівчата намагались будь-якою ціною вийти заміж. Головним призначенням сім'ї для обох етнокультур було народження та виховання дітей, саме тому найбільш широко представлені в паремійному корпусі обох мов взаємини батьків і дітей, адже саме батьки часто були взірцем для дітей. До етноспецифічних рис української спільноти належить більш тісний родинний зв'язок між братами та сестрами, між онуками й бабусею та дідусем, взаємини з «новими» родичами чоловіка та дружини після укладання шлюбу. Німецька культура характеризується певним міжособистісним дистанціюванням навіть у родинних стосунках та невтручанням у справи та простір інших осіб.

Ключові слова: паремія, етнос, сімейні цінності, універсальні та етноспецифічні риси.

Natalia BASHUK,*orcid.org/0000-0003-2945-3452*

Senior Lecturer at the Department of German Language Theory, Practice and Translation
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) *nataliabaschuk.fl@gmail.com*

TRADITIONAL FAMILY CONCEPTION IN THE PAREMIOLOGY OF THE GERMAN AND UKRAINIAN ETHNOSES

The article analyses the traditional representation of the German and Ukrainian ethnic groups, embodied in family paremia of both languages, which preserve the millennial experience of the ethnoeses, their worldview, behavioral principles and values, reflect the mentality of the nations. The main features of the German mentality include obligation, neatness, thoroughness, reliability, diligence, ambition, diligence, parsimony. The typical features of the Ukrainian mentality, which are reflected in the paremia stock, are emotional predominance and sense over rationality, religiosity, diligence, sentimentality, lyricism, steadfastness in decisions, love of freedom, individualism. The family is considered to be one of the most important values in both ethnic cultures, but the attitude towards marriage is different. On the one hand, the Ukrainians do not imagine themselves without family and its support, on the other hand, they perceive marriage as a hard trial. The predominant role in the family is ascribed to a man who has been the defender and breadwinner of the family, the ideal of honesty and decency, even compared to God. The mother has been the embodiment of wisdom, kindness and love, a good hostess and the adviser to her husband. For the German ethnic group, marriage is an alliance

of equal partners, characterized by mutual respect and support, but the decision to marry should not be made in a hurry. In both cultures, a large difference in the age of partners who are going to marry is condemned. As the property rights of an unmarried woman in the Ukrainian society used to be partly limited, and some social roles were completely or partially inaccessible, the girls tried to get married at any price. The main purpose of the family for both ethnocultures was the birth and upbringing of children, that is why the relationship between parents and children is the most widely represented in the paremia frame of both languages, because parents are often the ideal for children. Ethnospecific features of the Ukrainian people include a closer family links between siblings, grandchildren and grandparents and the relationship with the "new" relatives of a husband and wife after marriage. The German culture is characterized by a certain interpersonal distance, even within a family and non-interference in the affairs and privacy of other people.

Key words: *paremia, ethnos, family values, universal and ethnospecific features.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом сучасних наукових досліджень лінгвістів стала антропоцентрична модель, яка акцентує свою увагу на відображенні людського фактора в мові, взаємодії мови та культури. Репрезентантом національної душі, традицій, світосприйняття може виступати паремійний корпус мови, який зберігає у собі тисячолітній життєвий досвід етносу, його світобачення, поведінкові норми, відображає ментальність та духовність, репрезентує увесь колорит лінгвокультурної інформації. Пареміологічні одиниці є згустком етнокультурної інформації народу, тому їх дослідження сприяють розкодуванню такої інформації, виявленню універсальних та специфічних етнокультурних та ментальних рис.

Аналіз досліджень. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття зріс науковий інтерес до проблем пареміології, тому з'явилась велика кількість наукових праць як вітчизняних, так і закордонних мовознавців, проте досі залишається чимало дискусійних питань, відсутні чіткі критерії щодо визначення лінгвістичного статусу паремій, що і зумовило різні підходи до їх групування, через що вони були класифіковані за різними принципами: 1) семантичним (М. Шанський); 2) структурно-семантичним (О. Кунін, О. Райхштейн); 3) семантико-граматичним (В. Архангельський); 4) структурно-граматичним (Л. Скрипник, Ю. Прадід); 5) генетичним (Л. Булаховський, В. Гаврись); 6) функціональним (С. Гаврін, І. Чернишова); 7) стилістичним (М. Шанський); 8) структурно-функціональним (Ж. Колоїз) (Колоїз, 2014: 31–32).

Значну роль у розбудові слов'янської пареміології відіграли В. Мокієнко, О. Селівестрова, Л. Савенкова, М. Алефіренко, В. Жайворонок, Г. Садова, О. Левченко, Т. Космеда, В. Ужченко. Результати основних напрацювань вітчизняної та закордонної пареміології щодо лінгвістичної ідентифікації паремій та їх систематизації представлені у колективній праці Ж. Колоїз, Н. Малюги та Н. Шарманової «Українська пареміологія». Автори акцентують увагу на проблемі диференціації власне паремій, їх етнокультурній специфіці,

концептуальній семантичній структурі, системній організації та стилістичних можливостях.

Паремії також були об'єктом зіставно-типологічних досліджень низки науковців. Так, І. Голубовська досліджувала етнічні особливості мовних картин світу на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов. Структурно-семантичним та етнолінгвістичним особливостям українських та німецьких пареміологічних одиниць була присвячена робота Ж. Колоїз. Репрезентацію різноманітних концептів вивчали І. Давиденко (на матеріалі англійської та української мов), Ю. Лебеденко (на матеріалі української, російської та польської мов). С. Шульга розглянула у своїй дисертації семантико-синтаксичні особливості паремій української та англійської мов у зіставно-типологічному аспекті. Лінгвокультурологічний аспект педагогічної паремії у сучасних українській, німецькій та російських мовах привернув увагу Г. Палиці. Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови досліджувала І. Осовська.

Мета статті – дослідити системи стереотипних уявлень українського та німецького етносів про сім'ю та сімейні цінності, об'єктивовані у пареміях; виокремити основні особливості традиційного родинного укладу українців та німців, їх універсальні та етноспецифічні риси.

Виклад основного матеріалу. У паремійних фондах української та німецької мов чільне місце посідають паремії про сім'ю та родинні стосунки, які є маркерами етносвідомості обох народів. Сім'я як складна, динамічна, автономна система і невід'ємний елемент соціальної структури є важливою цінністю народу та першоосновою будь-якого суспільства. Вона виконує низку соціальних функцій, серед яких можна виокремити найбільш традиційні: репродуктивну, виховну, господарсько-економічну, комунікативну, рекреаційну. Саме сім'я репрезентує ментальність народу. І. Осовська у своїй роботі наводить основні риси німецької нації: обов'язковість, охайність, ґрунтовність, надійність, старанність, амбітність, честолубство, працьовитість, заощадливість

(Осовська, 2010: 142). Основними рисами українського менталітету можна вважати перевагу емоційно-чуттєвого над раціональним, релігійність, працьовитість, сентиментальність, ліризм, незламність у рішеннях, волелюбність, індивідуалізм (Колоїз та ін., 2014: 63–65).

Упродовж століть український народ виробив сталу традицію звеличення шлюбу, сім'ї, домашнього вогнища. В українській міфології навіть була божественна пара Лада і Ладо, яка освячувала сімейні узи. Родинному життю надавали надзвичайно великого значення, тому що саме у подружньому коханні та продовженні роду вбачали сенс існування людини (Помиткіната ін., 2010: 18). Українці не мислили себе без сім'ї, без родинної підтримки, що підтверджують і паремії: «*Без сім'ї – нема щастя на землі*», «*Без роду, без плем'я – без привіту, без совіту*». Проте траплялися випадки, що українці, потрапивши у скрутне становище, не отримували очікуваної підтримки рідних, на яку сподівались: «*При добрій годині – куми побратими, а при лихій годині – нема і родини*»; «*В нещасті нема ні брата, ні свата*»; «*Рідня до півдня, а як сонце зайде, сам чорт нікого не знайде*».

Ставлення до шлюбу в українській та німецькій культурі різняться. В українській культурі великий вплив на шлюб мала церква. Після вінчання люди майже не розлучалися. Інтимні стосунки подружжя регулювались церквою за допомогою сповіді та причастя. Основне завдання церкви – застерегти подружжя від можливого розпаду сім'ї, адже українці вкрай негативно ставились до розлучення та подружньої зради: «*Жінка перша від Бога, друга – від людей, третя – від чорта*»; «*Жінка – не рукавиця, мінять не годиться*»; «*Драний кожух – не одежа, чужий чоловік – не надежа*» (Корнєва, 2016: 225). В українській традиції вважалося, що шлюб береться на все життя: «*З ким вінчатися, з тим і кінчатися*»; «*Се не на рік, а на цілий вік*». Однак ставлення до шлюбу було досить суперечливим, адже, з одного боку, кожна жінка мріяла вийти заміж: «*Без мужа жона кругом сирота*», а з іншого – шлюб в українців сприймався як тяжка ноша, випробування: «*Не мав лиха, так оженився*»; «*Як одружився, так і зажурився*»; «*Заміж іти – не дощову погоду перестояти*»; «*На день весілля, довіку клопоту*».

У німецькій культурі досить яскраво виражає ставлення до шлюбу паремія: «*Wer nicht heiratet, genießt das Leben nur halb*» (досл.: *Хто не одружується, той тільки наполовину насолоджується життям*). Для представників німецького етносу шлюб уважався важливим та необхідним

людині, оскільки він, з одного боку, означав, що людина знайшла споріднену душу, а з іншого – допомагав становленню людини як особистості. Шлюб нерозривно поєднує чоловіка та дружину, що засвідчують паремії: «*Ein Mann ohne Weib, Haupt ohne Leib*» (досл.: *Чоловік без жінки як голова без тіла*); «*Ein Mann ohne Frau ist ein Baum ohne Laub*» (досл.: *Чоловік без жінки що дерево без крони*), проте рішення про шлюб потрібно приймати свідомо, не поспішаючи: «*Heirat in Eile bereut man mit Weile*» (досл.: *З часом розкаються у поспішному одруженні*); «*Heiraten in Hast bringt lange Last*» (досл.: *Одруження поспіхом стає тягарем надовго*); «*Verlobt ist noch nicht verheiratet*» (досл.: *Заручений – ще не означає одружений*).

Під час вибору шлюбної пари не останню роль в українській традиції в давнину відігравав економічний розрахунок, хоча брались до уваги працьовитість, доброта та врода: «*Хоч жінка свинка, так грошей скринька*»; «*Жінка хоч корова, аби здорова*». Шлюб за розрахунком не завжди був щасливим: «*Є в неї воли та корови, але нема з нею любові розмови*»; «*Не з багатством жить, а з людиною*».

Під час вибору майбутнього чоловіка або майбутньої дружини в Україні існував принцип національної ендогамії, коли українці одружувалися з українцями і надзвичайно рідко брали шлюб із представниками інших етносів. Таке негативне ставлення до шлюбу з чужинцем пояснювалось не расовими, а прагматичними міркуваннями: відмінність та несумісність традиційних устоїв могла призвести до суперечок та незлагоди у сім'ї. Переважно одружувались у давнину на односельцях, рідше – на молодих людях з інших сіл (Корнєва, 2016: 224). Сьогодні ситуація кардинально змінилась і молоді люди одружуються не лише на українцях, а й на іноземцях, навіть інший колір шкіри майбутнього обранця не стає на заваді.

Достатньо велика група українських паремій говорить про важливість заміжжя для жінки, оскільки її статус визначався через її стосунок до чоловіка, а за його відсутності її майнові права були обмежені, для неї були повністю або частково недоступні соціальні чи ритуальні жіночі ролі. Така сумна перспектива сформувала у дівчат думку, що вона за будь-яку ціну має одружитись: «*Хоч за вола, аби дома не була*»; «*Сякий-такий, аби був – аби хліба роздобув*»; «*Чоловік, як ворона, та все ж жінці оборона*»; «*Засватана жінка усім гарна*»; «*Хоч за старця, аби не остаться*». Однак шлюб із великою різницею у віці вважався нерівним: «*Старого любить – тільки дні губить*»; «*Оце тобі, бабусю,*

наука – не ходи заміж за внука». Засуджувалась велика різниця у віці молодят і в німецькій культурі: «*Junge Frau und alter Mann ist ein trauriges Gespann*» (досл.: Молода дружина і старий чоловік – жалюгідна упряжка); «*Ein alter Mann, der freit, ist nicht gescheit*» (досл.: Нерозумний той, хто на старості жениться). Неодружена жінка в українському суспільстві не викликала співчуття: «*Стара дівка – ні жінка, ні вдова*». Не завжди безхмарним та легким було і подружнє життя жінки, адже інколи її видавали заміж без її згоди або ж тяжкий сімейний побут перекреслював кохання. Цей гіркий досвід досить влучно передає українська паремія: «*В дівках сиділа – плакала, заміж вийшла – вими стала*». У німецькій традиції неодружена жінка не викликала такого осуду в суспільстві, що і не знаходило відображення в паремійних одиницях німецької мови.

Головним призначенням сім'ї було народження та виховання дітей, тому як в українській пареміології, так і в німецькій, широко представлені взаємини між батьками та дітьми. Повноцінною вважалась сім'я лише тоді, коли в ній з'являлися діти: «*Без гілок – не дерево, без дітей – не сім'я*». Часто діти не лише зміцнювали родину, а й дарували радість: «*Малі діточки – що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку*», проте дитину потрібно було утримувати, годувати, одружувати, що вимагало значних витрат: укр. «*Без дітей горе, а з дітьми вдвоє*»; нім. «*Ohne Kinder ist es schlimm, mit Kindern aber doppelt so schlimm*». Постійне піклування про дітей, їх дорослішання було справжнім викликом для батьків, нелегкою працею, що засвідчують паремії в обох культурах: укр. «*Від малих дітей болить голова, а від великих – серце*»; «*Малі діти – малий клопіт, а підростуть – буде великий*»; нім. «*Kleine Kinder machen Kopfweh, große Kinder Herzweh*» (досл.: «Від малих дітей болить голова, а від великих – серце»); «*Kleine Kinder, kleine Sorgen, große Kinder, große Sorgen*» (досл.: Малі діти – малий клопіт, великі діти – великі клопоти). Важливу роль у вихованні дітей відігравав особистий приклад батьків: укр. «*Яке дерево, такі й квіти; які батьки, такі й діти*»; нім. «*Wie die Eltern, so die Kinder*». Діти повинні були поважати батьків, прислухатися до їхньої думки: укр. «*Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько*»; нім. «*Wer den Eltern nicht folgen will, der muss dem Kalbfelle folgen*» (Хто не послухає тата, той послухає ката), проте в обох лінгвокультурах трапляються паремії, в яких говориться про неповагу до батьків: укр. «*Охотніше один батько вигодує десять дітей, ніж десятеро дітей одного батька*»; нім.

«*Ein Vater kann eher zehn Kinder ernähren als zehn Kinder einen Vater*».

Головою родини з давніх давен традиційно вважався батько, який уособлював життєвий досвід, був охоронцем та годувальником сім'ї, взірцем чесності та порядності: «*Сім'я без батька, як хата без даху*». Батько часто мав незаперечний авторитет для дітей та порівнювався з Богом: «*Отець як Бог*»; «*Шануй батька та Бога – буде тобі всюди дорога*». Для німецької культури типовим є більш стримане, проте шанобливе ставлення до батька, якого часто у своїх вчинках наслідував син: «*Wie der Vater, so der Sohn*» (досл.: Який батько, такий й син); «*Des Vaters Schritte sind des Sohnes Tritte*» (досл.: Батькові кроки – це хода сина); «*Den Vater erkennt man am Kinde, wie das Wetter am Winde*» (досл.: Батька впізнають по дитині, як погоду – по вітру).

Берегинею домашнього вогнища, втіленням мудрості, доброти та любові завжди була мати, без якої діти не уявляли свого життя: укр. «*Нема того краму, щоб купити маму*»; «*Матері ні купити, ні заслужити*»; нім. «*Die beste Amme ersetzt keine Mutter*» (досл.: Навіть найкраща годувальниця не замінить матір). Для кожної матері її дитя є найкращим: укр. «*Aller Mutter Kind ist schön*»; нім. «*Всяке дитя матері миле*»; мати нічого не пошкодує для своєї дитини, ніколи не залишить її в біді: «*За материною спиною, як за кам'яною стіною*»; мати зігріває дитину теплом та ласкою, виховує в ній чуйність та доброзичливість, материне серце завжди залишається з дитиною: нім. «*Der Mutter Herz ist immer bei den Kindern*»; укр. «*До людей по розум, до матері по серце*». Смерть матері часто призводить до розпаду сім'ї, адже батько може вдруге одружитися і не піклуватися про дітей: укр. «*Як помре мати, розбігаються діти з хати, батько їх не вдержить*»; «*Нема батька – нісирота, нема матері – повна сирота*»; нім. «*Der Mann findet leicht wieder eine Frau, die Kinder nie wieder eine Mutter*» (досл.: Батько швидко знайде собі жінку, діти ніколи не знайдуть собі маму).

Гарні взаємовідносини між чоловіком та дружиною, взаємоповага, взаєморозуміння були запорукою щасливої сім'ї, підтвердження чого знаходимо в пареміологічній системі як українського, так і німецького етносу: укр. «*Не потрібен і клад, коли в чоловіка з жінкою лад*»; «*Чоловік та жінка – одне діло, одне тіло, один клад*»; «*Нема кращого друга як вірна супруга*»; нім. «*Mann und Weib sind ein Leib*» (досл.: Чоловік і дружина – одна плоть). У пареміях обох культур чітко окреслено роль дружини як друга, порадиці, гарної господині: укр. «*Добра жінка – мужеві своєму –*

вінець, а зла – кінець»; «Жінка за три угли хату держить, а чоловік – за один»; «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа»; нім. «Der Mann ist das Haupt der Familie und die Frau ist der Hut darauf» (досл.: Чоловік – глава сім'ї, а дружина капелюх на ньому); «Sie sind ein Herz und eine Seele» (досл.: Вони живуть душа в душу); «Wo die Frau wirtschaftet, wächst der Speck am Balken» (досл.: Де дружина господарює, там і балки салом обростають). Навіть у найщасливіших родинах трапляються суперечки та негаразди, проте не варто їх розголошувати нікому, що підтверджують паремії обох мов: укр. «Між чоловіком та жінкою один Бог суддя»; «Мовчок: розбив тато горщик, а мати два, та ніхто не зна»; нім. «Keine Schenke ohne Trank, keine Ehe ohne Zank» (досл.: Нема шинку без пива, нема шлюбу без сварки); «Häuslicher Zwist gehört nie auf die Straße» (досл.: Сімейні сварки не слід виносити на вулицю). Українці цінували чоловіка за його силу та працьовитість, адже він забезпечував сім'ю: «Коло доброго чоловіка і жінка як квітка», проте траплялися випадки, коли чоловік був ледачим («За ледачим чоловіком жінка марніє, за хорошим – молодіє»), ревним («Не дай Бог коня лінивого, а чоловіка ревнивого»), занадто багато пив горілки («Коли п'яниця в шинку скаче, то жінка вдома плаче»), зраджував дружину («На чужих жінок не задивляйся, а за своєю подивись») і навіть бив дружину («Пий пиво – та не лий, люби жінку та не бий»). Німці вважають, що конфлікти, суперечки та ревності є складовою частиною сімейного життя: «Ein bisschen Zank frischt die Liebe auf» (Милі посваряться – краще помиряться); «Was sich liebt, das neckt sich (Хто кого любить, той того чубить); «Ohne Eifersucht keine Liebe» (Де нема ревності, там нема кохання).

Взаємовідносини між братами, сестрами, братом та сестрою більш представлені у паремійному фонді українців, а в німецькій культурі ці родинні стосунки майже не представлені. Гарні взаємини між братами та сестрами засвідчені у таких пареміях: «Сестра з сестрою як риба з водою»; «Як брат брату не pomoже, то що вже чужі люди»; «Добре тому, у кого брат або сестра добрі, а ще добріше – як і сам не лихий», проте паремії з негативним оцінним змістом стосунків між братами та сестрами переважають, вони виражають такі негативні риси, як заздрість («Сестра сестрі заздрить в красі»; «Син від батька розумніший – радість, а брат брата мудріший – зависть»; «Сестра то була мала, а то від братового добра, аж в землю вросла»), корисливість («Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову»; «Брат сестру

багату стріча з калачами, а бідну коло порога з сухарями»; «Не рад брат брату, а його имату»; «Коли брат бідний, то забуде й брат рідний»), жадібність («Брат братом, а бриндзя за гроші»; «Хоч ми і брати, але кишені не сестри») (Марфіна, 2014: 58).

У пареміях лише української етнокультури представлені родинні стосунки з «новими» родичами після укладання шлюбу: між невісткою та свекрухою (свекром), між зятем та тещею (тестем), які найчастіше несуть негативну оцінку: «Невістка – чужа кістка»; «Усі в сім'ї сплять, а невістці молоти велять»; «Свекор – не рідний батько»; «Свекрусі годити як ситом воду носити»; «Рідна мати і б'є, та не болить, а свекруха словами б'є гірше ніж кулаками»; «Свекруха – уїдлива муха»; «Цап – не скотина, зять – не людина», «Зять хоче взяти, а шурина – очі жмурить, та не хоче дати»; «Бійся тестя багатого, як чорта рогатого». Типовими лише для українців є паремії про родинні стосунки дітей із дідусем та бабусею, які допомагають ростити внуків, люблять їх, пестять та балують: «Поки жива бабуся, я нікого не боюся»; «У кого єсть дід, у того єсть хліб». Відсутність пареміологічних одиниць, що позначають стосунки з «новими» родичами та дідусем і бабусею, є показовою з точки зору особливостей німецького культурного стандарту як міжособистісне дистанціювання (невтручання у справи та особистий простір інших, відстороненість та стриманість), дискретність у стосунках (Осовська, 2010: 144).

Висновки. Дослідивши традиційні стереотипні уявлення про сім'ю на прикладі паремій німецького та українського етносів, можемо зазначити, що саме в пареміях найбільш яскраво представлений національний спосіб світосприйняття, репрезентовано національний світ, відображено пізнавальний та загальнолюдський національний досвід, який передається від покоління до покоління. Універсальні загальнолюдські цінності зумовлюють схожість паремій в обох мовах, до яких можна зарахувати позитивне ставлення до укладання шлюбу, шанобливе ставлення дітей до батьків, взаємоповагу та взаєморозуміння чоловіка та дружини. Пареміологічні одиниці, які є виразниками національного колориту та самобутності певного етносу, ми зараховуємо до етноспецифічних рис менталітету цього народу. Етноспецифічними рисами української культурної спільноти ми вважаємо тісний зв'язок онуків із бабусею та дідусем, родинні стосунки з «новими» родичами після укладання шлюбу, зне-

важливе ставлення у суспільстві до неодружених жінок. До етноспецифічних рис німецької культури слід зарахувати міжособистісне дистанціювання (навіть у родинних стосунках), невтручання

у справи та простір інших осіб. Якщо в українців домінуюча роль у сім'ї відводиться чоловікові, то в німецькій культурі подружжя розглядається більше як рівноправне партнерство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
2. Корнева Л. Традиції етносу в українських прислів'ях про сім'ю. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах, 2016. Вип. 34. С. 220–234.
3. Кудіна О. Ф., Пророченко О. П. Перлини народної мудрості. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 320 с.
4. Марфіна Ж. Етнолінгвокультурний зміст українських паремій із семантичним компонентом 'спорідненість'. *Українська мова*, 2014. № 2. С. 51–60.
5. Осовська І. М. Стереотипи сімейних стосунків у паремійному фонді німецької мови. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*, 2010. № 7. С. 141–145.
6. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друку», 2010. 270 с.

REFERENCES

1. Koloiz Zh.V., Maliuha N.M., Sharmanova N.M. Ukrainiska paremiolohiia [Ukrainian paremiology]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv / za red. Zh.V. Koloiz. Kryvyi Rih: KPI DVNZ «KNU», 2014. 349 p. [in Ukrainian].
2. Kornieva L. Tradytzii etnosu v ukrainskykh prysliviakh pro simiu. [Traditions of ethnos in Ukrainian proverbs about the family]. Humanitarian education in technical higher educational institutions, 2016. Issue 34. pp. 220-234 [in Ukrainian].
3. Kudina O.F., Prorochenko O.P. Perlyny narodnoi mudrosti. [Pearls of folk wisdom] Posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Vinnytsia: NOVA KNYHA, 2005. 320 p. [in Ukrainian].
4. Marfina Zh. Etnolinhvokulturnyi zmist ukrainskykh paremii iz semantychnym komponentom 'sporidnenist' [Ethnolinguistic and cultural content of Ukrainian paremia with the semantic component 'relationship']. Ukrainian language, 2014. № 2. pp. 51-60 [in Ukrainian].
5. Osovska I.M. Stereotypy simeinykh stosunkiv u paremiinomu fondi nimetskoj movy [Stereotypes of family relations in the paremia fund of German language]. Scientific bulletin of Volyn National University named after Lesya Ukrainka, 2010. № 7. pp. 141-145 [in Ukrainian].
6. Pomytkina L.V., Zlahodukh V.V., Khimchenko N.S., Pohorilska N.I. Psykholohiia simi [Family psychology]. Navchalnyi posibnyk dlia vyshchykh navchalnykh zakladiv. Kyiv: Vyd-vo National aviation university «NAU-druk», 2010. 270 p. [in Ukrainian].

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-2>

Анастасія АКИМОВА,

orcid.org/0000-0001-8016-4555

*магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) akimova.18.01.1999@gmail.com*

Наталія КУДРЯВЦЕВА,

orcid.org/0000-0001-7641-9543

*доктор філологічних наук,
професор кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) natkudriavtseva@gmail.com*

ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕХНІЧНИХ БРОШУР І СПЕЦИФІКАЦІЙ

У статті розглядається культурно-специфічна інформація в технічних текстах, а також особливості її відтворення при перекладі технічних брошур і технічних специфікацій з англійської мови українською. Розглянуто такі поняття, як «технічний текст», «специфікація», «технічна брошура». Визначено різновиди культурно-специфічної інформації, наявної в технічних текстах, а також в технічних специфікаціях і брошурах зокрема. Схарактеризовано способи відтворення культурно-специфічної інформації, що застосовуються при перекладі технічних брошур і специфікацій з англійської на українську мову. Визначено, що способом, який використовується найчастіше, є пошук вже наявного відповідника в цільовій мові, який застосовується у відповідних контекстах як еквівалент тієї чи іншої культурно-специфічної одиниці. Застосування зазначеного способу доречно у випадку перекладу одиниць вимірювання та абревіатур. Поряд з цим також застосовуються такі перекладацькі трансформації, як додавання і вилучення, які передбачають модифікацію або цілковите вилучення культурно-специфічної інформації, що релевантно при відтворенні національних стандартів. У підсумку встановлено, що, окрім локалізації як основного підходу до перекладу технічних текстів, використовується також інтернаціоналізація з огляду на те, що одним із найскладніших аспектів технічного перекладу є відтворення одиниць вимірювання, пошук відповідників до вузькогалузевих національних термінів та врахування жанрово-стилістичних особливостей зазначених типів текстів. Установлено, що перекладач виступає посередником як між мовами, так і між культурами країн мови оригіналу та мови перекладу, тому надзвичайно важливим є ретельний підхід до аналізу обраних мов та культур у певній сфері діяльності задля виконання адекватного відтворення тексту оригіналу.

Ключові слова: *технічний текст, локалізація, інтернаціоналізація, специфікація, технічна брошура.*

Anastasiia AKIMOVA,

orcid.org/0000-0001-8016-4555

*Master Candidate at the Department of Specialized Translation Theory and Practice
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) akimova.18.01.1999@gmail.com*

Natalia KUDRIAVTSEVA,

orcid.org/0000-0001-7641-9543

*Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Specialized Translation Theory and Practice,
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) natkudriavtseva@gmail.com*

TRANSLATING CULTURE-SPECIFIC INFORMATION IN TECHNICAL BROCHURES AND TECHNICAL DATA SHEETS

The article analyses culture-specific information in technical texts, as well as the specifics of its rendering in translating technical brochures and technical data sheets from English into Ukrainian. We consider such notions as "technical text", "technical data sheet", and "technical brochure". We determine the types of culture-specific information used in technical texts, as well as in technical brochures and technical data sheets, in particular. Of special significance are techniques of reproducing culture-specific information in translation of technical brochures and technical data sheets, which are characterized as relevant for English-Ukrainian translation. It is determined that one of techniques that is used most often is the search for a corresponding unit in the target language. The use of this technique is considered to be appropriate when translating measurement units and abbreviations. Among other techniques, there are such transformations as addition and deletion of information, which entail a modification or a complete omission of a culture-specific unit. This is deemed to be relevant in translation of national standards. Our findings suggest that, in addition to localization as the main strategy employed in translation of technical texts, such strategy as internationalization is also appropriate. The reason for this lies in the fact that one of the most difficult aspects of technical translation is reproduction of measurement units, search for correspondences for field-specific national terms, as well as the specifics of genres and stylistic features of the text types in question. We conclude that the translator's role is primarily that of a mediator not only between languages, but also between cultures concerned. Therefore, a careful approach to the analysis of selected languages as well as cultures in a particular field is extremely important in order to provide an adequate translation of the original text.

Key words: technical text, localization, internationalization, technical data sheet, technical brochure.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей перекладу технічних текстів є актуальною темою, адже галузь науки і техніки перебуває в постійному розвитку. Інформація потребує постійного оновлення, а дослідники висвітлюють свою точку зору стосовно різноманітних аспектів технічного перекладу, що вимагає від нас порівняння і вибору найоптимальнішого варіанту перекладу для нашого дослідження. У технічних текстах міститься культурно-специфічна інформація, відтворення якої потребує особливої уваги і ретельного підходу до вивчення сфери застосування обраних типів тексту, якими є технічні специфікації і технічні брошури.

Аналіз досліджень. Задля найточнішого відтворення культурно-специфічної інформації при перекладі технічних текстів необхідно обробити велику кількість інформації та обрати лише необхідне. Тому доцільно використовувати стратегію локалізації – «адаптацію продукту і супровідної технічної документації до умов прогнозованого ринку збуту» (Еррера Мендіс-баль, 2017: 155–158). С. Гьопферіх зазначає, що «адекватне відтворення культурно-специфічної інформації є невід’ємною частиною локалізації» і розділяє її на поверхневу та глибинну (Görpferich, 1995).

Поверхнева локалізація застосовується на мовному рівні і межує з перекладом, щодо глибинної, – вона використовується на рівні адаптації культурних відмінностей. Слід зауважити, що це тягне за собою інший спосіб подання інформації у тексті (Особливості перекладу інструкцій, 2020).

Мета статті – проаналізувати особливості відтворення культурно-специфічної інформації при

перекладі технічних брошур і технічних специфікацій з англійської на українську мову. При цьому ми будемо спиратися на результати досліджень, які пропонують вирішення цієї проблеми на матеріалі інших мовних пар. Способи перекладу культурно-специфічних моментів у технічних текстах описали К. Райс та Г. Вермеєр у своїй спільній праці «Основи загальної теорії перекладу». Більша частина уваги приділена культурологічним і лінгвістичним аспектам загальної теорії перекладу. Згідно думки Г. Вермеєра, переклад мови оригіналу у відповідну форму мови перекладу є частиною ролі перекладача в міжкультурному спілкуванні.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний переклад – це частина процесу поширення інформації в міжнародному масштабі, що є необхідним для функціонування сучасного суспільства (Olohan, 2016).

Технічні тексти – це специфікації, інструкції, технічні брошури, керівництва з експлуатації, проекти, статті, технічні умови, доповіді, патентна документація (Burne, 2006). Технічний текст є своєрідним керівництвом з використання інформації, що в ньому надається. Технічний переклад вимагає від перекладача наявності не тільки фонових знань, а й так званого «занурення» у світ обраної технічної сфери, адже необхідна неабияка обізнаність задля відтворення конкретних понять в технічному документі.

Не зважаючи на те, що основою технічних текстів є загальнонаукові або вузькогалузеві терміни та наукові факти, не менш важливу роль відіграє й культурно-специфічна інформація, тому варто зосередити увагу на її різновидах.

У роботі Ткач Г. С. і Кудрявцевої Н. С. наведено такі типи культурно-специфічної інформації (Ткач, Кудрявцева, 2019):

- аббревіатури;
- одиниці вимірювання;
- жанрово-стилістичні особливості;
- технічні умови і національні стандарти.

Технічна специфікація – це «формалізований опис властивостей, характеристик і функцій об'єктів» (Шемшученко, 2003). Специфікація не є обов'язковою, вона застосовується як додаток до наявного договору. Цей додаток надає можливість конкретизувати продукцію, що поставляється, її точну кількість, окрім цього ретельно розписуються характеристики товару, а також зазначається ціна в одній або декількох різних валютах (Переклад специфікацій до договору, 2020). У випадку виникнення непорозуміння між замовником і постачальником стосовно договору за допомогою специфікації їх можна швидко вирішити, тому що саме у специфікації визначено чіткі параметри, які не підлягають обговоренню або оскарженню. Окрім цього, варто зауважити, що специфікація має бути складена таким чином, щоб не виникала можливість її різного трактування, адже при судовому розгляді це може зашкодити одній зі сторін.

Ми дослідили більше 30 різноманітних технічних специфікацій від постачальників вітротурбін для вітроелектростанцій, а також проаналізували найнеобхідніші дані для вітровимірювальної техніки і виявили, що основним змістом цієї документації є характеристика товару, а саме: кількість, властивості, рекомендації для використання, сума. Окрім цього, необхідно зазначити, що під час оформлення замовлення та перегляду специфікацій і технічних брошур, також варто враховувати властивості земельної ділянки, на якій розташовуватимуться вітроелектростанції, адже зазначені документи надають лише загальну інформацію про місце розміщення відповідного устаткування. Проаналізувавши технічні брошури різних представників вітровимірювального обладнання, ми повинні зауважити, що саме у технічних брошурах наявні більш конкретні відомості про вітровимірювальні прилади, наприклад, про датчики, флюгери, щогли та способи установа обладнання.

Складнощі при перекладі специфікацій полягають також у перекладі термінів. Наприклад, термін *offset* перекладається як *отвір* у текстах, що застосовуються у сфері машинобудування, а от у будівництві – як *відхилення*, *перехідна ланка*, у металургії – це *зміщення*, у комп'ютерній тех-

ніці – *неузгодженість*, *розрегулювання*. Окрім досить складних термінів, застосовуються і прості: *quantity* – кількість; *name* – назва; *sum* – сума.

Наявність або відсутність деяких аспектів у специфікації на пряму залежить від специфіки договору. Тому варто зосереджувати увагу на тематиці основного документу та його додатків. Ми проаналізували договори, укладені між двома компаніями, що займаються вітровимірювальною технікою та зробили висновок, що майже всі специфікації містять спільну інформацію тільки з різними показниками, яка характеризує обладнання, що доставляється. Технічна брошура дає змогу у короткий термін ознайомитися з основними аспектами діяльності компанії з технічної точки зору. Задля детальнішого ознайомлення з приладами, що надаються, необхідно переглянути всі розділи брошури і проаналізувати конкретні аспекти стосовно окремих деталей. Саме через велику кількість деталей вітровимірювального обладнання нам необхідно приділити неабияку увагу термінології вітроелектростанцій, складовим вітряків, вітротурбін, щогл та свай задля зведення станцій, а також перекладу метеорологічних показників.

Дуже важливим аспектом при перекладі технічних брошур і специфікацій є дотримання формату документу, який створюється цільовою мовою. Окрім цього, необхідно дотримуватися певної термінології, яка б відповідала міжнародним або національним стандартам. Стосовно цих стандартів варто зазначити, що дуже важливим є перевірка відповідності технічних умов і національних стандартів законодавству країни, мовою якої виконується переклад, адже існує різна класифікація для кожної країни. Наприклад, необхідного терміна може взагалі не існувати в мові перекладу, у такому випадку перекладачеві доцільно застосовувати пояснювальну примітку. Основними перекладацькими трансформаціями, які застосовуються при перекладі є вилучення та додавання, залежно від власне документу. Вилучення використовується задля скорочення інформативної надмірності, частіше у специфікаціях, які потребують відтворення конкретної інформації з технічного напрямку. А додавання здебільшого використовується при перекладі технічних брошур задля того, аби якомога більше скоротити відмінності в граматичних часових формах англійської та української мови і передати значення, яке найточніше відтворить текст оригіналу.

Досліджуючи типи локалізацій, ми дійшли висновку, що локалізація вимагає:

- відповідності стилю замовника;

- правильного застосування норм і правил мови перекладу;
- дотримання вказаної термінології, або якщо вона відсутня, виконання перекладу відповідно до галузевих стандартів і термінології культури-реципієнта;
- дотримання термінології замовника;
- послідовності у використанні перекладних термінологічних одиниць;
- дотримання форматів документів, створених цільовою мовою;
- технічної грамотності.

Прикладами поверхової локалізації є адаптація одиниць іноземної метричної системи до національної, подання дат, часу та чисел в тексті перекладу в тій формі, що є конвенційною в межах культури-реципієнта.

Щодо одиниць вимірювання, то доречним буде зауважити, що застосовувати їх у тексті необхідно відповідно до усталеної метричної системи.

Під час перекладу специфікацій здебільшого користуються такою таблицею основних одиниць вимірювання (Byrne, 2012: 156):

Base Units			
Name	Unit symbol	Quantity	Symbol for Quantity
Metre	m	length	l
Kilogram	kg	mass	m
Second	s	time	t
Ampere	A	electric current	l
Kelvin	K	thermodynamic temperature	T
Candela	cd	luminous intensity	lv
Mole	mol	amount of substance	n

Проте, для доцільного відтворення повного обсягу технічної інформації, що міститься у специфікаціях, цього недостатньо. Дуже часто використовується така одиниця вимірювання, як дюйм («*inch*», позначення – ′). Це англійська одиниця вимірювання довжини, тому перекладачу необ-

хідно віднайти правильний відповідник у цільовій мові або ж конвертувати величину згідно з міжнародною системою SI (2,54 см).

Окрім цього, існують деякі пункти, відтворення яких підлягає певним загальноприйнятим нормам, наприклад (Еррера Мендісабаль, 2017: 155–158):

- надання інформації щодо часу відповідно до середньоевропейського стандарту, а саме у 24-годинному форматі (UTC=Universal Time Coordinator);
- уникнення вживання неусталених скорочень, модних слів, сленгу;
- подання номерів телефонів згідно з міжнародними стандартами (з міжнародним кодом країни та регіону);
- подання грошових одиниць із зазначенням суми в національній валюті;
- вживання дат в усталеній формі згідно з нормами ISO 8601.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що стилю технічної брошури та специфікації притаманні: точність, нейтральний тон викладу змісту, стислість, документальність. Під час перекладу технічних брошур та специфікацій дуже важливо адекватно передавати культурно-специфічну інформацію, наприклад, одиниці вимірювання, національні стандарти, часові формати.

Для технічних текстів характерними є культурно-специфічні відмінності, що зумовлюються різними економічними, географічними, історичними причинами. Таким чином, перекладач повинен бути обізнаним не тільки з термінологією, а й з культурними особливостями країни-постачальника певної продукції, товарів або обладнання. Перекладач виступає посередником не тільки між мовами, але й між певними культурами. Тому знання історії, культури, географії, побуту народу, що безпосередньо або опосередковано репрезентується в тексті оригіналу, для спеціаліста у сфері перекладознавства дуже необхідне при перекладі технічної документації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Еррера Мендісабаль А. В. Особливості відтворення культурно-специфічної інформації в технічних текстах. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки». С. 155–158.
2. Особливості перекладу інструкцій: веб-сайт. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/inozemna-mova/osoblivosti-perekladu-instruktsij.html> (дата звернення: 08.02.2021)
3. Переклад специфікацій до договору: веб-сайт. URL: <https://azbuka-bp.com.ua/uk/perevod-specifikacii-k-dogovoru-ukr.html> (дата звернення: 08.02.2021)
4. Специфікація. Юридична енциклопедія: у 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 736.
5. Ткач Г. С., Кудрявцева Н. С. Особливості відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу технічних інструкцій з англійської мови українською. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2019. № 43(5). С. 148–151.
6. Byrne J. *Scientific and technical translation explained*. London & New York: Routledge, 2012. 229 p.

7. Byrne J. Technical translation. Usability strategies for translating technical documentation. Dordrecht: Springer, 2006. 208 p.
8. Göpferich S. A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology, Target 7, 1995. 305–326 p.
9. Olohan M. Scientific and technical translation. London & New York: Routledge, 2016. 253 p.

REFERENCES

1. Errera Mendisabal A.V. Osoblyvosti vidtvorennia kulturno-spetsyficnoi informatsii v tekhnichnykh tekstakh. [Features of reproduction of culturally specific information in technical texts]. Scientific notes of NDU named after M. Gogol. Philological Sciences Series. 155–158 p. [in Ukrainian]
2. Features of translation of instructions: web-site. Reach via URL: <https://ukrreferat.com/chapters/inomezna-mova/osoblivosti-perekladu-instruktsij.html> (Date of access: 08.02.2021) [in Ukrainian]
3. Translation of specifications to the contract: web-site. Reach via URL: <https://azbuka-bp.com.ua/uk/perevod-specifikacii-k-dogovoru-ukr.html> (Date of access: 18.01.2021)
4. Spetsyfikatsiia. Yurydychna entsyklopediia [Specification. Legal Encyclopedia]: in 6 volumes / ed. Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhana, 2003. V. 5. 736 p. [in Ukrainian]
5. Tkach G. S., Kudriavtseva N. S. Osoblyvosti vidtvorennia kulturno-spetsyficnoi informatsii pid chas perekladu tekhnichnykh instruktsii z anhliiskoi movy ukrainskoiu. [Features of reproduction of culturally specific information during the translation of technical instructions from English into Ukrainian]. Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology. 2019. No. 43 (5). 148–151 p. [in Ukrainian]
6. Byrne J. Scientific and technical translation explained. London & New York: Routledge, 2012. 229 p.
7. Byrne J. Technical translation. Usability strategies for translating technical documentation. Dordrecht : Springer, 2006, 208 p.
8. Göpferich S. A Pragmatic Classification of LSP Texts in Science and Technology, Target 7, 1995. 305–326 p.
9. Olohan M. Scientific and technical translation. London & New York: Routledge, 2016. 253 p.

УДК 811.112.2'42:659

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-3>

Тетяна БОЙКО,

orcid.org/0000-0002-6088-7243

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри германської філології та перекладу

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *tanjabojko@ua.fm*

Анастасія ДОЛИНЕЦЬ,

orcid.org/0000-0002-5368-275X

студентка I курсу магістратури

Інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *ad_friend@ukr.net*

ЗАСОБИ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

У статті охарактеризовано поняття «реklamний дискурс» та «реklamний текст», здійснено спробу сформулювати єдине визначення поняття «мовленнєвий вплив», визначено стратегії реалізації мовленнєвого впливу в німецькомовному рекламному дискурсі. Доведено, що важливим теоретичним розмежуванням у сфері мовленнєвого впливу є його відокремлення від поняття маніпулювання. Глобальною стратегією рекламного дискурсу є спонукальна, яка умовно поділяється на так звані «локальні стратегії», серед яких виділяємо інформативну, аргументативну, маніпулятивну, сугестивну та нагадувальну.

Основний фокус дослідження спрямовано на тексти друкованої реклами товарів щоденного вжитку та продуктів харчування й визначення цільової аудиторії німецькомовних рекламних текстів у друкованих медіа, що є важливим етапом під час складання рекламного тексту. У цій статті увагу зосереджено на аналізі рекламних текстів та оголошень, узятих із німецькомовних брошур «Real», «Rewe», «Dein Markt», «Einkauf Aktuell», що дозволило визначити чотири головні стратегії впливу, які націлені на адресата, та методи реалізації цих стратегій, а саме: детальний опис продукту, його характеристик та підкреслених переваг; наголошення на спеціальних пропозиціях, знижках та можливостях заощадити; акцент на важливості адресата, його персональної вигоді та внеску за умови придбання продукту; переконання адресата у якості продукту шляхом надання результатів та оцінок експертного тестування продукту. З метою визначення безпосереднього впливу на адресата та перевірки того, яка зі стратегій є найефективнішою та чи є вони загалом дієвими, розроблено опитування, за результатами якого ми можемо стверджувати, що рекламні оголошення, які стисло описують свій продукт та наголошують на його відмінностях і перевагах, мають найбільший вплив на адресата.

Ключові слова: реклама, рекламний текст, рекламний дискурс, стратегії мовленнєвого впливу.

Tetiana BOIKO,

orcid.org/0000-0002-6088-7243

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of Germanic Philology and Translation

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *tanjabojko@ua.fm*

Anastasiia DOLYNETS,

orcid.org/0000-0002-5368-275X

Master of the 1st year

Institute of Journalism

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *ad_friend@ukr.net*

MEANS OF SPEECH INFLUENCE IN GERMAN-SPEAKING ADVERTISING TEXTS

The article highlights the definitions of “advertising discourse” and “advertising text”, attempts to formulate a single definition of “speech influence”, defines strategies for the implementation of speech influence in German-language advertising discourse. It is proved, that an important theoretical distinction is its separation from the concept

of manipulation in the field of speech influence. The global strategy of advertising discourse is motivational, which conventionally can be divided into so-called local strategies, among which we distinguish informative, argumentative, manipulative, suggestive and reminding strategies.

The main focus of the study is aimed at print advertising of everyday consumer goods and food and determining the target audience of German-language advertising texts in the print media, which is an important step in compiling advertising text. This article focuses on the analysis of advertising texts and advertisements taken from German-language brochures "Real", "Rewe", "Dein Markt", "Einkauf Aktuell", which allowed to identify four main strategies of influence for the targeted recipient, and methods of implementation of these strategies, such as: a short description of the product, its characteristics and emphasized advantages; emphasis on special offers, discounts and savings opportunities; emphasis on the importance of the recipient, his/her personal benefit and contribution to the purchase of the product; persuasion of the addressee as a product by providing the results and evaluations of product expert testing. In order to determine the direct impact on the recipient and check the strategies are most effective and whether they are generally effective has been developed a survey, the results of which we can say that advertisements detailing their product and emphasize its differences and preferences have the greatest impact on the recipient.

Key words: advertising, advertising text, advertising discourse, strategies of speech influence.

Постановка проблеми. У сфері масової комунікації реклама відіграє важливу роль та виконує водночас багато функцій, які реалізуються за допомогою вербальних та невербальних засобів. У лінгвістиці рекламний дискурс та рекламний текст є об'єктами дослідження для визначення мовностилістичних характеристик та аналізу мовленнєвого впливу на адресата. Незважаючи на засилля інтернет-реклами як провідного каналу донесення інформації про новий продукт до споживачів, друковані рекламні матеріали досі користуються в Німеччині неабиякою популярністю. Метою реклами є вплив на свідомість адресата, який полягає в спонуканні потенційного клієнта купити певний продукт. Задля досягнення такого результату автори рекламних текстів застосовують низку рекламних стратегій, як-от навіювання, переконання та ін. Ці рекламні стратегії знаходять свою реалізацію в німецькомовних рекламних текстах у друкованих рекламних носіях через вдале застосування певних стратегій мовленнєвого впливу, які потребують більш детального дослідження. При цьому слід чітко розмежувати поняття «реклама» та похідні від нього поняття «рекламний дискурс» та «рекламний текст».

Аналіз досліджень. Аналіз рекламних оголошень є цінністю в багатьох науках: маркетинговій справі, психології, філософії та, що найважливіше для нас, у лінгвістиці. Ми можемо спостерігати за тенденцією збільшення інтересу та зацікавленості в цій темі серед вітчизняних та іноземних мовознавців. О. В. Медведєва (Медведєва, 2003), С. К. Романюк (Романюк, 2009), Ю. К. Пирогова (Пирогова, 2001) приділяли основну увагу у своїх дослідженнях рекламній комунікації, організації вербальної інформації у рекламних текстах, маніпулятивному потенціалу реклами, досягнутому через різноманітні лінгвістичні засоби. Були написані також наукові дисертації (О. Д. Македонова (Македонова, 2017), Т. А. Безугла (Безугла,

2017)), що висвітлювали особливості англomовного та німецькомовного рекламного дискурсу. Німецькі лінгвісти Г. Цурштіге (Zurstiege, 2012) та В. Хаберштро (Haberstroh, 2007) зробили свій внесок у дослідження явища реклами та її впливу на суспільство.

Оскільки реклама є багатоаспектним явищем, критерії цього поняття чітко не визначені. О. Д. Македонова пропонує розглядати рекламу як соціокультурне явище у таких галузях, як економіка, соціологія, психологія, теорія масової комунікації та філософія (Македонова, 2017: 17). Словник іншомовних слів дає таке визначення: «Реклама – це 1) популяризація товарів, видо-вищ, послуг тощо за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, об'яв тощо; 2) поширення відомостей про кого-небудь, про щось з метою популяризації» (Мельничук, 1974: 664). Німецький професор та дослідник медіа Г. Цурштіге називає рекламу «дзеркалом суспільства» (Zurstiege, 2012: 1), а Ф. Котлер, професор міжнародного маркетингу в США, пропонує своє визначення поняття реклами: «Реклама являє собою неособисті форми комунікації, здійснювані за посередництвом платних засобів поширення інформації з чітко вказаним джерелом фінансування» (Kotler, 1984: 21). Услід за О. В. Медведєвою ми розуміємо під поняттям «реклама» таке: «Реклама – це різновид масової комунікації, в якому створюються та розповсюджуються інформативно-образні, експресивно-сугестивні однобічно спрямовані тексти безособового характеру, які оплачені рекламодавцем і адресовані групам людей для того, щоб спонукати їх до потрібного рекламодавцеві вибору та вчинку» (Медведєва, 2003: 5). У сучасній лінгвістиці поняття реклами синкретично поєднує два складники: рекламний продукт і рекламну діяльність (як правило, текст рекламного оголошення, який створюється в окремому рекламному жанрі (телевізійна

реклама, політична реклама тощо)). Жанрова специфіка феномену реклами визначається способом передання рекламного оголошення і метою складання рекламного тексту. Текст, який опинився в ситуації рекламного спілкування, є основою для виокремлення із загального значення терміна «реклама» поняття рекламного дискурсу. Т. А. Безугла пропонує розглядати рекламний дискурс як розумово-комунікативний феномен, що охоплює два складники: комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними та позамовними засобами за відсутності контакту комунікантів та рекламний текст (Безугла, 2017: 36). О. Д. Македонова описує рекламний дискурс як комунікативно-прагматичний зв'язок мовленнєвої поведінки учасників реклами, що реалізується через рекламні повідомлення у поєднанні лінгвальних та паралінгвальних елементів. Таке поєднання дає підстави стверджувати, що рекламний дискурс утворює семіотично ускладнений «продукт» – рекламний текст (Македонова, 2017: 19). Рекламний текст належить до текстів масового впливу, які виконують своє комунікативно-прагматичне завдання. Саме в рекламному тексті фокусуються більшість елементів рекламної комунікації та стратегії переконання адресата. Рекламний текст є основним засобом досягнення мети реклами. На думку О. В. Медведєвої, рекламний текст є інформативно-образною, експресивно-сугестивною синтаксичною одиницею, адресованою певній групі людей із метою схилення їх до потрібних рекламодавцеві вибору чи дії (Медведєва, 2003: 5).

Т. А. Безугла пропонує розглядати рекламний текст за полікодовим підходом, тобто дослідниця схиляється до розуміння рекламного тексту як знакового феномену, що складається як із вербальних знаків у письмовій або усній формі, так і з невербальних (Безугла, 2017: 54). Нас цікавили вербальні компоненти рекламного тексту, до яких належать слоган або ж девіз, заголовки, підзаголовки або звернення, основний текст, заключний заклик або кінцівка, утилітарна інформація, адреса фірми та довідкові відомості. Відомо, що читача рекламного тексту цікавить не сам товар, а те, яку вигоду з нього можна отримати. Тому головне завдання рекламного тексту – довести споживачеві, що рекламований товар – це те, що йому необхідно. Під час створення тексту реклами автори використовують весь арсенал вербальних і невербальних засобів для того, щоб знайти найбільш ефективну форму впливу на споживача (Овчаренко, 2005: 30).

Метою статті є визначення стратегій і засобів реалізації мовленнєвого впливу у німецькомовному рекламному дискурсі, їх імплементація та дослідження дієвості цих стратегій на практиці. Для досягнення мети будуть вирішуватися такі завдання: з'ясувати стратегії мовленнєвого впливу, використані у німецькомовних рекламних текстах, провести опитування серед носіїв німецької мови та дослідити ефективність описаних стратегій.

Об'єктом дослідження є сучасний німецькомовний рекламний дискурс, представлений у текстах друкованої споживчої реклами.

Матеріалом дослідження стали 70 фрагментів рекламних текстів, взяті з рекламних брошур “Real”, “PENNY”, “Netto”, “Rewe. Dein Markt”, “Einkaufaktuell”, “MediaMarkt”, “Expert Bening”, “Pfennigpfeiffer”, “ALDI”, “Lidl” за лютий 2020 року. Такі проспекти можна назвати універсальним місцем для розміщення друкованої реклами, адже у них зібрані продукти, товари та послуги для повсякденного життя: продукти харчування, напої, меблі, електронні пристрої, текстиль, товари побутової хімії. Цільова група таких брошур є дуже широкою: від студентів та молодих батьків до людей похилого віку. Особливістю брошур є численні знижки, спеціальні пропозиції, додаткові подарунки, що привертають увагу всіх членів суспільства.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим фактором, що реклама широко використовується в системі інформаційного обміну сучасного суспільства, тому існує постійна необхідність дослідження стратегій мовленнєвого впливу в німецькомовних рекламних текстах сьогодення. Аналіз рекламних оголошень – цінність у багатьох науках: маркетинговій справі, психології, філософії та, що найважливіше для нас, у лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу. Окрім інформування адресата, однією з першочергових цілей реклами є здійснення впливу на нього. Для визначення поняття мовленнєвого впливу використовують два підходи, один із яких розглядає вплив як процес взаємодії з адресатом, з якого випливає пошук і досягнення компромісу. Інший підхід полягає в розумінні мовленнєвого впливу як одностороннього процесу, представляючи адресата лише пасивним слухачем, емоціями і поведінкою якого намагаються керувати. З огляду на рекламний дискурс, можемо припустити, що другий варіант характеризує мовленнєвий вплив у рекламних текстах точніше. Використовуючи визначення Ю. К. Пирогової, де мовленнєвий вплив розуміється як «спланований

вплив на знання, ставлення і наміри адресата в потрібному для адресанта напрямі» (Пирогова, 2001: 216), можемо охарактеризувати мовленнєвий вплив як спонування слухача за допомогою мови до певної дії.

Важливим теоретичним розмежуванням у сфері мовленнєвого впливу є його відокремлення від поняття маніпулювання, а саме: мовленнєвий вплив – це вплив на людину за допомогою мови з метою переконати її свідомо прийняти певне рішення або змінити свою думку, а от маніпулювання – це вплив на людину з метою примушування до вчинення певної дії несвідомо або наперекір її власному бажанню.

Окрім цього, необхідно зазначити, що мовленнєвий вплив може здійснюватися двома відкрито (explicit) та приховано (implicit). Експліцитний мовленнєвий вплив характеризується обізнаністю адресата щодо спроб або ж намагань вплинути на нього, його погляди, схилити до певної думки, дії тощо. Адресат свідомо піддається або не піддається цьому впливу. Тому експліцитний вплив ми можемо назвати взаємодією, про яку згадувалося вище. Імпліцитний вплив здійснюється приховано, адресат не є свідомим щодо такого впливу, адже його поведінка та емоції змінюються підсвідомо. Такий вплив, як зазначає Г. Шиллер, має залишатися непомітним для досягнення більшого успіху (Schiller, 1974: 146).

Для досягнення цілей реклами рекламодавці намагаються діяти відповідно до концепції AIDA, що розшифровується так (Geml, 2008):

Attention (увага) – привернути увагу адресата.

Interest (зацікавленість) – пробудити інтерес у адресата.

Desire (бажання) – у адресата виникає бажання мати певний продукт.

Action (дія) – адресат купує продукт.

Задля впливу рекламодавці вдаються до певних стратегій, які по-різному впливають на успіх рекламних текстів. О. Селіванова визначає стратегію для рекламного дискурсу як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення загальної комунікативної мети мовця (Селіванова, 2006: 54). Глобальною стратегією рекламного дискурсу є спонукальна, яка базується на намірі рекламодавця вплинути на адресата з метою спонування його до купівлі певного продукту (Романюк, 2009: 286). Спонукальну стратегію, яка контролює результати реалізації мовленнєвого впливу, можна розділити на так звані «локальні стратегії», серед яких виділяємо інформативну, аргументативну, маніпулятивну, сугестивну та нагадувальну.

Інформативна стратегія характеризується діями рекламодавця, спрямованими на формування обізнаності адресата про продукт рекламування. За допомогою цієї стратегії адресат піддається впливу через інформацію, яка нібито апелює до його інтересів, адже для більшості споживачів інформативність реклами є головним чинником. Зазвичай у таких рекламах згадують назву магазину, відомості про фірму, адресу, товарну категорію, ціну товару (Stöckl, 2004: 251). Засобом реалізації інформативної стратегії є нейтральна лексика.

Під аргументативною стратегією розуміємо послідовне формування переваг товару, переконання адресата у необхідності придбати певний продукт. Аргументативна стратегія ґрунтується на логіці й аргументах рекламодавця, які переконують адресата у користі продукту, заохочують його до купівлі товару. У цій стратегії підкреслюється вплив на раціональне мислення адресата. Аргументативну стратегію реалізують позитивно марковані лексичні одиниці для оцінки рекламованого товару та порівняльні конструкції (Stöckl, 2004: 252).

Маніпулятивна стратегія ґрунтується на ірраціональному сприйнятті рекламного тексту. Ця стратегія має прихований характер і апелює до емоційної сфери адресата. Її завданням є створення приємного емоційного стану адресата, отримання позитивних емоцій від купівлі рекламованого товару, але насамперед від читання рекламного тексту. До реалізації маніпулятивної стратегії залучаються вербальні й невербальні засоби. Вербальні засоби представлені лексичними одиницями з позитивною емотивно-оцінною конотацією, іншомовною лексикою, ефемізмами та висловлюваннями видатних людей. Такі стилістичні прийоми, як каламбур, алюзія, алітерація, рима, метафора та порівняння, також реалізують маніпулятивну стратегію (Sowinski, 1973: 255). Невербальні засоби демонструють зображення щасливих людей, здорових тварин, історичних пам'яток, витворів мистецтва, природних ландшафтів і т.д.

Сугестивна стратегія спрямована на підсвідомість адресата та має на меті ввести адресата у стан трансу, в якому здатність людини до критичного сприйняття й оцінювання інформації стає значно слабшою. Таким чином, рекламодавець спрощує собі завдання навіяти адресатові певну емоцію чи бажання. За допомогою сугестивної стратегії рекламодавець здійснює навіювання на підсвідомість адресата: забути про все на світі та насолоджуватися придбаним продуктом. Для

реалізації сугестивної стратегії використовуються вербальні та невербальні засоби (Runkehl, 2021: 277). До вербальних засобів належать лексичні одиниці, що навіюють стан спокою, розслабленості й описують ситуацію у зорових, слухових образах чи за допомогою відчуттів і почуттів; омоніми, усичені конструкції, характерні для розмовного мовлення; порівняльні, паралельні і питальні конструкції. Невербальні засоби характеризуються зображеннями розслабленої, спокійної поведінки персонажів реклами під час використання рекламованого товару.

Під нагадувальною стратегією мається на увазі утримання в пам'яті адресата інформації про торгову марку, фірму, власне продукт або ж емоції, які він викликає, шляхом багаторазового повтору рекламного тексту в різних засобах масової інформації та залучення невербальних елементів, які швидко запам'ятовуються та залишаються в пам'яті (Runkehl, 2021: 279). Для реалізації нагадувальної стратегії рекламодавці використовують вербальні та невербальні засоби. Вербальні засоби охоплюють власні назви, які називають торгову марку, фірму, продукт; слогани та стилістичний прийом повтору найважливішої інформації рекламного тексту. До невербальних засобів нагадувальної стратегії належать зображення товару, логотип фірми та колір рекламної компанії.

Аналіз реклами німецьких друкованих рекламних видань за лютий 2020 року дозволив нам визначити чотири основні стратегії впливу, які націлені на адресата, та методи реалізації цих стратегій, а саме:

- 1) детальний опис продукту, його характеристик та підкреслених переваг;
- 2) наголошення на спеціальних пропозиціях, знижках та можливостях заощадити;
- 3) акцент на важливості адресата, його персональній вигоді та внеску за умови придбання продукту;
- 4) переконання адресата у високій якості продукту шляхом надання результатів та оцінок експертного тестування продукту.

На цьому етапі було б доцільно детальніше розглянути кожен стратегію та навести приклади її реалізації у німецькомовних виданнях:

1) у багатьох журналах та брошурах ми можемо побачити рекламні оголошення, що детально описують свій продукт та наголошують на його відмінностях і перевагах. Вони виходять із того, що адресати, маючи більш-менш повне уявлення про продукт та його цінність, неодмінно захочуть купити його. Окрім тексту-

опису, таке рекламне оголошення часто містить короткий слоган, який підкреслює унікальність продукту, або (на візуальному рівні) використання великих літер, знаків оклику, символів, що створюють відчуття впевненості у якості товару. "Kinderteppich. – strapazierfähig; – Kräuseloptik; – pflegeleicht", "Salitos Tequila Beer. Feiern macht durstig", "100% Geschmack – 0,0% Alkohol!", "Rinderhackfleisch. Nachhaltig oder herkömmlich!", "Gibt's doch gar nicht. Doch bei ROLLER!", "Das pure Glück auf einen Blick!", "Wir sind die Show!", "Frisches für alle", "Wir machen die Party!", "So schmeckt Heimat!", "Beste Pflege von Nivea", "Raum für Ideen. Es ist Zeit, Neues zu schaffen", "Ein Tag Urlaub für die Seele" – такі заголовки створюють у адресата уявлення про ідеальний продукт, переваги якого очевидні і який підходить кожному в індивідуальний спосіб. Необхідно сказати, що така стратегія є дієвою, адже у адресата, який бачить переваги продукту та його унікальність, виникає бажання купити його. Єдиним недоліком цієї стратегії є написання та розміщення довгих текстів, де нібито висвітлюється основна інформація про продукт та його переваги ("Das hilft bei Gelenkschmerzen!", "Wie wirkt Runaxx Duo?", "Ab sofort, rezeptfrei in der Apotheke!"), але більша частина інформації є зайвою, надлишковою, що відбиває у адресата бажання читати текст та виявляти будь-яку зацікавленість у продукті;

2) напевне, найбільш дієвою стратегією є наголошення на спеціальних пропозиціях та знижках. Можливості заощадити неймовірно впливають на рішення адресата купити певний продукт. Візуально такі реклами оформлені в яскравих кольорах (переважно червоний) з використанням знаку відсотків % та різниця в числах, скільки можна заощадити, придбавши певний продукт. "Bis zu 33% gespart", "Nochmal 20% auf alle Damen-, Herren-, und Kinderstiefel", "Sparen Sie jetzt bis zu 28%", "Jetzt kaufen, später zahlen! 0% Zinsen", "Bis zu 50% reduziert", "Nirgendwo günstiger!", "Knaller! 3 nur für 5.98 statt 8.97", "Schweers Käse-Stick. 44% gespart", "Karnevalspreise. 2 Kästen nur für 17.44" привертають увагу адресата і працюють безвідмовно майже у всіх випадках. Навіть якщо сам рекламний текст задовгий і у адресата немає бажання читати його до кінця, то такі заголовки, як "RICHTIG SPAREN!", "Bis zu 5€ Rabatt erhalten!", "50% PREISVORTEIL!!!", "Alles muss raus – zu Abverkaufs-Preisen!", "TRINK&SPARE", рятують ситуацію та пробуджують інтерес до продукту і бажання заощадити. У порівнянні зі схожими заголовками, які обіцяють не знижки, а

високу якість чи персональну вигоду, заголовки з обіцянками знижок є більш ефективними;

3) наступною стратегією є акцентування на важливості адресата, його персональній вигоді за умови покупки продукту та внеску в суспільство/навколишнє середовище/власне життя. Таку стратегію вважають ефективною, адже розуміння адресата, що він є унікальним, особливим, підкріплюється несподіваною мотивацією адресата з думками «Так, це залежить від мене. Так, я це зміню. Так, я спроможний на це. Це принесе користь. Я можу бути корисним». Бажання бути корисним навколишньому світу змінює і купівельну поведінку адресата: “Dein Griff macht den Unterschied”, “Ohne Zucker”, “Pro Planet. Unterstützt ressourcenschonenden Anbau”, “Rote Tafeläpfel. Artenvielfalt schützend”;

4) останньою стратегією є маніпуляція довірою адресата та переконання його у високій якості продукту. На підсвідомому рівні покупців закладена впевненість у самому продукті, якщо він був протестований експертами та отримав вищий бал. Ніхто не ставить під сумнів такі експерименти, тому в німецькомовних рекламних оголошеннях часто можна побачити “Stiftung Warentest. test.de. GUT (1,9). Im Test: 13 elektronische Zahnbürsten” або ж “Testsieger”. Для багатьох покупців така оцінка є гарантією якості, тому рекламодавці часто використовують цю стратегію впливу.

Із метою перевірки того, яка зі стратегій є найефективнішою, чи є вони загалом дієвими і на якому рівні відбувається вплив, було розроблено опитування на основі вищезазначених стратегій (електронний доступ: <https://bit.ly/2VQf13A>). Опитування було проведено анонімно серед німецькомовної молоді (у нашому випадку цільова група – 18–30 років), яка не мала попередніх знань у цій сфері. Відповіді опитуваних базуються виключно на власній реакції, тому є правдивими та неупередженими. Опитування складалося з шести питань, три з яких презентували чотири різні рекламні оголошення: на кожному була використана одна певна стратегія, що відрізнялася від інших. Ще два питання стосувалися рекламних заголовків, і останнє – довгих рекламних текстів. З отриманих 45 відповідей ми можемо зробити такі висновки щодо безпосереднього впливу рекламних текстів на адресата.

У трьох питаннях, де опитувані мали обрати одне рекламне оголошення, яке їх найбільше приваблює, незважаючи на сам продукт, спостерігається така тенденція: стратегія детального опису продукту, його характеристик та підкреслених переваг виявилася найбільш дієвою (рекламні

оголошення, спрямовані саме на це, обрало 31,1% опитуваних). Стратегія наголошення на спеціальних пропозиціях, знижках та можливостях заощадити також приваблює адресата (26,6% обрали рекламні оголошення з яскравими червоними цінниками). Акцент на важливості адресата, його персональній вигоді та внеску за умови придбання продукту виявився менш дієвим (22,9% надали перевагу такому рекламному оголошенню). Лише 19,26% опитуваних зупинилися на оголошеннях із «науковою» оцінкою товару (стратегія переконання адресата у високій якості продукту шляхом надання результатів та оцінок наукового тестування).

Що ж стосується заголовків, то стратегія детального опису знову переважає та приваблює опитуваних більше (57,8%), ніж підкреслена вигода споживача (24,4%) та обіцяння знижок (17,8%). Бачачи епатажні заголовки типу “RICHTIG SPAREN!” або “50% PREISVORTEIL!!!”, опитувані вважають, що ключову роль відіграє сам продукт та його якість (71,1%), а не високі знижки та розпродажі (6,7%). 22,2% опитуваних не вірять в обіцянки рекламодавців та вважають їх обманом. Отже, ми можемо бачити, що такі заголовки у рекламних оголошеннях не діють ефективно на адресата, а навпаки, викликають сумніви.

Довгі рекламні тексти також не є гарним способом представлення інформації про продукт: 55,6% опитуваних, бачачи таке рекламне оголошення, не звертають на нього уваги та гортають далі, адже такі тексти не викликають жодного інтересу. 40% опитуваних читають лише заголовок та розглядають зображення. У такому разі це має бути креативне речення або цікаве фото, які привернуть увагу адресата та пробудять бажання прочитати весь текст. Лише 4,4% опитуваних читають довгий рекламний текст повністю.

Таким чином, за результатами опитування ми можемо стверджувати, що рекламні оголошення, які максимально стисло описують свій продукт та наголошують на його відмінностях і перевагах, мають найбільший вплив на адресата. Використовуючи також короткий слоган, вони підкреслюють унікальність продукту та створюють відчуття впевненості у його якості. Тому стратегія детального опису продукту не є найбільш ефективною, адже довгі тексти мають важливий недолік, тому споживачі їх ігнорують. Епатажні заголовки з обіцянками неймовірних знижок не здобувають потрібної довіри адресата, а викликають сумніви. Результати опитування показали, що влучні вислови, короткий опис переваг продукту, використання окличних речень та імперативної форми

дієслова є найефективнішими методами реалізації мовленнєвого впливу на адресата.

Висновки. Рекламний текст є інформативно-образною, експресивно-сугестивною синтаксичною одиницею, адресованою певній групі людей із метою схилення їх до потрібних рекламодавцю вибору чи дії. Рекламний текст – це полікодове явище, що складається як із вербальних, так і з невербальних знаків у письмовій або усній формі. Він створюється для того, щоб впливати на споживача.

Значна частина успіху тієї чи іншої реклами базується на мовленнєвому впливі та його реалізації. Рекламодавці зважають на вибір відповідного виду мовленнєвого впливу на адресата у конкретній комунікативній ситуації та на вміння правильно поєднувати стратегії мовленнєвого впливу залежно від цільової групи для досягнення найкращого ефекту.

Аналіз друкованої реклами німецьких рекламних проспектів дозволив нам визначити чотири головні стратегії впливу: детальний опис продукту, його характеристик та підкреслених переваг; наголошення на спеціальних пропозиціях, знижках та можливостях заощадити; акцент на важливості адресата, його персональній вигоді та внеску за умови придбання продукту; переконання адресата у високій якості продукту шляхом надання результатів та оцінок наукового тестування продукту.

Підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що німецькомовні рекламні тексти характеризуються експресивністю, використанням розмовної лексики, ясністю та переконливістю. Влучні вислови, короткий опис переваг продукту, використання окличних речень та імперативної форми дієслова є найефективнішими методами реалізації мовленнєвого впливу на адресата.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід : дисертація : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. 304 с.
2. Македонова О. Д. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу : дисертація : Запорізький національний університет, 2017. 229 с.
3. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 218 с.
4. Овчаренко А. Н. Реклама как форма коммуникации влияния. *Журнал прикладной психологии*. 2005. № 6. С. 28–41.
5. Пирогова Ю. К. ИмPLICITная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования. *Проблемы прикладной лингвистики*. Москва, 2001. С. 209–227.
6. Романюк С. К. Реалізація маніпулятивного потенціалу лінгвістичних вербальних засобів в американському рекламному дискурсі. *Наукові записки*. Вип. 81 (2). *Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2009. Вип. 81 (2). С. 286–289.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К. 2006. 716 с.
8. Словник іншомовних слів. Головна редакція української радянської енциклопедії Академії наук УРСР. Гол. ред. Мельничук О. С. Київ : 1974. 856 с.
9. Geml R., Lauer H. Marketing- und Verkauflexikon / 4. Auflage /. Stuttgart : Schäffer Poeschel, 2008. 413 S.
10. Haberstroh S., Wänke M. Werbegestaltung und Werberezeption im kulturellen Vergleich. *Anwendungsfelder der kulturvergleichenden Psychologie*. Göttingen, 2007. S. 421–462.
11. Kotler Ph. Marketing essentials. N.J. : Prentice-Hall PTR, 1984. 556 p.
12. Runkehl, J. Werbekommunikation medienlinguistisch. *Handbuch Werbekommunikation. Sprachwissenschaftliche und interdisziplinäre Zugänge*. Tübingen, 2012. S. 275–291.
13. Schiller H. The Mind Managers. Boston : Beacon Press, 1974. – 214 p.
14. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch, 1973. 344 S.
15. Stöckl, H. Werbekommunikation – Linguistische Analyse und Textoptimierung. *Angewandte Linguistik*. Tübingen, 2004. S. 233–254.
16. Zurstiege G. Gesellschaft der Werbung. *Werbeforschung*. Stuttgart: UTB GmbH, 2007. – 236 S.

REFERENCES

1. Bezugla T. A. Anghlo- i nimezkomovnyi reklamnyi dyskurs: polikodoviy linhvoprahamatychnyj pidkhid [English and German advertising discourse: polycode linguistic and pragmatic approach]. – Dissertation : Vasyl Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2017. 304 p. [In Ukrainian].
2. Makedonova O. D. Linhvystychna orhanizatsija ta prahmatychnne funktsionuvannia anhliskomovnoho reklamnoho dyskursu [Linguostylistic Organization and Pragmatic Functioning of the English Advertising Discourse]. – Dissertation : Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2017. 229 p. [In Ukrainian].
3. Medvedieva E. V. Reklamnaja kommunikatsyja [Advertising Communication]. M.: Editorial URSS, 2003. 218 p. [In Russian].
4. Ovcharenko A. N. Reklama kak forma kommunikatsiji vlijaniia [Advertising as a Form of Influence Communication]. *Journal of Applied Psychology*. 2005. № 6. pp. 28–41. [In Russian].

5. Pirogova Ju. K. Implitsynaja informatsyja kak sredstvo kommunikativnoho vozdejstvija i manipulirovanija [Implicit Information as a mean of communicative influence and manipulation]. *Problems of applied linguistics*. М., 2001. pp. 209–227. [In Russian].
6. Romaniuk S. K. Realizatsija manipulyativnoho potentsialu linhvistychnykh verbalnykh zasobiv v amerykanskomu reklamnomu dyskursi [Realization of Manipulative Potential of Linguistic Verbal Means in American Advertising Discourse] *Research Bulletin*. Issue 81 (2). Series: Philological Sciences (Linguistics) pp. 286–289. [In Ukrainian].
7. Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopedija [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillja-K, 2006. 716 p. [In Ukrainian].
8. Slovnyk inshomovnykh sliv. [Dictionary of Foreign Words]. Edited by Melnychuk O. S. Kyiv : Editorial office of USE, 1974. 856 p. [In Ukrainian].
9. Geml R., Lauer H. Marketing- und Verkauflexikon / 4. Auflage /. Stuttgart : Schäffer Poeschel, 2008. 413 S.
10. Haberstroh S., Wänke M. Werbegestaltung und Werberezeption im kulturellen Vergleich. *Anwendungsfelder der kulturvergleichenden Psychologie*. Göttingen, 2007. S. 421–462.
11. Kotler Ph. Marketing essentials. N.J. : Prentice-Hall PTR, 1984. 556 p.
12. Runkehl, J. Werbekommunikation medienlinguistisch. *Handbuch Werbekommunikation. Sprachwissenschaftliche und interdisziplinäre Zugänge*. Tübingen, 2012. S. 275–291.
13. Schiller H. The Mind Managers. Boston : Beacon Press, 1974. – 214 p.
14. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch, 1973. 344 S.
15. Stöckl, H. Werbekommunikation – Linguistische Analyse und Textoptimierung. *Angewandte Linguistik*. Tübingen, 2004. S. 233–254.
16. Zurstiege G. Gesellschaft der Werbung. *Werbeforschung*. Stuttgart: UTB GmbH, 2007. – 236 S.

Галина ВЕСЕЛОВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-2896-0460

кандидат технічних наук,

доцент кафедри інформаційних технологій

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) galina.veselovskaya@gmail.com

Світлана РАДЕЦЬКА,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) rad.svete1976@gmail.com

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД: ЙОГО ТИПОЛОГІЯ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У статті розглянуто можливі класифікації машинного перекладу, виокремлено найбільш чітку типологію, а також визначено, які саме переваги та недоліки в кожного типу машинного перекладу. Міжкультурну комунікацію складно уявити без використання перекладу, але придбання компетенції перекладача вимагає багато часу і зусиль. Тому важко переоцінити актуальність вивчення і вирішення проблем, пов'язаних із машинним перекладом, і важливість його практичного застосування в подоланні мовного бар'єру.

Терміном «машинний переклад» (скорочено МП, англійською мовою «Machine Translation», або «MT») називають дію, коли одна природна мова перекладається на іншу з використанням для цього спеціального програмного забезпечення. Під час дослідження було виявлено, що існує кілька класифікацій машинного перекладу (за кількістю мов, за спрямованістю перекладу, за роллю, яку відіграє людина в процесі МП). Проте ми розглянули найбільш вживану типологізацію – поділ на дві основні групи: машинний переклад, заснований на правилах, та статистичний. Окремо виділені гібридні системи, які покликані поєднувати в собі найбільш ефективні риси систем, заснованих на правилах, і статистичні системи. У дослідженні описано ці чотири типи машинного перекладу, їх особливості, причини та випадки вживання. До того ж вказано, які саме програми належать до того чи іншого типу машинного перекладу. Також у статті вказано на переваги та недоліки кожного з чотирьох типів машинного перекладу.

На основі дослідженого було висновувало, що нині дедалі більшої популярності набувають гібридні підходи, покликані з'єднати в собі плюси класичних і статистичних підходів. Нині системи МП не придатні для роботи з текстами, що містять велику кількість складносурядних і складнопідрядних речень і якісно працюють в основному на рівні словосполучення.

Ключові слова: машинний переклад, гібридна система, статистична система, пам'ять перекладів, система заснована на правилах.

Halyna VESELOVSKA,

orcid.org/0000-0003-2896-0460

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor at the Department of Information Technologies

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) galina.veselovskaya@gmail.com

Svitlana RADETSKA,

orcid.org/0000-0001-7308-8179

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com

MACHINE TRANSLATION: ITS TYPOLOGY, ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

The article identifies the possible classifications of machine translation, highlights the clearest typology, and identifies the advantages and disadvantages of each type of machine translation. Intercultural communication is difficult to imagine without the use of translation, but acquiring the competence of a translator requires a lot of time and effort. Therefore, it is difficult to overestimate the relevance of studying and solving problems related to machine translation, and the importance of its practical application in overcoming the language barrier.

The term “Machine Translation” (abbreviated MT, in Ukrainian “Машинний переклад” or “МП”) refers to the action when one natural language is translated into another one using special software. During the research it was found that there are several classifications of machine translation (by the number of languages, by the direction of translation, by the role that a person plays in the process of MT). However, we have considered the most commonly used typology – the division into two main groups: machine translation based on rules and statistical. Hybrid systems are singled out, which are designed to combine the most effective features of rule-based systems and statistical systems. The study describes these four types of machine translation, their features, causes and uses. In addition, it is specified which programs belong to a particular type of machine translation. The article also points out the advantages and disadvantages of each of the four types of machine translation.

Based on the study, it was concluded that currently becoming increasingly popular hybrid approaches designed to combine the advantages of classical and statistical approaches. At the moment, MT systems are not suitable for working with texts that contain a large number of complex and complex sentences and work well mainly at the phrase level.

Key words: machine translation, hybrid system, statistical system, translation memory, rule-based system.

Постановка проблеми. У час інформаційного вибуху і глобалізації всіх видів комерційної діяльності світ гостро потребує компетентних перекладачів. Зіткнувшись із величезними обсягами документів, складеними чи перекладеними на дедалі більшу кількість різних мов, люди приходять до висновку про необхідність використання машинних ресурсів для перекладу. Усі види машинного перекладу неминуче стають глобальною індустрією в цій сфері.

Проте не всі перекладачі обізнані у використанні цього виду перекладу, класифікації та типології системного машинного перекладу, що може призвести до неточностей та затримок у роботі. Саме тому питання типологізації машинного перекладу є нині дуже актуальним.

Аналіз досліджень. Теоретичною базою цього дослідження послужили роботи таких дослідників із питань машинного перекладу: Л. Н. Беляєвої, І. А. Борисової, А. Молчанова, Н. К. Рябцевої, М. Коста-юса, М. Хеврне та ін.

Метою статті – розгляд можливих класифікацій машинного перекладу, виокремлення найбільш чіткої типології, а також визначення того, які саме переваги та недоліки є в кожного типу машинного перекладу.

Виклад основного матеріалу. Машинний переклад (МП) – це галузь наукових досліджень, експериментальних розробок і систем машинного перекладу (СМП), які вже функціонують, в яких основна частина процесу перекладу з однієї природної мови іншою виконується комп'ютером.

Класифікацію систем машинного перекладу можна зробити за різними критеріями (Беляєва, 2007). Наприклад, можна виділити системи:

а) за кількістю мов (бінарні здійснюють переклад в одній парі мов, а багатомовні працюють із кількома мовами);

б) за спрямованістю перекладу (в одному і багатьох напрямках, якщо мова перекладу і мова оригіналу можуть мінятися місцями залежно від вимог користувача);

Залежно від того, яку роль відіграє людина в процесі МП, іншими словами, за ступенем автоматизації, зазвичай виділяють три типи СМП:

- 1) повністю автоматичні системи МП;
- 2) МП-системи, машинний переклад за участю людини;
- 3) ТМ-системи, переклад здійснюється людиною з використанням комп'ютера.

Повністю автоматичні системи машинного перекладу є скоріше нездійсненою мрією, ніж реальною ідеєю. Усі системи машинного перекладу працюють за участю людини в тій чи іншій мірі. Щоб комп'ютер міг перекласти текст, йому потрібна допомога предредактора, який тим чи іншим чином попередньо обробляє текст перекладу, інтерредактора, який бере участь у процесі перекладу, та постредактора, який виправляє помилки і недоліки в перекладеному машиною тексті (Рябцева, 1986). ТМ-системи іноді називають ще «пам'яттю перекладів». Вони є скоріше просто зручним інструментом, ніж елементом автоматизації.

Інший варіант класифікації систем МП, що прийшов з області корпусної лінгвістики – це поділ на підходи, в яких використовуються паралельні корпуси і, відповідно ті, в яких вони не використовуються. Системи, що використовують корпуси, далі діляться залежно від основної

стратегії перекладу – на системи, засновані на прикладах (ЕВМТ), і статистичні системи (SMT) (Hearne, 2011).

Найпростіший і найпоширеніший варіант класифікації – це поділ на два основних типи систем МП (Молчанов, 2013):

а) засновані на правилах (rule-based machine translation, RBMT);

б) статистичні.

Окремо розташовані гібридні системи, які покликані поєднувати в собі найбільш ефективні риси систем, заснованих на правилах, і статистичних систем.

Перший тип, який ми розглянемо – це пам'ять перекладів (Translation memory) (засіб автоматизованого перекладу, який не є системою машинного перекладу, проте користується великою популярністю). Друга назва – накопичувач перекладів. Його слід згадати, тому що він ефективно використовується в сукупності з програмами-перекладачами (PROMT, Lingvo).

Пам'ять перекладів – це, по суті, набір вже перекладених «одиниць перекладу» (translation unit). «Одиниця перекладу» частіше називається сегментом тексту, і кожен такий сегмент є найчастіше одним реченням, або рідше – цілим абзацом або частиною складносурядного речення.

Іншими словами накопичувач перекладів – це база даних, в якій зберігаються пари «сегмент – переклад». Якщо сегмент вихідного тексту повністю збігається з сегментом у базі накопичувача перекладів, він підставляється в переклад. Однак за певних розбіжностей між цими двома сегментами потрібне подальше втручання перекладача для внесення змін.

Ефективність використання пам'яті перекладу в сукупності з програмами-перекладачами пояснюється тим, що в початковому тексті можуть бути присутні сегменти, яких немає в базі накопичувача.

Переваги такого типу МП в тому, що пам'ять перекладу забезпечує однаковість перекладу термінів в однакових фрагментах. Загалом підвищується ефективність перекладу текстів великих обсягів. Підвищується якість перекладу документів – різних договорів і специфікацій. Системи пам'яті перекладів необхідні, коли кілька перекладачів працюють над одним проектом, збільшується їх продуктивність (Молчанов, 2013).

Однак недоліків у процесі використання систем пам'яті перекладів більше, ніж переваг. Види текстів, з якими використання систем накопичувачів перекладів буде ефективним, обмежені. Кожна програма вимагає адаптації, звикання, навчання,

це стає недоліком, коли робота йде з різними програмами пам'яті перекладів. У самому тексті одна помилка може поширитися на весь проект, а також зв'язок між реченням, запропонованим програмою, і наступним реченням (або навіть текстом), може бути зовсім відсутнім. Для ефективної роботи з накопичувачем перекладів потрібен перекладач високої кваліфікації.

Другим типом, розглянутим у нашому дослідженні, є системи машинного перекладу, засновані на правилах (rule-based machine translation), – термін, що позначає системи машинного перекладу, засновані на лінгвістичній інформації про вихідну мову і мову перекладу зі словників та граматики. Системи машинного перекладу, засновані на правилах, охоплюють базис семантичних, синтаксичних, морфологічних закономірностей кожної мови. Подібні системи машинного перекладу називають класичними. Історично ці системи з'явилися першими, їх актуальність до сих пір не втрачена, ця система нині використовуються найбільш широко.

За допомогою цих даних вихідний текст перетворюється на текст перекладу по реченню. Система робить величезну роботу, формує зв'язний переклад речення, ґрунтуючись на інформації про кожне слово, узгоджуючи між собою всі члени речення. Цей алгоритм роботи частково аналогічний роботі людини-перекладача: аналіз тексту, пошук варіантів перекладу в своїй «словниковій базі», застосування правил, тобто спочатку аналіз тексту, після чого з'являється варіант перекладу. Дуже часто такі системи протиставляються статистичним системам машинного перекладу. Принцип роботи подібних систем – зв'язок структур вихідного тексту і тексту перекладу (Борисова, 2014).

Перевагами систем заснованих на правилах є граматична і синтаксична точність, стабільність результату, можливість настройки на певну предметну область.

До недоліків систем, заснованих на правилах, зараховують необхідність створення, підтримки і оновлення лінгвістичних баз даних, трудомісткість створення такої системи, а також її порівняно високу вартість.

Третім досліджуваним нами типом МП, є статистичний машинний переклад – це різновид машинного перекладу тексту, заснований на порівнянні великих обсягів мовних пар.

Мовні пари – це тексти, що містять речення в одній мові і відповідні їм речення в іншій, можуть бути як варіантами написання двох речень людиною – носієм двох мов, так і перекладом із вихід-

ної мови мовою перекладу, виконаним людиною. Таким чином, статистичний машинний переклад має властивість «самонавчання». Чим більше в розпорядженні є мовних пар і чим точніше вони відповідають одна одній, тим кращий результат статистичного машинного перекладу.

Найяскравіший приклад, що допомагає зрозуміти, як працює ця система машинного перекладу, – Google Translate. У процесі роботи система аналізує величезні словникові бази парних фрагментів (фраз з двох-трьох слів) – оригінал фрагмента і його переклад. Програма обчислює найбільш ймовірну послідовність слів вихідної мови, яку вона вважає відповідною перекладу вихідного тексту. На відміну від традиційних систем перекладу (саме систем, заснованих на правилах), статистична програма не враховує у своїй роботі граматичні правила, що, безумовно, відбивається на якості перекладу. Нерідкі випадки, коли замість зв'язкового перекладу статистичний перекладач видає абсолютно неузгоджені речення, позбавлені будь-якого сенсу (Молчанов, 2013).

До недоліків цієї системи зараховують недостатній обсяг словникових баз. Наприклад, сервіс Google не завжди справляється з перекладом імен та назв, виникають складнощі з узгодженням членів речення. Цілком ймовірно, що в майбутньому розробникам вдасться підвищити якість перекладів, виконуваних цим методом машинного перекладу.

З очевидних плюсів варто виділити швидке налаштування (порівняно з системами, заснованими на правилах) і самонавчання (участь експерта під час налаштування системи можна звести до мінімуму).

Найбільша система статистичного машинного перекладу, що працює з українською мовою, – це, звісно, Google Translate.

Четвертий тип машинного перекладу – це гібридні системи. Існує думка, що корінь переважної більшості проблем машинного перекладу лежить у невідповідності систем мов, а успіхи в розробці програмного забезпечення для перекладу текстів не пов'язані з поганою роботою програмістів або комп'ютерних техніків, а є результатом поганого опрацювання цієї проблеми з лінгвістичної сторони (Борисова, 2014). Результатом цієї ідеї стали розвиток і розробка гібридних підходів.

Гібридні підходи стають дедалі більш популярними, оскільки вони поєднують кращі якості підходу, заснованого на правилах, і статистичного підходу (Costa-jussà, 2015).

Машинний переклад – це міждисциплінарна галузь знань, а до вирішення завдань машинного перекладу можна підходити з різних позицій, використовуючи дані лінгвістики або статистики. Саме існування різних підходів уможливило створення гібридних методів. Гібридні технології фокусуються на тому, щоб взяти всі кращі якості сучасних підходів. Нині найбільш поширений варіант гібридного перекладача – це підключення правил до вже сучасної системи статистичного перекладу (SMT).

Проте проводяться також дослідження, які фокусуються на поліпшенні роботи систем, заснованих на правилах (RBMT), за допомогою додаткової статистичної інформації. Нині лінгвісти, інженер-програмісти і фахівці з області ІТ активно співпрацюють в області МП у процесі спільних семінарів, проводять експерименти і розробляють архітектуру гібридних систем перекладу (Costa-jussà, 2015).

Говорячи про гібридні підходи, варто також згадати про нову унікальну технологію АВВУУ Compreno, яка спочатку розвивалася як переклад за правилами. Нині вона являє собою багатофункціональну лінгвістичну технологію (Burukina, 2014). Система складається з двох основних і низки додаткових компонентів. Перший компонент – це універсальне дерево понять або універсальна семантична ієрархія. Усі слова в парі мов є листям на цьому дереві, між ними задаються відносини, інформація про семантичну сполучуваність. Другий компонент – це синтаксичний аналізатор, який визначає структуру речення і відносини між його словами. Для отримання точного синтаксичного аналізу використовуються семантичні дані про значення слів, які зберігаються в семантичному компоненті. Крім цього, Compreno використовує статистичні методи для зняття лексико-семантичної омонімії та оцінки ймовірності виникнення різних елементів лінгвістичного опису в текстових корпусах.

Висновки. На основі викладеного ми можемо стверджувати, що дедалі більшої популярності набувають гібридні підходи, покликані з'єднати в собі плюси класичних і статистичних підходів. Нині системи МП не придатні для роботи з текстами, що містять велику кількість складносурядних і складнопідрядних речень і якісно працюють в основному на рівні словосполучення. Саме тому ця тема є гарним підґрунтям для вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева Л. Н. Лингвистические автоматы в современных гуманитарных технологиях : Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2007. 243 с.
2. Борисова И. А. К опыту постредактирования на материале англо-русского перевода с помощью автоматических систем Google translate и Promt. *Вестник МГЛУ*. 2014. № 13 (699). С. 53–59.
3. Молчанов А. Статистические и гибридные методы перевода в технологиях компании ПРОМТ. Москва, 2013. 154 с.
4. Рябцева Н. К. Информационные процессы и машинный перевод. Лингвистический аспект. Москва, 1986. 168 с.
5. Burukina I. Translating implicit elements in RBMT. *Translating and the Computer*. 2014. № 36. P. 182–193.
6. Costa-jussà M. Latest trends in hybrid machine translation and its applications. *Computer Speech & Language*. 2015. № 32(1). P. 3–10.
7. Hearne M. Statistical Machine Translation: A Guide for Linguists and Translators. *Language and Linguistics Compass*. 2011. № 5. P. 205–226.

REFERENCES

1. Beliaeva L. N. (2007) Lingvisticheskie avtomaty v sovremennykh humanitarnykh tekhnologiiakh: Uchebnoe posobie. [Linguistic Machines in modern humanitarian technologies: Textbook]. SPb. 243 p. [in Russian].
2. Borisova I. A. (2014) К опыту postredaktirovaniia na materiale anhlo-russkoho perevoda s pomoshchiu avtomaticheskikh system Google translate i Promt. [To the experience of post-editing based on the material of the English-Russian translation using the automatic systems Google translate and Promt]. *Vestnik MHLU*. № 13 (699). P. 53–59. [in Russian].
3. Molchanov A. (2013). Statisticheskie i hibridnye metody perevoda v tekhnolohiiakh kompanii PROMT. [Statistical and hybrid translation methods in PROMT technologies]. M., 154 p. [in Russian].
4. Riabtseva N. K. (1986) Informatsionnye protsessy i mashynnyi perevod. Linhvisticheskii aspekt. [Information processes and machine translation. Linguistic aspect.] M., 168 p. [in Russian].
5. Burukina I. (2014) Translating implicit elements in RBMT. *Translating and the Computer*. № 36. P. 182–193.
6. Costa-jussà M. (2015) Latest trends in hybrid machine translation and its applications. *Computer Speech & Language*. № 32(1). P. 3–10.
7. Hearne M. (2011) Statistical Machine Translation: A Guide for Linguists and Translators. *Language and Linguistics Compass*. № 5. P. 205–226.

УДК 81'25(075)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-5>

Марія ВІННИЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-3757-0643

*асистент кафедри теорії та кафедри галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) vinnychenkomariia@gmail.com*

Ірина КОЗОРИЗ,

orcid.org/0000-0003-1963-6271

*асистент кафедри теорії та кафедри галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) IrynaSerg.Kozoriz@gmail.com*

Наталія ГОНЧАРЕНКО,

orcid.org/0000-0002-8749-2778

*асистент кафедри теорії та кафедри галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) natalia.v.goncharenko@gmail.com*

Віолетта СУХАНОВА,

orcid.org/0000-0002-7732-5925

*асистент кафедри теорії та кафедри галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) violettasukhanova@gmail.com*

ПРАКТИЧНА ЦІННІСТЬ РЕДАГУВАННЯ ТА КРИТИКИ ПЕРЕКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Г. БЕЛЛЯ «ОЧИМА КЛОУНА»)

У статті розглядається питання практичного використання редагування та критики перекладу задля покращення перекладу певного тексту й усунення ймовірних лексичних, граматичних, фонетичних, стилістичних помилок, з одного боку, а з іншого – з метою удосконалення власних навичок та вмінь у перекладацькій професійній сфері. Для аргументації власних результатів дослідження в роботі наведено думки, теоретичні доробки, ставлення до проблематики досліджуваного питання різних українських науковців, які розглядають проблему використання в перекладознавстві цих важливих дисциплін із різних ракурсів. Метою статті є доведення цінності наук редагування та критики перекладу, основним інструментом яких є перекладознавчий аналіз. У дослідженні порівнюються роман Генріха Белля «Очима Клоуна» з його перекладами українською і російською мовами, проводиться стислий перекладознавчий аналіз текстів оригіналу і перекладів на всіх мовленнєвих рівнях, враховуються також екстралінгвістичні чинники мов і культур, що розглядаються, розкривається прагматика та комунікативна мета роману, пропонується власний, об'єктивно покращений варіант перекладу, тим самим наочно демонструється необхідність використання досліджуваних наук, що вже стали академічними дисциплінами. Дані, отримані в результаті дослідження, можуть бути застосовані в процесі укладання посібників із критики і редагування художнього перекладу, в подальших перекладах роману Генріха Белля «Очима клоуна» та інших його творів, практичному викладанні стилістики, лексикології та інших дисциплін, особливо із залученням рекомендацій на основі мовознавчих, перекладознавчих та культурологічних даних, курсах лекцій із порівняльної лексикології та стилістики, теорії та практики перекладу з німецької мови та ін. Результати дослідження доводять практичну цінність редагування та критики перекладу.

***Ключові слова:** редагування, переклад, критика, відповідник, особливість, оригінал, назва, позначення.*

Mariia VINNYCHENKO,

orcid.org/0000-0002-3757-0643

*Assistant at the Department of Theory and the Department of Branch Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) vinnychenkomariia@gmail.com*

Iryna KOZORIZ,

orcid.org/0000-0003-1963-6271

*Assistant at the Department of Theory and the Department of Branch Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) IrynaSerg.Kozoriz@gmail.com*

Natalia HONCHARENKO,

orcid.org/0000-0002-8749-2778

*Assistant at the Department of Theory and the Department of Branch Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) natalia.v.goncharenko@gmail.com*

Violetta SUKHANOVA,

orcid.org/0000-0002-7732-5925

*Assistant at the Department of Theory and the Department of Branch Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) violettasukhanova@gmail.com*

PRACTICAL VALUE OF EDITING AND TRANSLATION CRITICISM (ON THE EXAMPLE OF TRANSLATIONS OF G. BELL'S NOVEL "THROUGH THE EYES OF A CLOWN")

The article considers the practical use of editing and criticism of translation to improve the translation of some text and eliminate possible lexical, grammatical, phonetic, stylistic errors, on the one hand, and on the other to improve own skills and abilities in the translation profession. To argue their own research results, the article presents the opinions, theoretical developments, attitudes to the problems of the researched issue of various Ukrainian scholars who consider the problem of using these important disciplines in translation studies from different angles. The aim of the article is to prove the value of the sciences of editing and criticism of translation, the main tool of which is translation analysis. The study compares Ukrainian and Russian translations of Heinrich Bell's novel "Through the Clown's Eyes", conducts a concise translation analysis of original text and translations at all speech levels, takes into account extralinguistic factors of languages and cultures considered, reveals pragmatics and communication goal, we propose objectively improved version of translation, thus clearly demonstrating the need to use the studied sciences, which have already become academic disciplines. The data obtained as a result of the study can be used in compiling manuals on criticism and editing of literary translation, in subsequent translations of Heinrich Bell's novel "The Eyes of a Clown" and other works, in the practical teaching of stylistics, lexicology and other disciplines, especially with recommendations on the basis of linguistic, translation studies and culturological data, in courses of lectures on comparative lexicology and stylistics, theory and practice of translation from German, etc. The results of the study prove the practical value of editing and criticism of translation.

Key words: *editing, translation, criticism, equivalent, feature, original, name, definition.*

Постановка проблеми. Сьогодні тенденції до міжкультурного спілкування зумовлюють зріст попиту на переклад не тільки фахових текстів, а й великої кількості художньої літератури. Саме тому дедалі більшого значення набуває один із головних етапів перекладу – редагування. На цьому етапі виправляються помилки на лексичному, граматичному і стилістичному рівнях, вдосконалюється переклад. На протипагу редагуванню, критика перекладу аналізує офіційні переклади, виявляє недоліки, привертає увагу до гідних досягнень, заохочує до вдосконалення вмінь інших перекладачів.

Аналіз досліджень. Для того, щоб довести практичну цінність таких наук, як редагування та критика перекладу, варто проаналізувати дослідження та публікації різних науковців української перекладознавчої школи. Усі вони присвя-

чені визначенню важливості досліджуваних нами наук. Одні філологи заперечують їхню практичну цінність, наприклад А. М. Науменко, а інші, зокрема О. В. Подвойська та О. В. Мазур, наголошують на необхідності використання і залучення критики і редагування в перекладацькій діяльності. Цю невизначеність можна усунути, наочно продемонструвавши цінність редагування та критики перекладу.

Метою статті є доведення цінності редагування та критики перекладу для практики перекладу, для вдосконалення одного певного перекладу і для подальшої перекладацької діяльності загалом. Для цього, на прикладі перекладознавчого аналізу перекладу роману Генріха Бюлля «Очима клоуна» ми продемонструємо, що критика та редагування перекладів є шаблем перекладознавчої діяльності будь-якого перекладача.

Виклад основного матеріалу. Критика перекладу сформувалася у ХХ столітті на основі літературної критики та завдяки американському перекладачеві Джеймсу Голмзу, який є одним із перших філологів, хто окреслив поняття сучасного перекладознавства, увійшла до складу прикладного перекладознавства. Критика перекладу сьогодення отримала багато теоретичних визначень, привернула увагу цілої низки українських та іноземних дослідників. Вона, за словами української вченої О. В. Мазур, стимулює розвиток національних мов, культур та перекладознавства загалом, «сприяє встановленню високих вимог та покращенню якості перекладених творів, вишколює перекладачів художніх творів, підвищує інформованість та культурний рівень читачів» (Мазур, Оришечко-Бартоха, 2018: 186). Дослідниця виокремлює понад сорок різноманітних функцій критики перекладу, серед яких – оцінна, методологічна, мовотворча, лексикографічна, дослідницька, релятивно-оцінна, комунікативна, дидактична, формалізуюча, виховна та інші. Щоб досягти своєї мети і виконати усі функції, критика перекладу аналізує процес національного перекладу, тобто в основі цієї науки лежить аналіз перекладів.

Існують також дослідники, які «критикують» критику перекладів. Наприклад, професор А. М. Науменко, який стверджує, що ця наука «завжди аналізувала фонетичні, лексичні та граматичні пасажі або окремі складові частини тексту, при цьому не у співвідношенні з концепцією оригіналу, а лише з нормами мови перекладу» (Науменко, 2017: 178). Але науковець зазначає, що критика все ж допомагає перекладачам розвивати свою майстерність та удосконалювати навички. Практична цінність критики перекладу полягає як раз у тому, щоб проаналізувати мовленнєві «пасажі» оригіналу, віднайти в них прагматичну цінність, задум автора, риси його ідіостилу і створити для перекладачів підґрунтя для їхньої подальшої професійної діяльності.

Науковець Т. В. Шмігер також вбачає деякі негативні аспекти сучасної критики та редагування перекладів. Досліджуючи роботи критиків та редакторів перекладу сьогодення, філолог помічає, що їхні рецензії та судження ґрунтуються не на об'єктивній, аналітичній та практичній оцінці ситуації, а більше на особистих фонових знаннях і спостереженні, оскільки більшість із них навіть не володіють мовою оригіналу (Шмігер, 2018: 87). Саме тому Т. В. Шмігер досліджує схему перекладознавчого аналізу як основу для якісної оцінки перекладу. Дослідник виявив ключові принципи, на яких має ґрунтуватися критика перекладу. Він

стверджує, що ця наука має працювати з текстами, а не поняттями і теоретичними засадами, оскільки теоретичні висновки слугують не метою, а тільки для проведення подальших досліджень; метою ж при цьому є сам аналіз текстів перекладу та оригіналу (Шмігер, 2018: 89).

Редагування перекладу також базується на перекладознавчому аналізі, але, на відміну від критики, має за мету поліпшення та удосконалення одного єдиного перекладеного тексту. Науковець В. М. Пузанов, вивчаючи етапи розвитку цієї науки, дійшов висновку, що у ХХ столітті редагування в контексті перекладознавства розглядалося переважно в лінгвістичному аспекті (Пузанов, 2013: 152). Але поступово редактори та перекладознавці почали враховувати також екстралінгвістичні чинники. Тепер для створення адекватного перекладу тлумачу необхідно спиратися не тільки на своє досконале володіння мов, а й здобувати та поглиблювати знання із соціо- та психолінгвістики, з культури інших народів, тенденцій певної історичної епохи, особливостей ідіостилу конкретного автора тощо. Дослідник В. М. Пузанов, зокрема, наголошує на необхідності «займатися розробкою конкретної системи зі сталим теоретичним підґрунтям і реальним практичним застосуванням» (Пузанов, 2013: 153). Він скликав, таким чином, до створення академічної дисципліни «Редагування перекладів».

Дослідниця О. В. Подвойська, підтверджуючи нагальність навчання студентів не тільки основам перекладу, але й редагування, створює практичні рекомендації, пропонує власні методи викладання для цієї дисципліни. Головною метою «Редагування перекладів», за словами філологині, є «навчання методики критичного перекладознавчого аналізу тексту перекладу задля подальшого (за потреби) його редагування з метою отримання якісного кінцевого продукту – еквівалентного та адекватного перекладу» (Подвойська, 2016: 154). Редагування йде пліч-о-пліч із критикою перекладу. Саме тому їх дуже часто об'єднують в одну академічну дисципліну.

Для досвідченого тлумача переклад є, перш за все, процесом аналізу і синтезу. Після першого поверхового ознайомлення з текстом оригіналу та перед початком самого перекладу перекладач робить власне дослідження, знайомиться з термінами певної галузі, якщо йдеться про фаховий текст, вивчає особливості ідіостилу автора, аналізує переклади інших авторів, якщо йдеться про художній текст. Це становить перший, підготовчий етап перекладу від якого залежить якість подальшого процесу перекладача. Покликання критики

перекладу – спростити цей процес, надати стислу інформацію про авторів та перекладачів. Після другого, основного етапу власне самого перекладу, настає черга редагування. Його ще також називають аналізом результатів перекладу. Цей етап складається з власного перекладознавчого аналізу тексту оригіналу і тексту перекладу на всіх мовленнєвих рівнях, виявлення та усунення змістових, граматичних та стилістичних помилок, а також оцінки власного перекладу. Таким чином, перекладацький аналіз тексту є багатоетапним процесом, метою якого є створення адекватного перекладеного тексту з такою ж прагматичною і комунікативною метою, що і текст оригіналу. Ми ж у своєму дослідженні використовуємо перекладацький аналіз роману Г. Белля «Очима клоуна» та його українського та російського перекладів для критики і редагування перекладів, щоб довести цінність цих наук і навчальних дисциплін.

Для аналізу перекладу роману Генріха Белля «Очима клоуна» було вибрано переклад М. П. Дятленка українською мовою, виданий 1965 р., та Р. Райт-Ковалевої російською мовою, виданий 1988 р.

Першочергово увагу до твору привертає його назва, головною функцією якої є передача в концентрованій формі основної теми або ідеї твору. Ця функція заголовку зумовлює його зв'язок з усім текстом, а також можливість реалізації змісту назви в повному обсязі лише в ретроспективному прочитанні, після реалізації усіх ліній зв'язку.

Дослівно назва роману Г. Белля «*Die Ansichten eines Clowns*» українською мовою перекладається як «*Погляди одного (якогось) клоуна*». Ми вважаємо, що такий переклад набагато краще віддзеркалює ідею автора, ніж український переклад М. П. Дятленка «*Очима клоуна*». Помічаємо переосмислення та, як наслідок узагальнення, а також трансформацію вилучення неозначеного артикля німецької мови *ein*, який, на наш погляд, є важливим елементом назви. Тотожним українському є і російський відповідник назви роману «*Глазами клоуна*». Використані ті самі трансформації, які втрачають прагматику автора. Звернемо увагу на те, що може послугувати причиною такої тотожності перекладів назви твору, а саме на рік видання перекладів: український варіант з'явився раніше російського.

Словоскладання є найбільш поширеним та продуктивним способом словотворення в німецькій мові. Складні слова в художньому творі можуть використовуватись із метою посилення повсякденно-побутового стилю.

Kalick hatte einmal während einer Hitlerjugendveranstaltung einen Vortrag gehalten mit dem Titel

> Machiavelli oder der Versuch, ein Verhältnis zur Macht zu gewinnen < (Бель, 2012: 212). У наведеному уривку зустрічаємо одну складну лексему, яка утворена з трьох іменників, два з яких позначають назву фашистської молодіжної організації в Німеччині у 1926-1945 рр. Другий іменник є нейтральним.

Розглянемо відтворення цієї мовної одиниці в українському перекладі: *Калиць Калік на вечорі гітлерюгенда виступив з доповіддю під назвою «Макиавеллі, або спроба домогтися зв'язку з владою»* (Белль, 1965: 202). Складний іменник оригіналу відтворений словосполученням *вечорі гітлерюгенда*, до складу якого входить переосмислений іменник *вечорі*, значення якого відрізняється від значення в оригіналі. Назва організації відтворена відповідним іменником у родовому відмінку мови перекладу з маленької літери. У цьому випадку в перекладі назви використана трансформація транскрибування. На нашу думку, це словосполучення слід було б перекласти *збори Гітлерюгенда*, з назвою угруповання з великої літери.

Російський переклад складного іменника тотожний українському: *В свое время Калик делал доклад на собрании гитлерюгенда под названием: «Макиавелли, или Попытка сопричаститься власти»* (Белль, 1988: 542). Складний іменник оригіналу *Hitlerjugendveranstaltung* перекладений словосполученням *собрании гитлерюгенда*. Назва організації відтворена транскрипцією – іменником родового відмінку з маленької літери. Обидва переклади є вірними, але, на наш погляд, було б доречно відтворити назву з великої літери. Таким чином, перекладачі висловили свою неповагу та надали розмовності та повсякденності.

Зазначимо, що важливим у художньому тексті є і повтор морфем, за допомогою якого вона стає засобом збільшення інформаційно-естетичної ємності тексту вище зазначеного стилю. На відміну від лексичного, морфемний повтор функціонально завжди налаштований на логічне або емоційне виділення кореневої системи. Окрім логіко-емоційного виділення, завдяки якій передається авторська модальність, морфемний повтор ритмізує висловлювання (Кухаренко, 2002: 29-30). Розглянемо уривок оригіналу роману, в якому наявні складні слова, а також повтори окремих морфем та лексем: *...die sich in fünfjährigem Unterwegssein herausgebildet hat: Bahnsteigtreppe runter. Bahnsteigtreppe rauf. Reisetasche abstellen, Fahrkarte aus der Manteltasche nehmen, Reisetasche aufnehmen, Fahrkarte abgeben, um Zeitungstand, Abendzeitungen kaufen, nach draußen gehen und ein Taxi heranwinken. Fünf Jahre lang bin*

ich fast jeden Tag irgendwo abgefahren und irgendwo angekommen, ich ging morgens Bahnhofstreppen rauf und runter und nachmittags Bahnhofstreppen runter und rauf... (Белль, 2012: 8). У наведеному уривку наявна велика кількість повторів як окремих лексем, так і їхніх морфем (коренів, префіксів). Така особливість створює ритмічний малюнок, а також відтворює іронічне ставлення головного героя до одних і тих самих подій його життя. У наведеному уривку наявні складні іменники, які повторюються повністю, наприклад, *Bahnsteigtreppe*, *Reisetasche*, *Fahrkarte*, або частково, наприклад, *Zeitungsstand* та *Abendzeitungen*, два складних іменника, до складу яких входить лексема *Zeitung*; дієслова *nehmen* та *aufnehmen*, значення яких різняться через наявність у другому дієслові приставки; прийменник *irgendwo*. Динамічності та експресивності надають уривку й антонімічні відокремлювані префікси *rauf* та *runter*, які неодноразово повторюються в уривку, а також антонімічні дієслова *abfahren* та *ankommen*. Тому ці особливості є дуже важливими не лише в оригіналі, але й у перекладах, тому їх варто відтворити якомога точніше.

Розглянемо переклад наведеного прикладу українською мовою: *..., який виробився в поїздах за п'ять років: сходами з платформи вниз, сходами нагору, поставити саквояз, дістати з кишені пальта проїзний квиток, взяти саквояз, віддати контролерові квиток, підійти до кіоска, купити вечірні газети, вийти з вокзалу на площу й покликати таксі. Ось уже п'ять років я мало не щодня звідкись виїздив і кудись приїздив, ранком підіймався сходами нагору і спускався вниз, а надвечір – вниз і нагору,...* (Белль, 1965: 3). Помічаємо, що в українському перекладі є багато суттєвих вилучень та змін. Наприклад, лексема *Bahnsteigtreppe*, яка неодноразово повторюється в оригіналі, в українському перекладі в першому випадку відтворена словосполученням *сходами з платформи*, а вже в подальшому контексті вилучається один з іменників та використовується лише лексема *сходами*. Зазначимо і те, що складні слова німецької мови відтворюються в українській мові словосполученнями. Таким чином, через вилучення втрачається прагматична настанова використання повторів. Тому ми вважаємо, що краще було б уникнути трансформації вилучення: «сходами на платформу». Аналогічно відтворений та використовується в перекладі іменник *Fahrkarte* – *проїзний квиток* – *квиток*. Німецькі приставки *rauf* та *runter* відтворені відповідними прислівниками мови перекладу *вниз* та *нагору*. Варто звернути увагу і на німецький при-

слівник *irgendwo*, який у перекладі відтворений двома різними за значенням прислівниками *звідкись* та *кудись*. Таким чином, український переклад вищезазначених особливостей оригіналу відтворює їх неточно.

Проаналізуємо російський переклад наведеного уривку німецького роману: *«..., который выработался в поездках за последние пять лет: вниз по ступенькам – на перрон, вверх – с перрона, поставит чемодан, вынуть билет из кармана пальто, поднят чемодан, отдать билет, к киоску – купить вечерние газеты, выйти на улицу, подождать такси. Пять лет я почти ежедневно откуда-то уезжал и куда-то приезжал, взбегал и сбегал по ступенькам утром, сбегал и взбегал по ступенькам вечером,...»* (Белль, 1988: 423). Помічаємо наявність у першому реченні двох тире, які використовуються з метою надання логічності та передачі напрямку руху головного героя. У другому випадку використана трансформація вилучення однієї з частин складного німецького іменника, а саме «по ступенькам». Таким чином, втрачається прагматика використання повторів складних іменників оригіналу. Повторювані іменники *Reisetasche* – *чемодан*, *Fahrkarte* – *билет*, *Manteltasche* – *карман пальто* відтворені відповідними простими іменниками або словосполученнями. На жаль, втрачається одна з особливостей німецької мови та роману, а саме використання в деяких уривках великої кількості складних іменників, морфемний склад який повторюється повністю або частково. Втрачається також і повтор німецького іменника *Zeitung*, адже перша лексема *Zeitungsstand* відтворена простим словом *киоск*, а друга *Abendzeitungen* – словосполученням *вечерние газеты*. Ми вважаємо, що відповідник *газетный киоск* був би кращим. Помічаємо, що у прийменниках *откуда-то* та *куда-то* повторюється характерна російській мові частка *-то*. Антонімічні дієслова *abfahren* та *ankommen* відтворені у перекладі відповідними частинами мови, які позначають дію, *уезжал* та *приезжал*. Динамічність та експресивність антонімічні відокремлених приставок *rauf* та *runter* німецького уривку передані дієсловами російської мови *взбегал* та *сбегал*. Антонімічність цих одиниць досягається завдяки різним приставкам, які змінюють значення цих частин мови. Таким чином, у російському перекладі втрачаються деякі морфологічні особливості роману Г. Белля, а саме наявність великої кількості складних слів, їхніх частин та їх повторення.

У романі Г. Белля наявні і переосмислені вирази, які надають тексту більшої виразності, а також відтворюють відношення автора до ска-

заного: ... *und später könnte ich noch in die Küche gehen, an Annas Busen weinen und mir ein paar Würstreste einstecken.* (Белль, 2012: 211). Цього разу зустрічається фразеологічний вираз *an Busen weinen* – *поплакати в жилетку*, розглянемо його відтворення в українському перекладі: ... *а потім це можна піти в кухню, поплакати в Анни на грудях і сховати собі в кишеню кілька шматочків ковбаси.* (Белль, 1965: 201). Словосполучення *поплакати на грудях* є вірним відповідником оригіналу та відтворює необхідну виразність.

А потім можна було бы пойти на кухню, поплакати Анне в жилетку и стащить хвостик колбасы. (Белль, 1988: 542). Переклад переосмисленого словосполучення оригіналу відтворено в російському відповіднику вірно, прагматика використання та функції відповідають німецькому роману.

Важко оминати увагою в наведеному російському уривку наявність розмовного дієслова *стащить*, яке є відповідником німецького *einstecken* – *ховати*, а в українському – трансформацію логічного розвитку та, як наслідок, додавання словосполучення *собі в кишеню*, яке відсутнє в оригіналі. На наш погляд, такий переклад є невірним, тому, ми вважаємо, варто уникнути додавання.

Варто звернути увагу на відмінність часових форм мови оригіналу та обох мов перекладу, яка неодноразово спостерігається в романі та його відповідниках. Зазначимо, що, окрім деяких винятків, весь роман написаний у минулому часі, здебільшого у *Präteritum*. Такий опис має форму художнього репортажу від особи одного з учасників подій. Завдяки цьому читач відчуває себе зануреним у ситуацію. Позиція оповідача-спостерігача, який має визначену епічну широту показу, знаходить своє відображення в часових формах дієслів. Події передаються як ті, що вже сталися. Тому використовується саме претеріальний план оповіді (Домашнев та ін., 1989: 84). Завдяки цьому передається опис пережитих та послідовних подій.

Marie ging es gut, sie war jetzt im Rom, am Busen ihrer Kirche, und überlegte, was sie zur Audienz beim Papst würde anziehen müssen. Züpfner würde ihr ein Bild von Jaqueline Kennedy besorgen, ihr eine spanische Mantilla und einen Schleier kaufen müssen, denn, genau besehen, war Marie jetzt fast so etwas wie eine «first lady» des deutschen Katholizismus. (Белль, 2012: 201). З метою передачі опису подій у наведеному уривку оповідь ведеться в простому минулому часі, а саме *Präteritum*, який використовується разом із прислівником *jetzt*. Таким чином відбувається залучення читача до описуваних подій. Звернемо увагу на знову ж таки складні

речення з різними типами зв'язків, які передають послідовність та розвиток опису. Умовна часова форма *würde anziehen müssen* та *würde besorgen, kaufen müssen* зазвичай використовується для надання тексту більшої вишуканості та старомодності. Варто зазначити, що в романі Г. Белля маємо ретроспективне зображення дійсності, яка полягає у змалюванні змістово-фактуальної інформації в минулому щодо моменту її викладу. Такий виклад змістової інформації формує епічну відстань героя та, як наслідок, автора щодо описаних подій. Такий спосіб опису сюжетного часу є показником стильової манери письменника. Розглянемо відтворення попередньо названих особливостей в українському та російському перекладах.

Марі добре, вона тепер у Римі, в лоні своєї церкви, і обдумує, як слід одягтися до аудієнції у папи. Цюпфнер, певно, роздобув їй фото Жаклін Кеннеді, купив іспанську мантілю та вуаль, бо тепер же Марі, по суті, стала ніби first lady¹ німецького католицизму (Белль, 1965: 191). У першому реченні *Марі добре* перекладач використав трансформацію вилучення дієслова минулого часу, таким чином, отримуємо односкладне речення з подальшого контексту розуміємо, що оповідь йде в теперішньому часі. Лексеми простого минулого часу або вилучені, або перекладені теперішнім часом *обдумує*. У першому реченні умовність відтворена дієсловом майбутнього часу *одягтися*. У другому реченні умовність відтворення із залученням трансформації додавання лексеми *певно* та дієслів минулого часу. Звернемо увагу, що в українському перекладі є неточною передача модальності оригіналу *würde anziehen müssen* та *würde besorgen, kaufen müssen*, яка відсутня в перекладі. Таким чином, послідовність та розвиток опису відтворені відмінно від оригіналу та потребує редагування.

Мари хорошо, она теперь в Риме, в лоне своей церкви, обдумывает, в каком платье ей пойти на аудиенцию к папе. Цюпфнер достанет ей фотографию Жаклин Кеннеди, и ему придется купить ей испанскую мантилью и вуаль. Потому что, в сущности говоря, Мари теперь была чем-то вроде first lady германского католицизма. (Белль, 1988: 536). Як і в українському перекладі, в російському прислівник *jetzt* відтворений еквівалентним словниковим відповідником *теперь*. Знову перекладач використав трансформацію вилучення дієслова минулого часу, таким чином, отримуємо односкладне речення з подальшого контексту розуміємо, що оповідь йде в теперішньому часі. Дієслово минулого часу *überlegte* відтворене теперішнім *обдумывает*. Майбутнім

часом відтворені німецькі форми *würde anziehen müssen* та *würde besorgen, kaufen müssen*. Модальне дієслово відтворене еквівалентно російським відповідником *придется*. Послідовність подій та залучення читача передані відповідно оригіналу. В останньому реченні минулий час *war jetzt* точно відтворений дієсловом минулого часу та прислівником *теперь была*.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вищенаведені приклади, можемо дійти висновку, що переклади не бувають ідеальними, особливо, коли йдеться про художню літературу. Головним

завданням перекладача є передача не лише мовних засобів, але й прагматичної настанови автора, з огляду на всі культурні особливості. Ми вважаємо, що в перекладах українською мовою та російською мовою є як вдалі та точні відповідники, так і неточні. Слід зазначити, що в деяких випадках перекладачі використовували компенсації. На прикладі нашого дослідження ми продемонстрували, що перекладацький аналіз лежить в основі редагування і критики перекладу, які своєю чергою покликані допомагати перекладачу вдосконалювати свої вміння та навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бель Г. Избранное: Сборник / Пер. с нем. составл. и предисл. П. Топера. Москва : Радуга, 1988. 656 с.
2. Бель Г. Очима клоуна: роман. Перекл. з нім. Київ : Дніпро, 1965. 276 с.
3. Бель Г. Погляди клоуна. Die Ansichten eines Clowns / Авт. вст. ст. та комент. Р. А. Кордуп. Харків : Ранок-НТ. 2012. 288 с.
4. Домашнев А. И., Шишкина И. П., Гончарова Е. А. Интерпретация художественного текста: Нем. яз. : учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов. 2-е изд., дораб. Москва : Просвещение, 1989. 208 с.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: Учебник для студентов филологических специальностей. 3-е изд., испр. Одесса : Латстар, 2002. 292 с.
6. Мазур О. В., Оришечко-Бартоха Т. Методологія критики художнього перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 37. Том 4. С. 183-184.
7. Максимов С. Є. Перекладацький аналіз тексту у світлі дискурс-аналізу. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2017. Випуск 34. С. 124-127.
8. Науменко А. М. Редагування оригіналу перекладачем та критика перекладу. *Філологічні науки*. 2017. Книга 1. С. 177-182.
9. Подвойська О. В. Редагування перекладів як навчальна дисципліна. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Книга 2. С. 153-157.
10. Пузанов В. М. Виникнення і розвиток редагування перекладів (доба формування теорії). *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2013. № 1 (13). С. 150-154.
11. Шмігер Т. В. Перекладаознавчий аналіз у системі критики перекладу на початку XXI ст. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 5. Том 2. С. 86-89.

REFERENCES

1. Böll H. Izbrannoe. Sbornik (Selected writings. Anthology). Translated from German. Drafting and preface by P. Topera. M: Raduga, 1988. 656 p. [in Russian]
2. Böll H. Ochuma clouna: roman (Through the eyes of a clown: novel). Translated from German. K.: Dnipro, 1965. 276 s. [in Ukrainian]
3. Böll H. Pohliadu clouna. Die Ansichten eines Clowns. (Through the eyes of a clown) Comments of R. A. Kordup. Kharkiv: Ranok-NT, 2012. 288 s. [in Ukrainian]
4. Domashnev A. I., Shyshkina I. P., Honcharova E. A. Interpretaziya hudozhestvennoho texta (Interpretation of literary text). Preservice teacher training manual. M.: Prosvetshenie, 1989. 208 p. [in Russian]
5. Kuharenko V. A. Interpretaziya texta: Uchebnik dlja studentov philologicheskikh spetsialnostej (Interpretation of text: Textbook for students of philological specialties). Odessa: Latsar, 2002. 292 p. [in Russian]
6. Mazur O. V., Oryshechko-Bartoha T. Metodologija krytyky hudozhnjoho perekladu (Literary translation criticism methodology). International Humanitarian University: Philology. 2018. № 37. Book 4. Pp. 183-184. [in Ukrainian]
7. Maximov S. E. Perkladatskij analiz textu u svitli dyskurs-analizu (Translational text analysis in the light of discourse analysis). Scientific newsletter of the UNESCO Department of KNLU. Philology. Pedagogic. Phycology. Release 34. 2017. pp. 124-127. [in Ukrainian]
8. Naumenko A. M. Redahuvannja oryhinalu perekladachem ta krytyka perekladu (Editing the original by a translator and criticizing the translation). Philological sciences. 2017. Book 1. Pp. 177-182.
9. Podvojska O. V. Redahuvannja perekladiv jak navchalna dystsyplina (Editing translations as an academic discipline). SCIENTIFIC NOTES OF NDU named after M. GOGOL. Philological sciences. 2016. Book 2. Pp. 153-157.
10. Puzanov V. Vynyknennja I rozvytok redahuvannja perekladiv (doba formuvannja teoriji) (Translation Editing Origination and Development (Theory Forming Age). State and regions. Social communications, 2013. № 1 (13). Pp. 150-154.
11. Shmiger T.V. Perekladoznachyj analiz u systemi krytyky perekladu na pochatku XXI st. (Translation quality assessment in the system of translation criticism in the early 21st century) Transcarpathian philological studies. Release 5. Book 2. Pp. 86-89.

Yuliia HLAVATSKA,
orcid.org/0000-0002-1162-0251
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Hotel and Restaurant
and Tourist Business and Foreign Languages
Kherson State Agrarian and Economic University
(Kherson, Ukraine) yuliia_glavatskaya17@ukr.net

THE PECULIARITIES OF ENGLISH FEUILLETON REPRODUCTION

The article describes the specificity of the reproduction of the English-language feuilleton. Using a thesaurus method of analysis it has been found that the term "feuilleton" is fixed in both Ukrainian and English dictionaries. Moreover, the etymology of this concept, its dual meaning, the spread of the feuilleton around the world have been clarified. It has been stated that there are several equivalents of the term "feuilleton" in English-speaking culture: "humorous / satirical essay", "personal history", "talk of the town" and "funny story". It has been determined that the feuilleton can now be found on the pages of satirical magazines in Great Britain, the United States and Ukraine. In the English-language press there is a "hybrid genre of feuilleton", the so-called "feuilleton article", which resembles a newspaper article, but lacks an artistic imagery. The main criteria for distinguishing the feuilleton as a genre, which are described in scientific circles, is the ratio of artistic and publicistic principles, the scale of generalizations, method and nature of evaluation, format. The artistic feature of the feuilleton is realized in using figurative means from the arsenal of fiction, and satire, directly, serves as a differential genre feature of the feuilleton. As for the composition the feuilleton is characterized by the fact that it almost always contrasts the stylized, fictional statement as ironic, humorous, invented by the newspaper and information and journalistic as authentic and true. Among the lexical and grammatical transformations which the translator uses while translating the English feuilleton, the following are singled out: tracing, transliteration, contextual substitution, concretization, antonymous translation and grammatical substitution. The material of the analysis was M. Kington's feuilletons and satirical news posted on special sites of modern media space. It can be stated that while reproducing the English-language feuilletons in the Ukrainian language it is necessary to take into account the differences between the structural and lexical differences of the two languages – Ukrainian and English.

Key words: *feuilleton, satire, hybrid genre, artistic features, lexical and grammatical transformations.*

Юлія ГЛАВАЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-1162-0251
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу й іноземних мов
Херсонського державного аграрно-економічного університету
(Херсон, Україна) yuliia_glavatskaya17@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ФЕЙЛЕТОНУ

У статті описано специфіку відтворення англійськомовного фейлетону. Застосовуючи тезаурусний метод аналізу, було з'ясовано, що термін «фейлетон» розглядається і в українськомовних, і в англійськомовних словниках. Мало того, було уточнено етимологію цього поняття, його двоїсте значення, розповсюдження фейлетону по світові. Було встановлено, що в англійськомовній культурі існує декілька відповідників терміну «фейлетон», а саме: «гумористичний» або «сатиричний есей», «особиста історія», «міська розмова» й «кумедна історія». Було визначено, що наразі фейлетон можна знайти на шпальтах сатиричних журналів Великобританії, США й України. В англійськомовній пресі існує «гібридний жанр фейлетону», тобто так звана «фейлетонна стаття», яка нагадує газетну статтю, проте їй бракує художньої образності. Основними критеріями виокремлення фейлетону як жанру, які описані в наукових колах, постає співвідношення художнього й публіцистичного начал, масштаб узагальнень, спосіб і характер оцінки, формат. Художність фейлетону реалізується у використанні образних засобів з арсеналу художньої літератури, а сатиричність безпосередньо слугує диференційною жанровою ознакою фейлетону. З боку композиції фейлетон характеризується тим, що в ньому майже завжди протиставляється виклад стилізований, художньо-белетристичний як іронічне, жартівливе, придумане газетно-інформаційному й публіцистичному як правдивому й істинному. Серед лексико-граматичних трансформацій, які перекладач використовує під час перекладання англійськомовного фейлетону, виокремлено: калькування, транслітерацію, контекстуальну заміну, конкретизацію, антонімічний переклад і граматичну заміну. Матеріалом аналізу слугували фейлетони М. Кінгтона й сатиричні новини, які розміщені на спеціальних сайтах сучасного медіапростору. Було з'ясовано, що під час відтворення англійськомовних фейлетонів українською мовою треба зважати на розбіжності між структурно-лексичними відмінностями двох мов – української та англійської.

Ключові слова: *фейлетон, сатиричність, гібридний жанр, художність, лексико-граматичні трансформації.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. In literary studies the feuilleton is considered to be “an artistic and publicistic genre in which the comic essence of negative phenomena and situations of reality are revealed through inversion, associative development of the theme via authorial and folklore comic and satirical images” (Ярмиш, 2021).

S. Komarov, summarizing certain conclusions after a critical and analytical review of scientific sources on the study of the feuilleton, gives his own definition of the term, emphasizing that “the features of publicism and art correlate in the feuilleton; an integral part is comedy; the feuilleton has a free compositional arrangement as there is an associative principle of theme development; the feuilleton is characterized by the so-called “polyphony” reflecting in an open conversation with the reader; another feature of this genre is intertextuality, both historical and literary” (Комаров, 2016: 49).

Feuilleton as an Internet genre in modern media space is a hybrid genre, but such hybridity is connected with the impossibility to trace the combination of the publicistic, satirical and artistic clearly since modern feuilleton is a feuilleton article that resembles a newspaper article which lacks the imagery. The feuilleton articles vary in subject matter: in most cases they are oriented into the politics, but you can see articles in which the objects of ridicule are the members of the royal family, well-known show business figures, and so on.

Translating comic texts is a particularly difficult task, because in addition to the features inherent in any text, they have a number of other characteristics that influence the choice of translator’s strategy as well as ways to transfer them to another language.

Research analysis. In our article the scientific works of the following domestic and foreign scientists such as O. Barylova, S. Komarov, V. Komissarov, K. Christians, M. Makler, K. Richardson, U. Leshko, O. Masterova, R. Minyar-Beloruhev, R. Eaman are considered the basic ones.

For more detailed description of genre and stylistic characteristics of the feuilleton we address to lexicographic sources using the method of thesaurus analysis. So, in the on-line dictionary of the Ukrainian language we read: “Feuilleton is a distributed newspaper in which one can find critical articles about art, literature, artists, mystery, music; a small literary publicistic text, where shortcomings, ugly phenomena of public life are ridiculed” (Словник української мови, 2021).

English-language dictionaries provide the following definition of the feuilleton: “a part of a Euro-

pean newspaper or magazine devoted to material designed to entertain the general reader; something (such as an installment of a novel) printed in a feuilleton; a novel printed in installments; a work of fiction catering to popular taste; a short literary composition often having a familiar tone and reminiscent content” (Merriam-Webster Dictionary, 2021); “a type of journalistic fiction that is often humorous and satirical; the feuilleton is topical and deals with a variety of subjects. It is written without a preconceived plan and is free in structure. The feuilleton parodies literary and non-literary genres and styles” (The Free Dictionary, 2021).

Using general scientific methods of analysis and synthesis, we clarify that the term “feuilleton” has been rooted to France of the 19th century, when the publisher of “the Journal des Débats” began to publish additional letters to it. He later decided to modify the format of his newspaper: additional letters continued the newspaper and were separated from it by the Cut Line. That’s how the feuilleton came to be. Later, the term acquired a double meaning: 1) the literary material of the “basement” of the newspaper, i.e. it was a kind of part of a certain story, which was published in one part of the newspaper; 2) a literary work of a small journalistic form of topical nature, placed either in the feuilleton of the newspaper or in additional parts of the magazine” (Крістіанс та ін., 2014: 67). It is in the latter sense that this term has become established and widespread in France, then in Germany, Russia and Ukraine.

R. Eaman believes that the term “feuilleton” has never been used in the British press. Some scholars consider that the term has several equivalents in English-speaking culture, namely: “humorous / satirical essay”, “personal story”, “talk of the town”, “funny story”. According to R. Eaman “feuilleton is the predecessor of the modern column in the newspaper” (Eaman, 2009: 141).

The first examples of feuilletons, presented in English, appeared in the 18th century. They were not called feuilletons, but they belonged to the hybrid genre of feuilleton pamphlet and came from the pen of prominent English satirists, D. Defoe and J. Swift. Feuilletons or satirical essays continued their developing in the 19th and 20th centuries. The best satirical magazines of that time were: “Punch”, “Fun”, “Wipers Times”, “The Private Eye”. In Ukrainian media space we find a number of texts that harmonize with the form and content of pamphlets and feuilletons: “Zaxid.net”, “Durdom.in.ua”, “Obkom.net.ua” (Лешко, 2018: 248).

Among the classic texts of British feuilletons are the feuilletons of Miles Kington, a well-known jour-

nalist who wrote a humorous column in “The Independent” and “The Times”. The feuilletons of Arthur Buchwald, the American journalist of “International Herald Tribune”, a comedian, are worth mentioning. His famous collection of feuilletons is “America and Americans” (Бухвальд, 2021).

Thus, the feuilleton belongs to the artistic and publicistic genre, the so-called small form, despite which the feuilleton allows a lot of journalistic freedom through its content, composition and style; it is a hybrid type of text, as it contains artistic, publicistic as well as satirical features (Мастерова, 2010: 164). Publicism is understood as relevance, topicality and clearly expressed value; artistic matter is realized in the use of figurative means within the arsenal of fiction; and satire, directly, serves as a differential genre feature of the feuilleton (Гетьманець, Михайлин, 2009: 140).

The source material in the feuilleton is always concrete, reliable factual one. The facts are covered in a satirical tone in both documentary feuilletons and feuilletons, which reflect generalized images. Thus, the artistic aspect of the feuilleton is an obligatory condition for its effectiveness.

Today it is very difficult to find the genre of feuilleton on the pages of online newspapers as unlike previous years there is no significant need for a comic allegory. Due to the democratization of not only the print media but also online, the search for feuilletons in British newspapers such as “The Observer” and “The Guardian” is becoming more complicated. These newspapers have special humorous columns where journalists write humorous stories. These are examples of transparent humorous stories lacking sharp irony and grotesque. Their purpose is to entertain readers.

The satirical newspapers “The Daily Squib”, “The Spoof”, “News Thump” and “News biscuit” publish satirical articles. On the website of the State University of Kent (Ohio) we found information on online satirical news, namely a list of sites that publish satirical news (Online satirical news, 2021). In our article we will analyze Miles Kington’s feuilletons (traditional artistic and publicistic genre) and the texts of online feuilletons posted on satirical news sites.

The main aim of the scientific research is to outline the main lexical and grammatical substitutions that occur while translating the English-language feuilleton into Ukrainian.

Presenting main material. Any text, artistic or publicistic, containing elements of the comic, is one of the most difficult for the translator, because he must not only convey the correct and complete meaning of the concept, which may not exist in the

language of translation, but also retain the comic effect, the structure of the comic form in its capacity and stylistic features as the primary task of this type of text is to create a comic effect. However, due to the traditional postulate of authenticity of the original, the translator has no right to build a translation strategy solely in the spirit of shortening or simplifying the original as this will inevitably lead to loss of brightness, originality and colour of the original text (Полюк, Бондар, 2021).

Classical methods of translation, selected by R. Minyar-Beloručev, are offered for the translation of satirical texts. Among them are:

- 1) Descriptive translation, which is used if there is no social, geographical or national concept in the language of translation;
- 2) Concretization of the concept, which involves the transition from the generic to the specific;
- 3) Generalization of the concept as a concept inverse to concretization;
- 4) Antonymous translation, which involves the use of the opposite concept in the language of translation;
- 5) The logical development of concepts, which consists in replacing the concept on the principle of cause – consequence, tool – the doer, part – the whole (Миньяр-Белоручев, 1996: 95).

A slightly different vision of translation techniques is offered by V. Komissarov. He introduced a classification of translation transformations that involve a new plan of expression while preserving the content. The author distinguished three classes of transformations: lexical, which include transliteration, transcription, tracing, lexico-semantic substitutions (modulation, concretization and generalization); grammatical: literal translation (syntactic assimilation), grammatical substitutions (replacement of syntactic structures and parts of speech) and dismemberment of the sentence; and lexico-grammatical transformations: descriptive and antonymous translation, compensation (Комиссаров, 1999: 149).

According to O. Barylova the dominant feature of artistic and publicistic text is cliché, the main tool is a set compatibility. The intermediate status of linguistic expressions is between free compatibility and coherence of phraseology. Such clichés are organized on the principle of metaphor, but their imagery has partially disappeared, has become commonplace. The vast majority of clichés contain the evaluative connotation “bad” / “good”. All information is presented from a certain point of view (Барилова, 2017: 45).

Means of emotional action in these types of texts are: words with evaluative semantics; syntactic structures that actualize the evaluation (input sentence); stylistic background (a written literary norm

with some features of the oral version); phraseology (extensive use of deformation (incomplete composition) and contamination (interweaving of phraseology)); allusiveness of the text (hidden or explicit citation of familiar texts) (Барилова, 2017: 45).

As for syntactic means *feuilletons* are characterized by: length and complexity of the sentence, short phrases (the dynamics of the story); evaluation in a short phrase; inversion in the proposal; parcelling (separation of part of the proposal and its arrangement separately); the use of “snappy words”; irony, which helps to place emphasis in the expression of the author’s evaluation; irony is a hidden comedy, which is based on the comparison of the incomparable, for example, vocabulary of high style in a colloquial text (Барилова, 2017: 45).

As the analysis of the processing of factual material has shown very often both lexical and grammatical transformations (substitutions) are used when translating the English-language *feuilleton*. We consider them separately. Lexical transformations include tracing, transliteration, contextual replacement and concretization:

– **tracing (literal translation):** “*Such arguments have been roundly rejected by corrupt judges across the political spectrum, including the justices at the Supreme Court, who did not even look at the evidence after being threatened with court-packing by Democrats*” (President-elect, 2020) – «Такі аргументи були категорично знехтувані корумпованими суддями усього політичного спектру, в тому числі суддями Верховного суду, які навіть не поглянули на докази після того, як демократи погрожували їм упаковкою судів»; “*The opening of the Bath Festival took place on Friday and is an event in itself, an outdoor evening of music, and picnics, and final fantastic fireworks*” (Kington, 2021) – «Відкриття банного фестивалю відбулося в п’ятницю і саме по собі є подією, музичним вечором на відкритому повітрі, пікніками й фінальним фантастичним феєрверком»;

– **transliteration:** “*<...> we duly sat down with a Festival programme and both independently ticked a concert taking place at 4.30 pm the next day, on Saturday*” (Kington, 2021) – «ми як слід сіли з фестивальною програмою, і обоє самостійно відзначили концерт, який відбудеться в 16.30 наступного дня, в суботу»; “*She was fair-haired without being blonde, nice without being pretty, small without being big. She was wearing Dame Edna Everage spectacles*” (Kington, 2021) – «Вона була світловолосою, але не блондинкою, красивою, але

не красивою, маленькою, але не великою. На ній були окуляри від леді Едни Еверидж»;

– **contextual replacement:** “*I’m not taking the dog with me,*” he said. “*Why are you leaving?*” she said. “*I am leaving you for another woman*”. “*Good God,*” she said” (Kington, 2021) – «Я не візьму з собою собаку», – сказав він. «Чому ти уїжджаєш?» – сказала вона. «Я йду від тебе до іншої жінки». «Боже правий», – сказала вона»;

– **concretization:** “*At our preliminary meeting I found I recognized a good few of the hundred or more candidates who had turned up for a glass of wine, a nibble and a briefing*” (Kington, 2021) – «На нашій попередній зустрічі я виявив, що упізнав декілька чоловік із сотні або більше за кандидатів, які прийшли на келих вина, перекус і брифінг».

Grammatical transformations include antonymous translation and grammatical substitution:

– **antonymous translation:** “*To get some mistletoe and hang it in an obscure place in the home*” (Kington, 2021) – «Придбати омелу і повісити її в якому-небудь незрозумілому місці будинку»; “*And don’t forget: if we find any unattended packages containing gold, frankincense or myrrh, they will be destroyed immediately*” (Kington, 2021) – «І не забувайте: якщо ми знайдемо залишені без нагляду посилки, що містять золото, ладан або мірру, вони будуть негайно знищені»;

– **grammatical substitution:** “*A security alert will be in permanent force for the next three months, at the maximum Red Nose level, and certain basic human rights will have to be curtailed during that period*” (Kington, 2021) – «Попередження системи безпеки діятиме постійно впродовж наступних трьох місяців за умови максимального рівня «Червоний ніс», і впродовж цього періоду необхідно буде обмежити деякі основні права людини».

Conclusions. Thus, when translating the English *feuilleton* the translator must keep in mind the semantic equivalence of the original text and the translated one. For this purpose it is necessary to use various translation modifications as any language has certain structural properties that must be taken into account when reproducing this type of the text. According to the results of processing the factual material the translator should pay attention to lexical and grammatical transformations (structural and lexico-semantic differences between the original language – English and the language of translation – Ukrainian); they focus on variations in syntactic organization of sentences or clear lexical transformations.

BIBLIOGRAPHY

1. Барилова Е. Э. Особенности перевода текстов различных функциональных стилей. Псков : Псковский государственный университет, 2017. 72 с.
2. Бухвалд Арт. Америка и американцы : фельетоны и короткие рассказы. *Литмир: электронная библиотека* : веб-сайт. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=241470> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. Сучасний словник літератури і журналістики. Харків : Прапор, 2009. 384 с.
4. Комаров С. А. Жанр фельетону в російській літературі 19 – першої третини 20 століття: теорія, історія, персоналії, поетика : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.02. Харків, 2016. 467 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода: лингвистические аспекты. Москва : 1999. 253 с.
6. Крістіанс К., Маклер М., Річардсон К. Медіаети́ка : практичні випадки та моральні міркування / пер. з англ. О. Б. Король. Львів : Видавництво УКУ, 2014. 592 с.
7. Лешко У. О. Типологія жанрів інтернет-журналістики: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Вип. 44. С. 246–253.
8. Мастерова О. Я. Фельетон как тип текста в системно-структурном и стилистическом аспектах (на материале немецкоязычного фельетона). *Вісник ХНУ : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. 2010. № 930. С. 164–169.
9. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 208 с.
10. Полюк І. С., Бондар Л. В. Закономірності та особливості процесу письмового перекладу текстів різних жанрів. *Національна металургійна академія України* : вебсайт. URL: http://manhole.nmetau.edu.ua/file/07_polyuk.pdf (дата звернення: 02.02.2021).
11. Словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/> (дата звернення: 19.01.2021).
12. Ярмиш Ю. О. Актуальність класичного фельетону: образи та форми. *Електронна бібліотека інституту журналістики*. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=76> (дата звернення: 08.02.2021).
13. Eaman R. The A to Z of Journalism. London : Scarecrow Press. 2009. 387 p.
14. Kington M. The columnist. URL: <http://www.mileskington.com/TheColumnist.html> (дата звернення: 14.01.2021).
15. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/feuilleton> (дата звернення: 30.01.2021).
16. Online satirical news: list of satirical news sites. URL: <https://libguides.library.kent.edu/c.php?g=278400&p=1854632> (дата звернення: 17.01.2021).
17. President-unelect Joe Biden Lashes Out at Trump After Electoral Non Win. *The Daily Squib*. URL: <https://www.dailysquib.co.uk/world/40133-president-unelect-joe-biden-lashes-out-at-trump-after-electoral-non-win.html> (дата звернення: 25.12.2020).
18. The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Feuilleton> (дата звернення: 30.01.2021).

REFERENCES

1. Barilova E. E. Osobennosti perevoda tekstov razlichnykh funktsionalnykh stiley [The peculiarities of various functional styles reproduction]. Pskov : Pskov State University, 2017. 72 p. [in Russian].
2. Buchvald Art. Amerika i amerikantsyi: feletony i korotkie rasskazy [America and the Americans: feuilletons and short stories]. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=241470> (data zvernennya: 10.02.2021). [in Russian].
3. Hetmanets M. F., Mykhailyn I. L. Suchasnyi slovyk literatury i zhurnalistyky [Modern dictionary of literature and journalistic]. Kharkiv : Prapor, 2009. 384 p. [in Ukrainian].
4. Komarov S. A. Zhanr feletonu v rosiiskii literaturi 19-pershoi tretyny 20 stolittia: teoriia, istoriia, personalii, poetyka [Genre of the satirical article in Russian literature of the 19th – the first three decades of the 20th century: theory, history, personalias, poetics] : dys. ... d. filol. n. : 10.01.02. Kharkiv, 2016. 467 p. [in Ukrainian].
5. Komissarov V. N. Teoriya perevoda: lingvisticheskie aspekty [Theory of translation: linguistic aspects]. Moscow : 1999. 253 p. [in Russian].
6. Kristians K., Makler M., Richardson K. Mediiiaetyka : praktychni vypadky ta moralni mirkuvannia [Media ethics: practical cases and moral considerations] / per. z anhl. O. Korol. Lviv : Vydavnytstvo UKU, 2014. 592 p. [in Ukrainian].
7. Leshko U. Typolohiia zhanriv internet-zhurnalistyky: teoretychni aspekty [Typology of genres of online journalistic: theoretical aspects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*. 2018. Vyp. 44. pp. 246–253 [in Ukrainian].
8. Masterova O. Ya. Feleton kak tip teksta v sistemno-strukturnom istilisticheskom aspektah (na materiale nemetskoyazychnogo feletona) [Feuilleton as a type of text in the systemic, structural and stylistic aspects (the case study of the German-language feuilleton)]. *Visnyk KhNU : V. N. Karazin Kharkiv National University*. 2010. № 930. pp. 164–169. [in Russian].
9. Minyar-Beloruhev R. K. Teoriya i metody perevoda [Theory and practice of translation]. Moscow : Moskovskiy litsey, 1996. 208 p. [in Russian].
10. Poliuk I. S., Bondar L. V. Zakonomirnosti ta osoblyvosti protsesu pysmovoho perekladu tekstiv riznykh zhanriv [Regularities and features of the process of written translation of texts of different genres]. URL: http://manhole.nmetau.edu.ua/file/07_polyuk.pdf (data zvernennia: 02.02.2021). [in Ukrainian].
11. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. URL: <https://slovyk.ua/> (data zvernennia: 19.01.2021). [in Ukrainian].
12. Iarmysh Yu. Aktualnist klasychnoho feletonu: obrazny ta formy [Relevance of the classical feuilleton: images and forms]. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=76> (data zvernennia: 08.02.2021). [in Ukrainian].

13. Eaman R. *The A to Z of Journalism*. London : Scarecrow Press. 2009. 387 p. [in English].
14. Kington M. The columnist. URL: <http://www.mileskington.com/TheColumnist.html> (data zvernennia: 14.01.2021). [in English].
15. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/feuilleton> (data zvernennia: 30.01.2021). [in English].
16. Online satirical news: list of satirical news sites. URL: <https://libguides.library.kent.edu/c.php?g=278400&p=1854632> (data zvernennia: 17.01.2021). [in English].
17. President-unelect Joe Biden Lashes Out at Trump After Electoral Non Win. *The Daily Squib*. URL: <https://www.dailysquib.co.uk/world/40133-president-unelect-joe-biden-lashes-out-at-trump-after-electoral-non-win.html> (data zvernennia: 25.12.2020). [in English].
18. The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Feuilleton> (data zvernennia: 30.01.2021). [in English].

Yuliia HOLOVATSKA,

orcid.org/0000-0002-7740-9432

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) yulyapashkovska@ukr.net

Yaryna LEIBYCH,

orcid.org/0000-0002-0429-8671

5th year Student at the Department of Theory and Practice of Translation

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) yarynalebych@gmail.com

LINGUAL FEATURES OF ENGLISH MANIPULATIVE DISCOURSE

The article analyzes the linguistic features of English manipulative discourse in a political context. The concepts of “manipulation”, “discourse”, “political language” are defined. Strategies of language manipulation as a component of communicative behavior as well as features and types of political communication are studied. Thus, four types of political discourse with manipulative content have been identified: bureaucratic political communication, public political communication, journalistic political communication, and political speech activity of the mainstream citizens. The functional features of language manipulations are generalized: moral and psychological influence; hidden influence, which contributes to the illusion of independent decision-making and action of the addressee; treatment of the audience as a means in order to achieve the manipulator’s own goals; desire to obtain unilateral approval; linguistic motivation. A comparative analysis of the strategies of language manipulation implemented by communicants in the framework of election debates presented in the media is conducted. The most common strategies and tactics of linguistic manipulation are argumentation, example illustration, use of accurate data and figures, verbal confrontation, opposition of the opponent, sarcastic comments, integration, unity, pressure on emotions, discrediting opponents, criticism, impersonal accusation. Considering the analysis of election debates as a type of manipulative discourse, it is investigated that the dominant stylistic means are anaphoric repetitions (used to emphasize a certain action or thought), tautology (emphasizing fact and attracting audience attention), simple and compound epithets (emphasis on brightness and emotionality of the message delivered), hypophora, personification, epiphora, parallelism (expression of unity and common interests with the target audience).

Key words: *manipulation, debate, discourse, political language.*

Юлія ГОЛОВАЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-7740-9432

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) yulyapashkovska@ukr.net

Ярина ЛЕЙБИЧ,

orcid.org/0000-0002-0429-8671

студентка V курсу факультету іноземних мов

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) yarynalebych@gmail.com

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО МАНІПУЛЯТИВНОГО ДИСКУРСУ

У статті проаналізовано лінгвальні особливості англomовного маніпулятивного дискурсу у політичному контексті. Визначено поняття «маніпуляція», «дискурс», «політична мова». Досліджено стратегії мовної маніпуляції як складової частини комунікативної поведінки, а також вивчено особливості та види політичної комунікації. Отже, визначено чотири типи політичного дискурсу з маніпулятивним контентом, такі як бюрократична політична комунікація, публічна політична комунікація, журналістське політичне спілкування,

політична мовленнєва діяльність пересічних громадян. Узагальнено функціональні ознаки мовних маніпуляцій, такі як моральний та психологічний вплив; прихований вплив, що сприяє виникненню ілюзії самостійного прийняття рішень та здійснення дії у адресата; поведження з об'єктами маніпуляції як із засобами досягнення власних цілей маніпулятора; бажання отримати одностороннє схвалення; лінгвістична вмотивованість. Здійснено порівняльний аналіз стратегій мовних маніпуляцій, реалізованих комунікантами в рамках передвиборчих дебатів, представлених у засобах масової інформації. Найпоширенішими стратегіями та тактиками лінгвістичної маніпуляції визначено аргументацію, ілюстрацію прикладами, вживання точних даних та цифр, мовне протистояння, протидію опоненту, саркастичні коментарі, інтеграцію, єдність, тиск на емоції, дискредитацію опонентів, критику, безособове звинувачення. На основі аналізу передвиборчих дебатів як виду маніпулятивного дискурсу доведено, що домінуючими стилістичними засобами є анафоричні повтори (вживаються задля наголошення на певній дії чи думці), тавтологія (підкреслення факту і привернення уваги аудиторії), прості та складені епітети (підкреслення яскравості та емоційності повідомлення), гіпофори, персоніфікація, епіфора, паралелізм (вираження єдності та спільних інтересів із цільовою аудиторією).

Ключові слова: маніпуляція, дебати, дискурс, мовні засоби, політичний дискурс.

Problem statement. In modern society, the social machine of manipulation of public consciousness functions quite effectively, which is a set of technologies of domination, one of the important elements of which is the media. In the arsenal of their means of manipulating the consciousness, mass media, including print and electronic have a considerable stock of different techniques, rules and principles of creating messages that work well and quite effectively cope with attracting attention and influence on the reader. Today, such information should be both possessed and able to be detected, in particular by computer methods.

Due to the rapid development of information technology and globalization trends, the world is becoming more united. Under these circumstances, the role of language used in politics is growing. Discussion is a genre of political discourse, the importance of which is sharply felt not only by scientists but also by politicians. The study of political discourse is important in a democratic society, because democracy is not so much a set of procedures and their use, as a dialogic interaction between different political parties, social movements and even individuals. Therefore, the article is devoted to the study of the problem of manipulation of modern media.

The relevance of the study lies in the need to study the linguistic features of manipulative discourse in order to create an effective model of public speaking and adequate and correct understanding of language manipulation by the target audience.

The purpose of the work is to study and compare the strategies of language manipulation implemented by communicators in the election debate.

To achieve this goal, it is necessary to focus on the following aspects:

- 1) clarification of the concept of language manipulation;
- 2) analysis of the strategy of language manipulation as a component of communicative behavior;

3) analysis of language tools in the genre of election debates presented in the media.

Research methods: comparative method, analysis, synthesis, descriptive and analytical (complex translation analysis, linguistic description and contrastive analysis, contextual and transformational analysis, lexicographic and component methods, critical analysis, comparison of points of view) methods.

Presentation of the main material. The definition of manipulation in the Merriam-Webster Dictionary is to «skillfully manage or use» and “control <...> by cunning, unjust or insidious means, especially for one’s own benefit” (“to manage or utilize skillfully” and “to control <...> by artful, unfair, or insidious means especially to one’s own advantage”). The dictionary defines the media as “the system and organizations of communication through which information is spread to a large number of people” (“the system and organizations of communication through which information is spread to a large number of people”) (Dictionary by Merriam-Webster).

Thus, manipulation of the media can be defined as “managing the system and organizations for their own benefit” Although manipulation of the media has been interpreted differently in the past, this legal definition of the term may be one of the most complete and comprehensive: “the act of creating an image or argument that promotes certain interests”. This legal definition complements the definition that manipulation of the media may include the use of “logical errors and propaganda techniques” as well as “suppression of information or views”. In this case, the term media manipulation means “the use of social media platforms to spread misleading or inaccurate misinformation” (Polyakova, Yuzhakova, Zalavina, Dyorina, 2020: 31).

The media play an important role in modern society. It is a powerful resource used by politicians, and accordingly it has contributed to the creation of such a phenomenon as political language. As a result, the information field has become very contradictory and

has created a set of different representations of the same phenomenon, reality or event, often mutually exclusive.

A striking example of manipulative discourse is political language, so we consider it appropriate to analyze it. Political language is a special sign system designed for political communication. It is not the prerogative of professional politicians or civil servants, but a resource which is open to all members of the language community and associated with a certain use of public language as a means of persuasion and control. Political language can be defined as a subsystem of the national language intended for political communication, including the promotion of certain ideas, emotional impact on citizens and their subsequent motivation for certain political actions, the development of public consensus. Political language is widely available because it is located between two poles: a functionally determined special language and the slang of a certain group with its own ideology. Therefore, political language must be accessible to understand according to the goals propaganda and is focused on a particular group for some historical, social and psychological reasons. In other words, political language is deprived of the property of "secret language". It does not contain a specific lexicon, unknown and unfamiliar to some members of society. Thus, language becomes political because of the content of the transmitted information and the circumstances under which the dissemination of information and functions takes place. Political language is a political reality, because language is not only a tool for describing certain events, but also a part of them that has a strong influence on the formation of their value, contributing to the formation of political roles recognized by politicians and society as a whole (Winn, 1997: 35).

According to A.P. Chudinov, there are four types of political communication:

1) official (internal, bureaucratic) political communication, focused on interaction within governmental or state institutions;

2) political communication in public political activity, focused on different segments of the population, as a form of professional and public work of political leaders and activists;

3) political communication carried out by journalists and aimed at a mass audience in the form of interviews, analytical articles in newspapers written by journalists, political scientists and/or politicians;

4) political speech activity of "ordinary" citizens (not professionals in the field of political communication), participation in rallies, demonstrations, etc. (Chudinov, 2003: 156).

Thus, it is obvious that the distinguishing feature of political communication is its mass character. This explains why political language is applied to different types of influence: persuasion, control, manipulation, and the media become its direct means of implementation and realization.

In our opinion, the main signs of manipulation are:

1) spiritual and psychological influence without any physical violence (in this case, the purposes of manipulation are the mental structures of people) in the form of a certain psychological force or game on the weaknesses of the addressee;

2) the direction of the manipulator's actions in such a way that his ultimate goal and the fact of influence will go unnoticed by the object of manipulation, which will still have the illusion of independent decision-making and action – i.e. hidden influence;

3) influence that requires certain knowledge and significant skills;

4) treatment of objects of manipulation not as people, but as things – a means of achieving the manipulator's own goals;

5) desire to receive a unilateral prize;

6) motivation;

7) skills of the manipulator in the implementation of their manipulative actions.

A clear example of manipulative discourse is political debate. Today, election debates are increasingly attracting the attention of representatives of various scientific disciplines, such as political scientists, sociologists, psychologists, linguists, researchers of the media. This is not accidental and is due to the fact that the election debate as a subject of research represents a wide field of activity and can be analyzed in various aspects.

On the one hand, debate is a genre of political discourse, and the importance of studying it is acutely felt not only by scholars but also by politicians. As a result of the rapid development of information technology and trends towards globalization, the world is becoming more united. Under these conditions, the role of language used in politics is growing (in high-level negotiations, in speeches of politicians and statesmen, in presidential messages, in parliamentary debates, etc.).

Debate is a form of campaigning (along with political advertising, meetings with voters, etc.), and therefore it has the characteristics of advertising discourse. The election debate can be seen as an example of dialogue, oral speech, which is actively studied in both domestic and foreign linguistics (Yuryeva, 2006: 112).

The increase in attention to oral communication in recent decades is due to the general shift of interest from language as a structure to the analysis of

language as an activity, from language competence to communicative. Thus, the concept of discourse emerges and various areas of oral speech are formed, such as linguistic pragmatics, conversational analysis, interactive sociolinguistics, discursive analysis, communicative linguistics, and so on.

The extract to be analyzed in this section is the transcript of the first Trump-Clinton presidential debate held in Hofstra University in Hempstead, New York on September 26, 2016. It represents the 90-minute debate between Democratic nominee for president of the United States, Hillary Clinton, and Republican nominee for president of the United States, Donald J. Trump, moderated by Lester Holt, anchor of "NBC Nightly News". So three people are involved in the discussion: Lester Holt, who has an ancillary character despite his moderating role, and two main characters Hillary Clinton and Donald Trump.

We analyzed a certain part and considered both the strategy and tactics of linguistic manipulations and the language tools used by both speakers in each segment.

The first part, or the opening segment, is focused on the topic "Achieving Prosperity", and the main topic here is Job. The first issue the opponents are discussing is why they are better choice to create the kinds of jobs that will put more money into the pockets of American workers. Clinton starts first and uses continuous anaphoric repetition in order to emphasize her positive intentions and plans, saying:

"I want us to invest in you. I want us to invest in your future ... I also want to see more companies do profit-sharing. If you help create the profits, you should be able to share in them, not just the executives at the top. And I want us to do more to support people who are struggling to balance family and work. I've heard from so many of you about the difficult choices you face and the stresses that you're under" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

Here Clinton uses an integration strategy, which is implemented through the tactic of unity in the form of appeal to ordinary people, using a plural personal pronoun us. After saying that she also uses anaphora in the form of call for action (let us) to appeal to the potential voters for joining efforts to have good conditions to balance family and work:

"So let's have *paid* family leave, *earned* sick days. Let's be sure we have *affordable* child care and *debt-free* college" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

In the last Clinton applies one more effective lexical stylistic device such as simple and compound epithets (paid, earned, affordable, debt-free) that belong to the same topic and express what people want to hear, thus appealing to their emotions.

Further she continues to use the tactic of unity with the help of hypophora, which consists in posing a question and answering that question immediately:

"How are we going to do it? We're going to do it by having the wealthy pay their fair share and close the corporate loopholes" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

Trump begins his discourse with personification, giving the jobs the ability to flee and go:

"Our jobs *are fleeing* the country. *They're going* to Mexico. *They're going* to many other countries" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

He goes on with his telling and uses the tactic of impersonal accusation, which is supported by impersonal pronoun "nobody". He impersonally accuses ex-president and other American politicians who, according to Trump, drive ineffective policy in relation to China and many other countries. He also uses simile to make ironical effect out of American government, which provides a more colorful and emotional presentation of the situation the USA faces now:

"You look at what China is doing to our country in terms of making our product. They're devaluing their currency, and there's *nobody* in our government to fight them. And we have a very good fight. And we have a winning fight. Because they're using our country as a *piggy bank* to rebuild China, and many other countries are doing the same thing" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

Further Trump resorts to epiphora by repeating the same word (leaving) at the end of each successive clause and in this way emphasizes that they are losing their jobs:

"So Ford is *leaving*. You see that, their small car division *leaving*. Thousands of jobs leaving Michigan, *leaving* Ohio. They're all *leaving*. And we can't allow it to happen anymore" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

Next Trump proceeds with the parallelism accompanied by the chain of anaphoric constructions, which starts with the personal pronoun we to show unity and mutual interests with his potential voters. Integration strategy is used here:

"But *we have to stop* our jobs from being stolen from us. *We have to stop* our companies from leaving the United States and, with it, firing all of their people ... *We have to* renegotiate our trade deals, and *we have to stop* these countries from stealing our companies and our jobs" (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

The first and the last sentences in the previous utterance by Trump express the same idea, which means that he uses tautology. He repeats the same phrases two times but in a slightly different way (pas-

Table 1

№	Type of strategy	Clinton, tactic, %	Trump, tactic, %
1	Argumentation	Illustration and examples, 45%	Precise figures, 35%
2	Confrontation	Opposition to opponent, 51%	Sarcastic comments, 36%
3	Integration	Unity, 88%	Appeal to emotions, 78%
4	Discrediting	Criticism, 67%	Impersonal accusation, 65%

sive and active voices) to put stress on the fact and draw audience's attention.

Trump undertakes self-promotion strategy realized through the tactic of promise, making boast of his prospective plans and self-advertising himself and his ideas. He draws the picture of prosperous future with his participation as a President of the USA:

“We cannot let it happen. Under my plan, I'll be reducing taxes tremendously, from 35 percent to 15 percent for companies, small and big businesses. *That's going to be a job creator like we haven't seen since Ronald Reagan. It's going to be a beautiful thing to watch. Companies will come. They will build. They will expand. New companies will start. And I look very, very much forward to doing it*” (The first Trump-Clinton presidential debate, 2016).

Trump employs a repetition (will come, will build, will expand, will start) in the statement above in order

to achieve the desired effect, that is, to persuade the audience to vote for him because the promising future is waiting for them.

We analyzed two segments of the first discussion, focusing on both rhetorical strategies and tactics and stylistic techniques and means of expression used by opponents. We found out the most common strategies and tactics used by opponents during the first debate (Table 1).

Conclusions. Thus, it can be concluded that manipulative discourse is characterized by the use of spiritual and psychological influence without any physical violence, the direction of the manipulator's actions so that its ultimate goal and the fact of influence will go unnoticed by the object of manipulation, which will still have the illusion of independent decision making and carrying out actions, treating objects of manipulation not as people, but as things.

BIBLIOGRAPHY

1. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монография. Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2003. 248 с.
2. Юр'єва О. Г. Лінгвістичний вимір політичного маніпулювання : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Донецьк, 2006. 199 с.
3. Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com> (last accessed: 10.02.2021).
4. Polyakova L., Yuzhakova Y., Zalavina T., Dyorina N. Linguistic Manipulation Means in English Political Discourse. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (33). P. 27–36.
5. Washington Post. The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated. URL: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trumpclinton-presidential-debate-transcript-annotated/?utm_term=.fe9c6e909d8d (last accessed: 11.02.2021).
6. Winn D. Manipulated mind England. N.-Y., 1997, 87 p.

REFERENCES

1. Chudinov A. P. Metaforicheskaja mozaika v sovremennoj politicheskoy kommunikacii [Metaphorical mosaic in modern political communication]. Monograph. Ural. state ped. un-t. Ekaterinburg, 2003. 248 p. [in Russian].
2. Yuryeva O. G. Lingvistichnyj vymir politychnogo manipulyuvannya [Linguistic dimension of political manipulation]: dissertation of Candidate of Political Sciences: 23.00.02. Donetsk, 2006. 199 p. [in Ukrainian].
3. Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com> (last accessed: 10.02.2021).
4. Polyakova L., Yuzhakova Y., Zalavina T., & Dyorina N. Linguistic Manipulation Means in English Political Discourse. *Amazonia Investiga*, 2020, 9 (33), pp. 27–36.
5. Washington Post. The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated. URL: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trumpclinton-presidential-debate-transcript-annotated/?utm_term=.fe9c6e909d8d (last accessed: 11.02.2021).
6. Winn D. Manipulated mind England. N.-Y., 1997. 87 p.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-8>**Вікторія ГОНЧАРОВА,**
orcid.org/0000-0003-3665-3882

викладач

*Херсонського політехнічного фахового коледжу
Одеського національного політехнічного університету
(Херсон, Україна) gonvic@ukr.net***Аліна ПЕСТУШКО,**
orcid.org/0000-0002-7240-4392

викладач

*Херсонського політехнічного фахового коледжу
Одеського національного політехнічного університету
(Херсон, Україна) apestushko@gmail.com*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ТА СУФІКСАЛЬНИХ МОРФЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Пропонована стаття присвячена дослідженню процесу перекладу англійських префіксальних та суфіксальних морфем. У статті проаналізовано продуктивність англійських словотвірних суфіксів та префіксів, охарактеризовано способи перекладу префіксальних та суфіксальних морфем з англійської мови на українську. У ході роботи висвітлено основні етапи наукової думки в галузі лінгвістики та перекладознавства, розглянуто поняття «морфема», «словотвір» «префікс», «суфікс», а також проаналізовано зразки прикладу суфіксальних та префіксальних морфем англійської мови та здійснено їх перекладацький аналіз на українську мову. Проведено системний аналіз будови виразників цієї категорії, з'ясовано їхні функціональні диференційні ознаки. Визначено площини спільного та відмінного у структуротвірному вимірі. Виділено й описано функціональні моделі та морфологічні перетворення, які супроводжують процес виникнення демінутивів. З'ясовано, що англійська лексика характеризується продуктивністю афіксального способу словотворення, який є підвидом морфологічного способу. Встановлено, що одними з найпродуктивніших способів іменникового словотвору є суфіксальний та префіксальний способи. Суфікс та префікс володіють семантичною функцією і можуть відображати належність деривату до певної семантичної групи. Виявлено семантичні групи відповідно до значення, якого набувають похідні іменники, приєднуючи суфікси й префікси до похідної основи. Проаналізовано продуктивність дієслівних, іменникових і прикметникових основ під час утворення похідних іменників. Виділено та проаналізовано словотвірні типи суфіксального й префіксального способів, з'ясовано продуктивність словотвірних моделей. Встановлено відповідність різних видів словотвірних моделей під час утворення похідних лексичних одиниць різних сфер вживання. Крім того, у статті розглянуто порівняльний аспект вивчення морфологічного словотвору в англійській та українських мовах на прикладі префіксів та суфіксів, охарактеризовано можливі способи перекладацьких трансформацій префіксальних та суфіксальних морфем англійської мови на українську мову.

Ключові слова: переклад, перекладацький аналіз, морфема, словотвір, префікс, суфікс, трансформації.

Victoria HONCHAROVA,
orcid.org/0000-0003-3665-3882

Teacher

*Kherson Polytechnic Professional College of Odesa National Polytechnic University
(Kherson, Ukraine) gonvic@ukr.net***Alina PESTUSHKO,**
orcid.org/0000-0002-7240-4392

Teacher

*Kherson Polytechnic Professional College of Odesa National Polytechnic University
(Kherson, Ukraine) apestushko@gmail.com*

TRANSLATION PECULIARITIES OF ENGLISH PREFIX AND SUFFIX MORPHEMES INTO UKRAINIAN

This article is devoted to the research of the translation process of English prefix and suffix morphemes. The article analyzes the productivity of English word-forming suffixes and prefixes and characterizes the methods of translation of prefix and suffix morphemes from English into Ukrainian. In the course of the work the main stages of scientific thought in the sphere of linguistics and translation studies are reflected, such notions as "morpheme", "word-formation", "prefix", "suffix" are considered, and also the examples of English suffix and prefix are analyzed and their translational analysis into Ukrainian is performed. The system analysis of the structure of the expressers of this category has been performed, their functional differential signs have been found out. The common features and distinctions in the structural-visual dimension have been determined. Functional models and morphological transformations accompanying the process of derivative formation have been distinguished and described. It was found out that the English vocabulary is characterized by the productivity of affix mode of word formation, which is a subspecies of morphological mode. It was found that some ways of noun word formation are suffix and prefix ways. Suffix and prefix have semantic function and can reflect affiliation of derivational to definite semantic group. The semantic groups according to the meaning that derivational nouns acquire by attaching suffixes and prefixes to the derivational base have been revealed. The performance of verbal, nominal and adjectival bases in the formation of derivative nouns has been analyzed. Word-formation types of suffix and prefix way were singled out and analyzed, the productivity of word-formation models was found out. The correspondence of different types of word-formation models in the formation of derivative lexical units of different spheres of application is established. In addition, the article deals with the comparative aspect of the study of morphological word formation in English and Ukrainian languages by the example of prefixes and suffixes, and characterizes the possible ways of translation of prefix and suffix morphemes of the English into the Ukrainian language.

Key words: translation, translation analysis, morpheme, word formation, prefix, suffix, transformation.

Постановка проблеми. Словотвір як особливий розділ науки про мову вивчає зв'язки й структурні типи слів, їх морфеміку і будову, а також їх деривацію, тому конкретним предметом словотворення є лексичні одиниці з точки зору їх морфемного складу, структури і способів деривації. Окремі слова як вагоме ціле вивчаються в словотворенні не окремо, а як одиниці мови, шляхом аналізу яких лінгвісти пізнають словотвірну систему загалом, загальні закони її функціонування й розвитку, правила й норми словотворення. Перебуваючи в постійному русі, англійська мова безперервно розвивається, вдосконалюється, маючи своє сьогодення, минуле й майбутнє. Збагачення словника – це один з найважливіших факторів розвитку мови, свідчення його динамічного характеру. Лексика мови перебуває в стані безперервних змін, внесених згідно з мовними законами. З розвитком суспільства з'являються нові предмети, явища, вони фіксуються в нових словах і нових значеннях.

Аналіз досліджень. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеним інтересом до вивчення словотвору. Вивчаються питання про статус словотворчих одиниць, словотворчі значення тощо. Питаннями словотворення в різний час займалися науковці-мовознавці, такі як І. Селіванова, В. Несенко, В. Виноградов, Ф. Фляйшер, І. Степанова, М. Чередниченко. Проблема виникнення та вживання нових слів завжди цікавила лінгвістів, особливо в нашу епоху, відмінною рисою якої стала розкутість мови, як наслідок, відбувається велика кількість всіляких новоутворень.

Проблемі новоутворень у різний час присвячували роботи такі вчені, як В. Щедогубова, А. Павлюк, І. Корунець, А. Омельниченко, І. Зацний, В. Карабан, В. Клименко. Дослідивши літературу з цієї теми, ми виявили, що недостатньо повно розкрита проблема перекладу суфіксальних та префіксальних морфем англійської мови на українську. Цим пояснюється актуальність нашого дослідження. Крім того, актуальність цієї проблеми полягає в тому, що знання законів, способів і засобів словотворення не тільки сприяє широкому огляду всього кола лексики англійської мови в теоретичному аспекті, але й має безпосередньо практичне значення для опанування цією мовою.

Мета статті полягає у розгляді способів словотвору в українській та англійській мовах, а також способів перекладу суфіксальних та префіксальних морфем англійської мови українською.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова, як і інші мови, перебуває в постійній зміні і динаміці. Лексика як рухливий пласт мови найбільш чуйно реагує на всі зміни в соціальній, культурній та інших сферах життя мовця колективу, адже саме слово є «дзеркалом життя».

З іншого боку, постійно зростаючий інтерес сучасної лінгвістики до різних аспектів словотвору пояснюється тим, що слово є центральною одиницею мови. Власні властивості слова як лексичної одиниці перехрещуються в ньому з властивостями інших елементів мови. Ця взаємодія лежить в основі функціонування мовної системи загалом.

Термін «словотвір» має два основні значення, які слід чітко розрізняти. У першому своєму значенні він вживається для вираження постійного процесу утворення нових слів у мові. Мова перебуває в стані безперервного розвитку, що включає певні мовні процеси, зокрема створення нових лексичних одиниць. Цей процес отримав назву «словотвір» (Павлюк, 2002: 61).

Морфема визначається як елементарна значуща частина слова. Вона будується фонемами, причому найпростіші морфеми включають лише одну фонему. Наприклад, *a-fire* [q-]; *speaks* [-s]; *mist-y* [-i]. Л. Філіпова у своїй роботі визначає морфему як найменшу одиницю морфології. Це найменша значуща одиниця, яка має позиційну самостійність.

В. Чердиченко визначає морфему як найменшу мовну одиницю, що володіє істотними ознаками мови, тобто має як зовнішню (звукову), так і внутрішню (значеннєву) сторони. Отже, морфема – це найменша лінійна значуща одиниця, що має звукове вираження (Чердиченко, 2005: 38).

Ю. Зацний у своїй роботі визначає морфему як дрібні двосторонні одиниці мови (гр. “Μορφη” – «форма»). Морфема, на відміну від слова, є несамостійною синтаксичною одиницею, тобто в мові може вживатися тільки як компонент слова, і несамостійною семантичною одиницею, оскільки не може служити засобом називання денотата. Носіями основного лексичного значення є морфеми кореневі, а значення додаткового – афіксальні, які залежно від позиції в слові іменуються префіксами (стоять перед коренем) і суфіксами (займають позицію після кореня) (Зацний, 2008: 71).

Існує два типи морфем, а саме вільні (*free morphemes*) і зв'язані (*bound morphemes*). Так, вільні морфеми можуть використовуватися в англійській мові самостійно, тоді як зв'язані морфеми вживаються тільки у зв'язку з іншими морфемами (Чердиченко, 2005: 42).

Прикладом вільної морфеми може служити слово *sad*, а зв'язаної – *-ly*. Як ви вже здогадалися, *-ly* не може вживатися як самостійне слово, хоча має певний сенс. Щоб стати самостійною одиницею, вона має бути з'єднана з іншими морфемами.

Вільна морфема: *sad* – *смуток*; зв'язана морфема: *-ly*, слово: *sadly* – *сумно*.

Вільна морфема: *tall* – *високий*; пов'язана морфема: *-er-*, слово: *taller* – *вище*.

Вільна морфема: *cat* – *кіт/кішка*; пов'язана морфема: *-s*, слово: *cats*.

По-іншому пов'язані морфеми називаються афіксами (*affixes*). В їх число входять префікси

(*prefixes*), суфікси (*suffixes*), інфікси (*infixes*), циркумфікси (*circumfixes*) (Карабан, 2002: 183).

Префікси ставляться перед іншою морфемою, суфікси додаються до її кінця, інфікси інтегруються в середину слова, а циркумфікс використовується як на початку, так і в кінці морфеми. Інфікс в англійській мові є досить цікавим поняттям. Вони частіше зустрічаються у сленговій лексиці. Однак деякі фахівці відносять *-s* у слові *fathers-in-law* саме до них. В англійській мові виділяються кореневі та афіксальні типи морфем.

Значення кореневої морфеми визначає або уточнює значення афіксальної, як це відбувається, наприклад, у словах з префіксом *super-*, який має низку відтінків значення: 1) *situated directly over smth*; 2) *above*; 3) *more than, beyond the norm*; 4) *exceeding by*. Ці відтінки реалізуються в поєднанні з кореневими морфемами з різним значенням. За конкретного значення денотата (*columnar*; *impose*) використовується відтінок 1 (*super-columnar*; *supermarine*; *superimpose*); за «просторового» значення кореня реалізується відтінок 2 (*supercelestial*; *superlunary*); відтінок 3 передбачає значення норми в кореневій морфемі (*supernatural*; *supernormal*; *supersensible*); відтінок 4 з'являється в математичних термінах кількості (*supertertius*). Афіксальна морфема впливає на значення кореневої; достатньо порівняти значення слів *impose* (1) *lay or place, usu by force*; 2) *take advantage of*; 3) *practise deception* і *superimpose* (*put one thing on top of smth else*) або *natural* (*concerned with, produced by nature*) і *supernatural* (*spiritual; not controlled or explained by physical laws*).

Коренева морфема зазвичай відповідає в слові за передачу більш конкретного значення, ніж морфема афіксальна. У словах коренева морфема (або морфеми, якщо в слові їх декілька, як, наприклад, у *blackboard* або *schoolboy*) має частину цілісного лексичного значення, утворюючи смислове ядро слова; саме на кореневій морфемі ґрунтується мотивування слова (Клименко, 2001: 71).

Афіксальні морфеми вносять зміни у слово та поділяються на словозмінні (модифікують граматичне значення); словотворчі (модифікують лексичне значення).

Перші виконують граматичну функцію, не впливаючи на лексичне значення слова. Словозмінні афікси універсальні, тобто застосовані до всіх (або більшості) слів конкретної граматичної категорії. Як приклад можна назвати суфікси ступенів порівняння *-er* і *-est*, суфікс *-s*, який утворює регулярні форми множини іменників, суфікс *-ing*. Результатом застосування такого типу афіксів є поява нової словоформи (Омельченко, 2003: 25).

Афікси словотворчі вносять нове лексичне значення, що є додатковим до того, що вже міститься в кореневій морфемі. Словотворчі афікси універсальністю не володіють, хоча, на перший погляд, застосовані досить регулярно під час створення нових слів того ж кореня. Наприклад, суфікс *-ess* легко розпізнається носіями як суфікс зі значенням жіночого роду в словах *tigress*, *actress*, *hostess*, *lioness*. Однак універсальним він не є, що добре видно хоча б по неможливості утворити слова *cattess* або *guestess* за тією ж моделлю.

Крім афіксів, за позицією в слові вирізняють префікси і суфікси, також є так звані напівافیкси, а саме морфемі, висхідні до кореневого типу, але з ослабленим лексичним значенням, що з достатньою регулярністю виконують функцію афікса у словотворенні. Найбільш яскравими прикладами напівافیксів є суфікси *-man* і *-boy* у словах типу *postman*, *spaceman*, *horseman*, *fisherman*; *cowboy*, *newsboy*, *playboy*.

Англійська мова володіє досить широкими морфологічними засобами вираження значення, переважно іменниковими суфіксами та префіксами. До найпродуктивніших способів утворення англійських науково-технічних термінів можна віднести афіксацію, а саме суфіксацію та префіксацію. Нижче розглядаються приклади декількох продуктивних суфіксів та префіксів, особливості їх перекладу українською мовою.

Суфікси *-er/-or* вживаються для творення іменників, які позначають спеціалістів, машини, механізми, прилади: *estimator* – калькулятор, *bulldozer* – бульдозер, *excavator* – екскаватор.

Переклад слів із такими суфіксами можливо здійснити за допомогою таких перекладацьких прийомів:

- транскодування: *container* – контейнер;
- терміни із суфіксами *-ник*, *-ач*, *-ець*, *-ка*, *-ар/-яр*: *dispenser* – розпилювач, *caster* – ливарник;
- термінологічні словосполучення зі словами «пристрій», «апарат», «машина», «засіб»: *chooper* – рубальна машина, *cleanser* – мийний засіб;
- опис: *liner* – зовнішній шар суцільного склеєного картону (Омельченко, 2003: 26).

Англійські терміни та термінологічні утворення, які мають у своєму складі суфікс *-ism*, позначають таке:

- різні наукові, методичні та суспільні вчення, напрями, течії (*geocentrism*);
- часова або територіальна приналежність елемента, явища (*slangism*);
- різні явища в досліджуваних об'єктах (*paralogism*).

Такі англійські терміни із суфіксом *-ism* можна перекласти таким чином з використанням таких способів:

- відповідний український термін із суфіксом *-ізм/-изм*, *-ність*, *-анство*, *-ство/-цтво*: *favouritism* – фаворитизм, *cyclism* – циклічність, *Kantism* – кантіанство, *Catholicism* – католицизм;
- описовий спосіб: *absenteism* – ухиляння від участі у виборах (або зборач).

Суфікс *-less* утворює від іменників прикметники, що мають значення позбавлення чогось або неможливості якоїсь дії. Перекладаються ці терміни таким чином:

- українські терміни-прикметники з префіксом *без-*: *tailless* – безхвостий;
- терміни-прикметники з префіксом *не-*: *countless* – незліченний;
- сполучення прийменника *без* з іменником: *warrantless search* – обшук без ордера.

До активних термінотворчих префіксів В. Карбан відносить такі.

Префікс *after-* може мати такі значення: «задній», «наступний» тощо (*afterwind* – післявибухові повітряні потоки, *after-tossing* – брижі за кормою). Можливі такі способи перекладу термінів із префіксом *after*:

- іменники з префіксами *після-*, *під-*, *до-*: *aftereffect* – післядія, *afterinjection* – підворскування, *aftercooler* – доохолоджувач;
- термінологічні сполучення, які містять слова *наступний*, *повторний*, *залишковий* тощо: *aftercooling* – наступне охолодження, *aftercurrent* – залишковий струм.

Префікс *co-* має такі два основні значення: значення спільності і значення подібності (*co-dependent* – співзв'язаний, *coterminous* – однойменний). Можна зазначити такі основні способи перекладу англійських термінів із *co-*:

- слова з префіксом *спів-* та *ко-*: *co-director* – співдиректор, *to co-opt* – кооптувати;
- словосполучення та сполучення, що включають слова *разом*, *один з* або подібні: *to co-invent* – винайти разом з кимось, *co-winner* – один з тих, хто отримав нагороду;
- складне слово, до складу якого може входити слово *спільний* або подібні слова: *co-education* – спільне навчання.

За допомогою префіксу *extra-* утворюються прикметники зі значеннями «поза чимось», «за межами», «понад» (*extramarginal* – такий, що перебуває за межами свідомості, *extraexcitation* – перебудження).

До найпоширеніших способів перекладу можна віднести такі:

– терміни з префіксом *поза-* або *не-*: *extracranial* – позачерпний, *extra-regular* – неправильний, *нерегулярний*;

– термінологічні сполуки та словосполучення, які включають фрази «такий, що виходить за межі», «такий, що перебуває за межами»: *extracorporeal* – такий, що перебуває (відбувається) за межами організму;

– описовий переклад: *extrapunitive* – (псих.) схильний звинувачувати всіх, крім себе.

Префікс *mis-* може утворювати дієслова та іменники зі значенням, яке є протилежними значенню основи, або для позначення неправильності, неадекватності дії тощо (*misphasing* – розфазування, *miscount* – неправильний підрахунок, *misrule* – погано керувати).

Отже, щоб виконати відповідний та адекватний переклад матеріалів, які містять англійські науково-технічні терміни, необхідно володіти загальними знаннями специфічної галузі перекладу, а також знати та оперувати інструментами перекладу термінів.

Англійський суфікс *-er* є продуктивним суфіксом іменників, що позначає особу, що займається тією чи іншою діяльністю, й відповідає суфіксам *-ач-* (-яч-), *-ик-*. Наприклад, *reader* – читач, *painter* – художник, *cleaner* – прибиральник.

Англійські суфікси іменників, що виражають емоційне забарвлення *-aster* (-ette), (-let), (-ling), (-y/-ie), відповідають суфіксам чок (-ок), (-к) в українській мові: *kitchenette* – кухонька, *streamlet* – струмочок, *princeling* – князьок, *girlie* – дівчинка, *birdie* – пташка, *boggie* – візок, каретка.

Суфікси в англійській мові, що виражають приналежність до жіночої статі *-ess* (-enne), (-ette), відповідають суфіксам *-ин-* (-к-), (-ін-): *mistress* – господиня, *countess* – графиня, *cuvette* – кюветка, *cloistress* – черниця.

Ці суфікси є в англійській мові малопродуктивними.

Суфікс англійської мови абстрактних іменників, що позначає різні вчення, теорії, суспільно-політичні погляди, *-ism* збігається із суфіксом *-ізм*: *socialism* – соціалізм, *synicism* – цинізм, *idealism* – ідеалізм.

Англійський суфікс іменника *-ity* еквівалентний суфіксу *-ість*, позначає абстрактні поняття (*reality* – реальність, *humidity* – вологість, *brevity* – стислість, *polarity* – полярність, *necessity* – необхідність, *severity* – строгість, *security* – безпечність, *lability* – лабільність, *inflexibility* – жорстокість, *nationality* – національність).

Суфікс *-ness* утворює іменники від форм прикметників, які характеризують предмет із точки

зору його якості, ознаки, властивості, стану. Він відповідає українському суфіксу *-ін-* (-ість): *deepness* – глибина, *fitness* – гідність, *rareness* – рідкість, *ripeness* – зрілість, *greenness* – незрілість, *giddiness* – легковажність, *redness* – почервоніння.

Цей суфікс можна віднести до числа абсолютно продуктивних афіксів сучасної англійської мови.

Суфікс *-ist* утворює іменники, що позначають професії людей. Він повністю еквівалентний суфіксу *-іст*: *motorist* – моторист, *machinist* – машиніст, *automobilist* – автомобіліст, *harpist* – музикант, *dentist* – дантист.

Суфікс *-ture* має значення результату дії у вигляді предмета, речовини. Він може відповідати суфіксу української мови *-ур*: *mixture* – мікстура, *architecture* – архітектура, *armature* – арматура, *temperature* – температура.

Суфіксу *-al*, що утворює прикметники в англійській мові, відповідає український суфікс *-чн-* (-н-): *natural* – природний, *cultural* – культурний, *medical* – медичний, *legal* – юридичний.

Суфікс англійських прикметників *-y* означає якість того, що позначено основою, і відповідає суфіксам *-н-* (-шн), *-ат*, *-ов-*, *ин-*, *-ст-*: *snowy* – сніговий, *soapy* – мильний, *heady* – п'янкуй, *loamy* – суглинний, *rockety* – задушливий, *princely* – розкішний, *snaggy* – кудлатий, *spotty* – пятнистий.

Суфікс англійських прикметників *-ful*, що позначає володіння, еквівалентний суфіксам *-ив* (-н-), *-исн*: *beautiful* – красивий, *powerful* – сильний, *hateful* – ненависний.

Англійський суфікс *-ly* мають прикметники, що позначають період (*hourly-*, *daily-*, *weekly-*, *fortnightly-*, *monthly-*, *yearly*), вони можуть збігатися за формою з прислівниками, що мають той же суфікс. Наприклад, *there is an hourly service of trains to London* (*hourly* – прикметник) – поїзда в Лондон відправляються щогодини; *The buses run hourly* (*hourly* – прислівник) – Автобуси ходять щогодини. Він може утворювати прикметники і відповідає суфіксам *-тс* (-ів), (-н) (-ів), *-ін/-ин/-чн*: *brotherly* – братський, *cowardly* – боягузливий, *earthly* – земний, *fatherly* – батьківський, *friendly* – дружній, *gentlemanly* – вихований, *womanly* – жіночий, *soldierly* – військовий, *sisterly* – сестринський.

Англійський суфікс дієслів *-fy* має значення «здійснювати що-небудь, перебувати в якомусь стані або вдаватися до будь-якої діяльності», він збігається із суфіксами *-юв/ув* (-ча): *identify* – дізнаватися, *quantify* – визначати, *qualify* – навчатися, *justify* – виправдовувати, *fortify* – зміцнювати.

Висновки. В ході роботи було проаналізовано один з основних способів словотворення

англійської мови, а саме афіксацію, і ми дійшли висновку, що іменник англійської мови у словотворчому відношенні є найбагатшою частиною мови. Широко представлена суфіксація, що дає змогу створювати іменники від основ різних частин мови. Англійські морфеми мають набагато більше суфіксів, ніж будь-яка інша частина мови. Суфікси та префікси є одними з ознак частин мови. Суфікси та префікси іменників англійської мови різноманітні за походженням. Разом із продуктивними суфіксами та префіксами, за допомогою яких словниковий склад англійської мови продовжує поповнюватися новими лексичними одиницями, існують непродуктивні або малопродуктивні, які зустрічаються або в одному, або декількох словах, або як морфологічна прикмета частин мови.

Суфікс *-al*, що утворює прикметники в англійській мові, відповідає українським суфіксам *-чн* (*-н-*); суфікс *-ful* передаємо за допомогою екви-

валентного перекладу *-ив-* (*-н-*), *-исн-*; суфікс *-у* перекладаємо як *-н-* (*-ин-*), *-ин-*, *-ат-*; суфікс *-ture* може відповідати суфіксу української мови *-ур-*; суфікс *-ist* повністю еквівалентний суфіксу *-ист* (*-іст-*); суфікс *-ness* відповідає українським суфіксам *-ин-* (*-ін-*), *-ість-*. Англійський суфікс іменника *-ity* еквівалентний суфіксу *-ш-*. Англійські суфікси іменників, що виражають емоційне забарвлення *-aster*, *-ette*, *-let*, *-ling*, *-y/-ie*, відповідають суфіксам *-чок* (*-ок-*), *-к-*.

Префікс *after* відповідає префіксам *після-*, *під-*, *до-*; префікс *co-* відповідає українським префіксам *-ко* та *-снів*. Префікс *-extra* відповідає префіксам *поза-* або *не-*.

Терміни наукових текстів із суфіксами чи префіксами найчастіше перекладають за допомогою транскодування, термінологічного сполучення, описового способу, українськими термінами-прикметниками з префіксом *без-*, сполученням прийменника *без* з іменником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зацний Ю. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький університет, 2008. 429 с.
2. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрова-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
3. Клименко Л. Продуктивні моделі творення неологізмів. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2001. Вип. 7. С. 71.
4. Корунець Л. Категорія димінутивності в англійській та українській мовах. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 81–85.
5. Омельченко Л. Телескопічні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика. *Збірник Львівського університету. Іноземна філологія*. 2003. Вип. 15. С. 24–29.
6. Павлюк А. Типи слів за морфемною будовою в сучасній англійській мові. *Науковий вісник ВНУ*. 2002. № 5. С. 60–69.
7. Череди́ченко В. Інноваційна фразеологічна вербалізація в англійській мові (лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний параметри). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2005. 220 с.
8. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

REFERENCES

1. Zatsnyi Yu. Rozvytok slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy. [The development of the vocabulary of modern English]. Zaporizhzhia, University of Zaporizhzhia, 2008, 429 p. [in Ukrainian].
2. Karaban V. Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problem. [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: New Book, 2002, 564 p. [in Ukrainian].
3. Klymenko L. Produktivni modeli tvorennia neolohizmiv. [Productive models for the creation of neologisms]. Journal of the Pre-Carpathian University. Philology. 2001, Nr 7, p. 71. [in Ukrainian].
4. Korunets L. Katehoriia dyminutyvnosti v anhliiskii ta ukrainskii movakh. [The diminutive category in English and Ukrainian]. Linguistics. 2001, Nr 4, pp. 81–85. [in Ukrainian].
5. Omelchenko L. Teleskopiini slova suchasnoi anhliiskoi movy ta yikh struktorno-semantychna kharakterystyka. [Telescopian words in modern English and their structural and semantic characteristics]. Journal of the Lviv University. Foreign Philology. Lviv, 2003, Nr 15, pp. 24–29. [in Ukrainian].
6. Pavliuk A. Typy sliv za morfemnoiu budovoju v suchasni anhliiskii movi. [Types of words in morphemic structure in modern English]. VNU Scientific Journal. 2002, Nr 5, pp. 60–69. [in Ukrainian].
7. Cherednychenko V. Innovatsiina frazeolohichna verbalizatsiia v anhliiskii movi (linhvokohnyvnyi ta sotsiolinhvistychni parametry). [Innovative phraseological verbalisation in English (linguocognitive and sociolinguistic parameters)]. Zaporizhzhia: National University of Zaporizhzhia, 2005, 220 p. [in Ukrainian].
8. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

УДК 811.111'367

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-9>**Руслана ГОНЧАРУК,***orcid.org/0000-0001-6858-1647**старший викладач кафедри практики німецької та французької мов**Рівненського державного гуманітарного університету**(Рівне, Україна) Ruslana_box_2@ukr.net*

ЕКСПРЕСИВНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ Г. ГЕЙНЕ “ENFANT PERDÜ” ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАДАХ ЛЕСЕЮ УКРАЇНКОЮ)

Впродовж усієї історії існування людства емоції були невід’ємною складовою частиною переліку механізмів, які формують та визначають поведінкові зразки людини та допомагають їй знаходити вирішення проблем. З розвитком суспільства розвиваються та вдосконалюються емоції. Від простих вони переходять до тих, які формують в людини її соціальну компетентність та поведінку, тому емоції завжди були об’єктом дослідження науковців різних галузей. Не так давно мова як засіб висловлення емоції привернула увагу дослідників галузі лінгвістики. Водночас лінгвісти в ході напрацювань зіштовхнулися з проблемою взаємодії експресивних та емоційних одиниць у мові загалом та творах художньої літератури зокрема. Хоча експресивність у своєму арсеналі має ті ж самі категорії, що допомагають нам створювати емоційно забарвлене мовлення, проте, на думку вчених, в літературних творах експресія та емоція мають різні задачі. У роботі здійснено спробу розмежування цих понять та демонстрації їх взаємодії для розкриття авторського замислу під час створення літературного твору, виявлення та визначення особливостей вживання й функціонування емоційних експресивних синтаксичних конструкцій в оригінальному творі та двох його перекладах різними мовами, які належать одному автору. Оскільки фігури експресивного синтаксису відіграють ключову роль у формуванні ідейного та емоційного впливу твору на читача, не менш важливим залишається питання адекватного перекладу експресивних одиниць іноземною мовою. Саме це спонукало вибрати для аналізу поезію Г. Гейне “Enfant perdu” та її переклади українською та російською мовами, які виконала Леся Українка. Твір німецького поета є одним із ключових та знакових у його творчості. В ньому, на наш погляд, найвищою мірою сконцентровано всі емоції автора, які той переживав у період написання поезії. Їх донесення повною мірою до реципієнта в мові перекладу має стати завданням перекладача.

Ключові слова: експресія, емоції, переклад, поезія, реципієнт, фігури експресивного синтаксису.

Ruslana GONCHARUK,*orcid.org/0000-0001-6858-1647**Senior Lecturer at the Department of Practice German and French**Rivne State University of the Humanities**(Rivne, Ukraine) Ruslana_box_2@ukr.net*

EXPRESSIVE SYNTAX CONSTRUCTIONS IN POETIC WORKS (ON THE MATERIAL OF G. HEINE’S POETRY “ENFANT PERDÜ” AND ITS TRANSLATIONS BY LESIA UKRAINKA)

Throughout human history, emotions have been an integral part of the list of mechanisms that shape and define human behavior patterns and help them find solutions to problems. With the development of society, emotions develop and improve. From the simple ones, they pass to those that shape a person’s social competence and behavior. Therefore, emotions have always been the subject of research by scientists in various fields. Not so long ago, language as a method of expressing emotions attracted the attention of researchers in the field of linguistics. At the same time, linguists in the course of their work faced the problem of the interaction of expressive and emotional units in a language in general and in works of fiction in particular. Although expressiveness in its arsenal has the same categories that help us create emotionally-colored speech. But according to scientists, in literary works, expression and emotion have different tasks. In this paper, an attempt is made to distinguish these concepts and show their interaction to reveal the author’s intention in creating a literary work, identifying and determining the features of use and functioning of emotional expressive syntactic constructions in the original work and its two translations in different languages. Since the figures of expressive syntax play a key role in shaping the ideological and emotional impact of the work on the reader, the issue of adequate translation of expressive units into a foreign language remains equally important. This is what prompted Heine’s poetry “Enfant perdu” and its translations into Ukrainian and Russian by Lesia Ukrainka to be selected for analysis. The work of the German poet is one of the key and significant in his work. In it, in our opinion, all the emotions of the author, which he experienced during the writing of this poetry, are highly concentrated. And bringing them fully to the recipient in the language of translation and was to become the task of the translator.

Key words: expression, emotions, translation, poetry, recipient, figures of expressive syntax.

Роздивись, хто ти є. Перш за все – людина, а це означає – той, хто не має нічого головніше свободи волі, але їй все інше підпорядковує, а вона сама у нього невідладна рабству та підкоренню.

Епікет. Бесіди

Постановка проблеми. Емоції є однією з найважливіших складових частин людської сутності. Ми не уявляємо без них свого життя. Вони суттєво спрощують та полегшують нашу комунікацію. Емоції визначають також наше життя, оскільки ми оцінюємо, здебільшого несвідомо, за допомогою наших почуттів дійсність та події, що нас оточують. Без емоцій наше життя, очевидно, було б набагато складнішим. Не дивно, що емоції перебувають у центрі уваги цілої низки наук, об'єктом вивчення яких є людина. Не оминули своєю увагою вивчення емоцій науковці галузі літературознавства.

Аналіз досліджень. Основи для вивчення та дослідження функцій фігур експресивного синтаксису закладені в працях Шарля Баллі, Р. О. Якобсона, В. В. Виноградова, В. М. Маслова, І. Р. Гальперіна, Н. Д. Арутюнової. В українському науковому просторі цій проблемі приділили увагу Н. В. Гуйванюк, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, І. В. Чердиченко, В. М. Русанівський, В. О. Ващенко.

Наукова розвідка присвячена дослідженню емоційних експресивних синтаксичних конструкцій у поезії Г. Гейне “Enfant perdu” та її перекладах українською та російською мовами, які належать Лесі Українки. Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, зростанням зацікавленості в дослідженні творчого та перекладацького літературного спадку української поетеси, з іншого боку, необхідністю систематизації та вивчення особливостей перекладу емоційних експресивних синтаксичних конструкцій у поетичних творах. Предметом наукової розвідки є поезія Г. Гейне “Enfant perdu” та її переклади українською та російською мовами, засоби вираження емоційності в цих творах. Об'єктом вивчення виступають емоційні експресивні синтаксичні конструкції в німецькомовному поетичному дискурсі та його перекладах на українську та російську мови.

Мета статті полягає у виявленні та визначенні особливостей вживання та функціонування емоційних експресивних синтаксичних конструкцій в оригінальному творі та двох його перекладах різними мовами, які належать одному автору.

Виклад основного матеріалу. Досі немає чіткого розуміння того, чим є насправді емоції. Однак можна сказати, що вони є складними, генетично сформованими поведінковими зразками, які виникли та розвивалися в процесі еволюції в людині для вирішення нею певних проблем, пов'язаних з адаптацією в навколишньому середовищі та знаходженням швидких рішень. Механізми вираження емоцій є також різними. В лінгвістиці сьогодні досить активним є питання про особливості вживання мови як засобу вираження емоцій. Розглядаючи питання розрізнення функціональних стилів мови, Д. М. Шмельов писав: «Заплутане питання про функціональні стилі мови та стилі мовлення, очевидно, може та повинно вирішуватися перш за все на основі з'ясування загальних функцій мови, її функціонування як засобу спілкування» (Шмельов, 1977: 17). Вперше серйозне дослідження функції мови здійснив Карл Бюллер. Вчений виділяє залежно від призначення висловлювання три основні функції мови, а саме експресивну, апеляційну та репрезентативну. Репрезентативна функція – це, власне, повідомлення, експресивна – висловлення емоцій, апеляційна – “ansprechen” – звертання до когось (Бюллер, 1993: 37). Р. О. Якобсон у своїй класифікації розглядав комунікацію як процес передачі інформації за допомогою мовних засобів. Він вважав, що до трьох основних функцій мови, які виділяв Карл Бюллер, слід додати ще три. На його думку, комунікативну функцію можна поділити на шість особливих функцій мови, які впливають із шести ключових елементів мовної комунікації (адресант, контекст, повідомлення, контакт, код, адресат), таких як експресивна, референтна, фатична, металінгвістична, поетична та конативна (Якобсон, 1975: 198). За Р. О. Якобсоном, поетична функція мови – це «направленість (Einstellung) на повідомлення як таке, зосередження уваги на повідомленні заради нього самого» (Якобсон, 1975: 202). Поетична функція, на думку вченого, є домінуючою в поезії, проте не перешкоджає використанню в ній інших мовних функцій (Якобсон, 1975: 203). Експресивна функція зосереджена на адресантові та має на меті пряме висловлювання ставлення мовця до того, про що він говорить. Вона пов'язана, за словами Р. О. Якобсона, з прагненням справити враження за наявності певних емоцій, чи то істинних, чи то вдаваних (Якобсон, 1975: 198). Шарль Баллі, який приділив значну увагу дослідженню теорії експресивності, вважав експресивність відображенням емоційних порухів думки, яка вимагає більш вільної конструкції та сприяє антиципації

(Балли, 1955: 229). Дослідження категорії експресивності лягло в основу праць В. В. Виноградова, В. М. Маслова, І. Р. Гальперіна та інших учених. У вітчизняній науці цій теорії експресивного синтаксису присвячені праці таких дослідників, як Н. В. Гуйванюк, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітко, І. В. Чередниченко, В. М. Русанівський, В. О. Ващенко.

Для нашого дослідження важливою є також проблема взаємодії експресивного та емоційного в тексті художнього твору, оскільки ці категорії досить близько пов'язані між собою. Експресивність як лінгвістична категорія оперує тими ж категоріями, які слугують для створення емоційно забарвленого мовлення. Проте в літературних творах часто експресивність та емоційність мають різні задачі. Здебільшого емоції слугують для вираження почуттів людини, а експресивні засоби надають мові виразності та художності. За словами В. Г. Гака, експресивність «має <...> за мету посилити вплив на слухача, вразити та переконати його» (Гак, 1986: 137), тобто категорія експресивності більш глобальна, ніж категорія емоційності. Є. М. Галкіна-Федорук вважає, що висловлення емоцій в мові завжди експресивне, проте експресивність у мові не завжди емоційна (Галкіна-Федорук, 1958: 141). Ми погоджуємося з думкою вченої, і, на наш погляд, поетичне мовлення є найбільш емотивним. В поетичних творах концентрація експресивних стилістичних засобів для вираження емоцій є найвищою.

Не менш важливою є проблема адекватного перекладу емоційно-експресивних засобів в художніх творах, оскільки саме ця категорія відіграє ключову роль у донесенні читачу авторського творчого замислу, картин, які малює перед читачем емоційна душа автора. Задача перекладача полягає в тому, щоби справити на реципієнта мовою перекладу аналогічний вплив літературного твору, який він чинить на читача мовою оригіналу. А. Попович виділяє такі рівні стилістичних змін у перекладі:

1) стилістична відповідність (збереження всіх основних рис змістової та стилістичної будови оригіналу);

2) стилістична субституція (заміна виразу, що є сталим у мові оригіналу, сталим виразом у мові перекладу; цей прийом характерний для перекладу ідіом);

3) стилістичне посилення (навмисне виділення виразності перекладачем, висування характерних рис оригіналу);

4) стилістична індивідуалізація (прояв ідіолекту перекладача за рахунок структури оригіналу);

5) стилістичне послаблення (приглушення виразних стилістичних прийомів, заміна їх менш сильними або нейтральними);

6) стилістичне нівелювання (стирання характерних рис побудови оригіналу) (Попович, 1980: 99–109).

Під час аналізу засобів синтаксичної стилістики поезії Г. Гейне “*Enfant perdu*” можна виділити інверсію – стилістичну фігуру, «яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні з очевидним порушенням синтаксичної конструкції задля емоційно-сміслового увиразнення певного вислову» (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 302): “*Daß solch ein schlechter Gauch gleichfalls sehr gut Zu schießen wußte – ach, ich kann’s nicht leugnen*” (Heine, електронний ресурс). В поезії Г. Гейне використовує також гіпербатон – фігуру експресивного синтаксису, яка полягає у зміні звичного порядку слів у реченні та відокремленні їх одне від одного вставними словами. Застосування такого прийому дуже помітне саме в німецькій мові, де синтаксис має чіткі правила. “*In jenen Nächten hat Langweil’ ergriffen Mich oft, auch Furcht*” (Heine, електронний ресурс). В своєму перекладі цієї поезії на українську Леся Українка в цій строфі активно застосовує замовчування (апосіопезу) – фігуру стилістичного синтаксису, роль якої полягає в тому, що автор навмисне не до кінця висловлює свої думки, надаючи читачу шанс на власний здогад (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 58): «Та часом ... треба щиро говорити ... поганець був до бою теж готов і бив незгірш ... Ох, ніде правди діти! Я весь поранений ... я трачу кров» (Українка, 1975: 264). В цій же строфі поетеса використовує для посилення емоційного забарвлення градацію – фігуру експресивного синтаксису, в чій задання входить поступове нагнітання «засобів художньої виразності» (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 165): «Треба щиро говорити ... Ох, ніде правди діти!» (Українка, 1975: 264). В російськомовному перекладі цієї поезії Л. Українка, як і Г. Гейне, застосовує інверсію: «Но иногда бывало, что и враг мой отстреливаться тоже был готов» (Українка, 1975: 265). Однак у цьому випадку застосування інверсії, на наш погляд, пов'язане з бажанням надати ритміки та мелодики поезії. Гіпербатон у Л. Українки збережено в україномовному перекладі: «Нудьга бере було вночі на варті та й страх», а також частково в російськомовному: «Мне ночью на посту бывало скучно и страшно» (Українка, 1975: 264). Саме україномовний переклад, на нашу думку, найбільш відповідає тій емоційно-експресивній картині, що зображена автором в оригіналі.

Щодо градації, то ми її зустрічаємо в оригіналі у Г. Гейне: “So schoß ich gut und jagt ihm eine **warme, Brühwarme** Kugel in den schönsten Bauch” (Heine, електронний ресурс). Знову в україномовному перекладі ми не спостерігаємо збереження використаних німецьким поетом фігур експресивного синтаксису. Натомість ми маємо стилістичні метафори та епітет-метафору: «Гарячим оловом так влучно почастию, що звалиться поганець миттю з ніг» (Українка, 1975: 264). В російськомовному перекладі також застосовано метафори: «Я брал прицел и тотчас метко пулю горячую пус-кал врагу в упор» (Українка, 1975: 265).

В поезії “Enfant perdü” Г. Гейне помітним є вживання парантези (вставки) – словосполучення чи речення, яке вводиться в інше речення задля посилення чи доповнення смислу (Рижкова, 2015: 97). Застосування цієї фігури вказує на високий рівень емоційної картини поезії: “In jenen Nächten hat Langweil’ ergriffen Mich oft, auch Furcht – (nur Narren fürchten nichts)” (Heine, електронний ресурс). Зберігає парантезу у своїх перекладах поезії на українську та російську мови і Л. Українка.

Паралелізм («аналогія, уподібнення, спільність характерних рис або чину» (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 520)), який теж присутній у поезії, що аналізується, акцентує увагу читача на певних думках автора, посилюючи експресію та емоційне забарвлення твору. “Der eine fällt ... Doch fall ich unbesiegt”, “Ich wachte Tag und Nacht – Ich konnt nicht schlafen” (Heine, електронний ресурс). У Л. Українки маємо в україномовному перекладі в одному випадку взагалі уникнення паралелізму там, де його застосовує Г. Гейне, натомість поетеса вживає його в першому та другому рядках, що дещо зміщує смисловий акцент строфи. Також Л. Українка активно використовує апосіопезу: «Впав вартовий! На рани змагає ... Один упав, то другі прийдуть в час ... Я неподоланий» (Українка, 1975: 264). Російськомовний переклад більш точний щодо використання паралелізму: «Я падаю, пора меня сменить. Но падаю непобежденным» (Українка, 1975: 265).

Г. Гейне часто у своїх поезіях використовує анафору як фігуру експресивного синтаксису. Анафора – «єдинопочаток; вживаний на початку

віршованих рядків, звуковий, лексичний повтор» (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 40). В цьому творі Г. Гейне за її допомогою посилює емоційний вплив на читача, показує зв’язок між ліричним героєм та ним самим: “**Ich** kämpfe ohne Hoffnung, daß ich siege, **Ich** wußte, nie komm ich gesund nach Haus. **Ich** wachte Tag und Nacht – **Ich** konnt nicht schlafen” (Heine, електронний ресурс). Ні в україномовному, ні в російськомовному варіанті перекладу Л. Українка не зберігає авторське використання анафори. На нашу думку, це дещо нейтралізує емоційне забарвлення поезії.

Серед фігур експресивного синтаксису в поезії “Enfant perdü” слід виділити також симплоку – так званий вид повтору, поєднання анафори з епіфорою (Літературознавчий словник-довідник, 2007: 624): “Die Wunden klaffen – es verströmt mein Blut. Ein Posten ist vakant! – Die Wunden klaffen” (Heine, електронний ресурс). Такий повтор, очевидно, має на меті привернути увагу читача до факту невідворотності подій – скорої смерті. Експресія підсилена емоціями. В жодному варіанті перекладу поетеса не використовує цю фігуру, замінюючи її на образні метафори: «Я весь поранений... Я трачу кров... Впав вартовий! На рани змагає» (Українка, 1975: 264); «Тогда из ран лилась ручьями кровь. Свободен пост! – Нет сил, открылись раны» (Українка, 1975: 265).

Висновки. Поезія Г. Гейне “Enfant perdü” належить до числа найвідоміших творів німецького поета. Написана вона наприкінці його життєвого шляху, тоді як хворий, прикутий до ліжка поет доживав свої дні в еміграції у Франції. Г. Гейне розуміє, що йому залишилося мало відведеного часу, і пише “Enfant perdü” як заповіт для подальших поколінь, у якому він закликає не втрачати надію, не покидати боротьбу, навіть якщо ділянка фронту, де ви боретесь, здається неважливою. Боротьба за свободу, честь і гідність – найважливіша справа кожної людини, яка мислить достойно. Саме такі емоції, закладені в основу поезії, підсилені фігурами експресивного синтаксису. Проте не всі фігури експресивного синтаксису були збережені українською поетесою Л. Українкою в перекладах поезії “Enfant perdü” українською та російською мовами. На наш погляд, це привело до певної втрати емоційного забарвлення поезії, її ідейного змісту та загального настрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українка Л. Зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 2 : Поеми. Поетичні переклади / редкол.: Є. С. Шаблійовський (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1975. 367 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Видавничий Центр «Академія», 2007. 752 с. (Notabene). ISBN 978-966-580-244-0.

3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Перевод с третьего французского издания Е. В. и Т. В. Вентцель. Москва : Издательство иностранной литературы, 1955. 416 с.
4. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва : Университет, 1993. 504 с. ISBN 5-01-001595-1.
5. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. 2-е изд. Москва : Высшая школа, 1986. 220 с.
6. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке, сборник статей по языкознанию. Профессору Московского университета академику В. В. Виноградову в день его 60-летия. Москва : МГУ, 1958. 321 с.
7. Попович А. Проблемы художественного перевода / пер. со словацк. Москва : Высшая школа, 1980. 199 с.
8. Рыжкова-Гришина Л. В. Художественные средства. Изобразительно-выразительные средства языка и стилистические фигуры речи : словарь. Москва : Флинта, 2015. 337 с. ISBN 978-5-9765-2122-3.
9. Шмелев Д. Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. Москва : Наука, 1977. 168 с.
10. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*. Москва : Прогресс, 1975. С. 193–230.
11. Heine H. *Enfant perdu*. URL: <https://www.textlog.de/heine-gedichte-enfant-perdu.html> (дата звернення: 15.02.2021).

REFERENCES

1. Ukrainka L. (1975) Poesii. Zibrannja tvoriv u 12-ti tomah. T. 2. [Poesy. Collected works in twelve volumes]. Kyjiv: Naukova Dumka. – 1975. – 367 p. [in Ukrainian]
2. Literaturosnowchij slovník-dividník [Literary dictionary-reference book]. Kyjiv: Vidavnychij zentr “Akademia”. – 2007. – 367 p. [in Ukrainian]
3. Balli Sh. Obschaja lingvistika i voprosi franuzskogo jasika. Perevod s tretjegho franuzskogo izdania E. V. Wentzel [General linguistics and questions of the French language. Translation from the third French edition by E.V. and T.V. Wentzel]. Moskow, Isdatelstvo inostrannoju literaturi, 1955. – 416 p. [In Russian]
4. Buller K. Teoria jasika. Representativnaja funkzia jasika. [Language theory. Representative function of language]. Moskow, Universitet, 1993. – 504 p. [in Russian]
5. Gak W. G. Teoreticheskaja grammatika franuzskogo jasika. Sintaksis. [Theoretical grammar of the French language. Syntax]. Moskow, Wisshaja shkola, 1986. – 220 p. [in Russian]
6. Galkina-Fedoruk E. M. Ob ekspressivnosti I emizionalnosti v jasike, sbornik statej po jasikosnaniju. Professoru Moskovskogo universiteta akademiku W. W. Winigradowu w den jego 60-letija. [On expressiveness and emotionality in language, a collection of articles on linguistics. Professor of Moscow University Academician V. V. Vinogradov on his 60th birthday]. Moskow, MGU, 1958. – 321 p. [in Russian]
7. Popovich A. Problemi hudogestwennogo perevoda. Perevod so slovatskogo. [Literary translation problems. Translation from Slovak]. Moskow, Wisshaja shkola, 1980. – 199 p. [in Russian]
8. Rigkova-Grishina L. V. (2015). Hudogestwennije sredstva. Isobrasitelno-virasitelnije sredstva jasika I stilisticheskie figuri rechi: slovar. [Artistic means. Figurative-expressive means of language and stylistic figures of speech: dictionary]. Moskow. Flinta. [in Russian]
9. Shmelew D. N. Russkij jasik w jego funkcionalnih rasnovidnostjah. [Russian language in its functional varieties]. Moskow, 1977. – 168 p. [In Russian]
10. Jakobson R. O. (1975) Lingvistika I poetika // Strukturalism: “za” i “protiv”. [Linguistics and Poetry // Structuralism: “for” and “against”]. Moskow. Progress, 1975. – 193–230 p. [in Russian]
11. Heine H. *Enfant perdu*. [Electronic resource] Access mode: <https://www.textlog.de/heine-gedichte-enfant-perdu.html>.

УДК 811.111'42:821.111-312.9.09Пратчетт+Гейман
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-10>

Дар'я ГРЕЦЬКА,
orcid.org/0000-0002-7622-1382
аспірантка кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) dariyagretska@gmail.com

БІНАРНІ ОПОЗИЦІЇ ІМЕН ВЛАСНИХ В РОМАНІ Т. ПРАТЧЕТТА ТА Н. ГЕЙМАНА «ДОБРІ ПЕРЕДВІСНИКИ»

Фентезі є одним із найпопулярніших жанрів художньої літератури на тепер, що спонукає до розширення досліджень у цій галузі. Саме тому матеріалом для статті послужила книга знакових у цій області авторів «Добрі передвісники». У статті викладається використання бінарних опозицій в іменах власних головних героїв. Ім'я власне як найважливіший ідентифікатор в образі персонажа відіграє ключову роль у сприйнятті читачем того чи іншого героя. Це особливо притаманне саме для жанру фентезі, де ім'я є невіддільною частиною системи образів, своєрідної мережі, яку утворює автор і на яку орієнтується читач у своєму розумінні тексту. Приклади бінарних опозицій спостерігались як в іменах парних персонажів, ролі яких у творі були пов'язані, так і в іменах окремих персонажів як частина однієї номінативної одиниці. Цей феномен перегукується з літературними дослідженнями творчості Т. Пратчетта й Н. Геймана, у творах яких було й раніше помічено використання бінарних опозицій. Утім, бінарні опозиції у творах Н. Геймана скоріше були способом протиставлення персонажів, в той час, як Т. Пратчетт, будучи представником течії постмодернізму, зсуває «мовний фокус» на окрему особистість персонажа, відмовляючись від дуалізму в персонажах, і переходить на дуалізм особистості. Таким чином, ми спостерігаємо переплетення тенденції до використання бінарності імен власних як для контрасту в протилежних персонажах та окремих образах, так і для доповнення образів персонажів і для реалізації комічного ефекту, який разом з алюзивним іменем власним створює неповторний і нерозривний складний номінативний комплекс, який вписується в загальну картину тексту й у систему інших стилістичних використаних засобів.

Ключові слова: антономазія, Т. Пратчетт, Н. Гейман, бінарні опозиції, ім'я власне, алюзивне ім'я власне.

Daria HRETSKA,
orcid.org/0000-0002-7622-1382
Postgraduate Student at the Department of Theory and Practice of Translation
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) dariyagretska@gmail.com

BINARY OPPOSITIONS OF PROPER NAMES IN THE NOVEL *GOOD OMENS* BY T. PRATCHETT AND N. GAIMAN

*Fantasy is one of the most popular genres of fiction literature today. Thus, it encourages the expansion of research in this area. That is the reason to take the novel *Good Omens*, written by iconic authors in this field, as a material for this article. The article covers the usage of binary oppositions in the proper names of the novel's main characters. The name itself, as the most important identifier in the image of the character, plays a key role in the reader's perception of a character. This is especially true for the fantasy genre, where the name is an integral part of the system of images formed by the author, which comes to the spotlight of the reader when it comes to the perception of the text. Examples of binary oppositions are observed both in the names of pairs of characters, whose roles in the plot were united, and in the names of individual characters as part of one nominative unit. This phenomenon echoes the literature studies of the novels by T. Pratchett and N. Gaiman, in whose works the use of binary oppositions has been already noticed by other researchers. However, binary oppositions in N. Gaiman's works were rather a way of opposing different characters, while T. Pratchett, as a representative of postmodernism shifts the "language focus" into the personality of the character, putting off dualism of characters and moving it instead to the personality dualism. Thus, we observe an intertwining tendency to use binary proper names both to contrast opposite characters and to deepen the general image of individual characters to create a comic effect. Together with the allusive proper name, it builds a unique and inseparable nominative complex, which fits into the overall image of the text, and the systems of other stylistic devices used here.*

Key words: *antonomasia, T. Pratchett, N. Gaiman, binary oppositions, proper name, allusive proper name.*

Постановка проблеми. Статтю присвячено художнього тексту. Бінарні опозиції розглядаються як засіб створення образів у фентезі доби постмодернізму, а також як засіб формування проблеми інтерпретації антономазії як стилістичного засобу та її впливу на сприйняття цілісного постмодернізму, а також як засіб формування

комічного ефекту. Реалізація бінарних опозицій в іменах власних персонажів досліджується в порівняльному аспекті як частина ідіостилю Т. Пратчетта й Н. Геймана. Це дозволяє ґрунтовно вивчити використання ідентичних стилістичних засобів різними авторами, що працюють як окремо, так і в співавторстві в одному жанрі.

Аналіз досліджень. «Фентезі – досить новий жанр сучасної літератури, який своїми джерелами сягає казок, міфів і легенд різних народів, це література уяви, яка дозволяє досліджувати основні загадки життя, не обмежуючи себе в часі й просторі» (Величенко, 2020: 40). Натепер фентезі є одним із найпопулярніших жанрів, що зумовлює стійкий дослідницький інтерес до характерних особливостей творів цього жанру. Часто автори «кодуєть» інформацію в іменах та okazіоналізмах, а «належне сприйняття таких фентезійних новоутворень потребує додаткових соціокультурних відомостей і коментарів» (Глюдзик, 2019: 32). Це робота для допитливого читача, перекладача, лінгвіста.

Темі імен власних у жанрі фентезі присвячено роботи дослідників, які розглядали популярні франшизи, як-от «Гра престолів», «Гаррі Поттер» та «Артемід Фаул». Часто проблема ускладнюється тим, що імена персонажів є не просто новоутвореннями, а okazіоналізмами на позначення нереальних речей, що мають глибокий зміст. «Найбільшу групу okazіоналізмів, які створюються письменниками жанру фентезі, складають власні назви, оскільки для цього жанру характерною особливістю є створення ірреальних світів, народів, імен, які дуже часто зображають ту чи іншу якість персонажа» (Денісова, 2013: 33). «Okazіональні антропоніми розкривають сутність, характеризують персонажів тексту, також опосередковано вказують на риси зовнішності або індивідуальності того чи іншого персонажа, можуть викривати певні вади чи слугувати засобом створення комічного ефекту» (Шапошник, 2018: 251). «<...> необхідно враховувати системне співвідношення різних онімів циклу твору, що виявляє себе як експліцитна чи імпліцитна опозиція: імена персонажів – представників звичайного не магічного світу входять до реального іменника англійської мови, а імена персонажів – представників незвичайного магічного – нові авторські okazіональні чи алюзивні оніми» (Бережна, 2008: 8).

Таким чином, сприйняття читачем художнього тексту фентезійного жанру «має переважно інтерпретативний характер, причому множинність інтерпретацій одного тексту зумовлена іноді різними емоційним ставленням до описуваної ситуації перекладача й автора» (Величенко, 2020: 52), а

варіант цієї інтерпретації «залежить як від жанру й цільової аудиторії, так і від функції кожного окремого антропоніма в тексті» (Шапошник, 2018: 215), водночас має «<...> насамперед відповідати міфопоетичним очікуванням цільової аудиторії» (Шапошник, 2013: 292).

Безумовно, для того, аби з розумінням підходити до проблеми, треба мати певний методологічний підхід для досліджень таких одиниць. Микола Торчинський у своїй праці «Онімна система й критерії її аналізу» (Торчинський, 2014: 285) пропонує такий підхід до структурування онімного простору. Він рекомендує класифікувати його за такими пунктами:

- 1) характер іменованих об'єктів;
- 2) особливості творення власних назв (не лише власне спосіб творення пропріативів, а також семантика твірних основ, мотиваційні відношення між денотатом та онімом, продуктивність словотвірного типу, етимологія, походження, час і шлях виникнення та структура онімних одиниць);
- 3) функціонування пропріативів (ураховуються стилістичні особливості власних назв, сфера й форма їхнього вживання, а також кодифікаційні ознаки, зокрема правопис і відмінювання).

Матеріалом дослідження слугує роман у жанрі фентезі «Добрі передвісники» двох яскравих авторів, чії роботи постійно перевидуються та екранізуються. Результат співпраці двох таких значущих особистостей у сфері літератури не міг не викликати закономірного інтересу. Книга «Добрі передвісники» авторства Т. Пратчетта й Н. Геймана мала величезний успіх, адже по всьому світу було реалізовано понад п'яти мільйонів копій; вона була номінована на *The World Fantasy Award* та *Locus Award* і знаходиться на 68 місці в списку *BBC The Big Read*.

Слід відзначити, що творчість Т. Пратчетта є яскравим прикладом фентезі доби постмодернізму. За Є. О. Канчурою, фентезі цього періоду має ряд особливостей, серед яких «нівельовання бінарних опозицій» (Канчура, 2011: 145). Так ми бачимо, що автор рівною мірою висміює і добро, й зло, іронічно ставлячись до обох сторін, що є невіддільною частиною його авторського стилю. «Творчість Террі Претчетта – яскравий приклад проникнення теоретичних засад постмодернізму до метажанру фентезі. Спираючись на амбівалентність міфічних образів і на принцип деконструкції та релятивізації бінарних опозицій, Террі Претчетт у своїй творчості послідовно руйнує сталі дихотомії. Світобудова Диску не містить локалізації Добра й Зла, адже у світі Претчетта не існує їх персоніфікації. Письменник показав, що добро

й зло є складниками кожної особистості, а вона повинна зробити свідомий вибір між ними» (Канчура, 2012: 146). «Відсутність протиставлення Добра й Зла в Дискосвіті є одним із головних принципів письменника й промовистою рисою фентезі кінця ХХ – початку ХХІ ст.» (Канчура, 2012: 146). Такий перехід був зумовлений рядом передумов, як історичних, так і соціополітичних, і був логічним продовженням розвитку літературного простору, переходом до наступного ступеня.

Розглянемо детальніше й творчість Ніла Геймана. Автор багато експериментує з жанрами й пише не тільки в жанрі фентезі, а й в жанрі графічного роману, в тому числі для дитячої аудиторії, створює оповідання та поезії. Він багато працював над перезапуском деяких коміксів для відомих видавництв, беручи окремих персонажів і повністю переосмислюючи їх.

Його твори також становлять неабияку цікавість для досліджень, наприклад, стаття О. В. Ткачик і С. О. Орленко (Ткачик та ін., 2019), а також дослідження Е. А. Кравченко й Р. В. Павлютенкової (Кравченко та ін., 2019: 32) присвячені ролі сітки значень і домінантним опозиціям, які ми можемо спостерігати в романі *American Gods*. «Виявлено домінантні опозиції, що впливають на семантику окремих поетонімів та онімних угруповань: добро – зло, старий – новий, реальність – ірреальність, свій – чужий, смерть – безсмертя, дійсність – сон, ім'я – безіменність, багатоіпостасність – безликість, Бог – (герой) – людина, пам'ять – забуття, віра – безвір'я, життя – театр та інше». «Домінантне для фентезі протиставлення добро – зло й опозиція світлий – темний, що корелює, реалізуються в онімних парах, за допомогою яких позначені дійові особи або ті, що згадуються: Czernobog / Чернобог – Bielebog / Білобог, Frank Lloyd Wright / Френк Ллойд Райт – Frank Lloyd Wrong / Френк Ллойд Ронг» (Кравченко та ін., 2019: 33). За висновками О. В. Ткачик і С. О. Орленко, функціонування онімної лексики в романі має певні особливості: «Ономастична лексика функціонує не лише як засіб номінації та співвіднесення знаку з відповідним референтом, але й містить алюзії до знань, що пов'язані з іншими контекстами. Наявність у читача відповідної бази сприйняття такої лексики запускає процес семантичної декомпресії, вимагає розшифровки. Таким чином, власні імена є тригерами, які на свідомому та/або підсвідомому рівні впливають на світосприйняття людини, вони є своєрідними носіями скомпресованої інформації, багаторівневими засобами відбиття та формування ККС» (Ткачик та ін., 2019: 219).

Таким чином, ми бачимо, як у творчості Н. Геймана реалізуються також бінарні опозиції, хоча вони в основному зумовлені специфікою та сюжетом роману та є скоріше інструментом, ніж особливістю жанру. «З'ясовано, що опозиція старий – новий пов'язана насамперед із найменуванням давніх і сучасних богів. Міфопоетоніми повністю чи частково відтворюють форму протонімів; нові боги залишаються безіменними або мають імена з прозорою внутрішньою формою» (Кравченко та ін., 2019: 32). Цікаво відзначити, що коли йдеться про міфологічні системи, бачимо, як теми творчості перекликаються, на що звернула увагу дослідниця Є. О. Канчура: «Окрема роль у вторинних міфологічних системах відводиться персоніфікації смерті. Такою постаттю може виступати вища істота, наближена до фантазійного пантеону, тобто аналог володаря потойбічного світу з реальних міфологій (наприклад, Мандос Дж. Р. Р. Толкіна), або символічна фігура, наділена рисами незалежної індивідуальності (див., наприклад, оповідання Р. Бредбері «Смерть та дівчина» чи графічний роман Н. Геймана «Піщана людина»). Террі Пратчетт створює образ персоніфікованої Смерті в романах циклу про Дискосвіт» (Канчура, 2011: 155). «<...> домінантні засоби й прийоми поезики Н. Геймана: поліморфізм персонажів, які існують у паралельних світах; міфологічні джерела мотивів, сюжетних ліній, імен-образів; протиставлення старих – нових богів; амбівалентність хронотопу й інше» (Кравченко та ін., 2019: 35). Таким чином, ми розуміємо, що бінарні опозиції часто зумовлені не лише жанром, а й сюжетом і сіткою значень окремо взятого роману, чи в принципі притаманні стилістиці певного автора.

Іншою відмінною особливістю творчості Террі Пратчетта є широке використання алюзії. «Террі Пратчетт заповнив «Плаский світ» героями міфів, творів світової літератури, а також намагався підібрати такі цитати й асоціації, які будуть знайомі якщо не всім, то більшості читачів <...> Текстові реалізації цих асоціацій можна розділити на три групи. По-перше, це власні імена. По-друге, Т. Пратчетт використовує точні або трансформовані цитати. По-третє, і це найчастіше вживаний Пратчеттом прийом, – алюзії. Автор використовує цитати з «Божеественної комедії», «Іліади», «Віднесених вітром», «Знедолених», «Дивовижного чарівника країни Оз», «Кримінального читива», «Брудного Гаррі», образи з німого кіно, «Уотергейтської справи», оперної музики, творчості Елвіса Преслі й Бадді Холлі» (Курята та ін., 2014: 103).

Цікавим для дослідження є також і структурний і компонентний аналіз творів. Подібні аналізи теж проводились. Наприклад, у дослідженні М. Ф. Третякової бачимо такі висновки: «Серед проаналізованих назв виділяються антропоніми, топоніми, теоніми (сюди ми віднесли не тільки імена богів, а й імена міфічних істот), зооніми, назви компаній та організацій, назви напоїв, страв і зілля, назви свят» (Третякова, 2015: 152).

Аналіз способу творення таких одиниць теж є об'єктом зацікавленості дослідників. Наприклад, «у морфологічному способі творення власних назв у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна переважає афіксальний спосіб творення та словоскладання <...> Словоскладання відбувається за такими основними моделями: іменник + іменник, іменник + дієслово, дієслово + іменник, прикметник + іменник <...> Що стосується семантичного способу творення власних назв, то він відбувається з використанням конверсії, до того ж семантика більшості таких онімів метафорична» (Мазур та ін., 2018: 180).

Мета статті: розглянути й проаналізувати особливості використання бінарних опозицій в антономазіях у творі Т. Пратчетта й Н. Геймана «Добрі Передвісники».

Виклад основного матеріалу. Розглянемо приклади реалізації бінарних опозицій і деякі стилістичні особливості імен власних у творі. Слід відзначити, що імена головних і другорядних героїв перелічуються на початку твору з детальним поясненням у дужках щодо ролі, яку той чи інший персонаж виконує, як це зазвичай роблять у п'єсах. Вважаємо це окремим стилістичним прийомом авторів для створення комічного ефекту й посилання до рядка класичних широковідомих творів і цитат. Наприклад, Шекспірівське «Весь світ – театр, а люди в ньому актори». І не тільки люди в досліджуваному романі.

Розглянемо перший приклад – ім'я *Anathema Device* (*Practical Occultist and Professional Descendant*). Це молода жінка, яку «можна було назвати цілком привабливою», вона є нащадком останньої спаленої відьми. Ця відьма написала книгу передбачень, в якій вказала своїм нащадкам «найточніші й не двозначні» передбачення. Саме вони допомогли цій сім'ї пережити незгоди й збагатитись, і всі свої життя вони присвячували розшифруванню передбачень, паралельно продовжуючи шлях відьми й вивчаючи окультистичні науки. Анатема дуже цілеспрямована молода особа, однак часто занадто сильно покладається на пророцтва Агнеси, а втрапивши книгу, часто звертається до карток із неї, щоб отримати повчання на всі

випадки життя. Утім, водночас вона майстерно передбачає багато важливих подій.

У такому випадку бачимо протиставлення слів, що належать до двох абсолютно різних прошарків лексики. *Anathema* – церковний термін, який означає церковне прокляття, що накладає церква на тих, хто особливо провинився в її очах. Що ж до мовної одиниці *Device*, це узагальнене позначення електронних пристроїв. Таким чином, ми бачимо, що це слова протилежних категорій: перше – історизм, а друге – відносний неологізм. Також тут простежується відсилання до багатолітньої боротьби церкви як противниці будь-якого технічного й наукового прогресу, і тим цікавіше спостерігати ці елементи як частину одного імені. Досить символічно, якщо брати до уваги, що це ім'я має нащадок відьми, яку століття тому спалили на вогнищі. Бачимо, що за допомогою цієї опозиції автор втілює в одному персонажі все, що так чи інакше ненавиділа церква: відьом, сучасні технології та окультизм.

Слід зазначити, що нащадок *Thou-Shalt-Not-Commit-Adultery Pulsifer* (*A Witchfinder*) – *Newton Pulsifer* та *Anathema Device* мали романтичні відносини й згідно з книгою пророцтв Агнеси були призначені один одному. Ми вбачаємо певне протиставлення в цьому, оскільки Ньютон є нащадком відьмолова, ім'я якого звучить як *Thou-Shalt-Not-Commit-Adultery Pulsifer*, і саме він спалив на вогнищі *Agnes Nutter*, прапрабабусю Анатемі. Таким чином, закляті вороги поєднались в одному союзі. Ще одне, не очевидне протиставлення прослідковується в тому, що персонаж *Newton Pulsifer* мав рідкісний талент спричинити злам будь-якої техніки, з якою мав справу. Це створює яскравий контраст з образом *Anathema Device*, вони ніби доповнюють одне одного. Комічним, на нашу думку, є також те, що саме нащадок відьмолова з незвично довгим прізвиськом вчинив (за думкою церкви) перелюбство, провівши ніч з Анафемою, що, безперечно, є гріхом, проти якого так боровся його предок. Вважаємо це також непрямою опозицією.

Agnes Nutter, ім'я прапрапрабабусі Анатемі, останньої справжньої відьми й пророчиці, яка написала єдині правдиві передбачення щодо кінця світу, теж має цікаву історію. Цей персонаж передбачив свою власну смерть. Вона дбайливо підготувалась до неї та зустріла конвой з армії відьмовців словами «Ви запізнались! Я уже кілька хвилин як маю горіти на вогнищі!». Вона добровільно зійшла на вогнище, яке стало останнім не тільки для неї, а й для всіх, хто спостерігав за цим. Можна провести паралель з історією муче-

ниці Агнеси, яку намагались спалити на вогнищі, але нічого не вийшло – дрова не горіли або вогонь не торкався її. Обоє героїнь мали спалити на вогнищі, тільки одна з них – католицька свята мучениця, інша – відьма, яку спалили в ім'я церкви.

На основі навіть порівняно невеликої кількості персонажів, один з яких виступає скоріше як фоновий, для створення історії, ніж реально діяльний, можна простежити кілька бінарних опозицій, як прямих, так і не прямих. У такому випадку ми бачимо, що вони використані в основному в комічних цілях, що переключається з жанром твору й будується на протиставленні церкви, сучасних технологій і людської природи.

Наступне протиставлення, на яке ми хотіли б звернути увагу, полягає в перерахуванні імен янголів диявольського сонму: *Satan (A Fallen Angel; the Adversary)*; *Beelzebub (A Likewise Fallen Angel and Prince of Hell)*; *Hastur (A Fallen Angel and Duke of Hell)*. Тут ми бачимо «керівну верхівку» пекла. Перші два імені є запозиченими з Біблії іменами, (за Священним Писанням, це – демонічні сутності, найсильніші й найдревніші, мета яких – творити зло), а третє – з творчості інших письменників-сучасників, наприклад Лавкрафта, і є наразі досить впізнаваним онімом, який переходить до творів інших письменників, що пишуть в цьому жанрі. Видозмінюючись, образ цього демона набував різних облич, проте завжди був втіленням чогось страшного й загадкового, неосяжного. Ім'я ж *Crowley (An Angel who did not so much Fall as Saunter Vaguely Downwards)* є іменем одного з головних персонажів, який, не дивлячись на причетність до «темних сил», є протагоністом твору разом з янголом Азірафаелем. І хоча як демон він і має за обов'язок чинити зло, він ніколи не чинив нічого по-справжньому злого, й врешті-решт саме цей персонаж допомагає запобігти Апокаліпсису. Опозицію ми вбачаємо у варіантах *Fallen Angel* та *An Angel who did not so much Fall as Saunter Vaguely Downwards*. В іншому контексті, можливо, одиниці не сприймаються як опозиції, але в контексті твору автор явно протиставляє їх, підкреслюючи різницю між іншими Янголами, які «змінити сторону» навмисно й мали за мету творити зло, й Кроулі, який скоріше піддався обставинам і жодного по-справжньому злого вчинку не зробив. Також протиставлення спостерігається в типі опису. Якщо інші демони описуються як *Fallen Angel*, то ім'я Кроулі використовується із заперечною формою від дієслова *Fall* – «падати», – й це неможливо не помітити.

Продовжуємо спостерігати бінарні опозиції за християнськими мотивами й далі. Ще кілька

можна помітити в імені *Sister Mary Loquacious (A Satanic Nun of the Chattering Order of St. Beryl)* «Сестра Марія Базікало (Черниця-сатаністка Ордену пустодзвонів святої Берили)». Це ім'я належить монашці ордену, який лише удавав, що служить церкві, а насправді поклонявся Сатані. Звісно, він був заснований поплічниками Сатани із цілком конкретною метою. Саме вона брала безпосередню участь в одному з ключових моментів книги – підміні звичайної дитини на Антихриста. До того ж робила це свідомо, реалізуючи мету існування свого Ордену. Коли ж підміна відбулась, Орден був знищений. Як бачимо, це відбивається і в імені власному. По-перше, нашу увагу привертає *A Satanic Nun* як протиставлення уявлення про монашок як людей святих, поставлених в один ряд з іменем Сатани, по-друге, – це *Chattering Order of St. Beryl*. Зазвичай християнські ордени, за уставом яких жили в католицьких монастирях, цінували обітницю мовчання як символ християнських чеснот. Тут же ми бачимо навпаки «Орден пустодзвонів», тобто тих, хто багато розмовляє.

Не менш цікавою паралеллю є і сам Антихрист – *ADAM (An Antichrist)*, що, на наш погляд, граничить із філософським баченням проблеми добра й зла. Як відомо, за християнським епосом Адам був першою людиною, створеною богом Саваофом. І саме так автори називають сина Антихриста. Можливо, автори таким чином хочуть показати, що людина і є причиною всього зла, й рішенням до нього одночасно, тому вважаємо цей випадок також протиставленням. Воно реалізоване фактично в одному слові за допомогою контексту. Адам – як син антихриста за сюжетом та Адам – перша людина, створена Богом, син людський, такий же, як і звичайні люди, з такими ж бажаннями й вподобаннями. Авторі змальовують перед нами звичайного хлопчика-шибеника, який краде яблука з саду (можливо, натяк на біблійську історію, коли Сатана спокусив Єву забороненим плодом, який за легендою і був яблуком). Таку ж саму паралель можна прослідкувати й у сюжеті твору. Адже ключову роль в книзі зіграло не те, що Адам був сином сатани, мав владу й надприродні сили, а також ціле військо Пекла у своїй покорі. Головним виявилось те, що він насамперед був Людиною. Він не хотів влади, не хотів отримати землю у своє розпорядження, а хотів мати друзів, гратись із ними й мати звичайне, людське життя. Саме це й зіграло ключову роль, коли він йде проти сил Пекла, Неба й Божого задуму, аби зберегти те, що було важливим для нього як для людини.

Наступний, вже менш філософський контраст, можна спостерігати в імені *Pepper (A Girl) Pippin Galadriel Moonchild*. У цьому імені багато акцентів, які перегукуються та переплітаються між собою. Розглянемо їх окремо. *Pippin* – це відомий персонаж із трилогії «Володар пернів» Р. Р. Толкіна. За расою він був гобітом, створінням, схожим на гнома, низьким, нічим не примітним ззовні, з волохатими ногами, наймолодшим із братства кільця. В той час, як *Galadriel* – це один із ключових образів твору. Вона, на протигагу гобіту, безсмертна ельфійка, наймогутніша й наймудріша з ельфійських володарів, що лишились на той момент у Середзем'ї, найвеличніша й найпрекрасніша за всю історію після Лютієн Тінувіель. Тим дивніше це поєднання в одному імені. Приземлений гобіт і висока ельфійка. Досить контрастне порівняння, яке, на нашу думку, зумовлене самим характером персонажа. *Moonchild* є також, на наш погляд, посиленням на всесвіт Р. Р. Толкіна, адже саме так називали дітей Середзем'я, які народились у ніч повного місяця та мали особливі сили до управління стихіями.

Наступне ім'я – Пеппер, яке дослівно можна перекласти як «перець, енергія, витривалість». Пеппер – єдина дівчинка з компанії Адама-Антихриста. Інші два його друга – хлопці. Утім, Пеппер мала дуже вольовий характер і справді «додавала перчинки» їх компанії. Під час фінальної битви головних героїв проти армії супротивників, серед яких були й Вершники Апокаліпсису, саме вона мала за прямого суперника Війну, й саме вона змогла перемогти її. Дівчинка, а не котрийсь із хлопців. Тут ми теж бачимо протиставлення Вершників Апокаліпсису компанії Адама й трьох його кращих друзів. Війна була єдиною вершницею серед вершників Апокаліпсису чоловічої статі. Здавалось би, звичайна, нічим не примітна дівчинка не змогла б перемогти втілення Війни, яка сама собою не є жіночою справою за загальноприйнятим традиційним баченням. Тут спостерігаємо поширену у фентезі сюжетну лінію, коли непримітний, на перший погляд, персонаж виявляється саме тим, хто має досить сили для перемоги, коли набагато сильніші фігури програють. Так було в трилогії Дж. Р.Р. Толкієна, так є і тут, коли Янголи, Демони й всі небесні й пекельні сили були безсилі щось змінити, а саме діти виявились досить сильними, аби змінити долю цього світу. Символічно й те, що ми бачимо, як поле бою переноситься в душу людини, яка сама є втіленням і добра, й зла одночасно.

Інший приклад – *Satanical hellhound and cat-worrier*. Це ім'я належить міфічному псу Церберу

з пекла, який є практично символом влади Антихриста. Собака мав прийти на дванадцятий день народження Адама й ознаменувати його «Пробудження» як Антихриста, сина Сатани. Антихрист мав наректи Цербера й таким чином показати світу свою готовність вступити в останню битву Апокаліпсису. Утім, в досліджуваному творі пекельне створіння отримує цілком звичайне ім'я. Тут бачимо протиставлення *hound* і *cat*, одвічні вороги. Підсилюється це протиставлення контрастом у двох фрагментах імені, який є своєрідним оксюмороном. У першій частині – християнська й міфічна алюзія, у другій – глузливе *cat-worrier* «борець із котами».

Розглянемо приклад, коли на початку перелічені імена дійових осіб. В одній групі названі: “*ADAM (An Antichrist) / Pepper (A Girl) / Wensleydale (A Boy) / Brian (A Boy)*”. Тут спостерігаємо протиставлення Адама Антихриста й інших трьох дійових персонажів, які позначені просто як «Дівчинка» чи «Хлопчик». Логічно було б припустити, що на фоні такого порівняння ці три персонажі не важливі або мало важливі, але насправді вони й мали більше значення, ніж Антихрист, оскільки змогли змінити саму природу Сина Сатани на звичайного хлопця, якого цікавлять такі звичайні речі, як друзі й канікули, а не захоплення світу. Саме вони, звичайні хлопці й дівчинка, допомагають Адаму боротись із вершниками й вершницями Апокаліпсису. Символічне те, що гендерне співвідношення Отих і Вершників Апокаліпсису рівне. Цікавим із боку стилістики є і сам термін *APOCALYPTIC HORSEPERSONS*, адже загальноприйняте найменування цих міфологічних постатей – це *Horsemen of the Apocalypse*. Очевидно, це певною мірою наслідування (та висміювання) правил використання гендерно-нейтральної лексики в англійській мові, особливо з врахуванням того, що зазвичай архаїчна лексика християнської тематики не змінюється за новітніми правилами через традиційність риторики церкви. Ми вважаємо, що таким чином автор показує всю даремність спроб церкви ігнорувати світ навколо.

Не менш цікавим для розгляду в цьому світлі є ім'я «новоявленого» вершника Апокаліпсису *Pollution (Pollution)*. Ще один показник того, як хвороба, що раніше була втіленням Сил Боже-ствених – Чума, – замінилась «хворобою», спричиненою людиною. На нашу думку, це теж є протиставленням, хоча й непрямим, що є скоріше «неназваною опозицією», яка виникає завдяки фоновим знанням читача. Треба відзначити, що це не єдиний подібний випадок. Оскільки англійська аудиторія твору зазвичай більш обізнана

в питаннях християнського епосу, розлога ієрархія янголів і демонів утворює «незриме, але відчутне» протиставлення Неба й Пекла.

Протиставлення можна помітити й в іменах прислуги в домі американського аташе, де, як і вважалось спочатку за сюжетом, жив Антихрист: *Brother Francis* і *Nanny Astoreth*. Як відомо, святий Франциск є одним із поважних католицьких святих, на честь якого було засновано орден Францисканців. Він був відомий своїми проповідями щодо любові до всього живого. В той час, як Астарот – це ім'я одного з князів Пекла в європейській демонології. Обидва персонажі мали вплив на маленького «Антихриста» й намагались кожен схилити його у свій бік, тож таке протиставлення є основою в сюжеті. Коли дитина дорослішає, то в будинку з'являються два нових вчителі, такі ж повні протилежності: *Mr. Cortese* та *Mr. Harrison*. За словником *Urban Dictionary*, *Mr. Cortese* – це приємна людина, яку всі люблять та яка впливає на всіх позитивно. На противагу цьому *Mr. Harrison* – це вчитель, який всіх ненавидить, карає дітей без поважних причин і дає непомірно важкі завдання. За сюжетом за цими постатями стояли янгол і демон, отже контраст очевидний.

Висновки. Підбиваючи підсумки, маємо сказати, що бінарні опозиції використовуються в цьому творі й бувають як прямими, так і непрямыми (такими, що у звичайному контексті не є протилежними, але в канві конкретної історії та сприйняття читача стають протилежними за значеннями). Якщо порівнювати з іншими творами авторів, то це цілком логічно. Наприклад, для Н. Геймана більш характерними є прямі бінарні опозиції, а для Т. Пратчетта як представника постмодернізму більш характерні непрямі опозиції в межах одного імені персонажа. Вони зумовлені скоріше контекстом, ніж первинно протилежними за значеннями словами. Цей прийом, на нашу думку, спрямований, з одного боку, на створення комічного ефекту, а з іншого боку, – перекликається з баченням постмодернізму в літературі фентезі, коли спостерігаємо відсутність контрасту «чорне – біле» й «добро – зло», натомість фокус зміщується на особистість персонажів, в душі яких і відбувається битва між цим добром і злом. Саме відсутність позитивних чи негативних самих по собі персонажів і є особливістю авторського стилю Т. Пратчетта. Також маємо відзначити, що бінарні опозиції в іменах власних, прямі чи не прямі, у творі зустрічаються

або в іменах головних персонажів, як було показано раніше, або в іменах міфологічних істот християнського епосу.

Інший аспект використання опозицій у творі – це християнсько-релігійна тематика, яка побудована на протиставленні добра злу, де практично немає напівтонів. Утім, як ми бачили із наведених прикладів, автори змогли й цей контекст зробити неоднозначним і комічним, зобразивши янгола з людськими слабкостями, а демона наділивши добрим серцем, що не могло не віддзеркалитись і в іменах. Одним із засобів утворення комічного тут також є використання оксюморонів, що досить нестандартно, коли йдеться про імена власні. Адже зазвичай ім'я персонажа відбиває його єдину сутність, яка показує належність його до певного «класу» персонажів і рідко демонструє конфлікт. Ще один нестандартний момент щодо стилістики імен власних у творі – це використання фразового епітета як частини імені / прізвиська. Тут ми маємо відзначити, що це більш властиво Т. Пратчетту, оскільки в його творах є кілька персонажів, імена яких утворено так. Інший цікавий аспект – це використання гендерно нейтральної лексики в історизмах, що традиційно не змінюються, бо позначають терміни християнства, яке досить негативно ставиться до будь-якої гендерної нейтральності як елементу сучасної культури. Можливо, це спосіб автора показати й висміяти як зміни, які відбуваються в сучасному соціумі, так і позицію церкви. Також автором широко використовується архаїчна лексика, пов'язана з різноманітними персонажами християнського епосу; або ж він послуговується їх функціональними частинами й механізмами для створення нових імен, які нагадували б наявні.

Загалом вважаємо, що використання і бінарних опозицій, і таких стилістичних засобів, як оксюморон, фразові епітети й архаїчна лексика зумовлене особистим стилем авторів і сюжетом книги. Використання бінарних опозицій є частиною системи стилістичних засобів твору. Вони є тою ланкою, яка поєднує сюжетні лінії, розставляючи необхідні акценти. Протиставлення у творі всюди: від обкладинки в чорно-білих тонах до протиставлення в іменах та образних системах: земне – небесне, святе – грішне, Небо – Пекло, Церква – сучасні технології, піднесене й приземлене. На нашу думку, саме таке складне поєднання та єдність в авторському стилі зробило роман таким успішним і популярним серед читачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство» ; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2008. 200 с.
2. Величенко О. В., Фонар Л. О. Лінгвостилістичні особливості англійського гумористичного роману-фентезі та їхній переклад українською. *Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського*. Одеса, 2020. № 30. С. 39–57.
3. Глюдзик Ю. В. Особливості поетонімії літературного жанру фентезі. *Південний архів : Збірник наукових праць. Філологічні науки*. Херсон, 2019. № 77. С. 32–34.
4. Денисова І. В. Оказіональне слово як одна зі стилістичних особливостей жанру фентезі. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Миколаїв, 2013. Т. 216. № 204. С. 31–35.
5. Канчура Є. О. Нівелювання бінарних опозицій у фентезі доби постмодернізму (на прикладі романів Террі Претчетта). *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови*. 2012. № 20 (1). С. 145–152.
6. Канчура Є. О. Персоніфікація смерті в текстуалізованій свідомості (романи Террі Претчетта про Дискосвіт). *Питання літературознавства*. 2011. № 82. С. 155–162.
7. Кравченко Э. А., Павлютенкова Р. В. Сюжетообразующая функция поэтонимов в романе Н. Геймана “American Gods”. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Т. 3. № 39. С. 32–35.
8. Курята Ю. В., Касаткіна-Кубишкіна О. В. Лінгвокультурне коментування літературної спадщини Террі Претчетта (на основі серії Плаский світ). *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2014. № 46. С. 103–105.
9. Мазур О. В., Новицька Е. О. Особливості творення та перекладу власних назв у циклі книг Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. Т. 4. № 37. С. 179–182.
10. Ткачик О. В., Орленко С. О. Роль ономастичної лексики у формуванні / відображенні концептуальної картини світу (на матеріалі роману Ніла Геймана «Американські Боги»). *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2019. № 12. С. 216–220.
11. Торчинський М. М. Онімна система і критерії її аналізу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Мовознавство*. Тернопіль, 2014. Вип. II (24). С. 284–289.
12. Третьякова М. Ф. Перевод имён собственных в произведении Т. Претчетта “Hogfather”. *Евразийский Союз Ученых*. 2015. № 5–5 (14). С. 152–154.
13. Шапошник О. М. Власні назви як перекладознавча проблема (на матеріалі англійських текстів фентезі для дітей і їх українських перекладів). *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series “Linguistics”*. Херсон, 2018. Т. 2. № 34. С. 250–254.
14. Шапошник О. М. Лінгвокультурні та стилістичні проблеми перекладу фентезі: характерологічний контекст. *Лінгвістика*. Херсон, 2013. № 20. С. 299–293.
15. Pratchett T., Gaiman N. Good Omens: The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch. London : William Morrow, 2006. 400 p.

REFERENCES

1. Berezhna M. V. Onomastykon romaniv Dzh. K. Rowling tsyklu «Harri Potter» v ukrainskomu ta rosiiskomu perekkladakh [Proper Names Used in Harry Potter Books by J. K. Rowling in Ukrainian and Russian Translations] : Dissertation for the Candidate degree in Philology : Speciality 10.02.16 – Translation Studies 10.02.16 / Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia, 2008. 200 p.
2. Velychenko O., Fonar L. Lihvostylistychni osoblyvosti anhlovnoho humorystychnoho romanu-fentezi ta yikhni pereklad ukrainskoiu [Linguistic and stylistic features of the humorous fantasy novels written in English and their translation into Ukrainian]. *Scientific Bulletin of PNU. K.D. Ushinsky*. Odessa, 2020. № 30. pp. 39–57 [in Ukrainian].
3. Glyudzyk Y. Osoblyvosti poetonimii literaturnoho zhanru fentezi [Features of the poetonymy of the literature genre of fantasy]. “Southern Archive” (Collection of scientific works. Philological sciences). Kherson, 2019. № 77. pp. 32–34 [in Ukrainian].
4. Denisova I. V. Okazionalne slovo yak odna zi stylistychnykh osoblyvostei zhanru fentezi [Occasional word as one of the stylistic features of the fantasy genre]. *Scientific works. Philology. Linguistics. Mykolaiv*, 2013. Vol. 216, № 204. pp. 31–35 [in Ukrainian].
5. Kanchura E. O. Nivelivannia binarnykh opozytzii u fentezi doby postmodernizmu (na prykladi romaniv Terri Pretchetta) [Leveling of binary oppositions in the fantasy of the postmodern era (on the example of Terry Pratchett's novels)]. *Bulletin of Lviv University. Series: Foreign languages*, 2012. № 20 (1). pp. 145–152 [in Ukrainian].
6. Kanchura E. A. Personifikatsiia smerti v tekstualizovanii svidomosti (romany Terri Pretchetta pro Dyskosvit) [Personification of death in the textualized consciousness (Terry Pratchett's novels about Discoworld)]. *Questions of Literature Studies*, 2011. № 82. pp. 155–162 [in Ukrainian].
7. Kravchenko E. A., Pavlyutenkova R. V. Siuzhetoobrazuiushchaia funktsiia poetonimov v romane N. Geimana “American Gods” [The plot-forming function of poetonyms in N. Gaiman's novel “American Gods”]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Philology*, 2019. Vol. 3, № 39. pp. 32–35 [in Russian].
8. Kuryata Yu. V., Kasatkina-Kubysheva O. V. Lihvokulturne komentuvannia literaturnoi spadshchyny Terri Pratchetta (na osnovi serii Plaskyi svit) [Linguo-cultural commenting on the literary heritage of Terry Pratchett (based on the series

Flat World)]. Scientific notes of the National University of Ostroh Academy. Series: Philological, 2014. № 46. pp. 103–105 [in Ukrainian].

9. Mazur O., Novitskaya E. Osoblyvosti tvorennia ta perekladu vlasnykh nazv u tsykli knyh Dzh. Martina “Pisnia lodu y polumia” [Peculiarities of creation and translation of proper names in the cycle of books by J. Martin “Song of Ice and Flame”]. Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Philology, 2018. Vol. 4, № 37. pp. 179–182 [in Ukrainian].

10. Tkachyk O. V., Orlenko S. O. Rol onomastychnoi leksyky u formuvanni/vidobrazhenni kontseptualnoi kartyny svitu (na materialy romanu Nila Geimana “Amerykanski Bohy”) [The role of onomastic vocabulary in the formation / reflection of the conceptual picture of the world (on the basis of Neil Gaiman’s novel “American Gods”)]. Scientific Bulletin of the Ivan Franko State Pedagogical University. Series: Philological Sciences (Linguistics), 2019. Issue II (24). pp. 216–220 [in Ukrainian].

11. Torchinsky M. Onimna systema i kryterii yii analizu [Onymic system and criteria for its analysis]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Ser. : Linguistics. Ternopil, 2014. Issue. II (24). pp. 284–289.

12. Tretyakova M. F. Perevod imen sobstvennykh v proyzvedeniy T. Pratchetta “Hogfather” [Translation of proper names in the work of T. Pratchett “Hogfather”]. Eurasian Union of Scientists, 2015. № 5–5 (14). pp. 152–154 [in Russian].

13. Shaposhnyk O. M. Vlasni nazvy yak perekladoznavcha problema (na materialy anhlo-movnykh tekstiv fentezi dlia ditei i yikh ukrainskykh perekladiv) [Proper names as a translation problem (on the material of fantasy texts (written in English) for children and their Ukrainian translations)]. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series “Linguistics”. Kherson, 2018. Vol. 2, № 34. pp. 250–254 [in Ukrainian].

14. Shaposhnyk O. M. Lihvokulturni ta stylistychni problemy perekladu fentezi: kharakterolohichni kontekst [Linguocultural and stylistic problems of fantasy translation: characterological context]. Linguistics. Kherson, 2013. № 20. pp. 299–293 [in Ukrainian].

15. Pratchett T., Gaiman N. Good Omens: The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch. London: William Morrow, 2006. 400 p [in English].

УДК 811.111:81'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-11>

Юлія ГРИБІНИК,

orcid.org/0000-0002-5461-5540

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

(Івано-Франківськ, Україна) *yul_hrybinyuk@ukr.net*

Тетяна ГАЛАЙ,

orcid.org/0000-0001-7988-9639

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри англійської мови

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

(Івано-Франківськ, Україна) *galaj-tanya@rambler.ru*

ТЕРМІНИ-ЕПОНІМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто епонімію як мовне явище, характерне для англійської геодезичної термінології. Епонім трактується як номінація, основу якої складає власна назва. Досліджено специфіку термінів-епонімів та власних назв як їх невід'ємних компонентів, стисло охарактеризовано їхні властивості та функції. З'ясовано, що ключовими функціями епонімів є когнітивна, комунікативна, а також номінативна. Виявлено, що термінологічні одиниці епонімічного характеру присутні в галузевих терміносистемах та представлені найчастіше термінологічними словосполученнями. Терміни-епоніми англійської геодезичної термінології дефіновані як терміни, невід'ємними елементами структури яких виступають ВН, які співвідносяться з іменами осіб, котрі здійснили вагомий відкриття та досягнення у геодезичній сфері. З'ясовано, що до складу термінів такого типу обов'язково входить сам епонім, який позначає особу чи явище, за якою названо досліджуваний об'єкт, а також інші лексичні елементи, які утворюють термінологічну одиницю. У представленій розвідці досліджено структурні особливості геодезичних термінів-епонімів та встановлено, що вони можуть бути виражені одним словом, термінологічним словосполученням, а також аббревіатурою. Аналізовані термінологічні одиниці класифіковано відповідно до структурних параметрів і визначено їх продуктивність. У результаті проведеного дослідження виявлено, що домінуючими в англійській геодезичній термінології є словосполучення термінологічного характеру, які слугують найменуваннями складних понять геодезичної сфери, пояснення яких потребує використання більш ніж одного мовного засобу. Геодезичні термінологічні словосполучення класифіковано відповідно до структури на двокомпонентні, котрі переважають у досліджуваній термінології, трикомпонентні та багатокомпонентні; окреслено їх моделі з акцентом на частиномовну приналежність складових компонентів; визначено їхню продуктивність.

Ключові слова: терміни-епоніми, власні назви, геодезична термінологія, термінологічні словосполучення.

Yuliia HRYBINYK,

orcid.org/0000-0002-5461-5540

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the English Language Department

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *grybinyky26@gmail.com*

Tetiana HALAI,

orcid.org/0000-0001-7988-9639

Candidate of Philological Sciences,

Lecturer at the English Language Department

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *galaj-tanya@rambler.ru*

TERMINOLOGICAL EPONYMS IN ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGY: STRUCTURAL ASPECT

The article considers eponymy as a linguistic phenomenon characteristic of English geodetic terminology. The eponym is regarded as a nomination, the basis of which is a proper name. The specificity of eponymous terms and proper names as their integral components has been studied; their properties and functions have been briefly described. It has been found that the key functions of eponyms are cognitive, communicative, and nominative. It has been revealed that terminological units of eponymous character are present in subject-specific terminological systems and are mostly represented by terminological word combinations. Terminological eponyms of English geodetic terminology are defined as terms, the structure of which include elements, based on proper names, and related to the names of persons, who made important discoveries and achievements in the sphere of geodesy. It has been found that terms of such type consist of an eponym, which denotes the person, or phenomenon after which the object is named, as well as other lexical elements that form the terminological unit. Structural features of geodetic terminological eponyms have been studied in the paper. It has been established that they can be expressed by a single word, a terminological word combination, and an abbreviation. The studied terminological units have been classified according to structural parameters and their productivity has been determined. As a result of the research it has been revealed that dominant in English geodetic terminology are terminological word combinations that nominate complex concepts of the geodetic sphere, the definition of which requires the use of more than one language means. Geodetic terminological word combinations have been classified according to the structure into: two-component, which prevail in the terminology under study, three-component and multicomponent; their models with an emphasis on the part of speech of the components in their structure have been distinguished, their productivity has been determined.

Key words: terminological eponyms, proper names, geodetic terminology, terminological word combinations.

Постановка проблеми. Професійна та мовна компетентність вузькопрофільних фахівців багато в чому залежить від того, наскільки вони володіють відповідною термінологічною лексикою, якій притаманні значна інформаційна насиченість та комунікативна значущість. Розвиток загально-вживаної мови, як і фахових підмов, безпосередньо пов'язаний із розвитком суспільства, у якому вони функціонують, із досягненнями у галузі науки, техніки, з новими відкриттями та винаходами. Як наслідок, у лексиці кожної наукової чи технічної сфери присутні імена відомих людей, які здійснили певне відкриття, що зумовлює наявність такого мовного явища, як епонімія. Як зазначено у словнику Merriam-Webster, «епонімія – це пояснення власної назви за допомогою епоніма», а «епонім – це та особа, в честь якої щось названо; назва, яка базується або походить від епоніма» (Merriam-Webster Dictionary). Слід зазначити, що епонім варто розглядати як номінацію, слово або словосполучення, основою і невід'ємним компонентом якого є власна назва (далі – ВН). У галузевих терміносистемах такі лексичні одиниці представлені найчастіше термінологічними словосполученнями.

Аналіз досліджень. Численні наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних лінгвістів присвячено проблемам визначення й функціонування термінів-епонімів (В. М. Лейчик, М. С. Зарицький, Б. М. Михайлишин, Н. В. Нікуліна, І. А. Шутцева, R. Karnap, D. Koshlakov, M. Khokhlova, G. Tsareva, G. Garbuzova) та ВН як складових елементів епонімічних лексем (О. В. Суперанська, Ю. О. Карпенко, R. Gläser).

Вивчаючи природу ВН, О. В. Суперанська акцентує увагу на її референтності, тобто присвоєнні імені індивідуальному об'єкту, та підкреслює основну властивість ВН, а саме «відсутність зв'язку з поняттям, тісний зв'язок з одиничним, конкретним об'єктом» (Суперанская, 1973: 163). R. Gläser відносить ВН до словотвірних елементів термінологічної лексики, яка виконує важливі семантичну й прагматичну функції, виступаючи «атрибутом апелятива спеціального поняття, і підтримує його мотивацію та самотлумачення» (Gläser, 1976). Ю. О. Карпенко наголошує на диференційній та номінативній функціях ВН, які називають певні предмети, на відміну від назв загальних, котрі передусім виконують семасіологічну функцію (Карпенко, 2006: 49).

Як зазначає R. Karnap, «епоніми, як і мова науки, до якої вони належать, виконують дві головні функції: комунікативну та когнітивну» (Karnap, 2013: 127). Сучасні лінгвісти D. Koshlakov, M. Khokhlova, G. Tsareva, G. Garbuzova підтримують твердження вченого, зазначаючи, що «епонімічні терміни розширюють конотативне значення терміна, додаючи йому історичного та культурного змісту і надаючи можливість використовувати цей зміст як засіб поглиблення та стимулювання когнітивної діяльності. Комунікативна функція епонімів проявляється в тому, що у певних випадках такі слова перетворюють частинку свого значення від абстрактного поняття до конкретного науковця, який співвідноситься з цими поняттями. Як результат, легше використовувати епонім, ніж відповідний опис певного поняття. Це дуже важливо для особливо вагомих

та часто вживаних наукових понять» (Koshlakov et al., 2019: 2–3).

Не можемо не погодитися зі словами І. А. Шутцевої, яка стверджує, що «терміни-епоніми виконують не лише свою безпосередню функцію найменування наукових понять, вони також виступають мовними пам'ятниками людям, які їх створили. У науковому, професійному середовищі терміни-епоніми, які використовуються науковцями та дослідниками, полегшують їхнє спілкування, сприяють швидкому та адекватному розумінню поставлених завдань та проблем» (Shuytseva, 2018: 33). Саме ці властивості є важливими характеристиками ВН як компонентів термінологічних одиниць, які в межах конкретної терміносистеми називають та диференціюють професійні поняття, а також допомагають покращувати комунікативну діяльність вузькопрофільних спеціалістів, відіграючи роль зручних засобів передачі фахових знань і необхідної інформації.

Мета статті полягає у визначенні поняття термінів-епонімів англійської геодезичної термінології; виокремленні функцій, які виконують такі лексеми; вивченні структурних особливостей геодезичних термінологічних одиниць епонімічного характеру.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження теоретичного аспекту епонімічних одиниць у складі галузевих терміносистем зустрічаємо різні найменування, які з ними співвідносяться, зокрема «фамільні терміни», «терміни-епоніми», «епонімічні терміни» «іменні терміни», а також різне ставлення лінгвістів до таких лексичних одиниць термінологічного характеру, які погоджуються з доцільністю їх використання (В. Г. Гак, Г. О. Винокур, Н. В. Нікуліна, О. В. Суперанська) чи заперечують її (А. О. Білецький, Д. С. Лотте). Присутність термінологічних словосполучень, до складу яких входять ВН, привернула увагу мовознавців ще на початку 50-х років XIX століття, коли з'явилась назва «фамільні терміни», які увіковічують винаходи, відкриття та досягнення вчених і містять їх власні імена. О. В. Суперанська не заперечувала існування таких терміноодиниць, називаючи їх «ономастичними термінами, які науковці просто зобов'язані прийняти до вжитку, оскільки вони є важливим фактором формування спеціального термінополя» (Суперанская и др., 1989). Б. М. Михайлишин прослідковує тенденцію до зростання кількості вищезазначених термінологічних одиниць та вважає їх «найменуваннями широким за обсягом понять, що містять у собі певні історичні відомості щодо природи номінації на тому чи іншому етапі розвитку науки» (Михайлишин,

1994: 50). Вивчаючи особливості термінів із ВН, Н. В. Нікуліна підкреслює переваги використання таких лексем у галузі науки та техніки, говорячи про те, що «вони не виходять за межі конкретної наукової чи технічної галузі і переважно не детермінологізуються», а також називає терміни-епоніми «оригінальним і лінгвістично правомірним засобом поповнення спеціальної лексики наукового стилю, який, безумовно, підтвердив своє право на існування, однак в автомобільній термінології рідковживаний» (Нікуліна, 2006: 112).

Підсумовуючи вищезазначене, підкреслимо, що сьогодні найбільш поширеною назвою, якою послуговуються лінгвісти, говорячи про термінологічні одиниці, компонентами яких виступають ВН, є найменування «терміни-епоніми» (М. С. Зарицький, В. М. Лейчик, Н. В. Нікуліна), тобто «терміни, елементами структури яких виступають ВН, які або позначають авторів відповідних об'єктів, явищ, одиниць виміру, або привласнюються на честь відомих діячів науки і культури» (Лейчик, 1982: 12).

До складу термінів такого типу обов'язково входить сам епонім, який позначає особу чи явище, за якою названо досліджуваний об'єкт (ВН), а також інші лексичні елементи, які утворюють термінологічну одиницю. Керуючись онтологічним критерієм, Г. Бауер класифікував ВН на антропоніми, де виступає референтом людина і які, на думку вченого, є найважливішою групою; топоніми, де референтом є життєвий простір людини, зокрема назви країн, міст, сіл, вулиць; ергоніми, в яких референтом виступають створені людьми об'єкти, вироблені ними продукти; праксоніми, де референт – це дії людей; феномени з референтами, які є незалежними від людей, такими як планети, природні явища (Бауер, 1998: 53–59).

Терміни-епоніми англійської геодезичної термінології визначаємо як терміни, невід'ємними компонентами яких є ВН, що співвідносяться з особами, котрі здійснили вагомий відкриття та досягнення у галузі такої науки, як геодезія. Проаналізувавши вищезазначені терміни геодезичної сфери з акцентом на природі ВН у їх складі, зазначимо, що їх більшість базується саме на антропонімах, які містять імена вчених, дослідників та винахідників, котрим людство завдячує науковими відкриттями, що стосуються головних геодезичних приладів, інструментів, вимірювань, проєкцій тощо.

Вивчаючи особливості утворення термінів-епонімів, М. С. Зарицький стверджує, що «терміни-епоніми є окремим різновидом словесного термінотворення» (Зарицький, 2004), яке, на нашу

думку, супроводжується певними труднощами, що передусім зумовлено проблемою пріоритетності у прізвищі того чи іншого вченого, який зробив відкриття, адже зазвичай не один, а кілька науковців працюють над вирішенням певної проблеми, обмінюючись своїми ідеями, думками та аргументами, в результаті чого виникає питання про те, прізвище кого з них має слугувати основою для епоніма. Передумовами формування зрозумілого та ефективного у використанні терміна-епоніма, на думку А. В. Ліпінської, є такі:

1) «поняття, якому привласнюють іменний термін, має бути пов'язане з відкриттям, процесом або предметом техніки;

2) іменну ознаку потрібно пов'язувати з тією особою, яка дійсно безпосередньо зробила це відкриття, або з особою, яка усією своєю діяльністю (науковою, політичною, громадською) цьому відкриттю сприяла;

3) такий термін повинен бути максимально використаний як терміноелемент для складних термінів, з ним пов'язаних» (Ліпінська, 2007: 140).

Цілком погоджуємось із Н. В. Новінською, яка зазначає, що «терміни-епоніми утворюються відповідно до таких самих структурно-граматичних принципів, як і термінологічні словосполучення загалом. Наприклад, епоніми можна класифікувати на прості терміни та терміни словосполучення, однак власна назва є невід'ємним компонентом цих структур» (Новинская, 2013: 34).

Слід зазначити, що використання ВН задля утворення вузькоспеціальних термінів є одним із продуктивних шляхів формування термінологічних одиниць, адже утворена таким чином лексична одиниця позбавлена багатозначності, що є однією з вимог, які висуваються до термінів. У результаті проведеного дослідження встановлено, що терміни-епоніми англійської геодезичної термінології можуть бути виражені одним словом, термінологічним словосполученням (далі – ТС), а також аббревіатурою; щодо частиномовної приналежності, то доміантними є іменники та іменникові словосполучення.

Варто підкреслити, що «у галузі науки науковців та винахідників часто звеличують за їхню роботу, присвоюючи їхні імена назвам одиниць наукових вимірювань, процесів чи методів та записуючи їх з малої букви» (Todea, 2013). Йдеться про однослівні терміни-епоніми, які більше не співвідносяться з особою, чиє ім'я використовується, особливо тоді, коли написання з великої букви опускається, що передусім стосується одиниць вимірювання у галузі науки, названих на честь науковців. До термінів геодезичної термі-

носистеми такого типу можна віднести такі: gal (гал) – одиниця прискорення у системі одиниць СГС (сантиметр, грам, секунда), названа на честь італійського фізика Галілео Галілея; herz (герц) – одиниця вимірювання в системі Si частоти періодичних процесів, яка отримала свою назву на честь німецького фізика Генріха Герца.

Продуктивними епонімічними одиницями фахових термінологій, зокрема геодезичної, є словосполучення термінологічного характеру, які слугують найменуваннями складних понять геодезичної сфери, пояснення яких потребує використання більш ніж одного мовного засобу. Такі ТС поділяємо на двокомпонентні, трикомпонентні та багатокомпонентні. Більша частина досліджуваних ТС нашої вибірки є двокомпонентними, де один елемент представлений ВН (прізвищем винахідника), а інший – загальною назвою (рис. 1).

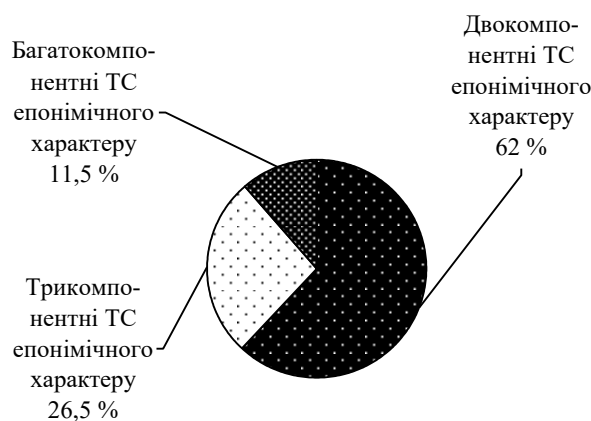

Рис. 1. Продуктивність ТС епонімічного характеру в англійській геодезичній термінології

Проаналізуємо структурні характеристики досліджуваних ТС більш детально. Двокомпонентні ТС побудовані відповідно до таких моделей:

1) a noun (proper noun) + a noun (common noun (sing. form): *Gauss algorithm*, *Bessel ellipsoid*, *Talcott level*, etc.;

2) a noun (proper noun) + a noun (common noun (plur. form): *Keplerian elements*, *Doppler measurements*, *Shoran crossings*, etc.;

3) a noun (common noun) + of + a noun (proper noun): *interferometer of Michelson*, *theorem of Puasson*, *anomaly of Fau*, etc.

4) a noun (proper noun (possessive case)) + a noun (common noun): *Laplace's azimuth*, *Lagrange's equation*, *Langrange's projection*, etc.

Трикомпонентні ТС, у структуру яких входять ВН, утворені на основі таких моделей:

1) a noun (proper noun) + a noun (common noun) + a noun (common noun): *Laplace azimuth*

Таблиця 1

Кількісні та якісні характеристики ТС епонімічного характеру геодезичної сфери

Модель	Кількість одиниць	Відсоток
Двокомпонентні ТС епонімічного характеру (208 одиниць) – 55,4%		
1) a noun (proper noun) + a noun (common noun (sing. form))	112	29,8
2) a noun (proper noun) + a noun (common noun (plur. form))	11	2,9
3) a noun (common noun) + of + a noun (proper noun)	7	1,9
4) a noun (proper noun (possessive case)) + a noun (common noun)	78	20,8
Трикомпонентні ТС епонімічного характеру (91 одиниця) – 24,2%		
1) a noun (proper noun) + a noun (common noun) + a noun (common noun)	69	18,4
2) моделі з прийменниками та сполучниками	13	3,5
3) noun (proper noun (possessive case)) + a noun (common noun) + a noun (common noun)	9	2,3
Двокомпонентні та трикомпонентні ТС епонімічного характеру, які містять у своєму складі дві ВН	8	2,1
Багатокомпонентні ТС епонімічного характеру	40	10,6
Абревіатури	29	7,7
Разом	376	100

equation, Mercator map projection, Keplerian orbit elements, etc.;

2) eponymic terminological word combinations with conjunctions and prepositions: *formula of Froome and Essen, dispersion formula of Cauchy, International Federation of Surveyors, etc.;*

3) a noun (proper noun (possessive case)) + a noun (common noun) + a noun (common noun): *Doppler's frequency displacement, Kulon's torsion balance, Doppler's navigation system, etc.*

Серед двокомпонентних та трикомпонентних ТС епонімічного характеру зустрічаються ВН, які об'єднують два чи більше прізвищ, (наприклад, *scheme of Gauss-Dullittle, Venning-Mainesz's method, Aitoff-Hammer's projection*).

Багатокомпонентні епоніми представлені чотири-, п'яти- і більшекомпонентними ТС, які є найменш чисельними, оскільки не відповідають прагненню до економії мовних засобів у сфері науки та техніки, крім того, вони є дещо громіздкими, їх нелегко засвоювати. Наприклад, *Legendre's functions of the second kind, conversion of plane Gauss-Kruger coordinates from one zone to another, Galileo Terrestrial Reference frame, solving of direct geodetical problem for small distances on ellipsoid by method of Shrieber*.

У досліджуваній терміносистемі також наявне явище абревіації, скорочені ТС епонімічного характеру переважно представлені ініціальними абревіатурами з географічними назвами у їх складі (*ECGS – European Council of Geodetic Surveyors, DORIS – Doppler Orbitography and Radiopositioning Integrated by Satellite System, GCT – Greenwich Civil Time*).

Кількісні та якісні характеристики ТС епонімічного характеру геодезичної сфери (відповідно до їх структури) представлено у табл. 1.

Висновки. Отже, наявність термінів-епонімів є характерною ознакою англійської геодезичної термінології. Багато понять геодезичної сфери названо за іменами дослідників, науковців та винахідників, які зробили вагомий внесок у розвиток геодезичної науки загалом, а також удосконалили прийоми, методи та засоби геодезичних вимірювань і досліджень. Релевантними для фахової мови геодезії виявились ТС епонімічного характеру, домінуючими серед яких є двокомпонентні ТС (62%), яким притаманний високий термінотворчий потенціал. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальнішому аналізі концептосфери геодезичного дискурсу англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник. Київ : Політехніка ; Періодика, 2004. 128 с.
2. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 334 с.
3. Лейчик В. М. Люди и слова : монографія. Москва : Наука, 1982. 176 с.
4. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навчальний посібник для дистанційного навчання / за ред. М. І. Жалдака. Київ : Університет «Україна», 2007. 219 с.
5. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 45–50.

6. Нікуліна Н. В. Термінознавство: лінгвістичний опис української термінологічної системи автомобілебудування : навчальний посібник. Харків : ХНАДУ, 2006. 144 с.
7. Новинская Н. В. Термины-эпонимы в языке науки. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания*. 2013. С. 34–38.
8. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного : монография. Москва : Наука, 1973. 367 с.
9. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Наука, 1989. 246 с.
10. Gläser R. Der Eigenname als konstitutives Factor des Fachwortschatzes. Berlin : Linguistische Studien, 1976. 28 s.
11. Koshlakov D., Khokhlova M., Tsareva G., Garbuzova G. Eponyms in science terms (Epistemological aspect). SHS Web of Conferences 72. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337600660_Eponyms_in_science_terms_Epistemological_aspect (дата звернення: 28.01.2021).
12. Shuytseva I. A. Eponymy as an integral part in English terminology of oil and gas transportation and storage. *Omsk Scientific Bulletin. Series: Society. History. Modernity*. 2018. No. 4. P. 33–37.
13. Todea L. Eponyms and the Language of Technology. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică. Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual (May 9–11, Romania). Romania, 2013 P. 1052–1062. URL: <https://studylib.net/doc/18806666/eponyms-and-the-language-of-technology> (дата звернення: 28.01.2021).
14. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eponymy> (дата звернення: 08.02.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО ХАРАКТЕРУ

1. Геодезичний енциклопедичний словник / за ред. В. М. Літинського. Львів : Євросвіт, 2001. 668 с.
2. Геодезія. Терміни та визначення. ДСТУ 2393-94. [Чинний від 1 січня 1995 року]. Київ : Держстандарт України, 1994. 64 с.
3. Заблоцький Ф. Д., Заблоцька О. Ф. Англійсько-український геодезичний словник / за ред. Б. Є. Рицара. Львів : вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 360 с.
4. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. ДСТУ 2402-94. [Чинний від 1 січня 1995 року]. Київ : Держстандарт України, 1994. 43 с.
5. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering. Oxford : Oxford University Press, 2012. 499 p.

REFERENCES

1. Zarytskyi M. S. Aktualni problemy ukrainskoho terminoznavstva: pidruchnyk [Actual Problems of Ukrainian Terminology: manual]. K.: IVTs Polytechnics ; Periodyka, 2004. – 128 s. [in Ukrainian].
2. Karpenko O. Yu. Problematyka kohnitivnoi onomastyky: monohrafiia [Problems of Cognitive Onomastics: monograph]. Odesa: Astroprynt, 2006. 334 s. [in Ukrainian].
3. Lejchik V. M. Ljudi i slova: monografija [People and Words: monograph]. Moskva: Science, 1982. 176 s. [In Russian].
4. Lipinska A. V. Naukovo-tekhnichna terminolohiia: navchalnyi posibnyk dlia dystantsiinoho navchannia [Za red. akad. M. I. Zhaldaka]. [Scientific and Technical Terminology: manual for distance learning]. K.: University “Ukraine”, 2007. 219 s. [in Ukrainian].
5. Mykhailyshyn B. P. Z istorii terminiv-eponimiv [From the History of Terminological Eponyms]. *Movoznavstvo*. 1994. № 4–5. S. 45–50. [in Ukrainian].
6. Nikulina N. V. Terminoznavstvo: lnhvistychnyi opys ukrainskoi terminolohichnoi systemy avtomobilebuduvannia: navchalnyi posibnyk. [Terminology: Linguistic Description of Ukrainian Terminological System of Automobile Building] Kharkiv: KHNADU, 2006. 144 s. [in Ukrainian].
7. Novinskaja N. V. Terminy-jeponimy v jazyke nauki [Terminological Eponyms in the Language of Science]. *Vestnik Rossijskogo universiteta druzhby narodov*. Serija: Russkij i inostrannye jazyki i metodika ih prepodavaniya, 2013. S. 34–38. [in Russian].
8. Superanskaja A. V. Obshhaja teorija imeni sobstvennogo: monografija [General Theory of Proper Names: monograph]. Moskva: Science, 1973. 367 s. [in Russian].
9. Superanskaja A. V., Podol'skaja N. V., Vasil'eva N. V. Obshhaja terminologija: Voprosy teorii [General Terminology: Problems of Theory]. Moskva: Science, 1989. 246 s. [in Russian].
10. Gläser R. Der Eigenname als konstitutives Factor des Fachwortschatzes. Berlin: Linguistische Studien, 1976. 28 s. [in German].
11. Koshlakov D., Khokhlova M., Tsareva G., Garbuzova G. Eponyms in Science Terms (epistemological aspect). SHS Web of Conferences 72, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337600660_Eponyms_in_science_terms_Epistemological_aspect (accessed: 28.01.2021).
12. Shuytseva I. A. Eponymy as an integral part in English terminology of oil and gas transportation and storage. *Omsk Scientific Bulletin. Series Society. History. Modernity*, 2018. No. 4. P. 33–37.
13. Todea, Luminița. Eponyms and the Language of Technology. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică. Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual (May 9–11, Romania). Romania, 2013 P. 1052–1062. URL: <https://studylib.net/doc/18806666/eponyms-and-the-language-of-technology> (accessed: 28.01.2021).
14. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/eponymy> (accessed: 08.02.2021).

LIST OF SOURCES

1. Heodezychnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Geodetic Encyclopedic Dictionary] / [za redaktsiieiu Volodymyra Litynskoho]. Lviv: Euroworld, 2001. 668 s. [in Ukrainian, Russian, English and German].
2. Heodeziia. Terminy ta vyznachennia. DSTU 2393-94. [Geodesy. Terms and Definitions. DSTU 2393-94.] [Chynnyi vid 1995-01-01]. K. : National Standard of Ukraine, 1994. 64 s. [in Ukrainian, Russian, English, French and German].
3. Zablotskyi F. D. Anhliisko-ukrainskyi heodezychnyi slovnyk [English-Ukrainian Geodetic Dictionary] / [za red. B. Ye. Rytsara]. Lviv: Publishing House of National University "Lviv Polytechnics", 2010. 360 s. [in English and Ukrainian].
4. Prylady heodezychni. Terminy ta vyznachennia. DSTU 2402-94. [Geodetic Devices. Terms and Definitions. DSTU 2402-94] [Chynnyi vid 1995-01-01]. K. : National Standard of Ukraine, 1994. 43 s. [in Ukrainian, Russian, English, French and German].
5. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering. Oxford: Oxford University Press, 2012. 499 p. [in English].

Ганна ДУДНІК,

orcid.org/0000-0002-7229-9318

старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) pourfemme79@gmail.com

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

Фразеологізми є однією з найпоширеніших категорій у художній літературі, але залишаються одними з найскладніших для перекладу. Це відкрита система, яка постійно поповнюється новими одиницями, тому заслуговує ретельного дослідження.

Багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема К. Krohn, S. Fiedler, Ch. Ferdinando, A. Naciscione, S. Glucksberg, В. В. Виноградов, І. А. Бородянський, Р. П. Зорівчак, ретельно досліджували фразеологізми та питання перекладу фразеології у своїх наукових доробках. Так, видатний академік В. В. Виноградов вважав, що найкращий та найточніший переклад фразеологізму – це переклад фразеологізму фразеологізмом. Саме такий адекватний переклад забезпечує рівноцінну відповідність у відтворенні ФО.

Метою наукової розвідки є вивчення особливостей перекладу англійських фразеологізмів українською мовою.

У статті розглянуто труднощі перекладу англійських фразеологізмів українською мовою, здійснено спробу вивчення комплексу проблем, пов'язаних із перекладом фразеологічних одиниць. Це насамперед невідповідність змістового плану плану висловлювання, а також наявність ФО, що нині не є зафіксованими і живляються лише певними соціальними групами.

Також запропоновано різноманітні прийоми перекладу англійських фразеологізмів, зокрема фразеологічний та нефразеологічний способи перекладу. Перший передбачає використання у тексті перекладу абсолютного еквіваленту або приблизного фразеологічного відповідника. Другий передає ФО за допомогою лексичних засобів і використовується лише тоді, коли не існує відповідних фразеологічних еквівалентів чи аналогів у мові перекладу. Особлива увага приділяється безпосередньо методам перекладу безеквівалентної лексики, зокрема калькуванню, описовому перекладу, транскрипції та транслітерації.

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що для досягнення адекватності та еквівалентності перекладач має відчувати образність тексту, передати її мовними засобами рідної мови, віднайти особливі риси ідіостилію автора та майстерно відтворити їх у перекладі. Також потрібно враховувати всю багатопланову структуру твору, зокрема єдність ідей та образів, забезпечити відповідність на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях.

Ключові слова: *фразеологізм, переклад, еквівалентність, адекватність, засоби перекладу, калькування.*

Hanna DUDNIK,

orcid.org/0000-0002-7229-9318

Senior Lecturer at the Department of the Theory and Practice of the Field Translation

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) pourfemme79@gmail.com

THE CHALLENGES OF THE TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS INTO ENGLISH

Phraseological units are one of the most widely used in the fiction, but they still remain some of the most difficult units to translate. These form the open system that is being constantly enlarged by new phrases and therefore deserve thorough research.

Many native and foreign scientists, including K. Krohn, S. Fiedler, Ch. Ferdinando, A. Naciscione, S. Glucksberg, V. V. Vinogradov, I. A. Borodyansky, R. P. Zorivchak researched phraseological units and issues of phraseology translation in their scientific works. In particular, a prominent linguist V. V. Vinogradov considered the translation of a phraseological unit by a phraseological unit the best and the most adequate.

The objective of this article is to study the peculiarities of the translation of English phraseological units into the Ukrainian language.

The article considers the difficulties of translation of English phraseological units into the Ukrainian language, attempts to research a range of problems involved with the translation of phraseological units. These include the discrepancies between the content and utterance plans, as well as the existence of phraseological units that are still not recorded and are used only by certain social groups.

Also various methods of translation of phraseological units are analyzed, in particular phraseological and non-phraseological ways of translation. The former involves using the absolute phraseological equivalent or the relative phraseological equivalent in the text of translation. The latter renders phraseological units with the help of lexical means and is used only when there are no relevant phraseological equivalents in the translation language. Special attention is paid to ways of rendering culture-specific vocabulary, including loan translation, description translation, transcription and transliteration.

Summing up we can state that to ensure the adequacy and equivalency of the translation the translator has to feel the images of the text, render them with the help of language means of the mother tongue, discover the peculiarities of the author's idiosyncrasy and skillfully reveal them in the translation. Also it is necessary to take into account all the multi-layered structure of the text, the unity of the ideas and images in particular, insure equivalency on the lexical, syntactical and stylistic levels.

Key words: *phraseological unit, translation, equivalence, adequacy, ways of translation, loan translation.*

Постановка проблеми. Одним із засобів пізнання навколишнього середовища та світу є фразеологічні одиниці (далі – ФО). Саме ця мовна конструкція є однією з найпоширеніших у художній літературі, але водночас є однією з найскладніших для перекладу. ФО сприяє формуванню мовної картини світу, а також відіграє ключову роль у створенні нових знань та усталенні концептуальної картини світу у свідомості людини загалом. ФО також є однією з рис ідіостилю автора, тому заслуговує ретельного дослідження. Загалом фразеологічний фонд будь якої мови не є сталим, це відкрита система, яка постійно поповнюється новими афоризмами, цитатами з художніх творів, наукових публікацій тощо.

Аналіз досліджень. Сучасні перекладознавці ретельно досліджують труднощі, з якими стикаються перекладачі намагаючись досягти максимального розуміння в процесі міжкультурного діалогу. Це можливе лише за врахування лінгвістичних та культурологічних особливостей мови оригіналу, невід'ємною частиною якої є ФО. Найбільші труднощі під час перекладу виникають саме в ході відтворення ФО, отже, їх вивченню традиційно приділяється багато уваги. Багато як вітчизняних так і зарубіжних науковців ретельно досліджували фразеологізми. Зокрема, K. Krohn, S. Fiedler, Ch. Ferdinando, A. Naciscione, S. Glucksberg вивчали компонентну структуру фразеологічних одиниць, їх семантику та синтаксичну роль у реченні. Щодо стосується східноєвропейської традиції, то Н. М. Амосова, О. В. Кунін та Н. М. Сидякова досліджували ФО в англійській мові, а К. Н. Мізін – у німецькій мові.

І. А. Бородянський та Р. П. Зорівчак теж досліджували питання перекладу фразеології у своїх наукових доробках. Проте проблема перекладу ФО досі залишається актуальною. Значна частина ФО зафіксована у словниках, але існують такі, що нині не є зафіксованими і вживаються лише певними соціальними групами. Ще одна складність зумовлена тим, що змістовий план часто-густо не відповідає плану висловлювання, і саме це

надає ФО гнучкості та глибини висловлювання. Через замкнутий мікроконтекст ФО, який включає також асоціативно-семантичні зв'язки, марно намагатися утворити стійке словосполучення в мові перекладу шляхом використання методу вільного підбору слів та поєднання їх згідно зі стандартними правилами граматики, тому проблема перекладу фразеологізмів потребує більш ретельного дослідження.

Мета статті полягає у вивченні особливостей перекладу англійських фразеологізмів українською мовою.

Об'єкт дослідження становлять англійські фразеологізми. Предметом дослідження є особливості перекладу фразеологізмів фразеологічними та нефразеологічними засобами перекладу.

Виклад основного матеріалу. Застосування перекладацького підходу у вивченні фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах дає змогу порівняти компонентний склад фразеологізмів, знайти найбільш точний варіант відтворення фразеологічної одиниці та зіставити шляхи образного мислення, притаманного конкретному народу.

Видатний академік В. В. Виноградов вважав, що найкращий та найточніший переклад ФО – це переклад фразеологізму фразеологізмом. Саме такий адекватний переклад забезпечує рівноцінну відповідність у відтворенні ФО. На жаль, не завжди можливо зробити адекватний переклад ФО фразеологізмом, тому що в мові перекладу може не існувати зафіксованого рівнозначного відповідника взагалі або він є, але не відповідає стилістичним вимогам (Виноградов, 2001: 185).

Проаналізувавши низку ФО з лексикографічних джерел і творів англійської художньої літератури, можемо виділити два основні способи перекладу порівняльних зворотів, такі як фразеологічний і нефразеологічний. Перший передбачає використання у тексті перекладу сталих одиниць з різним ступенем наближеності до ФО оригіналу: від повного й абсолютного еквіваленту до приблизного фразеологічного відповідника. Нефра-

зоологічний переклад передає ФО за допомогою лексичних засобів. Його використовують лише тоді, коли не існує відповідних фразеологічних еквівалентів чи аналогів у мові перекладу. Розглянемо перекладацькі прийоми, що дають змогу зробити адекватний переклад ФО на англійську.

Фразеологічними засобами вважають переклад повними та частковими еквівалентами. Повним фразеологічним еквівалентом найчастіше перекладаються ФО інтернаціонального характеру, які з'явилися на основі біблійних і літературних сюжетів, міфів, історичних фактів. Наприклад, *the Golden Age* – *Золотий вік*, *Judas kiss* – *поцілунок Юди*.

Застосування повного еквіваленту можливе лише за умови відсутності компонентів національно-специфічних реалій чи символів. Щодо повної еквівалентності, то вона можлива лише за наявності адекватності ФО перекладу ФО оригіналу щодо образності та форми вираження, при цьому відповідники мають однакове значення, образність, лексичний склад, граматичну структуру та стилістичну конотацію. Наприклад, *Old Barley might be as bold as the hills* – *Старий Барлі міг бути старим як світ*.

Часто є декілька варіантів перекладу одного й того ж фразеологізму. Наприклад, *to go out altogether*, *like a candle* можна перекласти як *розтанути зовсім*, як *свічка* або *зійти нанівець*, як *свічка*. Відрізняються вони лише стилістичними, а іноді й смисловими відтінками. Вибір кожного з них зумовлений контекстом, але головним чином індивідуальністю перекладача.

Частковий фразеологічний еквівалент має образну основу або метафоричність, яка відрізняється від оригіналу. Слід зауважити, що через відмінності компонентного складу еквівалентів цього типу можливі відмінності емоційно-експресивної конотації. Англійській фразеологізм може мати декілька еквівалентів у мові перекладу. У цьому разі викладач має проаналізувати низку вибірових фразеологічних еквівалентів та вибрати оптимальний варіант, який найточніше передає стилістику мови оригіналу. Наприклад, *to put wool over people's eyes* можна перекласти як *напускати туману*, *пускати пил у вічі*, *дим пускати в очі*, *замазувати очі*, *водити за ніс* або навіть у дурні пошити, а *to get nothing for one's pains* має багато варіантів перекладу, зокрема *піймати облизня*, *пошитися у дурні*, *залишитися з носом*.

Суто лексичний переклад застосовується тоді, коли ФО оригіналу не має еквівалентного ФО в мові перекладу і може позначатися лише словом. Такий метод використовується під час перекладу

ФО, у яких у мові перекладу існують слова-синоніми. До цієї категорії ФО належать насамперед ідіоми – сталі вислови, які позначають поняття чи предмети. Іноді смисловий зміст ФО може бути переданий вільним словосполученням.

Найбільші труднощі виникають під час перекладу ФО, які не мають словникових відповідників у мові перекладу. Для відтворення безеквівалентної лексики перекладач має застосовувати перекладацькі трансформації, тобто спеціальні прийоми, які використовуються для досягнення перекладацької еквівалентності за суворого дотримання норм мови перекладу (Бархударов, 1975: 190). Якщо ФО оригіналу не мають усталених фразеологічних еквівалентів, застосовується безеквівалентний переклад. Це найпоширеніший засіб перекладу, адже в англійській мові існує багато ФО, які не мають жодних відповідних еквівалентів в українській мові. Перекладати такі ФО надзвичайно важко, адже потрібно не лише мати достатньо знань та навичок, але й бути дуже обережним, щоб уникнути буквалізму. Найпоширенішими методами перекладу безеквівалентних ФО є калькування та описовий переклад.

Використовуючи метод калькування, як правило, перекладач зберігає семантичні, граматичні та стилістичні особливості у мові перекладу. Калькування доцільне, якщо образ створеного еквівалента легко сприймається читачем. Цей метод дає змогу перенести безеквівалентну фразеологію в мову перекладу за максимально повного збереження семантики оригіналу. Перевагою калькування є те, що таким чином зберігається у мові перекладу унікальний образ англійського фразеологізму. Для цього використовується дослівний переклад без посилань або із посиланнями (примітками). Іноді доцільно доповнювати зміст контексту етимологією того чи іншого фразеологізму з додаванням примітки.

After this memorable event, I went to the hatter's, and the bootmaker's, and the hosier's, and felt rather like Mother Hubbard's dog whose outfit required the services of so many trades – *Після цієї достопам'ятної події я побував у капелюшнику, у шевця, у торгівця білизною, відчуваючи себе, наче той собака матінки Габард, одяганку якому виготовляло так багато майстрів (Матінка Габард – персонаж відомих англійських дитячих віршиків, яка у різних майстрів скуповувала одяг для свого собаки).*

Необразний, або пояснювальний, переклад використовується у тих випадках, коли в українській мові не існує еквівалентів для передачі образності ФО.

“Oh!” said Mr. Jagers, turning to the man, who was pulling a lock of hair in the middle of his forehead, like the Bull in Cock Robin pulling at the bell-rope; “your man comes on this afternoon”.

– Ага, – зауважив містер Джегерс, переводячи погляд на відвідувача, що смикав себе за чубчик на лобі, немов той бичок з дитячої пісеньки за мотузку дзвоника.

На жаль, описовий переклад зазвичай приводить до втрати образності і виразності. За описового перекладу доводиться поступатись лаконічністю та мальовничістю, які так притаманні ФО, проте, як і калькування, описовий переклад передбачає створення нового оригінального перекладу. Звісно, відтворення авторських фразеологізмів викликає певні труднощі. Щоб адекватно відтворити той чи інший ФО, важливо брати до уваги не лише особливості переносного вживання фразеологізму і характер стилістичного прийому, але й мовленнєву характеристику персонажа, фразеологічний контекст та його стилістичний малюнок.

Серед недоліків транскрипції і транслітерації слід назвати можливість появи в тексті перекладу незвичних або малозрозумілих слів, що ускладнюють розуміння тексту або приводять до неправильного трактування певних понять.

Висновки. Отже, відтворення фразеологічного рівня є надзвичайно важливим під час пере-

кладу. Фразеологізми забезпечують зв'язність тексту, надають експресивності, завдяки яким текст набуває цілісності та емоційної забарвленості. Традиційно, згідно з лінгвістичними теоріями перекладу, завдання перекладача полягає в тому, щоб максимально точно передати текст оригіналу мовою перекладу. При цьому, як зазначає видатний лінгвіст Л. С. Бархударов, «під час перекладу неминучі втрати, тобто наявна неповна передача значень» (Бархударов, 1975: 195). Сучасні перекладознавці вважають головною метою перекладу не заміну мови, а «знаходження мовної спільності, прорив бар'єрів у суспільній свідомості, доступ до способів мислення і вираження, поширення думок і образів у властивій, органічній для них формі» (Радчук, 2004: 170). Перекладаючи художній текст, для досягнення адекватності й еквівалентності перекладач має відчутти образність тексту, передати її мовними засобами рідної мови, віднайти особливі риси ідіостилю автора та майстерно відтворити їх у перекладі. Також потрібно враховувати всю багатшарову структуру твору, зокрема єдність ідей та образів, забезпечити відповідність на лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях, щоби будь-який текст завдяки перенесенню усіх параметрів у нове мовно-культурне середовище отримав повноцінне «друге життя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) : монографія. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Виноградов В. В. Введение в переводоведение: общие и лексические вопросы : монографія. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
3. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе : учебное пособие. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
4. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія : монографія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
5. Коптілов В. В. Першотвір і переклад. Проблеми сучасного українського художнього перекладу. Роздуми і спостереження : монографія. Київ : Дніпро, 1972. 215 с.
6. Радчук В. Д. Протей чи Янус. *Vsesvit*. 2004. № 7–8. С. 168–177.

REFERENCES

1. Barchudarov L. S. Yazyk i perevod (Voprosy obshey i chastnoy teorii perevoda): monographiya. [Language and translation]. M.: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 1975. 240 p. [in Russian].
2. Vinogradov V. V. Vvedeniye v perevodovedeniye: obshyye i leksicheskiye voprosy: monographiya. [Introduction into translation: general and lexical issues]. M.: Izdatelstvo instituta obshchego srednego obrazovaniya RAO, 2001. 224 p. [in Russian].
3. Vlahov S. I., Florin S. P. Neperevodimoye v perevode: uchebnoye posobiye. [Non-translatable issues in translation]. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 1980. 343 p. [in Russian].
4. Zorivchak R. P. Fraseologichna odynyts'a yak perekladoznavcha kategoriya: monographiya. [A phraseological unit as a translation category]. L'viv: Vysha shkola, 1983. 175 p. [in Ukrainian].
5. Koptilov V. V. Pershotvir i pereklad. Problemy suchasnogo ukrains'kogo khudozhn'ogo perekladu. Rozdumy i sposterezhenn'a: monographiya. [The original text and the translation. The problems of the contemporary Ukrainian translation. Contemplations and observations] Kyiv: Dnypro, 1972. 215 p. [in Ukrainian].
6. Radchuk V. D. Proterey chy Yanus. [Proterey or Yanus]. *Vsesvit*. 2004. № 7–8. P. 168–177 [in Ukrainian].

Олександра КЛЮЄВА,

orcid.org/0000-0001-8822-7792

*аспірантка кафедри транспортних систем і технічного сервісу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) kluevaaleksandra64@gmail.com*

Наталія КУДРЯВЦЕВА,

orcid.org/0000-0001-7641-9543

*доктор філологічних наук,
професор кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) natkudriavtseva@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ АНОТАЦІЙ ДО НАУКОВИХ СТАТЕЙ З ТЕХНІЧНИХ НАУК

У статті розглядається проблема перекладу україномовних анотацій до наукових статей з технічних наук англійською мовою. У фокусі дослідження перебувають функції анотації як наукового мікрожанру, структурні особливості анотацій в україномовному й англomовному наукових дискурсах, а також специфіка перекладу анотацій з української на англійську мову. Особливу увагу приділено з'ясуванню «типових» помилок, які виникають при перекладі анотацій англійською мовою. Основними функціями анотації є пошукова, комунікативна, а також оцінна функції. Англійська мова за типом є аналітичною, на відміну від української мови, якій притаманний синтетичний устрій. Цим обумовлені характерні лексико-граматичні особливості анотації, написаної англійською мовою: переважне використання активного стану, дієприкметникових та герундіальних зворотів. В українській мові анотація зазвичай написана у пасивному стані, містить непрямої порядок слів. Слід також зазначити, що безособові конструкції характерні для обох розглянутих мов. Було визначено, що найбільш розповсюдженою помилкою при перекладі анотацій з української на англійську мову є дослівний переклад, що нехтує синтаксисом англійської мови і робить текст для читача незрозумілим, навіть якщо він є спеціалістом. Зокрема йдеться про конструкцію N + N та прямої порядок слів в англійській мові. Установлено, що переклад з української мови, як і зі слов'янських мов загалом, відрізняється від перекладу з інших мов. Це обумовлено як синтетичною структурою зокрема української та російської, так і стилістичними особливостями наукових дискурсів відповідними мовами. З'ясовано, що для адекватного перекладу анотації англійською мовою необхідно застосовувати низку перекладацьких трансформацій, а саме: граматичні трансформації, лексичні трансформації та лексико-граматичні трансформації. Зокрема це різноманітні граматичні заміни, конкретизація, генералізація, вилучення.

***Ключові слова:** анотація, науковий дискурс, переклад, українська мова, англійська мова.*

Oleksandra KLIUIEVA,

orcid.org/0000-0001-8822-7792

*Postgraduate Student at the Department of Transport Systems and Technical Services
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) kluevaaleksandra64@gmail.com*

Natalia KUDRIAVTSEVA,

orcid.org/0000-0001-7641-9543

*Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of Specialized Translation Theory and Practice
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) natkudriavtseva@gmail.com*

TRANSLATING ABSTRACTS OF TECHNICAL RESEARCH ARTICLES INTO ENGLISH

In this paper, we consider the problem of translating Ukrainian abstracts of technical research articles into English. The study focuses on the functions of abstract as a scientific micro-genre, the structural features of abstracts in the Ukrainian-language and English-language scientific discourses, as well as the specifics of translating abstracts

from Ukrainian into English. Of particular interest is the clarification of “typical” mistakes occurring in the process of translating abstracts from Ukrainian into English. The main functions of abstracts are identified as the search, communicative, and evaluation functions. The English language is analytical, unlike the Ukrainian language which is characterized as being of a synthetic type. This fact defines the structural features of abstracts written in English: the use of predominantly active voice sentences, participial and gerundial constructions. In Ukrainian, most sentences in the abstract are usually constructed in the passive voice, and often they have an indirect word order. It should also be noted that impersonal constructions are characteristic of both the languages in question. We find that the most common mistake made when translating abstracts from Ukrainian into English is literal translation, which ignores the syntactic structure of the English language and makes the text incomprehensible for the reader, even if they are experts in the field. In particular, this concerns the N + N construction, as well as the rule of direct word order in English. Our findings align with some previous studies that establish the fact that translation from Ukrainian, as well as from other Slavic languages, differs from translation performed from other tongues. This is conditioned by synthetic structure in the case of Ukrainian and Russian, and by specific stylistic features of scientific discourses formulated in these languages. We conclude that to achieve an adequate translation of Ukrainian abstracts in English, it is necessary to apply a number of transformations, namely grammatical transformations, lexical transformations and lexico-grammatical transformations. In particular, those are various grammatical substitutions, concretizations, generalizations, and omissions.

Key words: abstract, scientific discourse, translation, Ukrainian language, English language.

Постановка проблеми. При написанні наукової дисертації, або в процесі пошуку наукових статей дослідники перш за все переглядають анотації, що їх супроводжують. Анотація дає можливість швидко ознайомитися з тематикою й метою наукової статті, при цьому читачу не обов’язково читати статтю повністю. Саме тому анотація є дуже важливим елементом будь-якого наукового тексту, а отже особливого значення набуває її переклад англійською мовою, який, повноцінно відтворюючи україномовний оригінал, відкриває зміст усієї статті світовій науковій спільноті.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Анотація є мікрожанром наукового дискурсу і допомагає в реалізації комунікативних завдань власне статті як основного наукового жанру. Оскільки метою наукової статті є «всебічний аналіз фактів», то анотація до статті має надати стислу характеристику цього аналізу, не забуваючи про мету описаного в статті дослідження (Холявко, 2016).

Анотація – це вторинний документ, який є результатом обробки інформації, що містить коротку характеристику наукової статті як первинного документа (Сенько, Устіннікова, 2016: 49). Згідно з ДСТУ 2394-94 «Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення», анотація – це «стислий коментар чи пояснення документа чи його змісту, а іноді навіть короткий опис, що додається, як правило, у вигляді примітки після бібліографічного опису документа» (Збанацька, 2014: 142).

Як зазначає М. Олохан «більш поширеною практикою є публікація журналами анотацій до статей другою або третьою мовою. Серед прикладів можна назвати *Zeitschrift für Geologische Wissenschaften* – журнал з геологічних наук, що видається в Берліні і публікує статті англійською

або німецькою мовами, але в обох випадках анотації пишуться обома мовами. Словацький журнал *Filozofia* публікує статті словацькою, чеською та англійською мовами, а також наводить анотації англійською мовою до всіх опублікованих статей» (Olohan, 2016: 253). В Україні журнали з технічних наук зазвичай вимагають писати анотації українською та англійською мовами. У поодиноких випадках журнали вимагають анотації трьома мовами, включаючи дві перелічені вище і додатково російську мову.

Анотація до наукової статті зазвичай пишеться спеціалістами для спеціалістів. І, як правило, вибір мовних засобів, що використовуються, не дуже зрозумілий для читача, який не є спеціалістом в конкретній темі. Слід пам’ятати, що анотація до наукової статті зазвичай написана для науковців, тому автор статті не ставить за мету розкрити значення всіх використаних термінів, натомість, спираючись на наявні в адресата знання, його ціллю є висвітлення в анотації концепції та висновків статті. На основі анотації читачі вирішують, чи потрібно їм читати статтю повністю.

Мета статі. Мета статті полягає у виявленні особливостей перекладу україномовних анотацій до технічних наукових статей англійською мовою, що передбачає вирішення наступних завдань:

- 1) з’ясувати основні функції анотації як наукового мікрожанру;
- 2) дослідити структурні особливості анотацій, що написані українською та англійською мовами;
- 3) визначити відмінності при перекладі та з’ясувати «типові» помилки при перекладі анотацій до наукових статей з української на англійську мову.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід коротко висвітлити функції анотації як нау-

кового мікрожанру. Пошукова функція анотації допомагає визначити місцезнаходження документа. Комунікативна функція інформує користувача про існування невідомих йому визначень і понять. Оцінна функція полягає в можливості оцінити дослідження, описане в повному тексті статті (Olohan, 2016: 250). Також існує промовна функція анотації, яку не можна недооцінювати. Як стверджує К. Хайленд (Hyland, 2000: 64), анотація має переконати читачів, які переобтяжені кількістю наукових публікацій, що статтю варто прочитати.

Говорячи про структуру наукової анотації, слід зазначити, що анотація має включати в себе тему, актуальність, методику та результати дослідження, а також висновок його автора або авторів. Ф. Салагер-Мейер пропонує саме ці чотири частини (мета, методи, результати та висновки) як обов'язкові для анотації. Також широко застосовується модель п'яти «кроків» К. Хайленда (Hyland, 2000: 67), яка до перелічених додає ще й вступ (Olohan, 2016: 253).

Важливим елементом написання наукової анотації є не тільки розуміння структури, але й правильний переклад анотації англійською мовою. Йдеться про застосування перекладацьких трансформацій, які є неминучими в міжмовному перекладі наукових текстів. Серед них граматичні, лексичні та лексико-граматичні трансформації. Нижче ми розглянемо «типові» помилки при перекладі анотацій з української на англійську мову, а також пояснимо, як саме можливо уникнути їх.

Як зазначають А. С. Бондар і Н. С. Кудрявцева (Бондар, Кудрявцева, 2019: 21), «в українських статтях переважає використання пасивних конструкцій, тоді як у статтях, написаних англійською мовою, навпаки, розповсюдженим є використання активного стану, де в ролі підмета функціонують іменники *paper, article, study* або займенники *I, we*» (Бондар, Кудрявцева, 2019: 21). Також зазначається, що стаття написана в активному стані, є більш зрозумілою для читача. В опрацьованих нами україномовних анотаціях до статей з технічних наук наявні подібні конструкції, які дослівно відтворено в їх англомовних версіях. Наприклад (Корінчевська, 2010: 236), (Doronin, 2018: 5):

Представлені результати аналізу методів акумулювання теплової енергії та розглянуто перспективні матеріали, які використовуються в теплоакумуляторах.	This paper presents the results of the analysis of heat accumulation methods. The advanced materials for heat accumulators are considered .
--	--

Наводиться методика і викладаються результати оцінки системної ефективності використання на атомних електростанціях системи теплового акумулювання.	The technique is presented and the results of the evaluation of the system efficiency of the thermal storage system at nuclear power plants are presented .
---	---

Наявний переклад є дослівним, і в ньому не використовується активна конструкція, що була би доречнішою. З огляду на стандарти англомовного академічного письма, при перекладі слід радше використовувати займенники *I, we*: ***We consider advanced materials for heat accumulators*** і ***We present techniques and results...*** відповідно, таким чином, удаючись до такої синтаксичної трансформації, як граматична заміна. Окрім цього, у другому прикладі завдяки використанню активної конструкції відпадає необхідність тавтологічного повторення дієслова *to present*, що переобтяжило б текст.

Дуже важливо, щоб переклад відповідав нормам англійської мови як на рівні синтаксису, так і на лексико-семантичному рівні. Розглянемо наступний приклад (Дмитрієв, 2015: 59):

Проведено моделювання процесу розігріву двигуна з тепловим акумулятором при його передпусковій підготовці.	The simulations of the heating process of the engine with a heat-accumulating element during engine start are considerate .
---	--

У цьому прикладі слід звернути увагу на те, що англ. *considerate* має значення «уважний», і при перекладі за його допомогою основну думку автора викривлено, адже йдеться про проведення дослідження, а не про те, що воно є уважним. Оскільки переклад є дослівним, це призвело до викривлення змісту оригіналу. Натомість, використання активної конструкції ***We modelled the heating process...*** уможливило би досягнення адекватного перекладу з урахуванням мовності-лістичних особливостей англомовного наукового дискурсу. Це передбачає застосування низки перекладацьких трансформацій: граматичних заміни (заміна пасивного стану активним, заміна іменника дієсловом), а також лексичної трансформації вилучення.

Як зазначають А. С. Бондар і Н. С. Кудрявцева (Бондар, Кудрявцева, 2019: 21): «Нерідко анотації починаються зі слів *Статтю присвячено...*, автори дослівно перекладають кліше *The article deals with...*». Але вибір англ. *deal* є не дуже вдалим для наукової статті, з огляду на семантику

зазначеної лексеми. Бажано починати анотацію англійською так, як це роблять англомовні автори: *This study estimates ...; This article analyses ...* Розглянемо приклад (Аппазов, 2014: 132):

<p>У статті розглядається моделювання гідродинамічних і теплових процесів при передпусковій підготовці автомобільних двигунів.</p>	<p>The article deals with modelling of the hydrodynamic and thermal processes in pre-launch preparation of automobile engines.</p>
---	---

Значений словниковий відповідник укр. *присвячувати*, що ним є англ. *deal*, а також його контекстуальний синонім англ. *cover*, може вживатися у випадках, коли йдеться про публіцистичну або оглядову статтю, проте не про статтю, яка містить результати наукового дослідження. У такому випадку постає необхідність у застосуванні при перекладі такої лексичної трансформації, як конкретизація: *The article analyses the modelling of hydrodynamic and thermal processes...*

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного нами порівняльно-перекладацького аналізу текстів анотацій, написаних українською мовою, та їх англомовних перекладів ми з'ясували, що загальною стратегією перекладу, яку найчастіше обирають україномовні автори, є дослівний переклад. Це призводить до низки типових помилок при перекладі, серед яких в аспекті граматики виділяємо збереження пасивного стану, а в аспекті лексики – неврахування семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик англійських лексичних одиниць. Необхідною умовою усунення зазначених помилок, що є передумовою здійснення адекватного перекладу анотацій з української на англійську мову, є застосування низки перекладацьких трансформацій, а саме: конкретизації, граматичних заміни, а також лексичної трансформації вилучення. Щодо перспектив подальших досліджень, можна зазначити дослідження трансформацій структури тексту україномовних анотацій, з огляду на вимоги до структури анотацій, які пишуться англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аппазов Е. С. Моделирование гидродинамических та тепловых процессов при передпусковому підготовці автомобільних двигунів. *Науковий вісник Херсонської державної морської академії*. Херсон, 2014. 132 с.
2. Бондар А. С., Кудрявцева Н. С. Культурна варіативність у науковому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 43. Т. 5. С. 20-23.
3. Дмитрієв Д. О. Моделирование гидродинамических та тепловых процессов при передпусковій підготовці автомобільних двигунів. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницьк, 2015. 59 с.
4. Збанацька О. М. Аналітично-синтетична переробка інформації. Мікроаналітичне згортання інформації. Київ, 2014. 142 с.
5. Корінчевська Т. В. Перспективні методи акумулювання теплової енергії. Одеська національна академія харчових технологій. Київ, 2010. 236 с.
6. Сенько П. М., Устіннікова О. М. Підготовка та редагування бібліографічних посібників у виданнях. Київ, 2016. 49 с.
7. Холявко І. В. Культура наукової мови: веб-сайт. URL: http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Chapter%202/Part_1.htm (дата звернення: 07.02.2021)
8. Doronin M. S. International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education. *International Science Conference*. Boston. USA, 2018. 5 p.
9. Olohan M. Scientific and technical translation. London & New York: Routledge, 2016. 253 p.
10. Yakhontova T. V. Cultural and disciplinary variation in academic discourse: The issue of influencing factors. Department of Foreign Languages for Natural Sciences, Ivan Franko National University of L'viv, *Journal of English for Academic Purposes* 5. 2006. P. 153–167

REFERENCES

1. Appazov E.S. Modelyuvannya hidrodynamichnykh ta teplovykh protsesiv pry peredpuskoviy pidhotovtsi avtomobil'nykh dvyhuniy (Modeling of hydrodynamic and thermal processes during pre-start preparation of automobile engines). *Naukovyy visnyk Khersons'koyi derzhavnoyi mors'koyi akademiyi*. Kherson, 2014. 132 p. (in Ukrainian)
2. Bondar A.S., Kudryavtseva N.S. Kul'turna varyativnist' u naukovomu dyskursi (Cultural variation in academic discourse). *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 2019. № 43. Т. 5. 21 p. (in Ukrainian).
3. Dmytriyevev D.O. Modelyuvannya protsesu rozihrivu dvyhuna z teplovym akumulyatorom pry peredpuskoviy pidhotovtsi (Simulation of the process of heating of the engine with the heat accumulator during pre-training preparation) *Visnyk khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. Khmel'nyts'k, 2015. 59 p. (in Ukrainian)
4. Doronin M.S. International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education. *International Science Conference*. Boston. USA, 2018. 5 p.
5. Kholiyavko I. V. Kul'tura naukovoyi movy (Culture of scientific language): web-site. Reach via URL: http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Chapter%202/Part_1.htm (Date of access: 07.02.2021) (in Ukrainian).
6. Korinchevs'ka T.V. Perspektyvni metody akumulyuvannya teplovoyi enerhiyi (Prospective methods of a heat storage) *Odes'ka natsional'na akademiya kharchovykh tekhnolohiy*, Kyiv. 236 p. (in Ukrainian)

7. Olohan M. Scientific and technical translation. London & New York: Routledge, 2016. 253 p.

8. Sen'ko P. M., O. M. Ustinnikova. Pidhotovka ta redahuvannya bibliohrafichnykh posibnykiv u vydannyakh (Preparation and editing of bibliographic manuals in publications). Kyiv, 2016. 49 p. (in Ukrainian).

9. Yakhontova T.V. Cultural and disciplinary variation in academic discourse: The issue of influencing factors. Department of Foreign Languages for Natural Sciences, Ivan Franko National University of L'viv, Journal of English for Academic Purposes 5, 2006, pp. 153–167

10. Zbanats'ka O.M. Analitychno-syntetychna pererobka informatsiyi. Mikroanalitychne zhortannya informatsiyi (Analytical and synthetic information processing. Microanalytical convolution of information). Kyiv, 2014. 142 p. (in Ukrainian).

UDC 81'26

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-14>**Halyna LITIKOVA,**

orcid.org/0000-0003-2376-0734

*Assistant at the English Language Department for Maritime Officers (Abridged Programme)**Kherson State Maritime Academy**(Kherson, Ukraine) galitik.va@gmail.com***LINGUISTIC PECULIARS OF DISCOURSE IN MULTILINGUAL MARITIME CREW**

The article considers the appropriateness of multilingual maritime crew discourse linguistic peculiarities study, taking into account, that motley and bright the international maritime industry exists nowadays thanks to the English language which has become the lingua franca of the seas. Moreover, in compliance with the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (1978, 1995) and its Manila amendments (2010) English has already become the working language on all ships.

Though the English language has become a tool which maintains the discourse of multilingual maritime crew members with different non-English speaking background, cultural, religion, mentality features, even the use of coded phrases from the SMCP (Standard Maritime Communication Phrases) can't fully protect from so many emergencies and averages happening at sea, because of misunderstanding as a consequence of insufficient knowing of different native languages linguistic peculiarities emerging in common-English-language on board and external communication.

Nowadays exists a great number of different studies in the fields of lingua franca communication discourse, environmental discourse, international and intercultural discourse on board, etc., but there haven't yet been conducted a holistic research of linguistic destructors in multinational lingua franca communication aboard.

The author makes analysis of the most spread non-English native languages on board (Filipino, Indonesian, Chinese), linguistic background of which destruct and misinterpret understanding of lingua franca discourse and may lead to human-element accidents at sea. She asserts, as English is non-native language to the most of seafarers: they have different accents, way of speaking, pitch, tone, vocabulary and their style of communication is also different, – there in crewing agencies must be provided a certain training in order to familiarize crewmembers with full set of knowledge about linguistic, intonation peculiarities, cultural-mentality authentic features of future crew multilingual members in order to make lingua franca discourse not only challenging, but successful in order to make cross-cultural communication onboard not only difficult, but cognitive.

Key words: *lingua franca, linguistic peculiarities, discourse, multilingual maritime crew.*

Галина ЛІТІКОВА,

orcid.org/0000-0003-2376-0734

*асистент кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців за скороченою програмою**Херсонської державної морської академії (Херсон, Україна) galitik.va@gmail.com***ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ В БАГАТОМОВНОМУ МОРСЬКОМУ ЕКІПАЖІ**

У статті розглядається доцільність вивчення лінгвістичних особливостей багатомовного морського екіпажу, беручи до уваги, що строката і яскрава міжнародна морська промисловість існує сьогодні саме завдяки англійській мові, яка стала в цій галузі мовою мов. Крім того, відповідно до Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, сертифікації та вахти моряків (1978, 1995) і Манільських поправок (2010), англійська вже стала робочою мовою на всіх судах.

Англійська мова, безперечно, стала інструментом підтримки й реалізації дискурсу в багатомовних морських екіпажах з різномірним неангломовним походженням, культурними, релігійними, ментальними особливостями членів екіпажів, але навіть використання стандартних фраз англійською мовою з SMCP (Standard Maritime Communication Phrases) не може повністю уберегти судові екіпажі від значної кількості надзвичайних ситуацій, що трапляються в морі через недостатнє розуміння того впливу, який спричиняють лінгвістичні особливості різних рідних мов на морську англійську мову загального вжитку на борту та поза його межами.

Сьогодні існує велика кількість різних розвідок у галузі комунікативного дискурсу лінгва франка, екологічного дискурсу, міжнародного та міжкультурного дискурсу на борту тощо, але досі не проводилося цілісного дослідження лінгвістичних деєкторів багатонаціональної комунікації англійською лінгва франка мовою.

Автор робить аналіз найбільш розповсюджених неанглійських рідних мов на судні (філіппінська, індонезійська, китайська), лінгвістичні особливості яких руйнівно впливають на трактування дискурсу лінгва франка,

спотворюють його й можуть призвести до аварій у морі з вини членів екіпажу. Щоб змінити дискурс англійської лінгва франка на судні з непростой справи на успішну, щоб зробити міжкультурне спілкування на борту не лише важкуватим, а й пізнавальним, автор уважає, що в крїїнгових агентствах має постійно проводитися ознайомлення майбутніх членів морського екіпажу з лінгвістичними особливостями рідних мов представників тих національностей, із якими їм належатиме співпрацювати на судні.

Ключові слова: лінгва франка, мовні особливості, дискурс, багатомовна морська команда.

The statement of the issue. Life at sea – is an outstanding and endless area for discourses and researches focused on the purposes: to relieve life of seamen, deepen their already attained knowledge, investigate extremely new due to the fast life pace modifications of everything in the world and, eventually, apply all necessary on board, implementations to keep the shipping business go.

So motley and bright the international maritime industry exists nowadays thanks to the English language which has become the lingua franca of the seas. This fact enabled people of numerous nationalities communicate on board wherever language barriers exist. Thus the English language has become a tool which maintains the discourse of multilingual maritime crew members with different non-English speaking background, cultural, religion, mentality features. Even the use of coded phrases from the SMCP (Standard Maritime Communication Phrases) can't fully protect from so many emergencies and averages happening at sea, because of misunderstanding as a consequence of insufficient knowing of different native languages linguistic peculiarities emerging in common-English-language communication on board.

According to Macedonian researcher Tores Evangelos from Merchant Marine Academy and her work "Language barriers and miscommunication as a cause of maritime accidents" approximately 96% of the marine accidents were caused by the human factor: 38% errors in situation assessment, 17% psychic failing, 5% improper operation of instruments, 40% communication related factors, 12% can be attributed to on-board communication and 88% to external communication. (Tores, ...: 25) She notified that the most difficult communication problems take place between ship and shore under critical conditions, in close and congested circumstances, when there is little time or space to rectify initial misunderstanding in passing orders between different language speakers on a vessel and during emergencies. (Tores, ...: 5) Also were identified the circumstances in which linguistic misunderstandings occurred: 1. Maneuvering the vessel under pilotage, 2. External communication: ship to shore and ship to ship, 3. Inability to read instructions, 4. Cultural diversity, 5. In emergency situations. (Tores, ...: 10).

The analysis of relevant research. In order to make an attempt to determine the usefulness of lin-

guistic peculiarities of shipboard multilingual discourse consideration we've carried out a research of the last publications in the fields of discourse study: linguistic nature of discourse (Teun van Dijk, 1985); discourse of language acquisition process (Stephen Krashen, 1982); discourse of lingua franca communication (Henry and Tator, 2002); context-dependent nature of discourse (Bloor and Bloor, 2013); environmental discourse (Baker and Ellece, 2013); overarching nature of discourse (Renkema, 2004). Also were studied sources about international and intercultural discourse on board a vessel of Ana Bocanegra-Valle (2010), Mileca Dzeverdanovich-Pejovic (2013), Ulf Schiever (2008). Due to unremitting number of accidents in maritime sphere contributed by misunderstanding when speaking through VHF radio and in everyday face-to-face communication these studies approved growing concern to multilingual background of lingua franca non-native English speakers on board.

Though generally emphasized poor or careless use of basic Maritime English units and phrases, its grief consequences for shipping industry and maritime environment, there haven't yet been conducted a holistic research of linguistic destructors in multinational lingua franca communication aboard.

The purpose of the article. The paper is intended to provide an overview of those linguistic peculiarities of the most spread non-English speakers' background which destruct and misinterpret understanding of lingua franca discourse and may lead to human-element accidents at sea. Therefore the peripheral issues to be considered are: 1. to determine the most frequently employed in shipping industry nations; 2. to deduce definition of multi-linguistic maritime discourse; 3. to review linguistic peculiarities of three the most spread non-English speakers background which may cause misunderstanding and cause human-element accidents.

The body of the research. During the study tour of Western Michigan University students to Korea, one of the high officials from Korean shipping industry when doing his presentation apologized for his poor English. He asked the students to name the number of English language kinds that exist now in the world, and students replied: "UK English", "subcontinental English", "US English", "combined English", etc. He added: "There is another type of English and that

is – broken English”. English is non-native language to the most of seafarers. They have different accents, way of speaking, pitch, tone, vocabulary and their style is also different. That is why cross-cultural communication becomes difficult (Rehman, 2007: 29).

In 2012 International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education published the investigation of “Seafarers Market”. The biggest amount of crew members among officers and ratings were occupied in this list by Filipino nationality (International Journal of New Trends, 2012: 34).

At the beginning of year 2020, web resource “Maritime Zone” used ICS (International Chamber of Shipping) data, where were mentioned 5 main crewing countries (supplying both officers and ratings) in the world: The Philippines (the leading supplier of ratings in the world); China (the biggest provider of officers in the world and 2nd by ratings supply); Indonesia; the Russian Federation; Ukraine.

It’s quite fair to use lingua franca language even when there two or more nationalities representatives work together on a ship. Maritime English as lingua franca language on a ship was officially adopted in 1978 with the year of STCW (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers) entry into force. Since then Maritime English became the only working language on board of any type of vessel.

P. Kumar in his article “Communication among multinational and multicultural crew on board a ship” noted that 67% of the ships have crews from various nations and are multilingual (Kumar, 2018).

I.e. these 67% ship crews are involuntarily involved into lingua franca communication and each time they participate in multinational interaction. In terms of sociolinguistics interaction of the people with the use of written, vocal, sign language or any semiotic system for sentences, phrases, speech production. The author L. Posey asserts that discourse is a huge part of everyday communication among people in which both explicit and implicit communication-based goals are achieved (Posey L.).

In the opinion of Henry Frances and Carol Tator discourse is the way in which language is used socially to convey broad meanings and bridge personal and social worlds of people. (Frances, Tator, 2002).

As more attentive the speaker is to context of conversation and background information or knowledge concerning co-speaker, the more successful, in the opinion of Bloor and Bloor, communication will be (Bloor and Bloor, 2013).

Also Herbert Clark makes common ground of interaction a central notion of his study about discourse as a joint activity of people. He considers that

all sums of knowledge, beliefs and suppositions of communicative process participants must seek for common ground of interaction finding to build up successful communication. The scholar compares business in use with the business transaction, paddling together in a canoe, playing cards or performing music in an orchestra (Clark, 2014).

A research of discourse structure was made by Barbara J. Grosz and Candace L. Sidner. They assure that three structural constituents interact in discourse structure: linguistic peculiarities, intentions and attention. In their opinion discourse is impossible without any of them (Grosz Barbara, Sidner, 1986).

As more cohesion among all these discourse elements, as more successful franca lingual communication will be. Thus we may conclude that multilingual maritime discourse is a set of knowledge about native language linguistic background, intonation peculiarities, cultural and mentality authentic features.

Taking into account the fact that employing crews from many nation has huge problems connected with communication barriers, misunderstanding and sounding language confusing, culture and religion differences, any of which may lead to safety risks onboard, there must be a certain training in order to familiarize crewmembers with full set of knowledge about background knowledge of native language linguistic, intonation peculiarities, cultural and mentality authentic features in order to make lingua franca discourse not only challenging, but successful.

“Every act of communication is a miracle of translation,” – said once a multiple Hugo award-winning American author of science fiction and fantasy Ken Liu (Learn Filipino – Level 1). Each person at least once in his life had an experience when he was talking to somebody in his native language but there were problems of getting rid with a finding the compromise. So what then should we say concerning the multicultural communication on board, especially, when it deals with a stressful environment, which is featured with a lack of civilization around? Here the words of famous British novelist and critic Paul Bailey may be found accurate and valuable, if we talk about the necessity of one common for everybody’s use language on board of each ship in order to make sure you communicate your idea quickly and keep it straight to the point, even when you speak to that most spread on board Filipino, Indonesian, Chinese nationality representatives.

Speaking about the leader of the “Seafarers Market” list, we can’t neglect that Philippines country has 170 native Filipino languages. Nevertheless nowadays Filipino laws and court decisions, with extremely rare exceptions, are written solely in English. English is

also used in higher education, religious affairs, print and broadcast media, and business. Most educated Filipinos are bilinguals and speak English as one of their languages. For highly technical subjects such as nursing, medicine, computing and calculus, English is the preferred medium for textbooks, communication, etc. Very few would prefer highly technical books in either Filipino or the regional language. But except wide English language background, Spanish was the official language of the country for more than three centuries under Spanish colonial rule, and became the lingua franca of the Philippines in the 19th and early 20th centuries. Such fact may determine actual effects on modern Filipino English language.

There are thousands of Spanish loanwords in 170 native Filipino languages, and Spanish orthography has influenced the spelling system used for writing most of these languages. There are approximately 4.000 Spanish words – between 20% and 33% of Tagalog words. Tagalog is the national language of the Philippines, one of two official languages alongside English.

Filipino speakers have what we call “Filipino accent”, which can be difficult to understand by some native English speakers. English teachers have noticed such the most striking errors that Filipino students usually make: interchanging or mix up several consonants and vowels. The most common examples are:

1. Substitution the /p/ in a word for an /f/ and the /v/ and /b/ sounds. It’s interesting to take into account that in Spanish, the letters “B” and “V” sound more similar than they do in English. The Spanish “V” is pronounced similarly to “B”. In this case Spanish influence on Filipino pronunciation is quite noticeable, especially when we will look at English and Filipino pronunciation of the same English words:

Varnish = [ˈbarniʃ]; Fun = [ˈpən] or [ˈpan]; Very = [ˈberi] or [ˈbejri]; Victor = [bikˈtɔr].

2. Th-stopping, which means quite often substitution a /th/ sound with either a /t/ or a /d/. The dental fricatives /θ/ and /ð/ become the alveolar stop consonants /t/ and /d/, respectively. There are some examples:

/th/ sound substitutes with /d/ sound: That = [dæt]; This = [dis]; There = [der]; Them = [dem]; Breathe = [bri:d];

/th/ sound substitutes with /t/ sound: Beneath = [biˈni:t]; Death = [det];

/d/ sound substitutes with /t/ sound: Bread = [bret]; Deep = [ti:p].

3. Coarsening of /r/ sound. In Filipino English, pronunciation is more likely to hear how the tongue mostly rolls against the palate (roof of a mouth) to make the sound. It is very similar to the Spanish /r/

sound. Because of this /r/ sounds ruder than in English native pronunciation.

4. Interchanging /a/ sound, which is usual sounds as /æ, ʌ, ɑ/. In this case, it is pronounced as central vowel [ä] and [ɐ]. In the standard dialect, the open front [a] may be pronounced as an allophone of /æ/. Examples: Family = [ˈpəmili] or [ˈpamili]; Promise = [ˈprə:mis]; Accent = [ˈäksent].

A remarkable experience of Philippino future seafarers English language training was described by Caroline W. Dacwag from Philippines in her work “Negotiation of Meaning in a Multilingual Crew: The Experience of MAAP Cadets”. She described how Filipino cadets of the Maritime Academy of Asia and the Pacific (MAAP) were taught to build up their strategy for better understanding the crewmates with English mostly as their second or foreign language. They were listening to audio records and watched conversations with Indian English, Ukrainian and other nationalities crew members speaking English. They also were concerned to linguistic peculiarities of non-native English speaker and their influence to multilingual communicative discourse on board (Negotiation of Meaning, 2017: 12).

The second biggest supplier of seamen employees is China. In this case, it is necessary to realize that Chinese is a tonal language, with the change in tone altering a word’s meaning. Mostly the English language intonation happens at the phrasal level. Chinese English speakers have a tendency to apply Chinese intonation patterns when speaking English. This leaves native English speakers confused – especially if the meaning of a phrase can be altered using intonation. As Chinese speakers are used to their native intonation, they should just remember that intonation is normally applied to the entire phrase, and not any individual word. There are few major tendencies, which usually occur while listening Chinese English speaker:

1. Single syllable Chinese words. Most words in Chinese language are single syllable, but not in English. Because of this, native Chinese speakers attempt to separate English words, rather than connecting them smoothly. In English, the words that are spoken have an effect on each other and are not always pronounced separately with a pause in the middle. There are few examples among main areas of connecting speech:

“Most common” – “Moscommon” (assimilation);

“I have to” – “I haf to” (elision);

“I just woke up” – “I just wokup” (linking).

2. English vowels. The fact is that Chinese has fewer vowel sounds than English, which means that native Chinese speakers must learn how to position

their mouth and tongue in new and different ways when attempting to pronounce English vowels. Such confusions commonly happen:

Short “I” with Short “E”, (/ɪ/ vs. /i/): “Fit” with “Feet”;

Short “E” with Short “A”, (/e/ vs. /æ/): “Bed” with “Bad”.

In Chinese pronunciation, long and short vowels can be used interchangeably without changing the meaning of the word. Not so in English.

3. Modified English consonants. Some consonants that appear regularly in the English language aren't used at all in Chinese. When trying to produce these sounds, native Chinese speakers will often inadvertently modify them slightly. Chinese speakers often either drop ending consonants completely, or break them up by inserting a vowel sound. For instance:

– Replacement of the /r/ and /v/ sounds with /b/ or /w/. “Very” becomes “Wawy”; Replacement of the /th/ sound with /s/ sound. “Mouth” becomes “Mouse”; “Throne” becomes “Srone”;

– Producing an extra syllables, as a result of tending to stress the last sound of a word. “And” becomes “An-duh.”

Indonesian, as it is known today, was heavily influenced by several languages due to historical ties with other nations. Dutch made the highest contribution to the language, especially in vocabulary due to the Dutch's colonization for over three centuries, from the 16th century until the mid-20th century.

As a modern variety of Malay, Indonesian has been influenced by other languages, including Dutch, English, Arabic, Chinese, Portuguese, Sanskrit, Tamil, Hindi, and Persian. It is estimated that there are some 750 Sanskrit loanwords in modern Indonesian, 1,000 Arabic loans, some of Persian and Hebrew origin, some 125 words of Portuguese, some of Spanish and Italian origin, and 10,000 loanwords from Dutch. Besides, before the standardization of the language, many Indonesian words follow standard Dutch alphabet and pronunciation. Nevertheless, Indonesian English speaker may face with other English speaking difficulties:

1. Opposite order. Adjective phrases in the two languages are in opposite order. In English, the adjective comes before the noun, but in Indonesian, the noun is mentioned first: “Red car”.

2. Passive voice prevalence. While the passive voice is frequently used in Indonesian, English sentences are stronger in the active form, especially when the focus is on the object. Example: “The last slice of cake was eaten by my brother” seems more correct in eyes of Indonesian speakers than when it's active: “My brother at the last slice of cake”.

3. Not existing sounds. When Indonesian speakers begin learning English, they have to face hard reality that this language is not written phonetically just like Indonesian and some English sounds do not exist in Indonesian language so arise such tendency as:

– Tending to replace Interdental sounds /θ/ and /ð/ sounds with alveolar sound /d/. Sounds /θ/ (voiceless) and /ð/ (voiced) related to pronouncing “th”. Since these two sounds do not exist in Indonesian, it is extremely difficult for the Indonesian learners of English to pronounce “th”. For example: “They” is pronounced /dei/ instead of /ðei/ (Kaharuddin, 2018).

– Representing letter “c” with a phoneme /c/: “Cook” is pronounced /cuk/ instead of /kuk/.

4. Same verb form. In Indonesian language, grammar rules are simpler rather than in English, because it has 16 different tenses. Indonesian uses the same verb for past, present and future situations. That's why the problems with defining time period in speech of Indonesian English speakers may occurs.

Conclusions. The investigation of linguistic peculiarities of three the most common on board nationalities, carried out in this article will help to find out the ultimate “ramp” of common English language, suggesting only particular specific terminology for the ship use, advising the shortest way to get a success in unifying numerous language backgrounds and gathering crew mates from all over the world with the only goal – to keep and maintain safety, which means to keep and maintain human lives at sea. Among them are those, which should be kept in mind when seafarer is planning to work on a ship with multilingual crew, having Phillipino, Chinese or Indonesian crew members on board.

1. Filipino English linguistic peculiarities include:

a) substitution of sounds in words:

– /p/ for /f/;

– /v/ for /b/;

– /th/ for /d/ and for /t/;

– open front [a] for an allophone of /æ/;

b) coarsening of /r/ sound as in Spanish.

2. Chinese English linguistic peculiarities include:

a) single syllable separation of English words, rather than connecting them smoothly;

b) carry-over of Chinese interchangeability of long and short without changing the meaning of the word to English vocabulary;

c) dropping ending consonants completely, or break them up by inserting a vowel sound.

3. Indonesian English linguistic peculiarities include:

a) opposite order of words in phrases;

b) Passive voice prevalence;

c) Use of not existing sounds;

d) preference of the same verb form in all tenses.

These knowledge will help to take away verbal and cultural barriers, turn challenging internal and external multilingual communication at sea into efficient and to avoid possible cultural clashes in the multicultural context. As some individuals or nations are by its nature language-sensitive must be borne in mind that these knowledge will help to overcome possible

existence of cultural, religious, ideological or political reasons for an aversion to English. Together with the Standard Maritime Communication Phrases (SMCP) these knowledge will eliminate misunderstanding, resistance to the English language use and adjust its overwhelming acceptance as the common means of communication on board.

BIBLIOGRAPHY

1. Baker P., Sibonile E. Key Terms in Discourse Analysis. 1st ed., Bloomsbury Academic, 2013. 240 p.
2. Bloor M., Bloor T. Practice of Critical Discourse Analysis : An Introduction. Routledge, 2013. 216 p.
3. Bocanegra-Valle A. The Language of Seafaring: Standardized Conventions and Discursive Features in Speech Communication / Servicio de Publicaciones. Universidad de Murcia. All rights reserved. *IJES*. 2001. Vol. 11 (1). P. 35–53. URL: https://www.researchgate.net/publication/259735026_The_Language_of_Seafaring_Standardized_Conventions_and_Discursive_Features_in_Speech_Communications [in English].
4. Clark H. H. Spontaneous Discourse. In V. Ferreira, M. Goldrick, and M. Miazzo (Eds.) Oxford Handbook of Language Production. Oxford : Oxford University Press, 2014.
5. Dzeverdanovich-Pejovic M. Discourse of VHF Communication at Sea and the Intercultural Aspect. *International Journal for Traffic and Transport Engineering*. 2013. 3(4). P. 377–396.
6. Frances H., Tator C. Discourses of Domination: Racial Bias in the Canadian English-Language Press. *University of Toronto Press*. 2002. 291 p.
7. Grosz Barbara J., Sidner C. Attention, Intentions, And The Structure Of Discourse Computational Linguistics. 1986. Volume 12. Number 3. P. 175–204. URL: https://www.researchgate.net/publication/2481502_Attention_Intentions_And_The_Structure_Of_Discourse [in English].
8. Intelligence Beyond the Horizon. Gain Control Over the Risk Ahead. URL: <https://maritime-zone.com/en/news/view/salary-gap-between-nationalities-in-maritime-industry> [in English].
9. International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education. 2012. Volume 1. Issue 3. 143 p. URL: <http://www.ijonte.org/FileUpload/ks63207/File/2012.1.complete.pdf> [in English].
10. Kaharuddin A. English Phonetics for Indonesian Learners of English (An Essential Guide to Natural English Pronunciation). 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/341774866_English_Phonetics_for_Indonesian_Learners_of_English_An_Essential_Guide_to_Natural_English_Pronunciation.
11. Kumar P. Communication Among Multinational and Multi-Cultural Crew on Board a Ship. *International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET)*. Volume 9. Issue 12. December 2018. P. 1189–1195. URL: http://www.iaeme.com/MasterAdmin/Journal_uploads/IJCIET/VOLUME_9_ISSUE_12/IJCIET_09_12_121.pdf [in English].
12. Krashen, Stephen. (1982) Principles and practice in second language acquisition. New York : Pergamon Press, 1982. Review by: Karl J. Krahnke TESOL Quarterly. Vol. 17. № 2 (Jun., 1983). P. 300–305. Published By : Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc. (TESOL). URL: <https://www.jstor.org/stable/3586656?seq=1> [in English].
13. Learn Filipino – Level 1: Introduction to Filipino: Volume 1: Lessons 1-25, Spanish Pronunciation Similar to Filipino. URL: https://books.google.com.ua/books?id=3V0yDwAAQBAJ&pg=PT34&lpg=PT34&dq=spanish+pronunciation+similar+to+filipino&source=bl&ots=_PD76z_LAe&sig=ACfU3U0wgoaWylKU9W90yXVT2yhkltes0A&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjSquXWn7HuAhXcBhAIHf8XDPcQ6AEwFH0ECBkQAg#v=onepage&q=spanish%20pronunciation%20similar%20to%20filipino&f=false [in English].
14. Negotiation of Meaning in a Multilingual Crew: The Experience of MAAP Cadets, Caroline W. Dacwag (Philippines), International Maritime English Conference (23–27 October 2017). Korea Institute of Maritime and Fisheries Technology – Busan, Republic of Korea.
15. Rehman, Altaf, Ur. Communication Skills and Cultural Awareness – Model Course, World Maritime University, 2007. 137 p. URL: https://commons.wmu.se/cgi/viewcontent.cgi?article=1212&context=all_dissertations [in English].
16. Renkema J. Introduction to Discourse Studies. John Benjamins, 2004. 363 p.
17. Pronunciation Problems of Students in the Philippines. URL: <https://www.teflcourse.net/blog/pronunciation-problems-of-students-in-the-philippines/>.
18. Schiever, Ulf. (2008) Maritime Communication in an International and Intercultural Discourse / Dip. App. Sc. (Australian Maritime College), Med (University of Tasmania), 2008. 180 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33333852.pdf> [in English].
19. Tores Evangelos. Language Barriers and Miscommunication as a Cause of Marine Accidents, Merchant Marine Academy of Macedonia. 90 p. URL: <https://maredu.hcg.gr/modules/document/file.php/MAK265/Dissertations%20in%20English/Language%20barriers%20and%20miscommunication%20as%20a%20cause%20for%20marine%20accidents.pdf> [in English].
20. Van Dijk, Teun Adrianus. (1985) Handbook of Discourse Analysis. Academic, 1985. 228 p.

REFERENCES

1. Baker, Paul and Sibonile, Ellece. (2013) *Key Terms in Discourse Analysis*. 1st ed., Bloomsbury Academic, 2013. 240 p.
2. Bloor, Meriel, and Bloor, Thomas. (2013) *Practice of Critical Discourse Analysis: An Introduction*. Routledge, 2013. 216 p.
3. Bocanegra-Valle, Ana. (2010) *The Language of Seafaring: Standardized Conventions and Discursive Features in Speech Communication / Servicio de Publicaciones. Universidad de Murcia*. All rights reserved. IJES, vol. 11 (1), 2011, pp. 35-53. URL: https://www.researchgate.net/publication/259735026_The_Language_of_Seafaring_Standardized_Conventions_and_Discursive_Features_in_Speech_Communications [in English].
4. Clark, H. H. (2014) *Spontaneous Discourse*. In V. Ferreira, M. Goldrick, and M. Miazzo (Eds.) *Oxford Handbook of Language Production*. Oxford: Oxford University Press.
5. Dzeverdanovich-Pejovic, Milena. (2013) *Discourse of VHF Communication at Sea and the Intercultural Aspect / International Journal for Traffic and Transport Engineering*, 2013. 3(4): 377 – 396.
6. Frances, Henry and Tator, Carol. (2002). *Discourses of Domination: Racial Bias in the Canadian English-Language Press*. University of Toronto Press. 2002. 291 p.
7. Grosz Barbara J., Sidner C. (1986) *Attention, Intentions, And The Structure Of Discourse Computational Linguistics*, Volume 12, Number 3, ~July-September 1986. pp. 175-204. URL: https://www.researchgate.net/publication/2481502_Attention_Intentions_And_The_Structure_Of_Discourse [in English].
8. *Intelligence Beyond the Horizon. Gain Control Over the Risk Ahead*. URL: <https://maritime-zone.com/en/news/view/salary-gap-between-nationalities-in-maritime-industry> [in English].
9. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education – 2012*, volume 1, issue 3. 143 p. URL: <http://www.ijonte.org/FileUpload/ks63207/File/2012.1.complete.pdf> [in English].
10. Kaharuddin, A. (2018) *English Phonetics for Indonesian Learners of English (An Essential Guide to Natural English Pronunciation)*. URL: https://www.researchgate.net/publication/341774866_English_Phonetics_for_Indonesian_Learners_of_English_An_Essential_Guide_to_Natural_English_Pronunciation
11. Kumar, P. (2018) *Communication Among Multinational and Multi-Cultural Crew on Board a Ship / International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET)*, Volume 9, Issue 12, December 2018, pp. 1189–1195. URL: http://www.iaeme.com/MasterAdmin/Journal_uploads/IJCIET/VOLUME_9_ISSUE_12/IJCIET_09_12_121.pdf [in English].
12. Krashen, Stephen. (1982) *Principles and practice in second language acquisition*. New York: Pergamon Press, 1982. / Review by: Karl J. Krahnke *TESOL Quarterly*. Vol. 17. No. 2 (Jun., 1983). Pp. 300-305. Published By: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc. (TESOL). URL: <https://www.jstor.org/stable/3586656?seq=1> [in English].
13. *Learn Filipino – Level 1: Introduction to Filipino: Volume 1: Lessons 1-25, Spanish Pronunciation Similar to Filipino*. URL: https://books.google.com.ua/books?id=3V0yDwAAQBAJ&pg=PT34&lpg=PT34&dq=spanish+pronunciation+similar+to+filipino&source=bl&ots=_PD76z_LAe&sig=ACfU3U0wgoaWyK9W90yXVT2yhkltes0A&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjSquXWn7HuAhXcBhAIHf8XDPcQ6AEwFH0ECBkQA#v=onepage&q=spanish%20pronunciation%20similar%20to%20filipino&f=false [in English].
14. *Negotiation of Meaning in a Multilingual Crew: The Experience of MAAP Cadets*, Caroline W. Dacwag (Philippines), *International Maritime English Conference (23 – 27 October 2017)*. Korea Institute of Maritime and Fisheries Technology – Busan, Republic of Korea.
15. Rehman, Altaf, Ur. *Communication Skills and Cultural Awareness – Model Course*, World Maritime University, 2007. 137 p. URL: https://commons.wmu.se/cgi/viewcontent.cgi?article=1212&context=all_dissertations [in English].
16. Renkema, Jan. (2004) *Introduction to Discourse Studies*. John Benjamins, 2004. 363 p.
17. *Pronunciation Problems of Students in the Philippines*. URL: <https://www.teflcourse.net/blog/pronunciation-problems-of-students-in-the-philippines/>
18. Schiever, Ulf. (2008) *Maritime Communication in an International and Intercultural Discourse / Dip. App. Sc. (Australian Maritime College), Med (University of Tasmania)*, 2008. 180 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33333852.pdf> [in English].
19. Tores Evangelos. *Language Barriers and Miscommunication as a Cause of Marine Accidents*, Merchant Marine Academy of Macedonia. 90 p. URL: <https://maredu.hcg.gr/modules/document/file.php/MAK265/Dissertations%20in%20English/Language%20barriers%20and%20miscommunication%20as%20a%20cause%20for%20marine%20accidents.pdf> [in English].
20. Van Dijk, Teun Adrianus. (1985) *Handbook of Discourse Analysis*. Academic, 1985. 228 p.

Олена МАЗУР,

orcid.org/0000-0002-7298-0349

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) olena.v.mazur@gmail.com*

Станіслав КУЧІВ,

orcid.org/0000-0002-1301-7464

*студент магістратури
факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) marsone00@gmail.com*

ЛОКАЛІЗАЦІЯ ЯК ЯВИЩЕ ПЕРЕКЛАДУ

Роботу присвячено дослідженню комплексного інтердисциплінарного явища «локалізація», що, за класифікацією Асоціації стандартизації в галузі локалізації, обіймає лінгвістичний, фізичний, діловий, культурний і технічний компоненти як перекладацького феномена.

Зокрема, у рамках перекладацької та перекладознавчої парадигм розглядається лінгвістичний складник явища локалізації. Саме вона є об'єктом трансформації при перекладі текстів різних жанрів (реклама, опис продукту тощо) відповідно до культурних очікувань цільової аудиторії об'єкта локалізації.

Активна фаза глобалізації, насамперед, її інформативного й технологічного компонентів, висуває прагматичну вимогу донесення інформації до споживачів товарів і послуг у найбільш точний і водночас сприйнятний спосіб. Під сприйнятним способом донесення інформації, як правило, розуміють відсутність у локалізованих текстах елементів, які б могли спричинити культурний конфлікт у цільової аудиторії.

Вищезазначене дає змогу зробити припущення, що локалізація в перекладознавчому розумінні є елементом прагматичної адаптації тексту перекладу на мовному та позамовному рівнях, яка так само має на меті досягнення адекватного сприйняття кінцевого тексту цільовою аудиторією, яка належить до певної культури.

Це дає змогу розмежувати в рамках комплексного поняття «перекладацька локалізація» такі її елементи, як «мовна перекладацька локалізація» та «позамовна перекладацька локалізація».

Під мовною локалізацією автори розвідки розуміють явище адаптації условоєної інформації тексту оригіналу в тексті перекладу, що відбувається в рамках перекладу зі словесної мови словесною. Тоді позамовна перекладацька локалізація – це адаптація неусловоєних елементів інформації тексту оригіналу в тексті перекладу (графічних елементів, символів, реалій, колористики тощо), що відбувається в рамках міжсеміотичного перекладу.

Відповідно, у практиці перекладу на сучасному етапі йде активний пошук таких перекладацьких прийомів мовної та позамовної локалізації, які б допомагали покращити якість сприйняття перекладеного тексту. Наведений у розвідці перелік елементів, які піддаються перекладацькій локалізації, не є вичерпним і становить перспективу подальшого прикладного дослідження локалізації як перекладацького явища.

Ключові слова: *переклад, локалізація, глобалізація, прагматична адаптація, культурна адаптація, мовна перекладацька локалізація, позамовна перекладацька локалізація.*

Olena MAZUR,

orcid.org/0000-0002-7298-0349

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory and Practice of Specialized Translation Department
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) olena.v.mazur@gmail.com*

Stanislav KUCHIV,

orcid.org/0000-0002-1301-7464

*Undergraduate at the Faculty of International Economic Relations,
Management and Business
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) marsone00@gmail.com*

LOCALIZATION AS TRANSLATION PHENOMENON

The thesis is dedicated to the study of the complex interdisciplinary phenomenon “localization”, which according to the classification of Localization Industry Standards Association embraces linguistic, physical, business, cultural and technical components, and considered as a translation phenomenon.

In particular, the linguistic component of the localization phenomenon is studied within the framework of practical translation and translation studies paradigms. It is localization linguistic component that is the object of transformation in the translation of the texts of different genres (copy, product description etc.) in line with cultural expectations of the object of localization target audience.

The active phase of globalization, especially of its informative and technological components, puts forward a pragmatic demand to convey information to the consumers of goods and services in the most accurate and at the same time receptive way. A receptive way of conveying information is usually understood as the absence of elements that could bring about cultural conflict with the target audience in localized texts.

The aforesaid allows us to assume that localization in terms of translation is an element of pragmatic adaptation of the translated text at the linguistic and extralinguistic levels. The latter is also purposed to achieve adequate perception of the final text by the target audience belonging to a particular culture.

This makes it possible to distinguish within the complex concept of “translation localization” such elements as “linguistic localization” and “extralinguistic localization”.

When it comes to the linguistic localization, the authors understand it as the phenomenon of adaptation of the original text verbalized information in the translated text, which occurs in the translation from one verbal language into another one. Then extralinguistic localization is the adaptation of non-verbalized original text elements of information in the translated text (graphic elements, symbols, realia, colors, etc.), which takes place within the framework of intersemiotic translation.

Therefore, at this stage in the practice of translation there is an active search for such translation techniques of linguistic and extralinguistic localization, which would help improve the translated text perception quality. The given list of elements subject to translation localization is not exclusive and comprises a prospect for further applied study of localization as a translation phenomenon.

Key words: translation, localization, globalization, pragmatic adaptation, cultural adaptation, linguistic localization, extralinguistic localization.

Постановка проблеми. Локалізація – комплексне явище, яке обіймає економічні, технологічні та лінгвістичні складники. Локалізація як інтердисциплінарне явище розглядається в межах процесу глобалізації, і, базуючись на наших попередніх дослідженнях (Кругла, Мазур, 2020: 16–17), ми можемо стверджувати таке: 1) локалізація входить до структури загального процесу глобалізації і стосується як прагматично спрямованих текстів загалом, так і продукції та сервісів і їх супровідних текстів; 2) інтернаціоналізація – це адаптація продукту для міжнародного ринку, у процесі чого усуваються культурні особливості, які б могли перешкодити адаптації продукту до будь-якого лінгвокультурного середовища, країни, ринку тощо; 3) зумовлена процесом глобалізації інтернаціоналізація впливає на кінцевий продукт, мінімізуючи необхідність у його локалізації; 4) локалізація – процес адаптації продукту до певного середовища (країни, культури, ринку); 5) локалізація продукту може здійснюватися у випадках, коли в межах однієї мови наявні питомі діалектні відмінності; 6) процес локалізації складається з власне перекладу й культурної адаптації.

Наша робота має на меті розпрозорити перекладацький аспект лінгвістичного складника локалізації. Актуальність такого дослідження зумовлено активною фазою інформаційної глоба-

лізації, що робить точне й зрозуміле відтворення її мовних компонентів для кінцевих користувачів нагальною потребою сьогодення. До того ж аналіз наукових джерел, присвячених дослідженню локалізації, засвідчує, що йде активний процес визначення місця локалізації в перекладознавстві з формуванням відповідної терміносистеми (Онищенко, 2009), а також активно досліджуються прийоми локалізації в текстах різних жанрів на практиці перекладу задля підвищення якості останніх.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічною базою перекладознавчого аспекту роботи є праці з теорії перекладу, які визначають місце локалізації в дискурсі перекладознавства (С. Басснетт (Bassnett, 1998), Н. Гомські (Chomsky, 1986), А. Лефевр (Lefevere, 1999), Ю. Онищенко (Онищенко, 2009)); а також праці зі специфіки локалізації в англо-українському перекладі (А. Пим (Pym, 2004), Б. Есселінк (Essenlink, 2003) та ін.).

Власне локалізацією як перекладознавчою проблемою займалися такі вчені, як А. Міщенко, чий праці присвячено питанню локалізації в контексті міжкультурної комунікації (Міщенко, 2015); Т. Чрділелі й Н. Кожемяченко (Чрділелі, Кожемяченко, 2016), які досліджували лінгвістичні особливості локалізації програмного забезпечення, питання адекватності локалізації; Ю. Онищенко

(Онищенко, 2009; Онищенко, 2005), яка присвятила праці питанням місця перекладу та проблемі еквівалентності в теорії локалізації, труднощів українських перекладів у сфері програмного забезпечення; О. Бондаренко (Бондаренко, 2017), який розробляв питання особливостей перекладу стандартизованих текстів корпорації Гугл (Google) на різних рівнях мовної організації. Варто відзначити й міжнародні організації, які постійно долучаються до наукового вирішення проблеми локалізації (Globalization and Localization, 2021; Localization Industry, 2020). Утім, як свідчить вищенаведений перелік тем, власне перекладознавче дослідження локалізації як явища досі не проводилося.

Метою статті є вивчення особливостей локалізації як перекладацького підходу в англо-українському перекладі. Вирішення поставленої мети зумовило розв'язання таких завдань: 1) розглянути наявну методологію вивчення локалізації; 2) розглянути концепцію локалізації, її специфіку, роль і місце в системі понять теорії перекладу. Відповідно, об'єктом дослідження є локалізація, яка предметно розглядається в дискурсі перекладознавства.

Виклад основного матеріалу.

Загальний зміст поняття «локалізація» в інтердисциплінарному та перекладознавчому аспектах. У новітніх розвідках локалізацію розглядають як один із елементів у системі ГІЛП (GILT): «глобалізація – інтерналізація – локалізація – переклад» («globalization – internationalization – localization – translation») (Кальніченко, 2017: 23). Як стверджує АСОЛ (LISA) – Асоціація стандартизації в галузі локалізації (Localization Industry Standards Association), поняття «локалізація» є значно ширшим за поняття «переклад» (What is Globalization, 2020), адже на додачу до перекладу на мовному рівні процес локалізації може включати адаптацію графічного (зорового) компонента: символів валют, властивого певній культурі формату дат, адрес, телефонних номерів, кольорів, зорових образів, які спричиняють додаткову конотацію тощо, включно з переглядом фізичної структури продукту, якщо говорити про локалізацію продукту або послуги, а не тексту як такого.

Власне, наведені приклади «розширення локалізації» за межі перекладу релевантні, виключно якщо розуміти переклад як суто міжмовну посередницьку діяльність, виводячи при цьому інші види перекладу – міжсеміотичний, переклад із несловесної мови несловесною тощо – за дужки, до того ж «адаптація» є ключовим для розуміння прагматики перекладу поняттям, яке доповнює

відтворення інформації тексту, структуруючи її в межах завданих тезаурусом реципієнта та прагматичною метою певного впливу на цільову аудиторію з боку авторів тексту оригіналу. Відповідно, прагматична мета адаптації на мовному та позамовному рівнях – виявити чутливі відмінності, які б могли спричинити культурний конфлікт серед місцевого населення (як на мовному рівні тексту, що є об'єктом перекладу, так і стосовно пропонованого продукту/сервісу, які, можна стверджувати, піддаються міжсеміотичному перекладу в межах сприйняття інакшою культурою) і в такий спосіб допомагають пристосуватися до локальних культурних і ринкових потреб.

Також варто зауважити, що поняття «локалізація» поза перекладознавчим прочитанням є ширшим за поняття «переклад», адже до структури локалізації продуктів, окрім культурного й лінгвістичного компонентів, пов'язаних, як правило, із супровідними текстами, входять компоненти фізичного виробництва, а також маркетингу та інших напрямів комерційної діяльності, але як перекладознавча категорія локалізація (мовна та позамовна локалізація) входить до структури лінгвокультурної парадигми перекладу.

Локалізація в перекладацькому розумінні є насамперед мовною та позамовною локалізацією супровідних текстів і зовнішнього виду продукту або послуги, а саме, відповідно, перекладом і культурною адаптацією продукту або послуги до особливостей певної країни, регіону чи групи населення. Виходячи з того, що культурна адаптація входить у структуру перекладацьких стратегій (Демецька, 2008), локалізацію можна зарахувати до явищ перекладу.

Місце поняття «локалізація» в номенклатурі перекладознавства. Перше, що привертає увагу в дослідженні локалізації, – це невизначеність статусу цього явища в ієрархії перекладознавчих понять. Так, дослідниця Ю. Онищенко в авторефераті дисертації «Локалізація програмних продуктів в англо-українському перекладі» дає такі визначення цьому явищу: 1) «Локалізація – це особливий новий жанр перекладу, що за темпами та масштабами свого розвитку поступово виростає в окремий жанр, який є недослідженим у вітчизняних перекладознавчих працях» (Онищенко, 2009: 3) (тут і далі курсив наш – О. М.); 2) «комплексна стратегія локалізації програмної продукції українською мовою та виправлення на її основі істотних недоліків у наявних перекладах» (Онищенко, 2009: 3); 3) напрацьовано комплексну стратегію локалізації програмної продукції українською мовою на основі вивченого теоре-

тичного та фактичного матеріалу (Онищенко, 2009: 4); 4) надано визначення *явища* локалізації для сучасної теорії перекладу та здійснено обґрунтування її засад як особливого жанру й предмета перекладознавчого вивчення (Онищенко, 2009: 4); 5) «під локалізацією розуміється особливий *різновид* технічного перекладу» (Онищенко, 2009: 5) тобто науковиця називає локалізацію «явищем», «різновидом», «жанром» і «стратегією» перекладу. Якщо перші два позначення мають загальний характер, то номенклатури «жанр» і «стратегія» мають чіткі визначення й усталену ієрархію елементів, що їх становлять.

Так, сьогодні загальноприйнятою є класифікація стратегій перекладу, яка обіймає одомашнення (доместикацію) – стратегію наближення тексту до культури мови, якою він перекладається, очуження (форенізацію) – стратегію збереження культурного компонента тексту оригіналу в перекладі (Андрієнко, 2011: 151), і нейтралізацію – стратегію усунення культурного компонента оригіналу з тексту перекладу.

У цьому сенсі локалізацію елементів ПЗ можна, на нашу думку, вважати **підвидом доместикації**, якій передувала нейтралізація у вигляді глобалізації.

Жанри перекладу, у т. ч. технічного, можна розуміти двоєю: 1) як жанр перекладеного тексту, який збігається із жанром оригіналу (Терехова, 2020; Нелюбин, 2009: 53); 2) як різновид інтерпретаційної діяльності перекладача, що характеризується сукупністю формальних і змістовних особливостей і визначається специфікою виду мистецтва. Як бачимо, у жодному із цих смислів локалізацію не можна назвати жанром перекладу. Утім у межах конкретних жанрів текстів, які належать до відповідних функціональних стилів і піддаються перекладу, можливе вужче розуміння локалізації. Наприклад, «локалізація – особливий різновид технічного перекладу, що здійснюється в дискурсі комп'ютерних технологій, спрямований на комплексне відтворення текстової частини програмної продукції засобами іншої мови» (Онищенко, 2009: 7). Дозволимо собі припущення, що в наведеному вище визначенні авторка мала на увазі сукупність прийомів перекладу, властивих доместикації, які включають у себе мовно-культурну інтерпретацію та адаптацію текстів перекладу відповідно до специфічних потреб та очікувань цільової аудиторії.

Особливості локалізації в перекладознавчому прочитанні поняття. Як зазначає Ю. Онищенко, локалізація як перекладознавчий феномен складається з таких взаємозалежних і часто одно-

часних етапів: 1) інтернаціоналізація – попередня опціональна підготовка вихідних текстів до перекладу шляхом здійснення внутрішньомовного перекладу; 2) власне переклад – відтворення підготовлених текстових елементів засобами іншої мови (із цього визначення стає очевидним, що дослідниця під «перекладом» розуміє виключно міжмовне посередництво, що звужує розуміння перекладу як особливого виду комунікативної діяльності – *О. М.*); 3) гуманізація – адаптація технічних повідомлень і їх перевираження мовою, зрозумілою для широкого загалу користувачів (власне, ідеться про внутрішньомовний переклад з однієї підсистеми мови іншою однотипну тієї самої мови за класифікацією В. Радчука (Радчук, 2004)); 4) тестування локалізованого продукту – перевірка збереження функціональності й коректності відображення програмного продукту (як текстова, так і графічна частини програмного забезпечення, дослідженню якого присвячена цитована робота, – *О. М.*) в умовах нового мовного оформлення (Онищенко, 2006: 7).

З вищенаведеної схеми проведення локалізації випливає, що тільки етап тестування лежить поза межами внутрішньо- або міжмовного перекладу, що підтверджує нашу думку про перекладацький характер локалізації за типом «переклад зі словесної мови словесною» на текстовому рівні. Водночас етап тестування також має стосунок до перекладу, адже, вочевидь, залучає процес редагування локалізованого тексту, у термінах авторки – «мовного оформлення».

Особливості перекладацької локалізації. Розгляд локалізації як частини перекладацької стратегії, що покликана призвести до отримання перекладного тексту високого рівня еквівалентності й адекватності, реалізуючи (не)перекладність певних елементів оригінального тексту через їх адаптацію в межах культури-реципієнта дає підстави стверджувати, що локалізація має й специфічні характеристики, не властиві іншим видам перекладацької діяльності.

Вищезгадана дослідниця зазначає, що «локалізація здійснюється в особливому контексті тотального перекладу, що охоплює сам текст і весь комплекс екстралінгвістичних компонентів, які з ним пов'язані. Відповідно до цього, перекладність тексту, відношення еквівалентності й адекватності визначаються в комплексі з екстралінгвістичним контекстом, у якому здійснюється локалізація, а також з урахуванням прагматичного аспекту, настанови на реципієнта та необхідності випрозорення глибинного смислу оригіналу в перекладі» (Онищенко, 2009: 8). Зазначені

особливості поріднюють локалізацію з художнім перекладом (попри те, що локалізація різними дослідниками зараховується виключно до царини технічного перекладу (Бондаренко, 2017; Онищенко, 2006; Чрділелі, Кожемяченко, 2016; Essenlink, 2003)), адже до царини проблематики локалізації вводяться контекстуальні та культурні зв'язки. Відповідно, можемо стверджувати, що використання стратегії локалізації властиве як інформативному, так і художньому перекладу, що робить поняття «локалізація» рівноправним у ланці інших перекладацьких стратегій.

За умови використання мовної перекладацької локалізації еквівалентність текстів оригіналу та перекладу (підеквівалентністю слідом за Л. Нелюбіним розуміємо смислову єдність прирівнюваних одна з одною одиниць, яка обіймає відносини як між окремими знаками, так і між цілими текстами, причому остання виходить за рамки мовних маніфестацій текстів і залучає також культурну еквівалентність (Нелюбін, 2009: 253–254) та максимальну повноту відтворення комунікативно-функціональної спрямованості оригіналу в перекладі) має враховувати прагматичні й екстралінгвістичні фактори, що «може призводити до необхідності відмовлятися від найбільш повного відтворення змісту оригіналу та вдаватися до адаптацій, які можуть суперечити уявленням про еквівалентність» (Онищенко, 2005: 215). Утім наведене вище твердження, що еквівалентність тексту виходить за суто мовні рамки та включає в себе елементи культури не суперечить твердженню, що локалізований текст може вважатися еквівалентним, якщо виконані три умови еквівалентності (рівноцінності) вихідного й перекладеного текстів: 1) тексти оригіналу та перекладу мають однаковий потенційний вплив на своїх адресатів; 2) текст перекладу є максимально можливою мірою текстуальним аналогом вихідного тексту; 3) текст перекладу не містить відхилень від вихідного тексту, які виходять за рамки трансформацій, припустимих у перекладі (Нелюбін, 2009: 254).

Так само правильним буде твердження, що локалізований переклад можна вважати адекватним, якщо він відповідає таким загальним вимогам до перекладу: 1) правильне, повне й точне відтворення особливостей змісту оригіналу та його мовної форми в їх єдності з урахуванням усіх особливостей структури і стилю оригіналу та мовностістих норм мови перекладу; 2) урахування широкого контексту зі збереженням стилістичної характеристики; 3) повна репрезентація тексту оригіналу в перекладі; 4) викликання в рецепі-

ента перекладу реакції, відповідної комунікативній настанові відправника повідомлення, шляхом застосування «точних еквівалентів і задовільних субститутів» (Нелюбін, 2009: 14). Тобто, якщо в ході локалізації при дотриманні норм мови перекладу шляхом заміни і відповідностей здійснено переклад, який на необхідному та достатньому для відтворення плану змісту рівні передає оригінал, такий локалізований переклад є адекватним попри «відступ від формальної еквівалентності й застосування адаптивних стратегій з метою оптимального відтворення змісту та збереження прагматичного інваріанту оригіналу в перекладі» (Онищенко, 2005: 216).

Перекладність тексту, що локалізується, залежить не тільки від наявності в цільовій мові певних одиниць мовного рівня, а й від таких факторів, як розміри графічних елементів для розміщення тексту перекладу, вимоги щодо стилю й термінології в цільовій мові для текстів цього типу, у т. ч. вимоги замовника, які становлять окреме перекладацьке надзавдання, особливості місцевого законодавства, реалії промисловості, для якої реалізується та чи інша програмна продукція. Останні два фактори, зазначені Ю. Онищенко (Онищенко, 2005: 216), можна доповнити такими «контекстами», як контексти культурно-мистецьких та естетичних запитів автора, замовника, аудиторії локалізованого тексту, наявність цензури (політичної, релігійної тощо), наявність та особливості соціального запиту (Мазур, 2011: 66; Мазур, 2016: 44], що призводять до адаптації вихідного тексту в перекладі.

Висновки. Дослідивши локалізацію як інтердисциплінарне й перекладацьке явище, ми виявили, що процес локалізації залучає внутрішньомовний, міжстильовий, а також міжсеміотичний переклад. Визначення місця поняття «локалізація» в номенклатурі перекладознавства привело нас до розуміння, що статус цього явища в ієрархії перекладознавчих понять невизначений. Доведено, що локалізація не є жанром перекладу та що її використання набагато ширше за тексти науково-технічного спрямування й обіймають не тільки інформативні, а й художні тексти.

Розглянувши особливості локалізації в перекладознавчому прочитанні поняття, ми виявили, що схема етапів локалізації текстів «інтернаціоналізація – переклад – гуманізація – тестування» є релевантною для локалізації текстів (насамперед таких, які належать до науково-технічного функціонального стилю, про свідчить етап «гуманізація»), а також що всі вищезгадані етапи відбивають процес внутрішньомовного, міжмов-

ного перекладу та його редагування, що стверджує перекладацьку сутність локалізації текстів. Якість останньої також може бути оцінена за допомогою критеріїв, визначених у рамках перекладацьких універсальї «перекладність», «екві-

валентність» та «адекватність», з використанням методології теорії контекстів та інших придатних до вивчення перекладу методологій, предметом подальшого дослідження нами локалізації як явища перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т. П. Стратегії очуження й одомашнення в перекладі художнього дискурсу з англійської мови на українську. Київ, 2011. 264 с.
2. Бондаренко О. Лексико-семантичні та мовностилистичні особливості перекладу текстової частини сервісу Google +. *Наукові записки Кривнницького університету. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 154. С. 304–307.
3. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16 / КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 36 с.
4. Кальниченко О. А. Теорія перекладу. Народна українська академія. Харків, 2017. Ч. 1. 64 с.
5. Кругла Н. А., Мазур О. В. Локалізація як інтердисциплінарне явище в межах процесу глобалізації. *Проблеми локалізації програмного забезпечення* : матеріали наук.-практ. конф. : збірник наукових праць. Херсон, 2020. С. 12–17.
6. Мазур О. В. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки: Мовознавство»*. 2011. № 6. Ч. 2. С. 65–71.
7. Мазур О. Методологія вивчення творчої особистості перекладача: інструментарій теорії контекстів. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. Ніжин : НДУ, 2016. Кн. 2. С. 42–48.
8. Міщенко А. Л. Мультилінгвальна текстова комунікація у світлі сучасних лінгвістичних технологій (на матеріалі технічної документації) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.21. Київ, 2015. 503 с.
9. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта, 2009. 320 с.
10. Онищенко Ю. К. Локалізація програмних продуктів у англо-українському перекладі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2009. 15 с.
11. Онищенко Ю. К. Глобалізація, локалізація та переклад: синоніми, антоніми чи взаємодоповнюючі поняття? *Мовні і концептуальні картини світу* : збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 16. Кн. 2. С. 6–9.
12. Онищенко Ю. К. Місце перекладу та проблема еквівалентності в теорії локалізації. *Мова і культура* : збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. 8. Том VIII. С. 213–216.
13. Радчук В. Д. Протей чи Янус: про різновиди перекладу. *Всесвіт*. 2004. № 7–8. С. 168–177.
14. Терехова А. Перекладознавство. URL: <https://studfile.net/preview/3269782/page:13/>
15. Чрділелі Т. В., Кожемяченко Н. В. Лінгвістичні особливості локалізації програмного забезпечення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2016. Вип. 62. С. 344–348.
16. Bassnett S., Lefevere A. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation* Cleveland. Toronto, Johannesburg : Multilingual Matters, 1998. 143 p.
17. Chomsky N. *Barriers*. Cambridge, Massachusetts : The Massachusetts Institute of Technology. 1986. 102 p.
18. Lefevere A. *Translation. History. Culture*. London-Paris, 1999. 200 p.
19. Esselink B. Localisation and translation. In *Computers and Translation*. Somers, Harold (ed.), 2003. P. 67–86.
20. Рум А. The moving text: localization, translation and distribution. Amsterdam-Philadelphia : John Benjamins, 2004. 223 p.
21. What is Globalization? Technology, Business and Culture Meet. URL : <https://web.archive.org/web/20080324044737/http://www.lisa.org/What-Is-Globalization.48.0.html>.
22. Globalization and Localization Association. URL: <https://www.gala-global.org/>
23. Localization Industry Standards Association. URL: <https://thetranslationcompany.com/translation-directory/translation-associations/lisa-localization-industry-standards-association/>.

REFERENCES

1. Andrienko T. P. Stratehii ochuzhennia i odomashnennia v perekladi khudozhnoiho dyskursu z angliiskoi movy na ukraïnsku [Foreignization and domestication strategies in English – Ukrainian belles-lettres translation]. Kyiv, 2011. 264 pp. [in Ukrainian].
2. Bondarenko O. Leksyko-semantychni ta movno-stylistychni osoblyvosti perekladu tekstovoi chastyny servisu Google + [Lexical-semantic and linguistic-stylistic features of Google + service text part rendering]. *Naukovi zapysky Kropyvnytskoho universytetu* [Scientific Transactions of Kropyvnytskyi University]. Series «Philological Sciences». Issue 154. pp. 304–307 [in Ukrainian].
3. Demetska V. V. Teoriia adaptatsii v perekladi [Theory of adaptation in translation]. Author's summary. Thesis for Doctor of Sciences Degree. 10.02.16. KNU, Kyiv, 2008. 36 pp. [In Ukrainian].
4. Kalnychenko O. A. Teoriia perekladu [Theory of translation]. *Narodna ukrainska akademiia* [People's Ukrainian Academy]. Kharkiv, 2017. Part. 1. 64 pp. [In Ukrainian].
5. Kruhla N., Mazur O. Localizatsia yak interdystyplinarne yavysche v ramach procesu hlobalizatsii [Localization as interdisciplinary phenomenon within globalization process]. *Materials of conf. «Problemy lokalizatsii prohramnoho zabezpechennia»* [Problems of software localization]. *Scient. collective papers*. Kherson, 2020. pp. 12–17 [in Ukrainian].

6. Mazur O. V. Doslidzhennia tvorchoi osobystosti perekladacha v svitli teorii kontekstiv [Translator's artistic person study within the scope of context theory]. Scientific bulletin of Lesia Ukrainka Volyn National University, 2011. Series «Philological Sciences. Linguistics» Issue 6. Part 2. pp. 65–71 [In Ukrainian].
7. Mazur O. Metodolohia vyvchennia tvorchoi osobystosti perekladacha: instrumentarii teorii kontekstiv [Translator's artistic person study methodology: context theory tooling]. Scientific bulletin of Mykola Hohol Nizhyn State University. Hizhyn, 2016. Book 2. pp. 42–48 [In Ukrainian].
8. Mishchenko A. L. Mulylinhvalna tekstova komunikatsiia u svitli suchasnykh linhvistychnykh tekhnolohii (na materialakh tekhnichnoi dokumentatsii) [Multi-lingual text communication in the scope of modern linguistic technologies (based on technical documentation)]: Thesis for Doctor of Sciences Degree. 10.02.21. Kyiv, 2015. 503 pp. [In Ukrainian].
9. Neliubin L. L. Tolkovy perevodchaskii slovar [Explanatory translation dictionary]. M. : Flinta, 2009. 320 pp.
10. Onyshchenko Yu. K. Lokalizatsiia prohramnykh produktiv u anhlo-ukrainskomu perekladakh [Software localization in English-Ukrainian translation]. Author's summary. Thesis for Doctor of Sciences Degree. 10.02.16. K., 2009. 15 pp. [In Ukrainian].
11. Onyshchenko Yu. K. Hlobalizatsiia, lokalizatsiia ta pereklad: synonymy, antonymy chy vzaiemodopovniuiuchi poniattia? [Globalization, localization and translation: synonyms, antonyms or complementary concepts?]. Movni i kontseptualni kartyny svitu [Linguistic and conceptual pictures of the world]. K., 2005. Issue 16. Book 2. pp. 6–9 [In Ukrainian].
12. Onyshchenko Yu. K. Mistse perekladu ta problema ekvivalentnosti v teorii lokalizatsii. [The place of translation and the problem of equivalence in the theory of localization]. Scientific bulletin «Mova i kultura» [Language and culture]. – K., 2005. Issue. 8, Book VIII. pp. 213–216 [In Ukrainian].
13. Radchuk V. D. Protei chy Yanus: pro riznovydy perekladu [Proteus or Janus: about translation varieties]. Vsesvit. 2004. Issue 7–8. pp. 168–177 [In Ukrainian].
14. Chrdileli T. V., Kozhemiachenko N. V. Linhvistychni osoblyvosti lokalizatsii prohramnoho zabezpechennia [Linguistic features of software localization]. Scientific bulletin of «Osrtozka akademii» National University. Series «Philological». Issue. 62. pp. 344–348 [In Ukrainian].
15. Bassnett S., Lefevere A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Cleveland, Toronto, Johannesburg : Multilingual Matters, 1998. 143 p.
16. Chomsky H. Barriers. Cambridge, Massachusetts : The Massachusetts Institute of Technology. 1986. 102 p.
17. Lefevere A. Translation. History. Culture. London–Paris : LaCastle, 1999. 200 p.
18. Esselink B. Localisation and translation. In Computers and Translation / Somers, Harold (ed.). 2003. p. 67–86.
19. Pym A. The moving text: localization, translation and distribution. Amsterdam–Philadelphia : John Benjamins, 2004. xviii, 223 pp.
20. What is Globalization? Technology, Business and Culture Meet. URL: <https://web.archive.org/web/20080324044737/http://www.lisa.org/What-Is-Globalization.48.0.html>.
21. Globalization and Localization Association. URL: <https://www.gala-global.org/>.
22. Localization Industry Standards Association. URL: <https://thetranslationcompany.com/translation-directory/translation-associations/lisa-localization-industry-standards-association/>.

УДК 811.161.2'255.4=112.2:821.161.2.09(092)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-16>

Оксана МАТВІЙШИН,
orcid.org/0000-0002-6679-3782

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) oxana-tu@ukr.net

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ З ПОГЛЯДУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджуються особливості відтворення стилістичних фігур і тропів німецькою мовою, що окреслюють основні штрихи перекладацького методу О. Кобилянської. Предметом для аналізу послужили твори малого формату (В. Стефаніка, Марка Вовчка, Л. Мартовича) у перекладах О. Кобилянської німецькою мовою. Зіставний аналіз оригінальних і перекладних текстів засвідчив, що відтворення синтактико-стилістичних засобів цілком мовою включає, крім поняття смислу, образність, експресивність та емоційний вплив на читача. У статті виділені перекладацькі здобутки і втрати О. Кобилянської, способи та методи перекладу, які відображають адекватність відтворення стилістичних ресурсів синтаксичних засобів. Крім віднайдення прямих німецькомовних відповідників і аналогів, домінує також метод дескриптивної перифрази, компенсації, гіперонімічного перейменування. Зважаючи на білінгвізм та бікультуралізм перекладачки, емоційно забарвленими в текстах перекладу виступають архаїзовані синтаксичні форми та використання загальнолітературних слів замість діалектних. У процесі дослідження визначено, що негативними відтінками перекладацької техніки О. Кобилянської виступає вільне трактування стилістичних фігур, що надає їм рис розмовно-просторічного характеру, та їх опущення, а також самовільні розширення тексту, що знижує рівень адекватності її перекладів. Окрему увагу звернуто на синтаксичні одиниці, зокрема на довжину і структуру речень, трансформація яких у перекладах О. Кобилянської відповідає специфіці граматичної побудови німецькомовного речення. Заміна простих речень складними, заміна складних сполучникових речень на безсполучникові і навпаки зумовлені певними мовними нормами і традиціями. У процесі аналізу продемонстровано, що використання різного роду трансформацій синтаксичних одиниць забезпечило збереження емоційно-експресивної складової частини оригінальних текстів. Перекладацький коментар синтактико-стилістичних одиниць засвідчив пильну увагу О. Кобилянської до ритмомелодики оригіналу, досягнення «функціональної подібності» перекладу, тенденція до зведення до мінімуму перекладацьких втрат.

Ключові слова: художній текст, переклад, стилістична фігура, троп, метод відтворення, трансформація.

Oksana MATVIYISHYN,

orcid.org/0000-0002-6679-3782

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Language and Intercultural Communication Department

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) oxana-tu@ukr.net

STYLISTIC METHODS FROM THE POINT OF VIEW OF TRANSLATING PRACTICE OF OLGA KOBLYANSKA IN GERMAN

The peculiarities of the reproduction of stylistic figures and tropes in German language, which outline the main touches of the O. Koblyanska translation method, are investigated in the article. The subject of the analysis served the prose works of V. Stefanyk, Marko Vovchok, L. Martovych in the German-speaking translations of O. Koblyanska. A comparative analysis of the original and translated texts showed that the reproduction of syntactic and stylistic means in the target language includes, in addition to the notion of meaning, imagery, expressiveness and emotional influence on the reader. The article highlights the translation gains and losses of O. Koblyanska, methods of translation, which reflect the adequacy of the reproduction of stylistic resources of syntactic means. In addition to the direct German-language analogues found, the descriptive periphrasis, compensation, hyperonymic renaming are also dominant. Given the translation's bilingualism and biculturalism, archaic syntactic forms and the use of general literary words instead of dialects are emotionally colored in translation texts. The negative interpretations of O. Koblyanska's translation technique are the free interpretation of stylistic figures, which gives them a character of colloquial style and their omission, as well as unauthorized extensions of the text, which reduces the level of adequacy of its translations. Particular attention is paid to the syntactic units, in particular, the length and structure of sentences, the transformation of which in O. Koblyanska's translations corresponds to the specific of grammatical construction of the German-speaking sentence. Replacing simple sentences with complex ones, replacing complex conjunctive sentences with disjunctive ones and vice

versa are predetermined by certain linguistic norms and traditions. In the process of the analysing, it is shown that the use of various transformations of syntactic units ensured the preservation of the emotional and expressive component of the original texts. A translation commentary on syntactic stylistic units heeded to the melody and rhythmic structure of a work under translation, achievement of the functional similarity of the translation, tendency to minimizing translation losses.

Key words: *fiction text, translation, stylistic device, trope, method of reconstruction, transformation.*

Постановка проблеми. Однією із ключових проблем сучасного перекладознавства виступає проблема відтворення цільовою мовою стилістичних особливостей оригіналу. Експресивно-зображувальні елементи не лише служать засобом збагачення мови, а й підкреслюють творчу індивідуальність автора, тому так важливо не просто відтворити їх засобами іншої мови, а зберегти їх. Адекватно передані стилістичні ресурси оригіналу, зокрема тропи і фігури, включають не лише поняття смислу, а й поняття образності, експресивності й емоційного впливу на читача. Еквівалентність результату перекладу, як зауважує Ю. Оболенська, відповідно до його комунікативної мети та прагматичного значення передбачає таку інтерпретацію тексту оригіналу, яка дає можливість досягнути його функціональної подібності в тексті перекладу. А це, своєю чергою, передбачає його стилістичну подібність, тобто досягнення еквівалентності зображувальних засобів, яка не може зводитися до формальної тотожності мовних елементів (Оболенская, 2006: 141). Особливого теоретичного та практичного значення набуває проблема відтворення стилістичних ресурсів у царині українсько-німецького перекладу.

Аналіз досліджень. Основні штрихи щодо відтворення синтактико-стилістичних засобів іншою мовою закладені у працях вітчизняних теоретиків і практиків перекладу В. Комісарова, Л. Латішева, Т. Кияка, А. Федорова й інших. Ця тема є актуальною і серед сучасних науковців, зокрема, І. Смушинська розглядає стилістичні фігури в українсько-французькому бінарному зіставленні (Смушинська, 2013: 302–308), К. Новікова досліджує методи відтворення стилістичних фігур і тропів у процесі українсько-англійського художнього перекладу (Новікова, 2016: 272–276), Н. Любчук окреслює шляхи передачі окремих стилістичних засобів художніх творів німецькою мовою (Любчук, 2010: 62–66).

Проведена дослідницька праця заслуговує високої оцінки, однак результати наукових робіт не висвітлюють способи відтворення стилістичних засобів німецькою мовою в перекладах О. Кобилянської. Окремі аспекти щодо перекладацького почерку О. Кобилянської закладені в наукових розвідках Я. Погребенник (Погребенник, 2005: 55–58), ґрунтовний аналіз її перекладацького методу висвітлюють дослідження О. Матві-

їшин (Матвіїшин, 2011: 11–12). Однак вважаємо доцільним висвітлити способи перекладу низки інших синтактико-стилістичних фігур українською письменницею.

Мета статті. Головна мета статті полягає у виявленні особливостей відтворення тропів, фігур і синтаксичних одиниць у німецькомовних перекладах О. Кобилянської. *Об'єктом* дослідження є твори української малої прози та їх німецькомовні варіанти О. Кобилянської, *предметом* аналізу – стилістичні фігури й синтаксичні одиниці оригіналів та способи їх перекладу цільовою мовою. Мета статті зумовлює вирішення таких *завдань*: 1) провести зіставний лінгвостилістичний аналіз оригіналів та їх перекладів; 2) обґрунтувати шляхи відтворення емоційно-експресивних засобів художньої прози німецькою мовою; 3) визначити головні риси перекладацької техніки О. Кобилянської.

Виклад основного матеріалу. Важливим засобом стилістичного ефекту в художньому тексті слугує повтор. Через низку різнопланових повторів відбувається художнє увиразнення мови твору та зміцнення її образно-емоційних властивостей, за допомогою повторів «образ розвивається, росте, одягається новими додатковими відтінками, підсилюється його узагальненість» (Коцюбинська, 1960: 48). У відтворенні цієї стилістичної фігури О. Кобилянська вдається до модифікацій. Так, не становило труднощів для перекладачки відтворити *лексемний повтор* на рівні того ж еквівалента: «Робота дожидає; *треба* жити, *треба* діло робити, *треба* горенько терпіти» (Вовчок, 1989: 262) – “*Meiner hartt die Arbeit; leben muß man, tätig muß man sein, Schmerz muß man erdulden*” (Wowtschok, 1903: 78). Німецькомовний варіант перекладу звучить значно піднесеніше не лише через збережені повтори, а й завдяки формі прислівникового родового відмінка (die Form des adverbialen Genetivs), яка служить синтаксичним архаїзмом. Емоційно-оцінне значення повтору зберігається і в його відтворенні через компенсацію: «*Поправляй, поправляй, братчику!*» (Мартович, 1982: 292) – “*Ja-ja – mein Brüderchen, mach es nur besser, nur immer besser!*” (Martowych, 1905: 514). Значущість повтору як стилістичного засобу відзначається передусім його специфічним інтенсивним впливом логічного або експресивно-емоційного відтінку на читача. З-поміж усіх видів повторів вирізняється підсилювальний повтор, коли дублюється та

сама лексема, але в супроводі інших слів, які увиразнюють її експресивні властивості. Якщо відтворення лексемного чи морфемного повторів не завжди знаходять своє повноцінне втілення в тексті перекладу, то в передачі *посилювального повтору* О. Кобилянська виявляє свою майстерність – у всіх відібраних прикладах перекладачка намагається зберегти повторювані лексеми оригіналу: «*Йдете ви, ідуть діти за деревищем, ідуть люди*» (Стефаник, 2001: 106) – “*Da gehet Ihr, gehen die Kinder hinter dem Sarge, geht eine Menge von Menschen, und der Pfarrer ganz voran*” (Stefanyk, 1903: 125). За збереження повторів у наведеному прикладі (та й у багатьох інших) спостерігається розширення тексту, яке виступає однією з характерних рис її перекладацького методу, що, своєю чергою, знижує рівень майстерності результатів її праці. Особливо виразністю характеризується також *кільцевий повтор*, який знаходить своє адекватне відтворення німецькою мовою – у всіх проаналізованих прикладах О. Кобилянська зберігає повторювані лексеми початку і кінця: «*Ой нема, бідний світе, нема*» (Стефаник, 2001: 51) – “*Es gibt kein Aufkommen <...> du arme Welt <...> gibt keines*” (Stefanyk, 1903: 124). До недоліків перекладацького методу О. Кобилянської віднесемо також і часті пропуски повторів, що деякою мірою знижує емоційно-експресивне наповнення тексту. Емоційно підсилені завжди виступають повтори, видозмінені різноманітними словотвірними одиницями. Для їх відтворення О. Кобилянська, крім дескриптивної передачі, часто добирає семантично рівноцінні одиницям оригіналу німецькомовні аналоги, які все ж не повністю розкривають стилістичну піднесеність цієї фігури: «*Зосталась я сама-саміська*» (Вовчок, 1989: 261) – “*Mühsam, unter fortwährenden Leiden schleppe ich mich mutterseelenallein dahin*” (Wowtschok, 1903: 78).

Серед усіх інших стилістичних фігур варто виділити уважне ставлення перекладачки до відтворення *анафор*, зокрема лексичних. О. Кобилянська вдало трансформує повторювані мовні елементи на початку речень, проте дещо знижується експресивна насиченість контексту через опущення повторюваних одиниць у середині речень та через незначні синтаксичні модифікації, наприклад, об’єднання кількох речень в одне, як у такому уривку: «*Аби їм голову у суботу змити, а в неділю білу сорочку аби дати. Аби вони чорні не ходили, аби їх нендза не їла. А найдужче, аби ви, мамо, на найменшу, Марійку, позір дали. Аби воно, маленьке, не слинило сорочки та аби воно не плакало*» (Стефаник, 2001: 106) – “*Damit ihnen der Kopf am Samstag gewaschen, und am Sonntag*

ein weißes Hemd gegeben werde, damit sie nicht schmutzig umhergehen, und Ungeziefer sie nicht quäle. Möchtet Ihr doch Mutter auf das Kleinste, die Marijka, Obacht geben, damit es das Hemd mit Speichel nicht beschmutze, und dass es nicht weine” (Stefanyk, 1903: 125). З ритмічного малюнка цього уривка видно, що, максимально наблизившись до оригіналу, О. Кобилянська передає ритм та інтонацію, які здебільшого поєднуються з відповідно дібраними образами й лексикою, хоча загалом покутські діалектизми Стефаникових новел у перекладі знаходять своє вираження через загальнолітературні мовні одиниці. Такий підхід О. Кобилянської до відтворення діалектної лексики варто вважати позитивним, оскільки спеціальні мовно-регіональні одиниці не можуть мати відповідностей із тим же маркуванням у регіональному варіанті чи діалекті іншої мови.

Засобом художнього увиразнення слугує також *полісиндетон*, який своєрідно пом’якшує перехід від однієї частини речення до іншої. Здебільшого О. Кобилянська не відтворює цієї стилістичної фігури, що призводить до втрати логічного й емоційного акцентування кожного зі складників висловлювання: «*<...> а всі вже зілля знав: і як зветься, і де й коли процвітає, і яким цвітом, і коли пташки у вирій одлітають, і коли прилітають з вирію – усе він теє знав*» (Вовчок, 1989: 256) – “*<...> so kannte er bereits alle Kräuter, benannte sie mit Namen, kannte auch Zeit und Ort der Blüte, wusste auch die Zeit, wann und welche Vögel in wärmere Länder zogen und von dort wiederkehrten. Alles das wusste er ganz genau*” (Wowtschok, 1903: 75).

Актуалізація безсполучникового поєднання низки елементарних речень – *асиндетон* – використовується здебільшого для передачі різних у часі і/або у просторі, проте взаємопов’язаних етапів однієї події. Безсполучниковий виклад, за допомогою якого забезпечуються виразність, стислість та стрімкість розповіді, хоча і зберігається в німецькомовному варіанті (досить часто з деякими пунктуаційними видозмінами), проте через досить довільне трактування тексту втрачає свою стилістичну вагомість, тим самим знижується експресивний рівень перекладу: «*Вийжали три тройки. Усе новобранці. За ними рід іде, провждає»* (Вовчок, 1989: 260) – “*Drei Trojkas waren aufgefahren, vollgestopft mit den Neueinberufenen und den Verwandten und Freunden, die sie begleiten wollten*” (Wowtschok, 1903: 77). Наступний приклад може слугувати яскравим взірцем адекватного відтворення асиндетону в поєднанні із градацією: «*Бери, муч, катуй, ріж на кусні*» (Мартович, 1982: 292) – “*Nimm mich hin, köpfe mich, haue mich*

in Stücke” (Martowych, 1905: 480). Отже, зберiгши безсполучниковiсть, О. Кобилянська вiдтворює експресивну значущiсть градацiї, яка пiдкреслює образне значення, передає наростання почуття, нагнiтає все конкретнiшi й вагомiшi асоцiацiї. Тут добре вiдтворено стилiстичний ефект висловлення, його смислове й емоцiйне значення.

Не залишається поза увагою О. Кобилянської передача рiзних типiв *паралельних конструкцiй*: «<...> я припливу до тебе, припливу не наймитом – вiльним козаком, Катре» (Вовчок, 1989: 107) – “<...> kehr’ ich heim zu dir, *kehre auf den Fluten des Dnjeper zurück*, jedoch nicht als Diener, als freier Kosake, Katrje” (Wowtschok, 1903: 99); «Не плаває – лiтає Семен Днiпром» (Вовчок, 1989: 107) – “Simon fährt nicht auf dem Dnjeper, er fliegt” (Wowtschok, 1903: 98). Як бачимо, у перекладi збережено паралелiзми, проте їхня стилiстична вагомiсть суттєво знижена, насамперед через досить вiльне трактування та безпосереднi розширення тексту, через що ця стилiстична фiгура набуває рис розмовно-просторiчного характеру. За словами О. Матвiїшин, перекладацький аналіз стилiстичних засобiв у практицi О. Кобилянської засвiдчує, що «ефективним способом вiдтворення тропiв виступає взаємозамiна образiв, яка базується на близькостi лiнгвiстичної природи i структурних моделей експресивних елементiв творення художньої дiйсностi оригiналу» (Матвiїшин, 2017: 356).

Чималi стилiстичнi можливостi, якi ґрунтуються на досить розвиненiй синонiмiї характерних для нього явищ, має синтаксис. Вiдчуття художньої активностi синтаксичних вiдношень допомагає зрозумiти своєрiднiсть поетичного мислення, наблизитися до розумiння психологiї творчостi, iндивiдуального стилю митця (Коцюбинська, 1960: 107). Зазвичай синтаксичний рiвень визначає стиль та манеру кожного автора, якi досить складно вiдтворити в перекладi. Одному художнику слова притаманна, скажiмо, прозора чiтка мова, коротка, максимально чiтка фраза, iншому – довгi i не завжди плавнi перiоди й ускладненiй виклад, що вимагає уважностi та роздумiв, iнакше кажучи, кожний iндивiдуальний стиль має свiй арсенал найтипiвiших зворотiв.

Основною синтаксичною одиницею виступає речення, експресивно-художнє значення якого зумовлюється його структурою, iнтонацiйною та логiчною завершенiстю, довжиною та пунктуацiйним оформленням, якi потрiбно враховувати пiд час перекладу. Виходячи з особливостей синтаксичного рiвня кожної мови, перекладач повинен максимально наближатися до норм мови

перекладу, керуватися водночас зiстом повiдомлюваного. Розглянемо тi типи речень, що цiкави з перекладознавчого погляду.

Одним iз засобiв збагачення стилiстичних можливостей мови є функцiонування односкладних та неповних синтаксичних побудов, зiмiст та стилiстичне осмислення яких розкривається лише на тлi бiльшого або меншого контекстуального цiлого. Здебiльшого структурна неповнота речень є стилiстично вмотивованою. Спецiальний пропуск окремого елемента концентрує увагу на семантико-стилістичному спрямуваннi висловлювання. З усiх розглянутих прикладiв неповнi речення вiдтворено згiдно з нормами граматики нiмецької мови; зазвичай на мiсцi пропущених перекладачка вводить додатковi лексичнi одиницi: «Уранцi гомiн та тривога по двору» (Вовчок, 1989: 107) – “Am nächsten Morgen *herrscht im Hause Angst und Verwirrung*” (Wowtschok, 1903: 101). Уведення вiдповiдних членiв речення зумовлено насамперед мовою перекладу, яка, своєю чергою, створює своєрiдну дилему: з одного боку, недопустимiсть неприродних уживань деяких конструкцiй, що диктується мовною нормою перекладу, з iншого – необхiднiсть збереження духу художнього твору, збереження iншомовних структур, необхiдних за логiкою самого тексту. Такий пiдхiд О. Кобилянської можна пояснити хiба що її чiткою орієнтацiєю на специфіку граматичної побудови нiмецькомовного речення.

Своєрiдною можна вважати позицiю О. Кобилянської у вiдтвореннi складних речень, зокрема їхньої довжини. Саме довжина i структура речення вважаються постiйними чинниками синтаксису художнього тексту i сприймаються як автоматизованi чинники. Проаналiзованi складнi речення, крiм перестановки пiдрядного речення в межах складнопiдрядного, зазнають також iнших трансформацiй, як-от: I. Замiна простих речень складними i навпаки: «Любо вiн пiснi виспiвує, було, ясними зорями. Голос його по всьому селi розлягається. Отже, й виспiвав собi дiвчину любу та гарну» (Вовчок, 1989: 258) – “Durch seine prachttvolle Stimme, die er in sternenhellen Nächten durch das ganze Dorf ertönen ließ, hatte er sich ein schönes, liebes Mädchen errungen” (Wowtschok, 1903: 76). II. Замiна складних сполучникових речень на безсполучниковi i навпаки: «По вулицях почали свати походжати: тiльки й чуєш, як дiвчата хваляться» (Вовчок, 1989: 79) – “Auf der Straße wurden die Brautwerber sichtbar und schon hörte man das Prahlen der Mädchen” (Wowtschok, 1903: 115).

Висновки. Зiставний аналіз першотворiв української малої прози та їхнiх нiмецькомовних варі-

антів засвідчив високий рівень перекладацької майстерності О. Кобилянської щодо відтворення синтактико-стилістичних фігур. Здебільшого перекладачка зберігає експресивно виражені мовні засоби (різного роду повтори, анафори); через розбіжності мовних систем спостерігаються зміна граматичної структури речень, дода-

вання чи опущення слів. Використання різного роду трансформацій синтаксичних одиниць забезпечили збереження емоційно-експресивної складової частини оригінальних текстів. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні способів перекладу інших стилістичних фігур, метафор та епітетів, німецькою мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовчок Марко. Народні оповідання. Київ : Дніпро, 1989. 271 с.
2. Коцюбинська М. Образне слово в літературному творі. Київ, 1960. 188 с.
3. Любчук Н. Проблема передавання лексичного повтору як засобу ритмізації прозового твору. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2010. Вип. 29. С. 62–66.
4. Мартович Лесь. Вибране : оповідання. Ужгород : Карпати, 1982. 224 с.
5. Матвійшин О. Стилістичний синтаксис як перекладацька проблема (на матеріалі німецькомовних перекладів О. Кобилянської). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2017. Вип. 154. С. 355–358.
6. Матвійшин О. Українська проза початку ХХ століття в перекладах німецькою мовою: лінгвокультурний вимір : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2011. 20 с.
7. Новікова К. Методи відтворення стилістичних фігур і тропів у процесі перекладу художніх текстів (на матеріалі роману Е. А. По «Падіння дому Ашерів»). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. Вип. 7. С. 272–276.
8. Оболенская Ю. Художественный перевод и межкультурная коммуникация. Москва : Высшая школа, 2006. 335 с.
9. Погребенник Я. Німецькомовний контекст творчості Ольги Кобилянської. Чернівці : Рута, 2005. 70 с.
10. Смуциньська І. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 2. С. 302–308.
11. Стефанік В. Моє слово. Новели й оповідання. Київ : Веселка, 2001. 319 с.
12. Martowitsch Ol. Ein Bauernsterben. *Ruthenische Revue*. 1905. Jg. 3. № 20. S. 474–488 ; № № 21–22. S. 507–518.
13. Stefanyk W. Ein Brief. *Ruthenische Revue*. 1903. Jg. 1. № 5. S. 123–125.
14. Wowschok Marko. Maksym Hrymaz. *Ruthenische Revue*. 1903. Jg. 1. № 4. S. 97–101.
15. Wowschok Marko. Zwei Söhne. *Ruthenische Revue*. 1903. Jg. 1. № 2. S. 74–79.

REFERENCES

1. Vovchok Marko. *Narodni opovidannia* [Folk stories]. Kyiv : Dnipro, 1989. 271 p. [in Ukrainian].
2. Kotsiubynska M. *Obrazne slovo v literaturnomu tvori* [A figurative word in a literary work]. Kyiv, 1960. 188 p. [in Ukrainian].
3. Liubchuk N. V. Problema peredavannia leksychnoho povtoru yak zasobu rytmizatsii prozovoho tvoriv [The problem of lexical repetition transmission as a means of rhythmizing a prose work]. *Linguistic and conceptual pictures of the world*, 2010, vol. 29, pp. 62–66 [in Ukrainian].
4. Martovych Les. *Vybrane : opovidannia* [Selected : stories]. Uzhhorod : Karpaty, 1982. 244 p. [in Ukrainian].
5. Matviishyn O. M. Stylistychnyi syntaksys yak perekladatska problema (na materialy nimetskomovnykh perekladiv O. Kobylianskoi) [Stylistic syntax as a translation problem (based on the material of O. Kobylyanska's German translation)]. *Scientific Notes. Series: Philological Sciences*, 2017, vol. 154, pp. 355–358 [in Ukrainian].
6. Matviishyn O. M. Ukrainska proza pochatku XX stolittia v perekladakh nimetskoiu movoiu: lnhvokulturnyi vymir [Ukrainian prose in German translations at the beginning of the 20'th century: the linguo-cultural aspect]. Kyiv, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
7. Novikova K. O. Metody vidtvorennia stylistychnykh fihur i tropiv u protsesi perekladu khudozhnykh tekstiv (na materialy romanu E. A. Po "Padinnia domu Asheriv") [Methods of reproduction of stylistic figures and tropes in the process of translation of fiction texts (based on the novel by E. A. "The Fall of the Asher's House")]. *Odessa Linguistic Journal*, 2016, vol. 7, pp. 272–276 [in Ukrainian].
8. Obolenskaya Yu. *Khudozhestvennyy perevod i mezhkulturnaya kommunikatsiya* [Literary translation and intercultural communication]. M.: Vysshaya shkola, 2006. 335 p. [in Russian].
9. Pohrebennyk Ya. *Nimetskomovnyi kontekst tvorchosti Olhy Kobylianskoi* [The German-speaking context of Olga Kobylianska's work]. Chernivtsi : Ruta, 2005. 70 p. [in Ukrainian].
10. Smushchynska I. Porivniannia yak stylistychna fihura z pohliadu interpretatsii ta perekladu [Comparison as a stylistic figure in terms of interpretation and translation]. *Linguistic and conceptual pictures of the world*, 2013, vol. 2, pp. 302–308 [in Ukrainian].
11. Stefanyk V. *Moie slovo. Novely y opovidannia* [My word. Novels and stories]. Kyiv : Veselka, 2001. 319 p. [in Ukrainian].
12. Martowitsch Ol. Ein Bauernsterben. *Ruthenische Revue*, 1905, vol. 3, № 20, pp. 474–488; № № 21–22. pp. 507–518 [in German].
13. Stefanyk W. Ein Brief. *Ruthenische Revue*, 1903, vol. 1, № 5, pp. 123–125.
14. Wowschok Marko. Maksym Hrymaz. *Ruthenische Revue*, 1903, vol. 1, № 4, pp. 97–101 [in German].
15. Wowschok Marko. Zwei Söhne. *Ruthenische Revue*, 1903, vol. 1, № 2, pp. 74–79 [in German].

УДК [81'27'42'373.23-057.36:316.48:172.4]=161.2"20"
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-17>

Галина МАЦЮК,
orcid.org/0000-0001-8601-474
доктор філологічних наук,
професор кафедри загального мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) halyna.matsyuk@lnu.edu.ua

ВЗАЄМОДІЯ ПОНЯТЬ *МОВА* – *ВІЙНА* ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ: РЕЗУЛЬТАТИ І НОВІ ПІДХОДИ

Стаття присвячена розкриттю ресурсів сучасної мовознавчої парадигми для дослідження взаємодії понять «мова» – «війна» як лінгвістичної проблеми. Авторка виокремила напрями аналізу в дискурсології, працях з когнітивного мовознавства та ономастики. Отримані результати стосуються: дискурсивних конструктів, реконструйованих на матеріалі медійної сфери та соціальної комунікації в суспільстві, мови ворожнечі та словника неологізмів, вивчення неофіційних імен військових як різновиду антропонімів та ін.

Водночас стаття обґрунтовує перспективи соціолінгвістичного підходу до розкриття зв'язку понять. Авторка пропонує досліджувати його дискурсивний вияв на матеріалі неактуалізованої в мовознавстві джерельної бази – інтерв'ю та спогадів учасників бойових дій (чоловіків та жінок), а також задокументованої інформації про полеглих за Україну. Застосовані у статті методи: описовий, біографічний, зіставний, елементи дискурс-аналізу, соціолінгвістичної інтерпретації та реінтерпретації – дозволили сформулювати висновки про роль релевантних для аналізу категорій соціолінгвістики, зокрема понять «мовна ситуація», «мовна політика», «дискримінація за мовною ознакою», «мовлення соціогрупи» («військові») та ін., які часто пов'язані з розкриттям зв'язків між мовою та політикою чи ідеологією, мовою та культурою (пам'яті), мовою та ідентичністю. Соціолінгвістичний підхід до нової джерельної бази дозволяє не тільки схарактеризувати ознаки неофіційного іменника бійців чи їх усне спонтанне мовлення як показники міжособистісної комунікації в соціогрупі «військові», але й розкрити антропонім як маркер культури пам'яті сучасного українського суспільства і як засіб формування національної ідентичності в соціумі.

Ключові слова: сучасна мовознавча парадигма, взаємодія понять «мова» – «війна», дискурсологія, когнітивне мовознавство, ономастика, соціолінгвістика.

Halyna MATSYUK,
orcid.org/0000-0001-8601-4742
Doctor of Philological Sciences,
Professor at the Department of General Linguistics
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) halyna.matsyuk@lnu.edu.ua

INTERACTION OF THE CONCEPTS *LANGUAGE* – *WAR* AS AN OBJECT OF LINGUISTIC ANALYSIS: RESULTS AND NEW APPROACHES

The article is devoted to the resources of modern linguistic paradigm which facilitates the study of the concepts “language” and “war” in linguistics. The author distinguishes the relevant areas of analysis in discourse analysis, cognitive linguistics, and onomastics. The results are related to discursive elements reconstructed on the basis of the media sphere and social communication, the language of hostility, the dictionary of neologisms, the study of unofficial military names as a kind of anthroponyms, etc.

Simultaneously, the article substantiates the prospects of a sociolinguistic approach to demonstrating the connection between the concepts. The author offers to research its discursive manifestations based on the interviews and recollections of combatants (men and women), as well as documented information about the victims in Ukraine. The methods used in the article include descriptive, biographical, and comparative method, the elements of discourse analysis, sociolinguistic interpretation, and reinterpretation. They contribute to drawing conclusions about the role of relevant categories of sociolinguistics, in particular, the concepts of “language situation”, “language policy”, “discrimination on language basis”, “socio-group speech” (“military officers”), etc., which are often associated with the links between language and politics or ideology, language and culture (memory), language and identity. Sociolinguistic approach to the new source base helps not only to characterize the features of the unofficial names of soldiers or their oral spontaneous speech as indicators of interpersonal communication in the socio-military group, but also to show anthroponyms as a marker of the culture of memory in modern Ukrainian society and as a means of national identity.

Key words: modern linguistic paradigm, interaction of concepts “language” – “war”, discourse science, cognitive linguistics, onomastics, sociolinguistics.

Постановка проблеми. Для позначення військового конфлікту на Сході України функціонує відповідник *гібридна війна*, тобто «новітнє глобальне міжнародне протистояння, що виникає в умовах сучасного геополітичного устрою, боротьба за домінування і впливи, яка ведеться силами держав, їх коаліцій та позадержавними акторами» (Світова гібридна війна, 2017: 493). Фахівці новітньої історії вже на період 2014 р. відкинули термін *антитерористична операція*, оскільки було зрозуміло, що на Донбасі «повномасштабна війна із застосуванням відповідного озброєння та відповідної тактики», і прийняли для позначення подій на Сході термін *російсько-українська війна*, який виявляє суб'єктив протистояння (Усна історія, 2017: 7). Виникає питання, які можливості аналізу сучасної дійсності, зокрема зв'язку мови і російсько-української війни, сьогодні реалізує мовознавство? Які створено і які можуть бути створені моделі теоретичної характеристики цієї проблеми? Які теорії та джерела стають базою для аналізу? Нарешті, які результати отримані і чи можуть бути нові підходи? Ці та інші питання ще чекають своєї відповіді.

Аналіз досліджень. Фізичний та дискурсивний модули такої ознаки сучасної дійсності, як війна проти України, привертають увагу дослідників різних напрямів. Досьогодні сформувався міждисциплінарний підхід аналізу. Розкрито явище світової гібридної війни в контексті російської агресії проти України (Світова гібридна війна, 2017), проблему імплементації Закону «Про національну безпеку України», актуальні питання освіти і науки у сфері національної безпеки (Освіта і наука, 2019), соціально-гуманітарний вимір державно-територіального розвитку в умовах війни (Стратегічний потенціал, 2019), прикладні аспекти застосування лінгвосугестивних технологій (Гібридна війна, 2018), виокремлено роль соціолінгвістичного знання як засобу формування нової культури безпеки (Соціолінгвістичне знання, 2018).

Мета статті – дослідити отримані результати аналізу взаємодії понять «мова» – «війна» та обґрунтувати нові перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення проблеми на матеріалі аналізу неактуалізованої в мовознавстві джерельної бази, зокрема інтерв'ю та спогадів учасників бойових дій (чоловіків та жінок), а також задокументалізованої інформації про полеглих за Україну. Методи аналізу: зіставний, елементи дискурс аналізу, соціолінгвістичної інтерпретації та реінтерпретації, біографічний.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно з'ясувати результати дискурсивного, когнітивного, ономастичного аналізу питань, пов'язаних із окресленою взаємодією понять. Теоретичні і прикладні аспекти дискурсивного та когнітивного підходів висвітлено у працях О. Жаботинської, Б. Парахонського та Г. Яворської. Аналіз дискурсу війни, який відображає широкий спектр соціальної комунікації, постає як вивчення конфліктних смислів і їх поширення через медіа і соціальні мережі. Результати отримано на підставі застосованих методів, зокрема критичного аналізу дискурсу, теорії концептуальної метафори, фреймового аналізу, лінгво-прагматичного аналізу тексту, процедури проблематизації.

Мова війни ілюструє мову протистояння та ненависті, тому важливо зрозуміти проблеми семіотичної трансформації дискурсу ненависті. Аналіз дискурсу війни пов'язаний із характеристикою дискурсивних практик та наративів як типів оповідей про події (Яворська, 2015: 366–369). Зв'язок між термінами на позначення конфлікту: *війна між державами*, *окупація*, *«заморожений конфлікт»* та ін. – зумовлює появу різних сюжетних та інтерпретаційних схем.

Доведено, що одиницями дискурсивного аналізу постають конфліктні смисли, тобто соціально-семіотичні конструкти, сформовані наративами. Враховано позицію сторін конфлікту шляхом розкриття дискурсивних конструктів, реконструйованих на підставі аналізу медійних текстів, лінгвостилістичного і семантичного аналізу лексичного матеріалу (Яворська, 2015: 375–377).

Ще один із результатів – характеристика словника «ворожнечі», який охоплює негативно-оцінні назви «чужих» кожної із сторін конфлікту. Одиниці реалізують нову функцію ідентифікації власної позиції. Обґрунтовано роль регулювальних механізмів щодо мови ненависті, зокрема цензури, корпоративної політики та мовної реформи (Яворська, 2015: 380–385). Дискурсивний аналіз мови війни передбачає увагу до політичного дискурсу, до зв'язків дискурсу і мови, опозиції дискурсу та мови, поняття мови влади (Парахонський, Яворська, 2019: 440–443). Розкрито зіткнення мови війни і мови миру як новий аспект в дискурсивному аналізі взаємодії мови та війни з урахуванням трьох основних точок сприйняття подій гібридного конфлікту – агресора, об'єкта гібридного нападу та спостерігача. Важливі висновки про роль агресора, який, «діючи дискурсивними засобами, намагається ідентифікувати себе як миротворця, приписуючи об'єктові нападу роль нападника», про концепт миру у

дзеркалі когнітивно-семантичного аналізу (Парахонський, Яворська, 2019: 443).

Важливим показником вивчення взаємодії мови та війни є неологізми. У момент історичного та світоглядного «зломів», тобто в 2013–2014 рр., виникли лексичні неологізми, створені на початку військової агресії проти України (Жаботинская, 2014). Новотвори постають вербальною зброєю завдяки реалізації своєї оцінної ознаки. Теоретичну базу дослідження неологізмів становлять положення когнітивної лінгвістики, яка дозволяє реконструювати фрейми, встановити зони їх промінантності, з'ясувати технологію створення такої конскієнтальної зброї, як нові слова – лексичні інновації. Проаналізовані приклади відповідають дискурсивним планам «ми про себе» і «ми про них» (Жаботинская, 2014: 11–12).

Новим є й висновок про пізнання когнітивної сфери гібридної війни на підставі вивчення символів, слів, наративів, що її репрезентують (Парахонський, Яворська, 2019: 27). В основу такого дослідження покладено положення когнітивної лінгвістики, семантики та прагматики. Перспективний матеріал для аналізу – систематизовані приклади вербальної репрезентації війни і миру з українських медійних текстів (2014–2017), а також дані з мовних корпусів соціальних мереж (Парахонський, Яворська, 2019: 39).

Вивчення мови війни з площини ономастики ілюструє проблематика, пов'язана із аналізом неофіційних імен військових як різновидом антропонімів. Досьогодні вивчено неофіційні імена бійців ХХ ст. у працях Н. Павликівської, М. Лесюка та ін. Один із результатів – тлумачення псевдоніма як засобу вторинної номінації, схарактеризованого на матеріалі художнього дискурсу (Павликівська, 2012: 135–144). Нові результати аналізу, отримані після 2014 р., полягають: у спробах систематизації неофіційних імен воїнів, які захищають державу в російсько-українській війні (Підкуймуха, 2016: 135–144; Шульська, 2017: 342–347), у визначенні на новому матеріалі природи псевдоніма, етапів його аналізу, функцій, слововжитку відповідників *псевдонім*, *псевдо* і *позивний* (Підкуймуха, 2016: 137–138) та ін. Джерельною базою для аналізу обрано сучасні ЗМІ, які доносять до читачів неофіційні імена українських військових і терористів, а також особисті інтерв'ю авторів з військовими та волонтерами, кореспондентами, публікації в періодиці та інтернет-ресурси.

Водночас в умовах нової парадигми виникає питання і про перспективи соціолінгвістичного підходу до аналізу взаємодії понять *мова* – *війна*. Праці Б. Ажнюка, О. Данилевської, Г. Мацюк,

С. Соколової та ін. розкривають зв'язки між мовою та суспільством на різних рівнях (Мовне законодавство, 2019). В умовах сучасної агресії проти України дисципліни соціолінгвістики стають одним із засобів формування культури безпеки в студентському середовищі (Мацюк, 2015).

Не актуалізована в мовознавстві джерельна база як вмістилище соціолінгвістичної інформації охоплює випуски зібраних усних наративів (Усна історія, 2015; Усна історія, 2016; Усна історія, 2017; Усна історія, 2018). Інтерв'юерами зібраних біографічних історій стали історики Запорізького національного університету та волонтери, які почали працювати над проектом «Усна історія російсько-української війни» з серпня 2014 р., сформувавши попередньо і концепцію інтерв'ю як методу збору матеріалу (Усна історія, 2017: 8). Доповнюють джерельну базу для соціолінгвістичного аналізу й інші видання: спогади (записані без цензури) 25 жінок – учасниць бойових дій, записані в 2017 р. (Подобна, 2018); інтерактивна «Книга пам'яті полеглих за Україну» (Книга пам'яті), що містить широкі біографічні дані про полеглих, спогади про них, місця народження і поховання; дослідження, пов'язані зі збором інформації та вшануванням пам'яті загиблих за Україну (Невиплакані сльози, 2017; Герої Сіверського краю, 2019). Ці та інші джерела дозволяють сформувати соціолінгвістичну інтерпретацію, пов'язану із розкриттям взаємодії понять «мова» – «війна», шляхом аналізу пов'язаних з ними соціолінгвістичних категорій.

Насамперед мова йде про поняття «мовна ситуація», «мовні права», «дискримінація за мовною ознакою», «захист російськомовних співвітчизників», «ідеологія руского міра». У березні 2014 р. у Кримській доповіді президента РФ В. Путіна черговий раз прозвучала теза про «захист російськомовних співвітчизників в Україні», яка вмотивовувала наступальні дії військових (Мацюк, 2019: 229). Маніпуляція мовним питанням, як приводом для початку агресії проти України, вимагає знань ставлення жителів Сходу до мов (це звикле запитання соціологічних опитувань). У текстах інтерв'ю бійців російсько-української війни мовне питання не оминається, а, навпаки, виявляє зв'язок з якістю мовної політики у державі, яка не дбала про регіон навіть на рівні періодики чи наукових та художніх видань. Респонденти розкривають мовну ситуацію до 2013–2014 рр. на тимчасово окупованих територіях і стверджують про роль російської пропаганди в нав'язуванні потрібних російській владі

стереотипів; розповіді виявляють зв'язок між функціями мов та ідеологією.

Перспективним питанням є аналіз мовлення в соціогрупі «військові». Насамперед, ця нова для соціолінгвістики соціогрупа включає військовослужбовців Збройних сил України, особового складу Національної гвардії України, бійців добровольчих формувань, представників служб, які працювали на звільнених територіях (поліції, прокуратури, СБУ, Державної служби з надзвичайних ситуацій). Інтерв'ю з воїнами увійшли в чотири вищезгадані випуски усної історії та в книгу спогадів про жінок військових (короткі біографії та публікації про воїнів містить «Книга пам'яті полеглих за Україну»). Записані інтерв'ю та спогади як приклади спонтанного тексту без цензури дозволяють з'ясувати впливи соціальних характеристик на усне мовлення з урахуванням статі, віку, соціально-професійного статусу, етнічної належності і под., а також зрозуміти професійні, соціальні, культурні аспекти комунікації в соціогрупі. Тексти дають відповіді на низку питань: про ситуативні параметри мовлення, військовий жаргон/сленг (груповий, професійний), ознаки мовлення, пов'язані із статусом *вищий – нижчий*, особливості мовлення в різних сферах, що теж розширює соціолінгвістичний портрет представників цієї групи.

Ще одним із аспектів соціолінгвістичного підходу постає дослідження неофіційних імен як маркерів внутрішньогрупової комунікації. Нові джерела аналізу дозволяють отримати системні результати про комунікативну компетенцію адресантів комунікації в складі соціогрупи як творців неофіційного іменника. Він відображає, як у дзеркалі, ті процеси, які відбуваються в мовному вжитку: двомовність, суржикізацію, вплив західної культури.

Із проблемою *мова – війна* пов'язана взаємодія інших понять, зокрема *мови та культури (пам'яті), мови та ідентичності*, що виступають обов'язковими компонентами аналізу змін лінгвістичного ландшафту населених пунктів під

впливом перейменування об'єктів громадського простору в честь загиблих військових. Антропонім (ім'я і прізвище воїна) шляхом реалізації своєї символічної функції постає маркером культури і конкретно – культури історичної пам'яті (Нагорна, 2013: 9–34; Нагорна, 2012: 114–141), тобто процесу «створення існуючого на даний момент у пересічних людей образу минулого під кутом зору загальнолюдських цінностей» (Баханов, 2013: 185). Один із індикаторів культури пам'яті – це вшановування певного кола героїв, «значущість яких визначається ступенем впливу їхніх вчинків на забезпечення загально-суспільного блага» (Баханов, 2013: 185). Прізвища та імена таких воїнів стають новим номінативним ресурсом у громадському просторі як назви вулиці, площі, школи, пам'ятні знаки тощо. Колективна пам'ять про загиблих в символічному просторі населених пунктів зміцнює національну ідентичність, оскільки ці імена стають засобом єдності українців. Практика використання імен та прізвищ героїв, які загинули за Україну, як нових знаків громадського простору реалізована на всіх територіях України і навіть у Церкві.

Висновки. Здійснений аналіз засвідчив: крім дискурсивного, когнітивного та ономастичного підходів до вивчення взаємодії понять «мова» – «війна», релевантним є й соціолінгвістичний підхід. Він передбачає аналіз низки понять, зокрема «мовна ситуація», «мовна політика», «мовне право», «дискримінація», «захист російськомовних співвітчизників», «ідеологія руского міра», «мовлення соціогрупи» («військові»), а також вивчення взаємодії *мови і культури (пам'яті) чи мови та ідентичності*.

Використання змісту соціолінгвістичних категорій поглиблює низку нових лінгвістичних характеристик: неофіційного імені (як показника мовної ситуації та професійної комунікації в середовищі військових), усного спонтанного мовлення бійців, антропонімів (як маркерів культури пам'яті сучасних українців і формування їх національної ідентичності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Нові часи – нові герої: формування культури пам'яті в Україні. *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ, 2013. С. 182–216.
2. Герої Сіверського краю. Книга пам'яті Чернігівської області. 2014–2015 роки: зб. матер. обл. пошук.-дослідн. експед. діт. та учн. молоді / упоряд. Л. В. Житнікової, М. М. Шанського; вступ. сл. М. А. Конопацького, М. М. Шанського. Харків: ФОП Панов А. М., 2019. Т. 1. 528 с.
3. Гібридна війна: технології сугестії та контрсугестії: монографія / О. В. Акульшин та ін. Київ: Нац. акад. СБУ, 2018. 235 с.
4. Жаботинская С. А. Язык как оружие в войне мировоззрений. Майдан–Антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций. Украина, декабрь 2013 – декабрь 2014. Интернет-издание. Киев: Украинская ассоциация когнитивной лингвистики и поэтики, 2015. 90 с. URL: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf
5. Книга пам'яті полеглих за Україну. URL: <http://memorybook.org.ua/index.htm> (дата звернення 12.01.2021).

6. Лесюк М. П. Псевда вояків Української Повстанської Армії. *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych: materiały z Międzynarodowej konferencji opomastycznej*, (Białystok–Supraśl, 26–27. X 1998 r.) / pod redakcją Zofii Abramowicz, Leonardy Dacewicz. Białystok, 1999. S. 177–185.
7. Мацюк Г. Програма спеціалізації із соціолінгвістики. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 65 с.
8. Мацюк Г. Статус і функції російської мови в Російській Федерації, на пострадянському просторі й у світі: стан і перспективи розвитку. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*: зб. наук. праць. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2019. С. 213–240.
9. Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ: зб. наук. праць. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2019. 688 с.
10. Нагорна Л. Культура історичної пам'яті. *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 9–34.
11. Нагорна Л. Політика пам'яті та її орієнтаційна місія. *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід* / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 114–141.
12. Невиплакані сльози України (запоріжці, які загинули в АТО): бібліогр. покажч. / уклад. Н. В. Романів та ін.; відп. за вип. О. В. Волкова. Запоріжжя: СТАТУС, 2017. 368 с.
13. Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острого, 14 черв. 2019 р.) / упор. Дорогих С. О. та ін. Київ: Вид. дім «АртЕк», 2019. 308 с.
14. Павликівська Н. М. Українські псевдоніми як об'єкт ономастичних досліджень. *Вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія: філол. науки*. 2012. № 1. С. 339–342.
15. Парахонський Б., Яворська Г. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
16. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*: зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 2. С. 135–144.
17. Подобна Є. Дівчата зрізають коси: книга спогадів: російсько-українська війна / Укр. Ін-т нац. пам'яті. Київ: Люта справа, 2018. 346 с.
18. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
19. Соколова С. Актуальні проблеми сучасної соціолінгвістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 36–44.
20. Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ: матеріали міжнар. конф., (м. Львів, 22–23 листопада 2018 р.) / за ред. Г. Мацюк. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 126 с.
21. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (м. Маріуполь, 9–10 жовт. 2019 р.). Маріуполь – Кривий Ріг: Вид. р. А. Козлов, 2019. 405 с.
22. Усна історія сучасної війни: погляд на три роки назад. *Усна історія російсько-української війни (2014–2016 роки)* / за ред. В. Мільчева, В. Мороко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К.І.С., 2017. Вип. 3. С. 8. URL: https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/usna_istoriya_viyuni_3.pdf (дата звернення: 21.12.2020).
23. Усна історія російсько-української війни (2014–2015 роки) / за ред. В. Мороко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К.І.С., 2015. Вип. 1. 176 с.: іл.
24. Усна історія російсько-української війни (2014–2016 роки) / ред. кол.: Г. Васильчук та ін.; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К.І.С., 2016. Вип. 2. 464 с.
25. Усна історія російсько-української війни (2014–2016 роки) / ред. кол.: В. Мільчев та ін.; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К.І.С., 2017. Вип. 3. 200 с.
26. Усна історія російсько-української війни (2014–2018 роки) / ред. кол. серії: В. Мороко та ін.; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: К.І.С., 2018. Вип. 4. 384 с.: іл.
27. Шульська Н. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних в мові ЗМІ. *Наук. записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: мовознавство*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 1(27). С. 342–347.
28. Яворська Г. Мова війни як складова конфлікту (шляхи трансформації українського медійного дискурсу). *Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні*: зб. аналіт. матеріалів. Львів: Галицька видавнича спілка, 2015. С. 366–369.

REFERENCES

1. Bakhanov K. Novi chasy – novi heroi: formuvannia kultury pam'iaty v Ukraini [New times – new heroes: the formation of a culture of memory in Ukraine]. *Kultura istorychnoi pam'iaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, 2013, pp. 182–216 [in Ukrainian].
2. Heroi Siverskoho kraiu. Knyha pam'iaty Chernihivskoi oblasti. 2014–2015 roky [Heroes of the Siverskyi region. Memory book of Chernihiv region]. Kharkiv: FOP Panov A. M., 2019. T. 1. 528 p. [in Ukrainian].
3. Hibrydna viina: tekhnolohii suhestii ta kontrsuhestii [Hybrid warfare: technologies of suggestion and counter-suggestion]. Kyiv: National Academy of Security Service of Ukraine, 2018. 235 p. [in Ukrainian].
4. Zhabotynskaia S. A. Yazyk kak oruzhye v voine myrovozzrenii. Maidan–Antymaidan: slovar-tezaurus leksicheskikh innovatsyi. Ukraina, dekabr 2013 – dekabr 2014 [Language as a weapon in the war of worldviews. Maidan–Antymaidan: dictionary-thesaurus of lexical innovations. Ukraine, December 2013 – December 2014]. Kiev: Ukrainian Association of Cognitive Linguistics and Poetics, 2015. 90 p. URL: http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf (data zvernennia 17.12.2020) [in Russian].

5. Knyha pamiati polehlykh za Ukrainu [Book of Remembrance of the Fallen for Ukraine]. URL: <http://memorybook.org.ua/index.htm> (data zvernennia 12.01.2021) [in Ukrainian].
6. Lesiuk M. P. Pseveda voiakiv Ukrainskoi Povstanskoi Armii [Pseudonyms of soldiers of the Ukrainian Insurgent Army]. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Białystok, 1999, pp. 177–185 [in Ukrainian].
7. Masiuk H. Prohrama spetsializatsii iz sotsiolinhvistyky [Sociolinguistics specialization program]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2015. 65 p. [in Ukrainian].
8. Masiuk H. Status i funktzii rosiiskoi movy v Rosiiskii Federatsii, na postradianskomu prostori y u sviti: stan i perspektyvy rozvytku [Status and functions of the Russian language in the Russian Federation, in the post-Soviet space and in the world: the state and prospects of development]. Movne zakonodavstvo i movna polityka: Ukraina, Yevropa, svit. Kyiv: Dmytro Buraho Publishing House, 2019, pp. 213–240 [in Ukrainian].
9. Movne zakonodavstvo i movna polityka: Ukraina, Yevropa, svit [Language legislation and language policy: Ukraine, Europe, the world]. Kyiv: Dmytro Buraho Publishing House, 2019. 688 p. [in Ukrainian].
10. Nahorna L. Kultura istorychnoi pamiati [The culture of historical memory]. Kultura istorychnoi pamiati: yevropeyskyi ta ukraïnskyi dosvid. Kyiv: I. F. Kuras Institute for Political and Ethnonational Studies. NAS of Ukraine, 2013, pp. 9–34 [in Ukrainian].
11. Nahorna L. Polityka pamiati ta yii orientatsiina misiia [The politics of memory and its orientational mission]. Kultura istorychnoi pamiati: yevropeyskyi ta ukraïnskyi dosvid. Kyiv: I. F. Kuras Institute for Political and Ethnonational Studies. NAS of Ukraine, 2013, pp. 114–141 [in Ukrainian].
12. Nevyplakani slozy Ukrainy (zaporizhtsi, yaki zahynuly v ATO) [Unshed tears of Ukraine (Zaporozhians who died in anti-terrorist operation)]. Zaporizhzhia: STATUS, 2017. 368 p. [in Ukrainian].
13. Osvita i nauka u sferi natsionalnoi bezpeky: problemy ta priority rozvytku [Education and science in the field of national security: problems and development priorities]. Kyiv: ArtEk, 2019. 308 p. [in Ukrainian].
14. Pavlykivska N. M. Ukrainski psevdonimy yak ob'iekt onomastychnykh doslidzhen [Ukrainian pseudonyms as an object of onomastic research]. Visnyk Zaporizkoho nats. un-tu. Serii: filol. nauky. 2012. № 1, pp. 339–342 [in Ukrainian].
15. Parakhonskyi B., Yavorska H. Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 2019. 560 p. [in Ukrainian].
16. Pidkuimukha L. M. Pozyvni uchastykyv antyterorystychnoi operatsii na Donbasi: sprobha analizu [Call signs of participants of the anti-terrorist operation in Donbass: an attempt at analysis]. Mova: klasychne – moderne – postmoderne. Kyiv, 2016, vyp. 2, pp. 135–144 [in Ukrainian].
17. Podobna Ye. Divchata zrizaiut kosy: knyha spohadiv: rosiisko-ukraïnska viina [Girls cut braids: a book of memories: the Russian-Ukrainian war]. Kyiv: Liuta sprava, 2018. 346 p. [in Ukrainian].
18. Svitova hibrydna viina: ukraïnskyi front [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 2017. 496 p. [in Ukrainian].
19. Sokolova S. Aktualni problemy suchasnoi sotsiolinhvistyky [Current problems of modern sociolinguistics]. Ukraïnska mova. 2019. № 1, pp. 36–44 [in Ukrainian].
20. Sotsiolinhvistychno znannia yak zasib formuvannia novoi kultury bezpeky: Ukraina i svit [Sociolinguistic knowledge as a means of forming a new culture of security: Ukraine and the world]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2018. 126 p. [in Ukrainian].
21. Stratehichniy potentsial derzhavnogo ta terytorialnogo rozvytku [Strategic potential of state and territorial development]. Mariupol – Kryvyi Rih: Vyd. r. A. Kozlov, 2019. 405 p. [in Ukrainian].
22. Usna istoriia suchasnoi viiny: pohliad na try roky nazad [Oral history of modern warfare: a look from a three year-perspective]. Usna istoriia rosiisko-ukraïnskoi viiny (2014–2016 roky). Kyiv: K.I.S., 2017, vyp. 3, pp. 8. URL: https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/usna_istoriya_viyeni_3.pdf (data zvernennia: 21.12.2020) [in Ukrainian].
23. Usna istoriia rosiisko-ukraïnskoi viiny (2014–2015 roky) [Oral history of the Russian-Ukrainian war (2014–2015)]. Kyiv: K.I.S., 2015, vyp. 1. 176 p. [in Ukrainian].
24. Usna istoriia rosiisko-ukraïnskoi viiny (2014–2016 roky) [Oral history of the Russian-Ukrainian war (2014–2016)]. Kyiv: K.I.S., 2016, vyp. 2. 464 p. [in Ukrainian].
25. Usna istoriia rosiisko-ukraïnskoi viiny (2014–2016 roky) [Oral history of the Russian-Ukrainian war (2014–2017)]. Kyiv: K.I.S., 2017, vyp. 3. 200 p. [in Ukrainian].
26. Usna istoriia rosiisko-ukraïnskoi viiny (2014–2018 roky) [Oral history of the Russian-Ukrainian war (2014–2018)]. Kyiv: K.I.S., 2018, vyp. 4. 384 p. [in Ukrainian].
27. Shulska N. Nominatyvna kharakterystyka pozvyvnykh imen biitsiv ATO, uzhyvanykh v movi ZMI [Nominal characteristics of call signs of anti-terrorist operation fighters used in the language of mass media]. Nauk. zapysky Ternopilskoho nats. ped. un-tu im. V. Hnatiuka. Serii: movoznavstvo. Ternopil: V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2017, vyp. 1(27), pp. 342–347 [in Ukrainian].
28. Yavorska H. Mova viiny yak skladova konfliktu (shliakhy transformatsii ukraïnskoho mediinogo dyskursu) [The language of war as a component of the conflict (ways of transformation of the Ukrainian media discourse)]. Stratehii transformatsii i prevntsii prykordonnykh konfliktiv v Ukraini. Lviv: Galician Publishing Union, 2015, pp. 366–369 [in Ukrainian].

Галина МЕЛЕХ,
orcid.org/0000-0003-3597-7359
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри практики німецької мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) melekhghelen@gmail.com

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КУЛІНАРНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Пропонована стаття передбачає окреслення основних функцій гастролексики в системі художнього твору, характеристику її семантичних особливостей. Під час читання творів авторів різних епох ми не можемо не зіткнутися з описом тих чи інших продуктів харчування, страв, посуду, застілья тощо, що є абсолютно природним, оскільки тема їжі актуальна для кожної людини на будь-якому історичному етапі розвитку суспільства. Кулінарна лексика є тією частиною художнього тексту, яка доповнює сюжетну лінію твору культурно-історичними елементами. Кулінарна лексика є органічною частиною художнього твору, здатною доповнювати та відтіняти сюжетні події в тексті культурно-історичними елементами, необхідними для створення достовірності художнього зображення. Незаперечним залишається той факт, що їжа є важливим соціальним маркером, який, серед іншого, характеризує певний соціальний клас. Уживання автором у творах кулінарної лексики для характеристики персонажів засвідчує їхню належність до відповідної соціальної чи етнічної групи. Кулінарна лексика є частиною подій у канві художнього твору і взаємодіє з його складниками. Метою вживання гастрономічних описів у художній літературі є підпорядкування гастрономічного фрагмента основній меті твору та реалізація авторського задуму. Для дослідження обрано два романи відомих німецьких письменників: "Buddenbrooks" Т. Манна та "Der Butt" Г. Грасса. Ці твори – своєрідні кулінарні енциклопедії німецької кухні. Окрім загальної номінативної й інформативної функції, кулінарні елементи в художніх творах виконують низку специфічних функцій, пов'язаних із гедоністичним впливом на людину, розвитком її естетичного смаку й уяви. Вирізняє в текстах кулінарні лексеми семантично поділяються на лексико-тематичні групи з різним кількісним та якісним наповненням. У результаті порівняння семантики кулінаронімів у досліджуваних творах висновок, що вона децю поляризується за аксіологічною шкалою, різна за походженням, але має спільні базові мікроконцепти, які є базовими в концепті «Їжа» у системі художніх творів. Як і кулінарна лексична система загалом, аналізовані кулінарні елементи тяжіють до лексики загального вжитку, хоча значна їх частина становить низку номенклатурних рядів.

Ключові слова: художній твір, кулінарна лексика, функція кулінарної лексики, семантика, лексико-тематична група.

Halyna MELEKH,
orcid.org/0000-0003-3597-7359
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of German Language Practice
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) melekhghelen@gmail.com

FUNCTIONAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF CULINARY VOCABULARY IN LITERARY WORKS

The article provides an outline of the main functions of gastronomy related words in the structure of a literary work, an analysis of its semantic peculiarities. Reading the works written by authors of different epochs, we cannot help but come across a description of particular foods, dishes, utensils, feasts, etc., which is completely natural, because the topic of food is relevant to everyone at any historical stage of social development. Culinary vocabulary is a part of a literary text that complements the plot with cultural and historical elements. Culinary vocabulary is an organic part of a literary work, able to complement and shade the plot events in the text with cultural and historical elements, necessary for rendering authenticity of a literary image. It is an undeniable fact that food is an important social marker that, among other things, characterizes a certain social class. The writer's usage of culinary vocabulary in order to reveal the characters indicates their belonging to a specific social or ethnic group. Culinary vocabulary is part of events in the canvas of a literary work and interacts with its components. The purpose of the use of gastronomic descriptions in fiction is to subordinate the gastronomic fragment to the main purpose of the work and the realization of the author's idea. Two novels by famous

German writers have been selected for the research: "Buddenbrooks" by T. Mann, "Der Butt" by G. Grass. These works are specific culinary encyclopedias of German cuisine. In addition to the general nominative and informative potential, culinary elements in literary texts perform a number of particular functions connected with the hedonistic influence on a person, the development of his or her aesthetic taste and imagination. Culinary lexemes, distinguished in the texts, are semantically divided into lexico-thematic groups with distinctive quantitative and qualitative content. Comparing the semantics of culinary names in the researched works, we conclude that it is somewhat polarized on an axiological scale, different in origin, but has common basic microconcepts, which are basic in the concept of "Food" in the system of literary works. As well as the culinary lexical system in general, the analyzed culinary elements relate to the vocabulary of general use, although a considerable number of them vary some nomenclature rows.

Key words: literary work, culinary vocabulary, function of culinary vocabulary, semantics, lexico-thematic group.

Постановка проблеми. Кулінарна лексична система – це не лише знаки комунікації, а й засіб вираження емоцій, це соціальний ідентифікатор нації. У всі часи їжа була важливим елементом художніх творів. Вивчення кулінарної лексики в системі художніх творів актуалізується в лінгвістиці у зв'язку з постійним поповненням лексичного складу кулінарного лексикону, розширенням функційних можливостей кулінаронімів (кулінарний натюрморт, видозмінені форми кулінарних рецептів тощо). Тяжіння прози до гастрономії – одна з новомодних тенденцій сучасної прози, хоча і класичні художні твори нерозривно пов'язані з кулінарією, а тому цілком слушним видається використання кулінарної лексики в художніх творах німецьких авторів. Для багатьох із них кулінарія стала парадигмою їхньої літературної естетики. Матеріал дослідження був підібраний так, щоб можна було продемонструвати соціальний аспект харчування, який деяким чином поляризує кулінарну лексику щодо її семантичного наповнення. Загалом тема харчування притаманна чи не кожному художньому твору, оскільки їжа – один із ключових аспектів людського буття. Нині можна спостерігати за тим, як кулінарні національні традиції та художня література зливаються в повному симбіозі (Ковпик, 2016: 96), породивши новий художній жанр – кулінарний роман, близьким до якого є роман Г. Грасса "Der Butt".

Аналіз досліджень. До теми харчових образів у літературі зверталися багато дослідників, як-от С. Богданець, Н. Боднар, С. Ковпик та інші, аналізували кулінарні елементи у творах українських та російських письменників. Численними є дослідження кулінарного лексикону «Енеїди» І. Котляревського, навіть відомий український шеф-кухар Є. Клопотенко зробив ретроспективний огляд наїдків із цього твору для популяризації української кухні. Щодо дослідження кулінарного мовопростору німецьких авторів, найбільшої ваги набувають дослідження А. Віерляхера, відомого дослідника гастрокультури загалом та гастрономічної лексики зокрема. А на системі українських

досліджень ця тема залишилась поза увагою наукового загалу.

Мета статті – окреслити основні функції кулінарної лексики в системі художнього твору, охарактеризувати її семантичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Страва, особливо приготована професійним кухарем, – такий же мистецький витвір, як роботи художника чи скульптора, проте вона дуже обмежена хронологічно, і для того, щоб страви не загубились у надрах історії, автори намагаються зберегти їх на сторінках своїх творів.

Смак як мнемонічний патерн культури переймає всі аспекти її творення, він так само наявний у кулінарії, як і в літературі (Бовсунівська, 2015: 334). Художні твори відображають не лише гастрономічний пейзаж нації, але і характер народу, який говорить із літературою однією мовою. Гастрономічні фрагменти в художніх текстах є втіленням літературної традиції країни, яку презентує автор, наділені авторською семантикою, вони втілюються в оригінальних художніх образах.

Кулінарну лексику автор обирає не навмання, а свідомо, з метою досягнення потрібного ефекту, для підкреслення авторської позиції щодо того чи іншого питання (Куренкова, 2008: 18). Уживання автором певної кулінарної лексики для характеристики персонажів засвідчує його належність до відповідної соціальної чи етнічної групи. Незважаючи на суб'єктивний вибір автором мовних засобів, кулінарні реалії транслюють специфіку національного менталітету і проєктують світобачення етносу. Важливу роль у використанні авторами художніх творів гастрономічних елементів відіграють їхні особисті уподобання, популярність та поширеність страв у місцевості, яку описує автор (Скубіда, 2018: 178). Деталізовані описи їжі, навіть кулінарні рецепти Томас Манн запозичує із власного досвіду, відтворює спогади про роки свого життя в місті Любеку.

У просторі художнього твору образи їжі можуть виконувати різноманітні функції, репрезентувати специфіку тілесного буття та виражати його

екзистенціальні відтінки (Стадульська, 2012: 112). Сцени приготування та вживання їжі в художніх творах дають уявлення про культуру, у якій відбувається дія, розкривають особливості національної кухні, характер персонажів, їхні манери, образ думок та дій, відносини з іншими героями, задіяними у процесі кулінарного опису. Автор використовує кулінарні вкраплення в художніх творах також для візуалізації опису, для створення «ефекту присутності». Як зазначає С. Павличко, «через світ їжі кодуються психологічний стан, емоційні реакції персонажа й тактильно-дотикова сфера твору» (Павличко, 2002: 506).

Як елементи художнього твору кулінарні лексеми виконують у цілісній системі твору низку функцій. Основними з них вважаємо такі, як: номінативна, інформативна, створення характеристики персонажів, естетична, дескриптивна та функція художнього структурування.

Основною функцією кулінарної лексики в художніх творах вважаємо номінативну функцію. Оскільки їжа – явище буденне, яке має здебільшого візуальне вираження, харчові лексичні одиниці в художніх творах – це переважно конкретна лексика. Більшість виокремленої лексики – це іменники, багато з яких утворюють численні номенклатурні ряди.

Також кулінарні виконують у художніх творах інформативну функцію, ознайомлюють читача через назви страв та напоїв, зокрема національних, з культурою німецької нації, оскільки гастрономічна картина світу є складовою частиною національної картини світу. Найчіткіше це виявляється в романі Г. Грасса “Der Butt”. Автор інкорпорує концепт «Їжа» у художній текст як частину національної картини світу, застосовує його як культурний феномен під час створення літературних персонажів. Він розкриває аліментарний код німецької харчової культури, вводить у текст страви, їхні компоненти, способи приготування у хронологічній відповідності до соціально-історичних подій. Таким чином він маркує кожну епоху знаковими для неї стравами. У романі чітко простежується єдність гастрономічного й історичного наративів, становлення національної кухні відбувається паралельно і залежно від історичних подій. Історичний розвиток суспільства та кулінарії поєднується в романі в єдине художнє ціле, утворює спільну сюжетну лінію.

Кулінарна лексика слугує також засобом створення портретної та духовної характеристики персонажів. Гастрономічні вкраплення в системі художнього твору беруть участь у створенні індивідуальних та групових образів персонажів, а

також спричиняють вираження широкого спектра порушень у творі проблем як побутового, так і духовного рівнів (Пузырєва, 2015: 8).

Не менш важлива також функція естетизації їжі, створення через опис візуальних чи густальних характеристик їжі відповідної атмосфери (з позитивною чи негативною конотацією). Феномен гастрономічного у творах формує окрему естетичну категорію, розвиває уяву реципієнта, налаштовує на правильне харчування або навіть є чинником розвитку сюжету (Буглак, 2020: 4). Оскільки їжа є складним комплексом відчуттів, то автори в художніх творах використовують опис приготування чи споживання їжі із залученням усіх людських відчуттів, вербалізують їх відповідною кулінарною лексикою.

Ще однією функцією є дескриптивна. Вона виражається в деталізації опису, звертанні уваги адресата на якийсь елемент розповіді, створенні «ефекту присутності», характеристиці соціального статусу героїв.

Не менш важливе завдання кулінарної лексики – структурування художнього простору й часу. Кулінарна лексика покликана створювати в тексті опис застілля, частування, локально виражений або домашньою атмосферою, або закладами громадського харчування. Хронологічний аспект відображений у традиційному для німців поділі на щоденні прийоми їжі – сніданок, обід, вечерю, а також художній час виражається за допомогою кулінарних одиниць із компонентом-геортономімом: *Weihnachtsmahlzeit*.

За формою презентації кулінарні одиниці представлені в художніх творах у різних мовленнєвих жанрах: окремі кулінарні лексеми, меню, кулінарний рецепт, застілля, гастрономічний натюрморт.

Окремі гастроніми є мінімальними кулінарними вкрапленнями в художніх текстах і наявні практично в кожному творі, тому читач часто не звертає на них уваги як на деталі повсякдення, хоча такі вкраплення відбивають особливості презентованої у творі епохи, оскільки опис застілля чи меню у творах є свідченням економічного життя епохи.

Комунікативний жанр рецепта в художньому творі відрізняється від класичного тим, що він є частиною літературного тексту і підпорядковується його законам. У досліджуваних творах можна прочитати рецепт страви, вивівши його з художнього контексту методом виокремлення в реченнях кулінарної лексики. Рецепти інкорпоровані в художній текст практично в повному обсязі, із зазначенням міри (щоправда, приблизної, а не точної, як у кулінарних книгах), з поетапним

описом необхідних процесів, а подекуди і з рекомендаціями щодо сервірування страв. У художніх творах рецепт презентований частково, здебільшого він акумульований у назві страви, рідше – це алгоритм дій із приготування страви або своєрідне меню: *“Ein paar wohlgenährte Mägde und sogar ein Kellner in fertigem Frack marschierten eilfertig über den Platz und trugen kalte Küche, Limonaden, Milch und Bier zu den Tischen hinauf, an denen, wenn auch in weiteren Abständen, schon mehrere Familien Krebse, Krabben, diverse Wurst, diverse Käse, geräucherten Aal, geräucherten Lachs, geräucherten Stör <...>”* (Mann, 1963: 307).

Харчовий пейзаж у художніх творах створює гедоністичний ефект, оживляє в уяві читача спогади про власний харчовий досвід. Такі описи часто спонукають читача до приготування описаної страви, якщо вона, звичайно, не є архаїчною, табуваною в сучасному суспільстві чи для її приготування не потрібні особливі продукти.

У їжі знаходять своє відображення всі види соціальних настанов: релігійні, правові, моральні, економічні й естетичні (Mauss, 1968: 17). Частина лексем перетинаються з іншими, суміжними з кулінарією дискурсами: готельно-ресторанним, обрядовим, медичним, еротичним.

У результаті проведеного аналізу досліджуваних художніх творів виокремлюємо різні форми споживання їжі: харчування в колі родини, харчування як соціально-культурний феномен, харчування на самоті. Форми споживання їжі різняться, зокрема, і на лексичному рівні та за формою презентації лексики. На рівні морфології використання прикметників характерніше для опису застілля, дієслова використовуються для рецептів або способів презентації страв, іменники – невід’ємна складова частина всіх форм споживання. Споживання їжі в родинному колі окреслюється як позитивно марковане явище, тоді як їжа наодинці – тенденція певного асоціального характеру, ознака пригнічення. Таку деструктивну функцію виконує таємне споживання солодощів наодинці і в необмеженій кількості хворого на діабет сенатора Мюллендорфа в *“Buddenbrook”*.

Мовопростір досліджуваних художніх творів репрезентують 620 кулінарних лексичних одиниць, які ми поділили на такі лексико-тематичні групи:

- 1) інгредієнти – 260;
- 2) страви – 145;
- 3) кулінарні процеси – 70;
- 4) напої – 45;
- 5) посуд – 40;
- 6) сервірування та споживання страв – 25;

7) локус і хронос споживання – 20;

8) властивості страв – 15.

Кожен із досліджуваних романів має свої страви-символи. У романі *“Buddenbrook”* особливого консенсусу набуває марципан та вироби з нього, це ознака розкоші, а також підкреслення регіональної маркованості марципанових страв, адже, як відомо, Любек – місто, що славилось виробництвом цього делікатесу. Знаковою стравою в романі *“Buddenbrook”* є паштет із гусячої печінки (*Gänseleberpastete*). Ця страва знаменує собою заможність та достаток, через склад інгредієнтів вона і дотепер підтверджує високий соціальний статус її споживачів. На протилежному кінці аксіологічної шкали за ознакою «дорого – дешево» опинилася гречка, споживання якої в романі символізує крайнє зубожіння сім’ї Крюгер. Роман *“Der Butt”* тематично поділений на дев’ять розділів, кожен із яких пов’язаний із дев’ятьма кухарками, кулінарне мистецтво яких характеризувалося якоюсь стравою чи групою страв: 1 – *Schwadengrützenbrei*, 2 – *Glumsen*, 3 – *Fischgerichte*, 4 – *Suppen*, 5 – *Kuttelfleck*, 6 – *Hasenpfeffer*, *Gänseklein*, 7 – *Kartoffelspeisen*, 8 – *Pilzgerichte*, 9 – *Schweinenierenbraten*.

У романі *“Der Butt”* продемонстровано харчові практики всіх поколінь німецького етносу, це, по суті, скомпресована історія розвитку кулінарної лексики на всіх її рівнях: фонетичному – окремі репліки подаються лексикою різних етапів розвитку мови, лексичному – збагачення та трансформації лексичного складу кулінарної лексики, морфологічному – презентація кулінарної лексики різними частинами мови, синтаксичному – уживання кулінарних лексем у різних видах речення, особливості сполучуваності окремих кулінарних лексем.

Описи їжі подаються із численними деталями із залученням густальних, ольфакторних, тактильних і аудіовізуальних прикметників. Кулінарні лексеми, які характеризують представників нижчих соціальних станів, часто супроводжуються сціентальними підсилювальними прикметниками на окреслення неприємного запаху.

Маніпуляції з їжею можемо поділити на два основні види: приготування та споживання. Останнє більш притаманне художнім творах, що виражається в описах різного виду застілля. Колективне споживання їжі – це не просто процес поглинання страв чи напоїв, це частина гастрономічної культури, яка включає етнічні й особистісні традиції, харчові табу тощо.

З погляду походження кулінарних лексем 65% досліджуваної лексики автохтонного походження.

Лексеми іноземного походження – це передусім назви страв та напоїв, деякі способи приготування, незначна кількість інгредієнтів. Найбільш помітний вплив на німецьку кухню мала французька, в окремі періоди розвитку також італійська кухня, тому не дивно, що найчисленніші запозичення саме із цих мов. Загалом німецькій кулінарній лексичній системі притаманна більша кількість чужоземної лексики, але оскільки досліджувані романи – це історія національної кухні з характерними національними стравами й ендогенними інгредієнтами, то загалом відсоток запозичень невеликий (35%).

Здебільшого кулінарні лексеми вжиті у творах у прямому значенні, тобто для номінування кулінарних реалій, властивостей чи процесів, однак ми зафіксували і деякі випадки їх метафоричного вживання. Кулінарні метафори спрощують й унаочнюють зміст твору якнайкраще, оскільки кулінарія – це та галузь людського буття, яка зрозуміла кожному читачеві. Зокрема, автори застосовують декілька фразеологічних одиниць із гастрономічним компонентом: *Haar in der Suppe finden, Zuckerbrot und Peitsche, Made im Speck, wurden die Pfifferlinge verlacht*. Зафіксовані також метонімічні перенесення на основі форми (*Kartoffelgesicht*), метафорично переосмислені глутоніми (*süße Sachen* – про одяг). Окремо варто згадати порівняння, основою яких є глутоніми: *rührende Mokkatäßchen voll* (про жіночі груди) (Grass, 2007: 10), *Monarche zitterten wie Sülze* (Grass, 2007: 343), *wir konnten verwechselt werden wie Pilze in den Wäldern* (Grass, 2007: 33).

Для кулінарної лексичної системи характерний низький ступінь термінологізації, велика її частина – загальноповживана лексика, тому вживання такої лексики в художньому тексті детерміно-

ване прагматичними завданнями тексту. Діапазон значень кулінарної лексеми в художньому творі залежить не від семних компонентів слова, а від потреб тексту.

Висновки. У художніх творах знаходимо розмаїття епізодів з описами різного гатунку їжі та напоїв, пишних бенкетів та скромних трапез, застільного етикету тощо. Досліджувані романи рясніють кулінарними лексемами, вони декларують знакові для німецької кухні страви, окрім того, у них перелічені десятки інгредієнтів, зокрема спецій, згадано багато кулінарних технік, і все це щиро «приправлене» прикметниками, які характеризують страви відповідно до всіх людських відчуттів.

Їжа є індикатором віку людини, вона характеризує її як індивіда, окреслює її належність до соціального стану чи етнічної групи, тому не дивно, що їжа широко презентована на сторінках художніх творів. Концепт «Їжа» є невід’ємною складовою частиною багатьох художніх творів, а подекуди – його лейтмотивом. Лексика харчової тематики слугує в літературі для зображення контексту описуваної епохи, часто в ролі соціальних і політичних коментарів. Загалом їжа в художній літературі часто виступає об’єднувальним елементом між різними культурами, поколіннями чи героями твору. Усі важливі події в досліджуваних творах гастрономічно марковані. Їжа та напої в художніх творах зображають соціально-політичні та психологічні відчуття, ситуації чи процеси, використані для характеристики окремих персонажів, суспільних груп чи політично-ідейних концепцій. Тематично їжа в досліджуваних романах поділяється на 8 різних за наповненням лексикотематичних груп, більшість вирізнених у текстах гастрономів – автохтонні лексичні одиниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 368 с.
2. Буглак І. Гастрономічний дискурс роману С. Андрухович «Фелікс Австрія». *Їжа в культурному просторі*. Житомир, 2020. С. 4–10.
3. Ковпик С. Одухотворення густативних уподобань козаків у кулінарному романі Л. Гончар та Р. Найди «Козацька кухня: 200 рецептів». *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки* : збірник наукових праць. 2016. № 2. С. 94–101.
4. Куренкова Т. Лексико-семантическое поле «Еда» в произведениях Н. В. Гоголя, А. П. Чехова, М. А. Булгакова : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Кемерово, 2008. 248 с.
5. Павличко С. Пристрасть і їжа: особиста драма Михайла Коцюбинського. *Теорія літератури* : монографія. Київ : Основи, 2002. С. 505–524.
6. Скубіда Л. Гастрономічний код культури в турецькій народній літературі: особливості та специфіка. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Київ, 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 177–182.
7. Стадудская Н. Компонентный анализ значения слова как способ выявления содержания концепта. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология. Искусствоведение»*. 2012. № 32 (286). С. 112–117.
8. Пузырёва Л. Значение и функции частного в романах Ф. М. Достоевского : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01. Смоленск, 2015. 18 с.

9. Grass G. Der Butt. Göttingen : Steidl Verlag, 2007. 414 S.
 10. Mann T. Buddenbrooks. Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1963. 685 S.
 11. Mauss M. Die Gabe: Form und Funktion des Austausches in archaischen Gesellschaften. Frankfurt am Main : Schuhrkamp, 1968. 185 S.

REFERENCES

1. Bovsunivska, T. V. *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu* [Genre modifications of the modern novel]. Kharkiv: Publishing house “Disa plus”, 2015. [in Ukrainian].
 2. Buhlak, I. Hastronomichniy diskurs romanu S. Andrukhovych “Feliks Avstriia” [Gastronomic discourse of the novel by S. Andrukhovych “Felix Austria”]. *Yizha v kulturnomu prostori*, Zhytomyr, 2020, pp. 4–10 [in Ukrainian].
 3. Kovyk, S. Spiritualization of gustatory tastes of Cossacks in the culinary novel by L. Honchar and R. Naida “Cossack cuisine: 200 recipes”. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 2016, № 2, pp. 94–101 [in Ukrainian].
 4. Kurenkova, T. N. *Leksyko-semanticheskoe pole “Eda” v proyzvedenyakh N. V. Hoholia, A. P. Chekhova, M. A. Bulhakova* [The lexico-semantic field “Food” in the works of N. V. Gogol, A. P. Chekhov, M. A. Bulgakov]. (Candidate’s thesis). Kemerovo State University. Kemerovo, 2008 [in Russian].
 5. Pavlychko, S. Prystrast i yizha: osobysta drama Mykhaila Kotsiubynskoho [Passion and food: personal drama by Mykhailo Kotsyubynsky]. In *Teoriia literatury* [Theory of literature], 2002, pp. 505–524. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
 6. Skubida, L. Hastronomichniy kod kultury v turetskii narodnii literaturi: osoblyvosti ta spetsyfika [Gastronomic code of culture in Turkish folk literature: features and specifics]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*, 2018, № 4, pp. 177–182 [in Ukrainian].
 7. Stadulskaya, N. A. Komponentnyi analiz znacheniya slova kak sposob vviyavleniya soderjaniya kontsepta. [Component analysis of the meaning of a word as a way to identify the content of a concept]. *Vestnyk Cheliabynskoho gosudarstvennogo unyversyteta*, 2012, № 32, pp. 112–117 [in Russian].
 8. Puzyireva, L. *Znachenie i funktsii chastnogo v romanah F. M. Dostoevskogo* [The meaning and functions of the private in the novels of F. M. Dostoevsky]. (Extended abstract of candidate’s thesis). Smolensk State University. Smolensk, 2015. [in Russian].
 9. Grass G. Der Butt. Göttingen : Steidl Verlag, 2007. 414 S.
 10. Mann T. Buddenbrooks. Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1963. 685 S.
 11. Mauss M. Die Gabe: Form und Funktion des Austausches in archaischen Gesellschaften. Frankfurt am Main : Schuhrkamp, 1968. 185 S.

Євгенія ПЕТРЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету,

аспірант

Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

(Херсон, Україна) IevgeniiaPetrenko1991@gmail.com

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Статтю присвячено дослідженню мовної репрезентації емоції «розпач», охарактеризовано метафоричні моделі, за якими репрезентується емоція розпачу в англійській, німецькій, російській та українській мовах. Дослідження було проведене шляхом аналізу фактичного матеріалу, відібраного методом суцільної вибірки з національних лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов, а саме: «Український національний лінгвістичний корпус», «Национальный корпус русского языка», «British National Corpus», «Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache» відповідно. Розглянуто особливості відображення емоційного світу людини мовними засобами. Актуальність теми зумовлена інтересом сучасної лінгвістичної науки до категорії емотивності, способів і засобів репрезентації емоцій у мовному вимірі. Внутрішні прояви емоції «розпач» в українській, російській, англійській та німецькій мовах вербалізуються за допомогою метафоричних дескрипцій, оскільки абстрактні поняття, як відомо, потребують унаочнення із залученням фактичного досвіду, з яким вони корелюють. Емоція розпачу метафорично репрезентується як контейнер, рідина, сила або хвороба, що викликає певні фізіологічні реакції та стани, дисфункції організму та дискомфорт у суб'єкта емоції. Деякі прояви притаманні лише конкретній емоції, тому використовуються на позначення відповідної емоції та стають предметом метонімізації та метафоризації. В англійській мові емоція розпачу репрезентується за допомогою образу кола, що означає стан безвиході, тобто суб'єкт емоції сприймає її як пастку, з якої не може вибратися. Тож не всі метафори є універсальними, тобто притаманними всім людям, деякі з них культурно специфічні, зумовлені особливостями фактичного досвіду, якого набувають носії певної мови. Це залежить, зокрема, від географічного положення країни, її клімату, історії тощо.

***Ключові слова:** емоція, репрезентація, експлікація, метафорична модель, концептуальна метафора.*

Yevheniia PETRENKO,

orcid.org/0000-0003-0254-1241

Teaching Assistant at the Department of Translation Theory and Practice

Kherson National Technical University,

Postgraduate Student

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

(Kherson, Ukraine) IevgeniiaPetrenko1991@gmail.com

METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE “DESPAIR” EMOTION (IN ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN)

This paper focuses on the research of linguistic representation of the “despair” emotion, characterizes metaphorical models, which represent the emotion of despair in English, German, Russian, and Ukrainian. This research involves analysis of factual material selected by continuous sampling method from the national linguistic corpora of Ukrainian, Russian, English and German, i.e. “Ukrainian National Linguistic Corpus”, “Russian National Corpus”, “British National Corpus”, “Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache”, respectively. Features of representation of the emotional world of a person by language means are considered. The relevance of the topic is due to the interest of modern linguistics in the category of emotionality, the ways and means of representing emotions in texts. Internal manifestations of the “despair” emotion of in Ukrainian, Russian, English and German are verbalized through metaphorical descriptions, as the abstract concepts are commonly known to be visualized by involving the real experience with which they correlate. The emotion of despair is metaphorically represented as a container, fluid, force or illness that causes certain physiological reactions and conditions, body dysfunctions and discomfort to the subject of the emotion. Some manifestations are unique to a particular emotion, so they are used to denote the corresponding emotion and become the subject of metonymization and metaphorization. In English, the despair emotion is represented by the symbol of a circle, which means a state of hopelessness, i.e. the subject of emotion perceives it as a trap from which he or she cannot get out. Therefore, not all metaphors are universal, i.e. existing in all cultures, some of them are culturally specific, due to the peculiarities of the actual experience gained by native speakers of a particular language. It depends, in particular, on the geographical location of the country, its climate, history, and etc.

***Key words:** emotions, representation, explication, metaphorical model, conceptual metaphor.*

Постановка проблеми. Емоції часто експлікуються шляхом називання їх симптомів або їх внутрішніх та зовнішніх проявів, тому прояви емоцій – одна з їх характеристик, що заслуговує особливої уваги. Оскільки ці прояви використовуються як позначення відповідних емоцій, їх мовне вираження стає предметом метонімізації та метафоризації.

Аналіз досліджень. Цій проблемі присвячені праці таких провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, як Ю.Д. Апресян, В.Ю. Апресян, А. Вежбицька, М. Джонсон, З. Ковечеш, Дж. Лакофф, В.І. Шаховський, Л.І. Ніколаєнко, Л.Г. Бабенко тощо.

Мета статті – розглянути метафоричні моделі репрезентації емоції «розпач» в англійській, німецькій, російській та українській мовах на матеріалі, відібраному з національних лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов, а саме: «Український національний лінгвістичний корпус», «Национальный корпус русского языка», «British National Corpus», «Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache».

Виклад основного матеріалу. Людська свідомість втілюється тому, що наш досвід структурується та класифікується за допомогою фізичного досвіду та взаємодії з навколишнім середовищем (Maiese, 2011: 11). Втілена свідомість поширюється на понятійну систему, де схеми психічних образів виникають як наслідок тілесного переживання і використовуються для структурування думки. Таким чином, розвиток значення відбувається від конкретного до абстрактного, що, власне, і є основою теорії концептуальної метафори.

На думку М. Осборна, метафора виступає одночасно комунікативним стимулом і ментальним відгуком. Як стимул вона є ідентифікацією ідеї чи об'єкта через знак, який зазвичай позначає іншу думку або об'єкт. Як відгук, метафора є взаємодією двох думок або інтерпретацій, одна з яких виникає зі звичайного значення знака стимулу, а інша – з його особливого значення, що реалізується в цьому контексті (Osborn, 1967: 116). М. Осборн вийшов за межі суто мовного підходу, визнавши необхідність взяття до уваги ментальних процесів під час дослідження метафор. Розвиваючи цю думку, Дж. Лакофф і М. Джонсон сформулювали розуміння метафори як невід'ємного атрибута людського мислення (Lakoff, 1980)

За Дж. Лакоффом і Л. Гусенсом, метафора розглядається як проекція елементів різних концептуальних доменів: сфери-джерела (source-domain) і сфери-мети (target-domain), а метонімія розуміється як проекція суміжних елементів одного

концептуального домену (Lakoff, 1980; Goossens, 2002). Природа концептуальної метафори складна і повністю не досліджена. Розвиваючи теорію концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона, Ж. Фоконьє і М. Тернер розробили теорію концептуальної інтеграції або змішування (Conceptual integration or blending), що дала змогу провести аналіз метафоричних структур на більш глибокому рівні усвідомлення, ніж це дозволяли традиційні підходи. Родоначальники теорії концептуальної інтеграції або змішування зводять свою концепцію до ідеї «бісоціації» (bisociation), закладеної у книзі Артура Кестлера «The Act of Creation» (Koestler, 1964).

За концепцією Ж. Фоконьє і М. Тернера, метафора часто комбінується з метонімією, утворюючи так звану амальгаму (концептуальний комплекс, єдність). При цьому відносини між цими концептуальними структурами можуть мати різний характер. Основна ідея цієї теорії полягає у тому, що мовна репрезентація певного поняття здійснюється після його осмислення людиною шляхом інтеграції інформації з різних сфер знань та досвіду. Ця ідея не нова, однак автори пішли далі і довели, що концептуальна інтеграція характерна не лише для творчої діяльності, а й для повсякденного мислення. Більше того, вони побудували просту модель, яка дозволяє аналізувати гібридні явища (hybrid phenomena) у різних контекстах відповідно до одних і тих самих правил (Fauconnier, 2002).

Досліджуючи мовне вираження емоцій, З. Ковечеш зазначив, що багато образних виразів, що слугують для репрезентації емоцій, мають метафоричний або метонімічний характер (Kövecses, 1990). Усі метафори емоцій мають однакову базову структуру: вони уподібнюють почуття, психологічний чи душевний стан та їх вплив на душу та тіло суб'єкта емоцій до певного фізичного, матеріального стану або явища (Apresjan, 1995: 206). Емоція «розпач» репрезентується у межах декількох метафоричних моделей, котрі для зручності можна розділити на декілька груп. У першій групі метафоричних моделей відображення зумовлене фізіологічно, тобто в основі метафор лежить реальний досвід і фізіологічна схожість, а тому прояви емоцій мають відповідати таким критеріям: 1) неконтрольовані фізіологічні реакції чи стани, що, як правило не є тривалими; 2) проявляються зовні, а тому легко сприймаються спостерігачем; 3) специфічні для цієї емоції або, принаймні, є її найбільш характерним проявом (Apresjan, 1995: 208). Такі метафори називають конвенційними, адже вони відображають

систематичні кореляції між явищами, що зафіксовані у досвіді. Ю.Д. Апресян звернув увагу на цікавий факт: прояви різних емоцій можуть збігатися фізіологічно, але при цьому лінгвістично вони часто виражаються по-різному, оскільки належать до різних типів (Апресян, 1991). Наприклад, деякі типи емоцій поділяють такий фізіологічний прояв як зміна кольору обличчя: укр. *Він зблід від страху.* – *Збишко аж зблід від розпачу, сів на пеньок і деякий час не знав, про що його ще питати.*; англ. *<...> and stare panting at my father whose face turns pale with fear.* – *And Jull the troubled thoughts of pale despair* (ГРАК). Таким чином, не всі прояви емоцій можна зарахувати до їх характерних достатніх ознак.

РОЗПАЧ – ХОЛОД (DESPAIR IS COLD): розпач репрезентується як холод, оскільки психологічний стан «розпачу» і фізіологічний стан «холоду» мають спільні прояви: тремтіння, неспроможність рухатися або говорити, блідість тощо. Завдяки метафоричному зрушенню «розпач» концептуалізується як «емоція, котра впливає на розум і тіло суб'єкта емоції, подібно до того, як на його/її тіло зазвичай впливає холод. Таким чином, фізіологічне явище накладається на розуміння психологічного характеру емоції «розпач», тому реакція на «розпач» репрезентується в мові як реакція організму на холод. Ця концептуалізація представлена численними висловами в досліджуваних мовах. Пор. укр. *Я розвернулася й сліпо побігла в цю неподільну ніч, збираючи на своїй оголеній спині холод розпачу від непоправного.*; *І відчував, як поволі холодний розпач опадає його* (ГРАК).; рос. *Холодное отчаяние* охватывает Лёню.; При этой мысли *холод отчаяния* заполнил его сердце (НКРЯ).; англ. *Lindsay shook with cold despair.*; *<...> no soothing glow to warm the chill of despair into a muddled kind of peace.*; *Her father had been in bleak despair,* *<...>* (BNC); нім. *Gott, wenn du da bist, rette mich vor all dieser kalten Verzweiflung.*; *Und die eisig starrende Verzweiflung* zu wehmüthiger Trauer zerschmilzt, indem er mit der tröstenden Engelshand *<...>* (MKDS).

РОЗПАЧ – ХВОРОБА (DESPAIR IS AN ILLNESS): розпач репрезентується як хвороба, оскільки психологічний стан «розпачу» і фізіологічний стан «холоду» має спільні прояви: слабкість, запаморочення тощо. Пор. укр. *Вона мало не збожеволіла від розпачу, коли він помер.*; Під такі напади розпачу Ері Брем звичайно й словом не озивався *<...>*; *Розпач охоплював їх час від часу, як убивча хвороба.*; А в нього паморочилася голова од люті й розпачу, руки стискувалися в кулаки (ГРАК).; рос. *Отчаяние действительно является*

«смертельной болезнью».; *Приступы отчаяния* тянулись до первой спасительной мысли.; Сейчас Тимонин испытал первый *приступ отчаяния, острый, как физическая боль* (НКРЯ).; англ. *But this was a real vertigo of despair.*; *I am sick with despair, doubly sick because blank is not here to repair me with his/her kind words.*; *Gina smiled gently to hide her own aching despair.*; *<...> if they are already suffering from despair* (BNC).; нім. *Auch für Kierkegaard ist die Verzweiflung eine Krankheit zum Tode.*; *Im Schmerz der Verzweiflung* eröffnet der Fürst seinem Bruder den Entschluss, Tarent dem König von Neapel zu übergeben und sich selbst zu den Kartäusern zu begeben.; *Ich werde nicht reglos im Fieber der Verzweiflung* verharren (MKDS).

Метонімії у цій статті розглянемо лише побіжно, оскільки вони виступають предметом дослідження опосередковано, однак доречно коротко проілюструвати підтип виразів, що стосуються емоції «розпач» кількома прикладами.

РОЗПАЧ – БЛІДІСТЬ (DESPAIR IS PALENESS): укр. *Збишко аж зблід від розпачу, сів на пеньок і деякий час не знав, про що його ще питати.*; *Не сміялася, коли Джейн, бліда від розпачу, прибігала пожалітися* *<...>* (ГРАК); англ. *Richard sat up and looked at her pale face. Despair and agony were expressed on her features and he felt helpless, sensing the pain and sorrow himself.*; *And Jull the troubled thoughts of pale despair* (BNC); рос. *Побледнел от отчаяния и злобы, долго ходил по комнате, сумрачно было лицо.*; *Могли бы побледнеть от отчаяния и зависти* (НКРЯ); нім. *Eine unendliche Verzweiflung legte sich auf ihn, sein Gesicht wurde leichenblaß.*; *<...> eine echte rechte Tollhausidee der bleichen Verzweiflung.*; *<...> einige bleich vor Verzweiflung und Angst* (MKDS).

РОЗПАЧ – НЕЗДАТНІСТЬ ГОВОРИТИ (DESPAIR IS SPEECHLESS): укр. *Стою, дивлюсь, від розпачу ні пари з вуст.*; *<...>*, відпускаючи тремтячу руку *онімлого від розпачу* кардинала (ГРАК); англ. *<...> I was heavy with grief and speechless with despair.*; *Beth's voice was tight with despair* (BNC); рос. *Это немое отчаяние* было невыносимо, потому что всегда легче излить горе словами или слезами, чем таить его в себе.; Он знал, что все еще любит ее, и почувствовал долгое *немое отчаяние* (НКРЯ); нім. *Die Angst schnürte meine Kehle zu, die Verzweiflung ließ meinen Hals austrocknen.*; *Wenn man in großer Verzweiflung verstummt ist, sagt ein Bild manchmal alles,* *<...>* (MKDS).

РОЗПАЧ – НЕЗДАТНІСТЬ РУХАТИСЯ (DESPAIR IS INABILITY TO MOVE): укр. *Якусь хвилю Зірка стояла, завмерши від розпачу.*; Та

варто було зробити хоч крок, *заклякав від розпачу*; Мене трусило від люті, вивертало від огиди, кінцівки *німили від розпачу* (ГРАК); англ. I was alternately beside myself with rage, and *paralyzed with despair*.; To be *immobilized by despair* over his losses, to be so angry that he jeopardized his recovery?; I'm one of the Californians who was *numb with despair* and disbelief <...> (BNC); рос. *Отчаяние парализует*.; *Отчаяние сковало ее тело*, так что она не смогла даже поднести к глазам лежавшую на коленях салфетку.; *Какая-то часть меня занемела от отчаяния*, я был словно лабораторная крыса <...> (НКРЯ); нім. Ihre *Verzweiflung bindet sie immer enger an ihr neues Zuhause und damit auch an den Mann, der das Haus genauso liebt wie sie*.; Die Menschen dort standen unter Schock, *waren gelähmt vor Verzweiflung und Angst*.; *Vor Verzweiflung wie gelähmt*: die Trennung von der Familie sei sehr belastend (MKDS).

Наведені метонімії ґрунтуються на фізичних проявах емоції, називаючи відповідну емоцію та згадуючи її симптоми. Таким чином, вони містять інформацію про фізіологію почуттів, а не про їх психологію.

Метафори групи, у якій відображення зумовлене фізіологічно, можна використовувати метонімічно, часто як незалежну ознаку емоції, яку вони описують: *Дехто в розпачі рвав на собі волосся* (ГРАК). → *Дехто рвав на собі волосся* (як незалежна ознака розпачу); *Вона ламала руки в розпачі та хитала головою* (ГРАК). → *Вона ламала руки* (як незалежна ознака розпачу); *Увійшовши в камеру, Клайд кинувся на залізну койку і схопився за голову в смертельному розпачі* (ГРАК). → *Клайд схопився за голову* (як незалежна ознака розпачу). Такі вирази без додаткових роз'яснень безпомилково розуміються як вираження відповідної емоції. Таким чином, метафори першої групи ґрунтуються лише на мовній репрезентації таких симптомів, які позначають найбільш помітні прояви емоції, за допомогою котрих можна однозначно ідентифікувати емоцію. Тож доходимо висновку, що такі метафори не є культурно-специфічними, адже вони наявні в усіх досліджуваних мовах. В. Апресян пояснює таку властивість тим, що метафори цього класу базуються не на культурних зв'язках, які різняться між мовами, а скоріше на енциклопедичних, реальних зв'язках між різними явищами, які часто збігаються для різних культур. Досвід значною мірою різниться залежно від культури, це стосується артефактів, природи та інших явищ, що залежать від географічного положення, однак фізіологія людини, на якій ґрунтуються метафори

емоцій цієї групи, не підлягає міжкультурним варіаціям (Aprésjan, 1995: 215).

Емоція «розпач» концептуалізується також у межах *орієнтаційної метафори*. Ця група метафор ґрунтується на взаємодії фізичного тіла з матеріальним світом. Таким чином, чуттєвий досвід, а саме емоції-почуття, передається через асоціацію з фізичним. Щастя зорієнтоване догори (HAPPY IS UP), а тому протилежний йому стан – зорієнтований донизу (Lakoff, 1980: 35–36). Така метафорична орієнтація ґрунтується на фізичному й культурному досвіді, який розділяють більшість народів світу. Метафорична орієнтація «розпачу» вниз виступає одним із доказів того, що це негативний емоційний стан.

РОЗПАЧ – ВНИЗУ (DESPAIR IS DOWN): укр. Ось розколосся небо, *повергаючи* всіх у *розпач* і жах.; Не спішіть, *не падайте у розпач*.; <...> щоб знову взяти участь у війні, *кидала нас у розпач*.; Та *я не впадав у розпач*, бо відчував, що час розплати настав (ГРАК); рос. Я звонил каждые пять минут – и так, в общей сложности, в течение получаса, постепенно *впадая в отчаяние*.; Иногда кажется, что все зря, иногда *впадаешь в отчаяние* и хочется все бросить и сдаться, <...> (НКРЯ); англ. In the modern world, we are reduced to an idealized figment of the communist imagination or we *fall into secular despair* <...>.; Seeing their Lord defeated and their standard smashed the Dark Elves *fell into despair*.; So next time you're thinking of reaching for the tablets or *slumping miserably into despair*, try having a good laugh instead (BNC); нім. Desgrais war immer auf den Spuren von Verdächtigen, aber weil er sie nie ertappen konnte, *geriet er in Verzweiflung*.; Und dass das eben nicht geklappt hat, was *ihn in die Verzweiflung stürzt*.; Er vertraut nicht mehr auf die unendliche Gnade Gottes, *er verfällt in Verzweiflung* (НКРЯ).

РОЗПАЧ – МЕЖА (DESPAIR IS BORDER): укр. Але я переборював усі ті труднощі, хоч вони мене іноді *доводили до розпачу*.; Коли люди *дійшли розпачу* від зненависті і нищення <...>.; <...> я вже *переступив межу розпачу* й страху.; Одного дня, *доведена до розпачу* цією боротьбою з шматком скла, вона вдарила ним об стіну і потрощила вцент (ГРАК); рос. Руководил стачкой *доведённых до отчаяния* нефтяников молодой, талантливый и решительный революционер.; И *пришла в отчаяние* от ужасной перспективы жизни в своём старом доме <...>.; Именно унижение от невозможности изменить навязанный ход событий *доводило меня до отчаяния*.; Больше всего привлекал и *приводил в отчаяние*, ужасал мясной ряд (НКРЯ); англ. However, I was far

from despair.; The thought *drove him to despair* and drink.; *She was brought almost to despair*, until after twelve days the hallucinations ceased.; Apart from any sentimental reasons, the short-notice *drove many to despair.*; It can either *lead us into* bitterness and *despair.*; That's guaranteed to *drive me to despair* (BNC); нім. *Das treibt mich* manchmal nahezu *in die Verzweiflung.*; Bei solchen Gedanken könnte Resignation oder *gar Verzweiflung aufkommen.*; Manche anderen Nutzer hingegen könnten einen durchaus *zur Verzweiflung bringen.* Du hast mich allerdings fast *zur Verzweiflung gebracht.*; Aber das sind die Sachen, die mich bei dir immer wieder an den *Rand der Verzweiflung bringen* (MKDS).

Наступна метафора також пов'язана із спрямованістю донизу, а також відображає стан, який спричиняє у тілі людини емоція «розпач»: РОЗПАЧ – ТЯГАР (DESPAIR IS A BURDEN), тобто розпач прирівнюється до фізичної ваги, що тисне на людину зовні, примушуючи її опускатися: укр. Коли пробуджувався серед ночі, то його доймав *тяжкий розпач*, <...>; Кілька зневажливих слів, які вихопилися в Теодора, вкинули її в *знітючий розпач*; <...> як хворобливим маренням збудженого мозку, *на мене тисячотонною брилою обрушився розпач* (ГРАК); рос. Если бы я упал, то уже вряд ли смог бы подняться – так и остался бы лежать, *намертво придавленный к земле грузом отчаяния.*; Она в таком *тяжелом отчаянии*, что даже останавливается шофер <...>; *Отчаяние давит* на плечи <...>; *Тяжесть невыносимого отчаяния сдавливает* грудную клетку и я с трудом могу дышать (НКРЯ); англ. Don't you dare sink *under the weight of despair.*; I find I can be quite productive when not being *crushed by despair.*; *Weighted down by despair*, the colonel let his head fall and grew thoughtless.; I slumped to the ground, *despair weighing as heavily as the load on my back* (BNC); нім. <...> Sehnsucht ist sehr verschieden und kann von leichten Formen mit relativ kurzer Dauer bis hin zu langer und *schwerster Verzweiflung* reichen.; Das vordringliche Anliegen des Kirchenasyls in Belp war, den beiden gefährdeten Menschen *in schwerster Verzweiflung* Zuflucht zu bieten (MKDS).

Наступна метафора пов'язана з орієнтаційною, а також з іншою парасольковою метафорою цієї групи – РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID), а саме:

РОЗПАЧ – ГЛИБИНА (DESPAIR IS DEPTH): укр. Та сама темрява, його охопив ще більший розпач, але *на дні розпачу* був порятунком.; Отже, мене поручено тій, яка сама *зглибила безмежну розпач*, яка пережила найтяжчі душевні муки матері <...>; Він не знаходив слова, яке могло б

вичерпати й втілити *глибину його розпачу.*; <...> поет тут же падає в *безодню розпачу* (ГРАК); рос. И тут – плевков, плевков, который отнимает последнюю надежду, который *повергает её в пучину отчаяния* <...>; В беспокойстве мечется по сцене моя Амнерис: *из бездны отчаяния* от потери любви и любимого <...>; Это связь *глубочайшего отчаяния* и величайшей надежды <...>; И за такую соломинку можно держаться, чтобы не *оступиться в канаву* отчаяния (НКРЯ); англ. My poor master was *in the depths of despair.*; Shelley sat down beside the patient and smiled at him, the cheerfulness coming from somewhere behind her *deep despair.*; The mind, tottering *at the abyss of despair* or death, shudders back toward any simplicity, any coherency it can grasp <...>; The young man had *reached the lowest point of despair* (BNC); нім. Es reicht doch schon wenn ich sie dauert verwirre und *in tiefe Verzweiflung stürze.*; <...> wenn ein Mensch durch seinen vorhandenen Glauben an ihn, *in tiefster Verzweiflung* oder in sonstigen Blockaden steckt.; Ein Glücksgefühl kann sich bis zur Seeligkeit steigern, eine Depression bis *zur Verzweiflung vertiefen* (MKDS). Однак, у германських мовах (на прикладі англійської та німецької) розпач концептуалізується також як *схил, нагорб або гора*: англ. <...> wholly disconnected from any neighbour, isolated across immense *metallic dunes of glittering despair.*; On some *hill of despair* (BNC); нім. Auf den *Gipfeln der Verzweiflung* bekennen <...>; Mit diesen Glauben werde ich fähig sein, aus dem *Berg der Verzweiflung* einen Stein der Hoffnung zu hauen (MKDS).

До групи метафори РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID) належать такі: РОЗПАЧ – РІДИНА (DESPAIR IS FLUID): укр. <...>; Колись я ще могла плакати і половина *розпачі спливала* із слізьми.; В її голосі *виливався розпач*, гіркий біль.; <...> що гнало солдатів гинути чортзна за що в окопах тривалої війни, *виливалась у розпач.*; <...> і той *розпач струменів* із них *увсібіч* (ГРАК); рос. Буду слать со скрижалей Internet месиджи человечеству, *облитые отчаянием*, <...>; <...> чувствуя, как *отчаяние растекается* по телу, попыталась я найти отговорку.; *Отчаяние души стекает* медленно.; *Ледяное отчаяние разливается* в информационном пространстве, обретая поистине океанические размеры (НКРЯ); англ. *Despair washed* through Isabel again as she remembered the cutting disdain in Alan's eyes <...>; This was especially beneficial for prison mates who were on the *brink of despair.*; Through a *haze of despair* she noticed that the Sheriff was still frowning at her.; *Despair washed over her*, but she forced herself to concentrate (BNC);

нім. Jedoch seid ihr *in den Sumpf der Verzweiflung* gefallen und habt gewählt zu glauben, was dieser Sumpf der Verzweiflung bietet.; Auch den niedrigsten von uns Hoffnung zu geben und uns *aus dem Sumpf der Verzweiflung* zu ziehen <...> (MKDS).

РОЗПАЧ – РІДИНА У КОНТЕЙНЕРІ (DESPAIR IS FLUID IN A CONTAINER), при цьому власне тіло людини, або його частина, осмислюється як контейнер, який можна «наповнити» емоціями: укр. *Розпач*, образа й обурення *наповнювали* тремтінням Каїв голос, серце, всю істоту <...>; <...> один-єдиний промінчик щастя, що зігрів би її душу, *сповнену розпачу*, важили куди більше, аніж та маленька жертва, якої од нього вимагали.; Голос мій *налився розпачем*.; Це була остання *крапля в чаші розпачу* (ГРАК); рос. <...> почему вдруг её сердце *переполнилось* отчаянием и тоской.; Но зачем же нам впадать в *полное отчаяние* по поводу своей собственной русской системы <...>; Когда *отчаяние* заполнило душу собаки до краев, она не выдержала, <...> (НКРЯ); англ. If young boys and girls are so filled with despair when they are going to high school and feel that their lives are so hopeless and that nobody's going to care for them <...>; You didn't have *people filled with despair*.; A tiny thread of despair fills him (BNC); нім. Die Situation verschärft sich weiter, so dass Meredith letztlich ins Hotel zieht und voller Verzweiflung ihre Schwester Julie anruft, um sie zu bitten, zu ihr zu kommen.; Er schrieb voller Verzweiflung an Hippel: Hippel schickte Geld, <...>; De Filippo war weniger mit Hoffnungen und Verzweiflung erfüllt, als mit dem Wunsch, <...> die Schmerzen der Opfer zu lindern (MKDS).

Із наведеною вище метафорою пов'язана наступна – РОЗПАЧ – ВОДОЙМА (DESPAIR IS WATER RESERVOIR), оскільки водойма – це теж свого роду контейнер, оскільки займає обмежений простір: укр. З мене родяться чорні боги, з мене *розливаються океани розпачу*, то я притискаю Яцека Ростанського до його канапи.; Її туш без анінайменших вказівок на фірму-виробника пливе по морді, ніби чорна *ріка розпачу*.; Спочатку під *бурхливим потоком розпачу* Овода він здригнувся, мов під ударом батога.; Та я ще не розбирався в таких тонкощах, я перебрів через ріки сліз, знайшов Зізі *на тому березі розпачу*, струснув її за плечі (ГРАК); рос. <...> стремится во что бы то ни стало направит этот поток по заранее приготовленному им адскому *руслу отчаяния* и уныния.; Наша радость перенесет нас через *реку отчаяния*.; За ней закрылась дверь, и я, захлёбываясь в океане *отчаяния*, остался наедине с монашками и своими тяжёлыми мыслями.; Я захлёбываюсь кровью, *окунаюсь так глубоко в реки отчаяния*, что свет

отступает (НКРЯ); англ. People always talk about high school being this caustic *bog of despair* that ruins lives and haunts adolescence, <...>; The irises had seemed to dilate into *black pools of despair*.; My husband came home an hour later, with dinner thankfully and found me a *puddle of despair* (BNC); нім. Da wird *der Ozean der Verzweiflung* plötzlich ganz klein <...>; Die beste Brücke zwischen dem *Ufer der Verzweiflung* und dem Ufer der Hoffnung ist eine gut durchschlafene Nacht.; Ein Tropfen Hoffnung *im Meer der Verzweiflung* (MKDS).

РОЗПАЧ – СТИХІЙНА СИЛА (DESPAIR IS SPONTANEOUS FORCE): укр. *Розпач* *насувався* на нього *величезною морською хвилею*, такою високою, що не видно її білого гребеня.; А Юранд, що досі стримувався, раптом *вибухнув страшним розпачем*.; *Розпач* і неймовірне людське горе *прорвались, вибухнули, як гроза й буря*, що проносяться часом серед ясного, пекучого літа <...>; Треба нагадати минушину, щоб розорати душу болючим спомином, відтак запекти їх *вогнем розпачу*; І я *згорав* по дорозі *од розпачу й гніву* (ГРАК); рос. На меня *накатилась новая волна отчаяния*.; Совершив *злodeяние в порыве отчаяния*, Дьячиха кинулась в церковь, чтобы замолить свой грех.; А *внезапно нахлынувшее отчаяние* всё равно плещет в глубине, как *разбушевавшиеся подземные воды*.; Неделю Инка *барахтается в шторме отчаяния* и тоски (НКРЯ); англ. She felt a *gust of despair*.; Eleanor succumbed to another shuddering *tide of despair*.; *Despair engulfed* Isabel in a *swamping wave*.; <...> even when she deliberately provoked it, waiting with half-shameful excitement for the extra-ordinary *outburst of bitterness and despair* of which she herself was less a victim than a privileged spectator (BNC); нім. *Welle der Verzweiflung schwappt* über Israel sowie Deutschlandfunk: Ich möchte, dass die Betroffenen Hoffnung haben und nicht *in immer tieferer Verzweiflung versinken*.; Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen, Tod und *Verzweiflung flammet um mich her!*; Wie erst gestern von mir – *in einem Anflug von Verzweiflung* – beklagt, leide ich unter dem Verfall der Sprachkultur und der schleichenden, was sage ich <...> (MKDS).

Така метафорична модель притаманна всім порівнюваним мовам, причому їх єднає концептуалізація в образі хвилі, однак у германських мовах (на прикладі англійської та німецької) образ водойм представлений ширше, при цьому це переважно невеликі за розміром водойми зі стоячою водою (наприклад, *puddle of despair* – *калюжа розпачу*) або розпач навіть асоціюється з образом болота, з якого, як відомо, нелегко вибратися, адже воно затягує все глибше (наприклад, *bog of*

despair – болото розпачу). Цікавою є концептуалізація розпачу як океану, тобто ця емоція сприймається носіями мови як щось велике та неосяжне, тоді як у багатьох виразах у розпачу видніється «берег», тобто вихід з цього стану.

Ми говоримо про перебування в емоційному стані розпачу (наче всередині нього), ототожнюючи його з тілесним досвідом, що, до речі, є первинним для людини, за елементарною образною схемою типу «контейнер» (Кудрявцева, 2017: 86).

РОЗПАЧ – КОНТЕЙНЕР (DESPAIR IS A CONTAINER): укр. Час минав; пріор і добра його сестра були в розпачі.; Ми були в розпачі й почали шукати.; Я буду в розпачі, якщо його спіткає якесь лихо.; Він знайшов її в розпачі: чоловік тільки що говорив з нею досить відверто.; Я просто в розпачі (ГРАК); рос. Я был в отчаянии, но упорно продолжал поиск.; Мы были в отчаянии.; Но, во-первых, больная действительно находилась в отчаянии, <...>; Я в полном отчаянии.; Потому что когда пребываешь в отчаянии, хочешь высказать свою боль и боишься, <...> (НКРЯ); англ. He deceives me, he leaves me, he is brutal and cynical with me, I am in despair.; Antoinette will be in despair <...>; Evening found her in despair at the crude grey mass.; They were in despair.; нім. In seiner Verzweiflung hat er mir nun folgendes geschrieben <...>; <...> in kollusivem Zusammenwirken einem Menschen angetan haben, daß dieser sich in seiner Verzweiflung nur so zu helfen weiß (BNC); Nach dem misslungenen Versuch sich zu erhängen, bleibt er in seiner Verzweiflung zurück ohne zu fliehen (MKDS).

На відміну від метафор першої групи, метафори другої можуть використовуватися для вираження багатьох різних емоцій, оскільки ґрунтуються не на симптомах, специфічних для конкретної емоції, а на більш загальних культурних оцінках. Таким чином, один об'єкт із вихідного домену може відповідати декільком об'єктам у цільовому домені. Такі метафори є частково культурно специфічними.

Третя група метафор також не співвідноситься з конкретною емоцією і зумовлена особливостями культури носіїв певної мови. **РОЗПАЧ – КОЛО (DESPAIR IS A CIRCLE)**, тобто концептуалізація розпачу як стану безвиході. Укр. То була без краю жалібна пісня, що, здавалося, все хотіла найти якийсь шлях до щастя, до спокою... – і все вер-

талась у зачароване коло розпачу. Слід зауважити, що для української мови така метафора нехарактерна і наведений вище приклад можна вважати авторським (ГРАК). Рос. Как разорвать порочный круг отчаяния.; Депрессия запускает «круг отчаяния»: когда мы думаем о плохом, нам кажется, что все вокруг еще больше ухудшается (НКРЯ). Однак слід наголосити на тому, що приклади російською мовою – це переклади англійського тексту, тобто цей образ є запозиченим, а не питомим, і нині не освоєним. В англійській – навпаки – розпач часто концептуалізується через образ кола: He said he was circling in that round of despair where you don't care one iota what happens to you or anyone else.; Which brings us, logically, to God, the source of the grace necessary to escape the cycle of despair.; He called on those involved in the political process to play their part by trying to end' this terrible spiral of killing and despair.; Denial and anger are the cycle of despair.; They move backward and forward between denial and anger and depression, unable to break out of the circle of despair by acceptance of what has happened (BNC). До того ж використовуються й інші подібні образи, що символізують нескінченність: We can give leadership, and we must play our part in trying to end this terrible spiral of despair and killing in the North of Ireland.; Every new crisis successfully negotiated and survived inches me that much farther from the event horizon of despair. It gripped my life in a web of despair that left me feeling unworthy, unloved, trapped, and desperate (3). Аналіз лінгвістичних корпусів німецької мови не виявив концептуалізації розпачу через коло або подібні фігури, тож доходимо висновку, що така метафорична модель не є типовою для німецької мови.

Висновки. Таким чином, виходячи з результатів аналізу фактичного матеріалу, припускаємо, що, на відміну від слов'янських (українська, російська) мов, в англійській мові розпач характеризується саме як стан безвиході. Тож, оскільки метонімія та метафора вважаються найбільш характерними явищами мови та культури, метонімічні та метафоричні вирази проявляють емоцій виступають цінним джерелом для міжлінгвістичного порівняння. До того ж, такі прояви, а точніше, їх лінгвістичне вираження, є цікавим матеріалом для дослідження культурної концептуалізації емоцій у конкретній мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apresjan Ju. D. Systemic Lexicography. Euralex '92 Proceedings I-II Tampere, part I, 1992. P. 3–16.
2. Apresjan V. Emotions: Linguistic representation and cultural conceptualization: Dissertation. 1995, 267 p.
3. British National Corpus: web-site. Reach via URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 18.01.2021)
4. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books, 2002, 440 p.

5. Goossens L. *Metaphonymy : The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast.* ed. By Rene Dirven, Ralf Pörings. Berlin; N. Y.: Mouton de Gruyter, 2002. P. 349–377.
6. Koestler A. *The Act of Creation.* New York: Macmillan, 1964. 751 p.
7. Kövecses Z. *Emotion concepts.* New York: Springer-Verlag, 1990. 344 p.
8. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press., 1980. 242 p.
9. Maiese M. *Embodiment, Emotion and Cognition.* New York: Palgrave Macmillan, 2011. 260 p.
10. Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache: веб-сайт. URL: <https://korap.ids-mannheim.de/> (дата звернення: 18.01.2021)
11. Osborn M. *Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark.* *Family Quarterly Journal of Speech.* 1967. Vol. 53. P. 115–126.
12. Генеральний регіонально анотований корпус української мови: веб-сайт. URL: <http://uacorporus.org/> (дата звернення: 18.01.2021)
13. Кудрявцева Н.С. *Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід: монографія.* Київ: Видавничий дім Д. Бурого, 2017. 460 с.
14. Национальный корпус русского языка: веб-сайт. URL: <http://www.ruscorpus.ru/new/> (дата звернення: 18.01.2021)

REFERENCES

1. Apresjan Ju. D. *Systemic Lexicography.* *Euralex '92 Proceedings I-II Tampere, part I,* 1992. P. 3–16.
2. Apresjan V. *Emotions: Linguistic representation and cultural conceptualization: Dissertation.* 1995, 267 p.
3. British National Corpus: web-site. Reach via URL: <https://www.english-corporus.org/bnc/> (дата звернення: 18.01.2021)
4. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities.* New York: Basic Books, 2002, 440 p.
5. Goossens L. *Metaphonymy : The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast.* ed. By Rene Dirven, Ralf Pörings. Berlin; N. Y.: Mouton de Gruyter, 2002. P. 349–377.
6. Koestler A. *The Act of Creation.* New York: Macmillan, 1964. 751 p.
7. Kövecses Z. *Emotion concepts.* New York: Springer-Verlag, 1990. 344 p.
8. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press., 1980. 242 p.
9. Maiese M. *Embodiment, Emotion and Cognition.* New York: Palgrave Macmillan, 2011. 260 p.
10. Mannheimer Korpus für Deutsche Sprache: веб-сайт. URL: <https://korap.ids-mannheim.de/> (дата звернення: 18.01.2021)
11. Osborn M. *Archetypal Metaphor in Rhetoric: The Light-Dark.* *Family Quarterly Journal of Speech.* 1967. Vol. 53. P. 115–126.
12. Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian): web-site. Reach via URL: <http://uacorporus.org/> (Date of access: 18.01.2021) (in Ukrainian)
13. Kudryavtseva N.S. *Lingvistychna vidnisnist' I problema perekladu filosofskoi terminologii: lingvocognityvnyi pidkhid: monographiia (Linguistic relativity and problems of translation of philosophical terminology: linguocognitive approach: monograph).* Kyiv: D. Burago Publishing House, 2017. 460 p. (in Ukrainian)
14. Natsionalnyi korpus russkogo yazyka (Russian National Corpus): web-site. Reach via URL: <http://www.ruscorpus.ru/new/> (Date of access: 18.01.2021) (in Russian).

Тамара ПІНДОСОВА,
orcid.org/0000-0003-4317-7917,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців
за скороченою програмою
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна) tamriko296@gmail.com

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В КІНОТЕКСТАХ Д. БРАУНА

Стаття присвячена дослідженню невербальних засобів реалізації категорії інтертекстуальності в кінотекстах Д. Брауна. Встановлено, що в інтертекстуальних студіях ідеться про взаємозв'язок вербальних творів, автори яких реагують на мотиви, образи, ідеї, художні знахідки попередників, а в інтермедіальних дослідженнях – про висвітлення літературою інших видів мистецтва, тобто фіксацію в художньому творі іномедійних вкраплень.

Обґрунтовано думку про те, що близьким до інтермедіальності є поняття «мультиmodalність», оскільки зростання ролі візуальної інформації та комп'ютерної графіки накладає відбиток на специфіку графічної організації електронного тексту, який поєднує в собі різні семіотичні системи (вербальний текст, фото, графічні, аудіо- та відеоелементи), та стає мультиmodalним. На основі вивчення досліджень із теми встановлено, що мультиmodalним називається текст, зміст якого розкривається за допомогою двох і більше семіотичних систем. У процесі дослідження визначено, що кінотекст – це чітке, цільне і завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальних і невербальних знаків, організоване відповідно до задуму автора. Кінематограф надає великі можливості маркування інтертекстуальних зв'язків, використання знаків образотворчої чи іншої природи, виходячи на рівень інтермедіальних. Багаторівневість дає змогу кінотексту взаємодіяти з будь-яким із компонентів текстів, з якими він вступає в інтертекстуальний зв'язок. Численні алюзії, автотекстуальні відносини й інтермедіальні зв'язки сприяють створенню зв'язності, цілісності загальної картини світу окремого автора, його унікального художнього стилю.

Автором виявлено, що розкриття таємниці в кінотекстах Д. Брауна стає можливим тільки завдяки інтелектуальним здібностям героя, його обізнаності у сферах релігії, історії та мистецтва, що дає підставу вважати їх інтелектуальними детективами. Інтертекстуальність є домінантною властивістю кінотекстів Д. Брауна, а невербальними засобами її вираження постають колір, звук, міміка, жести, крупний план, монтаж, швидка зміна кадрів.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтермедіальність, мультиmodalність, кінотекст, монтаж, кадр.

Tamara PINDOSOVA,
orcid.org/0000-0003-4317-7917,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Teacher at the Department of English Language for Maritime Officers
(Abridged Programme)
Kherson State Maritime Academy
(Kherson, Ukraine), tamriko296@gmail.com

NON-VERBAL MEANS OF IMPLEMENTATION OF THE CATEGORY OF INTERTEXTUALITY IN THE CINEMATIC TEXTS OF D. BROWN

The article is devoted to the study of non-verbal means of implementing the category of intertextuality in D. Brown's cinematic texts. It has been established that intertextual studies it is said about the interconnection of verbal works and intermedia studies. In the verbal works authors react to motives, images, ideas, artistic finds of their predecessors. In the intermedia studies it is said that literature uses and describes other types of art, that is, the fixation of other media inclusions in a work of art.

It is substantiated that the concept of "multimodality" is close to intermediality. The growing role of visual information and computer graphics influence the specifics of the graphic organization of electronic text, which combines various semiotic systems (verbal text, photo, graphic, audio and video elements) and becomes multimodal. Based on the study of research on the topic, it has been established that the content of multimodal text is disclosed by two or more semiotic systems. In the research process, it was established that the cinematic text is a clear and complete message, expressed

with the help of verbal and non-verbal signs, organized in accordance with the author's intention. The cinematography provides great opportunities for marking intertextual connections, using signs of a pictorial or other nature, reaching the level of intermediate ones. Multilevelness allows the cinematic text to interact with any of the text components with which it enters into intertextual communication. Numerous allusions, auto-textual relations and intermedia connections contribute to the creation of coherence, integrity of the general picture of the author's world, his unique artistic style.

The author revealed that the disclosure of secrets in D. Brown's cinematic texts becomes possible only thanks to the intellectual abilities of the hero, his awareness in the spheres of religion, history and art. It provides a basis for considering them as intellectual detectives. Intertextuality is the dominant property of D. Brown's cinematic text, and non-verbal means of its expression are color, sound, facial expressions, gestures, close-ups, montage, and rapid cinema frame change.

Key words: *intertextuality, intermediality, multimodality, cinematic text, montage, cinema frame.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика, як і інші науки сьогодення, характеризується між-дисциплінарним підходом до вивчення явищ, у результаті чого останнім часом з'являється значна кількість досліджень, виконаних на стику наук.

Результатом такого підходу в лінгвістиці, зокрема, є термін «інтермедіальність». Зростаючу популярність цієї концепції інтермедіальних досліджень засвідчує чимала кількість праць як вітчизняних (Мочернюк, 2013: 219; Наливайко, 2006: 366), так і зарубіжних учених (Вайсштайн, 2009: 372; Elleström et. al., 2010: 11). Це можна пояснити ускладненістю принципів організації художніх текстів, які не лише запозичують, інтерпретують, а й асимілюють коди текстів інших видів мистецтва. Звернення до кодів інших видів мистецтва дає змогу письменнику повніше себе реалізувати, «яскравіше виявити своє авторське Я, експериментувати й розширювати зображально-виражальні можливості художнього слова» (Просалова, 2014: 14).

Інтертекстуальність є домінантною властивістю художніх текстів та кінотекстів Д. Брауна «Янголи і демони», «Код да Вінчі», «Інферно», розкриття таємниці в них стає можливим тільки завдяки інтелектуальним здібностям героя, його обізнаності у сферах релігії, історії та мистецтва, що дає нам підставу вважати їх інтелектуальними детективами.

Аналіз досліджень. Розмежування інтертекстуальності як взаємодії вербальних текстів та інтермедіальності як кореляції різних видів мистецтва зумовлене особливостями компонентів, що вступають у взаємозв'язок: у першому разі йдеться про міжлітературну взаємодію, а в іншому – про висвітлення літературою інших мистецтв, репрезентацію мистецтва в художній літературі наслідок багатоканальності сприйняття. В. Просалова вважає, що інтермедіальність дає змогу літературі підтверджувати свій особливий статус універсального виду мистецтва, здатного відтворювати будь-які інші мистецькі явища (Просалова, 2014: 50).

В інтертекстуальних студіях ідеться про взаємозв'язок вербальних творів, автори яких реагують на мотиви, образи, ідеї, художні знахідки попередників, а в інтермедіальних дослідженнях – про висвітлення літературою інших видів мистецтва, тобто фіксацію в художньому творі іномедійних вкраплень. Художня література не лише привласнює, а й асимілює притаманні іншим мистецтвам ознаки: візуальність живопису, пластичність скульптури тощо (Просалова, 2014: 19).

Близьким до інтермедіальності є поняття «мультиmodalність». Зростання ролі візуальної інформації та комп'ютерної графіки накладає відбиток на специфіку графічної організації електронного тексту, який поєднує в собі різні семіотичні системи (вербальний текст, фото, графічні, аудіо- та відеоеlementи) та стає мультиmodalним. Мультиmodalним називається текст, зміст якого розкривається за допомогою двох і більше семіотичних систем (Kress et. al., 2010: 177). Всі семіотичні системи розуміються завдяки органам чуття (зору, слуху, нюху, дотику, смаку), однак вони переплітаються та можуть сприйматися різними способами.

Учені Бременського інституту трансмедіальних досліджень тексту виокремили мультиmodalний аналіз кінотексту, аналіз музики і звукових ефектів у кінотекстах (Leeuwen et. al., 2011: 241) як окремий напрям мультиmodalістики (Wilfeuer et. al., 2014: 385).

Кінотекст є особливим знаковим різновидом тексту. Дослідники Є. Іванова, Г. Слишкін визначають кінотекст як чітке, цільне і завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальних і невербальних знаків, організоване відповідно до задуму автора (Іванова, 2001: 128; Слишкін та ін., 2004: 261). Кінотекст являє собою семіотичний простір зі своїми власними особливостями поряд з універсальними текстовими категоріями (Гальперін, 1981: 139). Отже, в самій дефініції кінотексту закладена ідея інтертекстуальності як невід'ємна характеристика цього семіотичного простору.

У кінотексті відбувається складна взаємодія різноманітних модальностей (слів, образів, звуків, кольорів тощо), з комбінації яких складається його значення. Слід звернути увагу на те, що утворення значення в мультимодальному тексті (наприклад, фільмі) неможливо досліджувати без ретельного аналізу різних модальностей (Єфименко, 2018: 472). Ми підтримуємо думку лінгвіста В. Єфименко про те, що у кінотекстах усні монологи та діалоги є мультимодальними за своєю природою, оскільки вони складаються з двох модусів: вербального змісту та голосу. Вербальні й візуальні модуси часто супроводжуються музичними мотивами, що належать до звукового модуса (Єфименко, 2018: 472).

Відомий дослідник кіножанру К. Метц виділяє у кінотексті п'ять різних субстанцій: фотографічне зображення, яке рухається, записаний музичний звук, записані фонетичні звуки, записаний шум і графічний матеріал, тобто прізвиська членів знімальної групи, титри, різноманітні надписи тощо (Metz et. al., 1973: 90).

Мета статті – виявити невербальні засоби реалізації категорії інтертекстуальності в кінотекстах Д. Брауна.

Виклад основного матеріалу. Першим було екранізовано інтелектуальний детектив Д. Брауна «Код да Вінчі» у 2006 р., потім – «Янголи і демони» (2009). Останнім кінофільмом, знятим за мотивами художнього тексту Д. Брауна, був «Інферно» (2016). На початку кінотексту «Янголи і демони» за допомогою крупного плану зображується папське кільце (рис. 1), яке розбиває священнослужитель (глядачам показано чоловіка в одязі священника). Через кілька секунд закадровий голос називає цей предмет *fisherman's ring*.

Словосполучення *кільце рибалки* виступає у ролі **історичної алюзії**, яка натякає глядачам на те, що папа є спадкоємцем апостола Петра, який за родом занять був рибалкою. На перстні зображе-

ний Петро, який закидає невід із човна. Символіка перегукується зі словами Христа про те, що його учні стануть ловцями людських душ. До 1842 р. кільце використовувалося як печатка для посвідчення папських листів приватного характеру. Для новообраного папи виготовлялося нове золоте кільце, на яке наносилося його ім'я. Після смерті папи камерарій знищує його перстень у присутності інших кардиналів, щоб виключити можливість фальсифікації документів у період виборів нового папи. Новий перстень новому понтифіку підносить під час коронації або інтронізації декан Колегії кардиналів (Папські символи, 2020).

Для поєднання кадрів у «Коді да Вінчі» використано послідовний монтаж, під час якого перехід між кадрами в межах сцени є практично непомітним для глядача. Однією зі спеціальних технік, спрямованих на досягнення цього ефекту, є монтаж за лінією погляду. Наприклад, глядач бачить Роберта Ленгдона, який дивиться на Безу Фаша, а в наступному кадрі камера показує шпильку на піджаку капітана (рис. 2) крупним планом, тобто глядач бачить прикрасу очима професора.

Кінокадр

(00:11:25)

Рис. 2. *Cruce gemmata*

Кінокадри

(00:01:40)

(00:01:54)

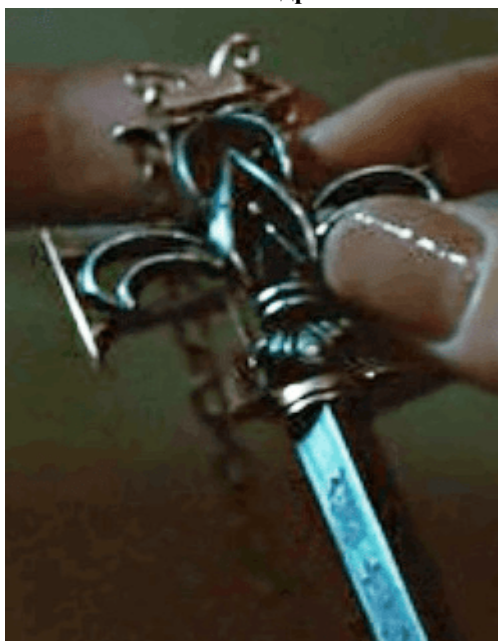
(00:02:00)

Рис. 1. Знищення кільця рибалки

Слід зазначити, що вона зроблена у формі хреста у колі і відома як ідіограма Христа, або *stux gemmata* (Brown et. al., 2003: 21). Ця прикраса виступає у ролі мистецтвознавчої алюзії, яка надає глядачу можливість здогадатися про те, що Безу Фаш був релігійною людиною, а відповідно до сюжету фільму – ще й представником «Опус Деї», Персональної прелатури католицької церкви, саме тому і заважав героям фільму у розкритті таємниці Граалю.

Ще одним прикладом мистецтвознавчої алюзії слугує банківський ключ у формі геральдичної лілії, який Софі Невьо та Роберт Ленгдон знайшли за картиною Леонардо да Вінчі «Мадонна у гроті» (рис. 3).

Кінокадр

(00:29:46)

Рис. 3. Банківський ключ із геральдичною лілією

Глядач бачить у кадрі зображення предмета крупним планом, а закадровий здивований голос Роберта Ленгдона називає його геральдичною лілією. Ця історична алюзія надає глядачу можливість здогадатися про те, що подальші події фільму будуть пов'язані з «Пріоратом Сіона», оскільки геральдична лілія – логотип товариства.

У наступних кадрах Роберт Ленгдон називає керівників цієї таємної організації: Леонардо да Вінчі та Ісаака Ньютона. Згадані прецедентні імена допомагають переконати глядача у реальності подій фільму. Професор також акцентує увагу на таємних ритуалах, тоді як Софі Невьо згадує ритуал у будинку Жака Соньєра, свідком якого вона стала. За допомогою монтажу та швидкої зміни кадра глядач разом із Софі Невьо спостерігає за обрядом: у темному приміщенні зі свічками стоять люди в ритуальному одязі та масках (рис. 4).

У кінотексті «Код да Вінчі» виявлено ще одну біблійну алюзію, виражену посиланням на Книгу Іова (38:11) (рис. 5).

В епізоді за допомогою швидкої зміни кадрів глядач бачить скрижаль із посиланням на Біблію – обличчя Сайла у розпачі, – потім чує здивований та зневірений вигук героя. Глядач може не знати точного змісту біблійного вірша, проте візуальне зображення та звук дають йому можливість здогадатися про те, що надія Сайласа знайти Грааль виявилася марною. Охоронці Граалю були відданими своїй клятві та не відкрили таємницю місцезнаходження Граалю ворогу, залишивши йому посилання на біблійний вірш: «Ось покіль дійдеш, далі не перейдеш! Ось тут розіб'ються твої надимані хвилі» (Біблія, 1990: 564).

Кінокадри

(00:31:55)

(02:32:37)

Рис. 4. Таємний ритуал у будинку Жака Соньєра

Кінокадр

(00:40:12)

Рис. 5. Камінь, знайдений Сайласом, у церкві Сен-Сюльпіс

У кінотексті «Інферно» виявлено кілька мистецтвознавчих алюзій на «Божественну комедію». Роберт Ленгдон знайшов у своїй кишені указкою Фарадея, на якій зображений триголовий сатана, який пожирає людей (рис. 6). Такий образ присутній у поемі Д. Аліг'єрі, він був символом чуми, яка знищила у часи Данте велику кількість населення Італії.

Указка Фарадея містила у собі картину С. Боттічеллі «Мапа пекла» (рис. 6). За допомогою крупного плану та темного фону приміщення увагу глядача звернено на зміни, внесені до картини (рис. 7).

У кадрі з кінотексту Роберт Ленгдон олівцем вказує на букви, зображені на картині. Ці букви, показані у кадрі за допомогою крупного кадру, складають фразу «Cerca trova», яка містить натяк на наступний етап у пошуках місця знаходження вірусу Бертрана Цобріста (фреска Вазарі «Битва

Кінокадри

(00:21:50)

(00:27:42)

Рис. 6. Указка Фарадея із зображенням триголового сатани. Картина С. Боттічеллі «Мапа пекла»

Кінокадри

(00:25:54)

(00:25:47)

Рис. 7. Зміни, внесені до картини С. Боттічеллі «Мапа пекла»

Кінокадри

(00:41:05)

(00:41:52)

Рис. 8. Фреска Вазарі «Битва при Марчіано» у Залі П'ятисот

при Марчіано» у Залі П'ятисот, Палаццо Веккіо, Флоренція) (рис. 8).

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що невербальними засо-

бами реалізації категорії інтертекстуальності в кінотекстах «Янголи і демони», «Код да Вінчі», «Інферно» виступають колір, звук, міміка, жести, крупний план, монтаж, швидка зміна кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Библия. Книга Священного Писания Ветхого и Нового Завета в русском переводе. Чикаго, США. 1990. 925 с.
2. Вайсштайн У. Порівняння літератури з іншими видами мистецтва: сучасні тенденції та напрями дослідження в літературознавчій теорії та методології. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / ред. Д. Наливайко. Київ, 2009. С. 372–392.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 139 с.
4. Єфименко В.А. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових наративів (на матеріалі англійської мови): дис. ... доктора. філол. наук / 10.02.04. Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2018. 472 с.
5. Иванова Е.Б. Интертекстуальные связи в художественных фильмах: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Волгоградский гос. пед. ун-т. Волгоград, 2001. 16 с.
6. Мочернюк Н.Д. Художній простір у контексті інтермедіальності (поетія та образотворче мистецтво). *Питання літературознавства: науковий збірник* / ред. О.В. Червінська. Чернівці, 2013. Вип. 87. С. 219–229.
7. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики. Літературна теорія і компаративістика. Харків: Акта, 2006. 366 с.
8. Папські символи і ритуали. URL: <https://www.wikiwand.com/uk> (дата звернення: 11.12.2020).
9. Просалова В.А. Інтермедіальні аспекти новітньої української літератури. Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2014. 154 с.
10. Слышкин Г.Г., Ефремова М.А. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). Москва: Водолей Publishers, 2004. 153 с.
11. Brown Dan. The Da Vinci Code. 2003. 383 p. URL: http://hrsbstaff.ednet.ns.ca/engramja/ENG_11/The.Da.Vinci.Code.pdf.
12. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge, 2010. 212 p.
13. Leeuwen Th. Van. *The Language of Colour: an Introduction*. London: Routledge Publishing Co., 2011. 120 p.
14. Metz C. *Methodological Propositions for the Analysis of Film. Screen*. 1973. № 14. P. 89–101.
15. Elleström L. *The Modalities of Media. A Model for Understanding Intermedial Relations*. Media Borders, Multimodality and Intermediality. *Palgrave Macmillan*. Houndmills, 2010. P. 11–48.
16. Wildfeuer J. *Film Discourse Interpretation: Towards a New Paradigm for Multimodal Film Analysis*. *Routledge Studies in Multimodality*. London, 2014. 276 p.

REFERENCES

1. Byblya. *Knyga Svysnennogo Pysanya Vethogo y Novogo Zaveta v rysskom perevode* [The Book of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments in Russian translation]. Chicago, USA, 1990. 925 p. [in Russian].
2. Vaysshtayn Y. *Poryvnyannya lyteratyry z ynshymy vydamy mysteztva: sychasny tendentsyy ta napryamy doslidszhennya v lyteratyroznavchyy teoryy ta metodologyy* [Comparison of literature with other arts: current trends and directions of research in literary theory and methodology]. *Modern literary comparative studies: strategies and methods*. Anthology / ed. D. Nalyvaiko. Kyiv, 2009. pp. 372–392. [in Ukrainian].
3. Galperyn Y.R. *Tekst kak ob'ekt lyngvystycheskogo yssledovanya* [Text as an object of linguistic research]. Moskva, 1981. 139 p. [in Russian].

4. Yefymenko V.A. Zhanrovyy transformatsyy ta myltymodalnyyst sychasnykh kazkovykh naratyviv (na materyaly anglyyskoy movy): dys. ... doctora fylol. nayk / 10.02.04, Kyivskyy yn-t ym. Tarasa Shevchenka [Genre transformations and multimodality of modern fairy-tale narratives (on the material of the English language): diss. ... doctor. philol. Science: 10.02.04 / Kyiv National University Univ. Taras Shevchenko]. Kyiv, 2018. 472 p. [in Ukrainian].
5. Yvanova E.B. Yntertekstyalnye svyazy v khydozhestvennykh fylmakh: avtoref. dys. ... kand. fylol. nayk: 10.02.19 / Volgogradskyy gos. ... ped. yn-t. [Intertextual connections in feature films: author. dis. ... cand. philol. sciences: 10.02.19 / Volgograd state. ped. un-t] Volgograd, 2001. 16 p. [in Russian].
6. Mochernyk N.D. Khydozhnyy prostyr y konteksty yntermedyalnosti (poezyya ta obrazotvorche mysteztvo) [Artistic space in the context of intermediality (poetry and fine arts)]. Questions of literary criticism: a scientific collection / red. O. V. Chernyvska. Chernyvtisy, 2013. Vyp. 87. pp. 219–229. [in Ukrainian].
7. Nalyvayko D. Lyteratyra v systemy mysteztv yak galyz komparatyvistyky [Literature in the art system as a branch of comparative studies]. Literary theory and comparative studies. Kharkiv: Akta, 2006. 366 p. [in Ukrainian].
8. Papsky symvoly y rytyaly [Papal symbols and rituals]. URL: <https://www.wikiwand.com/uk> (Last accessed: 11.12.2020). [in Ukrainian].
9. Prosalova V.A. Yntermedyalny aspekty novytnoy ykraynskoy lyteratyry [Intermediate aspects of modern Ukrainian literature]. Monograph. Donetsk: DonNy, 2014. 154 p. [in Ukrainian].
10. Slyshkyn G.G., Yefremova M.A. Kynotekst (opyt lyngvokyltyrologycheskogo analiza) [Cinematic text (experience of linguocultural analysis)]. M.: Vodoley Publishers, 2004. 153 p.
11. Brown Dan. The Da Vinci Code. 2003. 383 p. URL: http://hrstaff.ednet.ns.ca/engramja/ENG_11/The.Da.Vinci.Code.pdf.
12. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. New York: Routledge, 2010. 212 p.
13. Leeuwen Th. Van. The Language of Colour: an Introduction. London: Routledge Publishing Co., 2011. 120 p.
14. Metz C. Methodological Propositions for the Analysis of Film. Screen. 1973. № 14. pp. 89–101.
15. Elleström L. The Modalities of Media. A Model for Understanding Intermedial Relations. Media Borders, Multimodality and Intermediality. *Palgrave Macmillan*. Houndmills, 2010. pp. 11–48.
16. Wildfeuer J. Film Discourse Interpretation: Towards a New Paradigm for Multimodal Film Analysis. *Routledge Studies in Multimodality*. London, 2014. 276 p.

УДК 81'373.613:[82-92=112.2+82-92=111]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-21>

Оксана ПОДВОЙСЬКА,
orcid.org/0000-0002-6304-5906
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу,
завідувачка кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) poloks0808@gmail.com

Мар'яна ГАЛАДИМ,
orcid.org/0000-0003-0654-415
магістрантка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) mariana.galadym@gmail.com

ЗАПОЗИЧЕННЯ У НІМЕЦЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Запозичення є цікавим та своєрідним феноменом для всіх мов світу на всіх етапах еволюції та вважається ознакою розвитку мови. Ставлення до такого явища є дуже неоднозначним, що і зумовлює актуальність цієї теми та має велике наукове і практичне значення. Процес запозичення є стадійним та багатоплановим, саме тому деякі лінгвісти вважають його найяскравішою відзнакою мовної еволюції. Все це свідчить про невідворотність мовних процесів, а також всесильність культурного впливу у світі.

Абсолютно логічною та типовою є зацікавленість багатьох учених у сфері вживання лексичних запозичень, їх етимології та передусім – у визначенні підстав великого запалу та необґрунтованого вживання запозичених слів. Такі іноземні лінгвісти, як Р. Брандт, О. Соболевський, С. Карський, М. Фасмер, писали про обґрунтованість чи необґрунтованість запозиченої лексики ще наприкінці XIX – початку XX ст. та аналізували виникнення слів та словниковий запас мови.

Пропонована стаття присвячена вивченню проблеми функціонування запозичень у англійській, німецькій та українській мовах. Аналізується визначення та надається загальна мовна характеристика запозичень, класифікація запозичень, здійснюються встановлення функціональних особливостей запозичень у публіцистичному тексті та виявлення проблем та методів перекладу запозичень у публіцистичному тексті. У статті розглядаються такі способи перекладу запозиченої лексики, як транслітерація, транскрипція, калькування і напівкалькування, дескриптивний (описовий) переклад та графічне відтворення.

Використані такі методи наукових досліджень під час написання статті: метод контекстуального аналізу, метод суцільної вибірки, метод спостереження та лінгвістичного опису. Згідно з методом контекстуального аналізу встановлені функції та способи перекладу запозичень. Відповідно до методу суцільної вибірки із контексту були відібрані потрібні для подальшого дослідження одиниці. Згідно з методами спостереження та лінгвістичного опису виділено функціональну роль запозичень у публіцистичному тексті та досліджено функціонально-семантичні особливості запозиченої лексики у публіцистичному тексті.

Ключові слова: запозичення, функціональний аспект, публіцистичні тексти, переклад, перекладацькі трансформації.

Oksana PODVOISKA,
orcid.org/0000-0002-6304-5906
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Praxis of Translation,
Head of the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) poloks0808@gmail.com

Mariana HALADYM,
orcid.org/0000-0003-0654-415
Master's Degree Student at the Department of Theory and Praxis of Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) mariana.galadym@gmail.com

BORROWING IN GERMAN AND ENGLISH JOURNALISTIC TEXT: A FUNCTIONAL ASPECT

Borrowing is an interesting and peculiar phenomenon for all languages of the world at all stages of evolution and is considered a sign of language development. The attitude to such a phenomenon is very ambiguous, which determines the relevance of this topic and great scientific and practical significance. The process of borrowing is gradual and multifaceted, which is why some linguists consider it the most striking feature of linguistic evolution. All this testifies to the inevitability of language processes, as well as the omnipotence of cultural influence in the world.

Absolutely logical and typical is the interest of many scholars in the field of lexical borrowing, their etymology and, above all, in determining the reasons for the great passion and unreasonable use of borrowed words. Such foreign linguists as R. Brandt, O. Sobolevsky, E. Karsky, M. Fassmer wrote about the justification or unjustification of borrowed vocabulary in the late nineteenth – early twentieth century and analyzed the origin of words and vocabulary.

The proposed article is devoted to the study of the problem of functioning of borrowings in English, German and Ukrainian languages. The definition is analyzed and the general linguistic characteristic of borrowings, classification of borrowings is provided, functional features of borrowings in the journalistic text are established and problems and methods of translation of borrowings in the journalistic text are revealed. The article considers such methods of translation of borrowed vocabulary as transliteration, transcription, linguistic calque, descriptive translation and graphic translation.

The following research methods were used in writing the article: the method of contextual analysis, the method of continuous sampling, the method of observation and linguistic description. According to the method of contextual analysis, the functions and methods of borrowing translation were established. According to the method of continuous sampling from the context, the units required for further study were selected. According to the methods of observation and linguistic description, the functional role of borrowings in a journalistic text was identified, and the functional-semantic features of borrowed vocabulary in a journalistic text were studied.

Key words: borrowing, Functional Aspect, journalistic texts, translation, translation transformations.

Постановка проблеми. Питання чистоти мови знайшло відтворення в багатьох дослідженнях вчених XIX–XX століття як реакція на надмірну зацікавленість суспільства запозиченою лексикою. Разом із цим починає встановлюватися загальна теорія запозичення. За останні п'ятнадцять років сталися істотні зміни у функціонуванні німецької та англійської мов, і насамперед у сфері масової комунікації, зумовлені зовнішньолінгвістичними чинниками – глобальними змінами в економічному і політичному житті суспільства. Ці зміни були встановлені лінгвістами: М.В. Пановим, Г.Я. Солганіком, В.Н. Шапошниковим та іншими. З огляду на це, нам видається необхідним вивчення стилістичних особливостей сучасної німецької та англійської мови засобів масової інформації, а саме мови публіцистики, бо саме вона, на нашу думку, є найяскравішим відображенням процесів мовного запозичення. Сьогодні характеризується великим нагромадженням мовного матеріалу за групами окремих іноземних запозичених слів у кожній мові як результат інтерференції.

Здійснивши аналіз сучасних текстів – матеріалів німецької та англійської преси, науково-популярних видань, інформаційних брошур тощо, виявлено групу актуальних запозичень, які відрізняються за часом їх появи та функціями, які вони виконують у текстах німецької та англійської мов.

Аналіз досліджень. Напрацювання для розкриття цього питання були представлені у дослідженнях таких учених, як Я. Грот (Грот, 1898),

І. Огієнко (Огиенко, 1915), роботи яких привели до того, що генетико-хронологічний аналіз іншомовних запозичень у кінці XIX – на початку XX ст. став провідним. Також питанням запозиченої лексики займалися такі вчені, як Р. Брандт, О. Соболевський, С. Карський, М. Фасмер, М.П. Кочерган, О.О. Потебня, Б.М. Ажнюк, Л.П. Крисін, О.М. Мороховський, М. Ленерт, Х. Мюллер та інші. Проте аналіз теоретичних джерел демонструє недостатнє вивчення саме функціональних особливостей запозичень у публіцистичних текстах англійською, німецькою та українською мовами, в тому числі у порівняльному та перекладацькому аспектах.

Мета статті – виявити функціональні особливості запозичень у німецькій, англійській та українській мовах у публіцистичному тексті та специфіку їхнього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Нинішнє мовознавство не має сталої дефініції поняття запозичення, як і більшості інших мовних універсалій, Проте для будь-якого дослідження визначення об'єкта дослідження є необхідною передмовою вирішення основної мети. Тому необхідним вважаємо аналіз того, що науковці вкладають у розуміння запозичення та можливості його класифікації.

На думку Л.П. Крисіна, запозичення – це перебіг міграції різних елементів з однієї мови в іншу. Під різними елементами маються на увазі одиниці різних шарів мови – фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики (Крысин, 1968: 207).

Лінгвіст Л. Блумфілд впевнений, що запозичення – це певний вид видозміни мови. Він розпізнає такі запозичення, як: діалектні запозичення, що постають у літературній мові з понять культури; діалектів; «внутрішнє запозичення», яке постає унаслідок мовних контактів, зумовлених політичною територіальною близькістю (Блумфілд, 1968: 608).

Якщо проаналізувати вищезгадані визначення, то можна надати узагальнене і більш повне визначення, а саме: запозичення – це певний процес переміщення мовного елемента від мови-продуцента до мови-реципієнта, який зумовлюється певними зовнішньо- та внутрішньомовними змінами.

Немало написано також про причини запозичення. Чи не кожен лінгвіст, який займався освоєнням запозиченої лексики у мові-реципієнті, рано чи пізно приходив до розгляду зовнішніх мовних рушіїв запозичення іншомовної лексики. У дослідженнях Б. Гавранека зазначається, що варто розпізнавати внутрішні і зовнішні аспекти під час посиленого вивчення чинників мовної еволюції, а саме іншомовного впливу (Гавранек, 1972: 95).

На думку вчених, основні зовнішні причини запозичення – це політичні, соціально-економічні, культурні, воєнні, релігійні та інші, що сьогодні узагальнюють процес глобалізації, як результат – обмін новими значеннями, пізнання нових предметів (Д. Розенталь, П. Лекант, О. Стишов, Л. Крисін та інші).

Мода на мовні та естетичні смаки є ще одною соціально-психологічною причиною. «Мода – це останнє проявлення смаку, що западає в око і зазвичай викликає нервовість у більш дорослої та консервативної частини суспільства» (Крисін, 1993:25), з чим, звичайно, не можна не погодитися, бо діахронічний та синхронічний аналізи складу мови може чітко демонструвати суцільні шари таких модних запозичень, які дуже швидко замінюються новою хвилею іншомовних надходжень.

Інтралінгвістичні підстави запозичення дуже розлого визначив Л. Крисін:

- 1) необхідність у називанні (нового предмету, нового поняття);
- 2) необхідність в конкретизації, реалізації відповідного явища;
- 3) необхідність розділяти близькі за змістом, але все ж таки різні явища;
- 4) необхідність спеціалізації понять у тій чи іншій сфері, з тією чи іншою метою;
- 5) евфемістичні заміни;

6) тяжіння до заміни описових зворотів однослівними найменуваннями і словосполучень;

7) закріплення у мові запозичень, які можна об'єднати у лексичний ряд, спираючись на їхнє загальне значення;

8) присутність у мові, що запозичує, усталених систем термінів, що обслуговують певну тематичну галузь та професійне середовище (Крисін, 1993: 146).

М. Орешкіна пропонує, на нашу думку, одну з найповніших класифікацій запозичень, відповідно до якої поділяє їх за такими критеріями:

- за генетичним походженням до мовних сімей: арабізми, індо-європеїзми тощо;
- за розповсюдженістю в мовах світу: локалізми, інтернаціоналізми, оказіоналізми, регіоналізми;
- за рівнем опанування мовою-реципієнтом: повністю опановані, частково опановані, не опановані, в деяких працях їх називають ще або асимільованими, або адаптованими;
- за будовою запозиченого слова: чужа або іншомовна форма, змішана форма або напівкалька, власна чи рідна форма або калька;
- за графічним образом запозиченого слова: власна графічна форма або іншомовні слова, чужа графічна форма чи іншомовні вкраплення;
- за присутністю в семантиці запозиченого слова національно-культурного чи культурно-історичного компонента: варваризми, екзотизми, орієнталізми, етнографізми тощо;
- за лексико-граматичними класами: дієслова, іменники, вигуки, прикметники тощо;
- за тематичними групами: апеллятивна запозичена лексика (природні, суспільно-історичні культурно-побутові реалії та явища), неапеллятивна запозичена лексика (топоніми, антропоніми, етноніми, гідроніми);
- за стилістичним відтінком запозиченої лексики (Орешкіна, 1994: 73-75).

Усе це розмаїття найширше представлено насамперед у публіцистичних текстах, оскільки саме публіцистичний стиль має серед основних завдань саме інформування, забезпечення інформацією у суспільстві, в тому числі у глобальному масштабі. Головними рисами публіцистичного стилю є: активність, прагнення до нової інформації, суспільна, політична оцінка; переконливість, емоційність, доступність і простота. Публіцистичний стиль дуже швидко збільшується, підстилі публіцистичного стилю вже мають підстави бути окремими стилями (журнальним, газетним, телевізійним тощо) (Мацько, 2003: 272).

Широке використання запозичень у публіцистичному тексті спричинено серед іншого такими чинниками, як: демонстрація феномену за нехватки належного еквіваленту в рідній мові, відображення іншомовного колориту, обминання повторень, контрастність, емоційність та експресивність тощо.

Методом суцільної вибірки та статистичного аналізу виявлено такі найбільш розповсюджені та частотні запозичення, що вживаються в україномовних публіцистичних текстах, які умовно можна поділити за такими тематичними групами:

1. **Політичні:** *прем'єр, президент, прем'єр-міністр, спікер, губернатор, чиновник, радник, депутат, імпічмент, євродепутат, олігарх, парламент, департамент, офіс, регіон, балотуватися, плюралісти, інаугурація, рейтинг, референдум, піар, електорат, коаліція, імідж, окупація.*

2. **Правові:** *федеральний, легітимний, сепаратист, екстрадиція, сертифікація, локдаун, компенсація.*

3. **Економічні:** *дефолт, бізнес, бренд, дилер, інфляція, ліцензія, ваучер, інвестиція, приватизація, фірма, холдинг, емісія, біткоїн, субсидувати, локація, атракція, хостел.*

4. **Релігійні:** *ваххабіти, хамас, таліби, ангел, ладан, демон, ідол, літургія, монастир, піп, келія, томос, канон.*

5. **Технічні та пов'язані з галуззю Інтернет:** *інтернет, дедлайн, скріншот, копіпаст, блокчейн, діджиталізація, мережа, аккаунт, даркнет, онлайн, оффлайн, месенджер.*

6. **Психологічні та соціальні:** *тінейджер, менталітет, пси-фактор, дистанційна форма, толерантність, конфлікт, адепт, стратегічний діалог, фейк та інші.*

7. **Медичні:** *пандемія, карантин, адаптивний карантин, паспорт імунітету, антитіла, імунізація, вакцина, вірус, галюцинація.*

В англійськомовних публіцистичних текстах, запозичення в яких становлять невелику кількість, бо англійська сама слугує мовою-продуцентом, можна виділити такі актуальні і частотні запозичення з різних мов світу.

З французької мови:

Ballet (зі збереженням вимови французької мови), *Cafe* (в англійській мові це слово пишеться як з наголосом *café*, так і без нього), *Croissant*, *Entrepreneur* (та похідне *entrepreneurship*), *Faux pas* та інші.

З німецької мови:

Delicatessen, Fest, Gesundheit, Waltz, Rucksack, Kindergarten та інші.

З іспанської мови:

Guerrilla, Patio, Piñata, Plaza, Siesta та інші.

З японської мови:

Karaoke, Karate, Ninja, Origami, Tsunami, Karoshi та інші.

У німецькомовних публіцистичних текстах також можна виділити найбільш актуальні та частотні запозичення в різних тематичних групах:

1. **Політичні:** *der Preimer, das Meeting, der Obmann, der Speaker, der Mandatar, das Departement.*

2. **Правові:** *der Lockdown, das Ranking, die Remuneration.*

3. **Економічні:** *die Inflation, die Holding, die Deadline, das Hostel, der Globalplayer, das Bitcoin, die Exit-Strategie, der Shutdown.*

4. **Технічні та пов'язані з галуззю Інтернет:** *das Internet, E-Mail, downloaden, das Upgrade, der Screenshot, Homeoffice, Handy-Tracking, das Messenger, online, das Darknet, die Blockchain, Corona-Warn-App.*

5. **Медичні:** *die Pandemie, die Quarantäne, das/der Virus, die Analyse, die Vakzine, der Koronavirus, Kovidiot, Screening, ZeroCovid. Superspreader.*

Аналіз відібраних запозичень уможливило висновок, що частотність їх вживання сприяє їх асиміляції до норм мови-продуцента, іноді так, що вони навіть і не сприймаються вже як іншомовні елементи.

Під час відтворення запозичень треба акцентувати увагу на їх своєрідність, стилістичні функції, прагматику, що і зумовлює вибір стратегії та способу їх перекладу, тому що від усіх цих сторін залежить сприйняття та розуміння читачем та адекватність перекладу.

Існує, як відомо, 5 основних способів перекладу запозичень (Комиссаров, 1990: 172):

1. Транслітерація – передавання літер іншомовного слова за використання літер алфавіту мови перекладу. Наприклад: «*Die Zahl der registrierten Neuinfektionen mit dem Coronavirus ist im Saarland binnen 24 Stunden um 65 Fälle gestiegen*» (Weltonline) – «*Число зареєстрованих нових випадків зараження коронавірусом у федеральній землі Саар за 24 години збільшилося на 65 випадків*». В цьому уривку ми бачимо англійське запозичення «Coronavirus», яке добре відоме нам як інфекційне захворювання. Тут ми скористалися способом транслітерації та відтворили запозичення формою, яка стала вже інтернаціональною, що і пояснює вибір способу перекладу.

2. Транскрипція – передавання звуків слова за використання літер алфавіту мови перекладу з максимальним наближенням до звукового складу оригінального слова. Наприклад: «*People cannot leave their homes except for certain reasons, like the first lockdown last March*» (BBC NEWS) – «*Люди*

не можуть залишати свої будинки, крім з певних причин, наприклад, як в перший локдаун в березні минулого року». В цьому уривку ми бачимо англійське запозичення «lockdown». За відсутності в українській мові прямого відповідника та з попередньої причини ми використовуємо спосіб транскрипції для перекладу.

3. Калькування/напівкалькування – слово або словосполучення, що є дослівним поелементним перекладом іншомовного слова зі словникового складу рідної мови. Калькування використовується, коли запозичення відоме читачу іншим словосполученням. За повного калькування словосполучення перекладається буквально. Наприклад: «A so-called **green passport**, which would allow more freedoms to people who have been vaccinated, has been dangled to encourage Israelis to enlist for vaccination» (Deutsche Welle). – «Так званий **«зелений паспорт»**, який дав би більше свободи людям, яким було зроблено щеплення, спонукали ізраїльтян взяти участь у вакцинації». Лексема **green passport**, що виражає актуальну нині реалію, відтворюється дослівно, калькуючи структуру, що знаходимо і в публіцистичних текстах українською мовою, іноді, щоправда, у супроводі пояснення, наприклад: Стимулювати громадян до щеплень мають і **«зелені паспорти»** або **«паспорти імунітету»** вакцинованих (Deutsche Welle).

4. Дескриптивний (описовий) переклад – спосіб передавання запозиченого слова за допомогою особливих рис, які передбачають пояснення значення запозиченої лексики, використовуючи розгорнутий опис (у фразях, словосполученнях тощо). Наприклад, як це було наведено вище, або: «There are thousands of variations in Women's outfits for Oktoberfest ranging from traditional to modern. There is no "right way" to dress but usually you will want to wear a **dirndl** dress that goes at least to your knees and comfortable shoes» (Weltonline) – «Жіночі вбрання для Октоберфесту мають тисячі варіацій, від традиційних до сучасних. Немає "правильного одягу", але зазвичай вам захочеться одягнути національне **баварське національне вбрання дірндл** – плаття з довжиною до колін і

зручне взуття». Тут ми бачимо іншомовну лексему «dirndl», яка є реалією та позначає національне вбрання. Під час відтворення цієї лексеми ми використали метод калькування та дескриптивний метод, тому що для кращого розуміння було додано пояснення, що таке дірндл.

5. **Графічне відтворення (нульовий переклад)** – запозичення залишається з оригінальним написанням. Наприклад: «**Huawei** hat heute zwei neue Modelle in China vorgestellt, das **Huawei Enjoy 9** und das **Honor Enjoy Max**» (Weltonline) – «**Компанія Huawei** сьогодні анонсувала дві нові моделі в Китаї – **Huawei Enjoy 9** та **Honor Enjoy Max**». У цьому уривку запозичення «Huawei» – лексема з власною графічною формою – відтворено способом нульового перекладу, тому що мовна одиниця презентує фірмову назву та використовується для позначення всесвітньовідомої китайської компанії, яка займається виробництвом ноутбуків, планшетів, телефонів тощо. Іншомовні лексеми «Huawei Enjoy» та «Honor Enjoy Max» також відтворено за допомогою нульового перекладу, тому що це назви моделей, які є торговельними знаками, а тому підлягають нульового перекладу.

Висновки. У результаті проведеного аналізу тематичних груп, функціональних особливостей та результатів перекладу запозичень в німецькій та англійських мовах ми дійшли висновку, що найрозповсюдженішими способами перекладу запозичень є транслітерація, транскрибування та калькування/напівкалькування, що можна пояснити як загальними процесами глобалізації, так і великою кількістю реалій, номенів серед сучасних іншомовних залучень.

Одне з найголовніших завдань перекладача – це цілісна передача змісту тексту оригіналу та його емоційного посилу. Тому метою перекладу повинно бути: збереження функцій, змісту, стилістичних, стильових цінностей оригінального тексту. Сприймання перекладу в його мовній сфері буде більш-менш відповідним сприйняттю оригіналу в мовній сфері оригіналу, якщо все вищезгадане буде дотриманим. Отже, щоб доцільно перекласти запозичену лексику, насамперед треба визначити її роль у тексті та мовному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багатомовний онлайн-словник ABBYU Lingvo. © 2011. URL: <http://radugaslov.ru/abbyu.htm>.
2. Блумфілд Л. Язык. Москва : Прогресс, 1968. 606 с.
3. Гавранек Б.К проблематике смешения. *Новое в лингвистике*. Москва, 1972. Вып. 6. С. 94–111.
4. Грот Я. К. Труды Я.К. Грота. Т. 3 : Филологические разыскания (1852-1892). Санкт-Петербург, 1898. 245 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
6. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. Москва : Наука, 1968. 208 с.

7. Крысин Л.П. Лексико-семантические процессы в социалингвистическом аспекте. *Диакроническая социалингвистика* : монография. Москва, 1993. С. 132.
8. Крысин Л.П. Языковое заимствование как проблема диахронической. *Диакроническая социалингвистика* : монография. Москва, 1993. С. 141-151.
9. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилістика української мови: навч. підруч. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
10. Огиенко И.И. Иноземные элементы в русском языке : история проникновения заимствованных слов в русский язык. Киев : тип. В. П. Бондаренко и П. Ф. Гнездовского, 1915. С. 57.
11. Орешкина М.В. К вопросу классификации заимствованной лексики. *Функциональная лингвистика* : Сб. науч. работ Крымского респ. ин-та последиплом. пед. образования. Часть I. Симферополь, 1994. С. 73-75.
12. BBC NEWS. © 2021. URL: <https://www.bbc.com/news>
13. Deutsche Welle. © 2021. URL: <https://www.dw.com>
14. Weltonline. © 2021. URL: <http://www.welt.de>

REFERENCES

1. ABBYY Lingvo Multilingual Online Dictionary © 2011. URL: <http://radugaslov.ru/abbyy.htm>
2. Blumfeld L. Yazyk. [Language] Moscow: Progress. 1968. 606 p. [in Russian].
3. Gavranek B.K. problematike smesheniya yazykov. [Problems of language mixing]. *New in linguistics*. Moscow, 1972. Iss. 6. pp. 94-111. [in Russian].
4. Grot Ya.K. Trudy Ya.K. Grot [Works of Ya.K. Grot]. Vol. 2: Filologicheskiye rozyskaniya (1852-1892). [Philological researches (1852-1892)]. Sankt-Petersburg, 1898. 245 p. [in Russian].
5. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty). [Translation theory (Linguistic aspects)] : Textbook for institutes and departments of foreign languages. Moscow : Vyssh. shk., 1990. 253 p. [in Russian].
6. Krysin L.P. Inoyazychnyye slova v sovremennom russkom yazyke. [Foreign words in modern Russian]. Moscow : Nauka, 1968. 208 p. [in Russian].
7. Krysin L.P. Leksiko-semanticheskiye protsessy v sotsiolingvisticheskom aspekte. [Lexico-semantic processes in the sociolinguistic aspect.] *Diachronic sociolinguistics* : monograph. Moscow, 1993. pp. 132 [in Russian].
8. Krysin L.P. Yazykovoye zaimstvovaniye kak problema diakhronicheskoy sotsiolingvistiki. [Linguistic borrowing as a problem of diachronic sociolinguistics]. *Diachronic sociolinguistics* : monograph. Moscow, 1993. pp. 141-151. [in Russian].
9. Matsko L. I, Matsko O. M., Sydorenko O. M. Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shk., 2003. 462 p. [in Ukrainian].
10. Ogiyenko I.I. Inozemnyye elementy v russkom yazyke : istoriya proniknoveniya zaimstvovannykh slov v russkiy yazyk. [Foreign language elements in Russian : The history of the appearance of loan words in the Russian language]. Kiyev : print. of V.P. Bondarenko and P.F. Gnezdovsky, 1915. P. 57. [in Russian].
11. Oreshkina M.V. K voprosu klassifikatsii zaimstvovannoy leksiki. [On the issue of classification of borrowed vocabulary]. *Functional linguistics* : Collection of scientific works / Crimean republic. in-t postgraduate. ped. education. Part I. Simferopol. 1994. pp. 73-75. [in Russian].
12. BBC NEWS. © 2021. URL: <https://www.bbc.com/news>
13. Deutsche Welle. © 2021. URL: <https://www.dw.com>
14. Weltonline. © 2021. URL: <http://www.welt.de>

УДК 81'255:6(083.7)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-22>

Оксана ПОДВОЙСЬКА,
orcid.org/0000-0002-6304-5906
кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри іноземних мов,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) poloks0808@gmail.com

Тетяна ГОНЧАРОВА-ІЛЬІНА,
orcid.org/0000-0003-3410-1718
старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) honcharova.tetyana@kntu.net.ua

ТЕХНІЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ТЕКСТУ У МОВНОСТИЛІСТИЧНОМУ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТАХ

Пропонована стаття присвячена вивченню мовностилістичних особливостей текстів технічної документації та виявленню з огляду на це специфіки їх перекладу з німецької мови на українську і навпаки. У статті аналізуються підходи до питання віднесення текстів технічної документації до певного жанру та функціонального стилю, оскільки тексти технічної документації як вид технічної літератури, що належить до наукового стилю, мають чіткі та обов'язкові риси, притаманні, з одного боку, науковому стилю, а з іншого – офіційно-діловому. А тому їх укладання та переклад вимагає дотримання як мовних норм, так і юридичних. З'ясовано, що відмінність таких текстів від власне юридичних полягає у характері інформації в них, вона – суто технічно-технологічна, і лише умови її реалізації є офіційно-діловими. Призначення таких текстів – слугувати, з одного боку, як супроводжувальний документ для певного товару, а з іншого – і як інформація для користувача, в тому числі і фахівця. Виявлено, що залежно від призначення та цільової групи тексти технічної документації можуть мати власні характерні ознаки, як-то: подання інформації за допомогою креслень, таблиць, вузькогалузевих термінів, номінального стилю, або повноцінним текстом з типовими для нього властивостями. У статті наводяться загальні обов'язкові ознаки, серед яких – чітка структурованість і членованість таких текстів, певна їх стислість (як різновид компресії) та висока точність (змістовність та інформативність), об'єктивність, фактуальність, інформативність, уніфікація та нейтральність на всіх мовних рівнях. Ці та інші типові ознаки спричиняють під час перекладу технічної документації необхідність брати до уваги такі аспекти: нормативний, що зумовлює часто прийом локалізації та інтернаціоналізації, лексичний, де особливого значення набувають терміни, номенклатурні та власні назви, скорочення, та граматичний аспект, що варіюється залежно від виду технічного документа. Всі ці аспекти вимагають застосування певної низки перекладацьких трансформацій або навіть їх комплексу, що повинне ґрунтуватися на нормах укладання таких документів мовою перекладу, тематикою та характером подання описуваної інформації та вимогами до перекладу.

Ключові слова: технічна документація, технічна література, мовностилістичні особливості, переклад, локалізація.

Oksana PODVOISKA,
orcid.org/0000-0002-6304-5906
Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Foreign Languages,
Associate Professor at the Department of Theory and Praxis of Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) poloks0808@gmail.com

Tetiana HONCHAROVA-ILINA,
orcid.org/0000-0003-3410-1718
Senior Teacher at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) honcharova.tetyana@kntu.net.ua

TECHNICAL DOCUMENTATION AS A SPECIAL TYPE OF TEXT IN A LINGUO-STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS

The proposed article is devoted to the study of linguistic and stylistic features of the texts of technical documentation and to identifying in this regard the specifics of their translation from German into Ukrainian and vice versa. The article analyzes the approaches to the issue of classifying the texts of technical documentation to a certain genre and functional style, as the texts of technical documentation as a type of technical literature relating to the scientific style have clear and required elements, peculiar, on the one hand, to the scientific style and, on the other hand, to the official style. Therefore, their compilation and translation require compliance with both linguistic and legal norms. It was established that the difference between such texts and the actual legal ones is in nature of the information in them, it is purely technical and technological, and only the conditions of its implementation are official. The purpose of such texts is to serve, on the one hand, as an accompanying document for a particular product, and on the other hand, as information for a user, including a specialist. It was determined that depending on the purpose and target group, the texts of technical documentation may have their own characteristics, such as the presentation of information through drawings, tables, branch-oriented terms, nominal style, or full text with typical properties. General obligatory features, including a clear structuredness of such texts, a certain condensation (as a kind of compression) and high accuracy (meaningfulness and informativeness), objectivity, relevance, informativeness, unification, and neutrality in all linguistic levels are given in the article. These and other typical features make it necessary to take into account the following aspects when translating technical documentation: normative, which often determines the methods of localization and internationalization, lexical, where terms, nomenclature and proper names, abbreviations acquire importance, and grammatical aspect, which varies depending on the type of technical document. All these aspects require the application of a number of translation transformations or even their complex, which should, however, be based on the rules of the drafting of such documents in the language of translation, subject and nature of the information described, and translation requirements.

Key words: technical documentation, technical literature, linguistic and stylistic features, translation, localization.

Постановка проблеми. Технічна документація була і залишається важливим видом мовної організації та передачі специфічної інформації. Вимоги до створення та перекладу таких текстів зумовлені не тільки внутрішньомовними чинниками, а і зовнішньомовними, дотримання яких є обов'язковою передумовою ведення комунікації. Технічна документація як галузь мовознавства є досить молодого її дисципліною, яка виникла наприкінці минулого сторіччя та стає об'єктом вивчення і як навчальна дисципліна в українських навчальних закладах вищої освіти. Становлення та розвиток нового напрямку у мовознавстві вимагає всесторонньої уваги лінгвістів щодо укладання таких текстів, їх мовних норм, правил перекладу тощо.

Аналіз досліджень. Незважаючи на стрімку появу величезної кількості текстів технічної документації, які обслуговують технічну, комерційну та юридичну комунікації, та наявні загальні більш-менш чіткі правила до укладання таких текстів, що сформульовані насамперед фахівцями саме цих професійних сфер, питання щодо приналежності таких текстів до певного функціонального стилю, їх мовної організації, правил їх перекладу досі залишаються відкритими. В німецькій лінгвістиці технічній документації присвячені ґрунтовні роботи Андреаса Шленкгоффа “Duden Ratgeber – Technische Dokumentation: Verständliche Texte für Produkte erstellen und gestalten”, Петри Древер та Вольфганга Ціглера “Technische Dokumentation”, Андреаса Баумерта та Аннетти

Фергайн-Ярпен “Texten für die Technik: Leitfaden für Praxis und Studium”. У російськомовній філологічній літературі знаходимо працю А. Л. Пумпянського, який акцентував увагу на формуванні умінь читання та перекладу англійської науково-технічної літератури. В українсько- та англійськомовному мовознавстві саме наукові розвідки технічної документації поступаються регламентованим нормам з укладання таких текстів, тим не менш уваги заслуговують праці Дж. Бірна “Technical Translation: Usability strategies for translating technical documentation”, Томми Толванена “Basic terminology and concepts for technical documentation” тощо.

Мета статті – визначити мовностилістичні особливості німецькомовних текстів технічної документації та специфіку їх відтворення у разі перекладу на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Технічна документація як вид тексту є окремим видом науково-технічної літератури, що має з останньою як спільні, так і відмінні риси. Функціональною сферою науково-технічної літератури є наукова, чи то теоретична, чи то практична, комунікація, тоді як технічна документація обслуговує перш за все професійну комунікативну діяльність. Втім огляд теоретичної літератури розкриває відсутність певної єдності на погляд щодо приналежності текстів технічної документації до певного функціонального стилю. Деякі науковці відносять тексти технічної документації разом зі статтею, монографією, рефератом, анотацією – власне нау-

ковою літературою, довідниковою літературою і навіть рекламними текстами до науково-технічного стилю (Бабич, Цыденжапова, 2015: 156). У межах цього ж підходу залежно від конкретних завдань і сфери використання розрізняють також і підстилі наукового стилю, зокрема, власне науковий (монографія, стаття, доповідь), науково-інформативний (реферат, анотація, посібник), науково-довідниковий (енциклопедії, довідники), патентний, навчально-науковий (посібники, підручники), науково-популярний (нарис, книга, лекція). Звернувшись до популярного інтернет-джерела Вікіпедія, знаходимо інший ракурс розгляду – технічна література як сукупність текстів являє собою окремий вид літератури поряд із суміжною науковою літературою, довідковою та художньою. Тут же знаходимо, що до наукової літератури належать наукові статті, монографії, але і описи винаходів та відкриття – патенти, авторські свідоцтва, а також навчальна і науково-популярна література (що є цілком логічним). А щодо технічної літератури, то знаходимо тут: «сюди належать, окрім наукових видань, специфікації, стандарти, технічні паспорти, інструкції з експлуатації машин і механізмів, хімічних речовин, комп'ютерних програм тощо» (Вікіпедія. Література). Висновуючи, можна припустити, що наукова та технічна література, або як у деяких працях їх об'єднання – науково-технічна література, є функціональною сферою наукового стилю. Технічна документація ж, як різновид технічної літератури, є жанром наукового стилю.

Але які ж наукові видання теж потрібно відносити до технічної літератури? Чи все ж таки до наукової? Як відрізнити наукові видання та тексти технічної документації в межах технічної або науково-технічної літератури? Ці питання спричиняють необхідність унормування погляду на приналежність та характеристику технічної документації.

Відповідно до положень, викладених Андреасом Шленкгоффом, під поняття «технічна документація» підпадають різні інформаційні продукти (у лінгвістичному аспекті – тексти), що мають різні цілі та функції, призначені для різних цільових груп з різних сфер, та існують у друкованому та електронному вигляді, а їхня кількість сягає понад 50 різновидів текстів (Duden, 2012: 8). При цьому цільові групи справді різняться – це не тільки, наприклад, споживач продукту у широкому сенсі, а ще і комуніканти, що користуються цими текстами як у межах виробництва цього продукту, так і за його межами. У вузькому сенсі технічна документація – це інформація, що нада-

ється читачу (бо це тексти насамперед письмові) про технічний продукт та його використання. Але, як слушно зазначає Бекер, технічна документація має також і функцію передачі технічних знань (Becker, 1990: 157), тобто такі тексти пов'язані не лише з виробничим процесом певного технічного продукту. Отже, технічна документація призначена слугувати, з одного боку, як супроводжувальний документ для певного товару, а з іншого – і як інформація для користувача. На його думку, класифікація товарів на споживчі товари (широкого безпосереднього вжитку), товари багаторазового вжитку, послуги та промислові товари, а також товари інвестиційної промисловості, дозволяє класифікувати відповідно і тексти технічної документації на такі:

1. Інструкції з експлуатації з мінімально необхідним описом товару, а саме щодо його функціонування та обслуговування. Цільова група при цьому – широкий загал.

2. Більш деталізовані інструкції або керівництва щодо експлуатації, наприклад, електротоварів, для користування якими потрібна більш докладна технічна інформація.

3. Довідник, посібник, компендіум, навчально-практичні матеріали, які уможливають роботу програмістів, фахівців сервісного обслуговування, врешті-решт кінцевого споживача. І саме тут рівень технічних знань є дуже високим. Сюди відносять і рекламні тексти (на нашу думку, передусім промислової реклами).

4. Тексти технічної документації, що створюються комп'ютерними програмами, застосунками та характеризуються зазвичай уніфікованою, точною та різноплановою інформацією і призначені для різних цільових груп різних країн (Elzbieta Byrdziak, 2012: 43–44).

Виходячи з такої позиції, стає зрозумілим, чому до технічної літератури, а саме технічної документації, належать і наукові тексти, які несуть передусім інформативну або (рідше) навчальну функції.

Залежно від призначення та цільової групи тексти технічної документації поділяють на такі види:

1. Внутрішня документація, яка призначена для фахівців, пов'язаних з процесом виробництва, та яка засвідчує, що виробництво такого продукту відповідає всім наявним вимогам. Такі тексти характеризуються великою кількістю вузькогалузевих термінів як технічної галузі, так і юридичної, супроводжуються схемами, таблицями, графіками, діаграмами, а синтаксис тут простий, не переобтяжений складними реченнями (іноді фор-

мулювання подаються взагалі не у формі речень), складними граматичними конструкціями та зворотами. І як стверджують самі фахівці, які нею користуються, іноді такі тексти мають неналежну якість щодо мовної організації такої інформації, чого не скажеш про змістову сторону таких текстів, де на перше місце постають такі їх ознаки, як документальність та регламентованість. Так, наприклад, усі надписи на кресленнях зосереджені в одному місці у спеціально розграфлених трафаретці або кутових штампах, розташованих у правому нижньому куті листа. У кутовому штампі вказуються всі головні відомості про креслення, що дозволяє знайти потрібний документ серед великої кількості інших, встановити технічні дані, необхідні для виготовлення зображеного на кресленні виробу (матеріал, масштаб, режим термообробки та ін.). За допомогою кутового штампу можна визначити різновид креслення (загальний вигляд, креслення складової одиниці, детальне креслення), дізнатися, до якого виробу належить це креслення, які креслення своєю чергою з ним пов'язані. Зі змісту кутового штампу з'ясовують, хто є автором такої конструкції, коли затверджено креслення, дізнаються про деякі елементи технічної характеристики виробу. У кутовому штампі містяться також підписи осіб, відповідальних за правильність розробки та оформлення технічних документів, дата випуску. У кінці ж будь-якого технічного документа повинні надаватися короткі відомості в основному про зміст проведеної роботи, що відображають сутність і методи дослідження, наводяться конкретні дані, що визначають технічну характеристику, параметри виробів, процеси та ін., наводяться висновки щодо застосування отриманих результатів.

2. Передпродажна документація, яка призначена для потенційних покупців та має на меті інформування про основні характеристики продукту під час його купівлі, що іноді подається так, як це робиться у рекламних текстах. Серед таких характеристик передусім виділяються: надійність продукту, співвідношення ціни-якості, його ефективність. Такий підхід до текстів зумовлює у мовному плані, з одного боку, використання фахової лексики, але зрозумілої широкому загалу, а з іншого боку, засобів увиразнення, але не з високим рівнем експресивності. Часто інформація супроводжується схематичним поданням інформації для легкого порівняння з іншою аналогічною продукцією, яскравими картинками, ілюстративним матеріалом для привертання та затримки уваги. Коли йдеться про інтернет-ресурси, то не можна не згадати і про відеосупровід такої інфор-

мації. До передпродажної документації належать серед іншого каталоги продукції, обсяг яких сягає великої кількості сторінок, та які надаються нині як у друкованому, так і в електронному вигляді. Оскільки мета таких текстів уже інша – надати інформацію про свою продукцію, аби покупець міг вибрати її не порівняно з іншими виробниками, а саме ту, яку пропонує певний виробник, то і мовна характеристика таких текстів теж буде відрізнятися. Інформація подається за чіткою структурою, використовуються номенклатурні назви, артикули, стиснута необхідна інформація, що зазвичай подається іменниками, іноді і прикметниками.

3. Післяпродажна документація, цільовою групою якої є кінцевий споживач або користувач. Інструкція або керівництво з експлуатації, використання або обслуговування, документи щодо сервісного обслуговування, заміни запасних деталей є типовими текстами післяпродажної документації. Такі тексти містять у собі ознаки як фахових текстів вузькогалузевого спрямування (для надання більш детальної та професійної інформації), так і науково-популярних текстів з відтінком директивності та рекомендаційності, типовим для текстів офіційно-ділового стилю (Duden, 2012: 8–11).

Для всіх видів текстів технічної документації є низка спільних обов'язкових ознак, які, мабуть, слід скоріш розглядати як умови. Насамперед це чітка структурованість і членованість. Оскільки саме вони допомагають швидко віднайти необхідну інформацію у будь-якому тексті, і це стосується як текстів інструкцій (користувач легко може знайти потрібну інформацію через зміст та відповідні рубрикації), так і, наприклад, специфікацій, які часто мають навіть табулярну форму, тим самим ще більше полегшуючи пошук даних. Візуалізації сприяє часто і подання інформації списком, нумерацією, схематично, з використанням різних шрифтів, виділень, позначок та символів (особливо з метою застереження та попередження), але це обов'язково здійснюється відповідно до уніфікованих норм укладання таких документів і аж ніяк на власний розсуд.

Крім цього, серед таких загальних ознак текстів технічної документації слід назвати і певну стислість (як різновид компресії) та високу точність (змістовність та інформативність), що пояснюється вимогами економії часу для вивчення документа та зрозумілості з високим рівнем однозначного сприйняття інформації. Саме тому тексти технічної документації характеризуються об'єктивністю, фактуальністю, інформативністю,

уніфікацією та нейтральністю на всіх мовних рівнях. Як слушно зауважує А. Шленкгофф, кожна лексема (на нашу думку, скоріш мовна одиниця, бо не тільки лексика повинна братися до уваги) має виконувати певну комунікативну мету (Duden, 2012: 88), а тому мовна тканина таких текстів має бути без «надлишків», тобто як змістовно, так і лексично та граматично інформація має подаватися чітко, однозначно та стисло.

Такі характеристики текстів технічної документації автоматично відносять їх до текстів офіційно-ділового стилю. І ось тут виникає думка, якщо ці тексти є насамперед документами з усіма властивими для них мовними ознаками, і мають серед іншого директивні (особливо в інструкціях) та регулятивні функції, чому ж технічна документація як жанр належить до підстилю технічної літератури. Пояснити це можна, на нашу думку, характером інформації, що надається. Вона передусім технічна, а вже потім – нормативно-регулююча. Сфера виробництва та обслуговування має дві сторони: технічно-технологічну, але і організаційну, що здійснюється в умовах офіційно-ділової комунікації, чим і пояснюються такі мовно-стилістичні особливості.

Усі ці мовно-стилістичні особливості обов'язково слід враховувати не лише під час укладання текстів технічної документації, але і під час їх перекладу. Проте переклад стає специфічним з огляду на норми укладання таких текстів у мові оригіналу і в мові перекладу, що часто зумовлює застосування локалізації та інтернаціоналізації. При цьому під інтернаціоналізацією технічної документації розуміють врахування під час укладання або перекладу мовних та культурних особливостей більшості регіонів, де буде реалізовано цей продукт. А під локалізацією – процес, під час якого продукт, на котрий очікує цільова аудиторія, пристосовують до специфічних вимог нового місця знаходження або реалізації (Ferlein, 2008: 33). У разі укладання або перекладу супроводжувальної технічної документації процес локалізації передбачає насамперед врахування культурно-специфічних форматів, наприклад, цифрових даних та одиниць вимірювання, а також відповідностей шрифтів, товарних знаків, малюнків, символів, кольорів та ін. Тобто інтернаціоналізація – це адаптація продукту для *потенційного* використання практично в будь-якому місці, тоді як локалізація – це додавання спеціальних функцій для використання в *конкретно визначеному* регіоні.

Так, у разі перекладу технічної документації слід завжди враховувати відмінності між одини-

цями вимірювання різних країн. Майже в усіх країнах Європейського Союзу для вимірювання фізичних величин використовується міжнародна метрична система одиниць СІ (SI-System, ISO 1000). Вона складається з набору семи основних одиниць вимірювання. Система також визначає стандартні скорочені позначення для одиниць та правила запису похідних одиниць. У США ця система також діє офіційно, але лише в науковій, технічній та торговельній сферах. У Канаді, Великобританії та Ірландії у деяких галузях загальноприйнятими все ще залишаються одиниці вимірювання старого зразка (Imperial Standard). Наприклад, для одиниць вимірювання довжини у міжнародній системі СІ використовуються: *Millimeter, Meter* (міліметр, метр), а у США, Канаді та Великобританії: *Inch, Yard, Mile* (дюйм, ярд, миля); для одиниць вимірювання ваги у міжнародній системі СІ: *Gramm, Kilogramm* (грам, кілограм); у США, Канаді та Великобританії: *Ounce, Pound* (унція, фунт) та ін.

На перший погляд, пунктуаційні норми здаються начебто не такими важливими, але не у випадку з одиницями вимірювання. Наприклад, у німецькій мові для розділення десяткових знаків використовується крапка: *1.5, 3.56*, а тисячі відокремлюються від сотень комою: *35,878; 80,567*. В українському тексті в десяткових числах крапка замінюється комою: *1,5; 3,56* (це не стосується проте номерів версій програм: *Opera 8.5, Acrobat Reader 5.1*, бо тут скоріш має місце нульовий переклад, що притаманно для перекладу номенклатури), а кома, яка відділяє тисячі від сотень, замінюється пробілом: *35 878; 80 567*. Цей процес позначається *локалізацією чисел у разі перекладу технічної документації*.

Типовим для локалізації є використання національних символів валюти, застосування прийнятих форматів представлення дати і часу, а також правил алфавітного сортування текстів, коректне вирівнювання тексту через збільшення тексту у разі перекладу та ін.

У разі перекладу текстів технічної документації загалом слід брати до уваги:

1. Нормативний аспект, тобто враховувати норми укладання (мовні, графічні, правові) відповідних текстів технічної документації мовою перекладу за умови використання такого тексту саме як документа на території країни мови перекладу, що, звичайно, зумовлює застосування прийомів локалізації та адаптації. Як приклад з власної перекладацької діяльності тут можна навести необхідність заміни лексеми *паливні брикети* на *Holzpellet*, тобто паливні пелети,

через відмінності у нормах їх фракцій в Україні та Німеччині.

2. Лексичний аспект, де особливої уваги заслуговують терміни, які є основним шаром лексики в текстах технічної документації. Як відомо, їх слід перекладати прямими відповідниками без залучення синонімів, професіоналізмів, техніцизмів (ЕСКД ГОСТ 2.105-95). За відсутності еквівалента або ж наявності декількох, звичайно, треба керуватися контекстом, але доцільним буде звернутися також до фахівців або текстів відповідної тематики мовою перекладу з метою розуміння сенсу поняття, процесу тощо. Так, наприклад, до тексту керівництва з експлуатації до обладнання німецькою мовою включено підрозділ з назвою *KONFORMITÄTSEKTLÄRUNG*, якому відповідають два еквіваленти – *сертифікат відповідності та декларація відповідності*, що презентують абсолютно два різні документи, але з однаковою юридичною силою дозволу. Проте лише у разі пояснення в текстах відповідної тематики стає зрозумілим, який еквівалент потрібно використати: якщо обладнання наявне у переліку товарів (доступна інформація), що підлягають декларуванню відповідності, то вибирається еквівалент – *декларація відповідності*; якщо ж воно міститься у переліку обов'язкової сертифікації – *сертифікат відповідності*.

Номенклатурні та власні назви теж частотні та значимі елементи лексики технічних документів. Загальновідомо, що для відтворення власних назв застосовується прийом транскодування, іноді адаптивного. Проте, наприклад, для відтворення юридичних адрес у певних видах технічної документації (інструкції, специфікації) назви фірм, міст, вулиць, країн тощо залишаються в оригінальному вигляді для правильного написання адреси у разі листування: *Адреса виробника: Kennwood Limited, 1-3 Kennwood Business Park, New Lane, Havant, Hampshire PO9 2NH, UK*. Що стосується номенклатурних назв, вони теж залишаються у первісному вигляді. Знак зареєстрованої торговельної марки, наприклад *StartGut®*, обов'язково переноситься разом з назвою.

Скорочення теж не слід оминати увагою. Вони в текстах технічної документації можуть бути декількох видів і залежно від цього необхідно вибирати спосіб їх перекладу. Скорочення-канцеляризми перекладаються відповідними скороченнями в мові перекладу за їх наявності: *bzw. – або, etc./usw. – і т.д. (тощо)*; за їх відсутності – повними еквівалентами: *ca. – приблизно, близько*. Переклад узуальних скорочень здійснюється також за цим принципом: *EU – ЄС; LKW – вантажівка, LMIV*

(Lebensmittelinformations-Verordnung) – регламент ЄС щодо маркування харчових продуктів.

Неузуальні скорочення, хоча і не є частотним явищем у технічній документації і зазвичай супроводжуються за першого вживання повним варіантом написання, іноді можна переплутати з узуальним скороченням, особливо коли лексема вживається повторно лише у скороченому вигляді далеко від місця першого використання, наприклад: *Fachkräften für festgelegte elektronische Tätigkeiten (FET)*, що перекладається словосполученням *кваліфікований персонал для певних видів електронної діяльності* (бо не має скороченої форми), і яке далі в оригіналі замінюється просто скороченням, можна сплутати з іншим терміном – *польовий транзистор* (англ. *Field-effect transistor*).

3. Граматичний аспект, який не менш важливий у перекладі, урізноманітнюється видом технічного документа. Так, для специфікацій на перше місце виступає номінальний стиль з характерним переважанням іменників, що часто супроводжуються прикметниками. Наприклад: *Aussehen – rechteckiges, grau-braunfarbiges Produkt – Зовнішній вигляд – виріб прямокутної форми, сіро-коричневого кольору. Kühlagerung bei 1–7°C. – Зберігання у прохолодному місці за 1–7°C*. Під час перекладу на українську мову слід враховувати норми укладання такого документа в мові перекладу, що ми і бачимо на прикладах: прикметники часто виступають у ролі правостороннього означення із додаванням, що позначає відповідний критерій. Повноцінні речення в таких текстах не поширене явище, і, якщо вживаються, мають форму простого речення: *Das Produkt ist nicht für den Endverbraucher bestimmt. – Виріб не призначений для кінцевого споживача.*

Граматична специфіка у таких текстах технічної документації як, наприклад, інструкції або керівництва з експлуатації, є зовсім іншою, що зумовлюється функціональним призначенням таких текстів – регулювання дій або навіть заклик до них. Тому синтаксична картина тут є багатшою з міксом складних, поширених та простих речень з певними граматичними особливостями. Зокрема, до частотних видів складних речень можна віднести підрядні умови (які під час перекладу на українську часто перетворюються на поширені з обставиною умови за допомогою словосполучень: *за умови, у випадку, у разі*), підрядні означальні, підрядні мети (теж часто під час перекладу спрощуються до обставини мети: *зادля, з метою*), способу дії (відтворюються часто дієприкметниковими зворотами) та додаткові. Наприклад: *So identifizierte Fehler hat der Betreiber*

unverzöglich dem Hersteller mitzuteilen, damit der Hersteller schnellstmöglich die Fehler beseitigen kann. – Оператор повинен негайно повідомляти виробника про помилки, виявлені таким чином, задля якомога найшвидшого їх усунення. Звичайно, в українському перекладі підрядні речення таких видів теж трапляються часто, проте не так, як у німецькому тексті, що і слід враховувати під час перекладу.

Модальність є важливою ознакою текстів технічної документації, що пояснює широке використання модальних дієслів, модальних дієслівних конструкцій і іноді модальних слів (у німецькому тексті), а тому і їй треба правильно розпізнавати та відтворювати під час перекладу. Наприклад: *Es muss entsprechende Schutzausrüstung getragen werden.* – Слід одягнути засоби захисту. *Das Nichtbeachten dieses Hinweises kann zu Verletzungen führen!* – Недотримання цієї вказівки може спричинити травмування. *Maßnahmen sind vom Betreiber festzulegen.* – Відповідні заходи встановлюються оператором. У разі вибору відповідника для відтворення модального значення необхідно керуватися контекстом, нормами мови перекладу і специфікою виду документа, бо як демонструють приклади, модальне значення в українському перекладі може відтворюватися одним з варіативних відповідників вираження значення, що вибирається саме через його прагматичну та лінгвістичну функції. А іноді і взагалі може відтворюватися імпліцитно, як в останньому прикладі.

Ще однією важливою граматичною особливістю є широко вживана конверсія. Найчастіше вона представлена субстантивацією дієслів (і в чистому вигляді, і у поєднанні з афіксацією), бо номінальний стиль тут взагалі є характерною рисою. Наприклад: *Die Wartung, Instandhaltung und Reinigung muss durch entsprechend qualifizierte Mitarbeiter (entsprechend der Aufgabenstellung) erfolgen.* – Ремонт, технічне обслуговування та очищення повинен виконувати кваліфікований персонал (відповідно до поставлених завдань). З огляду на жанрові особливості таких текстів в українській мові можна стверджувати про можливість перекладу через відповідні конверсиви, проте слід враховувати, що, на відміну від німецької мови, не всі дієслова можуть перетворюватися на іменники, що і зумовлює іноді суцільну трансформацію (як в останньому виділеному прикладі). Наступним продуктивним видом конверсії є ад'єктивація німецьких дієприкметників I та II, які до того ж часто виступають як

елементи поширеного означення. Наприклад: *Zu den Sicherheitseinrichtungen zählt auch das in der Software enthaltene Sicherheitsprogramm.* – Програма безпеки, що міститься у програмному забезпеченні, також є елементом системи безпеки. *Bei jeder Überprüfung der Sicherheitseinrichtungen muss abgesichert werden, dass keine Körperteile oder Gegenstände in die durch die geöffneten Verdeckungen freiliegenden Gefährdungszonen hineinragen.* – Під час кожної перевірки елементів системи безпеки треба переконатися, що ані частини тіла, ані будь-які сторонні предмети не потрапили до небезпечних ділянок через відкриті поверхні. На наведених прикладах демонструється, що ад'єктивовані дієприкметники можуть перекладатися відповідними українськими дієприкметниками або дієприкметниковими зворотами (у разі з поширеними означеннями), за їх відсутності – підрядними означальними, або взагалі вилучатися через надлишковість інформації.

Висновки. Отже, тексти технічної документації як вид технічної літератури, що належить до наукового стилю, мають чіткі та обов'язкові риси, притаманні, з одного боку, науковому стилю, а з іншого боку, офіційно-діловому. А тому їх укладання та переклад вимагає дотримання як мовних норм, мовностилістичних у тому числі, так і юридичних. Слід також враховувати, що технічна документація обслуговує перш за все професійну комунікативну діяльність. Вона призначена слугувати, з одного боку, як супроводжувальний документ для певного товару, а з іншого – і як інформація для користувача, в тому числі і фахівця. Залежно від призначення та цільової групи тексти технічної документації можуть мати власні характерні ознаки, починаючи від подання інформації за допомогою креслень, таблиць, вузькогалузевих термінів, номінального стилю до форми повноцінного тексту з притаманними йому властивостями. Спільними обов'язковими ознаками є чітка структурованість і членованість, певна стислість (як різновид компресії) та висока точність (змістовність та інформативність), об'єктивність, фактуальність, інформативність, уніфікація та нейтральність на всіх мовних рівнях. Під час перекладу технічної документації слід враховувати нормативний аспект, що спричинює часто прийом локалізації та інтернаціоналізації, лексичний аспект, де особливої уваги заслуговують терміни, номенклатурні та власні назви, скорочення, та граматичний аспект, що варіюється залежно від виду технічного документа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Л. Н., Цыденжапова Н. Р. Жанры научного стиля. Аннотация, написание аннотации на английском языке. *Иностранный язык в контексте проблем профессиональной коммуникации* : материалы II Международной научн. конференции (Томск, 27–29 апр., 2015 г.). Томск : Изд-во ТПУ, 2015. С. 156–157.
2. Вікіпедія. Література. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0> (дата звернення: 15.01.2021).
3. ЕСКД ГОСТ 2.105-95. Основные требования к текстовым документам. URL: http://www.ng.sibstrin.ru/wolchin/umm/eskd/eskd/GOST/2_105.htm.
4. Becker T. Technische Dokumentation – lästiges Beiwerk oder Aufgaben für Spezialisten? *Sprache und Technik. Verständliches Gestalten technischer Texte*. Aachen : Alano, S. 155–171.
5. Byrdziak E. Mehrsprachige technische Dokumentation – Übersetzungsanalyse bei Bedienungsanleitungen. Wien: Universität Wien, 2012. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/11599978.pdf>.
6. Duden. Technische Dokumentation. Beschreibende und anleitende Texte. Von Andreas Schlenkhoff mit der Dudenredaktion. Mannheim, Zürich: Dudenverlag. 2012. URL: <https://media.ebook.de/shop/coverscans/180PDF/9783411747214.01.pdf>.
7. Ferlein J., Hartge N. Technische Dokumentation für Internationale Märkte. Expert Verlag, 2008. 125 S.
8. Tommi Tolvanen. Basic terminology and concepts for technical documentation. 02.09.2019. URL: <https://dox.fi/en/teknisen-dokumentoinnin-peruskasitteet/>.

REFERENCES

1. Babich L. N., Cydenzhapova N. R. Zhanry nauchnogo stilya. Annotaciya, napisanie annotacii na anglijskom yazyke [Scientific style genres. Abstract, writing annotation in English]. *Foreign language in context of professional communication problems*: Materials of international scientific conference (Tomsk, 27–29 Apr., 2015.). Tomsk: TPU, 2015. Pp. 156–157 [in Russian].
2. Wikipedia. Literature. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0> [in Russian].
3. ESKD GOST 2.105-95. Osnovnye trebovaniya k tekstovym dokumentam [Basic requirements for text documents]. URL: http://www.ng.sibstrin.ru/wolchin/umm/eskd/eskd/GOST/2_105.htm [in Russian].
4. Becker T. Technische Dokumentation – lästiges Beiwerk oder Aufgaben für Spezialisten? *Sprache und Technik. Verständliches Gestalten technischer Texte*. Aachen: Alano, S. 155–171 [in German].
5. Byrdziak E. Mehrsprachige technische Dokumentation – Übersetzungsanalyse bei Bedienungsanleitungen. Wien: Universität Wien, 2012. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/11599978.pdf> [in German].
6. Duden. Technische Dokumentation. Beschreibende und anleitende Texte. Von Andreas Schlenkhoff mit der Dudenredaktion. Mannheim, Zürich: Dudenverlag. 2012. Retrieved from: <https://media.ebook.de/shop/coverscans/180PDF/9783411747214.01.pdf> [in German].
7. Ferlein J., Hartge N. Technische Dokumentation für Internationale Märkte. Expert Verlag, 2008. 125 S. [in German].
8. Tolvanen T. Basic terminology and concepts for technical documentation. 02.09.2019. Retrieved from: <https://dox.fi/en/teknisen-dokumentoinnin-peruskasitteet/>.

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-23>**Світлана РАДЕЦЬКА,***orcid.org/0000-0001-7308-8179**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу**Херсонського національного технічного університету**(Херсон, Україна) rad.svete1976@gmail.com*

ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС ТА ПЕРЕКЛАД: ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ВСТАНОВЛЕНІ НОРМИ

У статті виявлені та проаналізовані причини змін у мовно-стилістичній структурі сучасного юридичного дискурсу та встановлені наслідки зазначених змін для функціонування мовних елементів і, як результат, специфіки їх відтворення під час перекладу. Серед унормованих специфічних особливостей мови права нами були визначені її формалізація та абстрагування від індивідуальних мовних особливостей, що зумовлює її стереотипність і стандартність, а також застосування сталих мовних конструкцій із чітко фіксованими правилами тлумачення. Проблема перекладу термінології є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Цей усталений факт визначається комплексом причин, серед яких слід відзначити труднощі, пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміна; труднощі, що виникають через розбіжності правових систем держав, а саме через розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, перекладацькі еквіваленти яких є відсутніми в інших правових системах. Ще один вид труднощів, якій набув значної актуальності останнього часу, – це те, що термін вихідної мови може передаватися кількома термінами в мові перекладу, тому перекладач повинен вирішувати завдання адекватного перекладу терміна, враховуючи сферу застосування передбачуваних відповідників у мові перекладу, їх стилістичне значення та частотність вживання. Узагальнюючи результати нашого дослідження, ми встановили, що тексти оригіналу і перекладу повинні володіти однаковим регулятивним впливом, що забезпечить еквівалентне сприйняття реакцій реципієнтів обох текстів. Термінологія оригінального тексту повинна бути точно передана в мові перекладу, в тому числі і семантика безеквівалентних термінів. Висновуючи, наголошуємо, що всі завдання, що постають перед перекладачем юридичних текстів, спрямовані на досягнення максимально можливої еквівалентності текстів оригіналу і перекладу і, як результат, на забезпечення успішної комунікації.

Ключові слова: юридичний дискурс, переклад, правова система, термінологія, еквівалентність.

Svitlana RADETSKA,*orcid.org/0000-0001-7308-8179**Candidate of Philological Sciences,**Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation**Kherson National Technical University**(Kherson, Ukraine) rad.svete1976@gmail.com*

LEGAL DISCOURSE AND TRANSLATION: THE INFLUENCE OF CURRENT TRENDS ON THE ESTABLISHED NORMS

The article identifies and analyzes the causes of changes in the linguistic and stylistic structure of modern legal discourse and establishes the consequences of these changes on the functioning of linguistic elements and, as a result, the specifics of their translation. Among the standardized specific features of the language of law we have identified the following: formalization and abstraction from individual linguistic features, which, in turn, determines its stereotypes and standardity, as well as the use of fixed language structures which are clearly defined. The problem of translation of terminology is one of the main problems which arises during the translation of legal texts. This established fact is determined by a set of reasons, among which the following should be noted: the difficulties connected with the specific characteristics of the legal term; difficulties arising from differences in the legal systems of states, namely, due to differences in the scope of concepts conveyed by analogous terms; and the difficulties caused by the existence of specific units whose translation equivalents are absent in other legal systems. Another type of difficulty that has become very relevant recently is that the term of the source language can be translated with the help of several terms in the target language, so the translator must solve the problem of adequate translation of the term, taking into account the scope of the intended equivalents in the target language. Summarizing the results of our study, we came to the conclusion that the texts of the original text and the translation should have the same regulatory effect, which will ensure an equivalent

perception of the reactions of the recipients of both texts. The terminology of the original text must be accurately conveyed in the language of translation, including the semantics of non-equivalent terms. In conclusion, we should emphasize that all the tasks facing the translator of legal texts are aimed at achieving the maximum possible equivalence of the original and translated texts and, as a result, to ensure successful communication.

Key words: legal discourse, translation, legal system, terminology, equivalence.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, технічного прогресу і поширення комп'ютерної грамотності, а також зростання ролі англійської мови як мови міжнародного спілкування, в останні десятиліття в сучасному світі спостерігаються процеси, які кардинальним чином змінюють усталені норми спілкування в багатьох сферах людської життєдіяльності. Актуальність питань контрастного аналізу мов у правовій сфері, а також методології і техніки перекладу юридичних текстів зумовлена значними змінами у сфері політичних і економічних міжнародних відносин у XXI столітті.

Аналіз досліджень. Теоретичною базою цього дослідження є роботи дослідників із питань теорії перекладу (Л.С. Бархударов, В.Н. Комісаров), теорії і практики юридичного перекладу (А.С. Киндерхнехт, К.М. Левітан, N. Udina, C. Way) тощо.

Метою нашої статті є виявлення та аналіз причин змін у мовно-стилістичній структурі сучасного юридичного дискурсу, з одного боку, та встановлення наслідків зазначених змін для функціонування мовних елементів і, як результат, специфіки їх відтворення під час перекладу. Досліджуючи особливості юридичного дискурсу з теоретичного погляду (викладання лекційно-практичного курсу з дисципліни «Переклад юридичних документів») та займаючись професійною перекладацькою діяльністю (переклад юридичних сайтів та документів), у цій статті ми ставимо за мету схарактеризувати встановлені канони ведення перекладацької діяльності в юридичній сфері та наголосити на сучасних тенденціях розвитку мовних систем та, як наслідок, змінах у юридичному дискурсі, а також надати певні рекомендації щодо розуміння впливаючих проблем та шляхів їх подолання у процесі роботи з юридичними текстами.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з усталених підходів до визначення юридичного дискурсу. В.К. Батія, Крістофер Н. Кандлін, Ян Енгберг пишуть про те, що юридичний дискурс – це використання юридичної мови в різних юридичних жанрах і підстилях (Bhatia, Candlin, Engberg, 2008: 9-11). Дж. Брокман і Ф. Фліракерс розширюють поняття юридичного дискурсу і вказують на те, що юридичний дискурс передбачає будь-яку діяльність юридичною мовою: це

не тільки письмові юридичні документи, а й різні види усної комунікації юристів, суддів, законодавців тощо (Broekman, Fleerackers, 2017: 3-7). Грунтуючись на подібному підході до визначення дискурсу, Дж. М. Конлі і В. М. О'бар виділяють такі його типи: письмовий дискурс адвокатів, суддів, законодавців, роботи вчених про закон і право; усне мовлення в установах права (Conley, O'Barr, 1990: 20).

Будь-який тип юридичного тексту або підстиль юридичного дискурсу має свої особливості, які необхідно враховувати в перекладі. Насамперед необхідно знати статус і комунікативну мету як оригіналу, так і перекладу. А. С. Киндерхнехт визначає юридичний переклад як вид спеціалізованого перекладу, який обслуговує правову сферу комунікації, і зазначає, що «найчастіше це переклад матеріалів, необхідних для обміну інформацією на юридичну тематику та здійснення комунікації між людьми, які володіють різними мовами» (Киндерхнехт, 2013: 242–243).

Юридичний переклад як особливий вид перекладацької діяльності тісно пов'язаний з юридичною компаративістикою. Вони пов'язані не тільки сферою знань, а й в методологічному плані. Перед початком перекладу необхідно порівняти певне явище юриспруденції в системі права мови оригіналу і системі права мови перекладу, щоб виконати адекватний переклад тексту. Не викликає сумнівів той факт, що для перекладу юридичного тексту необхідно провести роботу з порівняння правових систем і термінів, що входять в оригінальний текст, і їх передбачуваних еквівалентів у мові перекладу, чим і займається така дисципліна, як юридична компаративістика.

Особливості мови права, безумовно, витікають з особливостей самого права як науки. На відміну від спеціальних галузей науки і техніки, де кожний термін позначає конкретне поняття, предмет чи дію, мова права виражає абстрактні поняття та зв'язки між ними. Також слід зазначити тісний зв'язок мови і права, через те що мова є єдиним «робочим інструментом» юриста, інструментом, який повинен бути добре пристосованим до роботи з «робочим матеріалом», тобто з системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування (Лебедева, 2000: 105). Водночас треба окремо зазначити, що ще однією

особливістю мови права є її формалізація та абстрагування від індивідуальних мовних особливостей, що зумовлює її стереотипність і стандартність, застосування сталих мовних конструкцій з чітко фіксованими правилами тлумачення (Максименко, 2002: 6).

Проблема перекладу термінології є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Цей усталений факт визначається комплексом причин, серед яких слід відзначити труднощі, пов'язані зі специфічними характеристиками юридичного терміна; труднощі, що виникають із-за розбіжності правових систем держав, а саме через розбіжності обсягів понять, що передаються термінами-аналогами; а також труднощі, викликані існуванням специфічних одиниць, перекладацькі еквівалентні яких є відсутніми в інших правових системах.

З позиції когнітивної лінгвістики будь-який термін спеціальної мови означає певний концепт і є його лінгвістичною репрезентацією. Терміни юридичної мови також можуть бути розглянуті як реалізація певного концепту. Когнітивна лінгвістика пропонує свої способи перекладу юридичних концептів і виділяє три основних випадки взаємодії концептів різних юридичних мов: 1) концепт має еквівалент у мові перекладу, наприклад «felony» – злочин «criminal case» – кримінальна справа, «suspect» – людина, що підозрюється у скоєнні злочину; 2) юридичний концепт не має точного еквіваленту в мові перекладу, але в мові перекладу є схожий концепт: LLC – товариство з обмеженою відповідальністю; 3) у мові перекладу немає близького або схожого концепту (Kjær, Madsen, 2016: 43). Остання група викликає особливі труднощі в процесі перекладу. Відсутність у мові перекладу близького або схожого концепту може бути викликана тим, що термінологія, яка є в оригінальному тексті, не досить добре розроблена в мові тексту перекладу. Особливої важливості ця група термінів отримала саме останнього часу через стрімкий розвиток мов та термінологій, наприклад з'являються нові терміни, які позначають поняття, що раніше не існували в науці, економіці та юриспруденції. В такому разі перекладач повинен знайти найбільш близький еквівалент, для того щоб знайти найбільш вдалий варіант перекладу. Єдина порада в цьому разі – це постійна праця перекладача не тільки у сфері володіння іноземною мовою, а й над поглибленням фонових знань. Використання неологізму (з перекладацьким коментарем) є ще одним одним із варіантів вирішення цієї проблеми, але саме у сфері юридичного перекладу

його використання є лімітованим нормами мови та юриспруденції як науки.

Ще один вид труднощів, якій набув значної актуальності останнього часу, – це те, що термін вихідної мови може передаватися кількома термінами в мові перекладу, тому перекладач повинен вирішувати завдання адекватного перекладу терміна, враховуючи сферу застосування передбачуваних відповідників у мові перекладу, їх стилістичне значення, частотність вживання ітощо. Наприклад, якщо зіставити американську і британську юридичну термінологію, то можна виявити, що в них існують відмінності на рівні національно-культурного компонента навіть серед термінів, які позначають універсальні поняття права. Так, термінологічне словосполучення «ордер на арешт» буде еквівалентне американському «arrest warrant» і британському «bench warrant». Під час перекладу цих термінів необхідно враховувати специфіку права Великобританії і США. Врахування специфіки законодавчої і правової системи країн, безумовно, передбачає вміння перекладача орієнтуватися в правових системах.

Тобто можемо зазначити, що лексико-граматична еквівалентність під час перекладу текстів юридичного характеру визначається знанням не тільки термінів юридичних документів (кодексів, законодавчих актів тощо), але і концептів, пов'язаних з національною правовою ментальністю і юридичною практикою. Так, наприклад, «місто – графство» в Англії буде «county of city (of town)» («county» – «графство»), а коректним перекладом терміна «місто – округ» в США буде «a metropolitan town / county» («county» – «округ»). Переклад терміна «civil law», наприклад, зазвичай залежить суто від контексту: він може перекладатися і як «громадянське право» (а «не кримінальне право»), і як «система романо-германського права / континентального (римського) права» (а не «прецедентне англо-саксонське право»). Такж, наприклад, під час перекладу американських юридичних текстів слід знати, що терміни «jail», «prison» є неповними синонімами. Їх важлива семантична відмінність вказує на термін тюремного ув'язнення і відповідно на тяжкість вчиненого злочину. Якщо цей термін не перевищує одного року, то пенітенціарна установа, де виконується покарання, – «jail», а якщо термін більше року, то «prison». Така відмінність зумовлена історією розвитку виправно-трудоустанов США.

Проблеми, викликані певними труднощами перекладу, стали причиною того, що було вису-

нуто пропозицію передавати всі ключові терміни юридичних мов країн заходу на латинській мові для полегшення комунікації і полегшення процесу юридичного перекладу (Conley J. M., O'Bagh W. M, 1990: 25).

Безумовно, необхідно зазначити, що латинська мова мала і має значний вплив на юридичну лексику як англійської, так і інших мов. Незважаючи на те, що багато термінів юридичного англійської мови мають споконвічне походження, вплив римського права і, як наслідок, латинської мови, на якій воно функціонувало, є очевидним. Навіть у сучасній англійській юридичній мові безліч термінів і фраз, які з великою частотністю використовуються в текстах, зберігаючи своє латинське написання: *nulla poena sine lege* (немає покарання без встановлює його закону) тощо. Зробити вибір щодо перекладу або збереження слова або виразу латинською мовою перекладач повинен, спираючись на традиційну практику в культурі та юридичних текстах мови перекладу. Наприклад, *restitutio in integrum* можна залишити в тексті на латинській мові, але можна перевести терміном сучасної англійської мови «*restitution*» (Way, 2016: 1013). Також саме сучасні тенденції в мовознавстві, які ми зараз розглянемо детальніше, мають певний вплив і змінюють усталену практику використання та перекладу деяких юридичних термінів.

По-перше, ми не можемо не відзначити поширення мови комп'ютерної комунікації (в англійській мові версії «*Netspeak*»), яка передбачає спрощення правил правопису в SMS-повідомленнях і в неофіційних повідомленнях по електронній пошті. Нормою в англійській SMS повідомленнях стала заміна букв символами і цифрами, наприклад написання «*U*» замість «*you*», «*fone*» замість «*Phone*», «*4get*» замість «*forget*». У зв'язку з цією тенденцією заслуговує на увагу той факт, що в багатьох штатах США відмовилися від навчання рукописного шрифту, оскільки в молодіжному середовищі домінує тенденція до скорочень, що сприймається як цілком закономірне явище в наш комп'ютерний час. В останні десятиліття більшість жителів США користується гібридним варіантом орфографії: поєднанням друкованих та письмових шрифтів.

Також треба зазначити тенденцію щодо ігнорування сфери вивчення інших мов представниками англійської народів (*Linguistic complacency*), а з іншого боку, посилення тенденції до білінгвізму в умовах загрози зникнення малих мов.

До характерних рис розвитку англійської мови на сучасному етапі можна віднести, з одного боку,

спрощення лексико-граматичних особливостей англійської мови на рівні міжнародного спілкування і виникнення «*Globish*», з іншого боку – проникнення англіцизмів та американізмів в інші мови і виникнення «*Japlish*», «*Swinglish*», «*Franglais*», «*Denglish*» тощо.

Всі ці фактори безумовно вплинули на процес спрощення лексико-граматичних особливостей юридичної англійської. У роботах лінгвістів в останні роки з'явився термін «*Plain English*». Навіть у сфері юридичної англійської «*legalese*» завжди вирізнявся високим ступенем формалізованості, великою кількістю термінів та термінологічних сполучень. В 90-і рр. двадцятого століття у Великобританії, США та Австралії були прийняті правила ведення юридичної документації доступною англійською мовою, що передбачало: спрощення синтаксису, заміну архаїзмів, дублетів і триплетів, скорочення випадків використання латинізмів і складних прийменників, заміну пасивних форм дієслів активними. Основна мета такої реформації є досить прозорою: на думку ініціаторів реформи, таке спрощення допоможе зробити правову систему більш зрозумілою простим громадянам під час укладання, наприклад, договору страхування або оренди. Також на користь проведення реформування юридичної терміносистеми з метою спрощення говорить той факт, що, незважаючи на високий авторитет традиційної системи правосуддя Великобританії у світі і прецедентного права як основи для вирішення суперечок, в останні десятиліття спостерігається уповільнення роботи судової системи загалом і зменшення гонорарів адвокатів. Це пояснюється скороченням фінансової підтримки держави під час розгляду судових справ і різким збільшенням кількості осіб, які самостійно захищають себе в суді. Тому мова права повинна бути пристосована для можливості використання навіть недосвідченими фахівцями, як за рахунок спрощення вже існуючих елементів, так і через появу великої кількості нових лексичних одиниць, наприклад «*No-win-no-fee service*», «*do-it-yourself-justice*» («*DIY*») і т. п. У зв'язку з появою комп'ютерних злочинів («*e-mail fraud* / комп'ютерне шахрайство, *spoofing* / обдурювання, *bogus offers* / липові пропозиції, *fraudulent offers* / шахрайські пропозиції») з'явилися і нові терміни для їх позначення, наприклад «*fishing for data*», «*spear phishing*» («*spearphishing*» або «*spearphishing*») – «примус обманним шляхом відправляти особисті дані шахраям на підроблений веб-сайт після отримання листа-приманки від нібито знайомого адресата». Саме поява великої кількості неологізмів в юри-

дичній термінології, на нашу думку, вплинуло на збільшення розбіжностей в термінології юридичної англійської в англійських країнах.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне наголосити, що, наслідуючи вікові традиції, раніше основним завданням перекладача вважалося реконструювання форми і сутності тексту-оригіналу настільки близько, наскільки це можливо. Цього принципу послівного перекладу і сьогодні дотримуються деякі юристи та перекладачі. Багато хто припускає, що переклад законодавчих і нормативних текстів вимагає абсолютної буквальності. Згодом багато юристів та перекладачів стали варіювати вимоги, що висувуються до перекладу, залежно від мети тексту перекладу (наприклад, тексти, призначені для інформації або ознайомлення, можуть бути переведені у більш вільній формі, більш доступно). Проте не можемо тут не відзначити, що юридичні тексти не пропонують перекладачеві можливості для творчості і вільного перекладу, оскільки перекладені тексти повинні бути максимально близькими до тексту оригіналу і можуть у певних випадках мати ту ж юридичну силу, що й оригінальний текст. Нечасто переклад юридичних текстів, в тому числі документів, має ту ж юридичну силу, що й оригінальний текст, тим не менше існують винятки, оскільки деяким правовим системам характерний мультилінгвізм. Мультилінгвізм у правових системах може бути ефективним і застосовуватися, тільки якщо громадянам гарантовано рівність перед законом незалежно від мови, якою вони розмовляють. Як приклади перекладу юридичних текстів, рівнозначних оригіналу, можна навести національні закони багатомовних держав із кількома національними мовами на федеральному рівні (Канада, Швейцарія). Подібні тексти повинні мати однакове значення, ефект, вплив і мету.

Висновки. Юридичний переклад має свою специфіку порівняно з іншими видами перекладу,

через це перед перекладачем юридичних текстів ставляться особливі завдання. Одна з основних проблем, з якою стикається перекладач, – це визначення того, в чому текст оригіналу повинен збігатися з текстом перекладу і в чому може не збігатися. Основними параметрами для зіставлення оригіналу і перекладу є структура, семантика і потенціал впливу (Левитан, 2011: 53–54). Тексти оригіналу і перекладу повинні володіти однакою регулятивним впливом, що забезпечить еквівалентне сприйняття реакцій реципієнтів обох текстів. Термінологія оригінального тексту повинна бути точно передана в мові перекладу, в тому числі і семантика безеквівалентних термінів. Висновуючи, наголошуємо, що всі завдання, що постають перед перекладачем юридичних текстів, спрямовані на досягнення максимально можливої еквівалентності текстів оригіналу і перекладу і, як результат, на забезпечення успішної комунікації.

Тобто, узагальнюючи, можемо підсумувати, що юридичний переклад, будучи видом спеціалізованого перекладу, ставить перед перекладачем особливі завдання, які не зводяться лише і тільки до пошуку еквівалентних термінологічних одиниць. Підтримаючи думку Л.С. Бархударова і В.Н. Комісарова (Бархударов, 1990; Бархударов, 1975), ми тим не менше вважаємо, що передбачається два етапи в процесі перекладу: повне розуміння тексту оригіналу і передача того, що зрозуміло, засобами іншої мови. Досягненню професійної компетентності майбутніх перекладачів у сфері юриспруденції, на нашу думку, може сприяти забезпечення навчального процесу посібниками з автентичними професійно-орієнтованими матеріалами, спеціально підібраними тематичними вправами, що передбачає детальне опрацювання перекладацьких стратегій, спрямованих на врахування всіх особливостей та труднощів лексикограматичного або стилістичного характеру, які трапляються в сучасному юридичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Киндерхнехт А.С. К вопросу о трудностях перевода юридической терминологии. Ученые записки орловского государственного университета, 2013. С. 242–243.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты). М.: Высш. Школа, 1990. 253 с.
4. Лебедева Н.Е. О метаязыковом сознании юристов и предмете юрислингвистики (к постановке проблемы) // Юрислингвистика – 2: русский язык в его естественном и юридическом бытии: Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. Н. Д. Голева, Барнаул: АГУ, 2000. С. 89–204.
5. Левитан К.М. Юридический перевод. Основы теории и практики. М.: Проспект, 2011. 351 с.
6. Максименко Е.С. Национально-культурная специфика отраслевых терминосистем (на материале английской и американской юридической терминологии): Автореф. дис. – Саратов, 2002. 23 с.
7. Bhatia V.K., Candlin C.N., Engberg J., Hong Kong University Press, 2008. p. 9-11.
8. Broekman J.M., Fleerackers F., Legal Conversation as Signifier. Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2017. P. 3–7.
9. Conley J.M., O’Barr W.M., Rules versus Relationships: The Ethnography of Legal Discourse. University of Chicago Press, USA, 1990. P. 20-25.

10. Kjør A.L., Madsen M. R., Paradoxes of European Legal Integration. Routledge, NY, 2016. 356 p.
11. Udina N., Law education: Language and Legal translation perspectives, Procedia-Social and behavioral sciences, V. 214, 2015. P. 1134-1138.
12. Way C., The Challenges and opportunities of legal translation and translator training in the 21st century. International Journal of Communication, 2016. P. 1009–1029.

REFERENCES

1. Barkhudarov L. S. Yazyk i perevod. [Language and translation] M.: Mezhdunarodnyye otnosheniya, 1975. 240 p. [in Russian].
2. Kinderkhnokht A.S. K voprosu o trudnostyakh perevoda yuridicheskoy terminologii. [On the question of the difficulties of translating legal terminology] Uchenyye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta, 2013. pp. 242-243 [in Russian].
3. Komissarov V.N., Teoriya perevoda (Lingvisticheskiye aspekty) [Theory of translation (Linguistic aspects)] M.: Vyssha Shkola, 1990. 253 p. [in Russian].
4. Lebedeva N.Y. V metazykov soznanii yuristov i predmete yurilingvistiki (k postanovke problemy) [On the metalanguage consciousness of lawyers and the subject of legal linguistics (statement of the problem)] Barnaul: AGU, 2000. pp. 89 -204. [in Russian].
5. Levitan K.M. Yuridicheskiy perevod. Osnovy teorii i praktiki. [Legal translation. Fundamentals of theory and practice] M.: Prospekt, 2011. 351 p. [in Russian].
6. Maksimenko Ye.S. Natsional'no-kul'turnaya spetsifika otraslevykh terminosistem (na materiale angliyskoy i amerikanskoy yuridicheskoy terminologii) [National and cultural specifics of branch terminological systems (on the material of English and American legal terminology)] Saratov, 2002. 23 p. [in Russian].
7. Bhatia V.K., Candlin C.N., Engberg J., Hong Kong University Press, 2008. p. 9–11.
8. Broekman J.M., Fleerackers F., Legal Conversation as Signifier. Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2017. P. 3–7.
9. Conley J.M., O'Barr W.M., Rules versus Relationships: The Ethnography of Legal Discourse. University of Chicago Press, USA, 1990. P. 20–25.
10. Kjør A.L., Madsen M.R., Paradoxes of European Legal Integration. Routledge, NY, 2016. 356 p.
11. Udina N., Law education: Language and Legal translation perspectives, Procedia-Social and behavioral sciences, V. 214, 2015. P. 1134–1138.
12. Way C., The Challenges and opportunities of legal translation and translator training in the 21st century. International Journal of Communication, 2016. P. 1009–1029.

УДК 811.111:81'373.7–044.922

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-24>**Наталя СІДЕНКО,***orcid.org/0000-0001-7167-7930*

викладач англійської мови

Херсонського політехнічного фахового коледжу

Одеського національного політехнічного університету

(Херсон, Україна) *sidenko.nataly@meta.ua*

ПОДВІЙНА АКТУАЛІЗАЦІЯ І БУКВАЛІЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ У КОНТЕКСТІ

У статті розглянуто прийоми подвійної актуалізації та буквалізації значень фразеологізмів у контексті як основні шляхи актуалізації буквального значення перемінного прототипу фразеологічної одиниці або лексичних значень її компонентів та її фразеологічного значення. На основі аналізу узагальненого теоретичного досвіду із цього питання проблему питомої ваги кожного з реалізованих значень у контексті окреслено як головну. За мету дослідження визначено розмежування прийомів подвійної актуалізації та буквалізації значень фразеологізмів у мовленні за рахунок встановлення чіткого критерію такої диференціації, який вміщено у рамки опозиції «експліцитність – імпліцитність». Питома вага реалізованого значення фразеологізму або значення його перемінного прототипу та/або лексичного значення його компонентів збільшується за умов його експлікації у контексті і, відповідно, зменшується за умов його імпліцитної присутності в ньому. Особливо підкреслено важливість визначення домінування фразеологічного або буквального рівня в актуалізованому значенні фразеологізму для розмежування прийомів подвійної актуалізації та буквалізації. Для ілюстрації дієвості встановленого критерію наведено приклад, як змінюється контекст залежно від реалізованого в ньому значення фразеологізму. За умови домінування або експліцитно вираженого фразеологічного значення ми ідентифікуємо прийом подвійної актуалізації, а за умови домінування буквального значення – прийом буквалізації. На матеріалі англомовних газет проаналізовано особливості процесів подвійної актуалізації та буквалізації значень фразеологізмів. Результатом даного дослідження стало розмежування прийомів подвійної актуалізації і буквалізації фразеологічного значення на основі встановлених розбіжностей між ними шляхом порівняння механізму актуалізації значення фразеологізму в контексті за частотністю буквалізації образної основи фразеологізму або значень його компонентів, реалізацією прагматичної спрямованості, семіотичною природою вербалізаторів контексту.

Ключові слова: буквалізація, вербалізатор, експліцитність, імпліцитність, образна основа, перемінний прототип, подвійна актуалізація.

Natalia SIDENKO,*orcid.org/0000-0001-7167-7930*

Lecturer of the English Language

Kherson Polytechnic Professional College of the Odesa National Polytechnic University

(Kherson, Ukraine) *sidenko.nataly@meta.ua*

DOUBLE ACTUALIZATION AND LITERALIZATION OF PHRASEOLOGICAL MEANINGS IN THE CONTEXT

In this article the devices of double actualization and literalization of phraseological meanings in the context are considered as the basic ways of actualization of the phraseological meaning and the literal meaning of a variable prototype of a phraseological unit (PU) or the lexical meaning of its components. Basing on the analysis of generalized theoretical experience of this idea the problem of relative importance of every realized meaning in the context appears to be the most vital. The purpose of this article is to differentiate the devices of double actualization and literalization of phraseological meanings in speech. It should be stressed that determination of a differentiating criterion being within opposition 'explicitness – implicitness' is a question of paramount importance. The relative importance of realized phraseological meaning or the literal meaning of a variable prototype of a phraseological unit or the lexical meanings of its components increases, if explicated in the context. Conversely, it decreases in terms of its implicit presence in it. Special attention is paid to identification of the dominant status of phraseological or literal level in the actualized meaning of a phraseological unit. Awareness of the dominant position of any mentioned above level is essential in making differentiation between the devices of double actualization and literalization of phraseological meaning. The example of context changes depending on the realized meaning of a PU is given to illustrate the efficiency of pre-determined criterion. If the phraseological meaning is explicitly expressed in the context, one can identify the device of double actualization, but if the literal meaning dominates, then, we have the device of literalization of phraseological meaning. On the material

of the English newspapers the peculiarities of double actualization and literalization of the phraseological meanings are analyzed. In conclusion, it should be noted that this research has resulted in the strict differentiation between the devices of double actualization and literalization of phraseological meanings basing on the divergences between them. This differentiation is possible due to comparison of mechanisms of actualization of the phraseological meaning in the context according to the frequency of literalization of image base of a phraseological unit or the lexical meaning of its components, the realization of pragmatic intent and the semiotic nature of verbalizers of the context.

Key words: double actualization, explicit, image base, implicit, literalization, variable prototype, verbalizer.

Постановка проблеми. Вивченню явища мовної гри присвячено численні дослідження, виділено окремі прийоми. Одним із них є каламбур, заснований на полісемії, омонімії, паронімії. На фразеологічному рівні цей прийом має свої особливості. Поєднання фразеологічного значення звороту і його образної основи або внутрішньої форми об'єднує поняття прийому подвійної актуалізації, передбачає співіснування фразеологічного значення та буквального значення перемінного прототипу фразеологізму або буквального значення його компонента/компонентів. Але таке розуміння жодним чином не відображує питому вагу кожного з реалізованих значень у контексті.

Аналіз досліджень. Прийом подвійної актуалізації трактували як подвійну інтерпретацію фразеологічної одиниці (ФО) у контексті (А. Ізотова, М. Шанський), як поєднання фразеологічного значення звороту та його образної основи (А. Мелерович, В. Мокієнко), як співіснування фразеологічного значення ФО і лексичного значення її компонентів (О. Кунін, Є. Дубинський), як збільшення ваги внутрішньої форми фразеологізму (Леонтович), як домінування фразеологічного або буквального рівня у фразеологічному значенні (І. Третьякова). Висування буквального або фразеологічного рівня як домінантного або одночасна рівнозначна реалізація обох визначаються шляхами актуалізації буквального значення перемінного прототипу ФО або лексичних значень її компонентів та фразеологічного значення (Sabban, 1998: 68–74; Jaki, 2014: 29). Кожен зі шляхів представлено різними прийомами фразеологічних деформацій семантичного типу.

Мета статті – визначити критерій, за яким можна встановити, який рівень фразеологічного значення є домінантним за актуалізації кожного з них у контексті, та розмежувати прийоми подвійної актуалізації і буквалізації на матеріалі текстів англійських газет.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, ми пропонуємо вважати факультативним те значення, реалізація якого надає додаткові змісти, створює натяки та різного роду ефекти, привносить нові конотації. Домінуюче значення експлікується у контексті, а додаткове, факультативне, імпліцитно присутнє в ньому.

Kick up one's heels – to enjoy yourself a lot at a party, event (LED, 2006: 835): *They're not even married yet, but the honeymoon's already over for «The Bachelor» Chris Soules and fiancée Whitney Bischoff! Whitney, 29, is furious that Chris, 33, is «going Hollywood» by kicking up his heels on ABC's hit show «Dancing with the Stars», The National Enquirer has learned* (N.E. March 30, 2015: 18).

У контексті значення ФО *kick up one's heels* буквалізується (*ABC's hit show «Dancing with the Stars»*) і висувається на перший план. Танці асоціюються з відпочинком і вечірками, а Голівуд – зі світським безтурботним життям, сповненим розважальними подіями, сексом. Фрагменти контексту, пов'язані із цими асоціаціями, та графічні засоби актуалізують фразеологічне значення мовної одиниці. Читач розуміє, що Кріс не тільки займається професійною працею – танцює, а й відвідує вечірки, дозволяючи собі багато розваг. Подвійний зміст створено актуалізацією фразеологічного значення, що є факультативним.

Yes, models do eat. Catwalk queen Gisele Bundchen kicked up her heels at a dinner hosted by Chanel to celebrate the new № 5 The Film, a 180-second commercial by director Baz Luhrmann (N.E. Nov. 3, 2014: 19).

У повідомленні актуалізується фразеологічне значення (*kicked up her heels at a dinner*), але фото дівчини з піднятою догори ногою у взутті на високих підборах, стиль якого відповідає події, буквалізує значення фразеологізму. Ця поза є сигналом для оточуючих, що героїня перебуває у піднесеному настрої, вона випромінює радість, задоволення. Актуалізація буквального значення перемінного прототипу ФО має за мету надати додаткову інформацію про емоційний стан персонажу. Це є підставою стверджувати, що фразеологічне значення домінує.

Прийом подвійної актуалізації ґрунтується на обігранні значення ФО й буквального значення її перемінного прототипу (1) або обігранні значення ФО і лексичного значення її компоненту/компонентів (2) (Кунін, 1974: 12):

(1) *To be full of beans – be very eager and full of energy* (LED, 2006: 111): *All other treatments had failed but the diet put her right. Now she lives on plants and not much else – and has never felt more full of beans. Literally* (D. M. March 7, 2015: 39).

Епізод контексту *...she lives on plants and not much else...* відтворює внутрішню форму ФО, а парцельоване речення *Literally* лише це підтверджує. Фразеологічне значення «бути енергійним, життєрадісним» теж присутнє у контексті (*the diet put her right*).

(2) *Red alert – a warning that there is very great danger* (LED, 2006: 35):

Now Wenger on red alert

It was point gained rather than two dropped for the Gunners, particularly after they lost Mathieu Flamini to a straight red card for a rash two-footed lunge at Morgan Schneiderlin 10 minutes from time. Referee Lee Mason was certainly justified in showing the red to Flamini (D. E. Jan. 29, 2013: 68).

Лексичне значення компоненту ФО *red* актуалізується у контексті (*red card; showing the red*) і співіснує з фразеологічним: червона картка у футболі означає виведення гравця з поля, а це є певною загрозою переможній грі команди (*a warning that there is very great danger*).

Послідовність реалізації значення фразеологізму як сталого або вільного словосполучення жодним чином не впливає на процес подвійної актуалізації, що й демонструють попередні приклади.

Суміщення буквального і фразеологічного значень звороту відбувається за рахунок смислової взаємодії з елементами контекстного оточування. Повідомлення може бути представлено у текстовій, іконічній формах або бути результатом їх комбінації. Слід додати, що семантико-стилістична функція візуальної презентації ФО відрізняється від вербальної. Візуальні засоби можуть підсилювати сприйняття інформації повідомлення, створювати додаткові змісти, висувати буквально значення фразеологізму на перший план. Слід наголосити, що існує термін «візуальний каламбур» (*visual pun*) для позначення взаємодії вербальних і невербальних засобів актуалізації фразеологічного або буквального значення перемінного прототипу ФО та/або лексичних значень її компонентів (Начісчіоне, 2010: 176–177).

Іноді достатнім є використання лише лінгвістичних засобів, наприклад наявність омонімів (*trump – Trump; trot – Trott*), гіпонімів (*milk – cream*) та полісемантів у контексті створює умови для актуалізації лексичних значень окремих компонентів ФО:

Hot to trot – be ready to do something or to be involved with smth (LED, 2006: 743):

Cook's hot for Trott as opener

Jonathan Trott has been given a huge vote of confidence by his skipper to make a success of his own career as an opener (D. M. May 1, 2015: 43).

Окрім яскравого комічного ефекту, деформації у семантиці ФО виконують певні прагматичні цілі. Через прийом подвійної актуалізації конкретизується значеннєвість переваги на тлі зазначення рангу престижності ситуації:

Play one's last trump (card) – to use a situation as an advantage (LED, 2006: 1659).

Контекст повідомлення може охоплювати змішані за семіотичною природою засоби актуалізації фразеологічного та буквального значення вислову:

Go to the dogs/blazes/hell/devil/pigs and whistles – to fail, go bankrupt, and be spoiled (LED, 2006: 435):

Jen's life goes to the dogs

Jennifer Aniston has confided in friends that her sex life has nose-dived – all because of her dogs, Clyde, Dolly and Sophie. Jen and her fiancé share their bed at their Bel Air house with the three pooches. Even though they close the door, the dogs start scratching away and barking behind it. «The shower has become one of their favorite places», laughed the friend (N. E. Feb. 23, 2015: 41).

Фразеологізм *go to the dogs* зберігає своє фразеологічне значення «зазнати поразки» (*sex life has nose-dived*), але у контексті (*all because of her dogs; Jen and her fiancé share their bed ... with the three pooches; the dogs start scratching away and barking*) актуалізується компонент ФО *dogs*. У результаті семантичних зрушень конкретизується причина дії. Проте дріб'язковість і легкість усунення конкретизованої причини інтимних проблем у сім'ї створюють гумористичний ефект. Фото домашніх улюбленців лише підсилює цей ефект.

В англomовній пресі графічні засоби, особливо кольорові фото і графіка, можуть сприяти розумінню ФО як вільного словосполучення. Вони частіше беруть участь у відновленні внутрішньої форми ФО, ніж в актуалізації значення окремих лексем у її складі:

Show the ropes – explain all the things someone should know to do a job or deal with the system (LED, 2006: 643): *...He's showing her the ropes, and even fetching her drinks* (N. E. Sept. 15, 2016: 20).

Фото зображує робочі обставини зйомки фільму і пояснюється приписом: *Rebecca and Tom share an intimate moment while jumping from the Vienna opera house for the film «Mission: Impossible 5»*. Том Круз разом із компаньйонкою виконують трюки на канатах. Фразеологічне значення актуалізується у контексті (*and even fetching her drinks*). Графічні засоби конкретизують зміст роботи. Тема професійної праці доповнюється новою інформацією – вони поєднують роботу з відпочинком. Роблячи акцент на так званому «наставництві»

актора, мовець натякає на велику різницю у віці між партнерами, можливо, партнерами не тільки на робочому майданчику.

За прийому буквалізації фразеологічне значення є факультативним, а буквальне – домінуючим:

Keep eyes/ears open – keep looking/listening so that you will notice anything that is important, dangerous (LED, 2006: 1069): *A disheveled Katy ordered a vodka soda, chugged «in seconds» and burped, the source claims, adding «she had trouble keeping her eyes open»* (OK! Sept. 15, 2014: 4).

У контексті повідомлення (*ordered a vodka soda; burped*) буквалізується значення перемінного прототипу ФО, що позначає фізичну, а саме зорову, неспроможність із причини алкогольного сп'яніння. Буквальне значення домінує, але фразеологічне – конкретизує стан суб'єкту дії, надає додаткову інформацію, що героїня не контролює ситуацію, не оцінює ні зовнішніх (фізичних) загроз, ні загроз її іміджу.

Необов'язково за прийому буквалізації обігранню підлягає образна основа ФО: обіграння може окремий її компонент:

And all that jazz – and so on/forth (is used at the end of a list to show that you could continue it in a similar way) (LED, 2006: 819):

ALL THAT JAZZ

Lady Gaga, 28, and Tony Bennett, 88, joined vocal forces and put on a jazz performance the night before the release of their album «Cheek to Cheek», which takes on a completely different sound from Gaga's usual pop jams (N. E. Oct.13, 2015: 6).

Фрагмент контексту *a jazz performance* буквалізує компонент фразеологізму *jazz*. Фразеологічне значення підкреслює широкий діапазон жанрів, в яких працює співачка, її співробітництво з відомим американським виконавцем традиційної свінгової і поп-музики з елементами джазу, її поважливе ставлення до старших професіоналів. Отже, з'являється оцінна конотація.

У комбінації вербальна і невербальна частини тексту за буквалізації можуть підкреслити конотативне значення окремого її компоненту:

Pound/hit the pavement – to work very hard to get smth by going to a lot of different places (LED, 2006: 1121): *Martha looked happy in Las Vegas in March (left), but grim pounding the pavement in New York in July* (N. E. August 11, 2014: 23).

Фото гладкої Марти актуалізує лексичне значення компоненту *pound* (*to walk quickly with heavy loud steps*), чим виділяється із загальної інформації факт її зайвої ваги, яку набрала вона за короткий проміжок часу (*March – July*).

Іноді графічні засоби актуалізують не буквальне, а фразеологічне значення. За такого розподілу завдання з реалізації значення сталого словосполучення або його перемінного прототипу чіткішим виявляється факультативність узуального значення ФО:

On wheels – with great pleasure and strong will (LED, 2006: 817): *Don't call Sue Austin «disabled!» The talented artist has invented a jet-propelled wheelchair that tests the boundaries of physical freedom – and has transformed her into a mermaid on wheels* (N. E. July 15, 2013: 27).

Елементи контексту *disabled, a jet-propelled wheelchair* буквалізують значення ФО *on wheels*. Фото жінки з довгим волоссям (тому *mermaid*), що занурилася у приладах для дайвінгу під воду на інвалідному візку, актуалізує фразеологічне значення словосполучення. Тільки людина сильної волі (*with ...strong will*), будучи інвалідом, може займатися дайвінгом та отримувати при цьому насолоду (*with great pleasure...*). У такий спосіб автор висловлює свою оцінку діям суб'єкта.

Висновки. Отже, прийоми подвійної актуалізації і буквалізації мають багато спільних рис:

– обігранню підлягають і значення перемінного прототипу, і лексичні значення компоненту/компонентів ФО;

– обігранню підлягають і фразеологічне значення, і буквальне, причому послідовність їх появи у контексті не впливає на кінцевий ефект комізму, іронії, сарказму;

– функцію актуалізації виконують вербальні і невербальні засоби;

– головними прагматичними цілями є конкретизація та експресивізація значення ФО.

Але прийом буквалізації має свої особливості, причому по кожному пункту збіжності з прийомом подвійної актуалізації:

– факультативність фразеологічного значення звороту і домінуючий характер його буквального значення;

– вища частотність випадків буквалізації образної основи ФО, ніж актуалізації лексичного значення її компоненту/компонентів;

– привалювання невербальних засобів у процесі актуалізації значення фразеологічного вислову та його перемінного прототипу;

– реалізація прагматичної спрямованості більшою мірою за рахунок змін у конотативному аспекті значення ФО.

Порівняння механізму актуалізації значення фразеологізму у контексті надає підстави для розмежування прийомів подвійної актуалізації і буквалізації фразеологічного значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кунин А. В. Двойная актуализация как понятие фразеологической стилистики. *Иностранный язык в школе*. 1974. № 6. С. 5–12.
2. Jaki S. *Phraseological Substitutions in Newspaper Headlines*. New York : John Benjamin's B. V., 2014. 251 p.
3. Longman Exams Dictionary/Dir. Della Summers. Harlow : Pearson Education Limited, 2006. 1834 p.
4. Naciscione A. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2010. 291 p.
5. Sabban A. *Okkasionelle Variationen sprachlicher Schematismen. Eine Analyse französischer und deutscher Presse und Werbetexte*. Tübingen : Günter Narr, 1998. 397 s.
6. The Daily Mail/The Daily Express/The OK!/The National Enquirer. URL: <http://www.pdfmagazines.org/tags>.

REFERENCES

1. Kunyn A. V. *Dvoynaya aktualyzatsya kak ponyatyte frazeolohycheskoy stylstyky* [Double actualization as a notion of phraseological stylistics]. *Foreign language at school*. Moscow, 1974. № 6. pp. 5–12 [in Russian].
2. Jaki S. *Phraseological Substitutions in Newspaper Headlines*. New York: John Benjamin's B.V., 2014. 251 p.
3. Longman Exams Dictionary/Dir. Della Summers. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1834 p.
4. Naciscione A. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010. 291.
5. Sabban A. *Okkasionelle Variationen sprachlicher Schematismen. Eine Analyse französischer und deutscher Presse und Werbetexte* [Occasional variations of speech schemes. Analysis of French and German press and advertisements] Tübingen: Günter Narr, 1998. 397 p. [in German].
6. The Daily Mail/The Daily Express/The OK!/The National Enquirer. Retrieved from: <http://www.pdfmagazines.org/tags>.

Світлана ФЕДОРЕНКО,

orcid.org/0000-0001-8517-9975

докторка педагогічних наук,

професорка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

(Київ, Україна) 4me@ukr.net / s.fedorenko@kpi.ua

Тетяна БОНДАРЕНКО,

orcid.org/0000-0001-7530-5501

старша викладачка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

(Київ, Україна) tb.bondarenko@gmail.com

ІДІОЛЕКТ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОЛОДІ У КОРПУСІ РОМАНІВ ДОННИ ТАРТТ «ЩИГОЛЬ» І «ТАЄМНА ІСТОРІЯ»

У статті висвітлено результати корпусного аналізу ідіолекту молодих американців у романах Донни Тартт «Щиголь» і «Таємна історія». Згідно з типологічно-аплікативною специфікою текстових корпусів аналізовані підкорпуси текстів романів «Щиголь» і «Таємна історія» схарактеризовано як спеціалізовані, письмові, одномовні, статичні, нерозмічені та неповнотекстові. Методи корпусної лінгвістики займають значне місце у вивченні мови персонажів художніх творів, створюють перспективи для нових лінгвістичних досліджень, дозволяють проаналізувати зміни, які відбуваються у мові під впливом екстралінгвістичних факторів. Зазначено, що літературні герої є носіями специфічних рис національної ментальності, які транслюють певну культуру та стиль світосприйняття. Встановлено, що мова головних персонажів у романі «Щиголь» насичена сленгом, скороченнями, нецензурною лексикою та словами на позначення пагубних звичок (алкоголю та наркотиків). У романі «Таємна історія» молоді люди освічені та цікавляться античним світом і літературою, тож їхня мова рясніє інтелектуальними бесідами, метафорами, складними конструкціями та словами, пов'язаними з навчанням у коледжі; вони також вживають нецензурну лексику та часто розмовляють про випивку й наркотичні речовини. З'ясовано, що у підкорпусі роману «Щиголь» молоді люди частіше використовують нецензурну лексику (221 збіг), ніж у підкорпусі «Таємна історія» (61 збіг). В обох аналізованих романах мова головних героїв насичена вираженнями негативних характеристик людини. Окреслено, що мова американських молодих людей є динамічною, а її лексичний склад можна вважати одним із найбільш рухомих лінгвістичних явищ і способів поповнення словникового складу американського варіанту англійської мови.

Ключові слова: ідіолект, мовна особистість, корпус, методи корпусної лінгвістики, романи Донни Тартт, типологічно-аплікативна специфіка текстових корпусів.

Svitlana FEDORENKO,

orcid.org/0000-0001-8517-9975

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of the English Language

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

(Kyiv, Ukraine) 4me@ukr.net / s.fedorenko@kpi.ua

Tetiana BONDARENKO,

orcid.org/0000-0001-7530-5501

Senior Lecturer at the Department of Theory, Practice and Translation of the English Language

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

(Kyiv, Ukraine) tb.bondarenko@gmail.com

THE IDIOLECT OF YOUNG AMERICANS IN THE CORPUS OF DONNA TARTT'S NOVELS "THE GOLDFINCH" AND "A SECRET HISTORY"

The article highlights the results of the corpus analysis of the idiolect of young Americans in Donna Tartt's novels "The Goldfinch" and "A Secret History". According to the typological and applicative specifics of text corpora, the analyzed subcorpora of texts of the novels "The Goldfinch" and "A Secret History" are characterized as specialized,

written, monolingual, static, unmarked and incomplete. The methods of corpus linguistics occupy a significant place in the study of the language of the characters of literary works, create prospects for new linguistic research, allow analyzing the changes that occur in the language under the influence of extralinguistic factors. It is noted that literary heroes are the bearers of specific features of the national mentality, which transmit a certain culture and style of the worldview. It has been found that the language of the main characters in the novel "The Goldfinch" is full of slang, abbreviations, obscene language and words to denote bad habits (alcohol and drugs). It is emphasized that in the novel "A Secret History" young people are educated and interested in the ancient world and literature, so their language is full of intellectual conversations, metaphors, complex constructions and words related to college education; they also use obscene language and often talk about booze and drugs. It has been revealed that in the subclass of the novel "The Goldfinch" young people use obscene language more often (221 matches) than in the subclass of "A Secret History" (61 matches). In both analyzed novels, the language of the main characters is saturated with the expressions of negative human characteristics. It is outlined that the language of American young people is dynamic, and its lexical structure can be considered one of the most mobile linguistic phenomena and ways to replenish the vocabulary of the American version of English.

Key words: *idiolect, linguistic personality, corpus, methods of corpus linguistics, Donna Tartt's novels, typological-applicative specificity of text corpora.*

Постановка проблеми. Сьогодні, попри значні наукові здобутки мовознавців і філософів у вивченні різних аспектів мовної особистості, ця тема залишається не достатньо дослідженою у сучасній лінгвістичній науці та потребує певної систематизації лексико-стилістичних проблем, пов'язаних із відтворенням мовлення як оповідача, так і персонажів. Розглядаючи образ персонажа твору як художньо осмислене відображення людини та її життя, створене сукупністю елементів, таких як характер, зовнішність, вчинки, стиль і манера спілкування тощо, правомірним є вивчення його як лінгвокультурологічного феномену. Літературний герой є носієм специфічних рис національної ментальності, що транслюють певну культуру і певний стиль світосприйняття (Hazen, Brown, 2006). Все це виявляється в мовленнєвій поведінці особистості та формує певну мовну картину світу загалом і мовну особистість зокрема, мовленнєва діяльність якої характеризується ідіолектом – засобом втілення індивідуально-авторської картини світу.

Високий рівень технологічності зумовлює розвиток нових напрямів у мовознавстві, що дає можливості лінгвістиці посідати досить значні позиції в сучасному інформаційному світі. Завдяки розвитку комп'ютерних технологій став можливим аналіз великих об'ємів текстової інформації, а методи корпусної лінгвістики займають значне місце у вивченні мови персонажів художніх творів, створюють перспективи для нових лінгвістичних досліджень, дозволяють проаналізувати зміни, які відбуваються у мові під впливом екстралінгвістичних факторів (Гладкова, 2010; Baker, 2006; Kennedy, 1998; Laurence, 2013).

Аналіз досліджень. У сучасних лінгвістичних дослідженнях значна увага відводиться дослідженню проблеми індивідуально-авторської картини світу (Е. Бенвеніст, М. П. Брандес, Ж. Вандрієс, В. Гумбольдт, Ю. М. Караулов,

В. А. Кухаренко, Г. Лерхнер, В. Матезіус, Г. Пауль, Ф. де Сосюр, К. Фосслер та ін.).

Проблема ідіолекту, у свою чергу, перебуває в центрі уваги багатьох сучасних мовознавців: Ю. Д. Апресяна, Н. С. Болотнової, О. І. Горшкова, В. П. Григор'єва, І. І. Ковтунової, Н. О. Купіної, Ю. І. Левіна, В. А. Лукіна, О. О. Некрасової, Ю. Б. Орлицького, Л. Н. Синельнікової та ін.

До методів корпусної лінгвістики у своїх дослідженнях зверталися П. Бейкер, А. П. Гладкова, Дж. Кеннеді, А. Лоуренс, О. В. Ткачик та ін.

Мета статті – з'ясувати найпоширеніші та типові лексичні одиниці в корпусі ідіолекту американської молоді в романах Донни Тартт *A Secret History* («Темна історія») та *The Goldfinch* («Щиголь»).

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження ми використали метод корпусного аналізу та скористалися функцією корпус-менеджера AntConc – Keywords List, яка дала змогу виявити список ключових слів для підкорпусів романів *The Goldfinch* та *A Secret History*. Хронологічний аспект проаналізованих текстів демонструє однакову часову обмеженість. Згідно з типологічно-аплікативною специфікою текстових корпусів (Kennedy, 1998; Sinclair, 1995) аналізовані підкорпуси є спеціалізованими (на основі текстів романів Донни Тартт і спрямовані на розв'язання специфічних науково-дослідницьких завдань); письмовими, одномовними (тобто тексти написані англійською мовою), статичними (засвідчують стан мови на певному синхронному зрізі), нерозміченими та неповнотекстовими (підкорпуси представляють стиль Донни Тартт і її спосіб виразити ідіолект молодих американців).

Проаналізувавши список ключових слів, ми виокремили лише ті одиниці, які мають важливе змістове навантаження, відкинувши прийменники, допоміжні дієслова, імена персонажів тощо. Далі, скориставшись функцією Concordance, ми проаналізували вживання лексичних одиниць у

контекстах, що дало змогу виокремити лише ті, які безпосередньо пов'язані з репрезентацією ідіолекту молодих людей в аналізованих романах. З'ясовано, що молоді люди зазвичай називають один одного іменами чи прізвищами; вони часто вживають такі слова, як *sh*t, f*ck, book, cigarette, daddy, students, bad, funny, drugs, kiss, teacher, wine, vodka* та ін. Отже, вони говорять на звичайні теми для студентської молоді теми, з-поміж яких любов, навчання, алкоголь, і висловлюють свої емоції, звертаючись до нецензурної лексики (рис. 1).

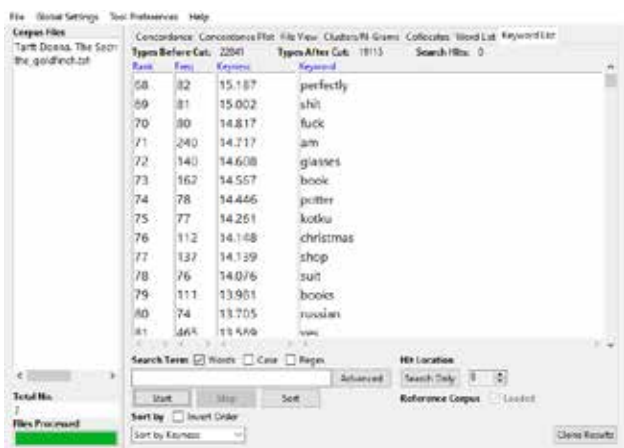

Рис. 1. Аналіз двох підкорпусів

Наступним кроком було окреме дослідження кожного із двох підкорпусів, яке засвідчило, що герої аналізованих романів у повсякденному спілкуванні обговорюють питання, пов'язані з навчанням і шкідливими звичками – вживанням алкоголю і наркотиків (рис. 2 і 3). Зокрема, аналіз підкорпусу *A Secret History* показав, що найбільш уживаними були такі слова, як *Greek, suppose, cigarette, hundy (money), dean, campus, whiskey, terrible, faculty, lyceum, freshmen, drunk* та ін. (рис. 2); у підкорпусі *The Goldfinch – museum, cherry, campus, students* та ін. (рис. 3).

Завдяки списку ключових слів ми проаналізували, які слова є найпоширенішими у підкорпусі *The Goldfinch* порівняно з підкорпусом роману *A Secret History*. З-поміж них: *guy, f*ck, bus, yeah, Ukrainian, antiques, cash, art, vodka, phone, social, dealer, ass*. Узагальнені дані здійсненого аналізу представлено в таблиці, де слова, які вживалися в обох підкорпусах, виділено напівжирним; слова, вжиті лише в підкорпусі *The Goldfinch*, виділено курсивом; слова, що вжито лише в підкорпусі *A Secret History* – підкреслено (табл. 1).

Під час аналізу обох підкорпусів ми звернули увагу на словосполучення зі словом *feel*, адже молоді люди є надто емоційними та часто описують свої почуття.

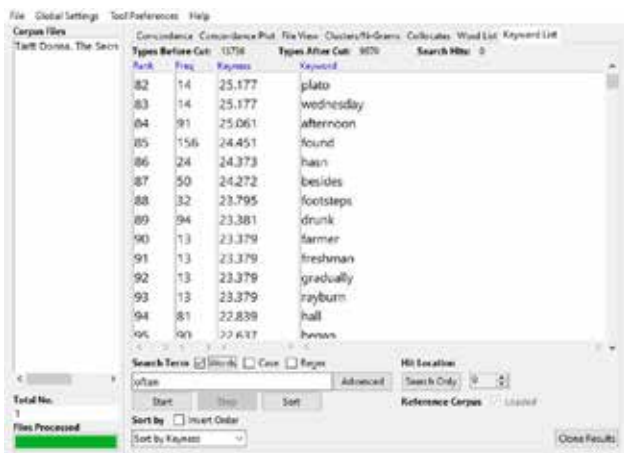

Рис. 2. Аналіз ключових слів підкорпусу «A Secret History»

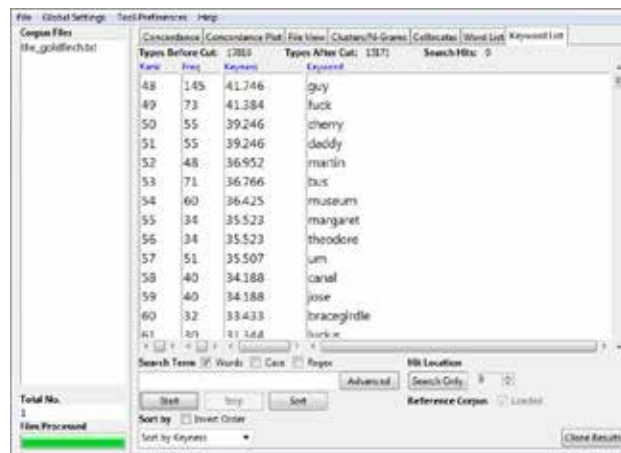

Рис. 3. Аналіз ключових слів підкорпусу «The Goldfinch»

Таблиця 1

Класифікація найуживаніших слів у обох підкорпусах

Освіта	book, students, teacher, dean, campus, faculty, lyceum, freshmen, social
Сленг	<i>hundy (money), pot, pal, dunno</i>
Нецензурна лексика	<i>sh*t, f*ck, s*cks</i>
Алкоголь/наркотики	<i>cigarette, wine, vodka, dealer, drugs, tequila, whiskey, weed, alcoholism</i>
Національності	Russian, <i>Ukrainian, Greek</i>
Слова для опису емоційної оцінки	bad, funny, well, terrible, <i>inappropriate, pretty, doggedly, erotic, drunk</i>
Інше	<i>daddy, kiss, think, could, go, room, long, suppose, love, guy, ass, art, phone, antiques, cash</i>

Згідно з результатами у підкорпусі *A Secret History* найчастіше використовуються такі сполучення слів: feel unwell, feel respective, feel slackening, feel inappropriate, feel obligation, feel destruction. Вочевидь герої цього роману є досить освіченими, оскільки використовують незвичні для молоді літературні слова, а також здатні описати своє фізичне здоров'я, а також моральні почуття, які переважно є негативними (рис. 4).

Ми дослідили цей аспект і в підкорпусі *The Goldfinch*. Найчастіше використовуються такі словосполучення: feel toxic, feel sequences, feel radiated, feel nourished, feel nervousness, feel mortal. Молоді люди переважно описують свої емоційні стани, що також зазвичай є негативними та пов'язані здебільшого з уживанням наркотиків чи алкогольних напоїв (рис. 5).

Крім того, за допомогою функції *Concordance* ми з'ясували, як часто та в якому контексті молоді люди вживають прізвиська. Так, у романі *The Goldfinch* головний герой завжди називав свого

друга, котрий носив окуляри, *Potter* (отримано 78 одиниць відповідності). Встановили, що слово *Potter* вживається в позитивному контексті із дружніми намірами (рис. 6).

У межах підкорпусу тексту *A Secret History* молоді люди називають одного із друзів «Bunny» і роблять це набагато частіше (560 одиниць відповідності) (рис. 7).

Також ідіолект молодих людей характеризується використанням нецензурних слів. Для з'ясування лексичного контексту цих слів ми використали функцію *Advanced*. Ми вводили пошуковий термін зірочкою "*", що означає, що ми шукали слова з 0 або більше символів після аналізованого терміна (рис. 8 і 9).

Згідно з результатами ми можемо побачити лексичний контекст, у якому використовувалася нецензурна лексика. Також зазначається, що слово *f*ck* і споріднені слова є найбільш популярними у вживанні в обох підкорпусах, однак у підкорпусі *The Goldfinch* молоді люди частіше використову-

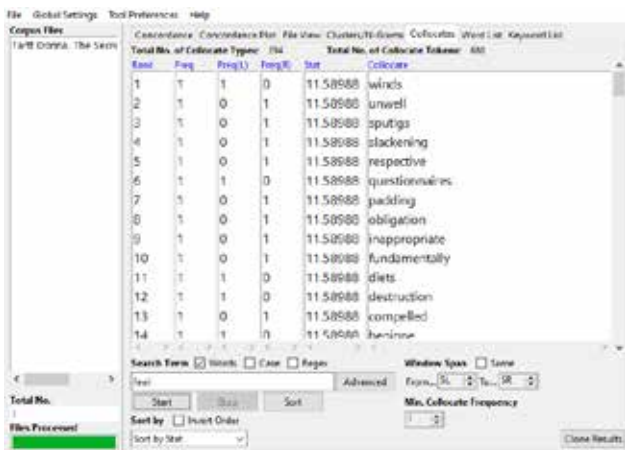

Рис. 4. Аналіз найуживаніших словосполучень зі словом feel у підкорпусі «A Secret History»

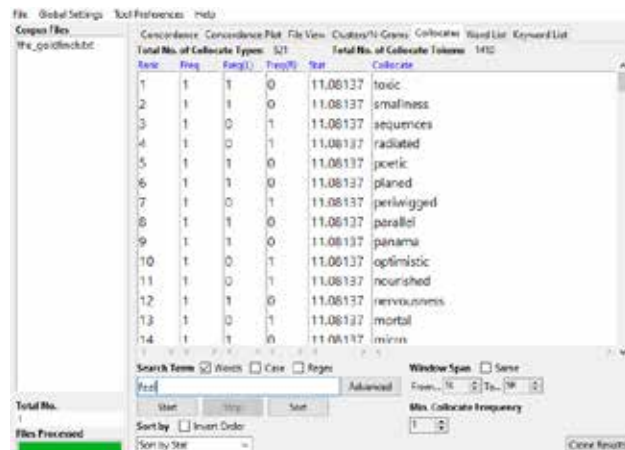

Рис. 5. Аналіз найбільш вживаних словосполучень зі словом feel у підкорпусі «The Goldfinch»

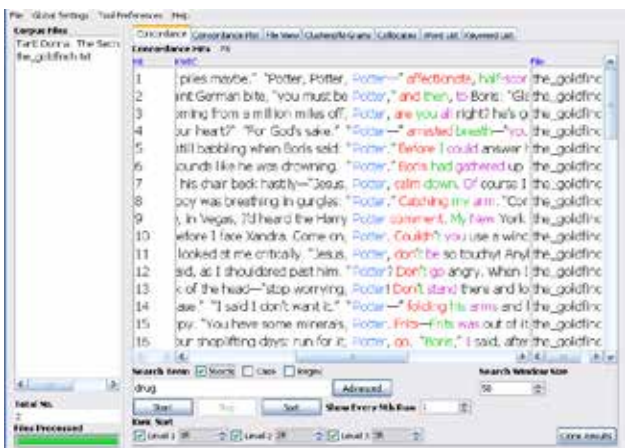

Рис. 6. Контекст прізвиська у підкорпусі «The Goldfinch»

Рис. 7. Контекст прізвиська у підкорпусі «A Secret History»

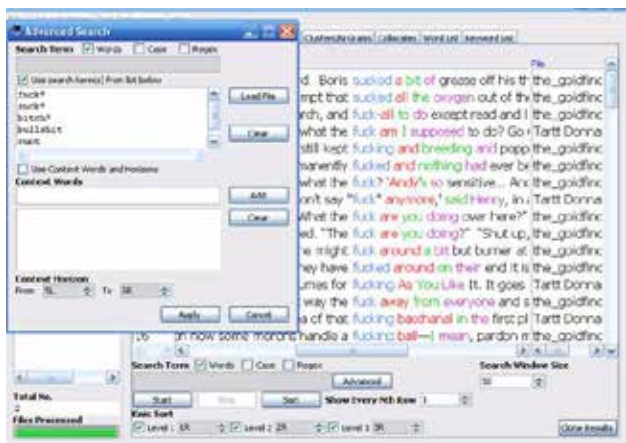

Рис. 8. Використання нецензурної лексики у підкорпусі «The Goldfinch»

Рис. 9. Використання нецензурної лексики у підкорпусі «The Goldfinch»

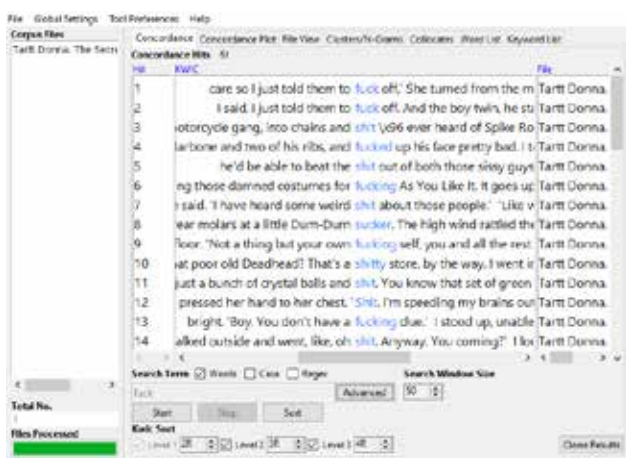

Рис. 10. Використання нецензурної лексики у підкорпусі «A Secret History»

Рис. 11. Використання оціночної лексики у підкорпусі «The Goldfinch»

ють нецензурну лексику (221 збір), ніж у підкорпусі *A Secret History* (61 збір) (рис. 10).

Щодо оціночної лексики в обох підкорпусах, то діалоги вказують на велику кількість оцінок стосовно третьої особи чи іншого персонажа. Ці оцінки виражені прямо чи опосередковано словами *chick*, *hot*, *idiots*, *beautiful*. За допомогою інструменту *Concordance* ми з'ясували їхній лексичний контекст. У підкорпусі *The Goldfinch* молоді люди використовують їх у певному сексуальному контексті та висловлюють свої емоції щодо оточуючих (рис. 11).

У підкорпусі роману *A Secret History* вони вживаються у пряму значенні, без жодного акценту (рис. 12).

Висновки. Отже, за допомогою методів корпусної лінгвістики ми здійснили аналіз двох підкорпусів і отримали результати, за якими ідіолект молодих людей у романі «Щиголь» насичений сленгом, скороченнями, нецензурною лексикою та словами на позначення пагубних звичок (алко-

Рис. 12. Використання оціночної лексики у підкорпусі «A Secret History»

голю та наркотиків). У романі «Таємна історія» молоді люди освічені та цікавляться античним світом і літературою, тож їхня мова рясніє інтелектуальними бесідами, метафорами, складними конструкціями та словами, пов'язаними з навчан-

ням у коледжі, але вони також вживають нецензурну лексику та часто розмовляють про випивку й наркотичні речовини. В обох романах мова головних героїв насичена вираженням негативних характеристик людини.

Слід зазначити, що мова американських молодих людей є динамічною, а її лексичний склад

можна вважати одним із найбільш рухомих лінгвістичних явищ і способів поповнення словникового складу американського варіанту англійської мови.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні особливостей відтворення мови головних героїв романів «Щиголь» і «Темна історія» засобами української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладкова А. П. Модель анотації текстового корпусу як засіб дослідження художньої картини світу. *Studia Linguistica*. 2010. 4. С. 524–528.
2. Ткачик О. В. Використання корпусних методів у гендерних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 1 (69). Ч. 2. С. 194–196.
3. Baker P. Using Corpora in Discourse Analysis. London : Continuum, 2006. 280 p.
4. Hazen K., Brown K. Idiolect. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier Science, 2006. V. 5. P. 512–513.
5. Kennedy G. Introduction to Corpus Linguistics. London – New-York : Longman, 1998. 309 p.
6. Laurence A. Developing AntConc for a new generation of corpus linguists. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference*. Lancaster University, 2013. P. 14–16.
7. Sinclair J. M. Corpus typology. A framework for classification. *Studies in anglistics*. Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1995. P. 17–33.
8. Tartt D. *A Secret History*. New York : Vintage Publishing, 2004. 559 p.
9. Tartt D. *The Goldfinch*. New York : Little, Brown and Company, 2013. 880 p.

REFERENCES

1. Gladkova A. P. Model anotaciyi tekstovogo korpusu yak zasib doslidzhennya khudozhnoyi kartyny svitu [The model of text corpus annotation as means of the artistic worldview research]. *Studia Linguistica*. 2010. 4. С. 524–528. [in Ukrainian]
2. Tkachyk O. V. Vykorystannia kirpusnyh metidiv u gendernyh doslidzhenniah [The use of corpus methods in gender studies]. *Scientific notes of the National University "Ostrog Academy": series "Philology"*. 2018. V. 1 (69), Part 2. P. 194–196. [in Ukrainian]
3. Baker P. Using Corpora in Discourse Analysis. London: Continuum, 2006. 280 p. [in English]
4. Hazen K., Brown K. Idiolect. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier Science, 2006. V. 5. P. 512–513. [in English]
5. Hazen K., Brown K. Idiolect. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier Science, 2006. V. 5. P. 512–513. [in English]
6. Laurence A. Developing AntConc for a new generation of corpus linguists. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference*. Lancaster University, 2013. P. 14–16. [in English]
7. Sinclair J. M. Corpus typology. A framework for classification. *Studies in anglistics*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1995. P. 17–33. [in English]
8. Tartt D. *A Secret History*. New York: Vintage Publishing, 2004. 559 p. [in English]
9. Tartt D. *The Goldfinch*. New York: Little, Brown and Company, 2013. 880 p. [in English]

УДК 811.161.2'27'37'367.626.1:001.891-042.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-26>

Тетяна ХОРОНЖУК,
orcid.org/0000-0002-6568-1498
аспірантка кафедри загального мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) *tanya.horonzhuk@gmail.com*

ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНАФОРИ: ШЛЯХИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ АНТРОПОНІМ → ЗАЙМЕННИК 3-Ї ОСОБИ ОДНИНИ

У статті порушено питання про зв'язок категорії деперсоналізації з анафорою як референційним засобом для заміни власних імен займенниками. В українському мовознавстві такі зв'язки ще не досліджені. В основу аналізу покладено лінгвопрагматичне й семантичне підґрунтя теорії займенника, використане для характеристики бінарної категорії персональності/імперсональності, а також положення теорії референції про роль анафори в дискурсі. Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі анафори як засобу деперсоналізації. За об'єкт аналізу статті послугувала здійснювана в дискурсі заміна одиниць за моделлю антропонім → займенник 3-ї особи однини. Для дослідження цієї нової проблеми застосовано описовий, зіставний і структурний методи. Категорія деперсоналізації постає як процес переходу об'єктів чи суб'єктів висловлювання з категорії персональності в категорію імперсональності. Систематизувавши засоби її формалізації, авторка аналізує зв'язок антропоніма й займенника, урахувавши семантику власних назв, їх реалізацію в комунікативних актах та імперсональну природу займенників 3-ї особи однини. Звідси роль анафори висвітлена в контексті теорії референції, оскільки саме природа власних імен і займенників забезпечує перехід мовних одиниць як маркерів категорії персональності (власні назви) до показників категорії імперсональності (займенники 3-ї особи однини). Отримані результати засвідчують, що в умовах заміни власних імен займенниками анафора, крім мовноекономічної, виконує ще й деперсоналізаційну функцію, стираючи персональні характеристики об'єктів мовлення до рівня загальних родових ознак. Перспективи дослідження полягають у застосуванні отриманих теоретичних результатів для аналізу мовлення представників різних соціогруп.

Ключові слова: комунікація, деперсоналізація, персональність, імперсональність, анафора, займенник 3-ї особи, власне ім'я.

Tetiana KHORONZHUK,
orcid.org/0000-0002-6568-1498
Postgraduate Student at the Department of General Linguistics
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) *tanya.horonzhuk@gmail.com*

DEPERSONALIZATION POTENTIAL OF ANAPHORA: WAYS OF RESEARCHING THE MODEL ANTHROPONYM → SINGULAR 3RD PERSON PRONOUN

The article seeks to comprehensively analyze the connection between the category of depersonalization and anaphora as a referential means for replacing proper names with pronouns. These connections have not yet been extensively studied in Ukrainian linguistics. The analysis is largely premised on the linguopragmatic and semantic approaches within the pronoun theory, which is applied to characterize the binary category of personality/impersonality, as well as the theory of reference related to the role of anaphora in discourse. The principal goal of the paper is to substantiate the role of anaphora as a means of depersonalization. The object of analysis was a substitution in discourse following the model anthroponym → singular 3rd person pronoun. The author has applied descriptive, comparative, and structural methods to address the issue under discussion. The category of depersonalization is a process of transition of objects or subjects of expression from the category of personality to the category of impersonality. Having systematized the means of its formalization, the author analyzes the connection between anthroponym and pronoun paying due regard to the semantics of proper names, their implementation in communicative acts, and the impersonal nature of singular 3rd person pronouns. The role of anaphora is highlighted in the context of the theory of reference, as the nature of proper names and pronouns provides for the transition of language units as markers of personality (proper names) to the indicators of impersonality (singular 3rd person pronouns). The results show that in the conditions of replacement of proper names with pronouns, anaphora, in addition to language economy, also performs a depersonalization function reducing the personal characteristics of speech objects to the level of generic features. The theoretical results could potentially be used to analyze the speech of different sociogroups.

Key words: communication, depersonalization, personality, impersonality, anaphora, 3rd person pronoun, proper name.

Постановка проблеми. До сьогодні мовознавчі праці підкреслюють різні ознаки деперсоналізації як дискурсивного явища. Насамперед деперсоналізація стирає вказівку про учасників висловлення з метою максимальної об'єктивізації дискурсу, об'єднує власну точку зору адресанта з думками інших і сприяє досягненню анонімності мовця для уникнення відповідальності. Формалізований вияв деперсоналізації як дискурсивного явища часто пов'язаний з ідеєю знеособлення «іншого» за допомогою займенників третьої особи однини, які виконують анафоричну функцію.

Деперсоналізаційний потенціал анафори на прикладі реалізації моделі *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини* ще не був об'єктом аналізу в українській лінгвістиці. Анафору переважно вивчали з позицій мовноекономічної заміни слів іншими граматичними одиницями. Звідси виникає питання, чи природа займенника дає змогу слугувати анафорі не лише засобом референції, а й маркером деперсоналізації. Яке теоретичне підґрунтя цього процесу? Які конкретно категорії уможливають обґрунтування положення про деперсоналізаційну функцію анафори? Відповіді на ці питання дадуть змогу сформулювати теоретичне підґрунтя для характеристики взаємозамінних одиниць за моделлю *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини* в дискурсі.

Аналіз досліджень. Праці Н. Деренчук, О. Ільченко, В. Круковського, М. Смирнової та ін. засвідчують, що функційні властивості деперсоналізації в різних сферах застосування істотно відрізняються. У науковому дискурсі за допомогою ініціальної позиції деперсоналізованих зворотів досягається «зменшення» впливу на адресата через створення ефекту максимальної об'єктивності дослідження, вияву солідарності з адресатом, імплікацію альтернативності, привертання уваги адресата (Ільченко, 2002: 11). У релігійному православному дискурсі деперсоналізація постає як один зі способів реалізації фідеїстичної стратегії (Смирнова, 2016: 206). Адресанти законодавчого дискурсу застосовують деперсоналізацію для забезпечення максимальної нейтральності законодавця та універсальності законодавчих текстів (Круковський та ін., 2016: 35). У політичній комунікації деперсоналізація є одним зі способів анонімності, який звільняє політика від комунікативної відповідальності, долучає його до суспільних процесів і підтверджує його солідарність із громадянськістю (Деренчук, 2018: 180).

В англійських працях цю категорію розглядають у ширшому контексті. У науковий обіг її ввів

автор теорії соціальної ідентичності Г. Таджфел, пояснюючи деперсоналізацію як феномен міжгрупової комунікації в соціумі та визначаючи її як «м'якшу» форму упередженої дегуманізації, тобто дій, спрямованих на позбавлення суб'єкта людських прав (Tajfel, 1981: 241). Пізніше поняття почали сприймати не лише як міжгрупову взаємодію, а і як внутрішньогруповий зв'язок, що пояснює міжособистісну комунікацію (Tileaga, 2008: 720). Звідси деперсоналізація постає як передовсім дискурсивне явище, яке проявляється за допомогою різних мовленнєвих практик з метою знеособити «іншого» (Tileaga, 2008: 724).

У дослідженні деперсоналізаційного потенціалу анафори потрібно врахувати, що мовознавці розглядають її як стилістичну фігуру, єдинопочаток у мовленні адресантів комунікації та як референційний засіб, що позначає такі відношення між мовними одиницями, коли в значення однієї одиниці входить відсилання до іншої.

Мета статті – обґрунтувати роль анафори як засобу деперсоналізації на прикладі заміни *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини*. Завдання: виокремити категорію деперсоналізації у зв'язку з теорією персональності; проаналізувати імперсональну природу займенників та обґрунтувати анафору як маркер деперсоналізації.

Вклад основного матеріалу. Щоб розкрити категорію деперсоналізації у зв'язку з контекстом теорії персональності, урахуємо положення, що основними засобами для реалізації деперсоналізації є імперсональні конструкції, зокрема пасивні речення (Yasmin, Asim, 2017: 257), безособові звороти й безособові узагальнення, інклюзивне «ми» або узагальнювальне «ти, ви» (Смирнова, 2016: 129), займенники третьої особи однини (Pennycook, 1994: 25). Як засоби деперсоналізації ці імперсональні конструкції пов'язані з категорією персональності. Вона, за визначенням Н. Ясакової, за своєю природою є функційно-семантичною категорією, що «характеризує учасників позначуваної ситуації щодо їхньої ролі в комунікативному акті», має «універсальну поняттєву основу, що об'єднує множину похідних функційних варіантів персональних значень, утілюваних різнорівневими мовними засобами» (Ясакова, 2016: 276). Зв'язок категорії персональності з комунікативними актами забезпечує співвіднесеність з актуалізованою ситуацією (що позначається) та з учасниками мовного акту (Крилова, Гудманян, 2014: 151).

Персональним значенням притаманна певна смислова градація: від прямої форми вираження певного суб'єкта чи об'єкта до його вилучення, іншими словами, до деперсоналізації й пере-

міщення в імплікацію (Крилова, Гудманян, 2014: 151). Така градація лягає в основу бінарної категорії *персональності/імперсональності*. Тому деперсоналізацію в цьому розумінні можна визначити як процес переходу суб'єктів чи об'єктів висловлювання з категорії персональності в категорію імперсональності на підставі використання щойно названих взаємозамінних конструкцій.

Понятійну основу бінарної категорії *персональності/імперсональності* становлять протиставлені одне одному значення першої, другої і третьої особи, співвідносні з найпростішою комунікативною ситуацією (Ясакова, 2016: 40). Отже, якщо 1-ша і 2-га особа нерозривно пов'язані саме з категорією *персональності*, то 3-тя особа позбавлена власне особової семантики й перебуває на периферії поля персональності (Ясакова, 2016: 276). Граматичне значення 3-ї особи є основною семантичною характеристикою прономінативних одиниць *він, вона, воно* (Ясакова, 2016: 76).

Як виникає імперсональна природа займенників 3-ї особи? Незважаючи на традиційне включення в парадигму особових займенників трьох мовних форм – займенників 1-ї, 2-ї і 3-ї особи, у сучасній лінгвістиці особові займенники 3-ї особи прийнято розглядати в протиставленні із займенниками 1-ї та 2-ї особи. Це виявляється насамперед у диференціації семантичних розрядів займенника, де займенники *я, ти* постають як особові, а займенники *він, вона, воно* – як особово-вказівні, що виступають у реченні морфологічними синонімами іменника (Жовтобрюх, Кулик, 1965: 309–310). Це означає, що займенники 3-ї особи як предметно-особові одиниці реалізують свою властивість позначати водночас істот і неістот (Горпинич, 2004: 144). Іншими словами, семантика особи завжди є орієнтаційним ядром висловлювання (Загнітко, 1996: 185).

Особові займенники є своєрідною і замкненою групою займенникових іменників, яка вирізняється з-поміж інших груп семантикою, сукупністю граматичних категорій і роллю в мовленнєвих актах (Вихованець, Городенська, 2004: 190). Такі займенники лягають в основу граматичної категорії особи: перша особа вказує на мовця або на адресанта повідомлення, друга позначає співрозмовника, тобто адресата мовлення, а третя стосується того, хто не бере участі в мовленнєвих актах, але про кого йдеться в мовленні (Вихованець, Городенська, 2004: 190).

Категорія особи/неособи займенника є класифікаційною: розподіляє всі предметно-особові займенники на три класи за значенням та особливостями граматичної синтагматики (Загнітко,

1996: 105). Відтак займенник *я* узгоджується лише з формами дієслів, що вказують на суб'єкт комунікації, *ти* – лише з формами дієслів, які називають адресата комунікації, *він, вона, воно* – лише з формами, що підкреслюють об'єкт комунікації (Загнітко, 1996: 254). Саме тому «третя особа в соціопсихологічному плані оцінюється найбільш низько: вона означає субстанції, які знаходяться за межами комунікативного акту. Це хтось або щось, яке потребує ім'я» (Норман, 2019: 257). Очевидно, що цей висновок пов'язаний із висловленим свого часу твердженням Дж. Лайонса, що поняття третьої особи щодо першої та другої ніколи не корелюється з позитивною роллю й завжди визначається як щось негативне (Lyons, 1977: 638), щоправда, сьогодні це положення вимагає своєї верифікації в різних видах дискурсу.

У межах морфологічної категорії особи займенники постають як формально мотивований центр категорії *персональності/імперсональності* на основі протиставлення форм 1-ї і 2-ї особи формі 3-ї особи: «учасники комунікативного акту є завжди особи, цим пояснюється маркованість першої та другої особи ознакою персональності», «неучасниками комунікативного акту можуть бути особи й неособи, звідси немаркованість третьої особи»; оскільки займенники третьої особи завжди вказують на зовнішній «некомунікативний світ» і можуть водночас позначати істоту та неістоту, вони набувають імперсонального змісту (Загнітко, 1996: 346). Така природа займенників третьої особи дає змогу розглядати їх у контексті максимального *понятійного спустошення* (Норман, 2009: 55), особливо під час вивчення їхньої ролі в процесі комунікації.

Щоб зрозуміти, *чому анафора постає як маркер деперсоналізації*, урахуємо, що протиставлення першої/другої та третьої особи за ознакою участі в комунікативних актах визначає функціональну спрямованість займенників, де 1-ша та 2-га особа виконують дійствичну функцію, а 3-тя – анафоричну, яка слугує способом поєднання слів у реченні й засобом референції (Вихованець, Городенська, 2004: 191).

Анафору зазвичай розглядають із позицій мовноекономічної функції в тексті, що полягає в заміні слів, речень, фрагментів речень тощо іншими мовними одиницями, розкриваючи її на базі займенникового та прикметникового заміщень (Штерн, 1998: 33). Особливістю побудови анафори є наявність займенника третьої особи й антецедента, тобто загальної або власної назви, до якої відсилає займенник (Матвійчук, 2010: 9-10). Мотивованість таких заміщень аргументують стилістичною

потребою конденсації висловлень (Вихованець, Городенська, 2004: 186).

Теорія референції, у контексті якої вивчають анафору, розрізняє три рівні таких заміщень. Перший рівень – це власне ім'я, яке не має жодного значення в мові та не виражає жодних ознак (Падучева, 2010: 81). Другий рівень – це загальне ім'я, яке є екстенціональним, тобто може бути спільним для різних об'єктів, а відтак при зіставленні з іншими може приписувати іменованому суб'єкту ті чи інші характеристики. Третій рівень – індексальний, тобто використання займенника 3-ї особи як дейктичного засобу й водночас головного засобу референції. Цей рівень характеризує максимальна невизначеність і залежність від мовленнєвої ситуації. Анафора, яка є одним із найбільш уживаних способів референції, реалізується на третьому рівні, займенниковому.

Власне ім'я (антропонім), яке в анафоричних відношеннях є антецедентом, корелюється з категорією особи (Плющ, 2013: 239), однією з основних функцій якої є індивідуалізація суб'єкта чи об'єкта мовлення (Сингаївська, 2013: 367). Саме тому для власних назв осіб характерний найвищий ступінь індивідуалізованості (Ясакова, 2016: 236), а відтак і персональності. Зважаючи на те що займенники 3-ї особи однини, які заміняють антецеденти, мають імперсональний характер, анафора ілюструє перехід із категорії *персональності* в категорію *імперсональності*.

Індексальний рівень заміни імен, який реалізується в межах анафоричних відношень, отже,

може корелюватися з деперсоналізацією, яка завдяки природі займенника «спустошує» концепт імені до рівня його загальних родових ознак, а відтак відкриває простір для нового смислового навантаження. Саме тому деперсоналізацію можна розглядати як особливу функцію анафори. Завдяки формальним показникам анафори постає однією з ознак мовлення представників різних соціальних груп.

Висновки. Здійснений аналіз дає змогу стверджувати про деперсоналізаційний потенціал анафори, яку формалізує модель *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини*.

Насамперед деперсоналізація пов'язана з теорією персональності, тому постає як процес переходу об'єкта висловлювання з категорії *персональності* в категорію *імперсональності*.

Основними засобами для реалізації деперсоналізації є використання імперсональних конструкцій, серед яких особливу роль відіграє займенник 3-ї особи однини. Ці займенники завдяки своїй особовій семантиці та ролі в актах комунікації набувають імперсональної природи.

Анафора, яку розглядають переважно з позицій мовноекономічної функції, виконує роль маркера деперсоналізації об'єкта мовлення, заміняючи персональні власні імена імперсональними займенниками 3-ї особи однини.

Дослідження анафоричних замінів з позицій деперсоналізації є перспективним у процесі вивчення особливостей мовлення представників різних соціальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брехаря С. Г. Сучасні теоретичні підходи до вивчення політичної ментальності. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1. С. 109–117.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
3. Голубовська І. О., Орлова Т. В. Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.). *Studia Linguistica*. 2017. № 11. С. 9–28.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник для студ. ВНЗ. Київ : Академія, 2004. 336 с.
5. Деренчук Н. В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 228 с.
6. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української мови. Частина І. 3-тє вид. Київ : Радянська школа, 1965. 424 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія : монографія. Донецьк : Дон ДУ, 1996. 437 с.
8. Ільницька Л. Л. Особливості використання сугестивних та маніпулятивних технологій у сучасному англійському політичному дискурсі. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2010. С. 115–125.
9. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 37 с.
10. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англійських політиків (на матеріалі політичного дискурсу Дж. Буша мол., Б. Обама) : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 192 с.
11. Котнюк Л. Г. Контекстуальна залежність особових займенників. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. Вип. 23. С. 74–76.
12. Крилова Т. В., Гудманян А. Г. Лівостороння валентність дієслова в контрастивному аспекті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Випуск 43. С. 150–152.

13. Круковський В. І., Турчанинова В. Є., Круківська О. В. Мовна стратегія деперсоналізації законодавчого дискурсу законодавцем. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ* : збірник матеріалів Між-нар. наук.-практ. конф., м. Київ (5 березня 2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. 233 с.
14. Матвійчук Т. П. Займенникова реалізація текстових категорій : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
15. Норман Б. Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : курс лекций. Минск : БГУ, 2009. 183 с.
16. Норман Б. Ю. Особая прагматика 3-го лица. *Известия УрФУ. Серия 2 «Гуманитарные науки»*. 2019. Т. 21. № 3 (190). С. 255–268.
17. Норман Б. Ю. Развитие притяжательных местоимений 3-го лица в славянских языках в свете процессов грамматикализации. *Grammaticalization and Lexicalization in Slavic Languages*. Joint International Symposium on November 11–13, 2011. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2011. С. 77–79.
18. Падучева Е. В. Эгоцентрические единицы языка. 2-е изд. Москва : ЯСК, 2019. 440 с.
19. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений) : монография. 6-е изд., испр. Москва : ЛКИ, 2010. 296 с.
20. Палей Т. А. Стилистичні прийоми вираження емоційності в політичному дискурсі (на матеріалах виступів президентів США Б. Обами та Дж. Буша). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 26 (2). С. 63–65.
21. Плющ М. Я. Граматична природа категорії особи в іменах і дієслові. *Словоформа в семантично елементарному та ускладненому реченні: вибрані праці*. 2-ге вид., доп. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. С. 238–241.
22. Сингаївська Г. В. Власне ім'я в лексико-семантичній системі мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2013. Вип. 24. С. 365–373.
23. Смирнова М. С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016. 276 с.
24. Смірнова В. О. Політична воля як чинник державотворчої діяльності: об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. Київ : Логос, 2019. 384 с.
25. Стецьк Т. С. Система лінгвістичних засобів вираження персуазивності в політичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 38. С. 225–227.
26. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01 / Волгоградский государственный педагогический университет. Волгоград, 2000. 440 с.
27. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.
28. Ясакова Н. Я. Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові : монографія. Київ : НаУКМА, 2016. 328 с.
29. Lyons J. *Semantics*. Vol. II. Cambridge : Cambridge University Press, 1977. 371 p.
30. Pennycook A. *The cultural politics of English as an international language*. London : Longman, 1994. 376 p.
31. Tajfel H. *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 384 p.
32. Tileaga C. Ideologies of moral exclusion: A critical discursive reframing of depersonalization, delegitimization and dehumanization. *British Journal of Social Psychology*. 2008. P. 717–737.
33. Yasmin T., Asim M. A Comparative Analysis of Writer's Identity in Pakistani Research. Theses of English and Psychology. *International Journal of English Linguistics*. Canadian Center of Science and Education. 2017. Vol. 7. № 6. P. 255-260.

REFERENCES

1. Brekharina S. H. Suchasni teoretychni pidkhody do vyvchennia politychnoi mentalnosti. [Modern theoretical approaches to the study of political mentality]. *Political management*. 2006. Nr 1. pp. 109–117 [in Ukrainian].
2. Vykhovanets I. R., Horodenska K. H. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language] / za red. I. R. Vykhovantsia. Kyiv: Pulsary, 2004. 398 p. [in Ukrainian].
3. Holubovska I. O., Orlova T. V. Politychnyi dyskurs yak instrument manipuliuvannia svidomistiu elektoratu (na materialy inavhuratsiinoi promovy Donalda Trampa 20 sichnia 2017 r.). [Political discourse as a tool for manipulating the consciousness of the electorate (based on the inaugural speech of Donald Trump on January 20, 2017)] *Studia Linguistica*. 2017. Nr 11. pp. 9-28 [in Ukrainian].
4. Horpynych V. O. Morfolohiia ukrainskoi movy: pidruch. dlia stud. VNZ. [Morphology of the Ukrainian language: a textbook for university students]. Kyiv: Akademiia, 2004. 336 p. [in Ukrainian].
5. Derenchuk N. V. Movnyi portret suchasnoho ukrainskoho polityka: dys. ... kand. fil. nauk: 10.02.01 [Linguistic portrait of a modern Ukrainian politician] / Lesya Ukrainka Eastern European National University. Lutsk, 2018. 228 p. [in Ukrainian].
6. Zhovtobriukh M. A., Kulyk B. M. Kurs suchasnoi ukrainskoi movy. [Ukrainian language course]. Chastyna I. 3-tie vyd. Kyiv: Radianska shkola, 1965. 424 p. [in Ukrainian].
7. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy: Morfolohiia: Monohrafiia. [Theoretical grammar of the Ukrainian language: Morphology]. Donetsk: Don DU, 1996. 437 p. [in Ukrainian].
8. Ilnytska L. L. Osoblyvosti vykorystannia suhestyvnnykh ta manipulyatyvnykh tekhnolohii u suchasnomu anhlovomovnomu politychnomu dyskursi [Features of the use of suggestive and manipulative technologies in modern English-language political discourse]. *Linguistics of the XXI century: new research and perspectives*. Kyiv: Lohos, 2010. pp. 115-125 [in Ukrainian].

9. Ilchenko O. M. Etyketyzatsiia anhlo-amerykanskoho naukovooho dyskursu [Labeling of Anglo-American scientific discourse]: 10.02.04 / Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 2002. 37 p. [in Ukrainian].
10. Kalishchuk D. M. Kontseptualni styli anhlo-movnykh politykiv (na materialy politychnoho dyskursu Dzh. Busha mol., B. Obamy) [Conceptual styles of English-speaking politicians (based on the political discourse of George W. Bush, B. Obama)]: monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk, 2018. 192 p. [in Ukrainian].
11. Kotniuk L. H. Kontekstualna zalezhnist osobovykh zaimennykiv. [Contextual dependence of personal pronouns]. The bulletin of the Zhytomyr Ivan Franko State University. 2005. Vyp. 23. pp. 74-76 [in Ukrainian].
12. Krylova T. V., Hudmanian A. H. Livstoronnia valentnist diieslova v kontrastyvnomu aspekti. [Left-handed valence of the verb in the contrastive aspect.] Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». philological series. 2014. Vyp. 43. pp. 150-152 [in Ukrainian].
13. Krukovskiy V. I., Turchaninova V. Ye., Krukivska O. V. Movna stratehiia depersonalizatsii zakonodavchoho dyskursu zakonodavtsem. [Language strategy of depersonalization of legislative discourse by the legislator]. Strategies of intercultural communication in language education of modern universities: Resource Collection of International. Scientific and practical Conference Kyiv (March 5, 2016). Kyiv: KNEU, 2016. 233 p. [in Ukrainian].
14. Matviichuk T. P. Zaimennykova realizatsiia tekstovykh katehoriï [Pronoun implementation of text categories]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / The National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv: 2010. 20 p. [in Ukrainian].
15. Norman B. Yu. Linyvystycheskaia prahmatyka (na materyale russkoho y druhykh slavianskykh yazykov). [Linguistic pragmatics (based on Russian and other Slavic languages)] Kurs lektsyi. Minsk, 2009. 183 p. [in Russian].
16. Norman B. Yu. Osobaia prahmatyka 3-ho lytsa [Special pragmatics of the 3rd person]. The bulletin of the Ural Federal University. 2nd series. Humanitarian sciences 2019. T. 21. Nr 3 (190). pp. 255-268 [in Russian].
17. Norman B. Yu. Razvytye prytiazhatelnykh mestoymenyï 3-ho lytsa v slavianskykh yazykakh v svete protsessov hrammatykalyzatsyy. [Development of 3rd person possessive pronouns in Slavic languages in the light of grammaticalization processes]. Joint International Symposium on November 11-13, 2011. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2011. pp. 77-79 [in Russian].
18. Paducheva E. V. Ehotsentrycheskye edynyty yazyka. [Egocentric units of language]. 2-e yzd. Moskov: YaSK, 2019. 440 p. [in Russian].
19. Paducheva E. V. Vyskazyvanye y eho sootnesennost s deistvytelnostiu (Referentsyalnye aspekty semantyky mestoymenyï). [Statement and its correlation with reality (Reference aspects of the semantics of pronouns)]. Monohrafiia. Yzd. 6-e, yspr. Moskov: LKY, 2010. 296 p. [in Russian].
20. Paliei T. A. Stylistychni pryomy vyrazhennia emotsiinosti v politychnomu dyskursi (na materialakh vystupiv prezydentiv SSHA B. Obamy ta Dzh. Busha). [Stylistic methods of expressing emotionality in political discourse (based on speeches by US Presidents Boris Obama and George W. Bush)] The Scientific bulletin of the International Humanitarian University. Series: Filology. 2017. Vyp. 26(2). pp. 63-65 [in Ukrainian].
21. Pliushch M. Ya. Hramatychna pryroda katehoriï osoby v imenakh i diieslovi. Slovoforma v semantychno elementarnomu ta uskladnenomu rechenni: vybrani pratsi. [The grammatical nature of the category of person in nouns and verbs. Wordform in a semantically elementary and complex sentence: selected works] Vyd. 2-he, dop. Kyiv: The Publishing House of National Pedagogical Dragomanov University, 2013. pp. 238-241 [in Ukrainian].
22. Synhaiska H. V. Vlasne imia v leksyko-semantychnii systemi movy. [Proper name in the lexical-semantic system of language]. Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics. 2013. Vyp. 24. pp. 365-373 [in Ukrainian].
23. Smyrnova M. S. Propovid u relihiinomu pravoslavnomu dyskursi KhKh stolittia: linyvoprahmatychnyi aspekt [Sermon in the religious Orthodox discourse of the twentieth century: the linguopragmatic] dys... kand. filol. nauk: 10.02.15 / Borys Grinchenko Kyiv University. Kyiv, 2016. 276 p. [in Ukrainian].
24. Smirnova V. O. Politychna volia yak chynnyk derzhavotvorchoi diialnosti: obiektyvni ta subiektyvni determinanty [Political will as a factor of state-building activity: objective and subjective determinants]. Kyiv: Lohos, 2019. 384 p. [in Ukrainian].
25. Stetsyk T. S. Systema linyvistychnykh zasobiv vyrazhennia persuzyvnosti v politychnomu dyskursi. [The system of linguistic means of expression of persuasiveness in political discourse]. Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Philological series. Ostroh: The Publishing House of the National University «Ostroh Academy», 2013. Vyp. 38. pp. 225-227 [in Ukrainian].
26. Sheihal E. Y. Semyotyka polytycheskoho dyskursu [Semiotics of political discourse]: dys. ... doktora fylol. nauk: 10.02.01 / Volgograd State Pedagogical University. Volgograd, 2000. 440 p. [in Russian].
27. Shtern I. B. Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi linyvistyky. Entsyklopedychnyi slovnyk dlia fakhivtsiv z teoretich. humanit. dysyplin ta humanit. inf-ky [Selected topics and lexicon of modern linguistics. Encyclopedic dictionary for specialists in theoretical. humanities disciplines and humanitarian informatics]. Kyiv: ArtEk, 1998, 336 p. [in Ukrainian].
28. Iasakova N. Ya. Katehoriia personalnosti: pryroda, struktura ta reprezentatsiia v ukrainskii literaturnii movi [Personality category: nature, structure and representation in the Ukrainian literary language]. Monohrafiia. Kyiv: NaUKMA, 2016. 328 p. [in Ukrainian].
29. Lyons J. Semantics. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. pp. 371.
30. Pennycook A. The cultural politics of English as an international language. London: Longman, 1994. pp. 376.
31. Tajfel H. Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. pp. 384.
32. Tileaga C. Ideologies of moral exclusion: A critical discursive reframing of depersonalization, delegitimization and dehumanization / *British Journal of Social Psychology*. 2008. Pp. 717-737.
33. Yasmin T., Asim M. A Comparative Analysis of Writer's Identity in Pakistani Research. Theses of English and Psychology. *International Journal of English Linguistics*. Canadian Center of Science and Education. 2017. Vol. 7. No. 6. Pp. 255-260.

Зінаїда ЧЕПУРНА,

orcid.org/0000-0002-5133-7629

*старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) zinaida0402@ukr.net*

ВІДТВОРЕННЯ ТОПОНІМІЧНОГО КОМПОНЕНТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН У ПРИСЛІВ'ЯХ І ПРИКАЗКАХ

Запропонована тематика зумовлена значним інтересом сучасної лінгвістики до фразеології як наукової дисципліни. Проблема вивчення фразеологізмів, а наявності топонімів у їхньому складі і поготів, нині актуальна для лінгвістики, оскільки мова є національною формою вираження і втіленням духовної та матеріальної культури. Мова відображає процес пізнання і постає як основний засіб вираження думок.

Головною ознакою фразеологічних одиниць, яка відрізняє їх від інших значущих одиниць, слів і термінологічних сполучень, є семантика, їхній образний зміст, отже, розгляд семантичної сутності топонімного компонента у складі фразеологічної одиниці та шляхи його семантичного перетворення становлять неабиякий інтерес для філологів-науковців.

У статті схарактеризовано дефініції понять «топонім», «топонімний компонент». Автор приділяє увагу характеристиці топонімів із погляду на історично-соціальні факти, трактує їх як своєрідний феномен культури народу.

Особливу увагу приділено німецьким фразеологізмам із топонімним компонентом зі стародавньої міфології або біблійної, євангельської міфології, пропонується їх переклад українською. Згідно з результатами проведеного дослідження, топонімична фразеологія німецької мови, яка відображає у своєму складі як міжнаціональний, так і специфічно-національний компонент німецької культури, є ключем до розуміння ментальності німецької нації, її історичного та культурного розвитку, зв'язків з іншими народами.

Тобто, незважаючи на полеміку деяких учених із питання, куди ж віднести топоніміку, більшість вважають, що це самостійна наука, яка не є відгалуженням жодної із царин.

Лише лінгвістичний аналіз певної назви, без жодного заглиблення в історичні або географічні відомості, буде досить однобоким та недостовірним.

Також у статті йдеться про те, як завдяки топонімам можна зрозуміти ставлення одного народу до іншого, а деякі риси, характерні для того чи іншого народу, представлені як такі, що у фразеологічних зв'язках мають іронічну конотацію, яка виявляється в певному контексті або в комунікативній ситуації.

Ключові слова: фразеологія, топонім, фразеологізми з топонімним компонентом.

Zinaida CHEPURNA,

orcid.org/0000-0002-5133-7629

*Senior Lecturer at the Department of Theory, Practice and Translation of the German Language
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute Igor Sikorsky"
(Kyiv, Ukraine) zinaida0402@ukr.net*

REPRODUCTION OF THE TOPONYMIC COMPONENT OF GERMAN LANGUAGE SPEAKING COUNTRIES IN PROVERBS

The proposed topic is due to the significant interest of modern linguistics in phraseology as a scientific discipline. The problem of studying phraseology, and even more so the presence of toponyms in their composition is currently very relevant for linguistics, as language is a national form of expression and embodiment of spiritual and material culture. Language reflects the process of cognition and appears as the main means of expression.

The article describes the definitions of "toponym", "toponymic component". The author pays attention to the characteristics of toponyms in terms of historical and social facts, interprets them as a kind of cultural phenomenon of the people.

Special attention is paid to German phraseology with a toponymic component from ancient mythology or biblical, evangelical mythology and their translation into Ukrainian is offered. According to the results of the study, reflecting in its composition both international and specific national component of German culture, toponymic phraseology of the German language is the key to understanding the mentality of the German nation, its historical and cultural development and relations with other peoples.

That is, despite the controversy of some scholars, where to attribute toponymy, most believe that it is an independent science, which is not a branch of any of the fields.

Only a linguistic analysis of a certain name, without any depth in historical or geographical information, will be quite one-sided and unreliable.

The article also discusses how toponyms can be used to understand the attitude of one nation to another; and some features characteristic of a nation are presented as those in phraseological relations, have an ironic connotation, which is manifested in a particular context. or in a communicative situation.

Key words: phraseology, toponym, phraseology with toponymic component.

Постановка проблеми. Сучасні технології глибоко проникли не лише в наше життя, а й у життя науки. Топоніміка не виняток. Через всеохоплюючу глобалізацію стандартизація географічних назв важлива як ніколи. Розроблення онлайн-карт, GPS-навігації, пристроїв для геолокації, навіть банальний путівник, усе це вимагає уніфікованої номенклатури.

Провідною міжнародною організацією є UGEGN, яка займається кодифікацією та стандартизацією власних назв. Це нелегке завдання, адже уявлення про правильний варіант відтворення назви у країн може різнитися, знайти компромісне рішення не завжди вдається. Лише лінгвістичний аналіз окремої назви, без жодного заглиблення в історичні або географічні відомості, буде досить однобоким та недостовірним.

У наш час приказки та прислів'я з топонімічним компонентом можна досить часто побачити в жовтій пресі, художній літературі й іноді навіть у розмовному мовленні. Для перекладача інтерпретація цих конструкцій нерідко стає справжнім викликом, адже лише спеціаліст, який володіє мовою на дуже високому рівні, може оперувати такими величинами без труднощів. Не менш важливий аспект розуміння культури та менталітету народу. Вони служать для того, щоб збагнути логіку та джерела формування приказки.

Переклад такого прислів'я чи приказки часто становить проблему для перекладача, адже, оскільки це зовсім інша культура, відповідно й еквівалентів в українській мові не так багато.

Під час перекладу варто зважати й на граматичний аспект цих висловів. Візуально приказки та прислів'я з топонімом виступають двочленими реченнями. Проте між ними все ж існує різниця. Прислів'я – це вже завершена стала величина, яка не змінюється під час відтворення. Приказка може зазнавати змін у процесі та формує своє значення в контексті. Прислів'я можна вважати окремим завершеним самотутнім явищем із завершеною думкою.

Аналіз досліджень. Німеччина стала першою країною, яка фактично збирала топоніми до купи та видала працю. Це були Ернст Фьостерманн та Германн Єлінггауз.

Ернст Фьостерманн завдяки своїй праці "Altdeutsches Namensbuch" (1857 р.) є першопрохідцем у вивченні німецьких географічних назв, а також засновником систематизованої топоніміки після написання праці "Die deutschen Ortsnamen" (1863 р.).

Існує багато класифікацій топонімів. Наприклад, за Л. Гулецькою топоніми поділяються на чотири групи:

- топоніми непояснюваного значення;
- топоніми незрозумілого значення;
- топоніми, коренем яких є назви осіб;
- топоніми, коренем яких не є особи.

Досить незвичну класифікацію запропонував А. Селіщев. Він поділяє топоніми на:

- ті, що утворилися від роду діяльності особи;
- ті, що утворилися від статусу та матеріального становища;
- ті, що відбивають особливості ландшафту;
- ті, що віддзеркалюють етнічні особливості общини;
- ті, що стосуються управління та влади (Дудун, 2011: 226–232).

О. Суперанська класифікує топоніми відповідно до географічних одиниць:

- ойконіми (грец. *οἶκος* – «домівка, хата») – назви міст, сіл, поселень;
- ороніми (грец. *ὄρος* – «гора») – назви гірських місцевостей або окремих гір, пагорбів;
- гідроніми (грец. *ῥῆμα* – «вода») – назви водоймищ;
- хороніми (грец. *χωρος* – «рубікон») – географічна назва місцевості у більш широкому розумінні, район, воєводство, земля (Буковина, Крим);
- дрімоніми (грец. *δρυμός* – «діврова», «ліс», «гай») – назви лісів, лісосмуг, лісопарків (лісопарк Голосіївський, Чорний ліс) та інші;
- урбоніми (лат. *urbanus* – «міський») – власні назви вулиць, об'єктів міст (вул. Дерибасівська, Майдан Незалежності).

Існує два види підходів до вивчення топоніміки:

- описові дослідження (вивчення власних назв лише обмеженого часового періоду);
- еволюційні дослідження (простежування розвитку, еволюції топоніма, його значення).

Топоніміка – наука, яка межує з багатьма іншими вченнями. Тобто через свою специфіку вона є в історії, археології, мовознавстві та, що не дивно, у географії. Людей здавна цікавило походження власних назв, що спонукало їх вивчати це явище з різних боків та за допомогою різних засобів.

Чеський топоніміст В. Шмілауер стверджував, що топоніміка передбачає поєднання історичного та лінгвістичного підходів. Тобто, незважаючи на полеміку деяких учених із питання, куди ж віднести топоніміку, більшість вважають, що це самостійна наука, яка не є відгалуженням жодної із царин.

Одне слово могло означати багато речей чи предметів. Наприклад, слово «камінь» могло означати і *гору*, і *хребет*, навіть *високогірну місцевість / країну*.

Серед українських дослідників топонімів одним із першим став Степан Рудницький. Його праця «Начерк географічної термінології» вийшла у світ у 1908 р. Серед інших знакових постатей Д. Багалій, який вивчав назви водойм, поселень (20-ті роки ХХ ст.), Б. Безвегліньський і С. Юшков.

Загалом топоніміка як окрема наука розвивається у другій половині ХХ ст. Лінгвіст В. Ніконов став основоположником основних топонімічних законів, представив топоніміку крізь призму історії, розробив типологію та класифікацію.

Серед німецьких дослідників варто виділити Г. Крає та М. Фасмера.

У своїй роботі “Ortsnamen als Geschichtsquelle” Г. Крає проаналізував гідронімію з погляду історичних відомостей. Для цього він використав гідронімію Майна як наочний приклад.

Макс Фасмер – німецько-російський лінгвіст цікавився топонімічними дослідженнями німецької та російської мов. Його найбільш відомі праці: “Osteuropäische Ortsnamen”, “Russisches etymologisches Wörterbuch” та “Russisches Geographisches Namenbuch” (Басик, 2008:168).

З 80-х рр. минулого століття та з розвитком превентивних археологічних технологій значення топоніміки значно зросло.

Серед сучасних науковців, сфера діяльності яких дотична до топоніміки, можна виділити: Maoz Azaryahu, Ruben Rose-Redwood, Hervé Guillorel, Myriam Houssay-Holzschuch, Frédéric Giraut, Jani Vuolteenaho, Lawrence Berg, Derek Alder. Їхні дослідження – це частина постмодерної реальності.

Мета статті – дослідити українські та німецькі топоніми, ознайомитися та зробити аналіз уже проведених досліджень із даної тема-

тики; дослідити фразеологізми з топонімічним компонентом, а також проаналізувати зібраний практичний матеріал.

Виклад основного матеріалу. Колись, ще у сиву давнину, люди послуговувались невеликою кількістю слів здебільшого для позначення загальних понять, відповідно і топоніміка перебувала в зародковому стані.

Топонім (старогрецьк. *τόπος* – «місце» + *ὄνομα* – «назва») – розряд онімів, власна назва, яка вказує на назву певного географічного місця, об’єкта нашої планети.

Уперше топоніми класифікували у ХІХ ст., коли такі провідні країни, як Німеччина, Англія та Франція почали активно створювати комісії з дослідження географічних назв. Проте перші спроби простежуються вже у древньоєгипетських текстах. Уже в античні часи виникла традиція супроводжувати історико-географічні праці поясненням топонімів. Ці перші примітки можна побачити в таких фундаментальних працях, як «Історія» Геродота, «Природня історія» Плінія Старшого (Басик, 2008:168).

У цей період почали виникати топографічні словники. Поява таких словників надала змогу лінгвістам досліджувати походження географічних назв крізь призму мовознавства. У цьому розумінні можна говорити про досить лінійний розвиток західноєвропейської топоніміки, де відчувається також присутність індоєвропейського субстрату.

Німецькі топоніми могли утворюватися за допомогою префіксів, суфіксів та складанням цілих слів. Отже, розглянемо деякі способи їх утворення.

Серед найбільш вживаних **суфіксів** можемо виділити такі:

- 1) *-ach* (у перекладі – «річка»): *Ossiach, Villach, Ferlach*;
- 2) *-bach, -bek* (струмок, джерело): *Gummersbach, Schwarzenbek, Reinbek*;
- 3) *-berg* (гора): *Abensberg, Blumberg, Baden-Württemberg*;
- 4) *-bühl* (пагорб): *Dinkelsbühl*;
- 5) *-egg*: *Hallegg, Steyregg, Marchegg*;
- 6) *-ey*: *Alzey, Norderney*;
- 7) *-heim* (домівка): *Adelsheim, Eppelheim, Wals-Siezenheim*.

Префіксу:

- 1) *Alt-, Alten-* чи нижньонімецьке *Olden-* («старий»). Приклади: *Altdorf bei Nürnberg, Altenberg, Altötting, Oldenburg*;
- 2) *Groß- oder Großen-* («великий»): *Groß Gerungs, Groß-Enzersdorf, Großenhain*;

3) *Hoh-, Hohen-, Höch-, Hoch-* («високий», «верхній»). Приклади: *Höchstädt an der Donau, Hohenems, Hohnstein*;

4) *Klein-* чи нижньонімецьке *Lütten-* («малий»): *Lütten Klein, Kleinmachnow*;

5) *Neu-, Neuen-* або нижньонімецьке *Nien-* («новий»): *Nienburg, Neuenhaus, Neuenrade*;

6) *Nieder-* («нижній»): *Niederkassel, Nieder-Olm, Niederösterreich*.

Німецькі географічні назви іншомовного походження поділяються на три групи:

1. *Кельтські* (належать до доісторичного періоду та переважають на півдні та заході Німеччини /Австрії/ Швейцарії):

– місто Remagen колись кельтське Rigomagos (з кельт. – «король», *magos* – «земля»; *Rigomagos* – *Королівська Земля*);

– *Wetzlar* (кельт). – «річка», «земля». Тобто можна припустити, що суфікс використовувався для позначення великої території.

2. *Латинські*.

Найдавніше місто Німеччини Ladenburg am Neckar (лат. *Lopodunum*) було назване на честь античного міста Lopodunum, Köln (Cologne) (від *colonia* – «колонія»), Speyer (лат. *Noviomagus*), Trier (лат. *Augusta Treverorum*), Mainz (лат. *Moguntiacum*), Zürich (лат. *Turicum*).

Німецькі географічні назви іншомовного походження періоду Середньовіччя, коли латина вважалася мовою церкви та канцелярії: München (Munich) (від лат. *monachus* – «монах»), Münster (від лат. *monasterium* – «монастир»). Аналогічно: *Münstermaifeld, Fraumünster*.

3. *Слов'янські*.

Це здебільшого місця розселення слов'ян, які опинилися під владою німців, які просто прийняли ці назви.

Наприклад: Rostock (від полабського *rostok* – «народ річки»); Marlow (полабського походження, припускають, що це слово означало ім'я); Lübeck (слов'ян., «місто нащадків Любомира»).

Також, зважаючи на закінчення географічної назви, можна судити про її слов'янське походження. Німецькі топоніми із закінченнями мають слов'янське походження: *-anz* (Konstanz), *-gard* (e.g. Burg Stargard), *-au* (Bernau), *-itz* (Löcknitz), *-ow* (Torgelow) та *-witz* чи *-witz* (Oberlungwitz).

Центральна Європа може запропонувати досить багато географічних назв німецького походження, які використовуються й донині. До них належать території колишньої Німецької й Австро-Угорської імперій. Деякі з них утворилися ще за Великого переселення народів, інші просто «перехрестили» під час експансії. Наприклад,

такі міста, як Кенігсберг, Егер, Бреслау чи Германштадт, засновані німцями та були під їхньою владою століттями, стали частиною сусідніх негерманських держав.

Відмінності топонімів Німеччини, Австрії та Швейцарії

Завдяки спільній мові топоніми цих трьох країн мають схожі витоки формування та структуру.

Топоніми індоєвропейського походження:

Mein, Alba, Saar, Bonn (*bona* – «місто»), Wien (*Vindobona* – «біле місто»).

Іллірійський компонент є здебільшого в австрійських назвах.

Німецькі назви мають свою типологію. Багато топонімів складаються із двох слів. Друге слово є *топоформантом* (частина топоніма, яка часто трапляється, здебільшого суфікс). Тобто поширені топоформанти такі: *-dorf* (село), *-feld* (поле), *-heim* (помешкання), *-burg* (фортеця), *-bach* (джерело).

Для Австрії характерні свої оронімічні топоформанти: *-felsen* (скеля), *-spitze* (вершина), *-horn* (пік).

Також приблизно 10% географічних назв Австрії та Німеччини з патронімічним компонентом: Karlsruhe, Paulinense, Dietersheim, Frierdrichshafen, St. Stefan.

Що стосується Швейцарії, то тут широко представлений давньокельтський субстрат. Колись Швейцарія називалася Гельвецією (назва кельтського племені (гельвети)). Також до назв цього періоду відносять *Alpe* – «пагорб», *Geneve* – «гирло».

Особливістю Швейцарії є те, що через межування із Францією (Lausanne, Neuchatel, Yverdon-les-Bains), Італією (Locarno, Lugano, Bellinzona) та Німеччиною (Kirchberg, Bad Zurzach, Schaffhausen) це накладає свій відбиток на власні назви.

Пропонуємо розглянути відтворення топонімічного компонента у прислів'ях і приказках.

Під час перекладу топонімічного компонента передусім варто проаналізувати ціле прислів'я, обрати найбільш доречний прийом. Уже після цього ми зважимо на сам топонім. Чи його буде відтворено буквально, чи замінено аналогом.

За буквального відтворення перекладачі послуговуються двома способами:

1. *Транскрипція* (відтворення фонетичного звучання): Stäfa – Штефа, Steug – Штайр, Zweibrücken – Цвайбрюккен.

2. *Транслітерація* (відтворення букв, оригінального написання): Baden – Баден, Rhein – Рейн, Weimar – Веймар.

Також деякі міста мають німецькі дублети (відповідники) та навпаки: Відень – Wien, Венеція – Venedig, Nyiregyhaza – Birkenkirche, Ла-Манш – Ärmelkanal.

Родові поняття, які входять до складу топоніма, можуть ввести в оману та призвести до некоректного перекладу. Так, Ostsee – насправді не озеро, а Балтійське море, Böhmerwald – це не лісовий масив, а лише назва гори, Beringstraße – не вулиця, як цілком можна припустити, а Берингова протока. (Фоменок, 2011: 142).

Які ж труднощі виникають у процесі перекладу прислів'я чи приказки з топонімом або топонімним компонентом?

Переклад прислів'я чи приказки є нелегким завданням, що вимагає від перекладача ґрунтовних фонових знань не лише в мовній царині, а і в суміжних дисциплінах, як-от лінгвокраїнознавство, географія, культурологія й історія; чудове розуміння культури, менталітету та звичаїв народу.

Головне завдання перекладача – передати насамперед змістове наповнення та не втратити образності висловлювання. Тому він повинен розуміти про що йдеться, щоб максимально автентично відобразити мовленнєву ситуацію.

Які ж труднощі виникають у разі відтворення прислів'я та приказки з топонімічним компонентом. Передусім це відсутність певного явища чи поняття в мові реципієнта. Така собі мовна лакуна. На думку деяких науковців, перекладач під час цього процесу спочатку декодує, а потім закодує, викладає сенс іншою мовою.

Деякі з них, наприклад, Бейкер, виділяють такі основні труднощі перекладу прислів'їв та приказок:

– відсутність еквівалента в мові, якою здійснюється переклад, що спричинено культурними особливостями нації; явище, яке існує лише в даному середовищі. Наприклад: вираз *Fünf Minuten vor der Zeit ist des Deutschen Pünktlichkeit* можна спробувати перекласти як «За п'ять хвилин до німецької пунктуальності».

Приказка добре характеризує німецький народ та їхню культуру, але не узгоджується з українськими реаліями. Тобто можна стверджувати, що це лакуна, оскільки дане явище виражене в нашій культурі іншим чином.

Klappe zu, Affe tot – кіна не буде.

Дану приказку важко зрозуміти не носіям, але це висловлювання тісно поєднано з історією. Колись мавп показували у бродячому цирку. Нерідко мавпи помирали. Від цього й пішла ця приказка.

Наявність відповідника в мові, якою здійснюється переклад, але з різним контекстуальним значенням. Тобто два прислів'я мають однакове значення, але залежно від контексту набувають абсолютно різних значень.

У своєму словнику Н. Бойко подає такий переклад приказки: *Gibst du dich etwas aus, so sei es auch – Обізвався зривом, то лизь у борщ.*

Німецький варіант є більш універсальним та нейтральним, який можна використати в різних випадках. Український варіант чи то в розмовній мові, чи то в більш формальній літературі застосувати буде важко;

– важливість обох значень прислів'я – прямого та переносного. Це означає, що вираз повинен відповідати першоджерелу як структурно (подібний набір лексем), так і змістово. Наприклад: незважаючи на абсолютно тотожне значення, набір лексем різняться. В ідеалі потрібно прагнути до максимально наближеної структури:

Arbeit verkürzt den Tag – Без роботи день роком стає;

– різні контекст, сфера використання та частота використання, які не збігаються в мовах: *Perlen vor die Säue werfen – метати бісер перед свинями.*

Онлайн-портал Deutsche Welle стверджує, що дане прислів'я належить до найуживаніших серед німецькомовного населення. В Україні його аналог можна почути вкрай рідко.

На переклад також впливають такі чинники, як орієнтація та мета перекладача, таргет-аудиторія, зв'язки між вихідною мовою та кінцевою мовою, тому що спорідненіші мови легше перекладати.

Висновки. У підсумку можемо констатувати, що сучасна ономастика характеризується активним розвитком топонімічних досліджень. Різноманітні підходи до вивчення географічних назв, виділення топонімів як окремого класу ономастичної лексики, з одного боку, і взаємодія топонімічних номінацій з іншими розрядами лексики, з іншого боку, свідчать про постійний інтерес учених до питань ономастики загалом і топоніміки зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудун Т. Історичний аналіз класифікації топонімів. *Часопис картографії*. 2011. № 1. С. 226–232.
2. Басик С. Общая топонимика : учебное пособие для студентов географического факультета. Минск : БГУ, 2008. 168 с.
3. Фоменок Е. Специфика перевода немецких топонимов. Минск : БГУ, 2011. С. 75–78.

REFERENCES

1. Dudun T. V. Istorychnyj analiz klasyfikacii toponimiv. Chasopys kartografiji. [Historical analysis of toponym classification. Magazine of cartography]. 2011, № 1. P. 226–232.
2. Basyk S. N. Obshhaja toponymyka: Uchebnoe posobyje dlja studentov gheografycheskogho fakul'teta [General toponymy: Textbook for students of the Faculty of Geography]. Mynsk: BGhU 2008. 168 p. [in Russian]
3. Fomenok E. Gh. Specyfyka perevoda nemeckykh toponymov. [Specificity of translation of German toponyms]. Mynsk BGhU, 2011. 75–78 p. [in Russian]

Лілія ЧЕРНИШ,

orcid.org/0000-0002-2277-1311

кандидат філософських наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) *lilia.chernysh@ukr.net*

Марія КОШЛАНЬ,

orcid.org/0000-0002-1477-124X

асистент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) *translator.lviv@gmail.com*

КОЛЬОРОНОМІНАНТИ В ПОЕЗІЇ ПАУЛЯ ЦЕЛАНА

У статті проаналізовано поезію Пауля Целана на прикладі двох збірок «На зламі подиху» та «Маки та пам'ять». Розглянуто використання поетом кольорів для відображення своїх почуттів, систематизовано та виокремлено імпліцитне й експліцитне вживання кольорів, визначено деривати вживання кольорів.

Питання усвідомлення кольору та його значення має неоднозначне трактування в різних культур та народів. Проте є основні кольори. Це – білий, чорний, червоний, де білий означає незайманість, чистоту, червоний – це влада, агресія, кров, чорний – печаль, смуток, смерть. Саме ці кольори використовує поет у своїй поезії.

У даному контексті дослідження виявлено, що у творчості Пауля Целана неабияку роль відіграють кольори, які представлені дериватами здебільшого субстантивного та ад'єктивного значення. Кольорономінант допомагає перейти від невербального сприйняття, мислення до вербального, тобто до відтворення думок за допомогою кольору. Адже колір дуже тісно пов'язаний з емоціями людини і має відповідне місце у просторі мислення поета.

У статті зазначено, що використання та позначення кольорономінанта не тільки позначає колір, але й відтворює особисте ставлення до нього. Це відображення почуттів, внутрішнього світу особистості за допомогою кольору може бути виражено експліцитно (за допомогою прямого називання кольору) та імпліцитно (за допомогою предмета, який означає відповідний колір).

Не завжди поет передає свої почуття експліцитно. Досить багато прикладів імпліцитного вираження почуттів через колір. Серед найбільш уживаних іменник «тінь», наче поет усе життя перебуває в тіні омріяного життя, смутку, що супроводжує його, натомість поєднання чорного із червоним або відтворення червоного через червоніший або багрянний є спробою поета вирватись із тіні та відчувати життя повністю.

Ключові слова: кольорономінант, експліцитне вживання, імпліцитне вживання, субстантивний дериват, ад'єктивний дериват, колористична парадигма, стилістичні особливості.

Lilia CHERNYSH,

orcid.org/0000-0002-2277-1311

Ph. D. in Philosophy,

Associate professor at the Department of Applied Linguistic

Lviv Polytechnic National University

(Lviv, Ukraine) *lilia.chernysh@ukr.net*

Maria KOSHLAN,

orcid.org/0000-0002-1477-124X

Assistant at the Department of Applied Linguistic

Lviv Polytechnic National University

(Lviv, Ukraine) *translator.lviv@gmail.com*

COLOR NOMINATIONS IN POETRY OF PAUL CELAN

The article analyzes the poetry of Paul Celan on the example of two collections, “Breathturn into Timestead” and “Poppy and memory”. The poet’s use of colors that reflect his feelings is considered in the article. The implicit and explicit use of colors is systematized, and their derivatives are determined.

The question of color awareness and its significance has an ambiguous interpretation in different cultures and nations. However, there are primary colors: white, black, and red, where white means virginity, purity; red is power, aggression, blood; black means sadness, sorrow, death. These basic colors are used by the poet in his poetry.

In the context of this study, it has been discovered that a significant role in the work of Paul Celan played the colors, which are represented by derivatives of substantive and adjectival significance. The color nominant helps to move from non-verbal perception to the reproduction of thoughts through color. After all, color is very closely related to human emotions and has a corresponding place in the poet's thinking process.

This article states that the use and designation of color nominator not only indicates the color but also reproduces the personal attitude to it. This reflection of feelings and the inner world of the individual can be expressed explicitly (by direct naming of color) and implicitly (by means of an object that describes the corresponding color).

The poet does not always convey his feelings explicitly. There are many examples of implicit expression of emotions through color. One of the most commonly used is the noun "shadow" as if the poet is in the shadow of his dream life, the sadness that accompanies it, instead of combining black with red, or reproducing red through redder or crimson, is the poet's attempt to break out of the shadows and feel life fully.

Key words: color nominant, explicit use, implicit use, substantive derivative, adjectival derivative, color paradigm, stylistic features.

Постановка проблеми. Відображення та розуміння іншомовного тексту в кожному оточенні однозначно залежить від його перекладу, особливо якщо йдеться про поезію. Основним завданням перекладу віршів є максимально повне відтворення змісту оригінального тексту, його реалізація за допомогою різноманітних засобів, характерних для мови перекладу. У поезії допустимі навіть такі засоби, які в художньому творі вважаються некоректними.

Питання відтворення в перекладі ідіостилю автора, достовірного й адекватного відображення змісту були і залишаються складними й неоднозначними. Особливу увагу варто приділити поезії, віршам, під час перекладу яких дуже важливо зрозуміти перебіг думок автора, уміння відтворити дух, створити своєрідну атмосферу думок поета. На особливу увагу заслуговує в даному контексті дослідження творчості Пауля Целана, де неабияку роль відіграють кольори, які представлені дериватами здебільшого субстантивного й ад'єктивного значення. У пропонованій статті, у контексті визначеної проблематики, проаналізуємо й порівняємо особливості використання кольорів та відображення почуттів і внутрішнього світу з їхньою допомогою у збірках віршів Пауля Целана "Atemwende" і "Mohn und Gedächtnis", їх відтворення в перекладах Петра Рихла.

Аналіз досліджень. Незважаючи на зацікавленість питаннями перекладу колористичної парадигми, її відповідного психолінгвістичного відображення (цим у різний час цікавилися такі відомі вчені, як Л. Зубова, В. Москович, Л. Пустовіт, М. Фрумкіна), вони досі залишаються не до кінця вивченими, що зумовлює **актуальність** нашої розвідки. Адже до семантичного значення слова в певному тексті додаються нові змістові психолінгвістичні конотації, поет передає за допомогою кольорів своє суб'єктивне бачення та сприй-

няття світу, особистої проблеми, дає свою власну оцінку того, що відбувається. Власне це й зумовлює необхідність дослідження та відтворення внутрішнього світу мовою перекладу відповідних навантажень мовленнєвих одиниць оригінального тексту та потребує аналізу.

Об'єктом даної розвідки є кольорономінанти у віршах Пауля Целана і, як наслідок, відображення внутрішнього світу та складних життєвих переживань поета.

Мета статті передбачає аналіз кольорів, які використовує поет у своїх віршах, проведення семантичного та психолінгвістичного аналізу кольорономінантів в оригінальних текстах та їх перекладах, виокремлення складних для перекладу стилістичних засобів оригіналу й аналіз перекладу кольорів, визначення імпліцитного й експліцитного вживання кольорів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження кольору наявні в багатьох науках. Але особливо в поетичному розумінні, тобто в поетичній семантиці колір не має загального розуміння. На особливу увагу заслуговує в даному контексті психологія, яка трактує колір як реакцію мозку, отже, сприйняття світу крізь призму кольорів, відображення світобачення в тих чи інших кольорах, що досить виражено у творах Пауля Целана.

Колір допомагає перейти від чуттєвого, невербального сприйняття, мислення до вербального, тобто до відтворення думок за допомогою кольору. Адже колір дуже тісно пов'язаний з емоціями людини і має відповідне місце у просторі мислення поета.

Маємо традиційні уявлення про те, що одні кольори – основні, а інші – другорядні. Пауль Целан використовує у своїх віршах як основні кольори, так і поєднання різних барв для передачі своїх почуттів, що ще раз підтверджує неоднозначне ставлення поета до життя. Питання

усвідомлення кольору та його значення має неоднозначне трактування в різних культур та народів. Проте є основні кольори. Це – білий, чорний, червоний, де білий означав незайманість, чистоту, червоний – це влада, агресія, кров, чорний – печаль, смуток, смерть.

У даному контексті варто зазначити, що використання та позначення кольору не тільки позначає сам колір, але й відтворює особисте ставлення до нього. Це відображення ставлення особистості до кольору може бути виражене експліцитно (за допомогою прямого називання кольору) та імпліцитно (за допомогою предмета, який означає відповідний колір).

Поезія Пауля Целана – це витвір мистецтва, де можна досліджувати не лише мову, але й уміння, навіть талант, висловлювати свої почуття та переживання через мову кольорів. Дуже часто поет використовує не цілком чіткі кольори, а їх поєднання, здебільшого це поєднання абсолютно протилежних кольорів, наприклад чорного з голубим. Не завжди поет передає свої почуття експліцитно, тобто називає колір прямо. Досить багато прикладів імпліцитного вираження почуттів через колір. Одним із найбільш вживаних є іменник «тінь», наче поет усе життя перебуває в тіні омріяного життя, смутку, що супроводжує його, натомість поєднання чорного із червоним або відтворення червоного через червоніший або багряний є спробою поета вирватись із тіні та відчувати життя повністю.

Так, у збірці віршів “Atemwege”, назва якої говорить сама за себе («На зламі подиху»), спостерігаємо саме цей факт. Звучить так, наче поет має намір вирватись із того сумного, сірого світу, вдихаючи щось нове, на цьому зламі висловлює свої почуття, свій внутрішній світ за допомогою червоних, багряних кольорів. Поет сам говорить про цю назву так: «Поезія: це може означати злам подиху <...>» (Celan, 1999: 52). Адже в цей період психічний стан поета дуже погіршився, він був госпіталізований та проходив тривале лікування (Целан, 2016: 199). Збірка, про яку Крістоф Перельс пише так: «Вірш розшифровує сам себе як індивідуалізація мовчання, його буття є водночас його гріхом, його сміттям, його зрадою <...>» (Perels, 1973: 201).

Петер Горст Нойман пише, що «<...> Він (Целан) називає мистецтво «безкінечним говорінням, зітканим лише зі смертності й марноти»» (Horst Neumann, 1993: 96).

Schatten, як прояв сірого, який є дериватом субстантивного типу, у психології має характеристику людей, які є сумними, апатичними і депресивними. Вони прагнуть бути непомітними,

заховатись від оточення за стіною суму. Це колір людей, які втомились від життя та спілкування, асоціальних осіб, що прагнуть спокою та тиші.

У результаті проведеного аналізу цієї збірки бачимо, що імпліцитні вираження почуттів висвітлено у віршах:

In den Flüssen nördlich der Zukunft – Werf ich das das Netz aus, das du Zögernd beschwerst – Mit von Steinen geschriebenen – Schatten (Целан, 2016: 16). (У ріках на північ від майбуття – я кидаю невід, який ти – неквапно обважнюєш – **мініями** – написаними камінням). І знову тіні. *Wege im Schatten – Gerbüsch – deiner Hand – Aus der Vier – Finger-Furche – fühl ich mir den – versteinerten Segen* (Целан, 2016: 16). (Шляхи в поламаний **міні** – твоєї долоні. – З чотирилопої борозни – я викопую – скам'яніле благословіння). Імпліцитне відображення кольору: *Stehen, im Schatten – des Wundenmals in der Luft <...>* (Целан, 2016: 34). (Стояти, в **міні** – невиходної рани в повітрі). І знову тіні: *Wassernadeln – nähn den geborstenen – Schatten zusammen – er kämpft sich – Tiefer hinunter – frei* (Целан, 2016: 78). (Голки води – шишають до купи розірвану – **тінь** – вона пробивається – глибше донизу, – на волю).

Те ж поєднання, як дериват ад'єктивного типу з поступовим насиченням сірого кольору від біло-сірого до сіро-чорного: *Weissgrau aus – geschachtenen steilen – Gefühls* (Целан, 2016: 26). (**Блідо-сірі** відвали виритого, урвистого почуття). *Flutender, groß – Jede – Zwischenwand von – Graugeschwadern befahren* (Целан, 2016: 58). (Кожна проміжна стінка є ареною **сірих** ескадр). *Fadensonnen – über der grauschwarzen Ödnis – Ein baum – hoher Gedanke – greift sich den Lichtton es sind – noch Lieder zu singen jenseits – der Menschen* (Целан, 2016: 40). (Волокнисті сонця, над **сіро-чорною** пусткою <...>).

Часто П. Целан створює образи за допомогою кольорів на взаємопроникненні семантики слова, а саме: світло-сірого, сірого, темно-сірого.

Маємо такі ознаки кольорів у П. Целана: *Doch in dir, von – Geburt, – schäumte die andre Quelle – am schwarzen – Strahl Gedächtnis – klommst du zutag* (Целан, 2016: 42). (Але в тобі, від народження шумував уже інший потік, чорним променем пам'яті видираєшся ти до світла). *Am weissen Gebtrieben – der – Herr dieser Stunde – war – ein Wintergeschöpf, ihm – zulieb – geschah, was geschah – <...> Feuergedanken im Schwarzkieis – jenseits der Spaltworte, durch <...>* (Целан, 2016: 72). (<...> Тебе, слід від диму, там, нагорі в постаті жінки, ти на шляху до моїх вогненних думок у **чорній** жорсткості <...>). *Durch – großzeitige*

Leerstunden klettert, im Regen, – der schwarzblaue, der – Gedankenkäfer – Tierblutige Worte drängen sich vor seine Fühler (Целан, 2016: 76). (Крізь великі клітини порожніх годин дереться, у дощ, чорно-блакитна комаха думок). – *würfel – mein Glück zurecht, Meerhaar, – schaufelt die Welle zuhauf, die mich trägt, Schwarzflucht, – durch den heißesten Schoß* (Целан, 2016: 86). (– випробуй моє щастя, гриво морська, підкоти мені хвилю, яка понесе мене, чорне прокляття, прокладу собі шлях). *Hier, – <...> den beiden blau – schwarzen Gedächtnis-schuten, – doch angetrieben auch jetzt <...>* (Целан, 2016: 88). (тут, <...> обох чорно-блакитних шаландах пам'яті <...>). *Schwarz, wie die Erinnerungswunde, – wühlen die Augen nach dir – in dem von Herzzähnen <...>* (Целан, 2016: 94). (Чорно, як рана пам'яті, вишукують очі тебе в зубах серця сяйно надкушеним <...>).

Wenn du im Bett – aus verschollenen Fahrentuch liegst, – bei blauschwarzen Silben, im Schneewimper-schatten, – kommt durch Gedanken – güsse (Целан, 2016: 102). (Коли ти лежиш на безвісти зниклих стягах, серед синяво-чорнявих силаб, і міні засніжених вії, приплине крізь потоки думок).

На противагу суму, трагедії, стриманості приходить чи то агресія, чи бажання діяльності, чи то бажання змін, що проявляється у змішаних кольорах, які представлені як дериватами субстантивного, так і ад'єктивного типу, так, наче все палає, але затьмарене смутком: *zwölfmal erglüht – das von Pfeilen getroffen Drüben, – die Schwarz – blütige trinkt – des Schwarzblutigen Samen <...>* (Целан, 2016: 130). (Дванадцять разів паленіє потойбіччя, поцілене стрілами, чорно-кровна спливає чорнокровного сім'я <...>). І знову тіні: *Dich unter mir, kentaurisch – gebäut, – münd ich in unsern hinüber – rauschenden Schatten* (Целан, 2016: 96). (Поклавши тебе під себе, здивившись, наче кентавр, я впадаю у нашу через вінця шумуючу тінь); *<...> im redenden, rot – aschengewaltigen – Kolben* (Целан, 2016: 144). (<...> у говіркій, багрянистій, попельасто-могутній кольбі). *Niemals war Himmel – Doch Meer ist hoch, brandrot, – Meer* (Целан, 2016: 148). (Ніколи не існувало неба. Але море ще є, полум'яно-багряне море). *<...> Das Rotverlorene eines – Gedanken – fadens. Die laut – gewordenen Klagen – darüber, die Klage – darunter – wessen – Laut? <...>* (Целан, 2016: 160). (Червоно-загублене нитки думок. Дедалі гучніше ремствування під цим – чиє це волання?). *Dunstabänder – Spruchbänder – Aufstand, röter als rot, während der grossen <...>* (Целан, 2016: 178). (Повстання млистих полотниць і транспарантів, червоніше червоного під час великих). *Der*

durch dich hindurch – gehämmerte Strahl, – der hier schreibt, – röter als rot <...> (Цей промінь, що з кожним ударом проламується крізь тебе, що пише отум, червоніший червоного). *Mit dir das glasharte Flugblatt vertäuen – am lesenden Blutpoller, den – die Erde durch diesen Stiefpol hinausstieß* (Целан, 2016: 178). (З тобою припнути твердо, наче скло, листівку до читально-кривавої тумби, яку земля прошивнула крізь цей макушин полюс).

Під час дослідження іншої збірки П. Целана, «Мак і пам'ять», яка містить 56 ліричних текстів і де простежуємо лірику, кохання, сп'яніння та забуття, бачимо іншу гаму кольорів, чи то веселішу, чи то більш омріяну. Кольорономінантами в цій збірці є здебільшого голубий, золотий, білий, червоний, так, наче прояви жаги до життя.

Проте інколи все-таки є відлуння смутку, наче втрата надії вийти з полону сірих тіней: *in Kranz ward gewunden aus schwärzlichem Laub* (Целан, 2013: 10). (Вінок з почорнілого листя сплели <...>). *Sein Banner hißt er im Baum – ein Blatt, das ihm blaut, wenn es herbstet* (Целан, 2013: 14). (Він підносить свій прапор на деревку – листок, що синіє йому, коли осінь надходить). *Ein dunkleres Blau wird zuteil deinem Haar, und ich rede von Liebe* (Целан, 2013: 18). (Темнава блакить лягає тобі на волосся, і я мовлю тобі про кохання.) *Die schwarze Flöte schnitzten sie uns aus lebendigem Holz, und die Tänzerin kommt nun* (Целан, 2013: 22). (Чорну флейту вони змайстрували для нас із древа живого, й невдовзі прийде танцівниця). *Es schwebt auch dein Haar überm Meer mit dem goldnen Wacholder. Mit ihm wird es weiß, dann färb ich es steinblau* (Целан, 2013: 24). (І твої коси ширяють над морем із золотим ялівцем. З ним біліють Вони, відтак я забарвлюю їх у камінноблакитне). *Ich sollte sie rot dir nun färben, die Locken, doch lieb ich sie steinblau* (Целан, 2013: 24). (Я мав би забарвити коси твої у червоне, однак я люблю їх камінну блакить). *ESPENBAUM, dein Laub blickt weiß ins Dunkel* (Целан, 2013: 26). (СОКОРОЕ, ти в п'ятми сивієш). *Löwenzahn, so grün ist die Ukraine. Meine blonde Mutter kam nicht heim* (Целан, 2013: 26). (Зелено, кульбабо, на Україні).

<...> der Hügel der Tiefe Umlaut von dem Sternen des Mittags – ein giftleeres Grün wie des Augs, das sie aufschlug im Tode <...> (Целан, 2013: 28). (Пагорб яруги усипали зорі полудня – зелень нетруйна, мов око, розкрите у смерті <...>). *Der Ast überm Herzen ist weiß schon, das Meer über uns* (Целан, 2013: 30). (Біліє вже гілка над серцем, і море шумить понад нами). *Im Gewölbe der Schwerter besieht sich der Schatten laubgrünes Herz* (Над склепінням мечів умостилося тіняви листозелене серце). *<...> die*

lebendige Schwermut: blumig finstert sie hoch, eh sie trinken, als war sie nicht Wasser, als war sie ein Tausendschön hier, das befragt wird nach dunklerer Liebe, nach schwärzerem Pfühl für das Lager <...> (Целан, 2013: 30). (*Життєдайну тугу: квітчасто темніє вона, перш ніж вип'ють її, мов насправді вона не вода, чорніших перин для ложка, важчої гриви волосся <...>*). *Schimmelgrün ist das Haus des Vergessens. Vor jedem der wehenden Tore blaut dein enthaupteter Spielmann* (Пліснява зелень змережила дім забуття. Перед кожною з вітряних брам синіє твої обезглавлений шпільман). *Länger zeichnet er sie als sie war, und das Rot deiner Lippe* (Целан, 2013: 32). (*Він малює їх довшими, ніж вони є, і багрець твоїх уст*). *So binde die Maske dir vor und färbe die Wimpern dir grün* (Целан, 2013: 34). (*Отож одягни свою маску, підфарбуй свої вії в зелене*). *Das weiße Herz unsrer Welt, gewaltlos verloren wirs heut um die Stunde des gilbenden Maisblaatts <...>* (Целан, 2013: 42). (*Біле серце нашого світу, без бою ти втратиш нині його о годині жовтіючих кукурудзяних стебел*). *<...> er (Sarg) trägt eine weiße Perücke wie ich <...>* (Целан, 2013: 48). (*Він носить білу перуку, як я <...>*). *Mit dem Blau deiner Augen deckst du den Tisch unsrer Liebe* (Целан, 2013: 50). (*Блакиттю твоїх очей накриваю я стіл кохання <...>*).

У цій збірці поет досить часто використовує голубі барви, які він асоціює з обіцянкою, з душевною щедрістю й активністю. Також бачимо в цій збірці часте використання автором білого кольору, але в Пауля Целана білий, на противагу традиційному трактуванню, означає зазвичай смуток та смерть, так, наче смерть може принести очищення.

Висновки. У підсумку можемо констатувати, що для розуміння творів Пауля Целана одним з основних показників є кольорономінанти, які поет використовує чи не в кожному своєму вірші. Одним із ключових показників є використання поетом не чистих кольорів, а відтінків або поєднання абсолютно протилежних барв, що свідчить про певну розгубленість у світі або відсутність чіткого розуміння майбутнього. Кожен колір означає для П. Целана щось своє, щось особливе. Не завжди, наприклад, білий у розумінні поета – це чистота, а голубий – це простір.

Перспективними напрямками майбутніх досліджень є подальше вивчення ролі кольорономінантів у відображенні почуттів, світобачення та бажання поета повідомити світові про свої переживання, почуття, спроба створити свою, унікальну парадигму кольорів як основу для розуміння творчості поета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москович В. Статистики и семантика : опыт статистического анализа семантического поля. Москва : Наука, 1969. 304 с.
2. Целан Пауль. Злам подиху. Поезії. Чернівці : Книга XXI, 2016. 223 с.
3. Целан Пауль. Мак і пам'ять. Поезії. Чернівці : Книга XXI, 2013. 148 с.
4. Рихло Петро. Листи та лірика Пауля Целана. Чернівці : Книга XXI, 2012. 415 с.
5. Цибенко Лариса, Листи та лірика Пауля Целана. Чернівці : Книга XXI, 2012. 415 с.
6. Christof Perels. Das Gedicht im Exil. Herausgegeben von Dietling Meineck / Über Paul Celan. Frankfurt a. M. : Suhrkamp Verlag, 1973. 281 S.
7. Celan Paul. Der Meridian und andere Prosa. Frankfurt a. M. : Suhrkamp Verlag, 1999. 297 S.
8. Neumann Horst Peter. Zur Lyrik Paul Celans – ein neuer Gedichtband Paul Celans. Über Paul Celan. Frankfurt a. M. : Suhrkamp Verlag, 1993. 116 S.

REFERENCES

1. Moskovych V. A. Statyskyty i semantyka (opyt snatisticheskogo analiza semanticheskogo analiza). [Statistics and semantics (experience in statistical analysis of the semantic field)]. – Moscow: Nauka, 1969. 304 s. [in Russian]
2. Paul Celan. Zlam podychu. Poezii. [Respiratory. Poetry]. – Chernivtsi: Book, XXI, 2016. 223 s. [in German and in Ukrainian]
3. Paul Celan. Mak i pamiat. Poezii. [Poppy and memory]. – Chernivtsi: Book, XXI, 2013. 148 s. [in German and in Ukrainian].
4. Rychlo Petro: lysty ta liryka Paulia Celana. [Letters and lyrics of Paul Celan]. – Chernivtsi: Book, XXI. 2012. 415 s. [in Ukrainian].
5. Cybenko Larysa: lysty ta liryka Paulia Celana. [Letters and lyrics of Paul Celan]. – Chernivtsi: Book, XXI. 2012. 415 s. [in Ukrainian].
6. Christof Perels. Das Gedicht im Exil. In: Über Paul Celan. Herausgegeben von Dietling Meinecke. [The poem in exile. In: about Paul Celan. Published by Dietling Meinecke]. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1973. 281 S. [in German].
7. Paul Celan. Der Meridian und andere Prosa. [The meridian and other prose.] – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1999. 297 S. [in German]
8. Peter Horst Neumann. “Atemwege” – ein neuer Gedichtband Paul Celans. [“Respiratory” – a new volume of poetry by Paul Celan. In: about Paul Celan]. In: Über Paul Celan. In: Über Paul Celan. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1993. 116 S. [in German].

ПЕДАГОГІКА

UDC 811'111:378.4.091.31-059.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-29>**Larysa ANDREIKO,***orcid.org/0000-0002-6294-6737*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department of Education and Research

Institute for Business Technologies "UAB"

of Sumy State University

(Sumy, Ukraine) l.andreiko@uabs.sumdu.edu.ua**Alla KHODTSEVA,***orcid.org/0000-0003-4226-0866*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department of Education and Research

Institute for Business Technologies "UAB"

of Sumy State University

(Sumy, Ukraine) a.khodtseva@uabs.sumdu.edu.ua

COOPERATIVE LEARNING IN THE EFL CLASSROOM WITH FIRST-YEAR UNIVERSITY STUDENTS

The article explores the concept of cooperative learning (CL) and how it can be used effectively in teaching English to first-year students. By CL we mean a method of instruction where students work in small groups to maximize their own and each other learning. Developing collaborative skills is especially essential for first-year students who are often not very-well prepared for group-work and effective collaboration. They are often convinced that they can only learn from the teacher, not from each other. The analysis and synthesis of the literature helped identify the core features of CL and the challenges teachers and students often struggle with. Such fundamental principles of CL as positive interdependence and individual accountability were stressed. Positive interdependence means working as a team towards a shared goal, not in competition with each other. Individual accountability describes a situation when each group member contributes to the group success and is accountable both for their own learning and for contributing to the group. Cooperative learning activities which are instrumental in promoting positive interdependence and individual accountability were suggested. Each of the following activities was described: Jigsaw, Circle the Sage, Numbered Heads Together, Student Team Achievement Divisions. The importance of preparing students for collaborative activities and building the culture of collaboration was highlighted. Four main obstacles in relation to CL were distinguished: lack of collaborative skills, free-riding, competence status and friendship. The need to train students do deal with these obstacles was emphasized. Strategies for enhancing and facilitating productive cooperation were outlined such as assigning roles to group members, having permanent groups, keeping groups small, teaching how to collaborate. Positive aspects of setting CL goals, instructing students explicitly in the collaborative skills necessary for effective collaboration and having detailed criteria to assess how students work in groups were accentuated.

Keywords: cooperative learning, collaborative learning, collaborative skills, EFL classroom, positive interdependence, individual accountability, group work.

Лариса АНДРЕЙКО,*orcid.org/0000-0002-6294-6737*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»

Сумського державного університету

(Суми, Україна) l.andreiko@uabs.sumdu.edu.ua

Алла ХОДЦЕВА,

orcid.org/0000-0003-4226-0866

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»

Сумського державного університету

(Суми, Україна) *a.khodtseva@uabs.sumdu.edu.ua*

ГРУПОВІ ФОРМИ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПЕРШОМУ КУРСІ ВНЗ

У статті розглядається поняття «сумісне навчання» та те, як його ефективно використовувати у викладанні англійської мови студентам першого курсу. Під сумісним навчанням ми розуміємо метод навчання, коли студенти працюють у малих групах з метою максимізувати потенціал кожного в групі. Розвиток навичок співпраці особливо важливий для студентів першого курсу, які часто не дуже добре підготовлені до групової роботи та ефективної співпраці. Вони часто переконані, що можуть вчитися лише у викладача, а не один у одного. Аналіз та синтез літератури допомогли визначити основні риси сумісного навчання та проблеми, з якими часто стикаються викладачі та студенти. Наголошено на таких фундаментальних принципах сумісного навчання, як позитивна взаємозалежність та індивідуальна відповідальність. Позитивна взаємозалежність означає роботу в команді задля спільної мети, а не конкуренції між собою. Індивідуальна відповідальність виникає, коли кожен учасник групи сприяє успіху групи і відповідає як за своє навчання, так і за внесок у групу. Запропоновано види навчальної діяльності, які сприяють позитивній взаємозалежності та індивідуальній відповідальності на заняттях з англійської мови. Детально описаний кожен з видів діяльності. Підкреслено важливість підготовки студентів до сумісної діяльності та формування культури співпраці. Було виділено чотири основні перешкоди стосовно групових форм роботи: відсутність навичок колаборації, нерівномірна участь у роботі над спільним завданням, вищий статус компетентності деяких учасників та дружба. Наголошено на необхідності підготовки студентів до подолання цих перешкод. Викладені стратегії для їх уникнення, такі як розподіл ролей між членами групи, наявність постійних груп, невелика кількість людей у групі, навчання співпрацювати. Акцентовано на позитивних аспектах встановлення цілей сумісного навчання, приділення більшої уваги набуттю навичок сумісної роботи, необхідних для ефективної співпраці, та на наявності детальних критеріїв для оцінювання того, як студенти працюють у групах.

Ключові слова: сумісне навчання, групові форми роботи, навички сумісної роботи, викладання англійської мови, позитивна взаємозалежність, індивідуальна відповідальність, групова робота, команда робота.

Problem statement. Collaboration is one of the core 21-century skills that help students work as a team to achieve a common goal. Collaborative activities in the English classroom are especially essential with first-year students who are often not very-well prepared for group-work and effective collaboration. Moreover, their vision of teaching and learning, which is formed during school years neglects the importance of cooperative learning and is grounded on teacher-centred methodology. First-year students are often convinced that they can only learn from the teacher, not from each other; as a result, they are reluctant to accept group members as their collaborators. Students are often not prepared for “a great change from teacher dependence to learner interdependence, from teacher tutoring to peer tutoring, and from learning by collecting to learning by sharing” (Baloché, 1998, as cited in Tuan, 2010).

Furthermore, not all students equally participate in group work with “stronger” and diligent students taking on the initiative and responsibility while “weaker” or lazier students have passive roles. Moreover, students often revert to mother tongue

when they are not observed, or even worse, start discussing unrelated topics.

Aim. This article explores how to prepare students for collaborative activities and build the culture of collaboration in the EFL (English as a Foreign Language) classroom. In addition, it suggests the repertoire of effective collaborative activities and strategies to mitigate the possible downsides of group activities.

Previous research. Cooperative learning (CL) is one of the most extensively research topics in education. A great number of studies have been conducted to investigate this approach in different levels of education, from a wide range of subject areas and across varied national contexts. These studies are unanimous in acknowledging its numerous benefits for student learning (Johnson & Johnson, 1994; Slavin, 1995; Kagan, 1999). The data in these studies show that students who employ cooperative learning attain higher achievement level than those who learn under competitive and individualistic learning framework. In addition, cooperative learning activities are associated with higher-level thinking, depth of understanding of course material, self-esteem, good relations

among students, etc. (Johnson & Johnson, 1994; Slavin, 1995; Kagan, 1999).

The main material. While a variety of definitions of the term “cooperative learning” have been suggested, we will use the definition first introduced by the leaders of cooperative learning Johnson, Johnson, and Holubec who saw it as “the instructional use of small groups so that students work together to maximize their own and each other learning” (as cited in McCafferty et al., 2006: 5). In this paper, we will use the terms “cooperative learning” and “collaborative learning” interchangeably, although for some educators *cooperative learning* is a broader concept which includes specific principles as well as a number of recommendations for pair work and group work whereas *collaborative learning* refers simply to the use of pair-work and group work (McCafferty et al. 1, 2006; Anderson, 2019).

A large and growing body of literature has emphasized the importance of the two core principles of cooperative learning that need to be taken into account so that student-student interaction is successful. The first crucial concept is *positive interdependence*. It means working as a team towards a shared goal, not in competition with each other. This is the feeling among group members that they sink or swim together. Group’s success depends on every member’s contribution in the group. Positive interdependence encourages cooperation and the feeling of support (McCafferty et al., 2006). Without it, learners occasionally fall into the trap of “hitchhiking” where they let one learner do all the work for them, or of being “off task” (Cohen, 1994).

The second core concept of cooperative learning revealed in the literature is *individual accountability*. It exists when each individual member participates and meaningfully demonstrates their knowledge and skills. In other words, group success depends on contributions from all group members, making each learner accountable, both for their own learning and for contributing to the group as required (Anderson, 2019). With such an attitude, no one should hitchhike or free-ride on the efforts of others (Kagan, 1989).

Having looked into the discussion of the main features of CL, we will now move on to their implications for teaching. There are a large number of published studies that describe the challenges that occur among teachers who implement CL in classrooms. It has been noted that the underlying reason for such difficulties is that teachers often have a vague understanding of how to establish effective cooperative groups and manage their work (Cohen, 1994; Gillies et al., 2008).

Le, Janssen, and Wubbles (2018) presented an overview of the studies to date that explore the obstacles affecting the effectiveness of collaborative learning in daily classroom practice. The authors reported an impressive list of recent research related to unequal individual participation in group tasks, students’ lack of communicative and collaborative skills, designing appropriate tasks, composing groups, managing class time, enhancing and monitoring productive collaboration.

One of the most common problems discussed in CL literature among students was lack of collaborative skills. In the higher education context, Popov et al. (2012) found that communication problems, caused by a lack of collaborative skills, may hinder first-year students from engaging in group work and contributing to group outcomes.

Teachers have reported facing challenges while structuring collaborative activities such as monitoring students’ on-task behaviour, managing group-work time, providing relevant materials, assigning individual roles, and establishing teamwork beliefs and behaviours (Gillies & Boyle, 2010).

Another big concern on the part of teachers was assessment. Strom and Strom (2011) (as cited in Le et al., 2018) pointed out that the lack of assessment tools to measure students’ collaborative efforts may lead to student disappointment about the transparency and evenness of the assessment.

To further investigate the obstacles to effective cooperation, Le et al. (2018) undertook a massive research project to study both teacher and student perceived features of collaborative activities that teachers have implemented to foster student collaboration. This comprehensive research approach resulted in some interesting findings.

Le et al. (2018) noted four main obstacles reported by students in relation to CL: lack of collaborative skills, free-riding, competence status, and friendship.

Lack of collaborative skills. The research revealed that all students agreed that they were not prepared to participate in group work effectively. Similarly, most of the teachers acknowledged that their students did not know how to collaborate effectively (Le et al., 2018).

Free-riding. The majority of the students pointed out unequal participation when working on group assignments. Some peers were very passive and reluctant to contribute to group tasks. This had a negative impact on the learning behaviours of all group members. On the other hand, low- and non-contributing students found it hard to participate in tasks and catch up with others. In agreement with the students, two-thirds of the teachers recognized the free-riding

problem as well as their inability to grade low-contributing members (Le et al., 2018).

Competence status. Some students reported that high-status students dominated in the group because their ideas were generally accepted by the majority of group members without dispute. Consistent with students, teachers also witnessed that students were not able to participate equally and to use their full potential in group tasks, though the students who thought their status was high did not always perform better than those who thought of themselves as having low-status (Le et al., 2018).

Friendship. Students' feeling of friendship sometimes inhibited them to take the group discussion seriously and develop good arguments. Teachers also noted that students' friendship can be an obstacle in a way that they are easily off track the assigned topic (Le et al., 2018).

To further examine these obstacles to CL Le et al. (2018) analyzed their possible antecedents such as setting collaborative goals, instruction and assessment. They concluded that most teachers and students placed the main emphasis on the cognitive aspects of CL (i.e. they focused their attention predominantly on academic learning goals) and paid low attention to collaborative aspects. This imbalance in their attention was reflected in teachers' instructions with did not involve any advice on how to work collaboratively and a lack of explanation of how collaboration was going to be assessed.

Taken together, these studies show the importance of positive interdependence and individual accountability in CL; highlight the need for to train students to collaborate effectively taking into account such possible obstacles as free-riding, competence status, and friendship; indicated the positive aspects of setting CL goals, instructing students explicitly in the collaborative skills necessary for effective collaboration and having detailed criteria to assess how students work in groups.

Based on the insights from the literature, we have outlined some key collaborative activities that align with the core principles of CL. Further to this, we have described the strategies for facilitating and enhancing productive cooperation.

Collaborative activities for promoting positive interdependence and individual accountability.

The most commonly used cooperative learning activities which are instrumental in strengthening positive interdependence and individual accountability are as follows:

Jigsaw (Aronson et al., 1978). In Jigsaw, each group member obtains unique information, after that, they leave their original group and form an

"expert group", typically same ability groups so that the learners most proficient in English get the most challenging text and those whose English is less proficient get an easier text (Anderson, 2019a). In "expert group" all students with the same piece of information get together, study it, and decide how best to teach it to their peers in the original groups. Next, students return to their original groups for the communication stage, when they share what they learned. Accordingly, students are prompt to help each other by telling their piece of material to the rest of the group. At the same time, they are expected to learn their information well and to do a good job of teaching their groupmates because the group is depending on them.

Circle the Sage. First, the teacher probes the class to see which students have something interesting to share. For instance, the teacher may ask who in the class has visited Paris. Those learners (the sages) go to different parts of the room. Then the rest of the group surrounds a sage, however no two members of the same team are allowed to join the same sage. The sage answers the question while the classmates listen, ask questions, and take notes. After that, all students return to their group. Each, in turn, explains what they learned. Because each one has gone to a different sage, they have different information. If there is disagreement, they stand up as a team. They resolve the disagreement by asking additional questions (as cited in Tuan, 2010).

Think-pair-share (TPS) (Lyman, 1978). Students listen to a question or presentation, have time to think individually, talk to each other in pairs, and finally share responses with the larger group. TPS gives students time to process information in the form of wait-time. Wait-time improves students' cognitive power. Students think of the ideas, share with their partner and then with the whole class. This step-by-step process makes students ready for discussions in larger groups.

Numbered Heads Together (Kagan, 1989). The procedure is as follows: Step 1: Students number off within teams. Step 2: The teacher asks a high consensus question. Step 3: Students put their heads together to make sure everyone on the team knows the answer. Step 4: The teacher calls a number at random, and students with that number raise their hands to be called upon to answer the question and earn points for their teams (as cited in Tuan, 2010).

Student Team Achievement Divisions (STAD). In STAD, the group is made up of four to five mixed ability members. Firstly, the teacher lectures to brief students on a topic. Then all students work together in a team. After that, students take quizzes individually

on the subject. Here, they do not help one another. Individual members are given scores, and their scores are summed up to make the group score (as cited in Panhwar, 2016).

Strategies for enhancing and facilitating productive cooperation.

1. *Assigning roles to group members.* Cooperative learning suggests assigning roles in groups to enhance students' sense of individual accountability and to ensure their equal participation (Slavin, 1983, as cited in Panhwar, 2016). These roles include, e.g. leader, inquirer, timekeeper, recorder, presenter and spokesperson, and are supposed to be rotating so that every group member has the chance to perform each role.

2. *Permanent groups.* According to Anderson (2019b), most writers on cooperative learning generally recommend that we establish "home groups" of (ideally) four learners, which are mixed in ability, sex and other characteristics, choosing the learners for each of these heterogeneous groups carefully. Anderson (2019b) argued that it is worthwhile to put learners with the same level into "expert groups" both to provide variety and to prevent higher achievers from feeling like classroom assistants. As Anderson (2019b) noted, educators generally recommend keeping home groups together for one term and then changing composition to provide variety. Thus, learners get used to these groups, evolve into their individual roles within the group, which helps reduce con-

flict and increase the value of peer-support and tuition (Anderson, 2019b).

3. *Keeping groups small.* The generally agreed optimum group size for CL activities is four (Anderson, 2019b). If there is still a person who dominates the discussion, Anderson (2019b) suggests first to do the activity in pairs, and then to check their answer as a whole group, which increases the likelihood of all the learners participating.

4. *Teach HOW to collaborate.* This includes emphasizing the importance of collaboration in every lesson, providing a collaboration rubric, including collaboration in formative assessment. The main idea is to prepare students for collaborative activities and raise their awareness of acquiring cooperative skills.

Limitations. The collaborative activities and strategies that can be used effectively in CL are not limited to the ones described above. Also, assessment of CL is left beyond the scope of this article since this is a very broad topic which requires separate examination.

Conclusion. The main goal of this research was to explore the concept of cooperative learning to better understand how it can be used more effectively in teaching. First, we analyzed and synthesized the literature on the topic, which helped us identify important features of CL as well as some obstacles in teaching and learning. These insights laid the foundation for outlining the most instrumental collaborative activities in the English classroom as well as some strategies for their effective implementation.

BIBLIOGRAPHY

- Anderson J. Deconstructing jigsaw activities. *Modern English Teacher*, 2019a. No. 28(2), pp. 35–37.
- Anderson J. Cooperative learning: Principles and practice. *English Teaching Professional*. 2019b. No. 121, pp. 4–6.
- Aronson E., Blaney N., Stephan C., Sikes J., & Snapp M. *The jigsaw classroom*. Beverley Hills : Sage. 1978.
- Cohen E. G. Restructuring the classroom: Conditions for productive small groups. *Review of Educational Research*, 1994. No. 64(1), pp. 1–35.
- Gillies R., & Boyle M. Teachers' reflections on cooperative learning: Issues of implementation. *Teaching and Teacher Education*, 2010. No. 26, pp. 933–940.
- Gillies R. M., Ashman A. F., & Jan Terwel J. (Eds). *The teacher's role in implementing cooperative learning in the classroom: an introduction*. Springer : Springer-Verlag US. 2008.
- Johnson D. W., & Johnson R. T. Learning together and alone (4th ed.). Boston : Allyn and Bacon. 1994.
- Kagan S. The structural approach to cooperative learning. *Educational Leadership*, 1989. No. 47 (4), pp. 12–15.
- Kagan S. Dimensions of cooperative classroom structures. In Slavin, R.E. et al (Eds.). *Learning to cooperate, cooperating to learning*. New York : Plenum press. 1999.
- Le H., Janssen J., & Wubbels T. Collaborative learning practices: teacher and student perceived obstacles to effective student collaboration. *Cambridge Journal of Education*, 2018. No. 48(1), pp. 103–122.
- McCafferty S. G., Jacobs G. M., & Iddings A. C. D. *Cooperative learning and second language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. 2006.
- Panhwar A. H. *Using cooperative learning to enhance student engagement with language support classes in Pakistani higher education* (Unpublished doctoral dissertation). Anglia Ruskin University, Cambridge, UK. 2016.
- Popov V., Brinkman D., Biemans H. J. A., Mulder M., Kuznetsov A., & Noroozi O. Multicultural student group work in higher education. *International Journal of Intercultural Relations*, 2012. No. 36, pp. 302–317.
- Slavin R. E. *Cooperative learning: theory, research, and practice* (2nd edition). Boston : Allyn and Bacon. 1995.
- Smith R., & Rebolledo P. A handbook for exploratory action research. London : British Council. Open Access. 2018.
- Tuan L. T. Infusing cooperative learning into an EFL classroom. *English Language Teaching*, 2010. No. 3(2), pp. 64–77.

REFERENCES

1. Anderson J. (2019a). Deconstructing jigsaw activities. *Modern English Teacher*, 28(2), 35–37.
2. Anderson J. (2019b). Cooperative learning: Principles and practice. *English Teaching Professional* 121, 4–6.
3. Aronson E., Blaney N., Stephan C., Sikes J., & Snapp M. (1978). *The jigsaw classroom*. Beverly Hills: Sage.
4. Cohen E.G. (1994). Restructuring the classroom: Conditions for productive small groups. *Review of Educational Research*, 64(1), 1–35.
5. Gillies R., & Boyle M. (2010). Teachers' reflections on cooperative learning: Issues of implementation. *Teaching and Teacher Education*, 26, 933–940.
6. Gillies R.M., Ashman A.F., & Jan Terwel J. (Eds.). (2008). *The teacher's role in implementing cooperative learning in the classroom: an introduction*. Springer: Springer-Verlag US.
7. Johnson D. W., & Johnson R. T. (1994). *Learning together and alone* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
8. Kagan S. (1989). The structural approach to cooperative learning. *Educational Leadership*, 47 (4), 12–15.
9. Kagan S. (1999). Dimensions of cooperative classroom structures. In Slavin, R.E. et al (Eds.). *Learning to cooperate, cooperating to learning*. New York: Plenum press.
10. Le H., Janssen J., & Wubbels T. (2018) Collaborative learning practices: teacher and student perceived obstacles to effective student collaboration. *Cambridge Journal of Education*, 48(1), 103–122.
11. McCafferty S. G., Jacobs G. M., & Iddings A. C. D. (2006). *Cooperative learning and second language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Panhwar A. H. (2016). *Using cooperative learning to enhance student engagement with language support classes in Pakistani higher education* (Unpublished doctoral dissertation). Anglia Ruskin University, Cambridge, UK.
13. Popov V., Brinkman D., Biemans H. J. A., Mulder M., Kuznetsov A., & Noroozi O. (2012). Multicultural student group work in higher education. *International Journal of Intercultural Relations*, 36, 302–317.
14. Slavin R. E. (1995). *Cooperative learning: theory, research, and practice* (2nd edition). Boston: Allyn and Bacon.
15. Smith R., & Rebolledo P. (2018). *A handbook for exploratory action research*. London: British Council. Open Access.
16. Tuan L. T. (2010). Infusing cooperative learning into an EFL classroom. *English Language Teaching*, 3(2), 64–77.

УДК 372.881.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-30>**Кіра БАЙША,***orcid.org/0000-0002-4633-7579*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) bayshakira@gmail.com

Наталія СТЕЦЕНКО,*orcid.org/0000-0001-7465-0426*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) NataStetsenko@ukr.net

СИНХРОННЕ ТА АСИНХРОННЕ У ПРАКТИЦІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено аналізу стратегії та технології синхронного та асинхронного навчання у практиці дистанційного викладання англійської мови у закладах вищої технічної освіти. В статті обґрунтовується доцільність поєднання обох режимів організації онлайн-навчання, головною метою якого є формування загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів усіх студентів під час пандемії й не тільки. Також зазначається, що вибір засобів (конкретні електронні платформи) і форм організації освітнього процесу в дистанційному режимі (навчальні заняття, консультації, вебінари, онлайн-форуми, віртуальні екскурсії тощо) є, як правило, автономією закладу освіти, а науково-педагогічні працівники більшою мірою визначають методи і доцільність проведення конкретного навчального заняття у синхронному чи асинхронному режимі.

Розглянуто застосування спеціалізованих учительських програм, принципів та трендів світових викладацьких практик поширення матеріалів для навчання англійської мови на цифровій платформі. Проаналізовано ефективність та ризики поєднання синхронного та асинхронного у практиці дистанційного викладання саме іноземної мови, виходячи з основних принципів методики співробітництва.

Стверджується, що поєднання синхронного та асинхронного режимів під час здійснення освітнього процесу з вивчення іноземних мов дистанційно дозволяє: отримати студентам оперативно доступні матеріали, включаючи аудіо, відео, роздатковий матеріал та слайди; сформуванню стійкої зацікавленості у пошуку та вирішенні проблемних питань за обраною спеціальністю в поєднанні з вивченням іноземної мови; мотивувати студентів до вивчення спеціальної та суспільної іншомовної термінології; забезпечити не тільки реалізацію освітніх завдань, а й підтримку студентської спільноти через наявність когнітивного, соціального та навчального елементів.

Ключові слова: дистанційна освіта, синхронне навчання, асинхронне навчання, іноземна мова, заклади вищої технічної освіти.

Kira BAYSHA,*orcid.org/0000-0002-4633-7579*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) bayshakira@gmail.com

Natalia STETSENKO,*orcid.org/0000-0001-7465-0426*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) NataStetsenko@ukr.net

SYNCHRONOUS AND ASYNCHRONOUS IN THE PRACTICE OF DISTANCE FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN HIGHER TECHNICAL EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the analysis of the strategy and technology of synchronous and asynchronous studying in the practice of distance teaching of English in higher technical education institutions. The article substantiates the expediency of both online learning modes combining, the main purpose of which is to form a nationwide access to educational resources for all students during a pandemic and beyond. It is also noted that the choice of tools (specific electronic platforms) and the organization of the educational process online forms (classes, consultations, webinars, online forums, virtual tours, etc.) is usually the autonomy of the educational institution, and research and teaching staff determine methods and expediency of conducting a specific training session in synchronous or asynchronous mode.

The application of specialized teaching programs, principles and trends of world teaching practices, distribution of materials for teaching English on a digital platform are considered. The efficiency and risks of combining synchronous and asynchronous in the practice of distance teaching of a foreign language are analyzed, based on the basic principles of cooperation methods.

As a result, it is argued that the combination of synchronous and asynchronous modes during the educational process of studying foreign languages remotely allows: to get available materials, including audio, video, handouts and slides by students quickly; to form a deep interest in finding and solving problems on the specialty in combination with learning a foreign language; motivate students to study special and public foreign language terminology; to ensure not only the implementation of educational tasks, but also the support of the student community through the presence of cognitive, social and educational elements.

Key words: distance education, synchronous learning, asynchronous learning, foreign language, higher technical education institutions.

Постановка проблеми. Взаємодія між суб'єктами освітнього процесу в системі «викладач – студент» суттєво впливає на ефективність навчання студентів. За останні кілька десятиліть відбулося колосальне зростання технологічного прогресу, значення чого в освітній галузі для організації такої взаємодії не можна переоцінити. Сьогодні вже доведено ефективність використання електронних ресурсів для підвищення мотивації, реструктуризації змісту освіти, розширення методичних засобів та наближення навчального процесу до сучасних інформаційно-комунікативних реалій у процесі викладання іноземних мов (Лубіна, 2009; Masruddin 2018; Sulistyani, Riwayatiningasih, 2020). Істотною перевагою застосування електронного навчання серед інших технологій навчання визначається його висока атрактивність для студентів (Ahmadi, 2018).

Сучасні глобальні виклики, спричинені пандемією Covid-19, визначили технології дистанційного навчання за допомогою інформаційно-комунікативних технологій фактично єдиною і найкращою альтернативою традиційному навчанню. Понад 1,5 млрд дітей та молоді у 188 країнах світу мусили залишатися вдома через зачинення шкіл та вищих навчальних закладів під час спалаху коронавірусу (Affouneh et al., 2020). Зачинення навчальних закладів порушило навчальний процес, тому більшість шкіл та університетів перейшли до навчання в онлайн-режимі (Farrah, al-Bakry, 2020), тобто перейшли від традиційних методів до електронного навчання у світлі нових надзвичайних ситуацій. Такі умови вимагають

пошуку нових підходів та ставлень викладачів до комунікації навчальних матеріалів та між учасниками освітнього процесу, що забезпечується через передання і здобуття будь-якої інформації у синхронному або асинхронному режимі.

Аналіз досліджень. Взаємодія, що виникає у ситуації дистанційного електронного навчання, має свої особливості, тому в останні десятиріччя все більше досліджень присвячені спробам оцінити шляхи електронної освітньої діяльності та способи підвищення її ефективності (Zhang, Nunamaker, 2003; Shahabadi, Uplane, 2015; Perveen, 2016; Affouneh et al., 2020; Farrah, Al-Bakry, 2020 тощо). Необхідно зазначити, що для багатьох викладачів мов Інтернет і сучасні можливості інформаційно-комунікативних технологій принесли нескінченну кількість автентичних, реальних, сучасних матеріалів у класи. Таке включення інтернет-матеріалів до мовних кабінетів багато в чому покращило навчання та викладання та дозволило багатьом студентам стати критичними мислителями у навчанні (Deni Ann, Zainor Izat Zainal 2009). Інтернет-матеріали, які можна використовувати в мовних кабінетах, можна отримати не лише з різних надійних веб-сайтів, а й із засобів комунікації, таких як електронні листи, групи новин та тексти, а також аудіо- та відеоконференції. Оцифровані тексти, отримані за допомогою вкладень електронною поштою, також можуть бути творчим ресурсом для вчителів мови. Більшість із цих текстів можна модифікувати та адаптувати під різні рівні та типи учнів.

Оглядове дослідження (Sulistiyani, Riwayatiningsih 2020), присвячене вивченню процесу взаємодії в контексті онлайн-навчання в класі, в якому англійська мова вивчається як іноземна, представило результати аналізу різноманітних стратегій/інструментів викладачів та внесок цих стратегій у вивчення мови студентами упродовж взаємодії онлайн та офлайн. Результатом аналізу стало те, що більшість викладачів використовують синхронну та асинхронну взаємодію в онлайн-класі та змішане навчання, в якому викладач-студенти, студент-студент, студент-викладач та студентська спільнота навчаються шляхом обговорення, дискусій. Ця стратегія надається викладачем, щоб дати студентам можливість долучитися до спілкування, співпраці, взаємодії та участі. Вважається, що ця стратегія може залучити студентів до розвитку можливостей вивчення мови, тому це може бути гарною моделлю для кращої практики спілкування надалі в аудиторії.

До сучасних трендів світових викладацьких практик можна зарахувати застосування спеціалізованих учительських програм в Instagram, зокрема TeacherGrams. Результати дослідження їх ролі у вивченні англійської мови (Resyadi, 2020) показали, що вчительські програми здатні перетворити Instagram на інтерактивний інструмент навчання під час вивчення англійської мови. Існування таких учительських програм стало корисним інструментом для поширення навчальних матеріалів і сформувало цінний ресурс для людей, які викладають та вивчають англійську мову на цифровій платформі, особливо в Instagram (Resyadi 2020).

Викладання іноземної мови з використанням технологій електронного навчання навіть за відсутності глобальних ризиків засвідчує підвищення ефективності процесу навчання (Mutambik, Ibrahim, 2018), що ставить перед науковцями і практиками численні завдання з удосконалення методичного арсеналу і пошуку нових шляхів здійснення освітнього процесу в синхронному або асинхронному режимі електронного навчання.

Мета статті – розглянути стратегії та технології синхронного та підкріплювального асинхронного навчання у практиці дистанційного викладання англійської мови у закладі вищої технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. В оновленій редакції Закону України «Про вищу освіту» (2014) визначено сучасні тенденції в підготовці майбутніх фахівців, спрямовані на формування компетентної, комунікативно підготовленої особистості, здатної до майбутньої професійної діяльності. Водночас подано визначення дис-

танційної форми як індивідуалізованого процесу здобуття освіти, що відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (Про вищу освіту, 2014). Науково-педагогічні працівники, виходячи з цього, мають обирати належні стратегії та технології навчання, що повинні забезпечувати процес здобуття освіти певного рівня, формуючи особистість, яка могла б конкурувати у сучасному світі та відповідати вимогам міжнародної спільноти. Свого часу в Україні були створені спеціальні методичні центри: Український центр дистанційної освіти (Київ), Інститут дистанційних технологій навчання (Київ), проблемна лабораторія дистанційного навчання (Харків) та багато інших організацій для дослідження саме цих питань.

Зазначимо, що вибір засобів (конкретні електронні платформи) і форм організації освітнього процесу в дистанційному режимі (навчальні заняття, консультації, вебінари, онлайн-форуми, віртуальні екскурсії тощо) є, як правило, автономією закладу освіти, а науково-педагогічні працівники більшою мірою визначають методи і доцільність проведення конкретного навчального заняття у синхронному чи асинхронному режимі.

Зрозуміло, що основою здійснення дистанційного навчання стало запровадження електронного навчання (E-learning), під яким у найпростішому визначенні розуміють викладацьку діяльність, що виконується за допомогою Інтернет-технологій, без необхідності того, щоб учитель і учень перебували в одному фізичному середовищі одночасно (Zhang, Nunamaker, 2003). Коли викладацька діяльність здійснюється в середовищі електронного навчання, то багато альтернатив, таких як дистанційне навчання, онлайн-навчання, синхронне, асинхронне, змішане, мобільне тощо, можуть бути реалізовані (Zhang, Nunamaker, 2003; Лубіна, 2009; Shahabadi, Uplane, 2015; Perveen, 2016; Ковальчук, 2017; Farrah, Al-Bakry, 2020 тощо). Загалом, середовище онлайн-навчання класифікують за такими трьома складниками, як синхронне навчальне середовище, асинхронне навчальне середовище та гібридне навчальне середовище (Perveen, 2016).

Протягом останнього року, зважаючи на всесвітню кризу у сфері охорони здоров'я, у закладах вищої освіти України і світу навчання відбувається за змішаною формою. Зауважимо, що змішане навчання поєднує найкращі підходи синхронного та асинхронного навчання для досяг-

нення конкретних освітніх цілей. Синхронна діяльність означає спілкування між викладачами та студентами в режимі реального часу (лекції та дискусії). У наявних дослідженнях підхід синхронного навчання визначається як навчання в режимі реального часу, яке планується заздалегідь (Shahabadi & Uplane, 2015). Це означає, що навчальну діяльність здійснюють викладач та студенти одночасно, що забезпечують такі засоби масової інформації, як відеоконференція та чат.

У процесі синхронного навчання викладач і студент одночасно беруть участь у навчальному процесі, але територіально вони роз'єднані. Синхронне навчання дає змогу моделювати звичний навчальний процес. Синхронне навчання схоже на класичну модель навчання у вищому навчальному закладі, але відрізняється тим, що учасники онлайн-сесії перебувають на суттєвій відстані один від одного. Асинхронне навчання передбачає роботу викладача та учня у різний час, а також за індивідуальними обставинами й уподобаннями (Ковальчук 2017).

Довготривалі вимушені карантини вимагають упровадження сучасних засобів навчання та використання мережі Інтернет, що суттєво відрізняє можливість включення студентів до керованого дослідження, практичних занять та критичного мислення, що завжди було центральними компонентами освіти, особливо технічної. Це може бути ефективним завдяки використанню інтерактивних та активних технологій у практиці роботи із сучасними студентами, джерелом знань яких стають не тільки викладачі та професійна література, а й спеціальні теле-, відео-, аудіо-ресурси та позиції співрозмовників, що потребують осмислення та власного трактування. Сучасні професійні комунікації (пасивні й активні (частіше другі)) вимагають досконалого знання іноземних мов (принаймні однієї), що на певному етапі ускладнює процес спілкування. Тому найголовнішим є знаходження чітких поєднань стратегій, що відповідають цілям курсу та результатам навчання, що має виявити та виправити помилки.

Навчальні заклади під час карантинних заходів адаптували різні режими онлайн-навчання, проте використання синхронних онлайн-дискусій у викладанні англійської мови були суттєво обмежені на перших етапах. А. Rinekso та М. А. Bukhori (2020) провели дослідження, яке було спрямоване на вивчення сприйняття та проблем студентів університетів EFL щодо використання синхронних онлайн-дискусій. Застосовуючи віртуальні спостереження та напівструктуровані інтерв'ю, у цьому дослідженні дані базувались на трьох

доменах типів спілкування для електронного навчання: змісті, плануванні завдань та соціальної підтримці. Результати показали, що студенти позитивно відгукнулись на використання синхронних онлайн-дискусій. Вони вважали, що синхронне обговорення в Інтернеті – це ефективний режим викладання, під час якого щодо узгодження та планування завдань, думки, запитання та відповіді можна легко дискутувати. Крім того, вони могли вдосконалити критичне мислення та навички письма, а також отримати соціальну підтримку. Водночас проблеми становили погане з'єднання з Інтернетом та нерозуміння завдань, що виконувались в асинхронному режимі.

Викладачі намагаються якомога ефективніше поєднувати дистанційний режим навчання та аудиторну роботу, виходячи з умов карантину. Викладання іноземної мови потребує постійної взаємодії викладача та студентів, тому пасивна модель організації навчання можлива тільки у 20%, решта ж має належати активній: пасивна – студент виступає в ролі пасивного слухача (лекція-монолог, демонстрація, пояснення нового матеріалу); активна – студент є активним суб'єктом навчання (Годованець, Леган, 2017). В активній моделі може бути реалізовано навчання іноземних мов як неінтерактивно (самостійна робота, виконання вправ, творчих завдань), так й інтерактивно, тобто в умовах постійної й активної взаємодії (діалогу) всіх суб'єктів навчання (робота в парах, дискусія, бесіда, фронтальне опитування тощо). У системі активного навчання виділяють такі основні принципи методики співробітництва (Глушок 2010: 57):

1) позитивну взаємозалежність (група досягає успіху за умови гарного виконання завдань кожним студентом);

2) індивідуальну відповідальність (працюючи в групі, кожен студент виконує своє завдання, що відрізняється від інших);

3) однакову участь (кожному студентові надається однаковий за обсягом час для ведення бесіди або завершення завдання);

4) одночасну взаємодію (всі студенти залучені до роботи).

У разі таких варіантів необхідно обрати для онлайн-навчання синхронний та асинхронний режими взаємодії. **Синхронний режим передбачає** взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники **одночасно** перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції. Інакше кажучи, це проведення заняття в режимі реального часу в обраному

цифровому середовищі. **Асинхронний режим означає взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, за якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо.**

У практиці дистанційної організації освітнього процесу в Херсонському національному технічному університеті за допомогою електронної освітньої платформи Moodle, зокрема у викладанні англійської мови, найбільш ефективними виявились такі основні методичні підходи і прийоми роботи:

– для використання у асинхронному режимі: виконання тренувальних лексичних та граматичних вправ, робота з профільними текстами (перед та післятекстові вправи), написання доповідей, заповнення таблиць, аудіювання – що виявилось більш комфортним та мінімально стресовим для студентів, але не сприяло розвитку позитивного клімату в колективі;

– для використання у синхронному режимі: застосування технологій перевернутого класу (flipped class), активних методів навчання (методи головоломки (Jigsaw method), акваріуму (Fishbowl

method), роздуму та обміну думками у парах (Think-pair-share method), словесного кафе (Word café method), аудіювання з елементами пошуку (Detective story) та ін.) – це показало здатність студентів технічного університету до глибокого аналізу, потреби у ретельній спеціальній підготовці, згуртованості, активного та швидкого мислення, взаємоповаги та взаємодопомоги.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що поєднання синхронного та асинхронного режимів під час здійснення освітнього процесу з вивчення іноземних мов дистанційно дозволяє:

– сформувати стійку зацікавленість у пошуку та вирішенні проблемних питань за обраною спеціальністю в поєднанні з вивченням іноземної мови;

– мотивувати студентів до вивчення спеціальної та суспільної іншомовної термінології;

– отримати студентам оперативно доступні матеріали, включаючи аудіо, відео, роздатковий матеріал та слайди;

– забезпечити не тільки реалізацію освітніх завдань, а й підтримку студентської спільноти через наявність когнітивного, соціального та навчального елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Affouneh S., Salha S., Khlaif Z. Designing Quality E-Learning Environments for Emergency Remote Teaching in Coronavirus Crisis. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*. 2020. Vol. 11. URL: <https://doi.org/10.30476/ijvlms.2020.86120.1033>
2. Ahmadi Dr. The Use of Technology in English Language Learning: A Literature Review. *International Journal of Research in English Education*. 2018. Vol. 3. P. 115–125. URL: <https://10.29252/ijree.3.2.115>
3. Deni A., Zainal Z. Authentic materials for the language classroom: digitised texts via email attachments. *The English Teacher*. 2009. Vol. XXXVIII, P. 111–121.
4. Farrah M., Al-Bakry G. Online learning for EFL students in Palestinian universities during Corona pandemic: advantages, challenges and solutions. *Indonesian Journal of Learning and Instruction*. 2020. Vol. 3. P. 65–78.
5. Глушок Л.М. Застосування інтерактивних методів при викладанні англійської мови у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. Педагогічний дискурс. 2010. Серпень. С. 56–59.
6. Годованець Н. І., Леган В. П. Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 1 (40), С. 60–62.
7. Ковальчук В. І. Синхронне та асинхронне навчання як стратегія сучасної освіти. Україна-Німеччина: горизонти освіти і культури (до 120-річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України): Зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. 23–24 листопада 2017 р. Київ : Мілленіум, 2017. С. 119–120.
8. Лубіна Є. Мобільне навчання у дидактиці вищої школи. *Вісник Львівського ун-ту. Серія: Педагогіка*. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С. 61–66
9. Masruddin M. The Importance of Using Technology in English Teaching and Learning. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*, 2018. Vol. 2(2). URL: <https://doi.org/10.24256/ideas.v2i2.36>
10. Mutambik I. The Role of E-learning in Studying English as a Foreign Language in Saudi Arabia: StudentsвЂ™ and TeachersвЂ™ Perspectives. *English Language Teaching*. 2018. Vol. 11. P. 74. <https://doi.org/10.5539/elt.v11n5p74>
11. Perveen A. Synchronous and Asynchronous E-Language Learning: A Case Study of Virtual University of Pakistan. *Open Praxis*. 2016. Vol. 8 (1) URL: <https://doi.org/10.5944/openpraxis.8.1.212>
12. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII / Редакція від 25.09.2020/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top>
13. Resyadi, H. Teachergrams: A New Trend of Teaching and Learning English. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. 2020. Vol. 8. URL: <https://doi.org/10.24256/ideas.v8i1.1323>
14. Rineksa A. & Bukhori M.A. Synchronous online discussion: Teaching English in higher education amidst the Covid-19 pandemic. *JEES. Journal of English Educators Society*. 20205. P. 155–162. URL: <https://doi.org/10.21070/jees.v5i2.646>

15. Shahabadi M. & Uplane M. Synchronous and Asynchronous e-learning Styles and Academic Performance of e-learners. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 176. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.453>.
16. Sulistyani S., Riwayatningsih R. Modeling Online Classroom Interaction to Support Student Language Learning. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. 2020. Vol. 8. P. 446–457. URL: <https://doi.org/10.24256/ideas.v8i2.1610>
17. Zhang D. & Nunamaker J. Powering E-Learning In the New Millennium: An Overview of E-Learning and Enabling Technology. *Information Systems Frontiers*. 2003. Vol. 5. P. 207–218. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1022609809036>

REFERENCES

1. Affounch S., Salha S., Khlaif Z. Designing Quality E-Learning Environments for Emergency Remote Teaching in Coronavirus Crisis. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*. 2020. Vol. 11. <https://doi.org/10.30476/ijvlms.2020.86120.1033>
2. Ahmadi Dr. The Use of Technology in English Language Learning: A Literature Review. *International Journal of Research in English Education*. 2018. Vol. 3. P. 115-125. <https://10.29252/ijree.3.2.115>
3. Deni A., Zainal Z. Authentic materials for the language classroom: digitised texts via email attachments. *The English Teacher*. 2009. Vol. XXXVIII, P. 111-121.
4. Farrah M., Al-Bakry G. Online learning for EFL students in Palestinian universities during Corona pandemic: advantages, challenges and solutions. *Indonesian Journal of Learning and Instruction*. 2020. Vol. 3. P. 65-78.
5. Hlushok L.M. Zastosuvannia interaktyvnykh metodiv pry vykladanni anhliiskoi movy u Khmelnytskii humanitarno-pedahohichnii akademii. [The Usage of Interactive Methods of Teaching English in Khmel'nyts'kyi Humanitarian Pedagogical Academy] *Pedahohichniy diskurs*. 2010. Serpen. S.56-59. [in Ukrainian]
6. Hodovanets N. I., Lehan V. P. Korotkyi ohliad interaktyvnykh metodiv navchannia inozemnoi movy. [Brief overview of interactive methods of foreign language teaching]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota»*. 2017. Vyp. 1 (40), S. 60-62. [in Ukrainian]
7. Kovalchuk V. I. Synkhronne ta asynkhronne navchannia yak stratehiia suchasnoi osvity. [Synchronous and asynchronous learning as a strategy of modern education]. *Ukraina-Nimechchyna: horyzonty osvity i kultury (do 120-richchia Natsionalnoho universytetu biosursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy): Zb. nauk. prats mizhnar. nauk.-prakt. konf. 23-24 lystopada 2017 r. Kyiv: Millenimum, 2017. S. 119-120. [in Ukrainian]*
8. Lubina Ye. Mobilne navchannia u dydaktytsi vyshchoi shkoly. [Mobile learning in didactics of higher education]. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Serii: Pedahohika*. 2009. Vyp. 25. Ch. 2. S. 61-66 [in Ukrainian]
9. Masruddin M. The Importance of Using Technology in English Teaching and Learning. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*, 2018. Vol. 2(2). <https://doi.org/10.24256/ideas.v2i2.36>
10. Mutambik I. The Role of E-learning in Studying English as a Foreign Language in Saudi Arabia: Students' and Teachers' Perspectives. *English Language Teaching*. 2018. Vol. 11. P. 74. <https://doi.org/10.5539/elt.v11n5p74>
11. Perveen A. Synchronous and Asynchronous E-Language Learning: A Case Study of Virtual University of Pakistan. *Open Praxis*. 2016. Vol. 8 (1) <https://doi.org/10.5944/openpraxis.8.1.212>
12. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01 lypnia 2014 roku № 1556-VII [Law on Higher Education] / Redaktsiia vid 25.09.2020, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> [in Ukrainian]
13. Resyadi, H. Teachergrams: A New Trend of Teaching and Learning English. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. 2020. Vol. 8. <https://doi.org/10.24256/ideas.v8i1.1323>
14. Rinekso A. & Bukhori M.A. Synchronous online discussion: Teaching English in higher education amidst the Covid-19 pandemic. *JEES. Journal of English Educators Society*. 2020. P. 155-162. <https://doi.org/10.21070/jees.v5i2.646>
15. Shahabadi M. & Uplane M. Synchronous and Asynchronous e-learning Styles and Academic Performance of e-learners. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 176. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.453>.
16. Sulistyani S., Riwayatningsih R. Modeling Online Classroom Interaction to Support Student Language Learning. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature*. 2020. Vol. 8. P. 446-457. <https://doi.org/10.24256/ideas.v8i2.1610>
17. Zhang D. & Nunamaker J. Powering E-Learning In the New Millennium: An Overview of E-Learning and Enabling Technology. *Information Systems Frontiers*. 2003. Vol. 5. P. 207-218. <https://doi.org/10.1023/A:1022609809036>

УДК 37.022:811:378

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-31>**Тетяна ГОНЧАРОВА-ІЛЬІНА,***orcid.org/0000-0003-3410-1718**старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) honcharova.tetyana@kntu.net.ua***Оксана ПОДВОЙСЬКА,***orcid.org/0000-0002-6304-5906**кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри іноземних мов,
доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) poloks0808@gmail.com*

МНЕМОТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Стаття присвячена підвищенню ефективності засвоєння іноземної лексики у навчанні дорослих іноземним мовам за допомогою мнемотехнічних засобів. Розглянуто поняття «доросла людина» та висвітлено основні особливості розвитку пам'яті у дорослих за її видами. Особливо зазначено, що накопичений життєвий досвід, самостійність та сформована система логічних зв'язків та уявлень є одними з найбільш важливих відмінностей дорослої людини та дитини з точки зору андрогогіки, адже оптимізоване використання ресурсів смислової пам'яті може бути ключем до підвищення ефективності запам'ятовування дорослих у процесі вивчення іноземних мов з опорою на логічні зв'язки, розвинені вміння класифікації, аналізу, зіставлення тощо. Відзначено, що тоді, коли така опора не є можливою або не дає змоги сформувати стійкі відбитки у пам'яті, важливо застосувати різноманітний арсенал прийомів мнемотехніки. Мнемотехніка визначається як сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують об'єм пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій, являючи собою інтелектуальний тип запам'ятовування. Мнемотехніка спирається на такі три природні закони, як враження, повторення, асоціація, охоплюючи безліч систем, що використовуються для швидкого та продуктивного запам'ятовування, зокрема метод ключових слів, метод взаємодії, встановлення зв'язків за схожістю, суміжністю, протилежністю, виділення опорних «зачіпок». У статті наведено приклади мнемонічних прийомів, що можуть бути використані для досягнення зазначених цілей. Запропоновано модель роботи з іноземною лексикою, яка складається з трьох етапів та базується на андрагогічних принципах, мнемотехнічних методах, комунікативному та індивідуальному підходах. Наведено приклади та емпіричні спостереження, накопичені протягом практичного застосування запропонованої моделі.

Ключові слова: навчання дорослих, мнемотехніка, андрагогічні принципи, асоціації, смислова пам'ять.

Tetiana HONCHAROVA-ILINA,*orcid.org/0000-0003-3410-1718**Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) honcharova.tetyana@kntu.net.ua***Oksana PODVOISKA,***orcid.org/0000-0002-6304-5906**Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Foreign Languages,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) poloks0808@gmail.com*

MNEMONIC MEANS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF LEARNING FOREIGN VOCABULARY IN TEACHING ADULTS FOREIGN LANGUAGES

The article is devoted to increasing the efficiency of learning foreign language vocabulary in teaching adults foreign languages by means of mnemonics. The concept of "adult person" is considered and the main features of memory development in adults by types are emphasized. It is especially noted that the accumulated life experience, independence, and mature system of logical connections and ideas is one of the most important distinctions between an adult and a child in terms of andragogy. Optimized use of semantic memory resources can be key to improving memory efficiency in adults in the process of learning foreign languages based on logical connections, developed skills of classification, analysis, comparison, etc. It is noted that in cases where such grounding is not possible or does not allow the formation of stable imprints in memory, it is important to use a diverse arsenal of mnemonics. Mnemonics is defined as a set of techniques and methods that facilitate memorization and increase the amount of memory by forming artificial associations, being an intelligent type of memorization. Mnemonics is based on three natural laws: impression, repetition, association and comprises multiple systems used for fast and productive memorization, including the keyword method, the method of interaction, linking based on similarities, contiguities, opposites, the selection of reference "catchwords". The article provides examples of mnemonic techniques that can be used for the above purposes. A model of work with foreign language vocabulary is proposed, which consists of three stages and is based on andragogical principles, mnemonic methods, communicative and individual approaches. Examples and empirical observations accumulated during the practical application of the proposed model are presented.

Key words: adult learning, mnemonics, andragogical principles, associations, semantic memory.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку суспільства вимагають від спеціалістів, працюючих у різних сферах, перш за все мобільності, швидкої орієнтації в сучасних тенденціях своєї професійної галузі. Саме тому навчання протягом життя (*life-long learning*) продовжує бути панівною стратегією становлення та розвитку сучасного конкурентоспроможного спеціаліста. Володіння іноземними мовами, безсумнівно, є невід'ємним компонентом такої стратегії, причому на перший план виходять саме шляхи інтенсифікації вивчення іноземних мов в умовах обмеженого часу та постійно зростаючого обсягу професійної іноземної інформації. Особливого значення набувають шляхи підвищення ефективності засвоєння іноземної лексики у дорослих, що вивчають іноземну мову для досягнення спеціальних цілей, тому створення та опрацювання відповідних методик, зокрема заснованих на мнемонічних техніках, є актуальними завданнями на сучасному етапі. Відбір мнемонічних технік, які б узгоджувалися з особливостями навчання дорослих у парадигмі андрагогіки, набуває при цьому особливого значення.

Аналіз досліджень. Початок формування теоретичних основ андрагогіки як самостійної науки було покладено в 70-80-ті роки ХХ ст. у роботах видатного американського андрагога, теоретика і практика освіти дорослих М. Ш. Ноулза, англійця П. Джарвіса, американця Р. Сміта і групи англійських учених з Ноттінгемського університету. В їх роботах визначалися деякі вихідні передумови андрагогічного підходу до навчання і пропонувалися андрагогічні моделі навчання. У різні часи питаннями запам'ятовування займалися

такі дослідники, як А. Н. Леонтьєв, Л. В. Занков, Р. Аткинсон, М. А. Зіганов, Л. С. Виготський, М. В. Лавренюк. Впровадженням мнемотехніки в освітній процес займалися М. А. Зіганов, В. А. Козаренко, А. А. Мурашов, Е. І. Пасов, Ю. Р. Шейх-Заде.

Мета статті полягає у дослідженні мнемотехнічних засобів підвищення ефективності засвоєння іноземної лексики з точки зору андрагогіки та особливостей запам'ятовування дорослих.

Виклад основного матеріалу. Задля дослідження особливостей запам'ятовування дорослих та визначення засобів підвищення його ефективності необхідно надати визначення поняття «доросла людина». Г. Даркенвальд вважає дорослою таку людину, яка вийшла з ролі учня за денною формою навчання (дитячої та підліткової соціальної ролі) і прийняла на себе роль працівника, чоловіка/дружини і (або) батька/матері. Дорослий – це людина, яка грає соціально значущі продуктивні ролі і несе відповідальність за власне життя (Darkenwald, 1982: 57). В наших емпіричних дослідженнях дорослі – це особи віком від 25 до 65 років, викладачі та співробітники Херсонського національного технічного університету, які займаються на курсах англійської мови, створених на базі кафедри іноземних мов. Психологічні функції дорослих, що навчаються, мають специфічні особливості, врахування яких необхідне під час розроблення найбільш оптимальних методів і прийомів навчання загалом і навчання іноземним мовам зокрема. У статті ми насамперед зосередимося на особливостях пам'яті та запам'ятовування дорослих.

Пам'ять – це психічний процес утримання у свідомості і переробка минулого досвіду. Пам'ять

являє собою складний процес запам'ятовування, збереження й подальшого відтворення або впізнання того, що людина сприймала, переживала чи робила (Степанова, 1995: 36). Розрізняються довільна та мимовільна, короткочасна й довготривала, механічна та смислова пам'ять.

На питання про те, у кого краще розвинені ті чи інші властивості пам'яті: у дітей або дорослих, у роботах провідних психологів, таких як Я. В. Голубев, А. Ф. Лазурський, А. А. Смирнов, відсутня єдина точка зору. Пам'ять дорослої людини піддається змінам у процесі життєдіяльності, причому різні види пам'яті в різні періоди життя виявляються неоднаково.

Дослідження А. Н. Леонтьєва, Н. А. Рибнікова, Е. А. Фарапонової демонструють, що в одні періоди помітне похвалення в показниках рівня розвитку, в інших – тимчасовий спад. В результаті досліджень пам'яті у дорослих, проведених Ж. Л. Вітліним, Є. І. Степановою, виявлені найбільші зміни в короткочасній вербальній пам'яті за зоровою та слуховою модальністю (зорового й слухового видів пам'яті). У розвитку вербальної короткочасної пам'яті на слух було виявлено два періоди. Так, найбільш високі показники розвитку припадають на вік 18–30 років, а низькі з тенденцією зниження – на вік 31–40 років (Матухин, 2008: 160).

Образна пам'ять піддається найменшим змінам із віком. Вербальне відкладення довготривалої пам'яті відрізняється постійністю у віці 18–35 років і зниженням рівня розвитку від 36 до 40 років. Надалі (після 40 років) відбувається значне зниження рівня розвитку пам'яті. Вищезазначені дослідження дають змогу узагальнити такі положення:

- змішаний тип пам'яті за участю зорових уявлень у більшості дорослих найбільш поширений, при цьому зорова пам'ять зумовлює досягнення більш високих результатів запам'ятовування, ніж слухова;

- мотиви запам'ятовування, зокрема певні установки на довільне запам'ятовування, чинять у дорослих людей значний вплив на збереження матеріалу в пам'яті;

- дорослі з більш високим рівнем освіти за показниками перевершують дорослих із більш низьким рівнем;

- фактор навчання чинить позитивний вплив на підвищення рівня розвитку мнемонічних функцій.

Таким чином, необхідно враховувати особливості пам'яті дорослих у процесі навчання іноземній мові.

1) Для кращого запам'ятовування навчального матеріалу дорослими слухачами доцільно використовувати зорові опори.

2) Задля більш міцного запам'ятовування дорослими викладач повинен прагнути до створення установки на тривале запам'ятовування.

3) Механічна та смислова пам'ять дорослих розвинена краще за аналогічні види пам'яті учнів, що дає змогу дорослим ефективніше вивчати лексичний матеріал (Матухин, 2008: 161).

Особливу роль у дорослих відіграє смислова пам'ять. Вона пов'язана з розумінням того змісту, що запам'ятовується. Вона спирається на смислові зв'язки, які вже утворили системи словесних і образних асоціацій та становлять основу досвіду людини. Запам'ятовуваний матеріал логічно обробляється, узагальнюється, аналізується, порівнюється, класифікується, пов'язується з досвідом, тому без особливих зусиль включається в наявні системи зв'язків, довше зберігається і легше відтворюється (Петровський, Ярошевський, 1998: 10).

Оскільки накопичений життєвий досвід і сформована система логічних зв'язків та уявлень є однією з найбільш важливих відмінностей дорослої людини та дитини з точки зору андрогіки, саме оптимізоване використання ресурсів смислової пам'яті може бути ключем до підвищення ефективності запам'ятовування дорослих у процесі вивчення іноземних мов. Доцільно використати прийоми групування, класифікації, розбиття матеріалу на умовні частини, схематизації під час вивчення граматики, структуризації для встановлення взаємного розташування частин, які складають ціле. Застосовуються методи парних асоціативних зв'язків, порівняння з французькою, німецькою і латинською мовами (Саєнко, 2013: 5).

Спостерігаючи та постійно аналізуючи психічні функції та особливості функціонування пам'яті дорослих під час роботи на курсах іноземної мови, ми можемо констатувати успішне використання методів подачі матеріалу, спрямованих на смислову пам'ять, а саме використання схем, таблиць, алгоритмів, особливо під час вивчення граматичного матеріалу. Однак засвоєння лексичного матеріалу часто супроводжується певними складнощами, коли логічно-смислові зв'язки не можуть бути достатнім підґрунтям забезпечення стійкого засвоєння та утримування в пам'яті великого обсягу лексичних одиниць. Таким чином, постає питання підвищення ефективності засвоєння лексичного матеріалу, який слабко піддається логічному аналізу. В цьому контексті на допомогу приходить мнемотехніка, яка за відсутності при-

родних смислових зв'язків пропонує створення штучних, асоціативних.

Цей інтелектуальний тип запам'ятовування визначається як сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування та збільшують об'єм пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Дослівно мнемотехніка означає техніку запам'ятовування. Слово походить від грецького “mnemonikon” – «мистецтво запам'ятовування». Вважається, що слово придумав Піфагор, а походить воно від імені давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері 9 муз (Шейх-Заде, 2012: 15). Історія розвитку мнемотехніки налічує принаймні дві тисячі років, існує безліч мнемотехнічних систем, що використовуються для швидкого та продуктивного запам'ятовування, зокрема метод ключових слів, метод взаємодії, встановлення зв'язків за схожістю, суміжністю, протилежністю, виділення опорних «зачіпок» (Сасенко, 2013: 100).

Мнемотехніка спирається на такі три природні закони, як враження, повторення, асоціація (Зиганов, Козаренко, 2013: 54).

Таким чином, для запам'ятовування необхідно отримати повноцінне, яскраве враження про те, що хочеться втримати в пам'яті; осмислено повторювати нові слова з урахуванням уже наявної інформації; вміння осмислити та створити чітку асоціацію для нового слова (Лавренюк, 2016: 14). З огляду на це доцільно використовувати такі прийоми мнемотехніки:

- метод «ключових слів»;
- складання речень або історій з новими словами;
- складання денотатної схеми або ментальної мапи (мапи пам'яті);
- асоціації, тобто знаходження яскравих незвичайних асоціацій, які створюють ланцюг «слово – образ»;
- рими, тобто створення римованих пар слів або навіть невеликих віршів, що містять лексичні одиниці, що вивчаються;
- співзвуччя, тобто запам'ятовування термінів або іноземних слів за допомогою співзвучних уже відомих слів або словосполучень.

Вивченням застосування асоціацій у процесі оволодіння мовою займався професор Стенфордського університету Р. Аткінсон, який пропонував запам'ятовувати слова, застосовуючи “keyword method” («метод ключових слів»). «Ключові слова» у Р. Аткінсона – це не що інше, як слова рідної мови, що є фонетичними (звуковими) асоціаціями до іншомовних слів, що вивчаються, слова-співзвуччя. Експерименти Р. Аткінсона довели високу ефективність застосування цього способу

запам'ятовування іноземних слів. Відповідно до цього методу, до кожного слова створюється своя словесна й візуальна асоціація, яка спливає відразу ж після того, як людина стикається з таким словом (Павленко, 2016).

В нашій роботі ми широко застосовуємо мнемотехнічні засоби, зробивши їх невід'ємною частиною роботи з лексичним матеріалом. Враховуючи психофізіологічні особливості пам'яті дорослих та засади андрагогіки, ми пропонуємо таку схему роботи з лексикою.

1) Етап ознайомлення та створення первинного образу. На етапі ознайомлення ми аналізуємо нові слова, проводимо їх морфологічний аналіз, відбуваються пошук зв'язків з уже знайомим матеріалом, пошук інтернаціональної складової частини, підбір антонімів, синонімів, однокореневих слів, починається створення ментальної мапи. Наприклад, розглядаючи лексичну одиницю “patience”, ми аналізуємо “patient/impatient, patiently/impatiently”, фіксуємо на мапі.

2) Етап формування асоціацій та запам'ятовування. Робота у малих групах дає змогу комбінувати декілька мнемотехнічних технік, застосовуючи індивідуальний підхід. Членам групи пропонується по черзі створити свою власну асоціацію – візуальний образ, ключове слово, емодзі тощо. Візуальні образи фіксуються на ментальній карті. До слова “patience”, наприклад, було запропоновано асоціацію із пасьянсом, малюємо гральну карту на ментальній мапі, створюємо історію “An impatient patient plays patience waiting for the doctor”. Для слова “angry” використовуємо методику пошуку співзвуч, яка зумовлює пошук фонетичних асоціацій у рідній мові або серед уже знайомих іноземних лексичних одиниць, наприклад “angry – hungry”. Під час одного із занять ми створили таку мнемонічну фразу: “I’m angry when I’m hungry, but I’m in a good mood when eating tasty food”, у якій також був задіяний прийом римовання. Такі прийоми, використані на заняттях, дають змогу активувати ще один важливий тип пам'яті, а саме емоційну пам'ять, зняти деякі труднощі, притаманні навчанню дорослих, такі як емоційна ригідність, страх помилок, вікові та соціальні розбіжності, а також створити невимушену й творчу атмосферу у групі.

3) Етап упізнавання та відтворення. Впізнавання та відтворення лексичного матеріалу залежать від чіткості та глибини створеної асоціації, образу поняття, який закарбувався у пам'яті. Важливо створювати такі комунікативні задачі, які потребують відтворення враження про слово, його імпресивний відбиток у свідомості. За андра-

логічними принципами, доросла людина, що навчається, є сформованою та самостійною особистістю, орієнтованою на вирішення практичних та професійно орієнтованих завдань з опорою на власний досвід. За нашими спостереженнями, дорослі дуже часто стикаються з труднощами саме на етапі відтворення, тримаючи в пам'яті досить багато лексичних одиниць, вони часто не можуть швидко віднайти потрібне слово у потрібний момент, що може свідчити про слабкий зв'язок «комунікативна ситуація – образ – слово». Саме підбір відповідних комунікативних завдань створить підґрунтя для легкого відтворення та застосування вивченого, а яскравість образно-асоціативної складової частини забезпечить застосування мнемонічних технік на попередніх етапах. Ментальні мапи, створені на цих етапах, сприятимуть швидкому упізнаванню та відтворенню матеріалу за умови використання активних комунікативних методів, а саме дискусій, case-study, проєктних методів, мозкових штурмів, проблемних завдань. Саме така методика упізнавання й відтворення з опорою на ментальні мапи, створені за допомогою мнемонічних технік, виявилася результативною в нашій роботі з огляду на особливості дорослих як об'єктів навчання у зв'язку з андрагогічними принципами.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, ми можемо констатувати, що зростаючі потреби в мобільних спеціалістах, здатних до навчання протягом життя, зумовлюють необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності засвоєння іноземних мов, зокрема лексичного матеріалу. Андрагогіка дає змогу оптимізувати підходи до

навчання дорослих з огляду на їх особливості як об'єкта навчання. Опора на смислову пам'ять у навчанні дорослих іноземним мовам зумовлює застосування мнемотехніки як одного зі шляхів підвищення ефективності засвоєння іншомовної лексики, що також дає змогу нівелювати низку складнощів навчання дорослих, активізувавши емоційну пам'ять. Модель роботи з лексичним матеріалом, запропонована у статті, базується на таких трьох етапах.

1) Етап ознайомлення та створення первинного образу. На цьому етапі застосовуються пошук логічних зв'язків, категоризація, порівняння, зіставлення, семантизація, формуються ментальні карти.

2) Етап формування асоціацій та запам'ятовування. Застосовуються прийоми мнемотехніки в аспекті індивідуального підходу, закарбовування у пам'яті стійких імпресивних асоціацій.

3) Етап упізнавання та відтворення. Використовуються комунікативні методи, спрямовані на формування чіткого ланцюга «образ – мовна експресія».

Накоплений нами емпіричний досвід свідчить про результативність такої моделі, наповнення якої може варіюватися з огляду на надзвичайне розмаїття як мнемонічних, так і комунікативних методів. Однак необхідна подальша розвідка, спрямована на кількісний та якісний аналіз результативності тих чи інших прийомів та методів, а також створення чіткої системи вправ із практичними рекомендаціями щодо побудови ментальних мап та відбору мнемотехнічних прийомів за результатами аналізу доцільності їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зиганов М. В., Козаренко В. А. Мнемотехника. Запоминание на основе визуального мышления. Москва : Школа рационального чтения, 2013. 173 с.
2. Змеев С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. Москва : ПЕР СЭ, 2007. 272 с.
3. Лавренюк Л. В. Простые и эффективные способы запоминания английских слов. Донецк : Мультипресс, 2016. 288 с.
4. Матухин В. Л. Психолого-возрастные особенности и основные психологические функции взрослых обучающихся. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. № 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-vozrastnye-osobennosti-i-osnovnye-psihologicheskie-funktsii-vzroslyh-obuchayuschih-sya> (дата звернення: 25.01.2021).
5. Павленко В. Г. Ассоциативный метод обучения иностранного языка в неязыковом вузе. *Современные научные исследования и инновации*. 2016. № 8. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/08/70504> (дата звернення: 13.01.2021).
6. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Основы теоретической психологии. Москва : ИНФРА-М, 1998. 528 с.
7. Саенко Н. М. Вдосконалення механізмів пам'яті в процесі вивчення іноземних мов. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_8\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_8(2)_16) (дата звернення: 01.02.2020).
8. Степанова Е. И. Психология взрослых – основа акмеологии. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургская акмеологическая академия, 1995. 168 с.
9. Шейх-Заде Ю. Р. Суперпамять: древняя методика мнемотехники. Москва : Дел Центр, 2012. 36 с.
10. Atkinson R. C. Mnemotechnics in second-language learning. *American Psychologist*, 1975. P. 821–828.
11. Darkenwald G.G. Differences between Teaching Adults and Pre. Adults: Some Propositions and Findings. *Adult education*. L., 1982. P. 113.
12. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy*. Chicago, 1980. 400 p.

REFERENCES

1. Ziganov M. V., Kozarenko V. A. Mnemotekhnika. Zapominanie na osnove vizualnogo myshleniia [Mnemonics. Memorization based on visual thinking]. M.: School of rational reading, 2013. 173 p [in Russian].
2. Zmeev S.I. Andragogika: osnovy teorii, istorii i tekhnologii obucheniia vzroslykh [Andragogy: Foundations of theory, history and technology of adult learning]. M.: PER SE, 2007. 272 p. [in Russian].
3. Lavreniuk L. V. Prostye i effektivnye sposoby zapominaniia angliiskikh slov. [Simple and efficient ways of the memorization of English words] Donetsk: Agency Multipress, 2016. – 288 p. [in Russian].
4. Matukhin V.L. Psikhologo-vozzrastnye osobennosti i osnovnye psikhologicheskie funktsii vzroslykh obuchaiushchikhsia [Psychological and age-related characteristics and basic psychological functions of adult learners]. Bulletin of Tomsk State University. 2008. Nr 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-vozzrastnye-osobennosti-i-osnovnye-psihologicheskie-funktsii-vzroslykh-obuchayuschihsya> (last accessed: 25.01.2021) [in Russian].
5. Pavlenko V. G. Assotiativnyi metod obucheniia inostrannogo iazyka v neiazykovom vuze [The associative method of teaching a foreign language in a non-linguistic university]. Modern scientific research and innovation. 2016. Nr. 8. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/08/70504> (last accessed: 13.01.2021) [in Russian].
6. Petrovskii A. V., Iaroshevskii M. G. Osnovy teoreticheskoi psikhologii [Foundations of theoretical psychology]. M.: INFRA-M, 1998. 528 p [in Russian].
7. Saienko N. M. Vdoskonalennia mekhanizmiv pamiaty v protsesi vyvchennia inozemnykh mov [Improving the mechanisms of memory in the process of learning foreign languages.]. *Problems of modern teacher training*. 2013. Nr 8 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_8\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2013_8(2)_16) (last accessed: 01.02.2020) [in Ukrainian].
8. Stepanova E. I. Psikhologiya vzroslykh – osnova akmeologii [Psychology of adults – the basis of acmeology]. SPb.: SPb Academy of acmeology, 1995. 168 p [in Russian].
9. Sheikh-Zade Iu. R. Superpamiat: drevniaia metodika mnemotekhniki [Super memory: an ancient technique of mnemonics]. M.: Del Center, 2012. 36 p [in Russian].
10. Atkinson R. C. Mnemotechnics in second-language learning. *American Psychologist*, 1975. P. 821-828.
11. Darkenwald G. G. Differences between Teaching Adults and Pre. Adults: Some Propositions and Findings. *Adult education*. L., 1982. P. 113.
12. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy*. Chicago, 1980. 400 p.

УДК 378.147:376.352(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-32>

Людмила ГУК,
orcid.org/0000-0002-7216-8844
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) *luidmila.i.huk@lpnu.ua*

Галина КУЗАН,
orcid.org/0000-0002-8050-9581
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) *g.kuzan@gmail.com*

Наталія РАК,
orcid.org/0000-0003-0695-7666
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) *nataliia.v.rak@lpnu.ua*

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОЛОГІЯ»

У статті описано можливості використання дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови» для студентів першого року навчання за напрямом підготовки «Філологія» (спеціалізація «Переклад»). Наведено зміст курсу, його структуру, основні завдання для самостійної роботи студентів, зразки тестів. Також коротко охарактеризовано програмно-інструментальну платформу Moodle, на якій створено курс, описано можливість створювати різні типи форматів курсів залежно від концепції та вимог до них.

У статті подано проєкт дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови», в рамках якого розміщено 8 змістових модулів. Кожен змістовий модуль розташований в окремій секції. Навчальні матеріали змістових модулів викладено за допомогою ресурсу «Сторінка», а також діяльностей «Урок» і «Тест». Ввідна секція, яка розташована над усіма іншими, містить назву дистанційного курсу, його короткий опис, а також види діяльності «лекція», «урок», «форум» та «feedback» (зворотній зв'язок). За допомогою модулю «Лекція» викладач розміщує текст лекції, а зареєстровані учасники курсу можуть його оновлювати та підтримувати. Викладач може дозволити студентам курсу ознайомитися з текстом лекції до її проведення, а на самому занятті вже обговорювати матеріал зі студентами, що допомагає перетворити лекцію на діалог і значно покращує засвоєння нового матеріалу.

Використання модулю «Форум» доцільне для обговорення актуальних тем та питань, сприяє оптимальному засвоєнню навчальних матеріалів. Повідомлення форуму можуть оцінюватися викладачем або студентами та фіксуватися в журналі підсумкових оцінок.

Модуль зворотного зв'язку «Feedback» дає змогу викладачеві створити опитування (анонімне або персоналізоване) для збору думок студентів курсу, щоби покращити його вміст для майбутніх студентів.

У статті детально розглянуто структуру секцій.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційний курс, теоретична фонетика англійської мови, електронна освітня платформа.

Liudmyla GUK,
orcid.org/0000-0002-7216-8844
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) *luidmila.i.huk@lpnu.ua*

Galyna KUZAN,
orcid.org/0000-0002-8050-9581
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) g.kuzan@gmail.com

Nataliia RAK,
orcid.org/0000-0003-0695-7666
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) nataliia.v.rak@lpnu.ua

METHODOLOGY OF USING A DISTANCE COURSE FOR STUDENTS OF THE SPECIALTY “PHILOLOGY”

The paper deals with the possibility and experience of using the distance course “Theoretical Phonetics of the English Language” for teaching first-year students who specialize in Philology. The content, the structure, main tasks for individual students’ work the samples of tests are described in the paper.

The Moodle software and tool platform on which the course was created is also briefly described, and the ability to create different types of course formats are described, depending on the concept and requirements for them.

The article presents a draft of the distance course “Theoretical phonetics of the English language”, which contains 8 content modules. Each content module is located in a separate section. Training materials of content modules are presented using the “page” resource, as well as the “lesson” and “test” activities. The introductory section, which is located above all others, contains the name of the distance course, its brief description, as well as the types of activities “lecture”, “lesson”, “forum” and “feedback”.

Using the “lecture” module, the teacher publishes the text of the lecture, and registered course participants can update and maintain it. The teacher can allow students of the course to get acquainted with the text of the lecture before it is held, and discuss the material with students during the lesson itself, which helps to turn the lecture into a dialogue and significantly improves the assimilation of new material.

The use of the forum module is appropriate for discussing current topics and issues, and contributes to optimal assimilation of educational materials. Forum posts can be evaluated by the teacher or students and recorded in the final assessment log.

The feedback module allows the teacher to create a survey (anonymous or personalized) to collect the opinions of students of the course in order to improve its content for future students.

The article discusses the structure of sections in detail.

Key words: distance education, distance learning course, theoretical phonetics of the English language, electronic educational platform.

Постановка проблеми. З кожним роком усе більше вищих навчальних закладів впроваджують дистанційну форму навчання. Поступ інформаційних технологій дає поштовх до інтенсивного розвитку цієї нової форми навчання та її елементів. Дистанційна освіта підтримується на державному рівні, про що свідчить Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25 квітня 2013 р. № 466 (Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25 квітня 2013 р. № 466). Дистанційні навчальні курси, які становлять основу дистанційної форми навчання, укладаються на основі закордонних (LearningSpace, ILIAS, WebCT, Moodle) і вітчизняних (Веб-клас ХП, АГАПА) віртуальних навчальних середовищ (Шуневич, 2003: 35).

Через пандемію коронавірусу відбулися певні зміни в організації навчального процесу в закладах освіти. Зокрема, Міністерством освіти і науки України з початку 2020/2021 навчального року вжито низку відповідних заходів, серед яких внесені роз’яснення щодо організації дистанційного навчання. Відповідно до пунктів 6, 11, 12 розділу I, пунктів 3, 5 розділу IV Положення, заклад освіти у рамках власної автономії має можливість вибирати конкретні електронні освітні платформи, онлайн-сервіси та інструменти, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom, Zoom тощо) (Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо організації дистанційного навчання» від 2 листопада 2020 р. № 1/9-609).

Аналіз досліджень. Особливості впровадження дистанційної форми навчання в Україні

та використання його елементів у навчальному процесі досліджують Г. Козлакова, В. Кухаренко, В. Кушерець, П. Федорук, Б. Шуневич (Шуневич, 2013: 300). Методичними принципами навчання іноземній мові та перекладацьких дисциплін із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, засобів дистанційного навчання займаються Є. Долинський, О. Іващин, Т. Коваль, А. Томіліна, І. Дробіт (Долинський, 2013: 82).

Мета статті – описати можливості використання дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови» для студентів першого року навчання спеціальності «Філологія» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, укладеного в програмно-інструментальній платформі дистанційного навчання Moodle.

Виклад основного матеріалу. Дистанційний курс укладається на основі робочого навчального плану підготовки студентів першого року навчання та робочої навчальної програми дисципліни «Теоретична фонетика англійської мови», розрахованої на один семестр. Для опанування цієї дисципліни навчальним планом відведено 4,5 кредити ECTS, а загальний обсяг годин становить 135 (з яких 16 годин лекцій, 48 годин практичних та 71 година самостійної роботи).

Завданнями дисципліни «Теоретична фонетика англійської мови» є дослідження базових категорій лінгвістики та основних понять теоретичної фонетики англійської мови; характеристика аспектів вимови англійських звуків фонем та основних орфоепічних норм; аналіз територіальної відмінності просодичних норм англійської мови; вивчення деяких засобів ритмомелодики та навчання інтонаційно правильному оформленню речень залежно від функціональних стилів мовлення; набуття знань із навичок транскрибування.

Метою курсу є ознайомлення студентів з основними лінгвістичними термінами та поняттями цього курсу; закладення основ дисциплін, що є теоретичним базисом англійської мови; ознайомлення студентів із традиційним і сучасним науковими підходами у галузі теоретичної фонетики й фоностилістики, а також із засобами утворення звуків мовлення, їх акустичними та фізіологічними властивостями.

Проєкт дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови» передбачає розроблення комплексу навчальних матеріалів та видів діяльності, які забезпечують ефективне опанування іноземною мовою. Курс розрахований на студентів із рівнем володіння англійською мовою B1–B2 (незалежний користувач) відпо-

відно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти.

Дистанційний курс структурований у межах 8 змістових модулів. Розглянемо можливості структурування дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови» у віртуальному середовищі Moodle.

Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – це безкоштовна відкрита система управління навчанням, яка може використовуватися як платформа для електронного, зокрема дистанційного, навчання. Вона орієнтована насамперед на організацію взаємодії між викладачем та студентом, підходить як для укладання дистанційних курсів, так і для підтримки очного навчання.

Головним розробником системи є австралійський програміст Мартін Дугіамас (Martin Dougiamas). Це відкритий проєкт, у якому бере участь велика кількість інших програмістів. Інтерфейс системи управління навчанням Moodle перекладений на десятки мов, зокрема на українську. За офіційною статистикою компанії-розробника, система використовується у 235 країнах, станом на початок 2014 р. у світі зареєстровано 68 352 сайти.

В Україні 330 сайтів використовують Moodle як платформу для навчання, серед яких є сайти провідних навчальних закладів різних рівнів акредитації та форм власності, зокрема Національний університет «Києво-Могилянська академія», Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Національний університет «Львівська політехніка», Львівська комерційна академія, Харківський національний університет імені В. Каразіна, Луцький національний технічний університет.

Система управління навчанням Moodle уможливорює створення дистанційних курсів та спрощує оцінювання й контроль за навчальним процесом. Залежно від концепції та вимог до створюваних курсів на платформі Moodle можна створювати три типи форматів курсів, такі як календар (навчальні змістові модулі прив'язані до відрізка часу, в рамках якого опановують матеріал), структура (навчальні змістові модулі, не прив'язані до календарних рамок) та форум (тематичне обговорення серед зареєстрованих учасників) (Белозубов, 2007: 43).

За визначенням Н. Басараби, навчальний курс у програмно-інструментальній платформі дистанційного навчання Moodle – це «сукупність

навчальних матеріалів, достатніх для успішного вивчення дисципліни (курсу, спецкурсу), засоби зберігання, доставки навчальних матеріалів і засоби організації, контролю та обліку навчальної діяльності слухачів» (Басараба, 2013: 63). Укладачі дистанційних курсів можуть використовувати різні види діяльності (Feedback, SCORM-пакет, база даних, вибір, Вікі, глосарій, завдання, зовнішній засіб, обстеження, семінар, тест, урок, форум, чат) та ресурсів (IMS контент-пакет, веб-посилання, книга, напис, папка, сторінка, файл), а також фільтри для контенту.

З огляду на наведені вище засоби Moodle проєкт дистанційного курсу «Теоретична фонетика англійської мови» виглядає так: формат курсу – структура, в рамках якої розміщено 8 змістових модулів. Кожен змістовий модуль розташований в окремій секції. Навчальні матеріали змістових модулів викладені за допомогою ресурсу «Сторінка», а також діяльностей «Урок» і «Тест». Ввідна секція, яка розташована над усіма іншими, містить назву дистанційного курсу, його короткий опис, а також види діяльності «лекція», «урок», «форум» та «feedback» (зворотній зв'язок).

За допомогою модулю «Лекція» викладач, який має права адміністратора, розміщує текст лекції, а зареєстровані учасники курсу можуть його оновлювати та підтримувати (тобто додавати коментарі, збирати та систематизувати інформацію по темі). Викладач може дозволити студентам курсу ознайомитися з текстом лекції до її проведення, а на самому занятті вже обговорювати матеріал зі студентами, а не лише вводити новий матеріал. Це економить час, оскільки студенти вже ознайомлені з новою термінологією і потрібно лише систематизувати ці знання, пояснити незрозумілі моменти. Це допомагає перетворити лекцію на діалог, що значно покращує засвоєння нового матеріалу. Доповнення й коментарі користувачів курсу можна окремо оцінити. Рейтинг дописів (які оцінюють усі користувачі курсу) мотивує студентів до подальшої роботи, його також варто враховувати під час підсумкового оцінювання.

Використання модулю «Форум» у нашому дистанційному курсі доцільне для забезпечення дискусії студентів курсу, яка відбувається упродовж усього періоду навчання. Обговорення актуальних тем та питань сприяє оптимальному засвоєнню навчальних матеріалів. Форум можна використовувати для оголошень курсу, обговорення змісту навчальних матеріалів, порад і консультацій тощо. Кожен студент курсу може розпочати нову дискусію в будь-який час, а інші студенти та викладач мають її підтримати. Повідомлення форуму

можуть оцінюватися викладачем або студентами та фіксуватися в журналі підсумкових оцінок.

Модуль зворотного зв'язку «Feedback» дає змогу викладачеві створити опитування для збору думок студентів курсу. Зворотна реакція може бути анонімною або персоналізованою, а результати можна оприлюднювати всім учасникам чи надати доступ до них виключно викладачеві. Модуль «Зворотній зв'язок» залучено до цього дистанційного курсу, щоби покращити його вміст для майбутніх студентів.

Після ввідної секції розміщено 8 секцій змістових модулів. Розглянемо детальніше структуру секцій.

Наприклад, змістовий модуль № 5 «Syllabic and accentual structure of English words» складається з двох тем: тема 5.1 «Syllabic structure of English words» (Складова структура англійських слів), тема 5.2 «Accentual structure of English words» (Наголос в англійських словах). Кожна лексична тема розміщена в секції на окремому ресурсі «Сторінка». Інтерфейс секції відображає назву теми та короткий опис. Для того щоб ознайомитися із вмістом сторінки, студентові необхідно перейти на неї через назву теми. Модуль «Сторінка» може містити текст, зображення, гіперпосилання та медіафайли. Цей модуль дає змогу залучати кілька відео або звукових файлів, а також пояснювальний текст або вправи. Такий формат викладу теми зручно переглядати за допомогою мобільних пристроїв, його легко оновлювати. Однак якщо контент теми має великий обсяг, то варто замість сторінки використовувати ресурс «Книга».

Окремої уваги заслуговує діяльність «Урок», за допомогою якої у секції кожного змістового модулю подано транскрибований текст для читання. Назва «Text» однакова для усіх секцій, однак змістове наповнення залежить від навчальних матеріалів уроків. На нашу думку, діяльність «Урок» забезпечує гнучкість викладу практичного матеріалу. Урок забезпечує поетапність виконання різних видів вправ (множинна або коротка відповідь, завдання на відповідність), тобто студенти можуть перейти на наступну сторінку вправ, повернутися назад на попередню сторінку або бути перенаправлені на тренування вимови певних звуків.

Кожен змістовий модуль містить такий вид діяльності, як тест. Використання цього виду діяльності робить можливим опитування за допомогою різних типів питань, що забезпечує різносторонність опитування та об'єктивність оцінювання.

Ми погоджуємося з висновками Н. Басараби щодо переваг використання програмно-інстру-

ментальної платформи дистанційного навчання Moodle у навчальному процесі, які дають змогу реалізовувати основні методичні принципи, а саме «достатній мотиваційний потенціал; відповідність принципам розвивального навчання; можливість багаторазового повторення навчального матеріалу; вищий ступінь інтерактивності, ніж в аудиторії; модульність; доступність; індивідуалізація; наявність постійної активної довідкової системи; можливість здійснення самоконтролю; динамічність доступу до інформації; забезпечення наочності та багатоваріантності представлення інформації; конфіденційність» (Басараба, 2013: 63).

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можемо констатувати, що на платформі Moodle у Львівському державному університеті безпеки життєді-

яльності розроблено понад 200 дистанційних курсів різних дисциплін, в тому числі з іноземних мов загального та професійного спрямування, активно впроваджуються та популяризуються елементи дистанційного навчання (Дробіт, 2014: 190).

Перспективність розроблення проекту дистанційного курсу підтверджується перевіркою її відкритості й можливості розширення та продовження. Запропонована схема секцій змістових модулів дистанційного курсу дає змогу легко пристосовувати його до навчального плану наступних років навчання. Досвід укладання цього дистанційного курсу на платформі Moodle можна використати під час складання курсів для інших мов, у тому числі української як іноземної, а також під час вибору віртуальних навчальних середовищ навчальними закладами України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басараба Н. Платформа дистанційного навчання Moodle та її використання в організації навчального процесу. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 63–66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_2_17.pdf (дата звернення: 12.10.2020).
2. Белозубов А., Николаев Д. Система дистанционного обучения Moodle. Санкт-Петербург, 2007. 108 с.
3. Долинський Є. Можливості використання навчального середовища Moodle при вивченні іноземних мов та перекладу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1. С. 82–85. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2013_1_20.pdf (дата звернення: 07.10.2020).
4. Дробіт І. Проект дистанційного курсу англійської мови для студентів за напрямом підготовки «Філологія» (спеціалізація – переклад). *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Вип. 690–691 : Германська філологія. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2014. С. 187–190.
5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (дата звернення: 23.09.2020).
6. Шуневич Б. Популяризація дистанційного навчання в освітніх закладах України. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2013. № 7. С. 299–303. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vldubzh_2013_7_48.pdf (дата звернення: 25.09.2020).
7. Шуневич Б. Порівняльний аналіз вітчизняних і закордонних віртуальних навчальних середовищ. *Комп'ютер у школі і сім'ї*. 2003. Вип. 8 (32). С. 34–39.
8. Щодо організації дистанційного навчання : Лист Міністерства освіти і науки України від 2 листопада 2020 р. № 1/9-609. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77298 (дата звернення: 21.12.2020).

REFERENCES

1. Basaraba N. Platforma dystantsiinoho navchannia Moodle ta yii vykorystannia v orhanizatsii navchalnoho protsesu [Moodle distance learning platform and its use in the organization of the educational process [electronic resource]] *Nova pedahohichna dumka*. 2013. № 2. P. 63–66. – URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_2_17.pdf (Last accessed: 12.10.2020) [in Ukrainian].
2. Belozubov A. Systema dystantsyonnoho obuchenya Moodle [Moodle distance learning system] / Belozubov A., Nykolaev D. – SPb., 2007. – 108 s. [in Russian].
3. Dolynskiy Ye. Mozhyvosti vykorystannia navchalnoho seredovyshcha Moodle pry vyvchenni inozemnykh mov ta perekladu [Opportunities for using the Moodle learning environment in learning foreign languages and translation [electronic resource]] *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu "Ukraina"*. 2013. № 1. P. 82–85. – URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2013_1_20.pdf (Last accessed: 07.10.2020) [in Ukrainian].
4. Drobit I. Proekt dystantsiinoho kursu anhlis'koi movy dlia studentiv za napriamom pidhotovky "Filolohiia" (spetsializatsiia – pereklad) [Project of a distance course of English for students in the direction of training "Philology" (specialization – translation)]. *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu* : *Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi : Vydavnychiy dim "RODOVID", 2014. Vyp. 690–691: Hermanska filolohiia. P. 187–190 [in Ukrainian].
5. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 466 vid 25 kvitnia 2013 r. "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia" [Order of the Ministry of education and science of Ukraine No. 466 of April 25, 2013 "On approval of the regulations on distance learning"]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (Last accessed: 23.09.2020) [in Ukrainian].
6. Shunevych B. Populiaryzatsiia dystantsiinoho navchannia v osvithnikh zakladakh Ukrainy [Popularization of distance learning in educational institutions of Ukraine [electronic resource]] *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky*

zhyttiediialnosti. 2013. № 7. P. 299–303. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vldubzh_2013_7_48.pdf (Last accessed: 25.09.2020) [in Ukrainian].

7. Shunevych B. Porivnialnyi analiz vitchyznianykh i zakordonnykh virtualnykh navchalnykh seredovysheh [Comparative analysis of domestic and foreign virtual educational environments. *Kompiuter u shkoli i simi*. 2003. Vol. 8 (32). P. 34–39 [in Ukrainian].

8. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1/9-609 vid 2 lystopada 2020 r. “Shchodo orhanizatsii dystantsiinoho navchannia” [Letter of the Ministry of education and science of Ukraine No. 1/9-609 dated November 2, 2020 “On the organization of distance learning”]. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/77298 (Last accessed: 21.12.2020) [in Ukrainian].

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-33>**Наталія КАРПЕНКОВА,**

orcid.org/0000-0001-5223-371X

старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) knu19.06@gmail.com

СЕКЦІЯ «ПИСЬМО» МІЖНАРОДНОГО ТЕСТУ IELTS: СПЕЦИФІКА ПЕРШОГО ЗАВДАННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ

У статті розглядається специфіка написання першого із двох завдань секції «Письмо» міжнародного тесту IELTS. IELTS (International English Language Testing System, або міжнародна система визначення рівня англійської мови) – це найпопулярніший тест з англійської мови у світі. Він розроблений провідними світовими експертами з оцінки мовних навичок і дозволяє оцінити всі навички англійської: читання, письмо, слухання та говоріння. І ті, хто вже особисто мав справу з тестом IELTS, і ті, хто тільки готується до його складання, добре знають, що секція «Письмо» має дві частини. І якщо друге завдання – есе, в якому зазвичай просять висловити свою думку з певної теми, то перше завдання може виявитися навіть більш складним, оскільки вимагає написання тексту не менше 150 слів у відповідь на певний графік, таблицю, діаграму або процес (як щось працює, як щось робиться) без висловлювання власної думки. Це завдання перевіряє здатність вибирати та повідомляти основні характеристики, описувати та порівнювати дані, визначати значущість і тенденції у фактичній інформації або описувати процес.

Ця стаття спрямована на те, щоб допомогти зрозуміти основні кроки у написанні успішного тексту, а також приділити увагу вокабуляру, використовуваному в тому чи іншому варіанті першого завдання. Розглядаються шість основних видів графіків або діаграм першого завдання, звертається увага на часові форми, пасивний чи активний стан дієслів і необхідний лексичний мінімум. Наприкінці статті надаються основні рекомендації щодо написання першого завдання покроково, наприклад: використовуйте академічний стиль; позначте в тексті тільки ключові моменти; незначні дані або дані, що не стосуються справи, можуть бути пропущені; не робіть ніяких логічних припущень і не висловлюйте своєї думки з приводу інформації, та ін.

Ключові слова: лінійні графіки, гістограми, таблиці, кругові діаграми, множинні діаграми, схеми, мапи, плани.

Natalia KARPENKOVA,

orcid.org/0000-0001-5223-371X

Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) knu19.06@gmail.com

WRITING SECTION OF THE INTERNATIONAL TEST IELTS: SPECIFICS OF THE FIRST TASK AND WRITING GUIDELINES

This article discusses the specifics of writing the first of two tasks in the Writing section of the international test IELTS. IELTS (International English Language Testing System) is the most popular English language test in the world. It is designed by the world's leading language assessment experts and assesses all English skills: reading, writing, listening and speaking. Both, those who have experienced the IELTS test in person and those who are studying for the test, know that the writing section has two parts. And while the second task is an essay, which usually asks you to express your point of view on a given topic, the first task can be even more difficult, as it requires you to write a text of at least 150 words in response to a particular graph, table, diagram or process (how something works, how something is done or is being done) without expressing your own opinion. This task tests the ability to select and report key features, describe and compare data, identify significance and trends in factual information, or describe a process.

This article aims to help you to understand the basic steps in writing a successful text, as well as to pay attention to the vocabulary used in one or another type of Task 1. The six basic types of graphs or charts in Task 1 are reviewed, basic guidelines are provided, and attention is paid to the tense forms and the necessary vocabulary. During the test, you will see a graph with a heading. Instructions on how to write your answers appear in the window above the graph. You can also read a brief explanation of the information in the window. There is usually a so-called legend on the graph, which helps to distinguish the lines on the graph and tells you what each line represents. At the end of the article, basic recommendations are provided for the first task step by step, such as: use an academic style; only identify key points in the text; insignificant or irrelevant data may be omitted; do not make any logical assumptions or give your opinion on the information, etc.

Key words: line graphs, bar charts, tables, pie charts, multiple graphs, charts, maps, plans.

Постановка проблеми. IELTS – найпопулярніший тест з англійської мови у світі. Він приймається більш ніж 10 000 організаціями у більш ніж 140 країнах світу. Ці організації включають урядові установи та навчальні заклади та роботодавців, яких лише у США нараховується 3 000 (Cullen, 2012: 9). Одна з його секцій – секція «Письмо» – складається із двох завдань. Перше завдання вимагає, щоб ви написали текст не менше 150 слів у відповідь на певний графік, таблицю, діаграму або процес без висловлювання власної думки, що може виявитися дуже складним.

Аналіз досліджень. Автори та видання, які спеціалізуються на підготовці матеріалів до тесту IELTS, виділяють шість основних різновидів завдання:

1. Line graphs – лінійні графіки.
2. Bar charts – гістограми.
3. Tables – таблиці.
4. Pie charts and multiple charts – кругові діаграми та множинні діаграми.
5. Diagrams – схеми.
6. Maps and plans – мапи та плани (Rogers, Kenny, 2015: 18).

Мета статті – допомогти зрозуміти основні кроки у написанні успішного тексту, а також приділити увагу вокабуляру, використовуваному в тому чи іншому варіанті Завдання 1; більш докладно зупинитися на варіантах графіків і таблиць Завдання 1 та спробувати виробити рекомендації до написання залежно від цих варіантів.

Виклад основного матеріалу.

Line Graphs

Одним із найпоширеніших способів подання візуальної інформації є лінійний графік. Під час тесту ви побачите лінійний графік із заголовком. Інструкції з написання відповіді з'являються у вікні над графіком. У вікні також можливо прочитати коротке пояснення щодо інформації. Зазвичай на графіку вказана так звана легенда, яка допомагає розрізнити лінії на графіка і повідомляє, чим є кожна з них. Завдання полягає в тому, щоб розглянути графік і вибрати, резюмувати й описати найбільш важливу інформацію.

Лінійні графіки зазвичай показують тенденції. Тенденція – це рух даних в одному напрямку по часовій шкалі. Тенденції можуть бути висхідними або спадними чи залишатися на одному і тому ж рівні. Важливою частиною завдання є опис тенденцій і їх порівняння. Горизонтальна вісь зазвичай включає одиниці часу: дні, місяці, роки та ін. Зазвичай час, представлений у завданні, зна-

ходиться в минулому, але деякі графіки включають прогнози на майбутнє. На вертикальній осі можуть бути показані практично будь-які дані: витрати, температура, кількість опадів, кількість якогось товару, дані про населення та ін. Важливо вивчити графік, перш ніж писати відповідь, і подумати про те, що він вам повідомляє.

Поради та рекомендації з роботи з лінійним графіком:

1. Перший крок – уважно ознайомтеся з інформацією на лінійному графіку. Не поспішайте. Переконайтеся, що ви розумієте, про що писати, перш ніж почати.

2. Підкресліть ключові слова в питанні й обведіть важливі точки на графіку.

3. Визначте, яка ключова інформація представлена на графіку і про які важливі дати, цифри або особливості необхідно буде написати.

4. Накидайте план відповіді. Зазвичай ви можете розділити його на три абзаци: вступ, перший основний абзац і другий основний абзац.

5. Якщо лінійний графік містить більше двох ліній, спробуйте розбити дані на дві або три групи. Наприклад, ви можете розділити дані на висхідні та низхідні тенденції.

6. Уважно подивіться на часові рамки, що охоплює графік, і з'ясуйте, які граматичні часи вам потрібно використовувати (present simple, past simple, present perfect або future simple).

7. Почніть зі вступного речення, котре описує графік у загальних рисах, але не повторюйте дослівно формулювання питання.

8. Потім опишіть одну або дві загальні тенденції, показані на графіку. Не вдавайтеся в подробиці, просто опишіть найбільш важливі тенденції, які ви бачите, дивлячись на графік.

9. У першому основному абзаці виберіть і напишіть про особливості, що є найбільш важливими та цікавими, наприклад, висхідні або низхідні тенденції або перетин ліній, і включіть відповідні цифрові дані у свою відповідь для ілюстрації написаного.

10. Зосередьтеся на загальному напрямку тенденції; не пишіть про кожну зміну напрямку лінії.

11. Не намагайтеся писати про всі дані на лінійному графіку і не включайте деталі, що не належать до основних тенденцій.

12. Пам'ятайте: не намагайтеся аналізувати або пояснювати інформацію на графіку, не робіть ніяких розрахунків, просто опишіть графік.

13. Стежте за часом.

14. Пам'ятайте про критерії, які екзаменатори використовують для оцінки відповіді (Rogers, Kenny, 2015: 182).

У цьому завданні рекомендовано використовувати такі слова та словосполучення за для отримання високого балу у тесті:

indicate: The graph indicates the growth in the service sector and the decline in the manufacturing sector.

show: This graph shows how two programs performed over a ten-year period.

compare: The graph compares changes in the annual rainfall in four cities.

provide/give information: Information is provided/is given in this graph about the gradual growth of productivity for several firms.

provide data: This graph provides data about three trends: ..., ..., and...

rise (v): Production costs rose to their highest level of the year in July.

rise (n): There was a rise in production costs to the highest level of the year in July.

grow (grew, grown) (v): The number of first-time users grew rapidly in 2015.

growth (n): There was a rapid growth in the number of first-time users in 2015.

increase (v): The numbers of cyclists increased between 2005 and 2010.

increase (n): There was an increase in the number of cyclists between 2005 and 2010.

decline (v): The construction of new homes declined for ten years in succession.

decline (n): There was a decline in the number of new homes for ten years in succession.

go down (v): After a brief rise, imports went down again.

decrease (v): Average test scores decreased at three of the schools.

decrease (n): There was a decrease in test scores at three of the schools.

drop (v): In 2008, foreign investment dropped by over 20%.

drop (n): In 2008, there was a drop in foreign investment of over 20%.

fall (fell, fallen) (v): The number of overseas students fell in 2013.

fall (n): There was a fall in the number of international students in 2013.

rapidly (adv): The number of smartphones in use has risen rapidly over the last ten years.

rapid (adj): In this decade, there was a rapid increase in smartphone use.

suddenly (adv): Employment figures dropped suddenly during the following ten years.

sudden (adj): The next decade saw a sudden decrease in employment figures.

sharply (adv): The price of textbooks rose sharply.

sharp (adj): There was a sharp rise in the price of textbooks.

dramatically (adv): Exports fell dramatically last year.

dramatic (adj): There was a dramatic fall in exports last year.

significantly (adv): Property taxes rose significantly in 2014.

significant (adj): There was a significant rise in property taxes in 2014.

steeply (adv): The number of people attending the event increased steeply in 2013.

DESCRIBING PROJECTIONS

might + infinitive: The costs of doing business in Country B might rise next year

may+ infinitive: Government revenues may go down again during the next quarter

will + probably + infinitive: According to the graph, the number of websites will probably double over the next few years.

is + probably + going to + infinitive: There is probably going to be an increase in the number of television dramas this autumn.

noun + is predicted: A sudden increase in tourism is predicted.

noun + is expected: A decline in the average age is expected.

It is expected that+ clause: It is expected that the average age will decrease (Hashami, Thomas, 2011: 12).

Bar charts

Під час тесту ви бачите гістограму із заголовком. Інструкції з написання відповіді з'являються у вікні над гістограмою. У вікні також можна прочитати коротке пояснення інформації. Зазвичай на графіку вказана так звана легенда, яка пояснює, чим є кожний стовпчик. Завдання полягає в тому, щоб розглянути гістограму і вибрати, узагальнити й описати найбільш важливу інформацію.

На гістограмах представлені різні значення у формі декількох прямокутних стовпчиків. Вони представляють аналогічну лінійним графіками інформацію, але в іншій формі. Зазвичай одна вісь представляє деяку числову величину, таку як витрати, доходи, народжуваність, температура та ін. Інша вісь може представляти безліч різних типів інформації: одиниці часу, різні країни або міста, засоби пересування, джерела енергії та типи людей (чоловіки та жінки; працюючі та безробітні; підлітки та дорослі та ін.).

Гістограми часто використовуються для порівняння понять, і багато гістограм показують тенденції – зміни чисел у певному напрямку із

плином часу. Завдання – описати ці тенденції та порівняти або протиставити їх у своїй відповіді.

Однак слід пам'ятати, що не всі гістограми показують послідовні тенденції. Можуть бути і винятки. Наприклад, графік може показувати, що кількість людей, які користуються смартфонами, зростає щорічно за винятком одного року.

Важливо уважно вивчити гістограму й обдумати інформацію, що міститься в ній. Не варто писати про всю інформацію, потрібно ретельно вибрати пункти, про які писати.

Поради та рекомендації по роботі з гістограмами загалом збігаються з тими, що подані вище при описі лінійних графіків.

У цьому завданні рекомендовано використовувати такі слова та словосполучення для отримання високого балу у тесті:

the number of: The number of serious storms to affect New England rose to 21 this year.

the amount of: The amount of natural gas produced this year increased sharply.

more than: There was more rainfall in April than in May.

fewer than: The chart indicates that fewer people visited this website in 2012 than in 2011.

less than: The factory produced less pollution during 2010 than in the previous year.

(about) the same as: The amount of time it takes to complete task A is (about) the same as the amount of time it takes to complete task B.

(nearly/almost) doubled: The amount of milk produced at this dairy farm nearly doubled over the five year period.

half as many as: There were only about half as many applications for jobs received in January as there had been in July.

half as much as: A dollar in 1980 was worth around half as much as it had been in 1967.

amount + times + as many as: There were, on average, about three times as many pages in newspapers in country A as in country B.

amount + times + as much as: There was around four times as much traffic in city X as in city Y. (Hashami, Thomas, 2011: 23).

Tables

Це завдання покликане перевірити здатність визначити найбільш важливу інформацію в таблиці, а потім повідомити про неї своїми словами.

Стовпці та рядки в таблиці можуть представляти різні періоди часу, різні типи людей, різні країни і т. д. Кожне поле таблиці містить цифри. Можуть бути певні тенденції (загальний напрямок, у якому щось розвивається або змінюється),

різке збільшення або зменшення, винятки. Ваше завдання – визначити найбільш важливі та цікаві моменти і написати добре організований огляд, порівнюючи та зіставляючи дані там, де це доречно.

У цьому завданні рекомендовано звернути увагу на використання коректних часових форм дієслів для отримання високого балу у тесті:

Present simple: If no definite time periods are given, you should use the present simple. People over the age of 65 send and receive the lowest number of text messages.

Past simple: When a table gives definite past time periods, you should use the past tense. In the 1950s, about half the population of the United States lived in urban areas.

Present perfect: If you are looking back from now to actions or situations at an earlier time in the past that are in some way connected to the present, you should use the present perfect tense. The number of internet users has increased significantly since 1998.

Past perfect: You can use the past perfect tense when you are talking about two periods of time in the past. Only about 15% of the population lived in cities in 1850, but by 2000, that number had reached nearly 70%.

Possibility in the future: If the table involves projections about the future, use verb forms that express possibility in the future. The urban population may reach 70% by 2025 (Hashami, Thomas, 2011: 45).

Pie charts and multiple charts

Кругові та множинні діаграми перевіряють здатність визначити найбільш важливу й актуальну інформацію або порівняти інформацію в одному типі діаграми з тим, що дано в іншому типі діаграми або графіку, а потім повідомити інформацію своїми словами.

Кругова діаграма – це діаграма, яка розділена на сегменти. Вона схожа на піцу, нарізану на нерівні шматочки. Вона показує співвідношення між частинами та цілим. Саме коло – це 100% чогось, і кожен шматочок представляє певний відсоток від цілого. Зазвичай вказана так звана легенда, яка пояснює, чим є кожний сегмент.

У завданні часто порівнюються дві або три кругові діаграми. Часто ці діаграми представляють різні часові періоди. Також можна побачити інші типи графіків або діаграм. Вони можуть бути одного типу (наприклад, дві лінійні діаграми) або двох різних типів (кругова діаграма і таблиця, лінійна діаграма і гістограма).

Основні правила написання тексту про декілька графіків такі самі, як і про один графік.

Тим не менш, важливо і необхідно проаналізувати та написати про обидві діаграми, а також пояснити взаємозв'язок між ними. Ви можете написати висновок, який коротко пояснює будь-який взаємозв'язок між графіками, й узагальнити основну інформацію в одному реченні.

У цьому завданні рекомендовано використовувати такі слова та словосполучення для отримання високого балу у тесті:

per cent/percent (used after a number): About seventy per cent of the population of Singapore is of Chinese ancestry.

percentage (used without numbers): An important percentage of Canada's electricity is generated by hydroelectric power.

COMPARISON (SIMILARITIES)

likewise: The inflation rate in Japan was fairly low in 2010; likewise, the rate in Switzerland did not go up much.

similarly: The money that the government spends on the arts represents only a tiny portion of the total budget. Similarly, only a small amount is spent on social services.

CONTRAST (DIFFERENCE)

however: The number of male faculty members stayed the same. However, six new female faculty members were hired.

on the other hand: The number of radio stations playing classical music declined; on the other hand, two new news stations opened.

in contrast: In 2010, the average age in Japan was 44.6 years; in contrast, in Yemen, the average age was only 16.4 years.

whilst / while: Whilst the price of gold shot up in September, the price of silver remained about the same.

although: Although health care remained a significant portion of families' budget in 2005, it wasn't as high as in 2004.

whereas: The number of marriages declined during that period, whereas the number of divorces increased (Hashami, Thomas, 2011: 56).

Diagrams

Під час тесту ви бачите серію картинок, які з'єднані стрілками. Часто зустрічаються написи, що пояснюють малюнки. Є заголовок та інструкції з написання відповіді. Є також короткий опис інформації на схемі. Зображення і текст ілюструють певний процес. Це може бути промисловий процес (наприклад, виготовлення пластика), біологічний процес (життєвий цикл равлика), фізичний процес (кругообіг води або круговорот гірської породи) або інтелектуаль-

ний процес (як приймаються рішення на одному підприємстві). Ваше завдання – написати добре організований огляд процесу на основі наданих фотографій і тексту.

Існує кілька типів схем. Ви можете побачити схему з чітким початком і ясным кінцем, схему з альтернативними етапами, схему, яка показує два процеси (один за іншим) або циклічну діаграму. Дотримуйтеся послідовності кроків у процесі. Зазвичай ясно, з чого починається процес. У разі циклічних процесів вибирайте найбільш логічну відправну точку процесу. Використовуйте послідовність слів і фраз для поділу кроків процесу, наприклад: спочатку ...; потім ...; нарешті ... та ін. Зазвичай для опису кроків процесу слід використовувати пасивні форми дієслів або пасивні форми модальних дієслів (повинно бути зроблено, може бути зроблено). Можна використовувати технічні терміни, позначені на схемі.

У цьому завданні рекомендовано використовувати такі слова та словосполучення для отримання високого балу у тесті:

PREPOSITIONS OF TIME

at (+ time of day): at noon; at 8 a.m.

on (+ date/day of the week): on 1st October; on Mondays

in (+ month/season/year/decade/century): in June; in the summer; in 2014; in the 1990s; in the 21st century

for (a period of time): for ten years; for the next several months

by (before or at a specific point in time): by 10th April; by the end of 2016

until (up to a certain point): until December 31; until 2020; until the beginning of 2014

from ... to/between ... and (starting points and ending points): from 2001 to 2015;

before/after (+ point in time): before 5:00 p.m.; after the 19th century

around (+ period of time or point in time): around 1997; for around six months

during (for the duration of a period of time) (Hashami, Thomas, 2011: 78).

Maps and plans

Це завдання перевіряє здатність ознайомитися з візуальною інформацією, представленою на картах і планах, і описати інформацію своїми словами.

Під час тесту ви бачите одну або дві карти або плани із заголовком. Можна побачити карти міста або селища, університету, парку або острова. Також можна побачити плани для торговельного центру, офісної будівлі або фабричного цеху. Інструкції з написання відповіді з'являються

у вікні над картами. У вікні також можна прочитати коротке пояснення інформації. Зазвичай на графіку вказана так звана легенда, яка пояснює, чим є кожна карта. Карти можуть також включати масштаб (маркер відстані) дистанцію (наприклад, у кілометрах) і стрілку-компас, що показує напрямки на Північ / Південь – Схід / Захід).

Зазвичай є дві карти або два плани, що показують одну й ту саму ділянку у двох різних точках у часі. На картах і планах вказуються часові періоди, які вони представляють із мітками. Завдання полягає в тому, щоб описати зміни, що відбулися в цьому місці за цей період часу. Наприклад, на карті це може бути будівництво нових доріг, заміна одного будинку на інший або переміщення одного об'єкта в іншу частину карти.

У цьому завданні рекомендовано використовувати такі слова та словосполучення для отримання високого балу у тесті:

build: A shopping mall has been built just outside of town.

construct: An elementary school was constructed where the factory used to be.

expand: The science lab was greatly expanded.

add on to: A new wing has been added on to the art museum.

demolish: Several houses were demolished when the road was constructed.

move to: The gift shop was moved to another part of the art museum.

relocate: By 2008, the fire station had been relocated.

pass through: A highway now passes through the centre of town.

run: A railway used to run between the two towns.

link: The two skyscrapers are linked by a walkway on the 30th floor.

connect: A bridge connects Travis Island with the mainland.

cross: Cars used to cross the river at Pembroke Street, but now they cross the river at Castle Street.

INTRODUCTIONS AND CONCLUSIONS

First, ... : First, let's consider the data in the bar chart.

Let's first ... : Let's first look at the line graph.

Turning to ... : Turning to the pie chart, ...

Next, ... : Next, let's examine the data in the second chart.

Having considered ..., let's ... : Having considered the bar chart, let's look at...

Meanwhile, ... : Meanwhile, the information in the second graph shows that...

It's easy to see ... : It's easy to see which country produces the most...

In conclusion, ... : In conclusion, the relationship between the two graphs is ...

In brief, ... : In brief, the two graphs tell us that...

On the whole, ... : On the whole, these graphs show that...

To conclude, ... : To conclude, while the first graph tells us that...

From the information ... : From the information in the two charts, it's clear that...

As a final point, ... : As a final point, we can say that by comparing the data in these two charts... (Hashami, Thomas, 2011: 97).

Висновки. Складність письмової частини означає тільки те, що підготовці до неї варто приділити особливу увагу. Загалом основні рекомендації щодо написання першого завдання виглядають таким чином: уважно подивіться на графік і вирішіть, яка інформація та які особливості є найважливішими – напишіть послідовний і продуманий текст – додайте цифрові дані як ілюстрацію ключових моментів – використовуйте академічний стиль – напишіть не менше 150 слів – виконайте завдання приблизно за 20 хвилин – позначте у тексті тільки ключові моменти; незначні дані або дані, що не стосуються справи, можуть бути пропущені – не робіть ніяких логічних припущень і не висловлюйте свої думки із приводу інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bruce Rogers, Nick Kenny. The complete guide to IELTS. Student's Book. Cengage Learning, 2015.
2. Bruce Rogers, Nick Kenny. The complete guide to IELTS. Teacher's Resource Book. Cengage Learning, 2015.
3. Louise Hashami, Barbara Thomas. IELTS Trainer. Cambridge University Press, 2011.
4. Pauline Cullen. Vocabulary for IELTS advanced. Cambridge University Press, 2012.

REFERENCES

1. Bruce Rogers, Nick Kenny. The complete guide to IELTS. Student's Book. Cengage Learning, 2015.
2. Bruce Rogers, Nick Kenny. The complete guide to IELTS. Teacher's Resource Book. Cengage Learning, 2015.
3. Louise Hashami, Barbara Thomas. IELTS Trainer. Cambridge University Press, 2011.
4. Pauline Cullen. Vocabulary for IELTS advanced. Cambridge University Press, 2012.

УДК 81'243-057.87:[001:316.77]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-34>

Валентина КИРИКИЛИЦЯ,

orcid.org/0000-0002-0663-7462

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) valentina.kirikilica@gmail.com

Галина ТРИГУБ,

orcid.org/0000-0002-4455-5978

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) galya.trigub@gmail.com

Оксана ХНИКІНА,

orcid.org/0000-0002-3851-0677

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) likhach.oks@gmail.com

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті актуалізована проблема наукової комунікації іноземною мовою в сучасному глобалізованому світі у зв'язку з необхідністю пошуку і поширення наукової інформації, а також можливістю спілкування між науковцями з різних країн із метою обміну результатами наукових досліджень. Особливу увагу приділено доцільності навчання основ наукової комунікації іноземною мовою на другому рівні вищої освіти як важливого чинника професійного становлення здобувачів освітнього ступеня магістра. З метою з'ясування сучасного стану системи іноземномовної підготовки магістрів немовних спеціальностей і визначення можливих шляхів її вдосконалення було проведено експериментальне дослідження серед студентів магістратури немовних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки за допомогою спеціально розробленої програми опитування та спостереження за діями студентів у процесі опанування навчальної дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою». Зокрема, було проаналізовано думку студентів щодо організації вивчення та достатності обсягу годин для опанування навчального матеріалу зазначеної дисципліни, а також оцінку відповідності їхнього рівня знань з іноземної мови вимогам курсу. Водночас результати проведеного дослідження підкреслюють важливість внесення певних змін у систему та зміст іноземномовної підготовки магістрів, зокрема запровадження вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» впродовж усього циклу навчання на другому рівні вищої освіти й оновлення його формату через використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Перспективою подальших досліджень вбачаємо аналіз результатів навчальної діяльності магістрантів немовних спеціальностей у процесі вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою», а також пошук нових ефективних шляхів розгляду наукового аспекту іноземної мови в епоху цифрової комунікації.

Ключові слова: наукова комунікація іноземною мовою, освітній ступінь магістра, освітня програма, студенти немовних спеціальностей, магістратура, англійська мова, бакалаврат.

Valentyna KYRYKYLITSIA,

orcid.org/0000-0002-0663-7462

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department
for Natural Sciences and Mathematics
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) valentina.kirikilica@gmail.com

Halyna TRYHUB,

orcid.org/0000-0002-4455-5978

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

for Natural Sciences and Mathematics

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) galya.trigub@gmail.com

Oksana KHNYKINA,

orcid.org/0000-0002-3851-0677

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

for Natural Sciences and Mathematics

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) likhach.oks@gmail.com

SCIENTIFIC COMMUNICATION IN A FOREIGN LANGUAGE AS A COMPONENT OF MASTER'S DEGREE PROGRAM FOR THE STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

The article actualizes the problem of scientific communication in a foreign language in today's globalized world in connection with the necessity to search and convey scientific information as well as the possibility of communication between scientists from different countries to share research results. Particular attention has been paid to the expedience of studying the fundamentals of scientific communication in a foreign language at the second level of higher education as an important factor in the professional development of the candidates for a Master's degree. In order to clarify the current state of the Master's foreign language training system for the students of non-linguistic specialties and to determine possible ways to improve it, the experimental study was conducted among the Master's degree students of non-linguistic specialties of Lesya Ukrainka Volyn National University with the help of a specially designed program of questioning and monitoring the actions of the students in the process of the discipline "Scientific Communication in a Foreign Language" study. In particular, the opinion of the Master's degree students on the organization of the study and the adequacy of the hours for mastering the course "Scientific Communication in a Foreign Language" as well as assessing the correspondence of their level of a foreign language knowledge to the requirements of this course have been analyzed. At the same time, the results of the conducted study have emphasized the importance of making some changes in the system and content of foreign language training of Master's degree students, including the introduction of the course "Scientific Communication in a Foreign Language" during the entire cycle of study at the second level of higher education and its format update through the use of new information and communication technologies. In the prospects of further research we consider the analysis of the results of educational activity of Master's degree students in the process of mastering the course "Scientific Communication in a Foreign Language" as well as the search for the new effective ways of learning the scientific aspect of a foreign language in the era of digital communication.

Key words: *scientific communication in a foreign language, Master's degree, educational programme, students of non-linguistic specialties, Master's degree programme, English language, Bachelor's degree programme.*

Постановка проблеми. Значення іноземної мови в сучасному глобалізованому світі настільки велике, що її знання сьогодні є предметом першої необхідності для представників різних галузей, зокрема й науки. У науковій сфері знання іноземних мов сприяє реалізації таких пріоритетних завдань, як ознайомлення з новітніми технологіями, науковими гіпотезами та тенденціями, видатними інноваціями в галузі науки і техніки, підвищення рівня фахової компетентності науковців, необхідність спілкування між дослідниками з різних країн із метою поширення результатів наукових досліджень.

Не викликає жодних сумнівів твердження про те, що без знання іноземної мови, зокрема англійської, говорити про подальшу наукову кар'єру і

в Україні, і за кордоном практично неможливо. Володіння іноземною мовою є нагальною потребою фахівця, саме тому сучасні вимоги до підготовки магістра потребують від здобувачів вищої освіти насамперед спроможності оволодіти новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела, мати необхідні іншомовні навички та вміння професійного, ділового та ситуативного міжкультурного спілкування в усній і письмовій формах.

Закономірно, що вивчення наукового аспекту іноземної мови є обов'язковим і логічним продовженням навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти, що надає молодим науковцям змогу орієнтуватися в потоці наукової інформації, здійснювати оперативний пошук і опрацьовувати матеріали з потрібної тематики, оформлювати

та презентувати свої спостереження, результати досліджень у вигляді тез доповіді, анотацій, наукових статей тощо. У цьому контексті неодмінною умовою успіху є ознайомлення із сучасними правилами наукової комунікації, без знання яких неможливо правильно підготувати різні документи іноземною мовою.

Аналіз досліджень. Напрацювання для розкриття питання наукової комунікації представлені у роботах українських науковців (Л. В. Литвинова, І. О. Тихонкова, Г. В. Шемаєва, Т. О. Ярошенко, Т. В. Яхонтова). Важливо врахувати також здобутки зарубіжних дослідників, котрі розглядають проблему наукової комунікації у різних аспектах: виклики та якість наукової комунікації (М. Bucchi), шляхи забезпечення ефективного наукового спілкування (S. Illingworth), багатомовність у науковій комунікації (М. Márquez, A. Pórras). Дослідженням проблеми формування основ наукової комунікації іноземною мовою також займаються як вітчизняні (О. В. Васильєва, О. Б. Петрова, Н. О. Попова), так і зарубіжні науковці (С. Tardy, D. van Weijen).

Метою статті є з'ясування сучасного стану іншомовної підготовки магістрів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» на основі проведеного експериментального дослідження на прикладі немовних спеціальностей магістратури Волинського національного університету (ВНУ) імені Лесі Українки.

Для досягнення мети використано такі методи педагогічного дослідження, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичного матеріалу і передового практичного педагогічного досвіду, педагогічні спостереження, бесіди зі студентами та викладачами, анкетування студентів.

Виклад основного матеріалу. Завданням вищої школи завжди було спрямування на розвиток особистості та професійне становлення здобувачів вищої освіти, що передбачає формування умінь і навичок самостійної та творчої навчально-пізнавальної діяльності, наукового типу мислення, усної та письмової комунікації в академічній і професійній сферах.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою, яка обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30%. Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інно-

ваційного характеру у певній галузі професійної діяльності (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Зрозуміло, що створення, отримання, накопичення та передача дослідницької інформації відбувається у процесі наукової комунікації, яка є основним механізмом функціонування й розвитку науки, її зв'язком із суспільством і необхідною умовою формування й розвитку особистості вченого (Литвинова, 2012: 26).

Перш ніж перейти до розгляду проблеми наукової комунікації іноземною мовою, звернімося насамперед до наукового визначення цього терміна. Наукова комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення) – обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями) між дослідниками. У дослідженні Л. В. Литвинової наукова комунікація розглядається як сукупність видів професійного спілкування, як форма взаємодії між членами наукового співтовариства, що надає їм можливість досягати своїх професійних цілей і забезпечує розвиток науки (Литвинова, 2012: 27). У цьому контексті важливим є поняття «наукової грамотності», яке визначається як «знання та розуміння наукових концепцій і процесів, необхідних для прийняття особистих рішень, участі у громадських і культурних заходах та економічної продуктивності» (Márquez, Pórras, 2020).

Проблема наукової комунікації для дослідників є надзвичайно актуальною, особливо для нашої країни, оскільки від їхньої наукової грамотності залежить оперативність розповсюдження результатів досліджень, збільшення їх присутності у світовому академічному просторі через усунення бар'єрів або навіть ізольованості, обмін думками та багато іншого, що сприяє розвитку сучасної науки (Ярошенко, Борисова, 2015: 44). Ми повністю поділяємо думку про те, що наукова комунікація – це рух наукової інформації в суспільстві (Шемаєва, 2017: 26). За даними S. Illingworth, наукова комунікація стає популярною в суспільстві, оскільки дедалі більше вчених прагнуть не лише донести результати своїх досліджень до широкого загалу, але й зробити це в інноваційній і привабливій формі (Illingworth, 2017). На окрему увагу заслуговує тема достовірності та надійності наукової інформації, яка є ключовою у науковій комунікації в епоху цифрових технологій (Bucchi, 2019).

Загальновідомо, що наукова комунікація є логічно пов'язаним і органічним продовженням будь-якого наукового дослідження. Саме наукова комунікація є основним механізмом функціонування та розвитку науки, механізмів її зв'язку

із суспільством, необхідною умовою розвитку вченого, його академічної репутації. Нагадаймо основні ланки життєвого циклу наукового дослідження: від народження ідеї, проведення дослідження, підтвердження гіпотези до поширення результатів.

Постійне розширення міжнародних контактів і державна політика щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти зумовлює потребу в отриманні та передачі фахової наукової інформації іноземною мовою. Тому невід'ємною складовою частиною освітньої програми підготовки магістрів є вивчення наукового аспекту іноземної мови. Особливого значення у цьому контексті набуває англійська мова не лише як засіб міжнародної комунікації, але і як мова *lingua franca* міжнародної наукової спільноти (Tardy, 2004). Результати численних досліджень підтверджують, що саме публікаціям англійською мовою надається перевага у рецензованих міжнародних наукових виданнях (Weijen, 2012). Водночас у сучасному світовому науковому середовищі існує мовна упевненість, яка ставить науковців, котрі не володіють англійською мовою, у не вигідне становище та заважає їм брати активну участь у міжнародному науковому процесі (Márquez, Porras, 2020).

Згідно з розробленою і затвердженою Концепцією розвитку англійської мови в університетах «володіння англійською мовою на рівні не менш як B1 стане обов'язковою умовою для вступу, B2 – для випуску». Для створення живих стимулів до підтримки рівня англійської мови на рівні B2 у студентів магістратури пропонується запровадити оцінювання англійської мови як компонента єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) для більшості спеціальностей у режимі «склав/не склав» (Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти, 2019).

За умов міжнародної академічної мобільності, що є одним із найважливіших інтеграційних процесів у сфері освіти, знання іноземної мови надає можливість студентам магістерського рівня вищої освіти навчатися за програмою «Подвійний диплом» (поєднання навчання в Україні та за кордоном), проходити навчальну або виробничу практику за кордоном, проводити наукові дослідження з можливістю обміну науковими результатами зі своїми іноземними колегами.

Зазначені вище вимоги підвищують попит на кваліфікованих випускників (магістрів), котрі вільно володіють іноземною мовою, та робить доцільним і виправданим вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» студентами

магістратури немовних спеціальностей ЗВО. Підготовка магістрів у межах зазначеного курсу відбувається після завершення вивчення предмету «Іноземна мова за професійним спрямуванням» впродовж чотирьох років навчання за програмою освітнього ступеня бакалавра.

Очевидно, що перехід студентів на другий (магістерський) освітній рівень передбачає проведення наукових досліджень, спілкування із закордонними колегами, участь у міжнародних конференціях зі слуханням лекцій, читанням і написанням наукових статей, анотацій, виступом із тезами доповіді тощо. Ефективне вирішення цих завдань досягається на базі раніше сформованих професійних іншомовних умінь і навичок під час навчання за освітньо-професійною програмою бакалавра та внаслідок оволодіння основами наукової комунікації іноземною мовою під час навчання в магістратурі.

Сьогодні вивчення дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» студентами немовних спеціальностей ВНУ імені Лесі Українки проводиться у формі практичних занять загальним обсягом 90 год (24 год – аудиторні заняття, 60 год – самостійна робота студентів, 6 год – консультації), провідною дидактичною метою яких є формування у студентів системи знань про сутність, характер, структуру, закономірності та методологію наукових досліджень у фаховій галузі та вміння анотування наукових статей, а також обґрунтування свого наукового дослідження іноземною мовою.

З огляду на це у процесі вивчення зазначеного курсу студенти опановують уміння та навички роботи з іншомовною науковою літературою, а саме: розрізняти основні риси наукового стилю й елементи академічних текстів; розуміти особливості риторики, стилістики та жанрової організації сучасного наукового дискурсу; формувати навички побудови та написання наукових текстів різних жанрів (анотації, наукової статті, тез доповіді, рецензій); розвивати навички реферування наукових текстів, організації та проведення наукової конференції; розрізняти типи дослідницьких робіт і знати вимоги щодо їх написання й оформлення (Гончар та ін., 2021).

З метою з'ясування сучасного стану іншомовної підготовки магістрів було проведено дослідження серед студентів магістратури факультетів немовних спеціальностей ВНУ імені Лесі Українки у 2019/20–2020/2021 н. рр. за допомогою спеціально розробленої програми опитування у формі бесід, анкетування та спостереження за діяльністю студентів у процесі вивчення дисци-

пліни «Наукова комунікація іноземною мовою». В опитуванні після завершення вивчення курсу взяли участь студенти-магістранти немовних спеціальностей, а саме: географічного, біологічного та хімічного факультетів, факультету інформаційних систем, фізики та математики; факультету фізичної культури, спорту та здоров'я.

Особлива увага була зосереджена на відповіді студентів на запитання «Чи є рівень знань з іноземної мови, отриманий за програмою підготовки освітнього ступеня бакалавра, достатнім для продовження навчання у магістратурі?», адже від відповідності їх рівня знань вимогам курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» залежить ефективність його вивчення. 72,2% опитаних вказали на достатність іншомовних знань для продовження вивчення курсу, з них повністю задоволені рівнем своїх знань 27,8% опитаних і частково – 44,4% (рис. 1).

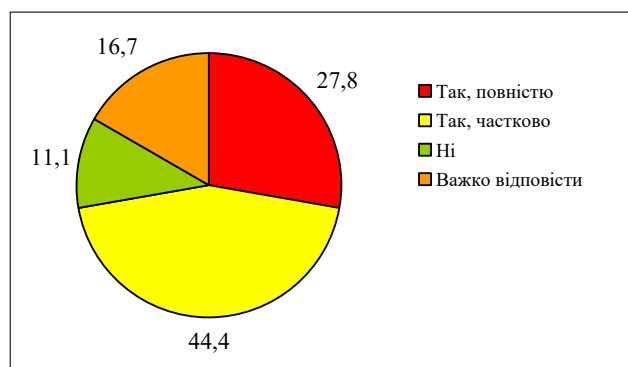

Рис. 1. Думка магістрантів щодо відповідності їх рівня знань з іноземної мови вимогам курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» (%)

Такі відповіді респондентів свідчать про те, що заклад вищої освіти (ЗВО) зберігає та підтримує умови для ефективного вивчення іноземних мов студентами немовних спеціальностей, на що і вказали більшість респондентів, однак 11,1% не є впевненими у своїх знаннях, а 16,7% не можуть дати відповіді на це запитання. У такому разі перед ЗВО стоїть важливе завдання подальшого удосконалення іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей бакалаврату.

Проведене опитування дало можливість зробити висновок про розуміння студентами важливості дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» як складової частини освітньої програми підготовки магістрів. Загалом більшість респондентів (77,7%) задоволені організацією вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою», що можна проілюструвати отриманими результатами (рис. 2).

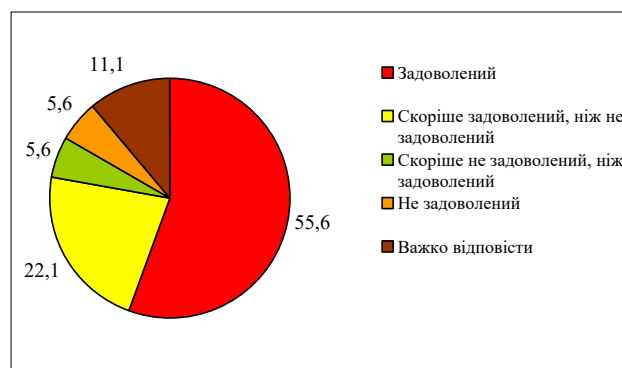

Рис. 2. Задоволеність магістрантів щодо організації вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» (%)

На запитання «Чи достатнім, на Вашу думку, є обсяг годин, передбачених навчальним планом, на вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою»? думки студентів розділилися наполовину: «Так» відповіли 44,4% респондентів, «Ні» – 38,9%, «Важко відповісти» – 16,7% (рис. 3). Це дає підстави стверджувати, що, очевидно, частина студентів мала певні труднощі з опануванням матеріалу курсу та потребувала більше часу на виконання завдань, передбачених навчальною програмою дисципліни, ніж ті, хто відповів «Так».

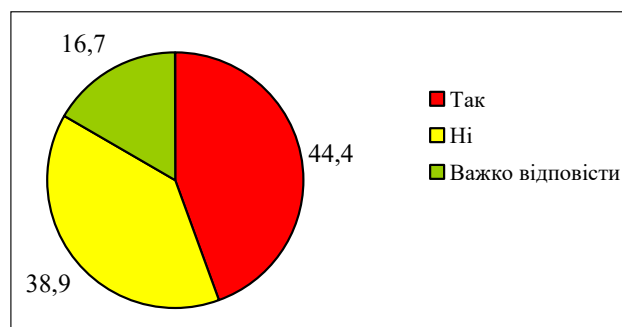

Рис. 3. Думка магістрантів щодо достатності обсягу годин для вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» (%)

У ході дослідження для нас важливо було виявити, чи потребує вдосконалення курс дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» з погляду не викладача, а студента. На запитання «Чи вважаєте Ви за потрібне змінити систему та зміст іншомовної підготовки магістрів?» лише 33,4% опитаних повністю або частково висловлюються за необхідність таких змін. 49,4% респондентів зазначили, що їх повністю влаштовує система та зміст іншомовної підготовки магістрів, однак 17,2% не можуть відповісти на це питання (рис. 4).

Також нам важливо зрозуміти причину нездатності студентів надати відповідь на це питання,

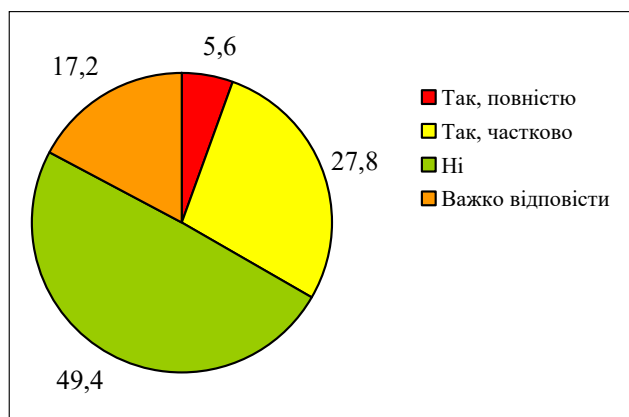

Рис. 4. Оцінка студентами необхідності зміни системи та змісту іношомовної підготовки магістрів (%)

яка може бути прихована у байдужості або неможливості вивчення курсу через низький рівень знань з іноземної мови.

Запитання «Яких змін потребує система іношомовної підготовки магістрів?» мало на меті з'ясувати перспективні напрями модифікації курсу і вимагало як закритих, так і відкритих відповідей. На жаль, лише окремі респонденти вибрали пункти про оновлення змісту та формату іношомовної підготовки магістрів, а саме: запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема проведення онлайн-конференцій і використання додатків соціальних мереж. На прохання вказати на інші шляхи покращення вивчення курсу студенти проявили пасивність.

Результати аналізу педагогічних спостережень під час проведення занять, бесід зі студентами і викладачами, опитування свідчать про те, що вивчення дисципліни «Наукова комунікація іноземною мовою» не є проблематичним для більшості студентів магістратури. Респонденти вважають вивчення дисципліни доцільним, оскільки після завершення курсу вони розуміють, як відбувається сучасна наукова комунікація іноземною мовою; опановують вміння ефективної роботи з науковою інформацією; оволодівають навичками анування наукових статей та обґрунтування свого наукового дослідження іноземною мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.02.2021).
2. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/> (дата звернення: 13.02.2021).
3. Литвинова Л. В. Наукова комунікація як складова науки державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 26–30.
4. Шемяєва Г. В. Етапи розвитку наукових комунікацій. *Вісник Харківської державної академії культури. Сер. Соц. комунікації*. 2017. Вип. 50. С. 24–35.
5. Ярошенко Т., Борисова Т. Наукова комунікація в цифрову епоху: з точки зору дослідників, видавців, бібліотекарів. *Науково-практичний журнал «Вісник книжкової палати»*. 2015. № 4 (225). С. 44–49.

Водночас спостерігаються окремі недоліки у процесі вивчення курсу «Наукова комунікація іноземною мовою»: розуміння матеріалу вимагає великих затрат зусиль і часу у студентів із низьким рівнем знань; недостатнє застосування викладачами інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення практичних занять дещо ускладнює засвоєння студентами матеріалу через неможливість отримання більшого обсягу інформації та доступу до аудіо і відеозаписів носіїв мови; обмежена кількість годин для вивчення курсу змушує студентів значну частину матеріалу опановувати самостійно.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що оволодіння основами наукової комунікації іноземною мовою сприяє підвищенню рівня володіння іноземною мовою студентами-магістрантами немовних спеціальностей, розкриває способи застосування сучасних практик для роботи з іношомовними науковими джерелами, забезпечує здобуття нових наукових іношомовних знань шляхом опису проведених наукових досліджень, створює умови для набуття навичок написання й оформлення наукових текстів різних жанрів (анотації, наукової статті, тез доповіді) іноземною мовою, заохочує студентів до участі у міжнародних освітніх і наукових програмах і до використання іноземної мови під час спілкування з іноземними колегами.

Системний аналіз досліджуваної проблеми засвідчив необхідність внесення певних змін у систему та зміст іношомовної підготовки магістрів, зокрема оновлення формату курсу «Наукова комунікація іноземною мовою» через використання новітніх ІКТ та запровадження його вивчення впродовж усього циклу навчання на другому рівні вищої освіти. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз результатів навчальної діяльності студентів немовних спеціальностей магістратури у процесі опанування курсу «Наукова комунікація іноземною мовою», а також на пошук нових ефективних шляхів його вивчення в епоху цифрових технологій.

6. Academic Writing : навчально-методична розробка / К. Л. Гончар та ін. Луцьк, 2021. 72 с.
7. Bucchi M. Facing the challenges of science communication 2.0: quality, credibility and expertise. *EFSA Journal*. 2019. Vol. 17, Issue S1. P. 1–7. DOI:10.2903/j.efsa.2019.e170702.
8. Illingworth S. Delivering effective science communication: advice from a professional science communicator. *Seminars in Cell & Developmental Biology*. 2017. Vol. 70. P. 10–16. DOI:10.1016/j.semcdb.2017.04.002.
9. Márquez M., Porras A. Science Communication in Multiple Languages Is Critical to Its Effectiveness. *Frontiers in Communication*. DOI: 10.3389/fcomm.2020.00031.
10. Tardy C. The role of English in scientific communication: lingua franca or Tyrannosaurus rex? *Journal of English for Academic Purposes*. 2004. Vol. 3, Issue 3. P. 247–269. Doi.org/10.1016/j.jeap.2003.10.001.
11. Weijen D. The Language of (Future) Scientific Communication. *Research Trends*. 2012. Issue 31. URL: <https://www.researchtrends.com/issue-31-november-2012/> (Last accessed: 10.02.2021).

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lypnya 2014 r [On higher education : Law of Ukraine of July 1, 2014]. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Last accessed: 13.02.2021) [in Ukrainian].
2. Kontseptualni zasady derzhavnoi polityky shchodo rozvytku anhliyskoi movy u sferi vyshchoi osvity [Conceptual principles of state policy on the development of the English language in the field of higher education] / M-try of Education and Science of Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/> (Last accessed: 13.02.2021) [in Ukrainian].
3. Lytvynova L. V. Naukova komunikatsiia yak skladova nauky derzhavnoho upravlinnya [Scientific communication as a component of the science of public administration]. *Current issues of state management*. 2012. Issue. 4. P. 26–30 [in Ukrainian].
4. Shemaieva H. V. Etapy rozvytku naukovykh komunikatsii [Stages of development of scientific communications]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Culture. Ser. Soc. communication*. 2017. Issue. 50. P. 24–35 [in Ukrainian].
5. Yaroshenko T., Borysova T. Naukova komunikatsiia v tsyfrovu epokhu: z tochky zoru doslidnykiv, vydavtsiv, bibliotekariv [Scientific communication in the digital age: from the point of view of researchers, publishers, librarians]. *Scientific and practical journal "Bulletin of the Book Chamber"*. 2015. № 4 (225). P. 44–49 [in Ukrainian].
6. Academic Writing : educ. and methodol. materials / Honchar K. L. and others. Lutsk, 2021. 72 p. [in English].
7. Bucchi M. Facing the challenges of science communication 2.0: quality, credibility and expertise. *EFSA Journal*. 2019. Vol. 17, Issue S1. P. 1–7. DOI:10.2903/j.efsa.2019.e170702 [in English].
8. Illingworth S. Delivering effective science communication: advice from a professional science communicator. *Seminars in Cell & Developmental Biology*. 2017. Vol. 70. P. 10–16. DOI:10.1016/j.semcdb.2017.04.002 [in English].
9. Márquez M., Porras A. Science Communication in Multiple Languages Is Critical to Its Effectiveness. *Frontiers in Communication*. DOI: 10.3389/fcomm.2020.00031 [in English].
10. Tardy C. The role of English in scientific communication: lingua franca or Tyrannosaurus rex? *Journal of English for Academic Purposes*. 2004. Vol. 3, Issue 3. P. 247–269. Doi.org/10.1016/j.jeap.2003.10.001 [in English].
11. Weijen D. The Language of (Future) Scientific Communication. *Research Trends*. 2012. Issue 31. URL: <https://www.researchtrends.com/issue-31-november-2012/> (Last accessed: 10.02.2021) [in English].

Valentyna KUDRYAVTSEVA,

orcid.org/0000-0003-4264-4229

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of English Language Department for Deck Officers*

*Kherson State Maritime Academy
(Kherson, Ukraine) florakv07@gmail.com*

Svitlana BARSUK,

orcid.org/0000-0002-5487-8690

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Assistant Professor at the English Language Department for Deck Officers*

*Kherson State Maritime Academy
(Kherson, Ukraine) badger.svetlana@gmail.com*

ORGANIZING PERSONALIZED INSTRUCTION FOR STUDENTS OF MARITIME ENGLISH

The article describes the practice of implementing personalized instruction into the educational process to teach English for future deck officers.

There is no universally adopted structure of personalized teaching, as it depends on the nature of training course, its goals and individual students' peculiarities. The article defines a set of core elements essential for this approach which can be universal as well as specific for a certain training course.

The basic elements of personalized instruction, that can be of efficient use in teaching Maritime English, have been chosen to characterize in the article. Flexible content and digital tools, data analysis, targeted instruction, and playlists are presented as the core elements used by the authors in their everyday practice. The authors focus on selecting proper learning materials, tailoring them to students' personal needs, creating playlists and usage of digital educational platforms to make the regular data analysis and targeted instructions for different groups of students based on their interests, learning styles, individual learning pace, and language skills levels.

As a result of personalized instruction implementation students' involvement has improved significantly; they are actively engaged in classroom practice and, that is typical for this approach, beyond the class. Constant self-reflection and teacher's feedback on student progress lead to thorough understanding of an individual's learning style, and provide students with the strategies they use to succeed. Students demonstrate readiness to take responsibility for their individual progress, collaborate and inquire to perform flipped classroom activities. To measure efficiency of embedding personalized instruction on day-to-day basis, teachers assess students' language performance, degree of their learning practice involvement, level of developing their soft skills (decision making, teamwork, effective communication); and the results are introduced in a descriptive way along the article's body.

The authors concluded that efficiency and perspective of personalized instruction mainly depend on the teachers' initiative and students' maturity to take responsibility for their learning.

Key words: *data analysis, digital tools, flexible content, personalized instruction, playlists, targeted instruction.*

Валентина КУДРЯВЦЕВА,

orcid.org/0000-0003-4264-4229

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна) florakv07@gmail.com*

Світлана БАРСУК,

orcid.org/0000-0002-5487-8690

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії
(Херсон, Україна) badger.svetlana@gmail.com*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МОРСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті йдеться мова про практику застосування персоналізованого навчання в освітньому процесі з оволодіння англійською мовою майбутніми палубними офіцерами.

Персоналізоване навчання не може мати універсально визнаної структури, оскільки остання залежить від сутності навчального предмета, його цілей та індивідуальних особливостей студентів. Описується набір основних елементів, які є суттєвими для цього підходу й можуть бути як універсальними, так і специфічними для певного навчального курсу.

Характеризуються базові елементи персоналізованого навчання, які обрані на підставі своєї ефективності у викладанні морської англійської мови. У повсякденній практиці авторами використовувалися й тому вибрані для представлення такі елементи, як гнучкий зміст, цифрові інструменти, аналіз даних, цілеспрямоване навчання та плейлисти. Автори зосереджують увагу на необхідності відбору належних навчальних матеріалів, їх приладження до персональних потреб студентів, розробці плейлистів і використанні цифрових навчальних платформ для уможливлення регулярного аналізу даних і цілеспрямованого навчання різних груп студентів на основі їхніх інтересів, стилів навчання, індивідуального темпу навчання й рівня мовних умінь.

У результаті застосування персоналізованого навчання значно зросло залучення студентів до навчального процесу; вони активніші у виконанні завдань під час початкових занять і, що типово для цього підходу, поза ними в самостійній роботі з підготовки до занять. Звичка до саморефлексії й підтримуючі коментарі викладача стосовно мовних досягнень студента ведуть до усвідомлення власного стилю навчання, а також забезпечують студентів стратегіями, які допомагають їм успішно навчатися. Студенти демонструють готовність брати на себе відповідальність за власний успіх у навчанні, співпрацювати й розпитувати при виконанні завдань у режимі «перевернутий клас». Для визначення ефективності запровадження персоналізованого навчання на щоденній основі викладачі оцінюють володіння студентами мовою, рівень їхнього залучення до навчальної практики, рівень розвитку їхніх м'яких умінь (прийняття рішень, командна робота, ефективне спілкування); а результати представлені в описовому вигляді упродовж статті.

Автори доходять висновку, що ефективність персоналізованого навчання переважно залежить від власної ініціативності викладачів і готовності студентів узяти відповідальність за своє навчання.

Ключові слова: *аналіз даних, цифрові інструменти, гнучкий зміст, персоналізоване навчання, плейлисти, цілеспрямоване навчання.*

Problem statement. Researchers in the field of teaching methodology use various terms when focusing on ways of instruction, taking consideration of students' cognitive and psychological peculiarities, their life experience, and background knowledge. Those terms for such teaching are individualized instruction, differentiated instruction, and, most recently, personalized instruction, personalization. All of them have slight inconsistencies, if any. To that, the words “teaching” and “learning” are often used together or interchangeably, without distinguishing between them. In this article, we have chosen to investigate what basic elements of personalized instruction can be of efficient use in teaching Maritime English.

Researches analyses. Definitions of personalized instruction as well as ideas on basic elements of personalized instruction are numerous, ranging from a few to many or determined vaguely.

An American researcher Vargo J. presents an expansive view of personalized approach that “always involves these core four elements – targeted instruction, data-driven decisions, flexible content, and student reflection and ownership”, further adding self-reflection, goal-setting, flexible and intentional schedules, digital content and tools, personalized playlists, flexible seating, and grading conversations (Vargo, 2017: 4).

Another vision of personalized instruction includes the following elements: a tailor-made education program, a strong teacher-student bond, group instruction, project-based learning, overhauling the learning space, use of technology, online learning, and remote experts. As we see it, both lists of personalized instruction components are too wide and too divergent for practical implementation at a training institution (Kim, 2019).

A list of vague descriptions of personalized instruction elements which needs further clarification includes: a design focused on patterns of student needs, a response to learner variance, a versatile approach to instruction that can take many forms, a student-focused way of looking at teaching and learning, a balance between the needs of teacher and student, a desire to give every student a chance to succeed (Watanabe-Crockett, 2017).

No more distinct seems another model of eight personalized instruction elements: formative assessment, goal setting and tracking, quality teaching, curriculum, student grouping, supporting student needs, intervention, and environment (Bautista, Romiro, 2012). The researchers use the term “independent variables” instead of components. The term can be understood by comparing it with another term – “dependent variable” which is student aca-

demic achievement. Thus, independent means not connected with the students' level of knowledge in a specific discipline. In the author's opinion, the components/variables of personalized instruction are constructivist environment, cooperative learning arrangement, small group discussion, active learning, flexible scheduling and pacing, checkpoint, and authentic assessment. The final conclusion states: "...personalized instruction is an effective mechanism of increasing classroom efficiency" (Bautista, Romiro, 2012: 579).

Analyzing the relevance between such components of personalized instruction as contextual grounding (descriptions of or engagement in everyday situations), funds of knowledge (resources that students bring with them to school from engaging in and observing activity in their home and community), and cognitive load and transfer (demands that learners face due to characteristics of different tasks as they interact with the strengths and limitations inherent in their cognitive architecture), the researchers Walkington and Bernacki conclude that "a critical component of relevance lies within the cognitive domain – instruction becomes relevant when it connects to learners' prior knowledge and experience" (Walkington, Bernacki, 2017: 33).

Keefe and Jenkins propose six basic elements of personalized instruction which they think are "constituting the culture and context of personalized instruction": a dual teacher role, diagnosis of relevant student learning characteristics, culture of collegiality, interactive learning environment, flexible scheduling, and authentic assessment (Keefe, Jenkins, 2000: 40). The first three components are cultural which are thought to establish the foundation of personalization; the last three are contextual components which can promote and support student engagement and proficient performance. The authors stress, "Instruction is personalized when it a) focuses specifically on the needs, talents, learning style, interests, and academic background of each learner, and b) when it challenges each learner to grow and advance from where he or she is at a given point in time to a point beyond" (Keefe, Jenkins, 2000: 97).

In another approach, where the necessity of the instruction co-designed by teachers and learners is emphasized, three important components of personalized co-instruction are considered to be: a) detailed maps that link learning goals to standards, specify the skills and knowledge necessary to meet learning goals, and show hierarchical relationships among goals; b) continuous formative assessment that involves the learner in a proactive manner; and c) a systematic, explicit focus on developing self-

regulated learning skills, with learners gradually taking on more responsibility in determining what they need to learn, how they can go about learning it, and measuring their own skill mastery to determine whether their chosen method is working for them (Sota, 2016: 59).

Clear as this may be, the ideas for personalized instruction vary greatly. Some researchers present general institutional approaches to personalized instruction, while others focus on practical teaching steps. The basic idea here is in understanding differences between training institutions, disciplines taught, teachers' possibilities of knowing the students' content background, their cognitive abilities and using this knowledge to organize efficient learning outcomes. Though each episode in personalized instruction seems to be unique, it should be grounded on a set of components for a certain discipline approved by the faculty and recognized by the teachers.

With personalized instruction implemented, students are in the centre of teaching and learning processes. The Model Course, designed by International Maritime Organization for maritime training institutions, stipulates that the student-centered, reflective approach to teaching Maritime English is a must. "... based on the instructor understanding and responding to a trainee's needs which means that s/he must take an interest in the group as individuals", this approach generates personalized instruction (IMO Model Course 3.17, 2015: 208).

The purpose of the article is to specify possible components of personalized instruction for efficient acquisition of Maritime English and provide guidelines on embedding personalized instruction into a classroom practice.

Discussion. The process of personalized instruction construction usually starts with a competency-based approach implication to develop a student-focused curriculum and meet the needs to train profession-oriented skills at higher education institutions. To train future seafarers, Maritime English teachers use the industry standards and requirements, such as STCW Convention and IMO Model Course to determine professional communicative competencies, embed them into the syllabus, and develop course books which are an essential part of a teaching content.

The curriculum customizing and instruction flexibility are aimed to meet students' needs and interests and create a personalized learning environment to make a link between an individual student and the studying process (Slocum, 2016). To achieve this goal, it is necessary to develop a flexible learning materials bank and variable tools to adjust the path,

pace, and types of students' performance to their preferences.

According to the degree of flexibility the learning content can be differentiated into three types: foundational content, adaptive and highly customizable content and tools (Johns, Wolking, 2015). To develop professional competencies and train communication skills, future seafarers are offered a wide range of professional contexts. Following the course syllabus, students explore different IMO publications, such as international conventions, reports, checklists, telexes, maritime business correspondence as foundational content that presents a "backbone" of the course. Such texts may appear to be above the students' language level, and the pace of students' engagement can vary. To keep them authentic and meet educational standards, the teacher's task is to facilitate the learning process and scaffold reading comprehension by creating vocabulary practice exercises (match terms with their meaning, give definitions, replace new vocabulary by synonyms, fill in the gaps, etc.) and to train the targeted skills (complete the statements, prioritize, justify your decision, etc.).

Alternatively, the articles on different professional websites used as a part of learning content can be simplified or adapted (summarized, paraphrased or shortened) to ensure that the content itself is at students' achievable level. Although it may result in the loss of authenticity, such adaptive content can still be a useful source of information, and teacher has more flexibility to differentiate performance tasks and provide a variety of learning pathways to students, on both online and offline courses.

The highest degree of flexibility is provided by the content based on the students' personal experience. One of the distinguishing features of maritime education is implementing "learning by doing" method and integrating a sea-going experience into the learning process. It means students themselves are a valuable source of information to transfer into a learning content. This is the case when teacher should encourage students to share their experience and use it as a highly customized input to introduce the subject matter and language mastering.

One more way to tailor the content is differentiating performance tasks at the production stage of a lesson. A well-organized task provides an opportunity to apply professional and language knowledge in an authentic way. Students can work individually or in small groups to collaborate, investigate and finally make a presentation to introduce their findings or to role play a situation and simulate a profession-oriented communication; they can also discuss a case and suggest possible ways to solve the problem. A proper

choice of a final performance task is critical, as it is focused on demonstration of lesson's outcomes and reflects individual students' needs and progress.

Next step to organize personalized instruction is selecting proper methods to be applied from a wide spectrum of pedagogical approaches. One of them is flipped classrooms, when students first explore new learning materials at home (often online) and then discuss and apply new knowledge in a variety of ways in class. Such approach is recognized widely applicable in maritime institutions as future seafarers are highly motivated to have quick career growth; they have already identified their interests, and teacher's task is to support them with a set of learning strategies to use for self-studying (Kudryavtseva, 2019).

For example, within the topic Conduct of Vessels in Sight of One Another, the students are assigned to study the corresponding COLREG rules at home. Students are free in exploring different resources (COLREG itself, online videos or articles websites), and applying various strategies, among which are using dictionaries (monolingual or bilingual), guessing the meaning from the context, searching for synonyms or paraphrasing. Flipped classrooms, besides developing self-study skills, enable students to reflect on their learning style by differentiating a path and devoting unlimited time to perform the task. As a result, students scrutinize the learning content beyond the class, and at the lessons they use time in the most beneficial way to practise language in a communicative interaction. The types of performance tasks to apply new knowledge and train language skills can vary from a semi-controlled and guided practice to a free production and engage students into language mastering in a meaningful way by collaborating and demonstrating their professional communication skills.

One more approach used to organize personalized instruction is inquiry-based learning, when students are engaged in an investigation process generated by teacher's question (structured/guided inquiry) or initiated by themselves (free inquiry), and investigate various resources to search for the answers. This approach makes it possible for students to trace their own learning path and achieve the targeted outcomes by customizing the process to their learning styles (watch videos, read articles, blogs, or interview specialists, etc.). For example, while learning the topic Communication at Sea students are guided to investigate the question "What is the best way to communicate at sea". Students surf different online and offline resources and decide on the way to introduce their findings. The process driven by an intellectually challenging open-ended question, is aimed to deepen students' knowledge of

the topic, utilize their experience and develop critical thinking skills. To meet these needs, students are organized into small groups to collaborate and determine the most efficient way to communicate at sea, meanwhile mastering the language. Students are assigned to consider alternative solutions combined with their personal experience and experts' knowledge. To sum up their inquiry, students are encouraged to choose an appropriate task to perform on their findings and justify their decision (group or individual presentation, case analysis, survey, interview, dispute etc.). After the final task students are involved in the whole group discussion to assess the effectiveness of the strategies they used, determine the areas that need further improvement to fill professional and language knowledge gaps. Such continual language performance provides teacher with better understanding of students' needs and ability to adjust the learning environment accordingly.

Integrating digital content into the learning process opens new horizons to differentiate students' pace and path and, as a result, to improve their progress. In response to the present-day challenges, when teachers and students face a long-drawn-out lockdown, e-learning has become of a critical importance and sometimes the only way to deliver a learning content to students.

There are different ways to organize distance learning; generally, it can be differentiated into two methods – synchronous and asynchronous learning. Both of them have their benefits and drawbacks and can be used to provide personalized instruction.

Synchronous online learning means real time interaction between teacher and students by means of such online Zoom or Moodle conferences. From language teacher perspective, this method is applicable to organize live discussions to practice language, monitor students' progress and mentor learning procedure. From students' perspectives, online interaction provides them with an opportunity to exchange opinions, check their understanding of basic concepts, determine their gaps in knowledge and get immediate feedback.

Blended learning as an approach used to enhance students' involvement by combining class interaction with purposeful use of technology is another essential tool to organize personalized instruction. Embedding the learning platform Moodle into the higher school education has reinforced learning and created additional opportunities to spread it beyond the classroom. Students are empowered to deeper learning through individual practice that occurs at any convenient time, pace and the level they require. Both quick learners and students who need more

time for practicing benefit from the opportunity to glide through different tasks to gain knowledge, train targeted skills, reflect on their success, and do remedial work.

In spite of the fact that teacher may feel overloaded to search, adapt, differentiate, and upload various learning contents and tasks to be practiced, it eventually saves teacher's time and can be administrated without day-to-day instruction. Moreover, it provides various opportunities for controlled practice, self-assessment and reflection as well as an access to new learning content, video tutorials, and virtual libraries.

In addition, the teacher can analyze computer-based statistics concerning students' success and evaluate learning achievements and quality of different tasks. These data include information on the task validity (too difficult/easy), time students needed to complete the task, amount of attempts, and typical mistakes. These data are an integral part of training, used to provide remediation and additional practice to support students in their needs and reinforce learning with individual instruction (Barsuk, 2016). Regular data analysis is one of the core components of personalized instruction as it drives the entire learning process. Data reviewing can also provide students with opportunities to reflect on their efforts. Once identified, the learning goals as well as the criteria to assess language mastery are a subject of analysis for the students to take ownership for their learning. Monitoring their achievements against the learning goals students are encouraged to identify their strengths and weaknesses, set new goals, drive their own learning, and choose a proper way to demonstrate language mastering.

Targeted instruction is another basic component of personalization which means aligning students' needs to the established learning goals. For the teacher, it means bringing students up to the required skills mastery by choosing the adaptive content and scaffolding techniques for each student (Maile, Cooper, 2018).

Our practice reveals the possibility to divide or, more explicit to say, to unite students into three-four small groups around their interests, learning style, individual learning pace, and skills level. Naturally, the groups will not be of the same size as well as the basic need of the group members will be different. Teacher, though, will have to discuss the priority needs with the students either individually or by developing a questionnaire and encourage students to complete it. If a certain group of students has been taught for a semester or longer, the teacher is sure to know a lot about the students' preferences, likes and dislikes, skills level, and favourite approaches to learning.

To start with targeted instruction, the teacher should be familiarized well with the institutionally approved communicative competencies to be mastered by students. Next to do is to recognize the differences between the cognitive levels presented by the action verbs in Bloom's taxonomy table (Huitt, 2011). Then, to formulate lesson objectives depending on what each group of students is able to do in their independent work. For example, at the lesson on the bridge team composition, the productive activities may be: compare the duties of the bridge team members (for advanced students), explain the duties of the bridge team members (for average level students), and define the duties of the bridge team members (for low level students).

At the English lessons of the PPP structure, teacher needs to organize the presentation and practice stages with controlled exercises for the whole group due to the purpose: to involve students into the English language atmosphere and familiarize them with the lesson objective and new language items. The stages where targeted instruction can become apparent are semi-controlled and freer practice, where teacher organizes learning stations with the necessary training aids available, including playlists. With the EASA lesson structure, the stages appropriate for fully displayed targeted instruction are the activate stages.

Targeted instruction requires some rules for a semester or an academic year to be discussed and agreed on between teacher and students. In most cases, those rules reveal the scope of personalized instruction teacher is apt to with a certain group of students. Implementing targeted instruction, teacher should also develop a set of personal rules to establish and follow: how to define the criteria for forming small groups, change the small groups composition in response to changing needs, work with individual students when necessary, conduct small groups instruction, organize the final productive activity bringing all the students together. Each of these issues is of profound importance at a communicative lesson of Maritime English. Without establishing them, a lesson can get chaotic with no delivery output from students.

What actually makes targeted instruction easier is the possibility for initial testing of the freshly enrolled students that can be done with the support of the institutional authorities. Homogeneous academic groups formed on the basis of their English language introductory level are an excellent platform for introducing targeted instruction which in such case is mostly focused on individual students' interests and learning pace.

Targeted instruction goes together with playlists, ingenious and, at the same time, simple as well as time-consuming tool for personalized instruction. Having appeared in the meaning of a list of songs to be played and listened to, the notion has swiftly penetrated into the world of video and audio, later capturing the world of teaching methodology. A playlist means a list of instructions, tasks, exercises, possible resources etc. for the whole group of students or for a few and even single students to follow in their independent out-of-class work. Using playlists in teaching Maritime English can serve well in cases when students of senior courses have their shipboard practice, when teachers implement IT technologies and novel teaching and learning strategies, but also when they teach students in a traditional way giving them regular home tasks. In our experience, they are especially efficient for distant students, who can clearly see their learning perspectives, apply their dominant learning styles and distribute the time between their work and studies. The current pandemic circumstances demonstrate how excellent the playlists are in instructing students and monitoring their progress.

Playlists can be presented in the form of a list or a table with the tasks for the next lesson, for a week, month, for a module or for the whole semester. For the students' convenience, they can be uploaded on learning platforms, in our case, Moodle, attached to emails, sent by Viber, Facebook, Telegram or any other social network. Personalized playlists can be used for instructing students for those with exceptionally low, intermediate, or advanced Maritime English skills. Their performance is assessed via Moodle or Zoom video conferences as oral communication skills are a major focus in teaching Maritime English.

A digital playlist format used by us consists of: informing students about the next week topic/s, listing the tasks they are supposed to do (sequenced activities and resources), providing instructions on grammar or vocabulary items, setting the number of points for the tasks and the date for formative assessment.

In case the students are in one group irrespective of their cognitive skills set, teacher organizes them in small groups based on their initial content test and develops a playlist within the objective of one lesson for each small group separately. The differences will concern the choice of exercises, tasks to the video (write an essay using the plan/answer the questions/mark the statements as True or False). The privilege for students is in learning the lesson at their own pace, order of doing the tasks, availability of different resources, possible assistance from peers or relatives etc.

The use of playlists shifts the responsibility for their success in mastering Maritime English to the students themselves if the assessment system is approved and realized by them.

In their turn, the teachers should select the basic channels of communication, inform students about the number of points they can get for the tasks, develop and apply tests and quizzes, set approximate target timelines, appoint dates for formative assessment and more. To personalize, teacher should know and consider specific students' interests, needs and skills level.

Conclusions and suggestions. Personalized instruction is an efficient pedagogical approach to create new student-focused environment, to boost students' motivation and reinforce learning. It builds

new relations between students and teacher, involving students into data making decision and taking ownership for their learning. To implement it into practice successfully, we have focused on its four components in teaching Maritime English: flexible content, digital tools, targeted instruction, and personalized playlists. Teacher drives the learning process by responding to students' needs, providing flexible learning content and tasks, and customizing learning to individuals. Teacher acts as a mentor, coach and facilitator through learning tools differentiation, collecting data on students' progress, providing targeted instruction and creating personalized playlists to adjust individuals' learning styles and contribute to the sustainable success of each student.

BIBLIOGRAPHY

1. Барсук С. Л. Computer-aided Tools to Assess Students' Professional Communicative Skills. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон : ХДУ, 2016. Вип. 28. С. 94–105.
2. Кудрявцева В. Ф. Возможности реализации глубинного навчання в курсі морської англійської мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип. 62. Т. 2. С. 240–244.
3. Bautista Romiro G. The effects of personalized instruction on the academic achievement of students in physics. *International Journal of Arts & Sciences*. 2012. P. 573–583. URL: <http://universitypublications.net/ijas/0505/pdf/ULV212.pdf> (Last accessed: 14.06.2020).
4. Huit W. Bloom et al.'s taxonomy of the cognitive domain. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA : Valdosta State University, 2011. URL: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/cognition/bloom.html> (Last accessed: 03.06.2020).
5. IMO Model Course 3.17 Maritime English. London, IMO, 2015. 297 p.
6. Johns Scott & Wolking Mike. The Core Four of Personalized Learning: The Elements You Need to Succeed. *Education Elements*. 2015. URL: https://www.edelements.com/hubfs/Core_Four/Education_Elements_Core_Four_White_Paper.pdf (Last accessed: 10.05.2020).
7. Keefe James W., Jenkins John M. Personalized Instruction: Changing Classroom Practice. Eye On Education : Larchmont, NY, 2000. 239 p.
8. Kim Anthony. Personalized Learning: The Ultimate Guide. *Education Elements*. URL: <https://tophat.com/blog/personalized-learning-the-ultimate-guide/> (Last accessed: 06.05.2020).
9. Mesecar Doug. New Evidence That Personalized Learning Can Produce Powerful Results. *Lexington institute online library*. 2016. URL: <https://www.lexingtoninstitute.org/new-evidence-personalized-learning-can-produce-powerful-results/> (Last accessed: 28.05.2020).
10. Maile Craig A., Cooper Margi Stone. The CIMC Guide to Developing Modules for Self-Paced Learning: A Handbook for Teachers. Oklahoma Department of Career and Technology Education. Stillwater, Oklahoma, 2018. 80 p.
11. Redding S. Personal competency: A framework for building students' capacity to learn. Philadelphia, PA : Temple University, Center on innovations in Learning, 2014. 40 p.
12. Slocum Natalie. What is Personalized Learning. *Aurora Institute*. 2016. URL: <http://www.inacol.org/news/what-is-personalized-learning/> (Last accessed: 28.06.2020).
13. Sota M. S. Co-designing instruction with students. Philadelphia, PA : Temple University, Center on Innovations in Learning, 2016. 71 p.
14. Vargo J. Six Examples of What Personalized Learning Looks Like. *Education Elements*. 2017. URL: <https://www.edelements.com/blog/six-examples-of-what-personalized> (Last accessed: 18.06.2020).
15. Walkington Candace & Bernacki Matthew L. Personalization of Instruction: Design Dimensions and Implications for Cognition. *The Journal of Experimental Education*. 2017. № 86 (1). URL: <https://doi.org/10.1080/00220973.2017.1380590> (Last accessed: 05.05.2020).
16. Watanabe-Crockett Lee. Why personalized instruction can lead to powerful learning experiences. *Solution Tree blog*. 2017. URL: <https://www.solutiontree.com/blog/personalized-learning-for-powerful-learning-experiences/> (Last accessed: 25.05.2020).

REFERENCES

1. Barsuk S.L. Computer-aided Tools to Assess Students' Professional Communicative Skills. *Інформаційні технології в освіті України: стан, проблеми, перспективи*. Kherson: KSU, 2016. No. 28. pp. 94–105 [In English].
2. Kudryavtseva V. Mozhyvosti realizatsii hlybyynnoho navchannya v kursy morskoj angliyskoj movy [Opportunities for Deeper Learning Approach Implementation to Teach Maritime English]. *Pedagogika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchij ta zagalnoosvitniy shkolah*. Zaporizhzhia: CPU, 2019. No. 62. pp. 240–244 [In Ukrainian].

3. Bautista Romiro G. The effects of personalized instruction on the academic achievement of students in physics. *International Journal of Arts & Sciences*. 2012. pp. 573–583. URL: <http://universitypublications.net/ijas/0505/pdf/ULV212.pdf> (Last accessed: 14.06.2020).
4. Huitt W. Bloom et al.'s taxonomy of the cognitive domain. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. 2011. URL: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/cognition/bloom.html> (Last accessed: 03.06.2020).
5. IMO Model Course 3.17 Maritime English. London, IMO. 2015. 297 p.
6. Johns Scott & Wolking Mike. The Core Four of Personalized Learning: The Elements You Need to Succeed. *Education Elements*. 2015. URL: https://www.edelements.com/hubfs/Core_Four/Education_Elements_Core_Four_White_Paper.pdf (Last accessed: 10.05.2020).
7. Keefe James W. & Jenkins John M. Personalized Instruction: Changing Classroom Practice. Eye On Education: Larchmont, NY, 2000. 239 p.
8. Kim Anthony. Personalized Learning: The Ultimate Guide. *Education Elements*. URL: <https://tophat.com/blog/personalized-learning-the-ultimate-guide/> (Last accessed: 06.05.2020).
9. Mesecar Doug. New Evidence That Personalized Learning Can Produce Powerful Results. *Lexington institute online library*. 2016. URL: <https://www.lexingtoninstitute.org/new-evidence-personalized-learning-can-produce-powerful-results/> (Last accessed: 28.05.2020).
10. Maile Craig A. & Cooper Margi Stone. The CIMC Guide to Developing Modules for Self-Paced Learning: A Handbook for Teachers. Oklahoma Department of Career and Technology Education. Stillwater, Oklahoma. 2018. 80 p.
11. Redding S. Personal competency: A framework for building students' capacity to learn. Philadelphia, PA: Temple University, Center on innovations in Learning, 2014. 40 p.
12. Slocum Natalie. What is Personalized Learning. *Aurora Institute*. 2016. URL: <http://www.inacol.org/news/what-is-personalized-learning/> (Last accessed: 28.06.2020).
13. Sota M. S. Co-designing instruction with students. Philadelphia, PA: Temple University, Center on Innovations in Learning. 2016. 71 p.
14. Vargo J. Six Examples of What Personalized Learning Looks Like. *Education Elements*. 2017. URL: <https://www.edelements.com/blog/six-examples-of-what-personalized> (Last accessed: 18.06.2020).
15. Walkington Candace & Bernacki Matthew L. Personalization of Instruction: Design Dimensions and Implications for Cognition. *The Journal of Experimental Education*. 2017. 86 (1). DOI: <https://doi.org/10.1080/00220973.2017.1380590> (Last accessed: 05.05.2020).
16. Watanabe-Crockett Lee. Why personalized instruction can lead to powerful learning experiences. *Solution Tree blog*. 2017. URL: <https://www.solutiontree.com/blog/personalized-learning-for-powerful-learning-experiences/> (Last accessed: 25.05.2020).

Тетяна МЕЛЬНИК,

orcid.org/0000-0002-8633-0611

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

Міністерства охорони здоров'я України

(Тернопіль, Україна) *melnik_tt@tdmu.edu.ua*

ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНА ЛЕКСИКА В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕМИ «ХВОРОБИ. ТРАВМИ»)

У статті запропоновано комплекс лексико-граматичних вправ та завдань для формування професійно орієнтованої комунікації студентів медичних закладів вищої освіти у процесі вивчення української мови як іноземної на прикладі навчальних матеріалів з теми «Хвороби. Травми». Зазначено, що опанування державної мови є обов'язковим для підготовки іноземних студентів у сучасних закладах вищої освіти України. Мовна підготовка сприятиме соціальної адаптації іноземців у чужомовному середовищі та розумінню ними різних навчальних ситуацій із фахових тем. Акцентовано, хоча основною мовою навчання для здобувачів освіти з інших країн у медичних закладах України залишається англійська, проте без достатнього рівня володіння українською мовою іноземний студент не може вести діалог із пацієнтами і сформувати практичні навички, необхідні в подальшій професійній діяльності.

Оскільки дослідження науковців переважно містять теоретичне обґрунтування методики викладання лексики української мови як іноземної та проблеми формування професійного мовлення майбутніх лікарів, актуальними залишаються питання практичної реалізації різних підходів у навчанні іноземних студентів та формуванні вмінь застосовувати фахову лексику у професійній діяльності.

Наголошується, що професійне спрямування мови передусім передбачає вільне володіння лексикою та її використання відповідно до чітко встановлених норм. Без знання та розуміння лексичних одиниць неможливо зрозуміти зміст мовних конструкцій. З'ясовано, що для іноземних здобувачів вищої освіти в медичних навчальних закладах вивчення лексики української мови на позначення предметів, явищ та процесів із фаху дає можливість подолати мовний бар'єр у спілкуванні з пацієнтом, набути відповідних навичок у зборі анамнезу чи підготовці до проведення медичних маніпуляцій.

Система вправ та завдань, поданих у дослідженні, не лише допоможе студентам у повсякденному спілкуванні, а й стане інструментом набуття професійних знань.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лексика, професійно орієнтована комунікація.

Tetiana MELNYK,

orcid.org/0000-0002-8633-0611

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

(Ternopil, Ukraine) *melnik_tt@tdmu.edu.ua*

PROFESSIONALLY ORIENTED VOCABULARY IN THE COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE FOR STUDENTS OF MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS (ON THE MATERIAL OF THE TOPIC “DISEASES. INJURIES”)

The article presents a set of lexical and grammatical exercises and tasks for the formation of professionally oriented communication of medical students in the process of learning Ukrainian as a foreign language on the example of educational materials on “Diseases. Injuries”. It is noted that mastering the state language is mandatory in the process of training foreign students in modern higher education institutions of Ukraine. Language training will promote the social adaptation of foreign students in a foreign language environment and their understanding of different educational situations on professional topics. It is emphasized that although English remains the main language for students from other countries in Ukrainian medical institutions, a foreign student cannot conduct a dialogue with patients and acquire practical skills necessary for further professional activity without a sufficient level of Ukrainian language proficiency.

Since the researches of scientists mainly contain theoretical substantiation of methods of teaching Ukrainian vocabulary as a foreign language and problems of formation of professional speech of foreign students, the issues of

practical implementation of different approaches in teaching foreign students and formation of skills to apply professional vocabulary in professional activity remain relevant.

It is emphasized that the professional orientation of the language primarily involves the free possession of Ukrainian vocabulary and its use in accordance with clearly established norms. Without studying and understanding vocabulary it is impossible to understand the meaning of language constructions. It was found that for foreign students at medical universities, studying the vocabulary of the Ukrainian language to denote objects, phenomena and processes in the specialty provides an opportunity to overcome the language barrier in communication with the patient, acquire relevant skills in collecting medical history or preparing for medical manipulations.

The system of exercises and tasks presented in the study will help students not only in everyday communication, but also will be a tool for acquiring professional knowledge.

Key words: *Ukrainian as foreign language, vocabulary, professionally oriented communication.*

Постановка проблеми. Навчання іноземних студентів у сучасних закладах вищої освіти України неможливе без опанування державної мови. Важливість мовної підготовки полягає не лише в необхідності соціальної адаптації студентів-іноземців у чужомовному середовищі, а й у всебічному вивченні та розумінні ними різних навчальних ситуацій на фахові теми. Незважаючи на те, що основною мовою навчання для здобувачів освіти з інших країн у медичних закладах вищої освіти (далі – ЗВО) України залишається англійська, без належного рівня володіння українською мовою іноземний студент не може вести діалог із пацієнтами і сформувати практичні навички, необхідні в подальшій професійній діяльності. Науковці акцентують увагу на вагомості української мови як іноземної, шукають найбільш ефективних методів та підходів, які допоможуть студентам опанувати основну термінологію з фаху, правильно її використовувати у власному мовленні.

Аналіз досліджень. Різні аспекти викладання української мови часто стають об'єктом наукових праць. Теоретичне обґрунтування методики викладання лексики української мови як іноземної в наш час досліджують І. Кочан, І. Зозуля, В. Корженко, М. Опанасюк, Л. Бей, О. Тростинська, М. Цуркан, Г. Шелест. Усі вони говорять про комунікативну складову частину як основну в курсі іноземної мови. Так, І. Кочан зазначає, що для здобуття міцних знань з іноземної мови варто починати її вивчення передусім із розвитку мовлення, а потім уже засвоєння фонетики, лексичного складу, граматики (Кочан, 2008: 14).

Проблеми формування професійного мовлення студентів-іноземців лексичними засобами української мови вивчають О. Туркевич, Л. Кісіль, С. Луцак, А. Ільків та інші. О. Туркевич слушно зауважує, що комунікативним аспектом у навчанні іноземної мови якраз і є «процес вироблення лексичних навичок, завершальним етапом яких є досягнення результату, який полягає в тому, що у студента сформується досвід практично користуватися накопиченим словниковим запа-

сом у різних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі. або студент володітиме лексичною компетенцією» (Туркевич, 2007: 201). Дослідження науковців переважно мають описовий характер опрацювання матеріалу. Актуальними нині залишаються питання практичної реалізації різних підходів у навчанні іноземних студентів та формуванні вмінь застосувати фахову лексику у професійній діяльності.

Мета статті – запропонувати комплекс лексико-граматичних вправ та завдань для формування професійно орієнтованої комунікації студентів медичних ЗВО у процесі вивчення української мови як іноземної на прикладі навчальних матеріалів із теми «Хвороби. Травми».

Виклад основного матеріалу. Знання будь-якої мови асоціюється зі знанням слів, водночас професійне спрямування мови передбачає використання цих слів відповідно до чітко встановлених норм. Лексика є тим основним компонентом, який має опанувати кожен майбутній фахівець, оскільки без знання та розуміння лексичних одиниць неможливо зрозуміти зміст мовних конструкцій. Для іноземних здобувачів вищої освіти в медичних навчальних закладах вивчення лексики української мови на позначення предметів, явищ та процесів із фаху дає можливість подолати мовний бар'єр у спілкуванні з пацієнтом, набути відповідних навичок у зборі анамнезу чи підготовці до проведення медичних маніпуляцій.

Під час роботи з іноземними студентами ми виробили свою систему вправ і завдань для вивчення лексики професійного спрямування, яку продемонструємо на прикладі теми «Хвороби. Травми». У курсі української мови як іноземної застосовуємо поетапне формування лексичних умінь та навичок. Курс розраховано на два роки навчання (1–4-й семестри), професійну лексику вивчаємо у 3-му і 4-му семестрах.

Ознайомлення з матеріалом кожної теми розпочинаємо зі словника, у якому містяться окремі лексичні одиниці та словосполучення з перекладом англійською мовою. Зазначимо, що переклад використовуємо лише на етапі словникової роботи.

Завдання 1. Прочитайте. Запам'ятайте.

1. Блювання – vomiting, висип – rash, дихати – to breathe, діабет – diabetes, дорослий – adult, запалення – inflammation, зламаний – broken, зламати – to break, малярія – malaria, небезпечний – dangerous, опік – burn, отруєння – poisoning, подряпина – scratch, поріз – cut, порізати – to cut, рана – wound, свербіж – itching, синець – bruise, спрей – spray, суглоб – joint.

2. Аналіз сечі – urine test, високий тиск – high pressure, головний біль – headache, закладений ніс – stuffy nose, запальний процес – inflammation, здавати аналізи – to be tested, зубний біль – toothache, напад астми – asthmatic attack, низький тиск – low pressure, серцевий напад – heart attack, ультразвукове дослідження (УЗД) – ultrasound.

3.

Мені потрібно зробити кардіограму.	I need a cardiogram (EKG).
Мені потрібно зробити ультразвукове дослідження (УЗД).	I need an ultrasound.
У Вас високий рівень цукру у крові.	You have high blood sugar.
У Вас низький рівень цукру у крові.	You have low blood sugar.
У Вас сильна кровотеча.	You have strong bleeding.
У Вас хронічна хвороба.	You have a chronic illness.
У мене дуже болять суглоби.	My joints hurt a lot.
Яка у Вас хвороба?	What is your illness?

На нашу думку, професійну лексику потрібно подавати в комплексі з поясненням граматичних особливостей її застосування. Оскільки назви хвороб та травм часто використовують у поєднанні з іменниками, займенниками, числівниками, прикметниками у формі родового відмінка, то в наступних завданнях пропонуємо студентам згадати відмінкові парадигми і правильно поєднати слова у словосполученнях та реченнях.

Завдання 2. Відповідайте на запитання: Що сталося з людьми?

Зразок: Жінка – головний біль.

У жінки головний біль.

1. Ви – зубний біль. 2. Чоловік – високий тиск. 3. Брат – поріз. 4. Дитина – опік. 5. Бабуся – зламана рука. 6. Дівчина – кровотеча. 7. Він – висип. 8. Дружина – закладений ніс. 9. Син – синець. 10. Дочка – висока температура. 11. Вона – кашель. 12. Студент – астма. 13. Студентка – отруєння. 14. Сестра – серцевий напад.

Завдання 3. Читайте речення. Поставте запитання до підкреслених слів.

1. Моя подруга купила спрей, тому що в неї болить горло. 2. Моя сестра приймає ліки, бо в неї отруєння. 3. Сьогодні мій брат залишився вдома, тому що в нього нежить і підвищена температура. 4. Моя тітка хвилюється, тому що в мене сильний зубний біль. 5. Студент викликав швидку допомогу, бо в нього зламана рука. 6. Дідусь погано почувається, тому що в нього вчора був серцевий напад. 7. У сина висип, бо він їв багато цукерок. 8. У мами опік, тому що вона пила гарячий чай. 9. Моя подруга допомогла братові піднятися, тому що в нього зламана нога. 10. Я погано почуваюся, тому що в мене низький тиск. 11. Це мій брат. Він погано почувається, бо в нього діабет. 12. Моя бабуся зараз у лікарні, бо в неї запалення легень. Її зробили ультразвукове дослідження. 13. У друзів беруть аналіз крові на малярію, тому що це небезпечна хвороба. 14. Її тітка погано почувається, бо в неї болять суглоби.

Завдання 4. Відповідайте на запитання.

Зразок: У кого болить голова? (наш рідний дядько) – У нашого рідного дядька болить голова.

1. У кого алергія на ці таблетки? (моя молодша сестра) 2. У кого нудота і блювання? (його старий дідусь) 3. У кого високий рівень цукру у крові? (її новий пацієнт) 4. У кого великий синець на нозі? (твій малий син) 5. У кого маленька подряпина на коліні? (її старша сестра) 6. У кого небезпечна хвороба? (твої добрі друзі) 7. У кого сьогодні був напад астми? (наш молодий сусід) 8. У кого може бути епілепсія? (їхній дорослий племінник) 9. У кого ангіна і нежить? (Ваша весела сусідка) 10. У кого дуже сильний зубний біль? (твій перший викладач) 11. У кого сильна кровотеча з носа? (його іноземний студент) 12. У кого глибокий поріз на правій руці? (наша рідна бабуся) 13. У кого позавчора був серцевий напад? (Ваш сімейний лікар) 14. У кого велика рана на спині? (твоя хороша подруга)

Завдання 5. Прочитайте. Запам'ятайте.

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)**.

Закінчення -а (-я)	Закінчення -у (-ю)
суглоб – суглоба	грип – грипу
рот – рота	діагноз – діагнозу
тонометр – тонометра	апетит – апетиту
фонендоскоп – фонендоскопа	висип – висипу
ніс – носа	діабет – діабету
палець – пальця	опік – опіку
синець – синця	поріз – порізу
	тиск – тиску
	напад – нападу
	кашель – кашлю
	нежить – нежитю
	біль – болю
	процес – процесу

Завдання 6. Утворіть заперечні речення за зразком. Використовуйте слово *немає*.

Зразок: У мене високий тиск. – У мене немає високого тиску.

1. У мого батька висока температура.
2. У нашого друга глибокий поріз на руці.
3. У її молодшого брата великий синець на лобі.
4. У мене сьогодні сухий кашель і нежить.
5. У його пацієнта серцевий напад.
6. У нього алергія на антибіотики.
7. У їхнього сина сильна кровотеча з носа.
8. У маленького хлопчика зубний біль.
9. У цієї жінки хронічна хвороба.
10. У моєї малої дочки напад астми.
11. У дівчини поганий апетит і висип.
12. У твого племінника великий опік.
13. У неї запальний процес.
14. У Вашого пацієнта погані аналізи.

Завдання 7. Доповніть речення словами у правильній формі. Використовуйте слова з довідки.

1. Я йду до <...>, тому що він захворів.
2. Я чекаю мого лікаря біля <...>
3. Я повертаюся додому з <...>
4. Я повинен пити багато <...>
5. Мама їде від <...>
6. У дружини немає <...>
7. Лікар їде з пацієнтом уздовж <...>
8. У неї болить коліно після <...>
9. Вона готується до <...>
10. У медсестри немає <...>
11. Чоловік повинен іти до <...>
12. Лікар не завжди може сказати правильний діагноз без <...>
13. У нього алергія, він не їсть <...>
14. Бабуся приймає ліки від <...>.

Довідка: головний біль, важка травма, солодкі фрукти, новий тонометр, обласна лікарня, аналіз крові, мій друг, складна операція, небезпечна хвороба, довгий коридор, хвора дружина, хворий син, дорогі ліки, перша палата.

Щоб перевірити, чи засвоїли іноземні студенти лексичний матеріал і чи можуть вони використо-

увати його у спілкуванні з пацієнтами, пропонуємо скласти діалоги та проаналізувати помилки один одного у процесі читання запитань лікаря та відповідей пацієнта.

Завдання 8. Складіть діалог-опитування хворого про його хворобу. Запишіть 10–15 речень.

Зразок:

– Добрий день, лікарю!
– Добрий день! Заходьте, сідайте. Що Вас турбує?

– У мого сина висип на тілі та свербіж.

– Температуру міряли?

– Так, зранку була 36,8 °С.

– Роздягніть дитину, щоб я оглянув. Ще є якісь симптоми?

– Так, уже два дні в нього сухий кашель.

– А коли побачили висип?

– Учора зранку був свербіж, а ввечері я побачила висип.

– А що дитина їла останні три дні? Я бачу, що це всі симптоми алергії.

– Два дні тому ми всі їли полуницю, але він з'їв її дуже багато. Я теж думаю, що це алергія. Ми прийшли до Вас, щоб Ви порадили, які ліки потрібно приймати.

– Я випишу Вам рецепт, будете приймати ці таблетки двічі на день: уранці та ввечері після їжі.

– Дякую! До побачення!

– До побачення! Одужуйте!

Висновки. Отже, вивчення лексики є важливою передумовою формування навичок професійного спілкування. У курсі української мови як іноземної для студентів медичних ЗВО пізнанню лексичного аспекту фахової мови приділено значну увагу, оскільки мова розглядається не лише як засіб повсякденного спілкування, а й як інструмент набуття професійних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочан І. Нові освітні технології у практиці викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 14–20.
2. Туркевич О. Вивчення лексики української мови на текстовій основі у процесі навчання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 201–203.

REFERENCES

1. Kochan I. Novi osvıtni tekhnolohii v praktytsi vykladannia ukrainiskoi movy yak inozemnoi [New educational technologies in the practice of teaching Ukrainian as a foreign language]. *Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*, 2008, № 9, P. 14–20 [in Ukrainian].
2. Turkevych O. Vyvchennia leksyky ukrainiskoi movy na tekstovii osnovi u protsesi navchannia ukrainiskoi movy yak inozemnoi [Studying the vocabulary of the Ukrainian language on a text basis in the process of learning the Ukrainian as a foreign language]. *Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language*, 2007, № 2, P. 201–203 [in Ukrainian].

Ірина ОРЕЛ,

orcid.org/0000-0002-7258-1444

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри германської і фіно-угорської філології
імені професора Г. Г. Почепцова
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) *Orel_i72@ukr.net*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ МОВНИХ СТЕРЕОТИПІВ)

Розвідку присвячено виявленню та аналізу психологічних і соціальних причин процесу стереотипізації. Матеріалом дослідження є німецькі мовні стереотипи, вербалізовані засобами фразеологічних одиниць. Мета розвідки – виявити й проаналізувати причини формування стереотипів з позиції психології та соціології для розуміння дії механізмів категоризації у процесі стереотипізації.

Основною передумовою стереотипізації визначено етноцентризм, який встановлює специфічну національно-культурну шкалу для оцінювання об'єктів реального світу. Причинами стереотипізації на психологічному рівні визначено економію зусиль у процесі пізнання; необхідність ідентифікації Свій / Чужий для захисту та збереження групи; захист національної ідентичності й культури через передачу національно-культурної інформації засобами стереотипних схем поведінки, образів.

Ідентифікація відбувається за допомогою стереотипних образів та оцінок, які уможливають виявлення спільних чи відмінних ознак. Встановлено, що у результаті категоризації об'єктів позамовної дійсності в межах етноцентризму як автостереотипи, так і гетеростереотипи можуть передавати і позитивну, й негативну оцінку, а також мати нейтральне значення.

У розрізі соціології встановлені біологічні, психічні та соціальні причини стереотипізації. Біологічні причини активуються на підсвідомому рівні. Вони пов'язані з умовною схемою реального світу, що пропонує параметри існування людей і визначену програму життєдіяльності, елементом якої вважається стереотип, що сприяє притосуванню індивідів до зовнішнього середовища, а також пошуку шляхів вирішення певних життєвих завдань з метою виживання. Психічні причини сприяють формуванню певних реакцій, шаблонів поведінки, на які не поширюється раціональний контроль. Психічні реакції – це вияв емоцій, які виражаються у стереотипній поведінці. Соціальні причини пов'язані з колективною діяльністю, спрямованою на освоєння реального світу. Соціальні чинники виявляються у свідомому їх використанні з чітким розумінням їх значення, функцій, сфер застосування.

Ключові слова: *стереотип, стереотипізація, причини стереотипізації, стереотипний образ, когнітивна інформація, фразеологічна одиниця.*

Iryna OREL,

orcid.org/0000-0002-7258-1444

Candidate of Philological Science, Associate Professor,
Doctorate Student at the Department of German and Finno-Ugric Philology
named after Professor G. G. Pochepstov
Kyiv National Linguistic University
(Kyiv, Ukraine) *Orel_i72@ukr.net*

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CAUSES OF STEREOTYPISATION (ON THE MATERIAL OF GERMAN LANGUAGE STEREOTYPES)

The investigation is devoted to the identification and analysis of psychological and social causes of the process of stereotyping. The material of the research is German language stereotypes, verbalized by means of phraseological units. The purpose of search is to identify and analyze the reasons for the formation of stereotypes from the standpoint of psychology and sociology to understand the mechanisms of categorization in the process of stereotyping.

The main prerequisite for stereotyping is ethnocentrism, which established provides a specific national and cultural scale for assessing real-world objects. The causes of stereotyping at the psychological level are savings in the course of cognition; the need to identify one's Own / Another's in order to protect and preserve the group; protection of national identity and culture through the transfer of national and cultural information by means of stereotypical patterns of behavior, images.

Identification takes place with the help of stereotypical images and assessments that make it possible to identify common or different features. It is established that as a result of categorization of objects of extra-linguistic reality within

ethnocentrism both auto-stereotypes and hetero-stereotypes can transfer both positive and negative evaluations and have a neutral value. In the context of sociology, the biological, mental and social causes of stereotyping are established.

Biological reasons activated subconsciously associated with the conventional scheme of the real world that offers options exist people and defined a program of life, part of which is a stereotype that contributes to adaptation of individuals to the environment and finding ways to decide certain life tasks in order to survive. Mental causes cause the formation of certain reactions, patterns of behavior, which are not subject to rational control. Mental reactions are manifestations of emotions that are expressed in stereotypical behavior. Social causes are related to collective activities aimed at mastering the real world. Social factors are manifested in their conscious use with a clear understanding of their meaning, functions and areas of application.

Key words: *stereotype, stereotyping, causes of stereotyping, stereotypical image, cognitive information, phraseological unit.*

Постановка проблеми. Проблеми функціонування стереотипів, механізми їх формування, причини стереотипізації привертають увагу низки дослідників у різних галузях знань. Психологи (А. Байбурин, И. С. Кон, В. Г. Крисько, С. Світич, И. П. Шевелева, П. Н. Шихирев, С. Bergonzi, Н. Tajfel) вивчають природу, сутність, причини виникнення стереотипів з метою виявлення особливостей та закономірностей звичної у межах групи поведінки людей. Дослідження стереотипів дає розуміння дій / вчинків індивідів у певних ситуаціях, оцінок об'єктів зовнішнього світу, ставлення один до одного в межах групи чи поза нею, прогнозування реакцій на зовнішні подразники.

У соціології стереотип розглядається як елемент суспільної свідомості, який виник у результаті колективного пізнання; схематичний, але впорядкований і культурно детермінований образ об'єктів позамовної дійсності у свідомості мовців, що допомагає у подальшому освоєнні світу, хоча й є не верифікованим емпірично чи раціонально (Г. Л. Бардьер, У. Липпман, А. В. Меренков, Л. Пипло, В. Р. Руджеро, Д. Сирс, Ш. Тейлор, L. Blum, K. Jonas, M. Schmid-Mast).

Для розуміння стереотипів з погляду лінгвістики виявлення соціальних і психологічних причин процесів стереотипізації є надзвичайно важливими, оскільки вони розкривають сутність принципів і механізмів виокремлення ознак образів об'єктів, на основі яких відбувається категоризація; виявляють особливості національно-специфічного мислення (менталітету) мовців; висвітлюють засади формування оцінного компонента значення одиниці мови, що вербалізує стереотип; пояснюють ономазіологічну природу образів, покладену в основу фразеологічного семіозису.

Аналіз досліджень. З погляду соціально-психологічних студій стереотипів виокремлюється чотири основні підходи до їх вивчення, які ґрунтуються на відмінностях процесів стереотипізації. *Соціокультурний підхід* уможливує вивчення причин, механізмів виникнення і функціонування

стереотипів у розрізі соціальних відносин, міжгрупових конфліктів в аспекті процесів соціалізації або під впливом ЗМІ. *Інтраіндивідуальний підхід* дослідження стереотипів, який зумовлено особливостями перебігу й вияву психічних пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення), а також емоцій, почуттів, базується на вивченні певних характеристик особистості, які слугують основою стереотипізації. У межах *когнітивної теорії* причини виникнення стереотипів розглядаються як здатність людини до сприйняття й опрацювання отриманої інформації. Дослідження стереотипів з погляду *теорії соціальної ідентичності* дозволяє аналізувати формування студійованого феномену як соціальну основу категоризації в межах / поза межами групи.

У результаті сучасних досліджень описано передумови, причини та механізми гендерної стереотипізації, вплив гендерних стереотипів у різних сферах діяльності людини (Л. Магдюк, А. Сизоненко, Sophia Wisniewskie), встановлені механізми культурної групової та самоідентифікації (М. Гребенюк, А. Scheitza, R. Leenen), проаналізовано причини виникнення міжгрупових конфліктів на основі стереотипів та упереджень (Л. Пелепейченко, М. Саган, К. Jonas, M. Schmid-Mast); з'ясована роль стереотипів у виявах дискримінації та толерантності (Ю. Бак, А. Veelmann, Jonas Kai J.); встановлено значення і функції соціальних стереотипів у процесі міжкультурної перцепції і комунікації (Н. О. Гуливець, О. В. Холоденко, Rösch Olga); розглянуто причини впливу стереотипів, поширюваних ЗМІ (М. В. Бутиріна), причини та механізми формування стереотипів засобами мас-медіа (Р. Лавлінський).

З огляду на результати проведених розвідок зазначимо, що низка дискусійних питань лишилася поза увагою дослідників. Не визначено остаточно, чи є стереотипи успадкованими генетично, чи результатом соціальної активності; не досить вивчені механізми процесів стереотипізації; немає однастайності щодо причин утворення / зміни стереотипів за різних соціальних умов; не завершені дослідження причин форму-

вання оцінки (зокрема, амбівалентної) авто- та гетеростереотипів тощо.

Мета статті полягає у виявленні й аналізі причин утворення стереотипів з позиції психології та соціології для розуміння причин і механізмів категоризації, які є основою **стереотипізації**.

Виклад основного матеріалу. Поняття «стереотипу» визначають як результат помилкового мисленнєвого процесу (Katz, Braly, 1933), що характеризується ригідністю (Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson, Sanford, 1950), на яку не впливає практичний досвід. Емпіричні факти не змінюють стереотипне уявлення. Проте дефініція стереотипу як негативного явища нині вважається спірним питанням, оскільки шкали для вимірювання у змісті стереотипу «Правильно / Неправильно» просто не існує (Brigham, 1971).

Однією з базових причин стереотипізації психологи називають етноцентризм, який полягає у максимально високій оцінці своєї групи порівняно з іншими групами (Руджєро, 1975: 39). Ми вважаємо етноцентризм передумовою, своєрідним фоном стереотипізації, оскільки будь-який індивід є членом певної етнотипу, яка, нав'язуючи своє світобачення, пропонує освоєння світу з можливістю вимірювати його за допомогою власної шкали оцінок. Причому оцінка себе / своєї групи завжди гіперболізована через те, що інформація про зовнішній світ сприймається й оцінюється індивідами крізь призму власної апріорно «кращої культури» (Крисько, 2002).

У щоденному житті людина отримує великі обсяги інформації, які складно освоїти не лише через великий обсяг, але й через «її якісну невизначеність» (Світич, 2018: 321), зумовлену новизною. Стереотипи конденсують і акумулюють результати опрацьованих даних, виявляють шляхом категоризації соціальне й якісне значення нової інформації та вміщують нові знання у форми відомих образів, які фіксують і схематично відображають у свідомості впорядковану НКІ, уможливають швидку реакцію на зовнішні подразники й оптимізують поведінку індивідів у певних ситуаціях. Такий процес значно економить зусилля і не вимагає щоразу багато часу для сприйняття, розуміння, аналізу інформації, вироблення відповідної реакції на неї. Тому принцип «економії зусиль» (А. Байбурич, Ю. Бромлей, І. Кон, У. Липпман, С. Світич, В. Трусов, А. Филиппов) вважаємо не просто однією з причин стереотипізації, а саме тією, яка забезпечує життєдіяльність і функціонування групи та сприяє подальшому успішному освоєнню реальності.

Принцип економії зусиль помітив ще В. Липпман (Липпман, 2004: 97), який припускав, що людина намагається аналізувати, класифікувати і систематизувати нові об'єкти за вже відомими категоріями. Тобто, процес стереотипізації відбувається на основі відомих стереотипних образів, сценаріїв поведінки. Під час категоризації виокремлюються виразні для мовця ознаки нового об'єкта й співвідносяться з відомими ознаками засвоєних образів, які вже володіють певною оцінкою / оцінками. Співвіднесення нових ознак із вже відомими сприяє формуванню оцінки нових властивостей, а через них відбувається оцінка нового об'єкта пізнання, який займає певне місце в інформаційній та оцінній системі групи. Так відбувається систематизація / категоризація знань про світ.

На думку американських дослідників, здатність індивідів відрізнити «нас» від «них» є фундаментальною властивістю мозку, спрямованою на захист себе / своєї групи. Дослідження доводять, що люди від народження сприймають будь-кого, хто відрізняється від них, як загрозу, оскільки мозок має еволюційні вимоги до цього (Bergonzi Chris). З метою самозбереження та самозахисту представники групи змушені ідентифікувати Свого і Чужого. Цей процес відбувається за допомогою стереотипів, оцінки образів яких містять усі необхідні дані для виявлення спільних або відмінних рис / ознак між об'єктами.

У результаті проведеної ідентифікації задіюється відповідний сценарій поведінки, активується стереотипна оцінка об'єкта, яка ґрунтується на оцінці категоризованої ознаки. Наприклад, гетеростереотип «неввічливість» представлено ФО (зафіксованою у XVIII ст.) *sich französisch verabschieden* – (розм.) піти, не попрощавшись, що вербалізує нечемну поведінку французів, яка вважалася неприйнятною у німецькомовному середовищі. Виникнення ФО на позначення стереотипу пов'язують зі звичкою французів іти з прийому, не прощаючись із господарями (WRRiASU). ФО *mit jemandem Deutsch reden* – (розм.) говорити чітко, виразно, зрозуміло (WRRiASU) репрезентує авто-стереотипне позитивне сприйняття Свого (через імпліцитну оцінку образу).

На думку Г. Теджфел (Tajfel, 1982), етноцентризм не може викликати нейтральну категоризацію. Часто це пояснює гіперболізовану оцінку стереотипів: Свій – Добре або Чужий – Погано. Чітко виражена оцінка сприяє полегшенню категоризації і спрямована на виявлення максимальних міжгрупових відмінностей і внутрішньогрупових подібних ознак. Таке прагнення

є специфічним атрибутом стереотипізації (там само). Наприклад, *Deutsch und gut* – чітко і зрозуміло (Wander); *Der deutsche Kaiser ist Herr über Könige, der Spanier über Pferde, der Franzose über Esel und der Engländer über Teufel* (SLD) – Німецький Кайзер – Король Королів, іспанський – Король коней, французький – Король віслуків, англійський – Король чортів.

Яскраво негативно оцінюються представники чужих груп, наприклад: *Politisch ist englisch reden und teuflisch meinen* (SWN) – у політиці розмовляють англійською і думають як чорт (підступно); *ein Itaker sein* – (розм., зневажл.) бути італійцем; *ein Russki / der Iwan sein* (WRRiASU) – (розм., зневажл.) бути росіянином; *Glaube keinem Ungarn, er habe denn drei Augen in der Stirn* (там само). – (розм.) не довіряй угорцю, він має три ока у лобі.

Проте у результаті проведеного нами аналізу фактів мови маємо підстави стверджувати, що попри етноцентризм, нейтральна категоризація можлива, наприклад: *Der Italiener ist in der Religion ceremoniell, der Deutsche ernst, der Engländer andächtig, der Franzose eifrig, der Spanier abergläubisch* (Wander). – у релігії італієць дотримується церемоній, німець – серйозний, англієць – набожний, француз – старанний, іспанець – забобонний; *Spanisch mit Gott, italisch mit den Frauen, französisch mit den Freunden, englisch mit den Vögeln und deutsch – mit den Pferden* (SLD). – іспанці з Богом, італійці з жінками, французи з друзями, англійці з пташками, а німці з кінями.

Під час розгляду семантики ФО на позначення стереотипів встановлено, що не всі автостереотипи транслюють позитивну оцінку, а гетеростереотипи – негативну. Фактичний матеріал розвідки встановив протилежні факти. Наприклад, ФО *der Hampelmann sein* (WRRiASU) – (розм., фам.) бути безхарактерним представляє автостереотип «бути слабким» на основі образу національної іграшки, транслює негативну оцінку; *dummer Peter* – (розм., зневажл.) дурень (автостереотип «бути дурним»); *Er sieht aus wie Peter von Hameln* (SLD) – (розм.) виглядати дикуном, грубіяном. Незначна кількість гетеростереотипів передає позитивну оцінку, наприклад: *Italien ist das Land, wo Milch und Honig fließt* (Wander) – Італія – це країна з молочними ріками і кисільними берегами (біблійний образ Раю – позитивна оцінка).

Стереотип як елемент суспільної свідомості та самосвідомості забезпечує захист своєрідності духовної культури етносу (Байбурин, 1985: 36–46). Це відбувається через здатність стереотипного образу фіксувати і передавати когнітивну інформацію. Завдяки такій можливості стереотипні

образи забезпечують «психічний світ» людини (Крысько, 2002); захищають цінності групи (Липман, 2004: 107). Це визначено ще однією причиною стереотипізації – захист власної національної ідентичності та культури через накопичення, збереження й передачу НКІ засобами стереотипних схем поведінки, образів об'єктів (також виробленням оцінок ознак образів, що є суто національно-специфічним процесом).

Наприклад, стереотипні правила поведінки репрезентують ФО: *Bis Pfingsten lass den Pelz nicht fahren, nach Pfingsten ist's gut, ihn bewahren* (SLD) – до Трійці теплий одяг потрібен, а після Трійці можна його заховати; *Weihnachtskälber und Osterferkel machen die Bauern reich und weise* (SLD) – різдвяні телята й великодні поросята роблять селянина багатим і мудрим (йдеться про час народження молодняка у господарстві).

Національно-культурні образи в основі внутрішньої форми ФО транслюють автостереотип «бути розумним»: *etwas in der Birne haben* (WRRiASU) – (розм., жарт.) мати щось у голові (досл.: у груші – міфологічне уявлення про голову як вмістилище чогось доброго / поганого); *die Weisheit mit Löffeln gegessen haben* (там само) – хтось дуже розумний / мудрий (досл.: хтось їв мудрість ложками); *ins Schwabenalter kommen* (WRRiASU) – порозумнішати (досл.: дожити до віку шваба – уявлення про те, що шваби розумнішають тільки у 40 років (там само)).

Стереотип формується за певною схемою, яка сприяє відтворенню вже відомих форм свідомості людини та її поведінки. Зовнішній світ визначає умови існування індивідів у вигляді програми взаємодії людини з об'єктивною реальністю. Елементи програми відображають потреби суб'єктів у процесі адаптації у світі. Необхідність адаптації визначає пошук необхідних для життя людини умов або їх створення (Меренков, 2001: 9–14).

Потрібна для успішної життєдіяльності програма існування індивідів розглядається як впорядкована система реакцій на подразники і на зміну схеми еволюції індивіда (через зміни зовнішніх умов існування). Саме стереотип є тим елементом програми життєзабезпечення, який уможливує виживання у світі на біологічному рівні. Тому програма життєдіяльності визначає існування індивіда / групи, активуючи свої елементи та реалізуючи зв'язки між своїми ж елементами. Людина розглядається не лише як жива система, здатна пристосовуватися, але й як така, що діє з метою розв'язання життєво необхідних завдань (Когутяк, 2016: 183), тобто є активною через необхідність виживання і самозбереження. Саме тому

стереотип плумачать як схему активної взаємодії людини з позамовними об'єктами, у результаті чого забезпечується її життєдіяльність; як активні схеми у вигляді програми з певним набором елементів і чітко фіксованими зв'язками й відношеннями між ними (Меренков, 2001: 14–15). Тобто, підхід до визначення стереотипу змінюється від незмінної до динамічної структури.

Існує думка, що безумовні рефлекси підтверджують здатність живих організмів зберігати і передавати стереотипну інформацію генетичним шляхом. Стереотипна життєво необхідна інформація зберігається у клітинах живих організмів, що й уможливує її передачу із покоління у покоління. Це може бути поясненням багатівікового існування певних стереотипів у практично незмінному вигляді. Така тривала усталеність обґрунтовується необхідністю їхнього функціонування для забезпечення адекватного реагування на виклики зовнішнього світу (Меренков, 2001: 16).

Генетичні стереотипи можуть занотовуватися тими програмами, які формують безумовний рефлекс. У такий спосіб через фіксацію інформації відбувається накопичення позитивних ознак і характеристик представників групи, оскільки саме позитивна інформація є необхідною для забезпечення існування (Меренков, 2001: 16–17). Наприклад, стереотип любові, кохання (*jemandem sein Herz zu Füßen legen* (WRRiASU) – покласти к.-н. серце до ніг; *die Sonne in sein Herz lassen* (там само) – закохатися), краси (*wie ein Veilchen im Verborgenen blühen* (там само) – рідкісна краса; *wie gemalt* (там само) – як намальований); справедливості (*recht und billig* (там само) – правильно і справедливо; *nach bestem Wissen und Gewissen* (там само) – вчинити по справедливості (вираз із юриспруденції XVII ст.)).

Психічний чинник формує програми функціонування підсвідомості і свідомості, поєднує вироблені схеми, шаблони, стереотипи реагування на зовнішні впливи. Психіка генерує всі види психічних реакцій, які виявляються підсвідомо (Меренков, 2001: 19; Когутяк, 2016: 184), такі як вияв емоцій – «усталених психічних програм реагування на ступінь співпадіння реальності з очікуванням», що пов'язано зі стереотипом поведінки (Меренков, 2001: 21).

Емоції впливають на поведінку, визначають сценарії дій індивіда, коли той перебуває у певному емоційному стані. Наприклад, стереотипна поведінка радості очікує такі сценарії: високо стрибати / підстрибувати (*vor Freude an die Decke springen* (стрибати до стелі від радості); *einen Luftsprung machen* – стрибати до неба (від

радості); вигукувати (*Juhu! / Juchhe! / Juchhei! Fick die Henne!* (вигук радості); сміятися / посміхатися (*(bis) über beide Backen grinsen / strahlen* – широко посміхатися від радості; співати (*sich freuen wie ein Schneekönig* – дуже радіти чомусь) тощо. Сум викликає стереотипну поведінку: бути понурим: (*geknickt sein* – бути понурим; (укр.) прибитий горем; *den Kopf sinken lassen* – повісити голову (зневірися, впасти духом, поникнути); плакати (*sich die Augen aus dem Kopfweinen* – виплакати очі).

Колективна практика, спрямована на освоєння світу, пов'язана із соціальною діяльністю, виробляє низку певних стереотипів (гендерні, вікові, сімейні). Соціальні причини пов'язані з усвідомленими діями (Меренков, 2001: 32), які вчиняються із розумінням їх смислу, значення, призначення, на відміну від біологічних і психічних причин, які діють підсвідомо.

Аналіз образів, покладених в основу внутрішньої форми ФО, розкриває розуміння ознак, які послугували підставою для категоризації і стереотипізації. Наприклад, гендерні стереотипи: *Eine gute Hausfrau hat fünf K zu besorgen: Kinder, Kammer, Küche, Keller und Kleider* (SLD) – хороша домогосподарка повинна турбуватися про п'ять «К»: діти, дім, кухня, підвал (запас продуктів), одяг; *den starken Mann markieren* (WRRiASU) – (розм.) намагатися показати силу (досл.: поводитися як сильний чоловік (образ чоловіка – образ фізичної сили); вікові стереотипи: *alt wie Methusalem* (там само) – (рідко) бути дуже старим (досл.: старий як Еммануїл (біблійний образ); *bemoost sein* (там само) – (розм., зневажл.) бути старим (досл.: бути вкритим мохом); сімейні стереотипи: *Kind und Kegel* (там само) – (розм.) вся сім'я (досл.: з дітьми і байстрюками (у середньовісній німецькій *Kegli* – позашлюбна дитина); *ein Nestküken sein* (там само) – (розм.) бути наймолодшою дитиною (досл.: курча, що сидить у гнізді).

Соціальні причини процесу стереотипізації виникають через те, що людина існує у соціумі, причому одночасно є членом різних соціальних груп (гендерна, вікова, сімейна, релігійна, професійна, місце проживання). З метою успішного існування групи результатом соціальної взаємодії має бути створення сприятливих умов буття. Тому той варіант взаємодії, у результаті якого виробляється оптимальний результат симбіозу, постійно повторюється. Через постійне повторення сценарії соціальної взаємодії перетворюються у правило, яке «при систематичному застосуванні протягом кількох поколінь трансформується у норму» (Меренков, 2001: 34). Норма є апіорним

поняттям, що й забезпечує стереотипізацію певних аспектів життєдіяльності групи. Багаторазове емотивно-оцінне акцентування ознак об'єктів / дій / явищ, які повторюються, забезпечує фіксацію стереотипів у свідомості (Крисько, 2002).

Висновки. Отже, процес стереотипізації вважаємо результатом категоризації ознак стереотипованого об'єкта. Передумовою стереотипізації розглядаємо етноцентризм як фон категоризації, через що освоєння позаумовної дійсності відбувається крізь призму власної національної культури.

Виявлено такі причини психологічної стереотипізації як економія зусиль, необхідність ідентифікації Свій / Чужий, передача когнітивної інформації наступним поколінням. Економію зусиль при освоєнні нової інформації визначено однією з головних причин стереотипізації, засобами якої виступають готові стереотипи, які містять у спрощеному вигляді масиви вже оброблених даних про об'єкти реального світу і слугують основою для подальшої категоризації ознак пізнаваних об'єктів. Стереотипні образи є засобами ідентифікації, тому що акумулюють, зберігають і тран-

слюють НКІ з метою захисту власної культури та ідентичності, яку розглядаємо як одну із життєво необхідних для групи причин стереотипізації.

З погляду соціології виокремлено біологічні, психічні та соціальні причини. Біологічний чинник стереотипізації пов'язаний з умовною матрицею реального світу, яка пропонує параметри існування організмів та визначену програму життєдіяльності, елементом якої вважається стереотип, що сприяє пристосуванню організмів до зовнішнього середовища й активує пошук шляхів вирішення певних життєвих завдань для виживання.

Психічний чинник формує стереотипні схеми, реакції, шаблони поведінки, на які не поширюється раціональний контроль. Соціальні чинники пов'язані з колективною діяльністю, спрямованою на освоєння реального світу; виявляються у свідомості з чітким розумінням їх значення, функцій, сфер застосування.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення лінгвальних чинників виникнення мовних стереотипів, представлених засобами ФО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбурин А. Этнические аспекты изучения стереотипных форм поведения и традиционных культур. Ленинград : Советская этнография. 1985. № 2. С. 36–46.
2. Когутяк Н. Закономірності перцептивного розвитку у ранньому онтогенезі: на межі нормативів. *Психологія особистості*. 2016. № 1(7). С. 182–190.
3. Крисько В. Г. Етнічна психологія : Учеб. посібник для студ. вищ. навчальн. закладів. М.: Видавничий центр «Академія», 2002. 320 с. URL: <http://socio.125mb.com/etnicheskaya-psiologiya-ucheb-posobie-dlya.html>.
4. Липпман У. Общественное мнение / пер. з англ. Т. В. Барчуновой. М. : Институт фонда «Общественное мнение», 2004. 384 с.
5. Меренков А. В. Социология стереотипов : монография. Екатеринбург, 2001. 290 с.
6. Руджеро В. Р. По ту сторону эмоций и чувств: Руководство по критическому мышлению / пер. с англ. А. Поликина. Alfred Publishing Co., Inc. Channel Drive, Port Washington, N.Y., 1975. 82 с.
7. Світич С. Проблеми вивчення стереотипів і стереотипізації: теоретико-методологічні підходи. Наукові записки. ІпіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. Випуск 1(63). С. 310–324. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/svitych_problemy.pdf (дата звернення: 12.01.2021).
8. Bergonzi Chris. Understanding Bias and the Brain. URL: <https://www.kornferry.com/insights/articles/understanding-bias-and-brain>.
9. Brigham J. C. Ethnic stereotypes. *Psychological Bulletin*. 1971. 76(1). P. 15–38.
10. Katz D., Braly K. W. Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1933. № 28. P. 280–290.
11. SLD: Spruchlexikon Deutsch. URL: <https://operone.de/spruch/searchspruch.php>.
12. SWN: Sprichwoerter.net. URL: <https://www.sprichwoerter.net/index>.
13. Tajfel H. Social identity and intergroup behavior. *Soc. sci. inform.* 1982. № 13(2). P. 6–93. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/053901847401300204>.
14. The authoritarian personality/ Adorno T. W., Frenkel-Brunswick E., Levinson D. J., Sanford R. N. New York : Harper & Row, 1950. 1000 P. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=rm2mDwAAQBAJ&pg=PR24&lpq=PR24&dq=The+Authoritarian+Personality>.
15. Wander K. F. W. Deutsches Sprichwörter-Lexicon von Karl Friedrich Wilhelm Wander. URL: <http://woerterbuchnetz.de>.
16. WRRiASU: Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache. URL: <https://www.redensarten-index.de>.

REFERENCES

1. Bajburyn A. Etnicheskye aspekty yzucheniya stereotypnykh form povedeniya y tradytsyonnykh kul'tur. [Ethnic aspects of studying stereotyped forms of behavior and traditional cultures]. Leningrad : Soviet Ethnography. 1985. № 2, p. 36–46 [in Russian].

2. Kohutiak N. Zakonomirnosti pertseptyvnoho rozvytku u rann'omu ontogenezi: na mezhi normatyviv. [Laws of perceptual development in early ontogenesis: at the boundaries of standards]. *Psychology of specialness*. 2016. № 1(7). P. 182–190 [in Ukrainian].
3. Krys'ko V. H. Etnichna psykholohiia : Ucheb. posibnyk dlia stud. vysch. Navchan', zakladiv. [Ethnic Psychology: Textbook. manual for students. higher exercises, institutions]. M. : Publishing Center "Academy", 2002. 320 p. URL: <http://socio.125mb.com/etnicheskaya-psihologiya-ucheb-posobie-dlya.html> [in Russian].
4. Lyppman U. Obschestvennoe mnenye / per. s anhl. T. V. Barchunovoj. [Public opinion / Translated from English. T. V. Barchunova; ed. translation by K. A. Levinson, K. V. Petrenko]. Moscow : Institute of the Public Opinion Foundation. 2004. 384 p. [in Russian].
5. Merenkov A. V. Sotsyolohiia stereotypov : monografii. [Sociology of stereotypes. Monograph]. Ekaterinburg, 2001. 290 p. [in Russian].
6. Rudzhero V. R. Po tu storonu emotsyj y chuvstv : Rukovodstvo po krytycheskomu myshleniyu / per. s anhl. A. Polykina. [Beyond Emotions and Feelings: A Guide to Critical Thinking / translation from English A. Polikina]. Alfred Publishing Co., Inc. Channel Drive, Port Washington, N.Y., 1975. 82 p. [in Russian].
7. Svitych S. Problem vyvchennia stereotypiv ta stereotypizatsii: teoretyko-metodolohichni pidkhody. [Problems of studying stereotypes and stereotyping: theoretical and methodological approaches]. Proceedings. IpiEND them. I. F. Kuras NAS of Ukraine. 2018. Issue 1 (63). P. 310–324. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/svitych_problemy.pdf [in Ukrainian] (data zvernennia: 12.01.2021).
8. Bergonzi Chris. Understanding Bias and the Brain. URL: <https://www.kornferry.com/insights/articles/understanding-bias-and-brain>.
9. Brigham J. C. Ethnic stereotypes. *Psychological Bulletin*. 1971. 76(1). P. 15–38.
10. Katz D., Braly K. W. (1933). Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1933. № 28. P. 280–290.
11. SLD: Spruchlexikon Deutsch. URL: <https://operone.de/spruch/searchspruch.php>.
12. SWN: Sprichwoerter.net. URL: <https://www.sprichwoerter.net/index>.
13. Tajfel H. Social identity and intergroup behavior. *Soc. sci. inform.* 1982. 13 (2). P. 65–93. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/053901847401300204>.
14. The authoritarian personality / Adorno T. W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D. J., Sanford R. N. New York : Harper & Row, 1950. 1000 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=rm2mDwAAQBAJ&pg=PR24&lpg=PR24&dq=The+Authoritarian+Personality>.
15. Wander K. F. W. Deutsches Sprichwörter-Lexicon von Karl Friedrich Wilhelm Wander. URL: <http://woerterbuchnetz.de>.
16. WRRiASU: Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache. URL: <https://www.redensarten-index.de>.

UDC 811.111'27:656.61

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-38>**Olena FROLOVA,***orcid.org/0000-0002-1510-2902**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the English Language Department for Deck Officers**Kherson State Maritime Academy**(Kherson, Ukraine) olenafrolova09@gmail.com*

TEACHING STANDARD MARITIME COMMUNICATION PHRASES AT MARITIME ENGLISH LESSONS

Modern maritime industry is international, a great number of crews are multilingual, a lot of maritime accidents are caused by communication barriers. The diversity in ship and shore personnel engaged in maritime transportation may subsequently result in communication problems. Communication failures together with the differences in accents of English may affect safety of human life and marine environment. Standard Marine Communication Phrases (SMCP) were adopted by the International Maritime Organization in order to reduce such risks.

The paper deals with the ways of teaching SMCP at Maritime English lessons. The author points out that the training of SMCP should be carried out systematically. As it is necessary to develop a thematically oriented and methodically grounded system of training activities, to determine the sequence of their application in the classroom.

The author of the paper shares the experience of implementing communicative activities in order to provide trainees with "command of English in written and oral form" necessary to perform profession-oriented duties and meet industry requirements listed in the STCW Convention. The advantages of certain types of exercises and activities presented in the IMO Model Course 3.17 "Maritime English" are discussed. In addition to controlled and semi-controlled exercises, Maritime English teachers are recommended to use role-plays and simulations based on real-life situations.

The paper focuses on training of future seamen in SMCP knowledge for enhancing their communication skills in routine and emergency situations which would help prevent possible accidents due to communication failures. The basic aim is to describe how SMCP can be incorporated in the learning process of Maritime English in order to prevent communication failures. Trainees should be engaged into a real-life maritime scenario simulation, provided with an opportunity to apply a broader set of professional knowledge.

The paper will also present outcomes of training sessions conducted at Maritime English lessons in which SMCP were practiced by trainees.

Key words: *Maritime English, Standard Marine Communication Phrases, multilingual crew, authentic material, communicative activities.*

Олена ФРОЛОВА,*orcid.org/0000-0002-1510-2902**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри англійської мови в судноводінні**Херсонської державної морської академії**(Херсон, Україна) olenafrolova09@gmail.com*

НАВЧАННЯ СТАНДАРТНИХ ФРАЗ ДЛЯ СПІЛКУВАННЯ НА МОРІ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасна морська галузь є міжнародною, велика кількість екіпажів є багатомовними, багато морських аварій спричинені комунікаційними бар'єрами. Різноманіття суднового та берегового персоналу, що займається морськими перевезеннями, згодом може призвести до проблем у комунікації. Невдачі в спілкуванні разом із різницею в акцентах англійської мови можуть вплинути на безпеку життя людей і морського середовища. З метою зменшення таких ризиків Міжнародна морська організація затвердила Стандартні фрази для спілкування на морі.

У статті розглядаються способи навчання стандартних фраз для спілкування на морі на заняттях із морської англійської мови. Авторка зазначає, що навчання стандартних фраз має проводитися систематично, оскільки необхідно розробити тематично орієнтовану та методично обгрунтовану систему навчальних завдань, визначити послідовність їх застосування на занятті.

Авторка статті ділиться досвідом використання комунікативних завдань з метою забезпечення майбутніх моряків «володінням англійською мовою в письмовій та усній формі», необхідним для виконання професійно-

орієнтованих обов'язків і задоволення галузевих вимог, перелічених у Конвенції ПДНВ. Обговорюються переваги деяких видів вправ і завдань, представлених у Модельному курсі ІМО 3.17 «Морська англійська мова». Додатково до контрольованих і напівконтрольованих вправ викладачам морської англійської мови рекомендується використовувати рольові та імітаційні ігри на основі реальних ситуацій.

Стаття зосереджена на навчанні майбутніх моряків стандартних фраз для спілкування на морі для підвищення їхніх навичок спілкування в повсякденних і надзвичайних ситуаціях, що допомогло б запобігти можливим аваріям унаслідок непорозумінь. Основна мета статті полягає в тому, щоб описати, як навчання стандартних фраз може бути включено в процес навчання морської англійської мови. Здобувачі повинні брати участь у реальному моделюванні професійного сценарію, що забезпечує можливість застосування широкого набору професійних знань.

Також представлені результати навчальних занять із морської англійської мови, на яких здобувачі практикували стандартні фрази для спілкування на морі.

Ключові слова: морська англійська мова, стандартні фрази для спілкування на морі, багатомовний екіпаж, автентичний матеріал, комунікативні вправи.

Problem statement. Among the main tasks of modern maritime education and training is to facilitate safer navigation worldwide, thus the International Maritime Organization (IMO) has outlined that effective communication is an essential issue for maritime safety. Standard Marine Communication Phrases (SMCP) serve as “the language for the sea”, as they improve and standardize Maritime English. Today it is required that each seafarer should demonstrate SMCP competency regardless of his rank, nationality and field of work. There is a current need in clear, accurate on-board communication and successful interaction among the crewmembers because a lot of accidents at sea are caused by communication misunderstandings. The SMCP course should be integrated logically into the course of Maritime English within the curriculum of maritime institutions.

The main focus must be on the development of successive and systematic teaching and learning materials in SMCP. The improvement of such materials as guidelines for maritime communication in multilingual crews must be carried out dynamically and continually.

The author of the paper suggests a number of activities focused on learning of SMCP, analyzes the communicative skills required by the IMO Model Course 3.17 in order to ground selected activities for Maritime English lessons. The results of the analysis will be presented in the paper.

Recent research and publications. The question of the standardization of Maritime English, the objectives and challenges of SMCP use have been discussed by C. Cole, A. Noble, B. Pritchard, P. Trenkner and many others. A. Şihmantepe, S. Sernikli, R. Ziarati present outcomes of communication training sessions conducted in a bridge simulator in which SMCP were practiced in a ‘building-up’ manner through a passage scenario (Şihmantepe et al., 2011).

Many papers discuss the purpose of SMCP in enhancing safety of navigation, study their lexi-

cal and grammar features (Pritchard, 2002). Some researchers focus on the peculiarities of maritime VHF communication and an urgent need in effective training of future seamen for a diverse professional environment at sea (Şihmantepe et al., 2019). Some authors share their own experience of developing such learning activities that can assist in SMCP training in maritime institutions (Kudryavtseva, Shvetsova, 2019).

The purpose of the research is to present the results of the implementation of activities in the process of SMCP training.

The main text. According to the International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, the ability to understand and use SMCP is required for the certification of officers in charge of a navigational watch on ships of 500 gross tonnage or above (STCW, 2011). SMCP include phrases which have been developed to cover the most important safety-related fields of verbal shore-to-ship (and vice-versa), ship-to-ship and on-board communications (SMCP, 2002).

It is extremely important that together with external VHF communication with the shore stations and the other ships in the area of sailing, continuous communication must also be established between the bridge and the engine control room during the passage. Besides, clear and comprehensible verbal communication within the bridge and engine control room must ensure safe navigation of the ship. The crewmembers must be able to perform operational communications clearly, like handing over the watch, reporting faults, contacts and incidents etc. (Şihmantepe et al., 2011: 107).

Since SMCP explain the procedures on routine and emergency on-board communication, it is not enough to focus on accurate use of SMCP only. It is obvious that every seaman must be competent in the use of SMCP as he/she must be ready for the challenges facing modern multilingual maritime industry.

SMCP training at Maritime English lessons can provide an opportunity to create a real-life professional language context for trainees. The process of SMCP learning can simulate the actual work of the ship and the trainees can use them in their future onboard work. In order to achieve good results, the Maritime English teachers should adjust the syllabus of SMCP training, use the authentic materials and select the training content.

For instance, Uwe-Michael Witt in his research paper suggests how the methodical approach can be implemented into the process of SMCP training. The approach can be divided into four stages: comprehending stage, imprinting stage, acquiring stage and using stage (Witt, 2019: 218).

The Comprehending Stage is a sequence of staged communications based on single-purpose communications in the scenario. The learner has to complete certain exercises (multiple choice, true/false, gaps fill) while listening. After each exercise completion, the learner listens to the communication again and reads along the tape script.

The Imprinting Stage is a sequence of exercises during which the learner's focus is directed to the specific meaning of words. Examples of SMCP are quoted to illustrate the unique meaning of the words. Secondly, VHF communication is practiced (e.g. message markers, etc.). The accurate use of tense forms is practiced as well as the correct use of prepositions. All exercises are based on one message which was presented at the Comprehending Stage. The learner is also invited to repeat it as a practice for the pronunciation.

The Acquiring Stage includes only one type of exercise: the learner repeats the complete message after a native speaker has read it to give the perfect pronunciation example.

The Using Stage is a sole translation exercise: the learner translates from his/her mother tongue the messages used in all three stages before. (Witt, 2019: 218).

To the author's opinion, SMCP training shall be thoroughly planned by the teacher. As it is necessary to collect the appropriate authentic material and create typical working situations at Maritime English lesson. According to the training purpose, the teacher is highly advised to select communicative tasks available in IMO Model Course 3.17. The author recommends that the process of SMCP training should be divided into four stages: lead-in (motivation activities), presentation (drilling exercises), practice (practicing SMCP dialogues) and production (free application of SMCP in professional speaking).

The Part "Instructor Manual" of IMO Model Course 3.17 contains 25 various communicative activities focused on accuracy and fluency of use of SMCP (IMO Model Course, 2015). These activities can be grouped as follows:

1) SMCP drilling (individual drills, open and closed pair drills, choral drills, split class drills, back chaining drills, contrasting drills, substitutional drills, drilling SMCP with audio recordings);

2) Surveys (group questionnaires, class survey);

3) Dialogues (half dialogues, vanishing dialogue, guided dialogues, collaborative dialogues, SMCP dialogue prompts);

4) Dictations ("thinking" dictation, student-led dictation, pair race dictation, wall dictations, split pair dictation);

5) Simulation and role-play (guided SMCP role-plays, free SMCP role-plays, checklist simulation);

6) Others (random choice communications, transferring messages to SMCP, students' recordings, SMCP comprehension activities, taking notes, SMCP message markers).

However, the Maritime English teacher shall choose a number of activities to succeed in SMCP training. Based on the author's experience, the sequence of SMCP training shall be logical and effective. For example, the series of activities (minimum 5) can be helpful to drill one set of SMCP (Frolova, 2020: 213).

For example, within the topic "Standard Engine Orders", the students are assigned a number of lead-in tasks first. The students are free in expressing their own opinions.

List top-three situations when deck and engine officers must maintain efficient communication.

Discuss the questions.

1. How is it possible to coordinate the actions between departments?
2. What device(s) can be used for internal communication?
3. Why must the orders be standardized?

Answer the question.

1. Which of the phrases are engine orders? Why?
 - Port fifteen
 - Stop engines
 - What is your position?
 - How do you read me?
 - Half ahead
 - Meet her
 - Starboard ten
 - Slow astern

Then the teacher is recommended to apply traditional choral drilling and follow with substitutional drills. Both these activities are considered to be fully controlled activities.

Listen to the engine orders and repeat them.
Listen to the engine orders and write them down.
Listen to the engine orders and underline the correct option.

1. a) You must be fully prepared to manoeuvre.
b) You must proceed slowly ahead.
2. a) You must reverse very slowly.
b) You must reverse at top speed.
3. a) No more manoeuvring.
b) No engine revolutions.
4. a) You must reverse slowly.
b) You must proceed with maximum manoeuvring speed.

Then the teacher may continue with semi-controlled activities (e.g. half dialogues, SMCP dialogue prompts).

Complete the dialogue with SMCP.

OOW: Stand by engine room.
 Engineer: _____
 OOW: _____
 Engineer: Slow astern, sir.
 OOW: Stop engines.
 Engineer: _____, sir.
 OOW: _____
 Engineer: Dead slow ahead, sir.
 OOW: _____

At the final stage, the productive activities must be applied by the teacher (e.g. guided SMCP role-plays, free SMCP role plays). When preparing guided SMCP role plays, the teacher shall prepare a guided dialogue using SMCP and also some simple role cards to vary the information contained in the dialogue. Once the trainees have completed and practised the guided dialogue, the teacher shall hand out the role play cards to pairs of students and ask them to try the dialogue again but using the new information they have on their cards. Free SMCP role plays require a list of sit-

uations onboard a vessel that would require seafarers to use SMCP. To make the situations more realistic, the authentic context is required. The students should work in pairs, improvising a suitable dialogue using appropriate SMCP.

Role-play the situations.

Situation 1

Student A. You are OOW. Order the engine room to slow down, then stop and then shut down the engines.
 Student B. You are Engineer. Respond to OOW.

Situation 2

Student A. You are OOW. Order the engine room to get ready, then go in reverse, stop, then go slowly forward.
 Student B. You are Engineer. Respond to OOW.

The sequence of activities suggested by the author in the process of SMCP training is aimed at linking real seafarer's life and classroom environment. The activities recommended above can serve as a compulsory part of Maritime English course.

Conclusion. The author outlined the way the process of learning SMCP can be organized within the course of Maritime English. SMCP drilling makes the learning environment of Maritime English classroom similar to that of a ship's one, it provides professional scenarios of communication in the maritime industry. The trainees are supposed to use the learnt SMCP during their academic training (navigation sciences) and apply them in real-life situations (internal and external maritime communication).

As for the further research, the author will study the problem of the article deeper in her next publications. The opportunities of improving SMCP competency of future seamen by means of training sessions within bridge simulators and application of real-life scenarios will be analyzed.

BIBLIOGRAPHY

1. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London : International Maritime Organization, 2015. 228 p.
2. IMO Standard Marine Communication Phrases. London : IMO Publishing, 2002. 116 p.
3. Pritchard B. On Some Issues in the Standardization of Maritime English – Pedagogical Implications. *Proceedings of International Seminar on Maritime English*. 2002. P. 52–68.
4. Şihmantepe A., Beşikçi E.B., Özsever E. Efficiency of IMO SMCP for safe navigation at sea: needs and challenges. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 7.2 (71.2). С. 25–29.
5. Şihmantepe A., Sernikli S., Ziarati R. Building Maritime English by Event Simulation. *Proceedings of IMEC-23*. 2011. P. 102–112.
6. STCW including 2010 Manila amendments: STCW Convention and STCW Code. London : International Maritime Organization, 2011.
7. Witt U. M. My Practice: Using Tailor-Made Exercise Sequences Provided Online to Improve, Practice and Consolidate the Use of the SMCP at VTS and MRC and Port Control Centres. *Proceedings of IMEC-31*. 2019. P. 214–220.
8. Кудрявцева В. Ф., Швецова І. В. Стандартні фрази для спілкування на морі як навчальна потреба. *Педагогічні науки*. 2019. Вип. LXXXVIII. С. 104–109.
9. Фролова О. О. Integrating Standard Marine Communication Phrases into Maritime English Course. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 68. Т. 2. С. 212–215.

REFERENCES

1. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: International Maritime Organization, 2015. 228 p.
2. IMO Standard Marine Communication Phrases. London: IMO Publishing, 2002. 116 p.
3. Pritchard B. On Some Issues in the Standardization of Maritime English – Pedagogical Implications. *Proceedings of International Seminar on Maritime English*. 2002. pp. 52–68.
4. Şihmantepe A., Beşikçi E.B., Özsever E. Efficiency of IMO SMCP for safe navigation at sea: needs and challenges. *Young Scientist*. 2019. Issue 7.2 (71.2). pp. 25–29.
5. Şihmantepe A., Sernikli S., Ziarati R. Building Maritime English by Event Simulation. *Proceedings of IMEC-23*. 2011. pp. 102–112.
6. STCW including 2010 Manila amendments: STCW Convention and STCW Code. London: International Maritime Organization, 2011.
7. Witt U.M. My Practice: Using Tailor-Made Exercise Sequences Provided Online to Improve, Practice and Consolidate the Use of the SMCP at VTS and MRC and Port Control Centres. *Proceedings of IMEC-31*. 2019. pp. 214–220.
8. Kudryavtseva V.F., Shvetsova I.V. Standartni frazy dlja spilkuvannja na mori jak navchal'na potreba [Standard Maritime Communication Phrases as a Training Need]. *Pedagogical Sciences*. 2019. Issue LXXXVIII. pp. 104–109 [in Ukrainian].
9. Frolova O.O. Integrating Standard Marine Communication Phrases into Maritime English Course. *Pedagogy of Creative Personality Formation in Higher and Secondary Education*. 2020. Issue 68. Volume 2. pp. 212–215.

Інна ЯКУШЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4941-9411

*старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) iyakushenko@i.ua*

Олена ПРИХОДЬКО,

orcid.org/0000-0002-8732-3659

*старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Херсон, Україна) olenaprykhodko@ukr.net*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГЕЙМІФІКАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У сучасному інформаційно-освітньому середовищі спостерігається збільшення інтересу щодо використання комп'ютерних технологій та Інтернет-платформ із метою підвищення якості навчання. У статті розглядаються методологічні засади гейміфікації як однієї з ефективних форм навчання. Виокремлюються переваги впровадження гейміфікації в освітній процес під час навчання англійської мови в технічному ВНЗ в умовах дистанційної та самостійної роботи студентів. Аналіз низки публікацій та досліджень свідчить, що гейміфікація доповнює і розширює можливості традиційного навчання завдяки переважанню інтерактивного навчання, зміні функції викладача на консультанта. Стверджується, що цінність гейміфікації полягає в тому, щоб ігровий принцип сприяв створенню усвідомленого навчального досвіду. Акцентується на основних аспектах гейміфікації, виокремлюються три сфери поведінки студентів, на які гейміфікація має вплив. Порівнюються поняття гри та освітнього процесу стосовно спільних цілей, задач, перешкод, етапів та отриманих результатів. Підкреслюється, що успішне завершення кожного етапу як у грі, так і в освітньому процесі стає запорукою належного рівня сформованості тих чи інших умінь і навичок. Детально розглядаються переваги гейміфікації. Пропонується низка критеріїв, які використовуються під час аналізу онлайн-ігор та платформ, які варто застосувати в освітньому процесі, та надаються приклади популярних Інтернет-сайтів для вивчення англійської мови. Розглядається приклад платформи щодо можливості вивчення різних категорій англійської мови онлайн в умовах самостійної та дистанційної роботи студентів, виокремлюються її переваги та недоліки, а також зроблений акцент на зв'язку викладача зі студентом під час проходження рівнів гри. Підсумовується, що гейміфікація у вищій школі дає змогу створити таке інформаційно-освітнє середовище, яке сприяє самоосвіті, отриманню та розширенню знань, професійних навичок і вмінь, але, незважаючи на позитивні сторони, необхідно уникати надмірного захоплення ігровими технологіями на користь лише формальним аспектам.

Ключові слова: *інформаційно-освітнє середовище, гейміфікація, освітній процес, онлайн-гра, платформа, самоосвіта.*

Inna YAKUSHENKO,

orcid.org/0000-0003-4941-9411

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine) iyakushenko@i.ua*

Olena PRYKHODKO,

orcid.org/0000-0002-8732-3659

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Kherson, Ukraine), olenaprykhodko@ukr.net*

METHODOLOGICAL BASIS OF GAMIFICATION AS AN INNOVATIVE FORM OF EDUCATION AT TECHNICAL UNIVERSITY

In the modern information and educational environment, there is a growing interest in the use of computer technologies and online platforms for improving the quality of education. The article describes the methodological basis of gamification as an effective form of education. The advantages of implementing gamification in the educational

process in teaching English at the technical university under conditions of distance learning and independent work of students are underlined. Analysis of recent studies and research has proved that gamification enlarges the possibilities of traditional learning due to prevailing interactive learning, changing the function of a teacher to a consultant. It is stated that the significance of gamification is in the fact that the playing principle contributes to the creation of a conscious learning experience. The main aspects of gamification are highlighted and three spheres of students' behavior, which are influenced by gamification, are distinguished. The concept of the game and educational process as for common aims, tasks, difficulties, levels and obtained results are compared. It is stressed that successful completion of every level both in a game and educational process is the guarantee of a definite level of the formation of learning skills. The advantages of gamification are considered in details.

A number of criteria used in the analysis of online games and platforms which should be used in the educational process are proposed and examples of popular Internet sites for learning English are given. An example of the platform for the possibility of learning English online under the conditions of distance learning and independent work of students is analyzed and its advantages and disadvantages are defined. Much attention is given to the communication between a teacher and a student in passing levels of the game.

It is summed up that gamification in a higher school makes it possible to create such information and educational environment which facilitates self-education, receiving and enlarging knowledge, professional skills, but, despite the positive aspects, it is necessary to avoid overindulgence in game technologies only in favor of formal aspects.

Key words: *information and educational environment, gamification, educational process, online game, platform, self-education.*

Постановка проблеми. Процеси глобалізації світу швидкими темпами впливають на інтенсивний процес розвитку всіх сфер нашого суспільства. Суттєві зміни відбуваються у зміні статусу іноземних мов у системі вищої освіти, що спонукає не лише до зміни методів та прийомів навчання (від текстуально-перекладних до комунікативно-діяльнісних). Важливо не просто засвоїти інформацію, а використати її як підґрунтя для подальшого саморозвитку та самонавчання не лише у вибраній сфері діяльності, а й для спілкування в повсякденному житті. Отже, цілі та зміст навчання іноземних мов у закладах вищої освіти не лише зорієнтовані на профіль спеціальності, а передбачають безперервний пошук шляхів підвищення ефективності освітнього процесу та формування впевненої в собі особистості з широким кругозором та вільним володінням іноземною мовою.

Актуальність дослідження зумовлена пошуком та висвітленням інноваційних інтерактивних методів та форм навчання англійської мови студентів закладів вищої освіти як додаткового компоненту самоосвіти. Однією з таких форм навчання, яка відповідає запитам та вимогам часу, стала гейміфікація. Для більшості викладачів процес гейміфікації став суттєвим доповненням та розширенням можливостей традиційного навчання, інші побачили в ньому потенціал зміни всієї освітньої парадигми на комп'ютерно орієнтовану, інтерактивну систему навчання, яка передбачає мінімальне втручання з боку викладача чи навіть його повну відсутність (Пасічник, 2018: 344).

Аналіз досліджень. Термін «гейміфікація», його методи та основні принципи прийшли до нас із зарубіжних досліджень і, насамперед,

стосувалися бізнес-сфери. Мотиваційну складову частину гейміфікації вивчав Ю – Кай Чоу. Досвід використання відеоігор під час навчання розглянуто в циклі статей Дж. Шапіро. Автор є прихильником використання ігрових методів навчання, але підкреслює, що «завжди потрібно пояснювати учням, як і чому гра узгоджується із загальним контекстом навчання. Геймдизайнер Р. Костер, навпаки, розглядає навчання як невід'ємну складову частину гри (Переславська, Смагіна, 2019: 251). Цінність праць І. Атталі визначається тим, що він пропонує підхід, в якому ігрофікація розглядається як інструментарій для збільшення залученості користувачів (Караваєв, Соболева, 2017: 15).

Суттєвий потенціал використання ігрових механізмів у неігровому контексті, зокрема освітньому, став поширеною практикою та надзвичайно ефективним інструментом навчання, чим привернув увагу і вітчизняних дослідників. Зокрема, Н. Кравець досліджує етапи створення гейміфікованої системи в освітньому процесі закладів вищої освіти, О. Ткаченко розглядає питання гейміфікації формальної та неформальної освіти (Пасічник, 2018: 345).

Мета статті – вивчити методологічну базу та виявити переваги гейміфікації щодо впровадження її в освітній процес під час навчання англійської мови в технічному ВНЗ в умовах дистанційної та самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу. Термін «гейміфікація» з'явився в 2008 році в індустрії цифрових медіа і не отримував широкого визнання приблизно до 2010 року (Переславська, Смагіна, 2019: 251). Незважаючи на те, що цей термін є порівняно новим, в літературі є безліч його визначень. Г. Зікерманн визначив гейміфікацію

як «процес використання ігрового мислення та механіки для залучення аудиторій та вирішення проблем» (Зикерманн, Линдер, 2014: 122). На думку німецького вченого С. Детердингу, гейміфікація – це застосування ігрових елементів та прийомів для проектування ігор у неігрових контекстах (Караваєв, Соболева, 2017: 15). А. Кім охарактеризував гейміфікацію як «використання методів гри, щоб зробити діяльність більш привабливою та цікавою». Своєю чергою, на думку К. Каппа, «гейміфікація» – використання гри на основі механіки, естетики та ігрового мислення, щоб залучити людей, мотивувати дії, сприяти навчанню та вирішенню проблем (Переславська, Смагіна, 2019: 251).

Ми підтримуємо думку Н. Волкової, яка, узагальнюючи думки науковців, вважає, що гейміфікація доповнює і розширює можливості традиційного навчання завдяки переважанню інтерактивного навчання, зміні функції викладача на модератора та консультанта (Волкова, 2018: 33).

Використання ігор у навчальному процесі – явище не нове, оскільки вони не тільки урізноманітнюють рутинне виконання типових вправ і завдань, але й суттєво підвищують мотивацію, стимулюють пізнавальну активність та задовольняють схильності людини до ігрової діяльності. В ігровій формі людина здобуває необхідний досвід, досліджує межі можливого та отримує право на помилку, оскільки завжди є змога розпочати гру знову. Справжня цінність гейміфікації полягає в тому, щоб ігровий принцип сприяв створенню усвідомленого навчального досвіду (Пасічник, 2018: 345).

Н. Волкова акцентує на таких основних аспектах гейміфікації: динаміка (використання сценаріїв, що вимагають уваги користувачів та реакції); механіка (використання сценарних елементів, таких як віртуальні нагороди, статуси, товари); естетика (створення загального ігрового враження, що сприяє емоційній залученості користувача); соціальна взаємодія (широкий спектр технік, що забезпечують взаємодію користувачів) (Волкова, 2018: 33).

Науковці виокремлюють три сфери поведінки студентів, на які гейміфікація має вплив:

– *когнітивна* (гра містить систему правил для гравців; забезпечує вирішення конкретних проблем, адаптованих до рівня кваліфікації гравця; зростання труднощів сприяє набуттю гравцями відповідних умінь; зміст і організація гри дають змогу студентам йти різними маршрутами, які дозволяють гравцям вибирати власні проміжні цілі в рамках загального завдання);

– *емоційна* (участь у грі дає змогу гравцям відчувати різні емоції – від радості, гордості за досягнуті успіхи до розчарування. Під час гри у студентів змінюється ставлення до помилок (студент має право на помилку), за неправильну відповідь він не отримує погану оцінку);

– *соціальна* (зміст гри та її організація дають змогу гравцям виконувати нові ролі і приймати рішення. Граючи наодинці або в команді і виконуючи різні ролі, гравці в безпечному просторі гри мають змогу формувати готовність до роботи в команді, діалогового мовлення) (Волкова, 2018: 34).

Гра, як і освітній процес, відбувається за певними «правилами». Мета будь-якої гри полягає у виконанні поставлених завдань шляхом подолання різноманітних труднощів та перешкод. Освітній процес також орієнтований на досягнення навчальних цілей шляхом виконання певних вправ і завдань різного рівня складності. У грі важливо відстежувати кожен етап, тому що подальші кроки гравця залежать від уже досягнутих результатів. Це твердження є справедливим і щодо навчання. Отже, успішне завершення кожного етапу стає запорукою належного рівня сформованості тих чи інших умінь і навичок. Суть гейміфікації полягає в тому, що елементи гри використовуються не в ігровому середовищі, тобто опосередковано пов'язані з отриманням знань і набуттям навичок. Йдеться про пізнавальний інтерес, інтерактивну взаємодію та високий рівень мотивації, які й призводять до підвищення рівня знань та вдосконалення умінь і навичок (Пасічник, 2018: 345).

Також на користь гейміфікації свідчить і той факт, що сучасна молодь народилася в епоху тотальної комп'ютеризації, де Інтернет разом з усіма електронними пристроями та іграми є невід'ємною частиною життя. Отже, логічним і доцільним буде використати цей факт і в освітньому процесі. Гейміфікувати можна будь-яку сферу (Пасічник, 2018: 345).

Особливу увагу привертає той позитивний момент, що завдяки своїм особливостям процес гейміфікації стає перспективним інноваційним засобом підвищення іншомовної компетентності студентів закладів вищої освіти як під час дистанційної, самостійної, так і аудиторної роботи. Так, наповнення дистанційних курсів з англійської мови становить текстове представлення навчального матеріалу, що аж ніяк не сприяє підвищенню і без того низького рівня навчальної мотивації та розвитку іншомовних умінь. Разом із тим дистанційні технології містять

Таблиця 1

Назва сервісу	Характеристика	Посилання на сервіс	Мова
WikiSpaces	Платформа, для віртуальних проєктів, над якими студенти можуть працювати в команді або поодиноці	https://www.wikispaces.com/	англомовна версія
Duolingo	Платформа, яка дає змогу вивчати англійську мову через Інтернет із платним сервісом для перекладу текстів	https://www.duolingo.com/	англомовна версія
Brainscape	Платформа для навчання, націлена на допомогу студентам під час вивчення та запам'ятання будь-якої інформації; програма використовує адаптивні алгоритми для створення карток для запам'ятання	https://www.brainscape.com/	англомовна версія
Busuu	Платформа, яка дає змогу вивчати різні категорії англійської мови через Інтернет	https://www.busuu.com/	англомовна версія

значно ширші можливості для реалізації ігрових механізмів, даючи змогу поєднати графічне зображення, звук, текстовий матеріал тощо. Це не лише сприяє підвищенню інтересу до опанування англійської мови, але й дає змогу «занурити» студентів в іншомовне середовище та сприяє формуванню та розвитку іншомовних комунікативних умінь (Пасічник, 2018: 345).

Також плюсом гейміфікації в освітньому процесі є невідомість зацікавленість учня, його залученість у процес навчання. У грі активізуються психічні процеси учасників: увага, розуміння, інтерес, сприйняття, мислення (Переяславська, Смагіна, 2019: 252).

В наш час існує чимало відкритих платформ, які з легкістю можна інтегрувати в освітній процес, шляхом створення на їх основі інтерактивних ігор, квестів та вікторин. Для аналізу онлайн-ігор, які варто застосувати в освітньому процесі, ми виділили низку критеріїв:

- легкість у засвоєнні (викладачами та студентами);
- платний чи безплатний сервіс;
- тематика матеріалу;
- наповнення рівнів та їх тривалість;
- спектр можливостей;
- система балів та винагород;
- кількість учасників у грі.

Наводимо приклад сайтів із можливістю реалізації в освітньому процесі (табл. 1).

Так, під час як дистанційної та самостійної роботи студентів у технічному університеті

ми пропонуємо використовувати платформу DuoLingo для можливості вивчення англійської мови онлайн. Студент може проходити рівні гри як на комп'ютері, так і на телефоні. Насамперед, ця платформа актуальна для студентів із низьким рівнем знань іноземної мови. Користувачі спочатку вивчають лексику, потім переходять до граматики, після чого усі отримані знання закріплюють у вправах і завданнях, таких як переклад, правопис, аудіювання та читання. Викладач консультує студента індивідуально під час виникнення проблемних питань та контролює проходження рівнів студентом.

Недоліками цієї платформи є розвиток лише мовних умінь та викладач, позбавлений змоги модифікувати освітній процес згідно з потребами та запитам студентів.

Висновки. Гейміфікація у вищій школі дає змогу створити таке інформаційно-навчальне середовище, яке сприяє саморозвитку та самоосвіті, отриманню та розширенню знань, професійних навичок і умінь. Незважаючи на позитивні сторони гейміфікації, необхідно уникати надмірного захоплення ігровими технологіями на користь лише формальним аспектам. Проте, на нашу думку, методично правильне встановлення цілей та задач викладачем та застосування коректних прийомів гарантує підвищення ефективності навчального процесу та успішне використання гейміфікації як додаткового складника під час навчання англійської мови в умовах дистанційної та самостійної роботи студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. Гейміфікація як один із трендів сучасної вищої освіти. *Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи* : VI Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і науковців: тези доповідей, 22 берез. 2018 р. Дніпро : Ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2018. С. 33–35
2. Зикерманн Г., Линдер Дж. Геймификация в бизнесе: как пробиться сквозь шум и завладеть вниманием сотрудников и клиентов. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2014. 272 с.

3. Караваев Н., Соболева Е. Анализ программных сервисов и платформ, обладающих для геймификации обучения. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. № 8. С. 14–25
4. Пасічник О. Гейміфікація процесу навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць*. 2018. № 24. Частина 2. С. 344–349
5. Переяславська С., Смагіна О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. Спецвипуск. Нові педагогічні підходи в STEAM освіті. 2019. С. 250–260

REFERENCES

1. Volkova N. Heimifikatsiia yak odyn iz trendiv suchasnoi vyschoi osvity [Gamification as one of the trends in modern education]. *Suchasna vyshha osvita: problemy ta perspektyvy : VI Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv i naukovciv: tezy dopovidei : 22 berez. 2018 r. Dnipro : Un-t im. Alfreda Nobelia, 2018. pp. 33–35 [in Ukrainian]*
2. Zikermann, G. & Linder, Dzh. Geymifikatsiya v biznese: kak probitsya skvoz shum i zavladet vnimaniyem sotrudnikov i kliyentov [Gamification in the business: how to get through the noise and capture the attention of employees and customers]. Moskva, Mann, Ivanov and Ferber., 2014. 272 p. [in Russian]
3. Karavayev N., Soboleva H. Analiz programmykh servisov i platform, obladayuschikh dlya geymifikatsii obucheniya [Analysis of software services and platforms for gamification of educational process]. *Nauchno – metodicheskiy elektronnyi zhurnal “Kontsept”*. 2017. № 8. Pp. 14–25 [in Russian]
4. Pasichnyk H. Heimifikatsiia protsesu navchannya inozemnoi movy studentiv zakladiv vyschoi osvity [Gamification of teaching foreign language of the students of higher educational establishments]. *Zbirnyk naukovykh prats*. 2018. № 24. Chastyna 2. Pp. 344–349 [in Ukrainian]
5. Pereiaslavska S., Smahina H. Heimifikatsiia yak suchasnyi napriam vitchyznianoї osvity [Gamification as the current trend of national education]. *Open educational e-environment of modern University. Special edition. New pedagogical approaches in STEAM education*. 2019. Pp. 250–260 [in Ukrainian]

ЗМІСТ

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Наталія БАШУК. Традиційні уявлення про сім'ю в пареміології німецького та українського етносу....4

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Анастасія АКІМОВА, Наталя КУДРЯВЦЕВА. Відтворення культурно-специфічної інформації при перекладі технічних брошур і специфікацій.....	10
Тетяна БОЙКО, Анастасія ДОЛИНЕЦЬ. Засоби мовленнєвого впливу в німецькомовних рекламних текстах.....	15
Галина ВЕСЕЛОВСЬКА, Світлана РАДЕЦЬКА. Машинний переклад: його типологія, переваги та недоліки.....	23
Марія ВІННИЧЕНКО, Ірина КОЗОРИЗ, Наталія ГОНЧАРЕНКО, Віолетта СУХАНОВА. Практична цінність редагування та критики перекладу (на прикладі перекладів роману Г. Белля «Очима клоуна»).....	28
Yuliia HLAVATSKA. The peculiarities of English feuilleton reproduction.....	35
Yuliia HOLOVATSKA, Yaryna LEIBYCH. Lingual features of English manipulative discourse.....	41
Вікторія ГОНЧАРОВА, Аліна ПЕСТУШКО. Специфіка перекладу префіксальних та суфіксальних морфем англійської мови.....	46
Руслана ГОНЧАРУК. Експресивні синтаксичні конструкції в поетичних творах (на матеріалі поезії Г. Гейне “Enfant perdu” та її перекладах Лесею Українкою).....	52
Дар'я ГРЕЦЬКА. Бінарні опозиції імен власних в романі Т. Пратчетта та Н. Геймана «Добрі передвісники».....	57
Юлія ГРИБНИК, Тетяна ГАЛАЙ. Терміни-епоніми в англійській геодезичній термінології: структурний аспект.....	66
Ганна ДУДНІК. Труднощі перекладу фразеологізмів на англійську мову.....	73
Олександра КЛЮЄВА, Наталя КУДРЯВЦЕВА. Особливості англійського перекладу анотацій до наукових статей з технічних наук.....	77
Nalyna LITKOVA. Linguistic peculiarities of discourse in multilingual maritime crew.....	82
Олена МАЗУР, Станіслав КУЧІВ. Локалізація як явище перекладу.....	89
Оксана МАТВІЙШИН. Стилiстичні засоби з погляду перекладацької практики Ольги Кобилянської німецькою мовою.....	96
Галина МАЦЮК. Взаємодія понять <i>мова – війна</i> як об'єкт лінгвістичного аналізу: результати і нові підходи.....	101
Галина МЕЛЕХ. Функційно-семантичні характеристики кулінарної лексики в художніх творах.....	107
Євгенія ПЕТРЕНКО. Метафорична репрезентація емоції «розпач» (на матеріалі англійської, німецької, російської та української мов).....	113
Тамара ПІНДОСОВА. Невербальні засоби реалізації категорії інтертекстуальності в кінотекстах Д. Брауна.....	121
Оксана ПОДВОЙСЬКА, Мар'яна ГАЛАДИМ. Запозичення у німецькому та англійському публіцистичному тексті: функціональний аспект.....	128
Оксана ПОДВОЙСЬКА, Тетяна ГОНЧАРОВА-ІЛЬІНА. Технічна документація як особливий вид тексту у мовностилiстичному та перекладацькому аспектах.....	134
Світлана РАДЕЦЬКА. Юридичний дискурс та переклад: вплив сучасних тенденцій на встановлені норми.....	142
Наталія СІДЕНКО. Подвійна актуалізація і буквалізація фразеологічних значень у контексті.....	148
Світлана ФЕДОРЕНКО, Тетяна БОНДАРЕНКО. Ідіолект американської молоді у корпусі романів Донни Тартт «Щиголь» і «Темна історія».....	153

Тетяна ХОРОНЖУК. Деперсоналізаційний потенціал анафори: шляхи дослідження моделі антропонім → займенник 3-ї особи однини.....	159
Зінаїда ЧЕПУРНА. Відтворення топонімічного компонента німецькомовних країн у прислів'ях і приказках.....	165
Лілія ЧЕРНИШ, Марія КОШЛАНЬ. Кольорономінанти в поезії Пауля Целана.....	171

ПЕДАГОГІКА

Larysa ANDREIKO, Alla KHODTSEVA. Cooperative learning in the EFL classroom with first-year university students.....	176
Кіра БАЙША, Наталія СТЕЦЕНКО. Синхронне та асинхронне у практиці дистанційного викладання іноземної мови в закладах вищої технічної освіти.....	182
Тетяна ГОНЧАРОВА-ІЛЬІНА, Оксана ПОДВОЙСЬКА. Мнемотехнічні засоби підвищення ефективності засвоєння іноземної лексики у навчанні дорослих іноземним мовам.....	188
Людмила ГУК, Галина КУЗАН, Наталія РАК. Використання дистанційних курсів для студентів спеціальності «Філологія».....	194
Наталія КАРПЕНКОВА. Секція «Письмо» міжнародного тесту IELTS: специфіка першого завдання та рекомендації щодо написання.....	200
Валентина КИРИКИЛИЦЯ, Галина ТРИГУБ, Оксана ХНИКІНА. Наукова комунікація іноземною мовою як складова частина освітньої програми підготовки магістрів немовних спеціальностей.....	206
Valentyna KUDRYAVTSEVA, Svitlana BARSUK. Organizing personalized instruction for students of Maritime English.....	213
Тетяна МЕЛЬНИК. Професійно спрямована лексика в курсі української мови як іноземної для студентів медичних закладів вищої освіти (на матеріалі теми «Хвороби. Травми»).....	221
Ірина ОРЕЛ. Соціально-психологічні причини стереотипізації (на матеріалі німецьких мовних стереотипів).....	225
Olena FROLOVA. Teaching Standard Maritime Communication Phrases at Maritime English lessons.....	232
Інна ЯКУШЕНКО, Олена ПРИХОДЬКО. Методологічні засади гейміфікації як інноваційної форми навчання в технічному університеті.....	237

CONTENTS

ART STUDIES

- Natalia BASHUK.** Traditional family conception in the paremiology of the German and Ukrainian ethnoses.....4

LINGUISTICS. LITERATURE STUDIES

- Anastasiia AKIMOVA, Natalia KUDRIAVTSEVA.** Translating culture-specific information in technical brochures and technical data sheets.....10
- Tetiana BOIKO, Anastasiia DOLYNETS.** Means of speech influence in German-speaking advertising texts.....15
- Halyna VESELOVSKA, Svitlana RADETSKA.** Machine translation: its typology, advantages and disadvantages.....23
- Mariia VINNYCHENKO, Iryna KOZORIZ, Natalia HONCHARENKO, Violetta SUKHANOVA.** Practical value of editing and translation criticism (on the example of translations of G. Bell's novel "Through the Eyes of a Clown").....28
- Yuliia HLAVATSKA.** The peculiarities of English feuilleton reproduction.....35
- Yuliia HOLOVATSKA, Yaryna LEIBYCH.** Lingual features of English manipulative discourse.....41
- Victoriia HONCHAROVA, Alina PESTUSHKO.** Translation peculiarities of English prefix and suffix morphemes into Ukrainian.....46
- Ruslana GONCHARUK.** Expressive syntax constructions in poetic works (on the material of G. Heine's poetry "Enfant Perdü" and its translations by Lesia Ukrainka).....52
- Daria HRETSKA.** Binary oppositions of proper names in the novel *Good Omens* by T. Pratchett and N. Gaiman.....57
- Yuliia HRYBINYK, Tetiana HALAI.** Terminological eponyms in English geodetic terminology: structural aspect.....66
- Hanna DUDNIK.** The challenges of the translation of phraseological units into English.....73
- Oleksandra KLIUIEVA, Natalia KUDRIAVTSEVA.** Translating abstracts of technical research articles into English.....77
- Halyna LITIKOVA.** Linguistic peculiarities of discourse in multilingual maritime crew.....82
- Olena MAZUR, Stanislav KUCHIV.** Localization as translation phenomenon.....89
- Oksana MATVIYISHYN.** Stylistic methods from the point of view of translating practice of Olha Kobylyanska in German.....96
- Halyna MATSYUK.** Interaction of the concepts *language – war* as an object of linguistic analysis: results and new approaches.....101
- Halyna MELEKH.** Functional and semantic characteristics of culinary vocabulary in literary works.....107
- Yevheniia PETRENKO.** Metaphorical representation of the "despair" emotion (in English, German, Russian and Ukrainian).....113
- Tamara PINDOSOVA.** Non-verbal means of implementation of the category of intertextuality in the cinematic texts of D. Brown.....121
- Oksana PODVOISKA, Mariana HALADYM.** Borrowing in German and English journalistic text: a functional aspect.....128
- Oksana PODVOISKA, Tetiana HONCHAROVA-ILINA.** Technical documentation as a special type of text in a linguo-stylistic and translation aspects.....134
- Svitlana RADETSKA.** Legal discourse and translation: the influence of current trends on the established norms.....142
- Natalia SIDENKO.** Double actualization and literalization of phraseological meanings in the context.....148

Svitlana FEDORENKO, Tetiana BONDARENKO. The idiolect of young Americans in the corps of Donna Tartt’s novels “The Goldfinch” and “A Secret History”.....	153
Tetiana KHORONZHUK. Depersonalization potential of anaphora: ways of researching the model anthroponym → singular 3rd person pronoun.....	159
Zinaida CHEPURNA. Reproduction of the toponymic component of German language speaking countries in proverbs.....	165
Lilia CHERNYSH, Maria KOSHLAN. Color nominatio in poetry of Paul Celan.....	171

PEDAGOGY

Larysa ANDREIKO, Alla KHODTSEVA. Cooperative learning in the EFL classroom with first-year university students.....	176
Kira BAYSHA, Natalia STETSENKO. Synchronous and asynchronous in the practice of distance foreign language teaching in higher technical education institutions.....	182
Tetiana HONCHAROVA-ILINA, Oksana PODVOISKA. Mnemonic means of increasing the efficiency of learning foreign vocabulary in teaching adults foreign languages.....	188
Liudmyla GUK, Galyna KUZAN, Nataliia RAK. Methodology of using a distance course for students of the specialty “Philology”.....	194
Natalia KARPENKOVA. Writing section of the international test IELTS: specifics of the first task and writing guidelines.....	200
Valentyna KYRYKYLITSIA, Halyna TRYHUB, Oksana KHNYKINA. Scientific communication in a foreign language as a component of Master’s degree program for the students of non-linguistic specialties.....	206
Valentyna KUDRYAVTSEVA, Svitlana BARSUK. Organizing personalized instruction for students of Maritime English.....	213
Tetiana MELNYK. Professionally oriented vocabulary in the course of Ukrainian as a foreign language for students of medical educational institutions (on the material of the topic “Diseases. Injuries”).....	221
Iryna OREL. Socio-psychological causes of stereotypisation (on the material of German language stereotypes).....	225
Olena FROLOVA. Teaching Standard Maritime Communication Phrases at Maritime English lessons.....	232
Inna YAKUSHENKO, Olena PRYKHODKO. Methodological basis of gamification as an innovative form of education at technical university.....	237

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ГУМАНІТАРНИХ НАУК:**

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

**HUMANITIES SCIENCE
CURRENT ISSUES:**

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

**ВИПУСК 35. ТОМ 7
ISSUE 35. VOLUME 7**

Редактори-упорядники
Микола Пантюк
Андрій Душиний
Іван Зимомря

Здано до набору 23.03.2021 р. Підписано до друку 23.04.2021 р.
Гарнітура Times New Roman. Формат 64x84/8.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 28,60. Зам. № 0421/151. Наклад 300 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.